T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'NİN SURİYE'DE ASKERİ GÜÇ KULLANIMI

(2011-2020)

DOKTORA TEZİ

OGÜN DURU

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ali YAMAN

BOLU, OCAK - 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Ogün DURU tarafından hazırlanan "**TÜRKİYE'NİN SURİYE'DE ASKERİ GÜÇ KULLANIMI (2011-2020)**" adlı tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.4/01/2024

Jüri Üyeleri	**İmza**
Danışman Prof. Dr. Ali YAMAN Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	.....
Üye Prof. Dr. Veysel AYHAN Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	.....
Üye Prof. Dr. Serhat ERKMEN	.....
Üye Dr. Öğr. Üyesi Nuri SALIK Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	.....
Üye Dr. Öğr. Üyesi Esra TÜYLÜOĞLU İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

.....

OGÜN DURU

ÖZET

TÜRKİYE'NİN SURİYE'DE ASKERİ GÜÇ KULLANIMI (2011-2020)
DOKTORA TEZİ
OGÜN DURU
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ALİ YAMAN)

BOLU, OCAK - 2024
XII + 297

Türkiye, ulusal ihtiyaç tanımlamalarına binaen askeri güce başvurmaktan çekinmeyen bir devlettir. Türkiye'nin dış politikasında askeri güç kullanımına başvurması, algıladığı tehdit ve fırsat faktörleri tarafından belirlenmektedir. Türkiye tehdit temelli bir dış politika ve güvenlik algısına kapıldığında daha tek taraflı askeri güç kullanımına yatkındır. Fırsat temelli dış politika ve güvenlik algısıyla hareket ettiğinde ise Türkiye askeri güç kullanımına müttefikleriyle yönelmektedir. Kuvvet kullanımının hangi faktörlerden hangi biçimlerde etkilendiğinin en iyi örneklerinden birini Türkiye'nin Suriye'deki askeri güç kullanımı göstermektedir. Suriye zemini, Türkiye'nin dolaylı ve doğrudan askeri güç kullanımının örneklerini bir arada vermektedir. Türkiye, Suriye'de hiçbir zaman ittifaksız hareket etmemiştir; Suriye politikasında önemli adımları uluslararası sistemin yapısal şartlarına göre müttefikleriyle atmıştır. 2011-2016 döneminde Batı ve Körfez devletleriyle ittifak, ardından 2016-2019 döneminde Rusya'yla ittifak söz konusudur; 2019 sonunda Rusya'ya karşı ittifak arayışına girmiştir. Türkiye'nin Suriye'de 2011'de başlayan gelişmelere fırsat temelli dış politika yaklaşımı, Çıkar Dengesi Teorisi'yle açıklanabilir. Sistemik baskıyla yapısal değişime giren Suriye sahasında Türkiye değişen şartlara adapte olmayı hesap etmiş ve müttefiklerle dolaylı güç kullanımına yönelmiştir. Türkiye'nin 2016'dan itibaren başlayıp 2020 başına kadar süren gelişmelere tehdit temelli dış politika yaklaşımı, Tehdit Dengesi Teorisi'yle izah edilebilir. Bu dönemde Suriye topraklarından kaynaklanan ulusal güvenlik kaygıları zirve yapmış ve Türkiye doğrudan askeri güce başvurmuştur. Türkiye, Suriye'de yönetim değişikliği olasılığının güçlü olduğu dönemin fırsat şartlarını en iyi şekilde değerlendirme tercihini bir kenara bırakmak zorunda kalmıştır. Bunun yerine karşısında yükselen ABD- PKK ortaklığının gelişimi ve sonuçlarıyla ortaya çıkan başat tehdidi dengelemeye yönelmiştir. Türkiye'nin dengeleme arayışına girdiği diğer tehdit ise Rusya'nın İdlip'te tetiklediği kitlesel göç dalgasıdır. Türkiye, en tehditkâr güce odaklanıp ona karşı ittifak arayışlarına girmiş, bu iş birliğini bulabildiği anlarda tek taraflı doğrudan askeri güç kullanımına yönelerek birtakım sonuçlar almıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Türkiye, Suriye, kuvvet, güç, askeri harekatlar, iç savaş, tehdit, denge, güvenlik, PKK, Rusya, ABD.

ABSTRACT

TÜRKİYE'S USE OF MILITARY FORCE IN SYRIA (2011-2020)
PHD THESIS
OGUN DURU
BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS
(SUPERVISOR: PROF. DR. ALI YAMAN)

BOLU, JANUARY 2024
XII + 297

Türkiye is a state that does not hesitate to resort to military power based on the definition of national needs. Turkey's use of military power in its foreign policy is determined by the perceived threat and opportunity factors. When Türkiye has a threat-based foreign policy and security perception, it is more prone to unilateral use of military power. When it is driven by an opportunity-based foreign policy and security perception, Türkiye tends to use military power with its allies. Türkiye's use of military power in Syria is one of the best examples of how the use of military power is affected by which factors and in which ways. The Syrian ground provides examples of Türkiye's indirect and direct use of military power together. Türkiye has never acted without alliances in Syria; it has taken important steps in its Syria policy with its allies according to the structural environment of the international system. In the 2011-2016 period, it was allied with the West and Gulf states, followed by an alliance with Russia in the 2016-2020 period, and in the end of 2019 it sought an alliance against Russia. Turkey's opportunity-based foreign policy approach to the developments in Syria that started in 2011 can be explained by the Balance of Interest Theory. In the Syrian arena, which underwent structural change due to systemic pressure, Turkey calculated to adapt to the changing conditions and turned to indirect use of military power with allies. Turkey's threat-based foreign policy approach to the developments starting from 2016 and lasting until the beginin of 2020 can be explained by the Balance of Threat Theory. During this period, national security concerns arising from Syrian territory peaked and Türkiye resorted to direct military power. Türkiye had to put aside its preference to make the best use of the opportunity environment of the period when the possibility of a change of regime in Syria was strong. Instead, it turned to balancing the dominant threat posed by the development and consequences of the US-PKK partnership. The other threat that Türkiye has sought to balance is the mass migration wave triggered by Russia in Idlib. Türkiye focused on the most threatening power and sought alliances against it, and when it was able to find such alliances, it resorted to the unilateral direct use of military power and achieved some results.

KEYWORDS: Türkiye, Syria, force, power, military operations, civil war, threat, balance, security, PKK, Russia, US.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI iii
ETİK BEYAN iv
ÖZET v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLO LİSTESİ ix
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ x
TEŞEKKÜR xii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 31
1. TEORİK ÇERÇEVE 31
1.1 Giriş 31
1.2 Güç Dengesi Teorisi 33
1.3 Tehdit Dengesi Teorisi 47
1.4 Çıkar Dengesi Teorisi 82
İKİNCİ BÖLÜM 93
2. SURİYE'DE HALK HAREKETLERİ VE İÇ SAVAŞIN GELİŞİMİ KARŞISINDA TÜRKİYE'NİN SİYASETİ (2011-2016) 93
2.1 İç Savaş Öncesi Dönemde Ülkedeki Zemin ve Muhalefetin Öncülleri (Mart-Mayıs 2011) 93
2.2 Rejim Baskılarının Askerileşmesi ve Örgütlü Silahlı Direnişin Başlaması (Haziran 2011 - Haziran 2012) 101
2.3 İç Savaşın Başlaması ve Muhaliflerin Rejimi Dengelemesi (Temmuz 2012-Bahar 2013) 111
2.4 İç Savaşın Uluslararasılaşması ve Rejimin Karşı Denge Kurması (Bahar 2013-2015) 118
2.5 ABD-YPG İttifakının Gelişimi ve İç Savaşın Seyrine Etkileri (Eylül 2014-Ağustos 2016) 123
2.6 Rusya'nın Rejim Lehine Mutlak Denge Kurması (Eylül 2015-Ağustos 2016) 127
2.7 Türkiye'nin Suriye Siyaseti (2011-2016) 134
2.7.1 Rejimle İlişkilerde Statükoculuktan Yakınlaşmaya (2000-2011) 134
2.7.2 Rejimi Dönüştürmek için Yumuşak Güç Diplomasisi 137
2.7.3 Rejim Değişikliği için Zorlayıcı Diplomasi 149
2.7.4 Rejim Değişikliği İçin Vekil Güce Odaklanma 161
2.7.5 Rejim Değişikliği Hedefinde Kırılma ve Tehdit Algısı Önceliğinde Değişim 167
2.8 Dönemin Çıkar Dengesi Teorisiyle Açıklanması 175

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 185
3. TÜRKİYE'NİN DOĞRUDAN ASKERİ GÜÇ KULLANIMI (2016-2019) 185
3.1 Fırat Kalkanı Harekatı 185
3.1.1 İç Konjonktür 185
3.1.2 Dış Konjonktür ve Suriye Sahası 187
3.1.3 Harekatın İcrası 190
3.1.4 Değerlendirme 194
3.2 Zeytin Dalı Harekatı 198
3.2.1 İç Konjonktür 198
3.2.2 Dış Konjonktür ve Suriye Sahası 200
3.2.3 Harekatın İcrası 204
3.2.4 Değerlendirme 209
3.3 Barış Pınarı Harekatı 211
3.3.1 İç Konjonktür 211
3.3.2 Dış Konjonktür ve Suriye Sahası 214
3.3.3 Harekatın İcrası 219
3.3.4 Değerlendirme 231
3.4 Bahar Kalkanı Harekatı (Şubat 2020) 236
3.4.1 İç Konjonktür 237
3.4.2 Dış Konjonktür ve Suriye Sahası 239
3.4.3 Harekatın İcrası 244
3.4.4 Değerlendirme 250
3.5 Dönemin Tehdit Dengesi Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi 251
SONUÇ 263
KAYNAKLAR 269

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Ortadoğu'da İttifaklar, 1955-1957. 68
Tablo 1.2. Ortadoğu'da İttifaklar, 1955-1957. 69
Tablo 1.3. Araplar Arasındaki İttifaklar, 1962-1966. 69
Tablo 1.4. Süper Güç İttifakları, 1962-1966. 70
Tablo 1.5. Ortadoğu'da İttifaklar 1968-1973. 71
Tablo 1.6. Ortadoğu'da İttifaklar 1974-1979. 71
Tablo 1.7. Peşine takılma davranışları. 76

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

AA: Anadolu Ajansı

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BPH: Barış Pınarı Harekâtı

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika

CIA: ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı

ÇDT: Çıkar Dengesi Teorisi

DEAŞ/IŞİD: Irak Şam İslam Devleti

FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü

FKH: Fırat Kalkanı Harekâtı

FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü

GAFTA: Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi

GDT: Güç Dengesi Teorisi

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HDP: Halkların Demokratik Partisi

IKBY: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi

IMF: Uluslararası Para Fonu

KDP: Kürdistan Demokrat Partisi

KYP: Kürdistan Yurtseverler Birliği

MİT: Millî İstihbarat Teşkilâtı

MK: Müslüman Kardeşler

MOM: Müşterek Operasyon Merkezi

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OECD: İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı

OHAL: Olağanüstü Hal

ÖSO: Özgür Suriye Ordusu

PJAK: Kürdistan Özgür Yaşam Partisi

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

SİHA: Silahlı İnsansız Hava Aracı

SMDK: Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu

SMO: Suriye Milli Ordusu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SUK: Suriye Ulusal Konseyi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDT: Tehdit Dengesi Teorisi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

ÜDİK: Üst Düzey İş Birliği Konseyi

YAK/SMC: Yüksek Askeri Konsey

YPG: Halk Koruma Birlikleri

ZDH: Zeytin Dalı Harekâtı

TEŞEKKÜR

Tezin tüm aşamalarında gösterdiği sabrın yanı sıra kıymetli ve vakitli yönlendirmeleri için değerli danışman hocam Sayın Ali Yaman'a şükranlarımı sunuyorum. Hocamın deneyimleri, hoşgörüsü ve beni teze bağlayan yaklaşımı olmasaydı çalışmaya tutunmam da ilerlemem de mümkün olmazdı. Tez İzleme Komitesi üyesi Veysel Ayhan hocam, ders döneminden itibaren teşvikleriyle sürekli ihtiyaç duyduğum çok kıymetli bir motivasyon ve enerji sağladı. Eksik etmediği yapıcı tutumu, konu ve içerik mütalaaları için ayrıca minnettarım. Serhat Erkmen hocam, birikimi ve uzmanlığıyla izleme sürecinde kaldıraç etkisi yapan dokunuşlarını hiç esirgemedi. Öğretici olmanın ötesine ulaşan teorik ve olgusal aydınlatmaları için şükran borçluyum. Nuri Salık hocama vakit darlığına meydan okuyarak gösterdiği ilgi ve samimi alaka, ilham veren tavsiye ve düzeltme önerileri için teşekkür ediyorum. Esra Tüylüoğlu hocama da tezle ilgili kıymetli yorumları ve dikkat çektiği tüm hususlar için minnettarım. Aylin Mercan arkadaşımın ise düzeltmeler konusundaki yardımlarını unutmayacağım.

En büyük teşekkürü, kendilerine ayırmam gereken zamandan kıstığım eşim, kızım ve oğluma sunuyorum. Zamansal ve zihinsel sıkışmanın bende doğurduğu tüm olumsuzluklara anlayışla yaklaştılar. Birlikte hoşça vakit geçirme seçeneğini kullanamadığım için kendilerine borçlu kalacağım.

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bir devletin diğer ülkelerle nasıl etkileşime gireceğini ana hatlarıyla belirlemeye çalışan bir dizi siyasi hedefin hasılası olan dış politika, devletin ulusal amaçlarının ürettiği çıkarların korunduğu ve ilerletildiği bir alandır. Dış politikanın bu misyonu icra edilirken nedenleri ve gerekçeleri ne olursa olsun, askeri güç en kadim araçlardandır.

Silahlı kuvvetlere gönderme yapan askeri güç, örgütlü topluluklar ve devletler ortaya çıktığından bu yana bunların başvurduğu bir sert güç bileşenidir. Silahlı kuvvet, bir durumu etkilemek için her türlü şiddet kullanımını veya tehdidini kapsar. Devletler aynı zamanda bir egemenlik simgesi olan askeri kuvveti muhtelif hedeflere ulaşmak için kullanmıştır. Mezopotamya medeniyetinde nüveleri görüldüğü hallerinden günümüzdeki en modern yapılarına kadar devletler topraklarına egemen olma ve koruma, dış menfaat temin etme, ihtilaflarını aşma, dış ilişki dizayn etme gibi istekleri, çıkarları ve ihtiyaçları için kuvvet kullanımını doğrudan ya da dolaylı şekilde araçsallaştırmıştır.

Askeri kuvvetin, hükümdarların onur meseleleri ve veraset nedeniyle gördükleri hakkı elde etmeleri, örgütlü toplulukların yağma ekonomisi veya Moğolların örneğinde görüldüğü üzere herhangi bir yeni düzen kurmadan sadece cezalandırma ve yıkım amacıyla kullanıldığı da görülmüştür. Akad hükümdarı Sargon (M.Ö. 2334–2279) Mezopotamya topraklarını birleştirip dünyanın bilinen ilk imparatorluğunu kurarken, Zhou Hanedanı (M.Ö. 1122-256) Çin'in en uzun süreli yönetimini sağlarken, Qin devleti (M.Ö. 230-221) iç çatışmalarda diğerlerine üstün gelip birleşik Çin'i meydana getirirken, Roma İmparatorluğu Afrika'da Kartaca İmparatorluğu'na karşı yayılırken (M.Ö. 264-146), Makedon Kralı 2. Philip Yunan şehir devletlerini birleştirip nihai hedefine ulaşırken askeri kuvvet belirleyici olmuştur. Dünya tarihi, dini ve ekonomik motivasyonlu Haçlı Seferleri (1096-1272), Fransız Devrimi sonrası ideoloji ve hakimiyet yaymayı amaçlayan Napolyon Savaşları, mezhep savaşları olarak da bilinen Otuzyıl Savaşları (1618-1648), modern dönemde pek çok motivasyonun iç içe geçtiği Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Arap-İsrail Savaşları, Pakistan-Hindistan savaşları, Irak-İran Savaşı, ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgali gibi topyekûn kuvvet kullanımları dışında İsrail'in Filistin'e,

Rusya'nın Gürcistan'a, Türkiye'nin kuzey Irak ve kuzey Suriye sahalarına yaptığı gibi kısmi askeri kuvvet kullanılan örneklerle doludur.

Askeri güce başvurma ve savaşın gerekçeleri Orta Çağ'dan itibaren siyasal ve dini akımların doktriner çalışma alanı olup uluslararası ilişkiler disiplinin doğuşuna kaynaklık ederken, modern dönemde, Viyana Kongresi, devletlerin birbirine karşı örgütlü askeri güç kullanımı anlamına gelen savaşa çerçeve getirip kontrol prosedürü oluşturabilmek açısından ilk kayda değer denemedir (AJarrett 2013: 195) Birinci Dünya Savaşının her alandaki devasa yıkımı da askeri güç kullanımının sınırlanması gerektiği tartışmasını ve inancını pekiştirmiştir. Avrupalı güçler, savaşı, politikanın farklı ve daha şiddet içerikli araçlarla devamı olarak gören Clausewitzyen anlayışı, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi ve 1928 Kellog-Briand Paktı ile sınırlara bağlamak istemiştir. MC Sözleşmesi meşru kuvvet kullanımını meşru müdafaa, MC himayesindeki yaptırımların tatbiki ve MC'nin 90 günlük bekleme süresinde çözüm getirilememesi halinde bir çatışmanın çözümü gibi şartlara bağlamıştır. Güç kullanımı uluslararası normlarla sınırlandırılmaya çalışılmış olmasına rağmen uluslararası ilişkilerde bir gerçeklik olarak kalmaya devam etmiştir. Zira ülkelerin iç ve dış tehditleri caydırmak ya da etkisizleştirmek için hep ulusal güvenlik politikaları olagelmiştir. Bu bağlamda Clausewitzyen savaş konsepti, uluslararası örgütlerin, milli askeri kurumların diplomasi uygulamalarını ve akademinin düşünsel ve kavramsal temelini oluşturmaya devam etmiştir (George 1980: 246-248).

İkinci Dünya Savaşı ve sonuçları, ilk olarak Morgenthau'nun sistematize etmeye çalıştığı Realist yaklaşımı güçlendirmiş, kökleri insan doğasına giden güç arayışının devletler için de kaçınılmaz bir durum olduğu düşüncesini pekiştirmiştir. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı yeni bir güvenlik mimarisi kapasitesi inşa etmiş, NATO da devletler arasındaki savaş meselesinden gözünü ayırmamıştır. Merkezi konu devletler arasında askeri güce başvurma yani savaş meselesidir ki Soğuş Savaşın bitmesi bu noktaya radikal bir değişim getirmemiştir. Körfez Savaşları, Bosna Savaşı, Kosova ve Afganistan vakaları askeri kuvvet kullanımlarının modern dönemdeki devamlılığını göstermiştir. Huntington'un medeniyetler çatışması gibi bazı fikirler ortaya atılsa da diplomatlar ve stratejistler, Clauswityen tür savaşlar ile bölgesel ve uluslararası güvenliği tehdit eden nükleer silahsızlanma konularıyla meşgul olmaya devam etmiştir (Holsti 1996: 1-5). 1715-1995 arasındaki savaşların dökümünü oluşturup niteliğini inceleyen Holsti'ye göre 1945'ten bu yana devletler arasındaki klasik savaşlarda ciddi bir azalma yaşanırken savaşın ana

sorunu, devletler içi karaktere bürünmektedir. Nitekim geleneksel teorilerin merkeze oturttuğu büyük devletler arasında büyük savaşlar meydana gelmemiş ancak güç mücadelesine üçüncü ülkeler üzerinde devam etmişlerdir (Holsti 1996: 23-24). Neticede dünya siyasetindeki tüm değişimlere rağmen askeri kuvvet kullanımı bir araç olarak süreklilik göstermiştir.

Peki devletler dış politikalarında nasıl ve neden kuvvet kullanırlar?

Dış politika hedeflerine ulaşma stratejilerinden biri olan askeri stratejinin gerek savunma gerek saldırı amacıyla farklı uygulanma şekilleri vardır ki devletler askeri yetenekleri ile siyasi istemlerini bu minvalde uyumlaştırır. Böylece askeri güç devletlere uluslararası hareket serbestisi verir. Rekabetin hâkim olduğu dünya sisteminde devletin diplomasisinin ve sınır aşan angajmanlarının temeli gerek devletin kendisini koruma gerek diğer devletlerin karşı çıktığı çıkarlara ulaşma anlamında şiddet kullanma kapasitesine dayanır. Devletler güvenlik, siyasi, toplumsal, ekonomik, dini, demografik vb. alanlarda meşru ya da gayrimeşru amaçlara ulaşamadıklarında askeri kuvvet kullanımına yönelmişlerdir. Öte yandan askeri kuvvet, genellikle karar alıcıların en güçlü aracı olmakla birlikte devasa insan gücü ve finansal yük gibi ağır maliyetler getirmesi ve riskleri nedeniyle son çare olarak nadiren başvurulan bir araçtır. Nitekim yurt dışında güç kullanımı, uluslararası siyaset açısından olduğu kadar ülke içinde de sonuçlar doğurmaktadır. Askeri kuvvet kullanımı bir devletin, eldekini muhafaza etmek ya da daha fazlasını alabilmek için rakibin direnme kapasitesini kırma ya da yok etme; mücadele kabiliyetini veya isteğini zayıflatma ve çökertme; ardından ona siyasi ve askeri şartlar dayatmayı amaçlamıştır. Hedefin kapsamı, kullanılan gücün limitlerini belirlemiştir. Güç kullanımının boyutları ateş gücü veya coğrafi kapsam anlamında sınırlı olduğunda bunlar uzun, amaçları karmaşık, coğrafi bağlamı dağınık savaşlara göre ulaşılması daha kolay hedeflerdir. Askeri kuvvet kullanımının sonuçları çoğu zaman taraflar üzerinde birbirlerinin lehinde ve aleyhinde birtakım haklar ve yükümlülükler ortaya çıkartmıştır. Kuvvet kullanımı sonucunda çatışma, ana sebeplerin çözümlendiği barış antlaşmasıyla sona erebilir. Bazıları kuvvet kullanım davranışlarında yeni uluslararası düzenler veya normlar oluşturabilir. Savaşlara nasıl yaklaşıldığı, bunların nasıl başlayıp sona erdikleri ve savaşta yenilen tarafların nasıl bir muamele gördüğü gibi hususlar savaş sonrası dönemdeki uluslararası ilişkilere etki edebilir; savaşlarla ilgili yapılan büyük barış görüşmeleri bilahare yaşanacak çatışma ve savaşların nedeni de olabilir.

Tasarlanma şekli doğrudan ya da dolaylı, ne şekilde olursa olsun, askeri güç modern dönemde devletlerin birbiriyle ilişkilerde ve uluslararası güvenlik meselelerinde mübah gördükleri bir şiddet aracıdır. Devletler bir durumu değiştirmek için diğer güç unsurlarıyla amaca ulaşmada başarısız kaldıklarında askeri kuvvete yönelebilir. Diplomasi çöktüğünde veya çok az şey vaat ettiğinde, devletlerin çıkarlarına ulaşma yolunda silahlı kuvvete başvurduğu görülmüştür. Kuvvete, hedeflere ulaşmak ya da düşmanı müzakere masasına oturmaya ikna etmek için başvurulabilir. Taviz almanın yolu olarak kullanılabilir. Bu nedenle yoğun kuvvet kullanım formu olan savaşlar da siyasi hedeflere ulaşmak için kâr maliyet boyutları rasyonel hesaplamalarla çıkartılmış bilinçli kararlar olarak görülebilmiştir. Hükümetler hedeflere ulaşmada en iyi yolu diplomasiyi durdurup askeri kuvvete başvurmakta bulduğunda dahi askeri kuvvetin kullanımı konusu diplomatların cephanesi olmaya devam edebilir.

Uluslararası çatışmaların tarihi, güç tehditleriyle yapılan pazarlıkların tekrarıyla karakterize edilmiştir. Şehir devletleri, imparatorluklar ve uluslar arasındaki ilişkiler, uluslararası ilişkilerde başkalarının hesaplarını ve davranışlarını etkilemek için kullanılan sayısız tehdit örneği gösterir. Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana, zorlayıcı diplomasi, kriz yönetiminin önde gelen bir taktiği haline gelmiştir. Bir düşmanı, taleplere uymaya ikna etmek için potansiyel gücün kullanılması, Soğuk Savaş sonrası çağdaş uluslararası ortamda, geleneksel askeri stratejilere nispeten çekici bir alternatiftir.

Kuvvet kullanımı, "havuç ve sopa" stratejisi olarak tarih boyunca başvurulan ve yaygın haliyle zorlayıcı diplomasi olarak bilinen politikanın en etkili bileşenidir. Zorlayıcı diplomasi, askeri müdahale veya savaşa giden tırmanmayı daraltan yolda barışçıl bir alternatif sunmayı vadeder. Devletler; bu politikayı ekonomik yaptırımlar, kuvvet kullanımı ya da askeri eylemlerle sahaya sürüp tehdit edilmiş ya da bunun işareti verilmiş ülkeyi bir talebe boyun eğmeye ya da belirli bir tutuma sürüklemeye çalışır. Alexander George'un geliştirdiği kavramsallaşmaya göre, zorlayıcı diplomasi stratejisinde rakibin düşmanca davranışları bitirmesi ya da girdiği bir tutumdan geri döndürülmesi için ekonomik ve askeri araçlar kullanılır (George 1980: 246-248). Rakibin kabul edilemez bir aksiyon almasını engellemeyi hedefleyen zorlayıcı diplomasi, muhtelif önlemlere, özel amaca göre tasarlanmışa, tempolu tırmanışlara izin veren çeşitli sitillerde esneklikler ihtiva eder ve bunların içinde tüm barışçıl yollar sonuçsuz kaldığında güç kullanmak da vardır (George 1994: 7-

11) Zorlayıcı diplomasi; saldırganlık veya askeri angajmanı durdurma girişimi olarak, siyasi aktörler, olaylar ve meseleler üzeninde nüfuz kurma ya da onları kontrol etmede gücü, barışçıl şekilde kullanma stratejisi ve tedbiri olarak görülmüşse de düşmana boyun eğdirmek için kuvvet kullanımı konseptin ayrılmaz bileşenidir.

Dış politikada askeri kuvvete başvurma yollarında zorlamanın yanında, caydırma ve mecbur etme stratejileri de vardır. Caydırma; düşmanı ya da rakibi işin sonuçlarını anlamasını sağlamak suretiyle bir şeye başlamaktan beri tutan tehdit halidir. Mecbur etme ise düşman ya da rakibi tehdit yoluyla bir şey yapmaya sevk etmektir. Caydırmada, rakip ya da düşman eylemde bulunursa cezalandırılacaktır; mecbur etmede ise cezalandırma, rakip ya da düşman isteneni yapana kadar sürmektedir (Biddle 2020). Bu dış politika davranışlarının da etkili aracı yine askeri güçtür.

Devletler arası ve içi savaşlar ile askeri ittifakların hem tarih boyunca hem de günümüzdeki yaygınlığı, ulus devlet sistemi kökten dönüştürülene ve farklı bir uluslararası düzen tarafından değiştirilene kadar, askeri gücün ve sürdürdüğü silahlı zorlama kapasitesinin uluslararası siyasette önemli bir rol oynamaya devam edeceği görüşünü desteklemektedir.

Uluslararası sistemde iddialı oyuncu olma arzusundaki devletlerin, dış politikayı tahkim noktasında askeri gücü kullanma iradelerinde kararlılık sergilemeleri beklenir. Zorlama, riskler ve belirsizliklerle dolu olduğu için uygulanması kolay bir strateji değildir. Hızla değişebilen şartlar nedeniyle daima bir tırmanma riski taşımaktadır zira güç veya güç tehdidi bir krize dönüştüğünde çatışmanın tüm dinamikleri değişmektedir (Sunday 2010: 229)

Yok etme, çökertme, ortadan kaldırma gibi geleneksel askeri stratejiler, benzersiz yeni tehditlerle mücadelede artık etkili değildir. Geleneksel askeri müdahaleleri kullanan çatışma çözümü yerini kriz yönetimi hedeflerine bırakmıştır. Bu nedenle, zorlayıcı diplomasi, liderlere makul hedeflere ulaşma şansı verirken aynı zamanda istenmeyen askeri tırmanıştan kaçındığı için olumlu bir yaklaşım haline gelmiştir.

Dış politika hedeflerinin izlenmesinde devletler farklı stratejiler uygular ve askeri strateji bunlardan biridir. Böylece askeri kuvvet, dış politikanın ana enstrümanlarından biri olagelmiştir. Genel geçer bir söylem olarak askeri gücün doğrudan

saldırıya karşı ülke savunması için daima hazırda olması gerektiği genel kabul görmüşken bunun uluslararası güvenlik ve istikrar için nasıl, ne zaman ve hangi şartlarda kullanılacağı konusunda da konsensüs bulunmamaktadır.

Meernik'e göre, savaşlar, bir tarafın karşıdakine irade dayatıp kendisinden istenenden başkasını yapma tercihini elinden almak üzere şiddet kullanmayı ihtiva ederken; savaş dışında güç kullanımında amaç, düşmanın algısını ve çeşitli eylem biçimlerinin gerçek maliyet ve faydalarını değiştirmektir ki böylece karşı taraf, güce başvuranın tercih ettiği politikayı seçer. Savaşta ordu görevini başarıyla tamamlarsa devletin ivedi dış politika hedefleri esasen gerçekleşir. Savaş dışında güç kullanımında ordu, sivil liderlik tarafından kendisine verilen görevleri kusursuz bir şekilde tamamlayabilir ancak operasyon yine de hedefin davranışını değiştirmede başarısız olabilir. Savaşta rakip düşmandır, bununla birlikte, savaş dışında güç kullanımı, davranışları değişmesi istenen dostlara, düşmanlara veya tarafsızlara herhangi bir aktöre yöneltilebilir (Meernik 2001: 889-904).

Devletlerin dış politikaları özgün örnekler ve durumlar bağlamında da tartışılmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'deki uluslararası ilişkiler literatüründe özellikle Türk dış politikası ve kuvvet kullanımı öteden beri tartışılagelen bir konu olmuştur. Nitekim bu çerçevede yapılan tartışmaların ve ortaya konan eserlerin geneli incelendiğinde Türkiye'nin ulusal güvenlik sorunu ve milli menfaat meselelerinde, sık sık askeri kuvvet kullanımını araçsallaştıran devletlerden biri olduğu görülmektedir. Türkiye bunların bazılarını doğrudan bazılarını dolaylı yapmıştır.

-Türkiye, 25 Temmuz 1950'de Kore Savaşına ABD liderliğindeki BM çatısı altında asker gönderme kararı almış, bir hafta sonra da NATO'ya üyelik başvurusu yapmıştır. İki yıl sonra Türkiye'nin NATO'ya alınmasının yolunu açan bu askeri dolaylı güç kullanma örneğinde BM ittifakı altında Batılı aktörlerle yakın iş birliğine girilmiştir. Bu eylem Batı'yla yakınlaşma ve bununla beraber Sovyetlere karşı askeri bir ittifak güvencesine kavuşmak için izlenmiş bir çıkar politikasıdır. Asya'nın diğer ucunda Kore'deki gelişmeler Türkiye için doğrudan tehdit olmamıştır. Genel olarak bu durum dönemin Demokrat Parti iktidarının Batı'yla hızla yakınlaşma siyasetinin bir aracı olarak Sovyetler Birliği'ne karşı rol üstlenebilme kapasitesini göstermiştir.

-Türkiye, NATO'ya katılıp Batı'yla hızla yakınlaşırken, ABD ve İngiltere etkisindeki bir oluşum olarak görülen Bağdat Paktı'nda aktif rol üstlenmiştir. Tür-

kiye; Ortadoğu'da sosyalist-milliyetçi Pan Arabizm akımı güçlenip Sovyet nüfuzunun arttığı bir dönemde Suriye yönetiminin Sovyetlerle yakınlaşma sinyalleri vermesinden bir rol çıkarmıştır. 1957'de Sovyet komünizminin yayılmasına karşı bölgesel rolünü ve arzusunu göstererek Suriye sınırında askeri yığınak yapmış ve Suriye'yi askeri müdahaleyle tehdit etmiştir (Sinan Kıyanç, 2022: 209-236). ABD ve Sovyetlerin kendi müttefiklerine siyasi destek ve askeri güvence verdiği kriz 4-5 ay zarfında süper güçlerin yumuşama siyasetiyle sönmüştür. Türkiye, doğrudan tehdit olmayan ve bu süreçte ABD'nin çatışma için iş birliği göstermediği süreçte tek başına yani doğrudan güç kullanmamıştır. Dolaylı güç kullanma denemesi yapmıştır. 1 yıl sonra da 14 Temmuz 1958'de Irak'ta yapılan askeri darbeyle Batı yanlısı monarşinin devrilmesi ve Bağdat Paktı'nın temelinin dinamitlenmesi sırasında hızla vazgeçse de Irak'a askeri müdahalede bulunma sinyalleri vermiş ancak sıcak çatışma için Batı ittifakından destek gelmemiştir (Bakır, 2022: 184-217).

-Türkiye, Kıbrıs Adası'nda EOKA unsurlarının Türk toplumunu sindirerek adayı Yunanistan'a bağlama hedefiyle başlattığı eylemlere karşılık olarak doğrudan askeri güç kullanmıştır. Herhangi bir ülkeyle iş birliğine girmeksizin TSK unsurlarıyla 1958 yılında Türkler arasında TMT'yi kurmuş ve silah yardımı yapmış, Ankara ve Antalya'da silahlı eğitimler vermiştir. 1960'larda adada iki toplumun siyasi eşitliğine dayanan; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde kurulan yapıda çıkan sorunların giderilememesi, dahası adayı Yunanistan'a bağlamak isteyen EOKAcı cuntanın darbesi üzerine Türkiye 1974'te Kıbrıs Barış Harekatı'nı icra etmiştir. Garantörlük hakkını, bozulan anayasal düzeni yeniden inşa etme gerekçesi çerçevesinde kullanan Türkiye, soydaşlarının güvenliğini sağlarken Yunanistan tarafından Akdeniz'de çevrelenme tehlikesine karşı Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını korumuş, uzun süre önce İngiltere'ye kaybetmiş olduğu stratejik bir kara parçasında yeniden nüfuz edinmiştir. Ege'den Doğu Akdeniz'e birleşecek bir Yunan askeri, siyasi, ekonomik nüfuz yayına izin vermemek için halen doğrudan askeri güç kullanımı tehdidini caydırıcı amaçlı kullanmaktadır. Türkiye adanın kuzeyinde binlerce askerden oluşan güç tutmaktadır**.**

-Yugoslavya'nın dağıldığı süreçte 1992-1995 arasında cereyan eden Bosna Savaşı'nda Türkiye iç kamuoyunda Boşnaklara yönelik katliamlar ve insanlığa karşı işlenen diğer suçlar nedeniyle geniş hassasiyet oluşmuştur. Boşnakların Osmanlı bakiyesi coğrafyada Türklerin nüfuzunu sembolize etmesi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Balkanlardan Asya'ya uzanan coğrafyada bir nüfuz

alanı yoklaması yapmakta olması dolaylı askeri güç araçlarının devreye girmesini kolaylaştırmıştır. Türk dış politikası için savaşın etkilerinin henüz güvenlik sorununa dönüşmediği bir dönemde, Türkiye, bir grup ülke gibi Boşnak direnişçilere silah ve maddi yardım ulaştırmıştır (Anon, 2003). Dönemin uluslararası konjonktüründe Bosna'ya çeşitli İslam ülkelerinden benzer yardımlar yapılmıştır. Savaş sonrasında ise Türkiye uluslararası örgütlerin barış koruma ve gözetleme misyonlarında görev üstlenmiştir.

-Türkiye'nin topraklarının parçalanması ve etnik bölünme anlamında beka meselesi kabul ettiği PKK'ya 1990'larda başlattığı sınır ötesi harekâtlar doğrudan askeri güç kullanımının bir diğer örneğidir. PKK, 1990'larda, kuzey Irak'ta geniş barınma ve yayılma alanları bulmuştur. 1991'deki Birinci Körfez Savaşı ve Çekiç Güç uygulamasıyla ortaya çıkan boşluk ile KDP-KYB rekabetinden istifade etmiştir. Türkiye'de 1980'lerin ortalarındaki sıcak takiplerden başlayan sınır ötesi askeri harekatlarını 1991'den itibaren artırarak, 1998'e kadar yoğun şekilde sürdürmüştür. 2008'deki Güneş Operasyonu'na kadar bir süre ara verip 2017'den itibaren tekrar yoğunlaştırmıştır. Pençe Operasyonlarıyla doğrudan askeri güç kullanımını yeni aşamaya geçiren Türkiye, diğerlerinden farklı olarak bu sefer güçlerini operasyon sahasından çekmeden, PKK'nın kullandığı alanı daraltıp kendi hakimiyet alanını büyütecek şekilde sürdürmektedir (Erkmen, 2020). Kendisi için en büyük güvenlik tehdidini doğrudan güç kullanımıyla dengelemektedir.

-1996 Kardak krizi, Türkiye'nin egemenlik haklarını korumak ve Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kendi aleyhine ülkesel yayılmasını engellemek amacıyla doğrudan askeri çatışma riskini göze alarak Türk askerlerinin Ege Denizi'nde tartışmalı kayalıklarda Yunan askeri unsurlarıyla karşı karşıya geldiği, herhangi bir ülkeyle iş birliği aramadan doğrudan güç kullanımı icra ettiği bir hadisedir. 5 hafta süren krizde ihtilafa konu olan Kardak kayalıklarında önce Yunan ve Türk vatandaşların ardından askerlerinin bayrak dikme rekabeti yaşanmıştır. 28 Ocak'ta Yunan askerlerinin kayalıkların bir bölümüne bayrak dikmesini, iki gün sonra ikinci bir kayalığa Türk SAT timlerinin bayrak dikmesi izlemiştir. Doğrudan çatışma, ABD'nin arabuluculuğunda krizin geçici şekilde söndürülmesiyle engellenmiştir. Türkiye ivedi güvenlik tehdidi algıladığı hamleye aynı şekilde karşılık vererek doğrudan askeri güç kullanmaya hazır olduğunu göstermiştir.

-Türkiye, 1998'de PKK'yla mücadelenin toplumsal, siyasi ve askeri maliyetlerinin doruk noktasına ulaştığı bir dönemde, örgüt liderliğine ve bir kısım kadrosuna barınma sağlayan Suriye rejimini doğrudan askeri müdahaleyle tehdit etmiştir. Yakın tarihinin en büyük güvenlik sorunu olan hadisede Türkiye, karşı tarafa ve uluslararası kamuoyuna savaşmayı göze aldığı mesajını başarıyla vermiş, sınıra yaptığı yığınaklar ve harekât hazırlığı için herhangi bir ülkenin iş birliğini aramamıştır. Türkiye, şartlarını kabul eden Esad yönetimiyle Adana Mutabakatı'nı imza altına alıp caydırıcılık testinde amacına ulaşmıştır. En önemli güvenlik tehdidini dengelemek için Türk karar alıcılar son çarenin doğrudan askeri güç kullanmak olduğuna inanmıştır. Türkiye askeri gücü kullanmış olmasa da onu kullanmak üzere tüm hazırlığını yapmış, buna hazır olduğu Suriye rejimi ve diğer birçok ülke tarafından böyle anlaşılmıştır.

Detaylarını Bahar Kalkanı Harekâtı'nın Dış Konjonktür ve Suriye Sahası kısmında verdiğimiz Türkiye'nin doğrudan tek başına güç kullandığı Libya hamlesinde, Türkiye sahada savaşmak için 5 bin kadar Suriye Milli Ordusu unsurunu bu ülkeye taşımıştır. TSK kara unsurları doğrudan çatışmaya girmemiş ancak SİHAlar çatışmaların seyrini değiştirecek kadar yoğun kullanılmıştır (Khalifa Haftar 2020). Türkiye'nin doğrudan müdahaleyi tek başına yaptığını savunuyoruz zira Trablus yönetimi söz konusu dönemde neredeyse kâğıt üzerinde bir varlığı dönüşmüş, ortadan kalkma noktasına gelmişti. Türkiye'nin müdahil olmasıyla batıdaki Libya güçleri ve SMO, kendilerini çevreleyen Hafter öncülüğündeki güçlerin kuşatmasını kırıp Türkiye'nin desteğiyle Sirte-Jufra hattına ulaşmış, burada Rus hava güçlerinin devreye girmesiyle durmak zorunda kalmışlardır. Türkiye, tasfiye olmaktan kurtardığı Trablus yönetimiyle imzaladığı Deniz Yetkilendirme Anlaşması'yla Doğu Akdeniz'de Yunanistan, Mısır ve İsrail'in kuşatmasını kırmış, savunma iş birliği anlaşması üzerinden Libya'ya yoğun şekilde savunma sanayi ihracatı yapmıştır. Her şeye rağmen petrol gelirlerini yönetebilen Merkez Bankası'nın Trablus yönetimi sahasında bulunması müdahalenin finansmanına imkân vermiştir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de jeopolitik kuşatmada bir gedik açarken kuzey Afrika ülkesi Libya'da bir müttefik unsura hayat vermiştir. Kendisi için güvenlik ve çıkar tanımlamasını bir arada yaptığı Libya sahasında uluslararası iş birliği aramadan itirazlara rağmen doğrudan güç kullanımını icra etmiştir.

-Türkiye'nin dolaylı askeri güç seferber ettiği bir örnek de 2017 yılındaki Katar ablukası hadisesidir. Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır'ın Katar'ı teröre destek ve içişlerine karışmakla suçlayıp diplomatik ilişkilerini kesmesi, ardından ticari ablukaya alması Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Türkiye'nin bölgesel meselelerdeki en önemli ticari ve siyasi müttefiki olan Katar, bu ülkelerden özellikle Suudi Arabistan'dan gelebilecek ani bir askeri müdahaleye açık hale gelmiştir. Türkiye böyle bir dönemde, Katar'la tatbikat başlatmış, tatbikat adı altında da buraya askeri birlik konuşlandırmış, savunma iş birliğini genişletmiştir. Türkiye'nin Katar'daki askeri varlığı bir anlamda Suudi Arabistan-BAE askeri müdahalesine karşı psikolojik ve askeri duvar olmuştur. Türkiye, böylece müttefiki Katar'ın sistemden çıkartılmasını engellemiş, bölgesel denklemde daha fazla zemin kaybının önüne geçmiştir. Katar'la iş birliği içerisinde, yüksek çıkarlarını koruma adına dolaylı askeri güç kullanımı eyleminde bulunmuştur.

-2020 yılında meydana gelen İkinci Karabağ Savaşı, Türkiye'nin Azerbaycan'la yoğun iş birliği ve Rusya'yla yakın koordinasyon içinde olması nedeniyle dolaylı güç kullanımı olarak adlandırılması gereken bir vakadır. Türkiye Ermenistan tarafıyla resmen bir savaş ilan etmemiştir. SİHA, alçak irtifa savunma sistemleri, askeri danışmanlık, istihbarat ve SMO güçlerinin cepheye transferi üzerinden Azerbaycan ordusuna dolaylı destek vermiştir (Fahim, 2020). Ermenistan'da Batı yanlısı olarak konumlanan Paşinyan iktidarından duyduğu rahatsızlık nedeniyle Rusya, Türkiye'nin savaşta etkin rol almasına ve Azerbaycan'ın askeri ilerlemelerine karşı koymamıştır (Gabuev, 2020).

Tezimiz, Türkiye'nin Suriye'deki askeri güç kullanımını tehdit ve fırsat ikilemi bağlamında incelemektedir. "Türkiye'nin ihtiyaçları çerçevesinde askeri gücünü doğrudan ve dolaylı olarak kullanmaktan çekinmeyen bir devlet olduğu" ana varsayımını kabul eden bu çalışma, bu tasarrufun hangi faktörlerden hangi biçimlerde etkilendiği hipotezlerini tartışabilmek için Türkiye'nin Suriye'de askeri güce başvurmasını incelemektedir.

"Türkiye'nin Suriye'de askeri güç kullanımı" başlığında yer alan "doğrudan askeri güç kullanımı" ifadesini tercih ederken, pek çok devlet ve devlet dışı aktörün Suriye iç savaşına farklı seviyeler ve yöntemlerle dahil olduğundan hareketle, müdahalenin şeklini ayrıştırmak gerekmektedir. Gerek Türkiye'nin gerek diğer dış aktörlerin 2012-2020 arasında iç savaşla temas şekilleri değişkenlik göstermiştir. Örneğin Rusya ve İran'ın 2012-2015 döneminde Suriye yönetimine silah ve askeri

malzeme sağlaması, belki ticari çıkar sağlama amaçlı bir eylem olarak ele alınabilir. Ancak Suriye yönetiminin uluslararası alanda büyük ölçüde tecrit edilmiş olması, Rusya ve İran'ın ülkedeki devrimci faaliyetlere karşı duruşları ve yönetim üzerindeki uluslararası baskıyı önlemeye çalışmaları, askeri tedariklerin amacının ekonomik çıkarların yanı sıra Şam yönetimine iç savaşı kazanabilmesi için ihtiyaç duyduğu siyasi ve askeri desteği verdiğini anlatmaktadır. Rusya'nın dahli, Suriye yönetimine destek vermek ve yönetimin düşmanlarını yenilgiye uğratmak amacıyla 31 Eylül 2015'ten itibaren hava kuvvetlerini yoğun şekilde kullanmak suretiyle doğrudan askeri güç kullanımına yönelmesiyle değişmiştir. 2012 boyunca bazı unsurlarının bireysel olarak Suriye iç savaşına katılmasına izin veren Lübnan Hizbullahı, 2013 baharından itibaren iç savaşa topyekûn katılmıştır. İran ordusu daha ziyade çatışma noktalarında çok sayıda danışmanla Suriye yönetimine verdiği desteği Pakistan, Afganistan ve Irak'tan taşıdığı on binlerce Şii milisi kendi subaylarının emrinde Suriye iç savaşına sokarak yeni bir aşamaya taşımıştır (Anon, 2021c).

ABD, rejime karşı sahadaki silahlı muhalif gruplara verdiği düşük yoğunluklu askeri desteği, uluslararası toplumun ortak düşman olarak tanımladığı DEAŞ örgütüne karşı hava kuvvetlerini yoğun şekilde kullandığı bir askeri harekata dönüştürmüştür. Yerel ortaklarına yoğun silah yardımı yapmıştır. ABD iç savaşın genel denklemine topyekûn şekilde katılmamış gibi görünse de dengeleri ters yüz etmiştir. Suudi Arabistan, Katar, ABD ve Türkiye'nin, kendi silahlı unsurları bizzat Suriye topraklarında faaliyet ve varlık göstermemişse de içerde rejime karşı örgütlenmeye çalışan silahlı muhalefete 2012'den itibaren silah ve mühimmat desteği verdiği bilinmektedir. Türkiye'nin Suriye iç savaşına müdahil olduğu askeri zemin, 2011'den 2016'ya kadar, Özgür Suriye Ordusu unsurlarına topraklarında barınma imkânı sağlamak, onlara Suriye içine giriş çıkış kolaylığı sunmak, ABD ile Körfez ülkelerinin temin ettiği silahların aktarılmasında köprü rolü görmek ve bazı hallerde muhaliflere doğrudan silah yardımı yapmakla sınırlı kalmıştır. 2016 Ağustosundaki Fırat Kalkanı Harekâtı ise Türkiye'nin milli ordusuyla Suriye toprakları içinde muharebe yaptığı ilk doğrudan güç kullanımıdır. Zeytin Dalı Harekâtı, Barış Pınarı Harekâtı ve Bahar Kalkanı Harekâtı da doğrudan güç kullanımının devamıdır.

Asker, bir orduda gerektiğinde savaşmak üzere hizmet veren kişidir. "Askeri" (military) ise silahlı kuvveti niteleyen bir sıfattır (Bowyer, 2007: 157). "Kuvvet" (force), fiziki kudretin kullanılma halidir ve birine bir şeyin iradesine rağmen

yaptırılmasını da kapsar (Bowyer, 2007: 100). Terminolojide ordu yani "askeri kuvvet" ise askeri personel, silah sistemleri, teçhizat ve gerekli destek unsurlarını içine alan toplamı anlatır (Joint Chiefs of Staff Washington United States, 2002) Türk Silahlı Kuvvetleri literatüründe ordunun maddi unsurlarını kast eden karşılığının söz konusu karşılıkla aynı olduğu görülmektedir. Sosyal bilimlerin ve haliyle uluslararası ilişkilerin üzerinde uzlaşı sağlanamamış güç kavramını Birinci Bölümde Güç Dengesi Teorisine girerken ele alacağız ama bu ifade; nüfuz, tesir, kontrol, zorlama, yeti, kudret ve kabiliyet gibi kavramların bir bileşkesi şeklinde tahayyül edilebilir. Devamında, "askeri güç" (military power) bu kavramların silahlı kabiliyetlerle iç içe geçirilmiş hali şeklinde ele alınabilir. "Askeri güç", Theo Farrell'e göre materyal kaynakların üretimi ve aynı zamanda onların işlenerek askeri kabiliyetlere dönüştürülebilmesidir. Pek çok akademisyen materyal kaynak kısmına odaklanmış olsa da ikinci kısım çok daha önemlidir çünkü işleme süreci olmayan bir kaynak önem kazanamamaktadır. Stephen Biddle, askeri zaferi kaynakların değil onları kullanma sürecinin belirlediğini savunmuştur (Farrell, 2005: 448-489). Knorr'a göre de askeri kuvvet ile güç arasında fark vardır. Zira bombalar, roketler, askeri uçaklar ve gemiler gibi şeyler askeri gücü doğuran araçlardır ama askeri güç tıpkı güç kavramında ele alacağımız gibi ilişkisel bir şeydir yani gücün ne durumda olduğu diğerlerinin durumuyla mukayesede ortaya çıkabilir (Knorr, 1970: 50-51).

İngilizcedeki "military power" ve "military force" kelimeleri Türkçe karşılıkları olan güç ve kuvvetin, günlük kullanım ve resmi kurum terminolojilerinde zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa ve aynı anlama yaklaşıyor gibi görünse de içerikleri birbirinden farklıdır. Ancak bizim başlıkta "askeri kuvvet" yerine "askeri güç" ifadesini tercih etme nedenimiz ikincisinin bir ülkenin hasım güçlere karşı askeri caydırıcılık, savunma ve savaş gibi amaçlarla maddi ve manevi ulusal kaynaklarını seferber etme potansiyeline gönderme yapacak olmamızdır. Zira tezin kapsama alanında sadece harekâtları gerçekleştirdiği anda aktif kuvvet unsurlarını kullandığını anlatmak değil bu askeri kuvvetinden caydırma, diplomatik zorlama, uluslararası pazarlıklar ve potansiyel güç olarak da istifade ettiği uzun bir dönem vardır. Diplomatik, siyasi, ekonomik, jeo-stratejik vb. birçok etkenle iç içe geçen bir çerçeve olduğu için bunu "askeri güç kullanımı" olarak nitelemek istedik. Zira siyasi hedeflere ulaşma aracı olan askeri unsur, "kuvvet"ten fazlası olan "güç"tür. Türkiye'nin askeri kuvvete başvurma hazırlığı yaptığı dönemlerde muhasebe ettiği tek şey silahlı örgütlere üstün gelecek ateş gücü ve lojistiği gibi unsurlar değildir;

hakeza bu kuvvet kullanımına dışardan ve içerden gelecek tepkiler ile tepkilerin ekonomik ve siyasi maliyetleri, aynı zamanda kazanımları çok daha fazla hesap edilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Literatür taramasında bizim konumuzla birebir ilişkili tez, makale ya da kitap çalışmaları göreli olarak azdır. Konumuzla kısmen ilgili olabilecek çalışmalara bakıldığında uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımına dair tezlerde uluslararası hukuk bağlamı öne çıkmış, Irak'a yönelik 1991 ve 2003 işgalleri, İsrail'in Lübnan saldırıları, ABD'nin 11 Eylül saldırılarına askeri yanıtları ile teröre karşı ve savaş durumu dışında kuvvet kullanımı olguları çalışılmıştır. Türk dış politikasında kuvvet kullanımıyla ilişkili tezler, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Somali ve Bosna Hersek gibi BM barışı koruma harekâtına katılımları ile Kıbrıs Barış Harekatı'nın icrası ve Kore Savaşı'na asker gönderilme örneklerini tekil olarak inceleyen ve Türkiye'nin askeri güç kullanımının hukuki dayanaklarını anlatmaktadır.

Başlı başına Türkiye'nin Suriye'de askeri kuvvet kullanımını konu alan tez çalışması bulunmamakla birlikte, 2016-2017 dönemindeki harekâtlarla ilişkili büyük bölümü yüksek lisans tezi olan lisansüstü çalışmalar; harekâtları halkla ilişkiler, siyasal iletişim ile yeni medya ilişkisi, dijital diplomasi, algı yönetimi, dezenformasyon, Twitter (şimdiki adıyla X) haberciliği, Türk medyasında kavramsallaştırma, uluslararası medya yansımaları, medya-jeopolitik ilişkisi, uluslararası hukuk açısından meşruiyet açısından ele almıştır. Türkiye'nin Suriye iç savaşıyla etkileşimi ve Türkiye'nin sınır ötesi harekatlarını konu alan makalelerin çok büyük bölümü 2015'ten itibaren YPG, ABD ve Rusya'nın iç savaşın seyrini değiştiren rolleriyle Türkiye'nin kalıp değiştiren davranışlarını incelemekte, güvenlik sorunlarını ve uluslararası etkileşimini ele almaktadır. Hakemli dergilerdeki makalelerin çoğunda teorik çerçeve bulunmamaktadır (Taşpınar, 2012: 127-140).

Lisansüstünde Türkiye-Suriye ilişkileri çalışmaları genellikle Suriye'nin bağımsızlığından 2011 yılına kadar bazı kesitlerle sınırlı ikili ilişkiler, ilişkilerde su, PKK sorunu ve Hatay meselesi ile 1957 krizi gibi konularda yoğunlaşmıştır.[1] İlker Sabri Ebrem'in Suriye iç savaşının Türk dış politikasına ve Türkiye'nin güvenliğine etkileri başlıklı doktora tezi, Suriye-Türkiye ilişkilerinin tarihsel gelişimi ve 2011

[1] Ayrıntılı bilgi için bkz. (Kaya, 2020: 143-165; Yeltin, 2018: 200-214; Polat, 2020: 53-96).

sonrası dönemde Türkiye'nin algıladığı güvenlik tehditlerinin olgusal dökümü şeklinde tasarlanmış, güvenlik kavramı anlatılmış ancak teorik çerçeve kurulmamıştır. İç savaş dönemi Türk dış politikası konusunda Ayşenur Takkaç'ın "1957 Krizi'nden Suriye iç savaşına Suriye'ye yönelik Türk dış politikası", Engin Köse'nin "Suriye iç savaşı ve Türkiye'nin sınır ötesi harekâtlarının önemi" ve Müge Güçlü'nün "Suriye İç Savaşı'nın Çözüm Sürecinde Türkiye'nin Rolü" başlıklı çalışmaları iki ülke ilişkilerinin dönüm noktalarının olaylar silsilesi şeklinde anlatıldığı, siyasi tarih anlatımı yapan incelemelerdir.

Türkiye'nin Suriye'de askeri güç kullanımı konusunda genel çerçevesi en yakın çalışma Sami Kiraz'ın "Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neo-klasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017)" başlıklı doktora tezidir. Kiraz, Neo-klasik realizmin uluslararası sistem ve devletlerin içsel faktörleri birlikte değerlendiren modelini kullanarak, yapısal etkilerin ulusal karar alma süreçleriyle ilişkilerini kurmaya çalışmış, Türkiye'nin Esad yönetimine yaklaşımını sınıflandırmış, 2015 sonrası değişen saha dinamiklerine Türk dış politikasının nasıl intibak edip ön almaya çalıştığını, milli güvenlik sorunu karşısında Batıcı gelenekte molalar alıp ittifak karşıtı pozisyona girme sürekliliğine gönderme yapmıştır. Kiraz, Neo-klasik realizmin sistem bazlı gelişmeleri ve uluslararası sistemin yapısını dış politikada başlangıç noktası olarak gördüğünü, devletlerin yerel dinamiklerine dış politika tercihlerinin seçilmesi noktasında belirleyicilik rolü atfettiğini böylelikle Suriye iç savaşına dair her türlü bölgesel ve küresel gelişmenin, Türk dış politikasının yerel dinamiklerince değerlendirilip, başta karar alıcıların algıları olmak üzere bu dinamikler tarafından nasıl dış politikaya dönüştürülebildiğini savunmaktadır. Kiraz'a göre, bir dış politika analizinin sağlanması ve dış politika stratejilerinin nasıl belirlendiğinin gösterilmesi adına, önce dış politikanın bileşenlerini ayırıp detaylandırıp daha sonra Neo-klasik realist çerçeveden yeniden birleştirerek değerlendirmeye çalışmıştır.

Türkiye-Suriye ilişkilerindeki dönüşümlerin en güçlü incelemelerinden birini derleyen Raymond Hinnebusch ve Özlem Tür, Türkiye-Suriye ilişkilerinin ivme kazandığı ve gerilediği dönemlerin tarihsel, ekonomik, siyasi vb. boyutlarını ele alırken, dostluğun ve düşmanlığın kaynaklarını detaylıca irdelemiştir, eserin sonunda teorik bir çerçeve kurmanın zorluğuna değinmiştir. İkili, karşılıklı bağımlılıkların ve kimlik inşalarının etkileşiminin komşular arasındaki çatışmayı ve işbirliğini şekillendirdiğini, düşmanlık ya da dostluğun değişken tehditlerin bulunduğu

ve farklılaşan bölgesel güç dengelerinde birbiri sıra kurumsallaşabildiğini, küresel güçlerin bölgesel dengelemeyi etkilemeye çalışırken onlar tarafından kullanılabildiğini ve üstelik eskisine göre belirleyiciliklerinin sınırlı kaldığını, küresel gücün dengeleyici etkiyi sonlandırmasının başka güç projeksiyonlarını tahrik edeceğini, gerçek seçimlerin hiçbir zaman sadece sistemik dengeler tarafından belirlenmediği, liderlerin kimlikleri, dostlukları ve düşmanlıkları inşa etme biçimlerinin tehditlerin ve fırsatların nasıl algılandığını şekillendirdiğini, dolayısıyla tercihlerin sadece diğer devletlerle ilişkilere değil içerdeki taraftarlara, çıkar gruplarına ve müttefiklere bağlı kaldığını, bu hasıladan diğer devletlerle çatışmayı ya da işbirliğini ilerletme durumu ortaya çıktığını söylemektedir. Hinnebusch ve Tür, bu çerçevenin uluslararası ilişkiler teorisinde nereye karşılık geldiği sorusunu sorarak, bulguların durumu eklektik tutarlılığı koruyacak tek bir teoriye indirgenemeyeceğini, meselenin kimlik ve çıkarlar, sistemik ve yerel faktörler ve bölgesel ve küresel düzeyler ile yine bunların her biri diğerini etkileyen dairesel bir şekilde etkileşime girdiğini, herhangi bir faktörün önceliği üzerinde ısrar etmek yerine yapılacak en iyi şeyin karşılıklı ilişkilerin izini sürmek olduğunu söylerler. Buna göre ihtiyaç olan şey rakip teorilerce (realizm, liberalizm, yapısalcılık) tanımlanan uluslararası ilişkilerin çoklu boyutlarını içeren ve bunların nasıl etkileşime girmelerinin beklenebileceğini gösteren sentetik bir analiz çerçevesi bulmaktır (Hinnebusch ve Tür, 2013: 223).

Güner ve Koç, Türkiye-Suriye ilişkilerindeki gelgit döngülerini Heider'in "dostumun dostu ve düşmanımın düşmanı dostumdur; düşmanımın dostu ve dostumun düşmanı ise düşmanımdır" şeklindeki üç aktörlü prensibe dayanan Yapısal Denge Kuramı'yla açıklamaya çalışmıştır.[2] Bu ilkelerin birinin ihlal edilmesi üçlü yapıda dengesizliğe delalettir. İkiliye göre, ABD-Rusya arasındaki kadim ve sonsuz rekabet ile Rusya-Suriye iş birliğinin vazgeçilmezliği, Türkiye'nin Suriye'yle ilişkilerinin rengini belirlemesinde merkezi role sahiptir. Kürt devleti öngörüsü çatışmanın anahtar meselesidir. Kürt devletinin oluşumu aktörler arasındaki düşmanlık ya da dostluğun belkemiğidir. Bu nedenle, Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik bir Rus-Türk mutabakatı ve ABD'nin Kürtlere yardımı, Rus-Türk dostluk ve ABD-

[2] Ayrıntılı bilgi için bkz. Kişiler arası ilişkileri çözümleyen ve insanın psikolojik olarak tutarlı olmaya çalıştığını öngören bir sosyal psikolojik kuramdır. Uyum faktörü ışığında "iyi şeylerin iyi şeylerle kötü şeylerin kötü şeylerle eşleştiği"ni varsayar. İki birey arasında tutum ve ilişkilerin, onların üçüncü kişilerle olan tutumlarını ve ilişkilerini etkilediğini ileri sürer. Birey, iyi ilişkide olduğu kişinin olumlu duygu beslemediği bir üçüncü kişiye, arkadaşından farklı olarak olumlu duygular besliyorsa, ilişkisinde bir dengesizlik durumu var demektir. Dengesizlik durumu rahatsızlık vericidir ve kişi bu durumdan kurtulmak isteyecektir (Aytaç ve Tan, 2019: 352; Ordun ve Aktaş, 2014: 122).

Türkiye ikililerinde düşmanlık kaynağıdır. Türkiye'nin "Zeytin Dalı Harekâtı" öncesinde Rusya'nın Afrin bölgesinden asker çekmesi, Rusya'nın Kürtlerin Suriye'de bağımsız bir devlet kurmasını engellemeye yönelik askeri çabalarında Türkiye'ye yeşil ışık yakması bir dostluk işaretidir (Güner and Koç, 2018: 89-103). Öte yandan Yapısal Denge Kuramı, düşmanlık ve dostluk ağlarındaki güç farklılıklarını göz ardı ediyor, denge ve dengesizlik değerlendirmeleri için her aktörü eşit derecede önemli sayıyor çünkü önemli olanın güç değil, dış politikadaki dostluk ve düşmanlık tavrı olduğunu varsayıyor. İkiliye göre analizden çıkarılacak en önemli ders, bir grup devlet diğerine birlikte karşı çıktığı sürece, Suriye'deki durumun istikrarlı olduğu savunusudur (Güner and Koç, 2018: 102-103).

Bizim çalışmamız ise Türkiye'nin Suriye'deki harekâtları örneklerinden yola çıkarak Türk dış politikasında hangi durumlarda hangi kuvvet kullanma biçimlerine (doğrudan/dolaylı) yol açtığını incelemektedir. Harekâtların tümünü kapsamaktadır. İç savaş ve Türkiye'nin Suriye politikasının analizleri yanında dolaylı ve doğrudan güç kullanımlarını, fırsat ve tehdit ikilemlerine ışık tutan teorilerle açıklamaktadır. Bu boyutuyla uluslararası ilişkiler literatürüne özgün bir katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Metodoloji

Bu çalışma sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemlerini kullanmaktadır. Bu çerçevede geniş bir literatür ve arşiv taraması yapılmıştır.

Türkiye'nin Suriye iç savaşında dolaylı askeri müdahaleden doğrudan aktif müdahaleye geçiş nedenlerini anlayabilmek için öncelikle 1990'larda gözettiği parametreleri anımsayıp 2000'lerdeki değişimi çözümlemek, ardından asıl konumuz olan 2011'den 2020'ye kadar yaşadığı dönüşümlere olgusal düzeyde hâkim olabilmek gerekmiştir. Nitekim olgular zincirine hâkim olabilmek sayesinde teorik çerçevenin tespiti yapılabilmiştir. Bu amaçla ilk olarak, Türkiye-Suriye ilişkilerinin söz konusu tarihsel kesitlerini kapsayan Türkçe ve İngilizce kitaplar gözden geçirilmiş, ana konusu ya da bazı bölümleri tezimizde konu edilme ihtimali bulunanlar incelenmiştir. Ardından haber taramasına geçilmiştir. Türkiye'nin en kapsamlı ve detaylı haber arşivine sahip medya kuruluşu olan Anadolu Ajansı'nın binlerce haberi taranmış ve birincil kaynak durumundaki kurumsal paylaşımlardan Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı gibi Türk devlet adamlarının, ayrıca Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'nın Suriye konulu

hemen hemen tüm açıklamaları gözden geçirilmiştir; böylece Türk devletinin Suriye'deki gelişmelere yaklaşımı için dönemsel kategoriler ve bunların parametrelerinin taslakları çıkartılmıştır. AA'da muhtelif nedenlerle yayınlanmamış olan ancak literatürde dikkat çektiği fark edilen birtakım haberler de güvenilir basın yayın organlarının dijital arşivinden bulunup kullanılmıştır. Taramalarda dönemin devlet adamlarının Suriye konusunda yurt içinde ve dışında yaptığı tüm açıklamalar birebir incelenmiştir. Aynı şekilde 2011-2020 dönemi yoğun olacak şekilde yabancı basında Türkiye-Suriye eşleştirmesiyle binlerce haber taranarak, Türk medyasında eksik raporlanma ya da farklı açılara hapis kalma ihtimali olan verilerin çapraz teyidi yapılmıştır. Türk devlet adamları ve kurumlarının söylem ve eylem değişikliklerindeki eşikler özenle belirlenmiştir. Türkiye'nin Suriye politikasının olgusal dökümü çıkartılırken, özellikle 2011-2020 döneminde doğrudan Türkiye'yle ilişkili olmayan Suriye'deki önemli iç gelişmelerin akışı da saha kaynakları üzerinden ve İngilizce kaynaklardan takip edilmiş, arşivlemeleri yapılıp incelenmiştir. Yukarda söz edilen çerçeveye ilişkin bilhassa Batılı düşünce merkezlerinin saha araştırması içeren uluslararası raporları değerlendirilirken kütüphane veri tabanları üzerinden makale taramaları yapılmıştır. Bu taramalar bazen tarihsel kesitlere göre bazen tezin bölümlerindeki alt başlıklar üzerine gerçekleştirilmiştir. Olgusal düzeyde konulara yeterince hakimiyet kurduğumuz noktada tezimizin konusunu ve olgusal örüntüsünü açıklayabilecek teori belirleme sürecine geçilmiştir. Ancak tezin omurgasına ilişkin parametrelerimizi belirlediğimizi düşündüğümüz dönemden sonra Türkiye, Barış Pınarı ile Bahar Kalkanı Harekâtlarını yapmış, ittifak düzeninde radikal değişimler meydana gelmiştir. Türkiye'nin ABD-PKK ikilisine karşı Rusya'yla ittifak inşa ettiği bir döneme Türkiye-Rusya arasında çatışmanın doruk noktasına çıktığı bir dönem eklenmiştir. Bu, karşımıza elimizi çabuk tutmak ile gelişmelerin yerli yerine oturması ve yansımalarının olgunlaşmasını beklemek şeklinde bir açmaz çıkarmıştır. Böylece çalışmanın olgusal derinliği ve detayları iyice artmış, teorik çerçeveye ilişkin yaklaşımlarımızı yeniden inşa etmemiz gerekmiştir.

Ayrıca Türkiye'nin Suriye politikasındaki karar alma ve uygulama pozisyonlarında bulunan Dışişleri Bakanlığı ve güvenlik bürokrasisi elitleriyle yapılan mülakatlarda, incelenen dönemin açık kaynaklara yansımamış ama önemli olgusal bağlantılarının kurulmasını sağlayacak bilgiler alınmıştır. Yine Türkiye'nin sınır ötesi askeri güç kullanımlarında bilgi sahibi olan bazı yerel silahlı güçlerin komutanlarıyla aynı amaçla görüşmeler yapılmış ve alınan bilgiler işlenmiştir.

Çalışmanın Teorik Arka Planı

Hobbes ve Machiavelli gibi klasik Realist düşünürler, devletin iç siyasi veya toplumsal değişiklerin değil nesnel olarak belirlenmiş kendi ulusal çıkarlarının peşinden gittiğini, bir devletin uluslararası davranışının diğer güçlere kıyasla, sahip olduğu kendi yetenekleriyle belirlendiğini yani yeteneklerin uluslararası davranış ve sonuçların yaşamsal belirleyicisi olduğunu söyler. Yetenekler, sistemdeki kutuplaşma türünü, ittifak konfigürasyonlarını, çatışma eğilimini ve çatışma sonuçlarını belirler. Devlet ne kadar güçlüyse o kadar başarı gösterir. Dolayısıyla güç, realizmi tanımlayan ve ekonomik, ahlaki veya yasal faktörlere dayalı devlet davranışını açıklayan veya onu normatif diğer düşünce okullarından ayıran şeydir.

Uluslararası ilişkilerde askeri gücün araçsallaştırılması Realist geleneğin temel yaklaşımlarını çerçevelemiş anahtar unsurlardandır. Realist anlatıya göre, devletler fırsatları değerlendirmek, uluslararası güvenlik hedeflerine ilerlemek ve hedeflerine yönelmiş tehditlere yanıt vermek için silahlı kuvvetlerinden yararlanmaya bakar. Bu kuvvet, devletin kendini, onun anahtar müttefiklerini, stratejik geçitleri, yaşamsal çıkarları korumak ve yine saldırıyı önlemek için kullanılır. Realist model, ilk bakışta çok sayıda kanıtla desteklenme avantajına sahiptir. Güç kullanımını izah edebilecek güvenlik kaygıları bir şekilde daima mevcuttur.

Uluslararası güvenlikteki geleneksel yaklaşıma da kaynaklık eden Realist paradigmanın köklerinde, Hobbes ve Machiavelli gibi isimlerin devletin ontolojik gerekçesini vatandaşlarının güvenliğini sağlamaya dayandırması vardır. Buna göre güvenlik, devletin içişlerinde kendini yönetebilme kapasitesi olan egemenliğini ve yine vatandaşlarını şiddet ve ölümden korumak için varlığını sürdürebilmesi olarak yorumlanagelmiştir. Yani devletin temel varoluş nedeni, vatandaşlarının güvenliğini ve bekasını sağlamakla ilişkilendirilmiştir. Devlet varoluş mücadelesi verirken Realizm, güvenlik sorununda uluslararası ilişkilerin anarşik ortamına gönderme yapar. Uluslararası hukuk ve kurumların devletler üzerindeki düzenleyici etkisinin şüpheli olduğunu, devletler üzerinde sistemik düzenleme yapan bir otorite bulunmadığını, bu güvensizlik ortamında devletlerin ulusal çıkar peşinde koşarak birbirlerine karşı tehditler ortaya çıkardıklarını savunur. Realistler, savaşı, siyasetin devamı olarak görür; diplomasi çökünce, çatışmayı azaltmayı amaçlayan uluslararası kurumların varlığına rağmen devletlerin kuvvet kullanma kararına yöneldiğini anlatmaya çalışırlar. Realist varsayımlarda uluslararası politika bir güç mücadelesidir.

Güç, uluslararası düzlemde potansiyel rakiplere ve ortaklara nüfuz etmek için kullanılır. Askeri güç, bir devletin başvurabileceği en önemli güç bileşenidir. Hans Morgenthau'ya göre bir ulusun coğrafya, doğal kaynaklar ve endüstriyel kapasitesinin reel anlamını o ulusun askeri hazırlık durumu kazandırır. Ülkelerin ve medeniyetlerin kaderi çoğu zaman savaş teknolojisiyle belirlenmiştir (Morgenthau, 1948: 88-89). Diğer güç unsurları da kuşkusuz önemlidir ve ulusal çıkarların ilerletilmesine katkıda bulunurlar ama devletler anarşik şartlarda var olmaya devam ettikleri sürece askeri güç uluslararası politikada yaşamsal rol oynayacaktır.

E. H. Carr'a göre savaş, uluslararası ilişkilerde son çare olması hasebiyle uluslararası siyasetin arka planında pusuda bekler; geçmişin her büyük medeniyeti aynı kendi devrinde askeri güç üstünlüğüne sahiptir. Devletlerin dış politikası yalnızca hedefleriyle değil askeri kuvvetlerinin diğerlerine kıyasla neye muktedir olduğuyla sınırlanır ya da büyür. Öte yandan araç gibi görünen askeri güç bazen kendi başına bir amaç haline gelebilir; en büyük savaşların ülkelerini askerî açıdan daha güçlü kılmaya çalışanlar ile diğerlerinin askerî açıdan gelişimini önlemeye çalışanlarca yapıldığı gerçeği vardır (Carr, 1939: 153-155).

Henry Kissinger'a (1994), 19. yüzyılda Richelieu, Metternich, Castlereigh ve Bismarck gibi devletin nesnel ihtiyaçlarını tanıyan ve ulusal güvenlik temelinde hareket eden ideal dış politika liderlerini örnek göstermiştir. Bu liderler hayatta kalmak için, kişinin düşmanlarını ve müttefiklerini olmalarını istedikleri gibi değil de oldukları haliyle kabul etmeleri gerektiğini anlamışlardır. Kissinger, dünyada barış ve istikrarın korunmasında güç dengelerinin önemine ve bu tür güçler dengesini sağlamada dış politika yapıcıların rolüne dikkati çekmiştir. Pek çok Realist gibi, Kissinger, gücün ne zaman kullanılması gerektiğini açıklamıştır.

Askeri kuvvete başvurulmasının siyasetin ayrılmaz doğası olduğuna gönderme yapan Kenneth Waltz'a göre de "Siyasette kuvvet en son başvurulan çaredir. Uluslararası politikada kuvvet sadece en son başvurulan yöntem değil aynı zamanda birinci ve sabit olan yöntemdir (Bartholomees, 2006: 217-240). Bir devletin sahibi olduğu özel askeri teknolojiler ve silah sistemleri, onun tehdit, saldırı veya diğer türlü nasıl bir dış politika takip edeceğini etkiler. Askeri stratejiler illa uluslararası sistemde büyük tehdit yönelten devletlere karşı uygulanmaz; dış politika veya bekaya yönelen ivedi tehdit durumundaki devletlere karşı da uygulanır. Waltz, beka için ihtiyaç duyulan şeylerin, devletleri karşılıklı yarar sağlayan iş birliğinden vaz-

geçmeye zorladığını, iş birliğinin zor olduğunu çünkü devletlerin iş birliğinin mevcut durumu ve gelecekteki görece yeteneklerini nasıl etkileyeceği konusunda hassasiyet gösterdiğini söyler. Güçlü devletlerin askeri kuvvetle her şeyi yapamayacak olsa bile askerî açıdan zayıf devletlerin yapamadıklarını yapma imkanına sahip olduklarına işaret eder. Buna karşın Vietnam örneğinin gösterdiği üzere en büyük askeri güçler de sınırlılıklara sahiptir (Waltz, 1967: 215: 235).

Yapısal gerçekçilik de uluslararası sistemin baskısının, zaman içinde, diğer devlet aktörlerinin niteliklerini ve yeteneklerini, özellikle zorlayıcı askeri güç uygulama kapasitesi kazanmasına yol açacağını ileri sürer. Waltz, teori uluslararası siyaseti rekabetçi bir sistem olarak tasvir ettiğinden, devletlerin rakipler için dış politikalarının takibinde silahlı baskı kapasitesini kullanmak gibi ortak özellikler sergileyeceğini daha spesifik olarak tahmin ettiğini öne sürüyor (Ebaye, 2010: 217-231).

Realistler, 18 ve 19. yüzyıllarda taraftar kazanan İdealist yaklaşımın gücü bir saptırma olarak gören, uluslararası politikanın meşru amaçlarının çatışan çıkarların çözümü için güç kullanmayı gerektirmediğinden ya da savaş çıkmışsa da bunun için mücadeleye değmeyeceğinden dem vuran, halkın sağduyusunun, sanayileşmenin, uluslararası ekonomik kuvvetlerin etkisinin, dünya hükümetine veya topyekun silahsızlanmaya doğru değişen uluslararası sistemdeki değişimin kuvvet kullanma ihtiyacını ortadan kaldıracağı şeklindeki savların, İkinci Dünya Savaşı'yla buharlaşmış olmasına karşın nükleer silahların gelişimiyle başlayan dehşet dengesi sayesinde yeniden filizlendiğine temas eder. Realistler, savaşların halen önlemez olduğunu ve değişenin artık nükleer savaş ihtimalinin eklenmesi olduğunu söyler. İnsanların güce ulaşma isteklerinde bir değişim yaşanmadığını kaydeden Realistler, amaçların halen kuvvet kullanımını teşvik ettiğini vurgulamıştır. Klaus Knorr'un artık geleneksel toprak kazanma amacının arzu edilen şeyler olmadığı savına karşın Hobbes'un maddi kazanım, şan ve güvenlik üçlemesini devletler halen temel amaçlar şeklinde muhafaza etmektedir. Devletin bir kurum olarak evrenselleşmesi, ona hiç olmadığı kadar fazla rol vermiştir. Nükleer dönemin kuvvetin önemsizleştirdiği görüşü yerel, sınırlı ve süreli çatışmaların pazarlık ve caydırma olarak kullanıldığı zaviyesinden bakıldığında aşırı genelleştirmedir. Realistler dünya siyasetinde eskiden olduğu gibi kuvvetin kullanışlı ve önemli olmaya devam ettiğini, barış zamanında kullanımının daha yaygın olduğunu söyledi.

Dünya siyasetindeki önemli bir devamlılığın altı çizilmelidir: güç, uluslararası siyasette her zamanki kadar yararlı ve önemli olmaya devam ediyor ve barış

zamanında eskisinden daha yaygın. Nükleer silahlar, geleneksel güç kullanımları için güç denge(ler)inin üzerine bir "terör dengesi" koydu. Önceki denge durumuna göre her bir devlet ikinci vuruş kapasitesine sahip olduğu sürece, istikrar için güç eşitliği gerekmiyordu. Basitçe söylemek gerekirse, geleneksel biçimleriyle güç, toprakları ele geçirmek ve elinde tutmak için hâlâ kullanılabilir; nükleer güç ise cezalandırma tehdidini içerir. Bazı açılardan, uluslararası siyaset nükleer çağda daha militarize hale geldi. Barış zamanında en azından büyük devletler için askeri gücün artan önemi, "silahlanma yarışı" gibi eğilimlere ve hazırlıklı olmaya devam eden vurguya yansır. Aynı zamanda, askeri güç barış zamanında daha politize olmuştur. Açık güç kullanımına yönelik engellemeler, caydırıcılık üzerindeki vurgu ve gücün daha öznel, psikolojik içeriği (örneğin, tehditler, konuşlandırmalar, uyarılar, gösteriler), gücün sözlü ve göstermelik kullanımlarının askeri gücün yeni rolleri haline geldiği anlamına gelmektedir. Küçük güçler, sorumsuz eylemler için daha büyük fırsatlara sahip olmaya devam ederken, büyük güçlerin küçük güçleri cezalandırmak için kuvvet kullanması engellenmeye devam ediyor (Waltz, 1967a: 278-283).

Anarşik ortam göndermesi nedeniyle Neorealizmin bir türevi gibi de görülen Saldırgan Realizmin önde gelen temsilcisi Mearsheimer'a göre, uluslararası alanda belirsizlik hâkim ortamda devletlerin davranışlarını sınırlayan mutlak bir güç olmadığından, devletler bekaları konusunda sürekli endişelidir çünkü potansiyel rakipleri onları herhangi bir an yok etmeyi deneyebilir. Devletler hem uluslararası siyasi ortamda hem uluslararası ekonomik ortamda faaliyet gösterir ve bu iki düzlem çatışmaya girerse siyasi ortam ekonomik ortamı domine eder. Bu da devletlerin ağırlıkla askeri stratejiye dayanacağını ve dış politika hedefine ulaşmak amacıyla silahlı zorlama için kapasitesini kullanacağını gösterir. Tüm büyük güçler diğerlerine yöneltebilecekleri saldırgan askeri kapasiteler inşa etmektedir çünkü hiçbiri bu kapasiteleri birbirine karşı kullanmayacaklarından emin olamaz. Devletler toprak bütünlüğü ve egemenlikleri anlamındaki bekalarını diğer amaçların üzerinde tutar. Güvende kalmak ve rakiplerinin aleyhte güç kazanmasına mâni olmak adına kendi saldırgan güç kapasitelerini maksimize eder (Mearsheimer, 2001: 30-31).

Çalışmamızda, Neorealistlerin devletlerin fırsat tehdit ikileminde kuvvet kullanımına ilişkin parametrelerini varsayım olarak alıyoruz. İlkinin kuramcısı, özünde Neorealist tabandan gelen ve bu yaklaşıma bazı revizyonlar önerip Neo-

klasik Realist olarak nitelenen Schweller, ittifakları vücuda getiren motivasyonları yalnızca tehdit ve korku değil aynı zamanda fırsat ve çıkarlar olduğunu savunmuştur. Ona göre dengeleme ve peşine takılma birbirinin zıddı değildir. Çünkü peşine takılma genellikle kazanç sağlama beklentisiyle diğeri de güvenlik edinme ve maliyet azaltma dürtüsüyle gerçekleştirilir. Walt ise ittifakı meydana getiren ana motivasyonun sakinleştirme amaçlı peşine takılma davranışı değil tehdidi dengelemek olduğunu, tehdidin ölçümlenme ve algılanmasında da toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı gücü, saldırganca niyetler gibi etkenlerin rol oynadığını savunur. Bu varsayımlar ileriki bölümde detaylı olarak tartışılmıştır.

Bu çerçevede tezin birinci bölümünde, detaylı bir biçimde tartışılacak olan teorik arka plan olarak önermelerimizin ortak paydasındaki şartları dikkate alarak kuramsal çerçeveyi kuracağız. Söz konusu payda, Türkiye'nin Arap Baharıyla Suriye'de halk hareketlerinin başladığı Mart 2011'den sonra hadiselerin kavranması, politika yapım ve icrasında kendi başına değil daima ittifaklarla birlikte hareket etmesidir. Türkiye'nin Suriye politikasındaki evrimler, kırılmalar ve dönüşler, daima ittifak düzenlerinin sonucudur. Türkiye için müttefik seçim süreçleri, tercihlerini belirleyen ve değiştiren etkenleri anlamak için uluslararası ilişkilerde ittifaklara ilişkin temel teorik anlatımları ortaya koyacağız. Bu arada, güç gibi üzerinde görüş birliği sağlanamamış bazı kavramların tanımlamaları ile üzerindeki tartışmaları teorilerle ilgili bölümlerin içinde işleyeceğiz.

Varsayımlar ve Hipotezler

Şu ana kadar ana hatlarıyla klasik ve Neorealizmin devletlerin dış politikada kuvvet kullanımına ilişkin görüşleri özetlenmiştir. Bununla birlikte bu çalışma Neorealist/klasik uluslararası ilişkiler kuramlarının ittifak ve kuvvet kullanımı kavramlarını ele alışları çerçevesinde Türk dış politikasının kuvvet kullanımı sorunsalını açıklamak için ana çerçeve olarak kullanılacaktır.

Nitekim çalışmanın ana kavramsal anahtar kelimeleri olan ittifak, kuvvet kullanımı, tehdit, fırsat ve iç dinamikler gibi Neorealist uluslararası ilişkiler teorisinin sıklıkla başvurduğu kavramlardır. Buradan yola çıkarak tezin ana teorik arka planının Neorealizm olduğu söylenebilir.

Teorik çerçevenin yer aldığı birinci bölümde 3 ana ittifak teorisinin varsayımlarını anlatacağız: Güç Dengesi Teorisi (GDT), Tehdit Dengesi Teorisi (ÇDT) ve Çıkar Dengesi Teorisi (ÇDT).

Çerçeveye, GDT'yle başlamamızın nedeni, uluslararası ilişkilerde ittifakları inceleyen ve kuramlaştırmaya çalışan, uzun süre kabul gören bir yaklaşım olmasıdır. Realist geleneğin ilk göz ağrılarından GDT, devletlerin ya da örgütlü toplulukların ortaya çıktığı ilk dönemden bu yana bölgesel konumunu sürdürmek bunun da ötesinde hayatta kalma dürtüsüyle devletlerin yükselen tehlikelere karşı ön alma davranışını yansıtır. Birimler arası dengelerdeki radikal değişimler, gücünü artırmış ve her devletin doğasında yatan yayılma arzusunu hayata geçirmeye çalışacak taraf ile gücünde görece azalma meydana gelmiş ama konumunu sürdürmek isteyen taraf arasında mücadeleyi tetikler. Thucydides'in Peloponnes Savaşı'yla literatüre kazınan GDT en fazla Avrupa devletlerinin güç etkileşiminde kullanılmıştır. Savaşı önleyen ve iş birliğini getiren bir düzen arayışında, yine İngiltere'nin Kıta Avrupası'nda yükselen güçleri dengelemek için değişken ittifakları ve Metternich Sistemi'nin anlatımında çokça incelenmiştir. Realistler devletlerin güvensizlik ortamında devamlı şekilde güç artırımı peşinde koşmasının getirdiği güvenlik ikileminde savaşı nasıl önleyebilecekleri sorusuna güç dengesiyle yanıt bulmaya çalışır. Buna göre bir devlet ya da devletler grubu dünyaya ya da bir kısmına orantısız bir güçle hâkim olacak tehdide dönüşürse, diğer devletler buna mâni olmak için imkanlarını birleştirmek isteyebilir. Zira dominant gücün istediğini elde etmesini engellemek güç dengesiyle mümkündür. GDT'nin temel varsayımı devletlerin sistemdeki en güçlü devlete karşı bir ittifak süreci arayışına girip müttefik(ler) edineceğidir. Güç dengesinde, otonomilerini kaybetmeme ya da koruma çabasındaki aşağı yukarı birbirine denk güçte olan en az iki ya da daha fazla devletin bulunması, ittifak esnekliği ve gerektiğinde savaşa gidebilmeleri gibi asgari gereklilikler gözetilir. Kenneth Waltz bu yaklaşımı uluslararası politikanın en somut siyasi teorisi olarak nitelemiş ve sistem düzeyinde işleyerek teori safhasına geçirmiştir. Waltz güç dengesinin iradi ya da irade dışı olsun devletler sisteminin bir unsuru olduğunu savunur. Yine rasyonel ve üniter bir aktör varsayılan devletin amacına ulaşmak adına kabiliyetlerini kullanacağı, uluslararası politikanın rekabetçi ortamında kaçınılmaz olarak etkileşim ve çatışmaya gireceğini kabul eder. Devletin eylemleri ve etkileşimlerinin hasılası güç dengesine meyleder. Yani Waltz'a göre sistemik eğilim devletler onu arıyor olsun ya da olmasın ortaya çıkar. Devletler pozisyonlarını geliştirip diğerlerini domine etme peşinde olsa da muhtemelen benzer dürtülere sahip başka devletler buna karşı koyacaktır.

Teorik çerçevenin ikinci kısmını oluşturan ve Türkiye'nin Suriye'de doğrudan askeri güç kullandığı harekâtları yapabilmesini açıklamadaki en güçlü aracımız olan Tehdit Dengesi Teorisi'nin (TDT) anlatımı öncesinde, bunu formüle eden Stephen Walt'ın içinden geldiği gelenek, görüşleri ve eserlerindeki bazı tespitleri de açılacaktır. Soğuk Savaş döneminde süper güçler arasındaki müttefik yaratma yarışı gölgesinde geliştirilen ancak Walt'un Ortadoğu siyasetinde büyük ve orta ölçekli güçleri içine alan geniş bir ölçeğe uyguladığı TDT'nin temel varsayımı, devletlerin kendilerine güvensizlik veren karşılarındaki güç artışlarına karşı değil, tehdide karşı dengeleme yaptığıdır ki devletler ekseriyet, güçlülerin peşine takılmak yerine onlara karşı ittifak arayışına girmektedir. Tehdidi dengeleme davranışı geliştirecek devlet ve karar alıcıları tehdidin niteliğini tahlil edip ve hangi etkenlerle karşı karşıya olduklarını anlamaya çalışır ki güç artışı burada tek etken değildir. Teori burada 4 temel durumun muhasebesinin yapıldığını varsayar: Toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı gücü ve saldırganca niyetler. Toplam güç, bir devletin ekonomik, beşerî, askeri vb. tüm alanlardaki toplam maddi varlığıdır ve karşısındakinin mevcut toplam gücü ya da ulaşmak üzere olduğu toplam gücün heybeti tehdit algısı yaratabilir. Tarihin tüm dönemlerinde olduğu gibi coğrafi yakınlık/uzaklık, bir tarafının diğerine güç/kuvvet dayatmasının mertebesini belirlemiştir; yakındaki düşman ile uzaktaki düşman asla bir değildir. ABD'nin, askeri gücünü mobilize etme imkanlarına rağmen Orta Amerika'yı tehdit etme ile Suriye'nin kuzeyinde küçük bir askeri varlıkla sahayı kontrol etme avantajları bir değildir. Tehdidin niteliğinin tartılmasındaki üçüncü husus, saldırı gücüdür. Büyük ve etkili saldırılar başlatma kabiliyetine sahip devletler karşısında yakın çevrelerindeki devletler bu tehdidi dengelemek isteyecektir. Öte yandan tartışmasız bir güç üstünlüğüne maruz kalan devletler, direnerek neden olabilecekleri tahribatın önünü alma umuduyla karşısındaki gücü sakinleştirme ve peşine takılma yoluna gidebilir. Tehdit değerlendirmesinde hesaba katılan dördüncü unsur ise niyetlerdir. Saldırganca niyetler taşıdığı şeklinde görüntü veren devletler diğerlerini denge arayışına itebilir. Nazi Almanya'sının söylem ve hedefleriyle karşısında büyük bir koalisyonun vücuda gelmesine neden olması ya da İran İslam Devrimi sonrası kendini tehdit altında hisseden Körfez ülkelerinin Irak üzerinden dengeleme politikalarına yönelmesi buna örnek verilebilir. Öte yandan, devletlerin genel davranışı tehdidi dengelemek olsa da onun yerine güçlü tarafın peşine takılınmasına sevk edecek durumlar da olabilir. Tehditkâr gücün büyüklüğü, buna karşın zayıf devletin gireceği koalisyona katma değer sağlama

vaadinde bulunamıyor olması nedeniyle oyun değiştirici güç olamaması, zayıf devletin mutlak surette kazanacak koalisyona katılmak istemesine yol açabilir. Müttefik bulabilme imkânı olmayan bir devlet de dış yardım şansından mahrum kalacağı için kendisine en yakın büyük tehdide uyum sağlamak durumunda kalabilir. Güçlü devletlerin güçlü komşularına karşı dengelemeye gitmesi daha kolayken büyük devletlerin küçük komşuları, peşine takılma siyasetine yatkındır. Son olarak, savaş zamanları dengelemeye daha yatkın olan devletlerin ittifakların kazanma kaybetme beklentisine göre pozisyon değiştirdikleri vakidir. Walt, ittifakların oluşumunda bazı genel geçer varsayımları da sorgular. İdeolojilerin, dış yardımların ve ulus ötesi sızmanın ne düzeyde belirleyici olduğunu inceler. Walt'a göre benzer ideolojiler doğal yakınlık üzerinden ittifak kurulmasını ve sürdürülmesini kolaylaştırma, birleştirici etki yapma, kitleler üzerinde meşruiyet kovalama gibi avantajlar sunsa da ağabey güçlerin hevesleri nedeniyle ideoloji aynı çatı altında bölücü bir etken haline de gelebilir. Dış yardımlar ise ittifak oluşumunda bağışçı ülkeye çok güçlü tesirler yaratma imkanını tek başına verememekte, belirli şartlarda nadiren güçlü tesirler doğurmaktadır. Walt'a göre, ulus ötesi sızma da tek başına sonuç doğurması mümkün görünmeyen ancak ittifak temellerini takviyeye yarayabilecek bir zemindir.

Türkiye'nin Suriye'de doğrudan güç kullanımına gittiği dönemin bir önceki evresinin en iyi Çıkar Dengesi Teorisi'yle açıklanabileceğini söylemiştik. Köklerini Realist okuldan alan ve Neoklasik akımın tanınan isimlerinden Randal Schweller'in geliştirdiği teoride peşine takılma politikasına genellikle kazanç sağlama beklentisi; dengelemeye ise güvenlik gerekçelerinin hâkim olduğu varsayılır. Buna göre ittifakın en önemli belirleyeni siyasi hedeflerin uyumudur. Statükodan istifade eden devlet sistemik dengeyi savunan her kimse zayıf ya da güçlü olduğuna bakmaksızın onunla ittifaka girer. Revizyonist güç ise güvenlik değil kâr peşinde olduğu için trendi yükselen genişlemeci güç veyahut koalisyonla ittifak peşine düşer ve böylece statükoyu bozmaya yeltenir. Velhasıl bir devletin ittifak tutumunu belirleyen tehditler değil kâr fırsatlarıdır. Dolayısıyla devletler çok şey kaybetmeyip buna mukabil kazanç sağlama fırsatları varsa güçlülerin peşine takılmaya ama kazanç getirecek bir durumda kaybedecekleri çoksa dengelemeye eğilim gösterirler. Dengeleme eylemi, statükoyu muhafaza davranışı, peşine takılma davranışıysa kaosa düşmüş sistemde farklı motivasyonlarla hamle yapmış Kurtlar, Çakallar ve Kuzuların davranışıdır. ÇDT'deki hayvan metaforlarının anlam değeri yüksektir. ÇDT'ye göre devletler arası ilişkilerde yırtıcı (predatory) devletlere karşı dengelemenin bedelleri

yüksek olabilir ki bundan ötürü bizzat saldırıya maruz kalmadıkları sürece kendilerini ortaya atmaktan kaçınırlar. Yüksek bedeller istemeyen hâkim eğilimin peşine takılırlar; kazanan tarafta saf tutmanın avantajlarını gözetirler. Sınırsız amaçlara sahip genişlemeci gücün yükselişi, otonomilerini koruma gayesindeki çok zayıf ve korkmuş *kuzu/vasal* devletler ile kendi revizyonist amaçlarının peşinden gidecek *çakal d*evletlerin dikkatini çeker. ÇDT, peşine takılmanın özellikle tatmin olamamış (Türkiye) devletlerin ortak davranışı olduğunu varsayar ve tehdit edilmemiş revizyonist devletlerin fırsatçı nedenlerle daima daha güçlü olan revizyonist devlet ya da koalisyonun peşine takılacağını öngörür. Schweller, peşine takılma türlerini 4 ana başlıkta toplamıştır: Çakalca peşine takılma, zincirleme peşine takılma, gelecek vaat eden trendin peşine takılma, bulaşıcı ya da domino etkisiyle peşine takılma. Örneğin çakalca peşine takılmada aslanlar çakalları cezbettiği gibi, güçlü revizyonist ülkelerin ve koalisyonların da fırsatçı revizyonist güçleri cezbettiği varsayılır ve hedefinde kâr vardır. Revizyonist devletler zaferin ganimetlerini paylaşmak için peşe takılır. Sınırsız amaçlara sahip revizyonist güçler peşe takılamayacağından, agresif peşe takılma özellikle küçük saldırganlarla yapılır ki bunlar sınırlı amaçları olan revizyonist devletlerdir. Sınırlı amacı olanlar, sınırsız amaca sahip liderle, nüfuz alanları konusunda anlaşmaya varır. Küçük ortak da revizyonist liderin genişlemeci amaçlarını destekler. ÇDT'de birim düzeyindeki analizde devletler 4 gruba ayrılmıştır. Statükodan memnun olan ve sahip olduklarını korumak için yüksek bedeller ödemeye hazır *Aslan* devletler, bulundukları durumun dayanılmaz olduğunu düşünüp statükoyu değiştirmek isteyen *Kurt* devletler, zafere ulaşmak üzere olan *Kurt* ya da *Aslanları* takip eden tatmin olamamış *beleşçi Çakallar* ve savunma ya da genişleme için az maliyetlere katlanmayı arzu eden ama korku nedeniyle peşine takılma davranışı geliştiren *Kuzu* devletler.

Schweller, Neorealizmin devletlerin özlem duydukları şeylerdense ellerindekini tutmaya ehemmiyet verdiği varsayımını kenara iterek, bazı devletlerin özlem duyduklarına daha çok değer verdiğini, bazılarının ellerindekilerle yeterince mutlu olduğunu, bazılarının ise ellerindekini yetersiz görse de diğerlerini kıskanmadığını ya da bunların tersi haller olabileceğini söylemiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde, hipotezlerimizi ölçtüğümüz Suriye vakasını etraflı şekilde ele almaya başlayacağız. Burada ÇDT'yle üst üste getireceğimiz, Türk dış politikasında dönüm noktası olan doğrudan askeri güç kullanma aşamasına nasıl gelindiğini aydınlatan bir arka plan inşa edebilmek için Suriye iç savaşı öncesi

ülkedeki siyasi ve toplumsal zeminden başlayarak 2000'lerin ilk 10 yılında muhalefet hareketinin gelişimini, Arap Baharı'yla rejim karşıtı halk hareketine dönüşen muhalefet dinamiğinin rejim baskısının askerileşmesiyle silahlı karaktere bürünmesini ortaya koyacağız. İç savaşın uluslararasılaşmasını, rejim-muhalefet mücadelesinin kırılma noktalarını, üstünlüklerin el değiştirmesini, DEAŞ ve YPG devlet altı aktörleri ile ABD ve Rusya büyük güçlerinin resmin ana figürleri haline gelmelerinin ve nihayet savaşın sonucunu belirleyen şartları Türkiye açısından sahada nasıl bir güvenlik ortamı çıktığına bağlayacağız. İkinci bölümün ikinci alt bölümünü, Türkiye'nin Suriye siyaseti oluşturmaktadır. İlişkilerin sorunlu geçmişini betimledikten sonra 2000'lerin başında tarafların statükoculuktan temkinli yakınlaşmaya geçişi, 2011 halk hareketlerinin patlak vermesinin ardından Türkiye'nin rejimi dönüştürmek için yumuşak güç diplomasisi izlemesi, kısa vadede sonuç alamayacağına karar verip rejimi dönüştürmek için sert güç diplomasisine yönelmesi, bu da netice vermeyince rejim değişikliği için vekil güce odaklanmasını anlatacağız. Bu alt bölümü Türkiye'nin rejim değişikliği hedefindeki kırılması ve tehdit algısı önceliğinin YPG ve ABD'ye dönmesiyle bağlayacağız. İkinci bölümdeki olguları Çıkar Dengesi Teorisi'nin kalıplarına dökerken Türkiye'nin Suriye'deki gelişmelerle ilgili 2011 yılı itibarıyla özetle şu tür çıkarlar algıladığını savunacağız: Batı ve Körfez'in muhalefet eliyle yönetimi devireceği bir Suriye'de yeni ortamın dışında kalmamak, Suriye muhalefetinin Türkiye'deki iktidar yapısıyla ortak değerlere sahip olmasının "özlemi çekilen" değerleri güçlendireceği beklentisi, Suriye'de ilk kez Ankara'ya meyyal bir yönetimin işbaşına gelme ihtimali, Irak ve Mısır'daki sorunlar nedeniyle Ortadoğu'yla kopmaya yüz tutan ticari erişim koridorunun Suriye'de açılabilecek olması, yerel ve muhalif meyyal güçler üzerinden PKK'nın kontrol edilebileceği düşüncesi. Bu algılamalar ve davranışları, ÇDT varsayımlarıyla eşleştireceğiz. Örneğin statükonun çözülmesi ya da yeni bir düzenin dayatılması gibi sistemi sürekli değişime maruz bırakacak şartlar peşine takılma davranışını körüklerken, revizyonist bir devlet ya da koalisyon statükoyu savunanlardan güçlüyse sistemin eninde sonunda değişime gideceği öngörülür. Suriye'de ise sistem "eninde sonunda değişmemiştir" çünkü hegemon gücün gelişmelere dahil olma ve sürükleme şekli başlangıçta bir yönetim değişikliği talebi ve kararlılığı şeklinde görünmüşse de statükoculuğa dönmüş; Türkiye iki tutuma da geç adapte olmuştur. Türkiye'nin çizgisi burada "piling on" ve wawe of the future" kavramsallaştırmalarında incelenecektir. Tehdit edilmeyen devletlerin çevrelerindeki fırsatlara nasıl tepki

verdiğine ilişkin varsayımlarda peşine takılmanın özellikle memnuniyetsiz devletlerin ortak davranışı olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye, 2002'den sonraki 10 yılda ekonomik ve siyasi anlamda genleşen bir güçtür ve bölgeselden küresele doğru otonomisini ve nüfuzunu zaman zaman hegemon güçle ayrışmalar da yaşayarak hızla artırma peşindedir. Türkiye, dönem karnesiyle "başardıkları için daha adil bir karşılık" peşinde olmuştur. Ayrıca Türkiye, ÇDT'yle örtüşen şekilde bir revizyonist devlet hüviyetinde halihazırda sahip olduklarından daha fazlasını edinmek üzere imrendikleri şeylere değer verip/ilgi göstermiş, statükoyu değiştirmek ve değerlerini genişletmek için (dolaylı) askeri güce başvurabilmiştir zira sınırlarının ötesinde tarihin kendine yüklediği bir "koruma-kollama" sorumluluğunu gözetmiştir. Türkiye'nin vekil güç üzerinden Suriye'de dolaylı asker güç kullanma pozisyonuna girdiği, bunun için ittifaka katıldığı, ittifaktaki çözülmeye rağmen tutumunu sürdürdüğü dönem Schweller'in "kurt devlet" metaforuna karşılık gelmektedir. Kurt metaforu, yırtıcı, özlemini duyduklarına ellerindekinden daha fazla değer veren devletleri sembolize etmektedir. Bu kısımda, ÇDT varsayımlarıyla örtüştürülen daha fazla davranış analiz edilecektir.

Tezin üçüncü bölümü, Tehdit Dengesi Teorisiyle üst üste getirdiğimiz Türkiye'nin Suriye'de doğrudan askeri güç kullandığı 2016-2020 davranışlarına ayrılmıştır. Rusya'nın Suriye iç savaşında muhalefetin belini kırıp gidişatı rejim lehine sonuçlandıran dahli, YPG'nin Türkiye sınırındaki koridoru tamamlamaya yaklaşması ve 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye-ABD arasındaki fay hatlarını harekete geçirmesi birbirini tamamlayan kırılma noktaları olmuştur. Türkiye, YPG ve ABD'ye karşı harekete geçmek için Rusya'yla ittifaka girmiş, harekât silsilesini başlatmıştır. Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı Harekâtı, Barış Pınarı Harekâtı ve Bahar Kalkanı Harekâtı ayrı ayrı incelenirken her birinde iç konjonktür, dış konjonktür ve Suriye sahasındaki durum ile değerlendirme alt başlıkları açılmıştır. Böylece Türkiye'nin doğrudan askeri güç kullanma dinamiklerinin detaylı şekilde görülmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. Harekât dönemini Tehdit Dengesi Teorisi açısından ele aldığımızda Türkiye'nin 2016-2020 döneminde 4 kez doğrudan askeri kuvvete başvurarak 3'ünde Rusya'yla ittifak içinde ABD-PKK tehdidini dengelediği; son harekâttaysa İdlib üzerinden demografik kriz yaratan Rusya'yı dengelemek istediği ancak ABD liderliğindeki Batı'nın ittifakını elde edemediği, kendi imkanlarıyla baş başa kaldığı ve müttefiksizlik nedeniyle nihai hedefe ulaşamadığı görülmektedir. TDT, devletlerin güçlü devletlerin "peşine takılmak"tansa onlara

karşı ittifak yaptıkları, bir güce karşı denge arama süreci peşinde koşmak yerine algıladıkları tehditlere karşı denge arayışı davranışı gözettiklerini söyler. Bu yaklaşım, Türkiye'nin topraklarına sıfır noktada büyüyen ABD-PKK ortaklığı tehdidi karşısında, ABD'nin ve PKK-Arap ittifakı politikasının peşine takılmak yerine onu dengelemek için Rusya'yla iş birliğine yönelmesine uygun düşmektedir. Aynı şekilde, Türkiye Rusya'yla çıkar kazanımı ve kaybı yaşadığı bir süreçte fırsatlar tehdide döndüğünde yatıştırma siyasetini terk edip doğrudan askeri müdahaleyle Rusya'yla çatışmaya girebilmiştir. 2016'da Fırat Kalkanı Harekatı'nı ABD-PKK iş birliğine karşı Rusya'nın desteğini alarak icra eden Türkiye, akabinde Rusya'yla 2019 sonunda İdlib'de doğrudan çatışma noktasına gelmiştir. TDT'de tehdit değerlendirmesinin yapıldığı 4 faktör açısından bakıldığında toplam güç faktörü için PKK'nın ABD'den doğrudan destek alıncaya kadar, toplam güç açısından Türkiye'nin üstesinden gelebileceği bir sorun olduğu için büyük bir tehdit olarak algılanmadığı, ABD bir süper güç olarak PKK'yı arkalamaya başlayıp bir tür "garnizon devlet" olarak yapılandırmaya başladığında örgütün Türkiye açısından asli bir tehdide dönüştüğü görülmektedir. Örgüt Suriye topraklarının üçte birine, ülkenin en verimli tarım arazilerine, en büyük barajlarına, en değerli petrol ve doğalgaz yataklarına hâkim olmuştur. Yine, Türkiye'ye kıyasla engin bir toplam maddi güce sahip ABD'nin PKK'ya verdiği destek ve koruma, orta ölçekli güç İran'ın örgüte verdiği/verebileceği destekle mukayese edilemeyecek kadar tehlikelidir. Coğrafi yakınlık faktörünün tehdit değerlendirmesini yükselten yönü, bir süper güç ve desteklediği devlet altı aktörün Türkiye'nin güney sınırı boyunca ve Suriye'nin kalanıyla temasını koparmaya yaklaştığı bir hakimiyet hattı örmesidir.

Saldırı gücü açısından, ABD, Türkiye için askeri saldırı beklediği bir hasım devlet statüsünde değildir ancak özellikle PKK'nın Suriye'de hızla büyüyen varlığı ve 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Ankara'daki karar alıcılar ABD'nin Türkiye'nin beka ve güvenliğinin altını oyduğu düşüncesindedir. Saldırı gücü noktasında, ABD'nin partner gücü PKK'nın ise hızla genişleyen imkanları söz konusudur. PKK, ABD'den aldığı silah ve para yardımı ile kapasitesini iç savaş öncesi konumunun oldukça üzerine taşımıştır. *Saldırganca niyetler etkeni açısından ise* Türkiye'nin ABD'den doğrudan askeri saldırı beklediğine dair emare yoktur ancak Suriye'deki yoğunlaşması nedeniyle Türkiye'deki eylemlerini durduran PKK'nın gelecekte yeniden Türkiye'ye ve bu sefer çok daha büyük askeri kapasiteyle tehdit

olacağı beklentisi hakimdir. PKK, geleneksel olarak Türkiye'deki en şiddetli eylemlilik döneminde hinterland olarak Suriye ve Irak topraklarını kullanmış, Suriye kadroları örgütün insan kaynağının kayda değer bölümünü teşkil etmiştir. Söz konusu toplam maddi güç, coğrafi yakınlık, saldırı gücü, saldırganca niyetler etkenleri bu bölümde aynı şekilde Rusya'nın İdlib üzerinden tehdit doğurduğu 2019 dönemi için de yapılmıştır.

Yukardaki teorik arka plan ışığında Neorealist yaklaşımın kaynaklık ettiği Tehdit Dengesi Teorisi ve Fırsat Dengesi Teorisi çerçevesinde geliştirmiş oldukları varsayımlara dayalı olarak bu çalışmada aşağıdaki hipotezler test edilecektir:

H1- Türkiye Suriye'de hiçbir zaman ittifaksız hareket etmemiştir; Suriye politikasında önemli adımları uluslararası sistemin yapısal şartlarına göre müttefikleriyle atmıştır.

H2- Türkiye'nin dış politikasında kuvvet kullanımı tehdit-fırsat algısıyla ilişkilidir; Türkiye tehdit temelli bir dış politika ve güvenlik algısına kapıldığında daha tek taraflı askeri güç kullanımına yatkın iken fırsat temelli dış politika ve güvenlik algısıyla hareket ettiğinde müttefikleriyle kuvvet kullanımına yönltmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Giriş

Giriş bölümünde 2 temel önerme belirtmiştik. Önermelerin ortak noktası Türkiye'nin 2011 sonrasında Suriye politikasında tek başına değil ittifaklarla hareket ettiğidir. Dolayısıyla politika araçları ve müttefikleri belirleyen hususların, ittifakların nasıl oluştuğu konusundaki teorik anlatımlarla inşa edilmesi gerekmektedir. Bu bölümde, uluslararası ilişkiler literatüründe ittifakların nasıl oluştuğu konusundaki temel teorik yaklaşımları anlatacağız. Teorilerin sıkça başvurduğu kavramları da ilgili bölümlerde ele alacağız. Öte yandan burada Kenneth Waltz'un "Bir teori hiçbir zaman bitmez. Devletlerin ve sistemin davranışlarını anlama çabamız ise sürer" (Walt, 1987: 15) ifadesini anımsatmak isteriz zira teorilerin her şeyi tam bir bütünlük ve tutarlılık içinde açıklama formülü değil, bunun denemeleri olduğuna katılıyoruz.

Anlaşma, uyuşma ve bağdaşma (Türk Dil Kurumu, n.d.) şeklinde yalın tanımı yapılabilen ittifak kelimesi, İngilizce karşılıklarında ülkeler, örgütler, gruplar veya kişiler arasında karşılıklı yarar ve benzer çıkarlara ulaşmak için, bir şeyi değiştirmek ya da başarmak için birlikte çalışmaya karar vererek bu anlaşma temelinde yapılan düzenlemeyle bir araya gelinmesi halidir (Anon n.d.-a)

Uluslararası ilişkilerin literatürünün ilk dönemini domine eden Realistler, gücü domine etme ya da dengelemeye çalışan egemen birimlerin etkileşimlerinin cereyan ettiği uluslararası ilişkilerde ittifak oluşumlarının kaçınılmaz olduğunun altını çizer. Güç dengesine yaptıkları güçlü vurguda anahtar kavramlardan biri olarak kullanırlar. İttifak meselesinde tanımdan ziyade aslında, rekabet ve kaynak kıtlığı varken kendi çıkarları için kurulan bu ittifakların ne şekilde istikrarlı olabileceği sorusuna yoğunlaşsalar da örneğin Morgenthau ittifakı, denklemi manipüle etme ve aynı zamanda muhafaza etme süreci şeklinde tanımlamıştır (Morgenthau, 1960: 137). Snyder ittifakları devletlerin askeri güce başvurmak ya da başvurmamak veya hem kendilerinin hem birbirlerinin güvenliğini sağlamak amacıyla meydana getirdiği resmi birlik olarak tanımlarken (Snyder, 1990: 104), Walt'a göre devletler ittifakları kendilerini üstün kaynaklarıyla kendilerini tehdit edebilecek devletler ya da koalisyonlara karşı kurar (Walt, 1985: 5). Waltz ise ittifakların, güvenlik ikilemi

sorununu yönetme araçları olduğu tespitini yapmıştır zira bunların beklenilen davranışların gerçekleşmesini simgelediğine böylece devletler nezdindeki belirsizlikleri ortadan kaldırmaya yardımcı olduğuna işaret eder (Waltz, 1979: 113-114). İşte bu noktada ittifakın görünürlüğü noktasında mutlaka resmi midir tartışması yapılmıştır. Birçok görüş ittifakın formel bir antlaşmaya dayanması gerektiğini savunmuştur. Hatta ABD Savunma Bakanlığının güncel bir paylaşımında, ittifak tanımlamasını iki veya daha fazla ulus arasındaki resmi anlaşmalar temelinde kullanmakta bunun ulusal savunma manasında ifade edildiğinde ulusların birbirini özellikle savaş hallerinde destekleme vaadi anlamına geldiğini bildirmektedir; bu açıdan NATO, NORAD ve ANSUZ gibi örnekleri vardır (Roulo, 2019).

Walt'a göre ise bir ittifak, iki veya daha fazla devlet arasındaki güvenlik iş birliği için resmi veya gayri resmi bir taahhüttür. Herhangi bir ittifakın tanımlayıcı özelliği, belirli birtakım koşullarda bazı dış aktörlere yönelik karşılıklı askeri destek taahhüdüdür. Bu en az iki veya daha fazla devlet arasında gerçekleşen güvenlik iş birliği amaçlı ittifak resmi veya gayrı resmi nitelikte olabilir. İttifak hem resmi antlaşmalar hem de gayrı resmi taahhütler içerebilir çünkü taraflar resmi bir antlaşma imzalamaya hazır olmayabilir. Resmi antlaşmanın olmaması gerçekteki iş birliğine dair çok az şeyin göstergesidir. Nitekim müttefikler birbirlerini bağlamak için ekonomik yardım ve silah yardımı gibi rüşvet ya da yönetime sızmak için penetrasyon gibi araçlar da kullanabilir ki bunlar zaten kayda geçirilebilecek şeyler değildir. Tarihte dış yardımla etkisi kısa da sürse kurulmuş resmi ve gayrı resmi ittifak örnekleri vardır (Walt, 2009: 86). Örneğin Bağdat Paktı, resmiyette Irak, Türkiye ve İngiltere arasında kurulmuştur ama ABD bunun gayrı resmi en önemli bileşenidir. Yine Körfez Konseyi'nin var oluşu Irak ve İran'a karşı bir grup ülkenin kendini koruma amaçlı ittifak inşasıdır ama resmi olarak belgelerde bulmak mümkün değildir. Yine Türkiye'nin 1990'ların başından itibaren muhtelif güvenlik nedenleri ve siyasi sebeplerle İsrail'le geliştirdiği ilişkiler defacto ittifak niteliğine bürünmüş ama Türkiye buna resmiyet kazandırmayı ve böyle göstermeyi iç ve dış nedenlerle uzunca süre tercih etmemiştir. Biz de Türkiye'nin Suriye'deki davranışlarını incelerken, ittifakın resmi olabileceği gibi gayrı resmi şekilde vücuda gelebileceği ve işleyebileceği görüşünü baz alacağız.

1.2 Güç Dengesi Teorisi

Teorinin kendisine geçmeden, güç kavramının irdelenmesi gerekmektedir. Güç kavramının sosyal bilimlerde nüfuz, tesir, kontrol, zorlama, yeti, kudret, kabiliyet, iktidar, otorite, yetki, kuvvet, icbar vb. şeklindeki kullanımlarına ya da nitelemeler üzerinden sert güç, yumuşak güç, akıllı güç, yapısal güç, sembolik güç, ilişkisel güç, keskin güç, ağsal güç, sosyal güç, üreten güç, çok yönlü güç vb. çok sayıda türevsel kullanımına rastlamak mümkündür (Drezner, 2021: 3).

Güç, uluslararası ilişkilerde tüm sosyal bilimler disiplinleri gibi en tartışmalı ve sorunlu konseptlerdendir. Uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıkmasında ve gelişmesinde en temel kavram olduğunda görüş birliği vardır. Anlamı üzerinde ittifak edilememiş kavramın neyi kastettiğine dair ise büyük belirsizlik hakimdir. Ortak anlayışın ve varsayımların kurulmasına mâni olan bu durum, disiplin içindeki ve teori gelenekleri arasındaki iletişimi olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla mutlak ya da ortak bir anlam yerine teoriler temelinde yüklenen anlam ve işlevleri tartışılagelmiştir zira uluslararası ilişkilerde gücün ortak tanımı üzerinde uzlaşılamayacağında neredeyse ittifak vardır. Gücün klasik çağlardan gelen tanımlamalarından Joseph Nye'ın 1980lerin sonunda yorumladığı ve bir ülkenin diğerlerini zorlama ya da güç kullanmadan istediğini yaptırmaya ikna edebilmesi olarak tanımladığı yumuşak güce, (Nye, 1990: 166) Jeremy Bentham'ın çalışmalarından geliştirilen "panoptik güce" kadar birçok anlam türevi vardır.

Güç konseptine diğer kuramlar ve yaklaşımlar da farklı içerikler yüklemekle beraber önem vermiştir ancak konseptin Realistlerle filizlenip gelişmiş olması diğer teorilerin bu kavrama bir şekilde mesafe koymasına da neden olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD'nin küresel ölçekteki güvenlikçi politikaları ve askeri saldırganlığı, konsepte ilgiyi artırmıştır. Gücün içeriği, dönüşümü, zamana bağımlılığı, ölçülebilirliği, mekânsallığı gibi hususlar üzerinden literatür genişlemeye devam etmektedir.

Gücün analizine ilişkin temel yaklaşımlar kategorize edilmeye çalışılmıştır. Buna göre ilk kategoride, 1900'lerin birinci yarısında hâkim olan, güç kavramını ülkenin nüfusu, toprak büyüklüğü, refah düzeyi, kara ve deniz güçleri gibi milli güç unsuru ya da yetenekleri diye tabir edilen unsurlarla ortaya koyan, Realistlerin açısını yansıtan "kaynak temelli" konsepttir.

İkincisi ise 1950'lerden sonra gelişen, ilişkisel güç yaklaşımıdır. Bu yaklaşım meseleyi bir nedensellik temelinde ele almış, A aktörünün B aktörünün davranışlarında tercihsel, fikirsel, duygusal vb. hallerde en azından kısmi bir değişime neden olup olmama durumuna bakmıştır. Gücü bir mülkiyet addetmekten ziyade aktörler arasındaki aktüel ya da potansiyel münasebet şeklinde çözümlemiştir (Baldwin, 2016: 49-50). Buna davranış temelli yaklaşım da denilmiştir. Dahl'ın erken dönemde yaptığı "A'nın B'ye başka türlü yaptıramayacağı bir şeyi ona yaptırıyor olabilmesi" şeklinde tanımladığı güç kavramı (Dahl, 1957: 202-203) bir taraftan en çok atıf alan diğer taraftan çok kritik edilen tanım olmuştur. Davranış çıktısına odaklanan yaklaşım, gücü "sonuçlar üzerinde kontrol kapasitesi ya da sonuçları belirleyebilme yeteneği" şeklinde tanımlamıştır. Özdemir'e göre bu bağlamda güç, sonuçlar üzerinde kontrol kapasitesi, ya da sonuçları belirleyebilme yeteneği şeklinde tanımlanabilir (Özdemir, 2008: 120).

Bachrah ve Martz ise yeni bir kategori açarak çerçeveledikleri güç konseptini, çatışmaları siyasi arenada tartışılmaktan alıkoyarak aktörü karar alamama durumuna sokmakla ilişkilendirmiştir. İkiliye göre, baskın değerler, oyunun kabul görmüş kuralları ve gruplar arasında yürürlükte olan güç ilişkileri, zorlayıcı araçlardan biri ya da tümü bir araya gelerek, şikayetlerin temel meselelere dönüşüp karar almayı zorlamasına engel teşkil eder. Karar alamama hali çıplak gözle görülemeyen bir durum olsa da gözlenebilir ve analiz edilebilir (Bachrach and Baratz, 1963: 641). Böylece tartışılacak konular kısıtlanarak bir taraf diğer tarafın lehine eylemsiz bırakılır; güç sahibi aktörün çıkarlarına zarar verebilecek meseleler gündemden uzak tutulur (Özdemir, 2008: 120). Uluslararası ilişkilerde güç kavramının analizinde yaşanan birtakım güçlükler dikkati çekmektedir.

Gücün ölçülmesi problemi en çok işaret edilen meselelerdendir. Güç kavramının kabiliyetlere karşılık geldiği öne sürülerse o zaman askeri ekonomik unsurlar başta olmak üzere bu kabiliyetlerin ölçülmesi gerekecektir. Ya da gücü kontrol veya nüfuz olarak tanımlamak gerekse yine aynı sorun söz konusudur. Bazı kalemler ölçüm için kullanılabilecek olsa dahi hepsi için tam bir imkân yoktur. Ayrıca bu kabiliyetlerden hangilerinin diğerlerinden daha önemli/önemsiz olduğunun tespiti de güçtür. Zaman, mekân ve konjonktüre göre önem sıralamaları değişebilir.

Bir diğer sorun, potansiyel kabiliyetler meselesidir. Milli güç unsurları listelemesi yapan birinci kuşak yaklaşım, potansiyel güç unsurlarını gücün kendisi gibi kabul etmektedir. Ancak bir kısım akademisyen realize edilmemiş kaynakların

kullanılabilir ve ölçülebilir olmadığından hareketle bunların güç kapsamında değerlendirilmesine karşı çıkmaktadır. Eldeki bir güç kaynağını, sahip olunmayan bir güç kaynağına dönüştürebilmek (fungibility), gücü oluşturan kabiliyetlerin değerinin ve ölçümünün yapılabilmesi noktasında tartışılmaktadır. Ancak burada da zaman, mekân ve konjonktür gibi şartlar ölçümü zorlaştırmaktadır. Örneğin petrol zengini ama silah ambargosuna maruz bir ülke fazla olan kaynağı az olana tahvil edememektedir.

Siyasal Realizmi topluma ve uluslararası ilişkilere bakışında anlatan en önemli kavram güç olagelmiştir. İstisnalar dışında Realistler kavramı tanımlamaktan çok onun nasıl kullanıldığına ilişkileri nasıl tayin ettiğine ilgi göstermiştir. Uluslararası politikayı ulus devletlerin çatışmacı politikalarla bağımsızlıklarını idame ettirmeye çalıştıkları ve bunu askeri güçleriyle yaptıklarını varsaymışlar, en büyük askeri güce sahip olanlara "büyük güçler" diyerek uluslararası politikanın temelde bunlar arasında döndüğünü işlemişlerdir. Gücün sert konseptine takılıp materyal kaynaklar üzerinden diğer milletlerin etkiye maruz bırakılmasını yorumlamışlardır.

Morgenthau, gücün 8 unsur üzerinden temin edildiğini açıklayarak doğasını ve kullanımını analiz etmiştir. Coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık durumu ve nüfus unsurlarını materyal güç kaynakları olarak zikreden Morgenthau, ulusal karakter, ulusal moral ve diplomasinin kalitesini (sonra bu listeye yönetimin kalitesini eklemiştir) ise materyal olmayan güç unsurları şeklinde sıralamıştır (Morgenthau, 1997: 127). Siyasi gücü; üzerinde kullanılan ile kullanan arasındaki psikolojik ilişki olarak tanımlayan Morgenthau, karşısındakinin aklına nüfuz eden tarafın onun eylemleri üzerinde kontrol kazandığını, söz konusu nüfuzun emirler, tehditler, iknalar veya bunların bir kombinasyonu şeklinde işlediğini anlatır (Morgenthau, 1997: 32-33). Klasik Realizmin babalarından Carr da gücü askeri, ekonomik ve kanaat oluşturma gücü şeklinde ayırarak gücün bölünmezliğine ve bu unsurların birbirine bağımlılığına işaret etmiştir (Carr, 2020: 152-153). Carr fikri gücün siyasi hedeflere ulaşma noktasında askeri ve ekonomik güçten daha az önemli olmadığına değinerek, 1918'de dünya savaşının kazananlarının demokrasinin en iyi yönetim biçimi olduğuna dair inşa ettiği evrensel kanaat ile 1930'larda askeri ve ekonomik gücüyle yükselen Almanya ve İtalya'nın üzerinden yaygın şekilde model alınmaya başlayan faşizmin durumunu örnek verir (Carr, 2020: 182).

Morgenthau'yla parlayan güç yaklaşımı 1950'lerden 1970'lerin ortasına kadar revaçta kalmıştır. Ardından Waltz'ın güce yapısal yaklaşımı uluslararası politika çalışmalarına damga vurmuş ve 2000'lere kadar etkisini sürdürmüştür.

Klasik Realistler uluslararası politikayı insan içgüdülerinden gelen bir güç temin etme arayışı olarak görürken, yapısal Realistler devletlerin bunu anarşik sistemde güvenliklerini temin etmek için verdikleri bir mücadele olarak addeder. Neorealistler sistemin yapısının güç dağılımına dayandığını, uluslararası sonuçlara yol açan en önemli etkenin hatta bazen tek başına, bu güç dağılımı olduğunu söyler. Devletler kendi güvenliklerinin telaşını güttüğü için diğer devletlere kıyasla güçlerini artırmaya çalışır. Dolayısıyla güç, bir devletin sahip olduğu kabiliyetlerle değil, o devletin diğer aktörlere göre ne durumda olduğu şeklinde bir kıstasla kıymetlendirilmelidir. Yani Waltz gücün ne ifade ettiğinin bir karşılaştırmadan çıkarılabileceğini savunmuştur. Gücün ilişkisel boyutunu göz ardı edip mülksel bir durum olarak işlemiştir. Gücün nüfusun ve toprağın büyüklüğü, doğal kaynak kullanımı, ekonomik kabiliyet, askeri büyüklük, siyasi istikrar ve siyasi yeterlilik şeklinde sıraladığı milli kaynaklardan devşirildiğini savunmuştur. Güç konseptini devletlerin derecelenmiş kapasitelerinin sistem içindeki dağılımı üzerine kurmuştur (Waltz, 1979: 131). Güç dağılımı ve devletlerin derecelendirilmelerinde ortaya çıkan ölçüm meselesinde ise bir fikir ya da yöntem geliştirememesi, aksine ekonomik, askeri ve diğer kapasitelerin birbirinden ayrılarak kıymetlendirilemeyeceğini savunması ise eleştirilere konu olmuştur. Gücün tanımına odaklanmayan Waltz, bir devletin, diğerlerinin kendisini etkilediğinden çok onları etkileyebildiği ölçüde güçlü olduğunu belirtmiştir. Baldwin, nedensel ve ilişkisel tanımı reddeden Waltz'un aslında tam olarak bu unsurlarla durumu açıkladığına, dikkat çekmiştir (Baldwin, 2016: 283-285).

1970'lerde ABD-Sovyet yumuşaması, Vietnam Savaşı'nın sona ermesi, Avrupa'daki bütünleşme hareketi, Avrupa ve Japonya'nın yeniden iktisadi güç haline gelmesi, petrol krizinin gösterdikleri, Bretton Woods sisteminin çöküş sinyalleri, sömürge sonrası dönemde Üçüncü Dünya ülkelerinin adil ekonomik talepleri, uluslararası ve çokuluslu şirketlerin güçlenmesi, uluslararası örgütlerin önem kazanması gibi gelişmeler güç kavramının yeniden tartışılmasını teşvik etmiş bunun sonucunda uluslararası ilişkilerde yeni kuramsal tartışma ve trentler ortaya çıkmıştır. Güç ve güvenlik anlayışları sorgulanmıştır. Japonya, Almanya vb. ülkelerin askeri olmasa da dev ekonomik güçler haline gelmesi bu konsepti tartışmaya daha fazla

açmıştır. 1970'lerdeki uluslararası değişim, liberal olarak da adlandırılan çoğulcu yaklaşımların elini güçlendirmiştir. Bu yaklaşımlar toparlanacak olursa, uluslararası örgütler ve ÇUS'lar gibi transnasyonal devlet dışı aktörlerin dünya politikasında önemli oldukları, devletin üniter bir aktör değil çeşitli karar alma süreç ve gruplarından oluştuğu, devletin mutlak anlamda rasyonel bir aktör olmadığı ve uluslararası politika gündeminin güvenlik konularının ötesinde ticaret, nüfus, çevre, refah ve pek çok sosyal meseleye uzanan bir ajandası olduğunu savunmuştur. Yani güç, nüfuz ve "yapan" etkeninin farklı tip aktörlerce icra edildiğini işlemişlerdir.

Askeri gücün bir devletin dünya sahnesindeki gücünü anlatan güvenilir bir gösterge olmaktan çıktığını savunan çoğulcular ise artan karşılıklı bağımlılığın faydaları nedeniyle devletler arasında çatışma ve savaş riskinin azalacağını söylemiştir. Gücün sıfır toplamlı bir oyuna indirgenemeyeceğini, ortak çıkar için kolektif hareket etme kapasitesi şeklinde ele alınması gerektiğini dillendirmişlerdir.

Liberaller, uluslararası rejimler üzerinden ilkeler ve normlar yerleştirilmesinin genel çıkara hizmet edeceğini dillendirmişlerdir. İç sistemlerde olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de bir tür güçler ayrılığı gözetilmesi gibi ortak fayda sağlayacağı inancıyla bazı egemenlik alanlarının bazı uluslararası örgütlere devredilmesini istemişlerdir. Gücün dağılımına odaklanan liberaller birtakım kurumlar ve devlet dışı aktörlerce de paylaşıldığını savunur.

Uluslararası ilişkileri karşılıklı bağımlılık üzerinden okuyan liberal teori, politikayı karşılıklı faydanın bulunduğu ve çok sayıdaki aktörün sorunları çözme çabası verdiği bir ortam şeklinde ele alır. Dünyadaki hükümet ya da toplumlar arasında çok boyutlu bağlar bulunduğunu, aktörlerin zamanla iş birliğini artırmakta olduklarını, yalnız kalma pahasına iş birliğini kısıtlı tutan devletlerin aksini yapan devletler karşısında dezavantaj yaşayacağını söyler.

Ekonomik sömürünün kapitalizmin arkasındaki tek itici güç olmadığını ve sistemin, yönetici sınıfın fikir ve değerlerinin egemenliğiyle güçlendirildiğini öngören Marks'ın görüşleri üzerinde yükselen Eleştirel yaklaşımlarda, kapitalist toplumlarda işçilerin gönüllü itaatinin güvence altına alındığı araçlar olarak Gramsci'nin 'hegemonya' ve 'rıza üretimi' hakkındaki fikirleri çokça ilham vermiştir.

Buna göre bir sosyal grup, bu ilişkiler bütününü değiştirip "sağduyu" haline getirebildiğinde, hegemonik bir düzen yaratmaktadır. Neo-Gramscian güç teorisi büyük devletlerin güç aracı olarak hegemonyayı tanımlamaktadır. Neo-Gramscian'ların gözlemleri, dünya egemenliği peşinde koşan büyük devletlerin kaba güce

dayanan bir hakimiyet anlayışından çok daha farklı ve sağlam bir hegemonik zemin yarattıkları yönündedir. Gramsci'nin hegemonya kavramından yola çıkan Cox gibi Neo-Gramscian düşünürler bunu dünya düzeni olgusu ile ilişkilendirerek yeni bir güç teorisi şeklinde geliştirmiştir. Bu çerçevede dünya ekonomisi, pazar hakimiyeti ve sermaye birimi, uluslararası ilişkilerdeki söz konusu güç teorisinin temel taşları konumunda tanımlanmıştır. Bu çerçevede global finans Neo-Gramscian'lar tarafından büyük devletlerin güç sahibi olmaları için ortaya çıkan yeni bir sermaye birikim aracı olarak anlatılmaktadır (Özen, 2005-2006: 25).

Devletlerin davranışlarını açıklamada materyal kapasiteleri yetersiz gören ve fikir, kimlik, norm gibi unsurları da bağlama sokan Konstrüktivistler gücü materyal unsurlar yerine aktörler arasındaki sosyal ilişkilerin doğasını yapılandırma ve oluşturma yeteneği olarak görür. Konstrüktivistler materyal gerçekliklerin ilerisine geçip dünya siyasetinde fikir ve inançların etkisine bakar, gerçekliklerin inşa edilmesini irdelerken, anlamların mutlak olmadığına ve aktörler için zamanla fikir ve inançlara göre şekil alabildiğine işaret ederler.

Post yapısalcı anlatıdaki söylemsel güç kavramsallaştırmasına göre, akılcılık geleneği ve realist akımın söylemsel güç pratikleri yoluyla uluslararası ilişkilerin jeopolitik düzlemi dâhilindeki özneleri, objeleri ve olayları spesifik bir anlamlar sistemi üzerine ürettiği ve pekiştirdiğini iddia etmektedir. Buna göre anarşi, güç siyaseti, güç dengesi, güvenlik ikilemi, ulusal çıkar gibi kavramları barındıran anlamlar sistemi üzerine inşa edilmiş olan uluslararası ilişkiler esasen akılcı-realist söylemsel güç pratiklerinin bir ürünü olarak doğal ve verili bir gerçeklik değildir (Sarı, 2020).

Uluslararası ilişkilerdeki Güç Dengesi Teorisi (Balance of Power/BOP), devletlerin sistemdeki en güçlü devlete karşı ittifaka gireceklerini öngörür. Güç dengesi sisteminde, otonomilerini kaybetmeme ya da koruma çabasındaki aşağı yukarı birbirine denk güçte en az iki ya da daha fazla devletin bulunması, ittifak esnekliği ve gerektiğinde savaşa gidebilmeleri gibi asgari gereklilikler gözetilir. Kökleri oldukça geriye uzanan güç dengesi yazını Realist okul tarafından kalıplara dökülmüştür. Gücün uluslararası sistemdeki dağılımını incelerken, bir devletin uluslararası sistemi domine etmesini engelleyecek bir mekanizmanın devreye girdiğini varsayar. Bu yönüyle bir tür uluslararası düzendir aslında.

İç politikada da kullanılagelmiş güç dengesi konsepti, uluslararası ilişkilerin en geniş yazınından biri olmuş ve devletler arasındaki rekabetin başladığı zamandan bu yana bilinegelmiştir. Milattan Önce 900-600 arasında hüküm süren Asuri Devleti'nin Ortadoğu'yu domine etme tehdidi diğer bölge devletlerinin ona karşı birleşmesiyle engellenmiştir. Thucydides, Peloponnes Savaşı'nda Spartalılar ile Atina şehir devletleri arasındaki mücadeleyi ikincisinin aşırı güçlenerek dengeyi bozmasına yormuştur. Spartalılar güçlenme trendini kendileri için beka sorunu olarak algılamış ve savaşı başlatmıştır. Jean-Jacques Rousseau, Avrupa devletlerinin durumuna bakarken güç dengesini doğanın eseri olarak betimler; dengenin özel bir çaba göstermeksizin kendini muhafaza ettiğini, bir tarafın ağır basması durumunda kısa sürede diğer tarafta bir denge kurulduğunu belirtmiştir (Knutsen, 1994: 250). Güç dengesi konsepti, uluslararası ilişkiler çalışmalarında Anglo-Amerikan akademisyenlerden rağbet bulmuş görünse de asıl popülaritesine Avrupa'daki güç mücadelesi kaynaklık etmiştir. 1648 Vestfalya Anlaşması'yla güç dengesi siyasal düşünce ve hukuki metinlerde öne çıkmıştır. Napolyon Savaşlarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar Avrupa devletleri arasındaki güç ilişkilerini incelerken yoğun şekilde kullanılmıştır. Dengeleri alt üst eden Napolyon dahi güç dengesi kurmaktan söz etmiştir. Avrupa uyumunda İngiltere, Kıta Avrupası devletleri arasında verdiği-çektiği desteklerle yükselen güçlerin hegemonlaşmasını önleyen/dengeleyen güç rolünü oynamıştır. 1815 Viyana Kongresi'yle kurulan ve Metternich Sistemi adıyla bilinen Avrupa güç dengesi/uyumu literatürde geniş yer tutmuştur. Metternich'in başdanışmanı ve Kongre'nin Genel Sekreteri Friedrich Gentz, Avrupa'yı anarşik bir arenadan federal devletler birliğine dönüştürmeyi idealize ederken güç dengesi sistemini hegemonyanın önünü kapatan, devletlerin birbirine karşı dengeleme yaptığı ve Avrupalıları entegrasyona götürecek bir yol olarak görmüştür. 19. Yüzyıl Avrupası'nda denk güçte 4-5 devletin bulunduğu ortamda ittifaklar ya da en güçlü devlet Büyük Britanya'nın ağırlığını farklı taraflara koyması suretiyle savaşlar engellenebilmiş, güç dengesi bu nedenle olumlanagelen bir kavram olmuştur.

Güç dengesi bahsi uluslararası ilişkiler teorilerinde kendini en güçlü haliyle ilk olarak, onu dünya düzeninin güvencesi gören Realizm tartışmalarında bulur. Augustin, Hobbes ve Machiavelli gibi isimlerden beslenmiş modern dönem Klasik Realistleri, "kötü karakterli" insanın doğası gereği çevresindekilere hükmetmek istediği varsayımını uluslararası ilişkilerdeki temel aktörlere uyarlamıştır. Buna göre insanlar "kötü doğa"sı toplumda üst otorite olan devlet tarafından kontrol edilip

yönetilirken, devletlerin içinde bulunduğu sistemde üst yapı olmadığı için anarşik bir ortam hakimdir. Anarşi nedeniyle devletler kendi başlarının çaresine bakmak ve güvenliklerini artırmak zorundadır ki bu bir hayatta kalma mücadelesidir. Devletlerin temel önceliği gücünü artırmak olunca da aralarında güç mücadelesi çıkar. Kendi içlerinde hiyerarşik, üniter ve rasyonel bir aktör olarak devletler güç mücadelesinin farklı yollarına başvurur. Uluslararası politikada güç hiyerarşisi olsa da otorite hiyerarşisi yoktur zira kimileri kimilerinden daha güçlü ya da zayıftır. Realist anlatının temel analiz birimi devlet, güvensizlik ortamında birbirinin niyetinden sürekli kuşku duyduğu şartlarda devamlı şekilde gücünü artırmaya çalışarak aşmak istediğinden güvenlik ikilemi de üretir. Dostluk ve yardımlaşmanın olmadığı bu uluslararası ortamı düzenleyecek, devletleri birbirine saldırmaktan alıkoyacak hususun ne olduğu sorusu gündeme gelir. Halihazırda savaşın nasıl önleneceği sorusu, uluslararası ilişkiler disiplinin ontolojisini oluşturur. Realistler, bu noktada Grotiusyen yaklaşımı ya da İngiliz Okulu'nun savunageldiği hukuki yapılanmaları, ahlaki kuralları da uluslararası normları inandırıcı bulmaz. Realistlere göre barışı sağlayabilecek şey, saldırganları caydıracak bir güç dengesi veya dünyanın polisliğini yapmaya arzulu olan bir güçler uyumudur. Bir devlet ya da devletler grubu dünyaya ya da bir kısmına orantısız bir güçle hâkim olacak tehdide dönüşürse, diğer devletler buna mâni olmak için imkanlarını birleştirmek isteyebilir. Dominant gücün istediğini elde etmesini engellemek güç dengesiyle mümkündür.

Morgenthau güç dengesini, bir grup özerk güçten oluşan sistemin istikrarı olarak görmüş, denklem (equilibrium) dışardan ya da içerdeki unsurlardan biri tarafından bozulmak istendiğinde sistemin denklemi yeniden kurmaya ya da yeni bir denklem yaratmaya meylettiğini söylemiştir. Morgenthau, "Her biri statükoyu korumaya ya da devirmeye çalışan birçok ulusun güç hırsı, zorunlu olarak güç dengesi denilen bir yapılanmaya ve onu korumayı amaçlayan politikalara yol açar." demiştir (Morgenthau, 1948: 126-127). Morgenthau, devletlerin güç peşinde olmalarını insanların doğuştan gelen güç ve prestij peşinde koşma arzularına bağlar. Gücün içinde materyal unsurların yanında ulusal karakter ve yargılardan gelen düşünsel değerler de vardır. Morgenthau yine de sistemik bir korunmaya bel bağlamadan diplomasi ve devlet adamlarının bilgeliğinden de medet ummuştur. Amerikalı düşünür, hegemon güçlerin uluslararası hukuku dikkate almalarının güç dengesini yaşatmaya bağlı olduğuna kanaat getirmiştir (Morgenthau, 1948: 158). Klasik Realistler, güç dengesini salt bir Reelpolitik aracı olarak görmemiş, düzeni sağlayan

işlevi nedeniyle ona tam manasıyla bir moral politik değeri de atfetmiştir ki Niebuhr konseptin uygulamak zorunda olduğu adaleti görmezden gelemeyeceğini vurgulamıştır. Niehbur'a göre, insanın doğası ve karakteri tarih boyunca bilindiği halinden çok farklı bir şeye dönüşmedikçe yaşamdaki adaletsizlikleri giderecek daha mükemmel bir sosyal organizasyon olmayacak ki bunun uluslararası ilişkilerdeki boyutunda da adaleti sağlamanın en olası yolu güç dengesidir (Niebuhr, 1934: 134). Güç dengesinin muhafazasını barışın korunmasıyla eşdeğer gören bu bakış diğerlerince statükocu güçlere, macera arayan devlet adamlarına ve savunma harcamasını artırmak isteyenlere meşruiyet kazandırdığı gerekçesiyle kimilerince kritik edilmiştir (Niebuhr, 1979: 189).

"Güç" gibi "güç dengesi" de kullanımı ve tanımlaması konusunda üzerinde uzlaşılamamış bir kavramdır. Literatürde en fazla başvurulan kavramlardan biri olsa da halen belirsizlikler içermektedir. Gücün dağılımı, gücün eşit dağılımı, gücün eşit dağılması gerektiği ilkesi, siyasi durumun devamı için gücün mevcut haliyle dağılımı, zayıflar pahasına büyük güçlerin eşit olarak büyümesi ilkesi, gücün eşit olarak dağılması tehlikesini önlemek için bir tarafın güç üstünlüğüne sahip olması gerektiği ilkesi, bir devletin dengeyi sağlamada özel role sahip olduğu bir durum, uluslararası politikanın eşit bir güç dağılımı üretme eğilimi gibi pek çok içeriğe gönderme yapılmıştır (Schweller, 2016).

1950'lerde iki kutuplu düzende ve Avrupa içinde kalıcı barış arayışlarının güçlendiği dönemde Ernst Haas güç dengesini tanımlayarak politika yapımında bir rehber haline getirmek istemiştir. Avrupa entegrasyonunda en sık başvurulan teorilerden Neo fonksiyonalizmin de babası olarak bilinen Haas, güç dengesinin ilk tanımlamalarını geliştirmeye çalışmıştır.

Haas, kavramın güç dağılımı, denge, hegemonya, istikrar ve barış, istikrarsızlık ve savaş, genel güç politikaları, evrensel hukuk tarihi ile karar almaya dair bir sistem ve rehber olmak üzere 8 farklı içeriğe gönderme yapan kullanımını tespit etmiştir (Haas, 1953:442–477). Martin Wight, güç dengesinin 9 ayrı şekilde kullanıldığını değerlendirmiş ve bunları eşit güç dağılımı, gücün eşit şekilde dağıtılması ilkesi, gücün mevcut dağılımı, büyük güçlerin küçük güçlerin aleyhine eşit derecede kuvvet artırımı, gücün eşit olmayan şekilde dağılımı tehlikesine karşın ilgili tarafın bir kudret marjının bulunması, güç dağılımında özel bir role sahip olmak, mevcut güç dağılımında özel bir avantajın bulunması, uluslararası politikanın eşit güç dağılımına doğal meyli şeklinde sıralamıştır (Sheehan, 1996: 15-17).

Rosecrance, bir devletin dengeleme kriterleri için bunu saldırma değil savunma amacıyla yapmasının, müttefik ararken daha zayıf durumdaki koalisyona katılımın ve tehdide maruz kalmış güç dengesinin onarılması için müttefiklerini savunma arzusu duyması gerektiğinin altını çizer (Rosecrance, 2003). Mearsheimer, dengelemenin kendi çıkarını kollayan devletlerin emsallerinin güç maksimizasyonu hırslarını kontrol etmesi yani tehdide maruz kalan devletlerin tehlikeli rakiplerini çevreleme/zapt etme eylemi olduğunu söylemiştir (Mearsheimer, 2014). Robert J. Art, dengelemenin daha açık tanımını yaparak bir başka devlet ya da devletler koalisyonu üzerinden elindeki güç değerlerine ekleme yapmak suretiyle daha iyi çıktı dizinleri yaratmak için tasarlanan davranışlara gönderme yapar ki böylelikle diğer devlet ya da devletlerin kullandığı avantajları ortadan kaldırabilir (Art et al. 2005: 183-184). Geleneksel olarak akademisyenler dengelemeyi askeri kavramlarla tanımlar. Colin Elman bu anlamda dengeleme için "Başka bir devleti caydırmak ve/veya yenmek için askeri görevleri kovuşturma yeteneklerini geliştirmek için tasarlanmış telafi edici bir politikadır" der (Elman, 2003: 8-9).

Randall Schweller'e göre ise dengeleme iç mobilizasyon yoluyla askeri gücün yükseltilmesi ya da ortaya çıkartılmasıdır. Veyahut bir devleti siyasi ve askeri hakimiyete girişmekten caydırmak veya engellemek için yabancı bir güç veya koalisyonla ittifak oluşturmaktır (Schweller, 2004: 166). Güç dengesini uluslararası güvenlik ve muhtemel savaş hazırlıklarına dair bir teori olarak kavrayan Schweller'e göre dengeleme, iç seferberlik veya bir devletin yabancı güç/koalisyon tarafından işgal/domine edilmeyi önlemek amacıyla ittifak kurması yoluyla askeri güç artırması/oluşturmasıdır. Buna göre devlet, toprak kaybının, (deniz yolları, koloniler veya yaşamsal stratejik çıkar arz eden diğer bölgeler gibi) anavatan ya da dışardaki yaşamsal bir kaybın önüne geçer. Dengeleme, ancak devletler olası bir savaşa hazırlık anlamında askeri donanımlarını birbirlerine karşı yönelttiğinde söz konusu olur. İki devlet sadece üçüncü taraflara karşı bağımsız hareket edebilmek için silahlanıyorsa dengeleme davranışı içinde olduklarını söyleyemeyiz. A Devleti silahlanarak B devletine karşı tutuma girdiğinde bunu B devletinin kendi topraklarına yönelik toplam kapasitesini yakalamak için yapıyor ve böylelikle bir zorlayıcı diplomasi ya da pazarlık kozu elde etmeye çalışıyor olabilir. Yani Schweller'e göre ortada savaşmaya güdülenmiş bir durum yoksa bu dengeleme eylemi olarak tanımlanamaz (Schweller, 2016: 4).

Waltz ise dengeleme için tanımlama yapmak yerine bunu, içeride askeri güç inşasını anlatan iç dengeleme (internal balancing) (domestic military buildup) ile ittifaka gitme anlamındaki dış dengeleme (external balancing) şeklinde ikiye ayırarak geleneksel askeri odaklı çerçeveden ele almıştır. İç ve dış dengelemedeki askeri güç aracı, sonradan sert dengeleme olarak da adlandırılacaktır. Waltz, Klasik Realistlerden farklı olarak devletlerin genel sistem davranışının diğerine/diğerlerine karşı dengelemeye gitmek ya da peşine takılma (bandwagon) yönünde ancak iki şekilde olabileceğini savunmuştur. Bu daimî rekabet ve çatışma döngüsünde zayıf kalan devletlerin dengelemeye gitmekten başka çaresi yoktur. Dostluk ve yardımlaşmanın olmadığı ortamda çoğu devletin varlığının tek güvencesi güç dengesidir.

Dengelemenin manası konusunda biraz anlaşmazlık olsa da genel ilkeleri; bir devlet davranışı olması ile güvenlik amaçlı takınılan bir tutum olduğu ve hedefinde dış tehdide karşı koymak bulunduğudur. Ki bu davranışı, tehditkâr devletin gücüne nispetle kendine görece avantajlı bir konum sağlamak için üretir. Sonuçta dengeleme belirli bir hedefe yöneliktir ve bu hedef en tehditkâr ya da en güçlü devlettir. Bu potansiyel tehdit de olabilir geleneksel tehdit de (He, 2012: 161-163).

Güç dengesi yaklaşımını sistem düzeyinde işleyerek teori safhasına geçiren Kenneth Waltz'tur. "Uluslararası politikanın müşahhas bir siyasi teorisi varsa o güç dengesi teorisidir" sözüyle sahiplendiği söz konusu konsept için Waltz yeni dayanaklar çalışmıştır. Waltz'a göre doğa nasıl boşluktan nefret ederse uluslararası politika da dengelenmemiş güçten nefret eder (Waltz, 2000: 28). Kenneth Waltz, geleneksel realizmin bariz eksiklikler gösterdiğini, öncelikle devletlere odaklanıp çok fazla birim/devlet (agent) merkezli kaldığını, devletlerin temel birim ve analiz birimleri olarak görüldüğünü, oysa bir uluslararası ilişkiler teorisinin hem birimler olarak devletler hem de sistemin bütünü hakkında bir şey söylemesi gerektiğini savunmuştur. Tüm sistemler onu organize eden prensiplere, belirli işlevlere ve yeteneklerin dağılım hususiyetlerine sahiptir. İç siyasette vatandaş gibi birimler iç nizamlara tabiyken anarşik uluslararası düzende devletler bağımsız ya da özerktir. Waltz, devletler üzerindeki dış baskı olgusuna rağmen Uİ teorilerinde sistem düzeyinin ihmal edildiğini söylemiştir. İç ve dış baskının üretilmesini birbirinden ayırmak mümkün olabildiğinden, değişikliğin meydana geldiği düzeyi tespit etmek mümkündür. Birim düzeyindeki değişimler sistemin bütününü etkileyebilir ya da sistemdeki değişimler birimleri etkileyebilir. Birim düzeyindeki değişimin sistemin

güç yapısını kökten etkilediği örnek Sovyetlerin dağılmasıdır. Waltz analiz düzeyi ve yapı-yapan boyutlarını açmıştır (Waltz, 1979: 72-73).

Böylece güç dengesinin nasıl ortaya çıktığı/çıkartıldığı ve hangi tip güç dengesinin uluslararası istikrarı muhafaza edeceği Realist gelenek içinde tartışmaya açılmıştır. Literatürde yapı-yapan ve iradecilik-determinizm kavramlarıyla yansıyan tartışmalarda Kissinger gibi bazı realistlere göre güç dengesini dış politikalar ya da devlet adamları vücuda getirir yani otomatikman ortaya çıkan bir şey değildir. Devlet adamları güç dengesinin mahkumları değil onun yapıcılarıdır.

Kenneth Waltz gibiler ise güç dengesinin iradi ya da irade dışı olsun devletler sisteminin bir unsuru olduğunu savunur. Yine rasyonel ve üniter bir aktör varsayılan devletin amacına ulaşmak adına kabiliyetlerini kullanacağı, uluslararası politikanın rekabetçi ortamında kaçınılmaz olarak etkileşim ve çatışmaya gireceğini kabul eder. Devletin eylemleri ve etkileşimlerinin hasılası güç dengesine meyleder. Yani Waltz'a göre sistemik eğilim devletler onu arıyor olsun ya da olmasın ortaya çıkar. Devletler pozisyonlarını geliştirip diğerlerini domine etme peşinde olsa da muhtemelen benzer dürtülere sahip başka devletler buna karşı koyacaktır. Güç dengesi teorisi silahlanma yarışları, ittifaklar ve karşı ittifaklar, koalisyonlar ve karşı koalisyonlar ile devletler arasındaki diğer rekabetler için kullanılabilir. Bu noktada devletlerin demokratik ya da otoriter olup olmadıkları fark etmez. Sistem bir bilardo masasına benzetilirse, hızlı ve büyük toplar (büyük güçlerin) gelip küçük toplara (devletlere) çarpabilir ve onları yoldan saptırabilir. Bu etkileşimler topların yuvarlanması durup bir daha harekete geçmelerine kadar bir uluslararası denge ya da istikrara kavuşabilir. Waltz uluslararası ilişkilerde bir devletin seçme özgürlüğünün diğer tüm devletlerin eylemleriyle sınırlı olduğunu söyler. Olayların devlet adamı üzerinde zorlayıcılığına, devlet adamlarının az bir hareket alanları bulunduğuna inanır. Waltz'ın yapısalcı realizm olarak da etiketlenen yaklaşımı karşısında Kissinger gibilerinin durumu aslında devlet adamlarına "yapısal etkenler"e karşı tam bir iradi alan veriyor değildir ama en azından politika yapıcılarına diplomasiyi iyi kullanabilmeleri durumunda bir manevra alanı bulunduğunu savunmuştur. Morgenthau iki yaklaşımın ortasından gitmiş, bir taraftan güç dengesinin önüne geçilemez bir sistemik eğilim olduğunu diğer taraftan da dengeyi dönüştürme ve korumanın nasıl yapılması gerektiğini tartışmıştır (Viotti and Kaputti, 1999: 72-74).

Güç dengesi yazınında realistler arasında yapı-yapan dışında bir de sistemin istikrarı açısından iki kutupluluğun mu çok kutupluluğun mu daha işlevsel, hangisinde savaşın daha zor/olası olduğu tartışılmıştır. Neorealist yaklaşıma göre ise kapasite ve güç dağılımı, sistemdeki aktörlerin pozisyonlarını belirler. Büyük güçleri merkeze alan bu bakış, güç dengesi sistemindeki kutup sayısı üzerinden büyük güçlerin sayısını tespit etmeye çalışır. Yapıyı ortaya çıkaran, birimlerin etkileşimidir. Büyük güçlerin kaç adet olduğu sistemin kutupluluk halini belirler çünkü anarşik sistemin temel aktörü büyük güçlerdir. Güç dengesinde, lehte değişiklik yapmak için güç kullanmayı göze alan revizyonistlerle düzenin devamını isteyen statükocu güçler vardır. Neorealist istikrar teorisi, çok kutuplu sistemlerde güç dengesizliği bulunma ihtimali daha fazla olduğu için savaşa sürüklenme ihtimalinin iki kutuplu sisteme göre daha fazla olacağını savunur. Bir tarafta Waltz diğer tarafta David Singer ve Karl Deutch arasında yoğunlaşan tartışmada, uluslararası aktörlerin eylemlerinin sonuçlarıyla ilgili belirsizliklerin aktör sayısı arttıkça çoğaldığında mutabakat vardır. Çünkü aktör arttıkça, bir karar vericinin ilgilenmesi gereken bilgi yoğunluğu artar, dış politika üretiminde daha fazla girdiyle meşgul olmak gerekir. Artan aktör sayısının savaşa etkisi konusunda birbirlerinden ayrılırlar. Waltz ne kadar çok belirsizlik olursa potansiyel eylem ve niyetleri yanlış değerlendirme riskinin o kadar yüksek olacağını söyler bundan ötürü de iki kutupluluğun faydasına işaret eder. Singer ve Deutch ise tersine belirsizliğin ihtiyatı teşvik edeceğini, fazla aktör olması sayesinde herkesin alakasının daha fazla sayıda aktöre kayacağından birine odaklanıp savaşma riskini azalttığını vurgular (Deutsch and Singer, 1964: 406).

Güç Dengesi teorisinin Soğuk Savaş'ın bitmesiyle krize girdiği söylenegelmiştir. En güçlü devletin ya da en büyük tehdidin nasıl dengeleneceği sorunu ortaya çıkmıştır. ABD hakimiyeti karşısında ikincil güçler ne iç dengeleme ne de dış dengeleme yoluyla bir hamle yapamamıştır (He, 2012: 154-191). Ne ABD ne de Çin'in yükselişine karşı geleneksel güç dengelemeleri ortaya çıkmıştır. Waltz bu tablo karşısında beklenmesi gerektiğini, vakit öngörülemeyecek olsa da ABD'ye karşı bir askeri dengenin eninde sonunda çıkacağını söylemiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrasında devletler güç ve tehdit dengelemelerini bırakmamıştır. İttifak kurma ve silahlanmaya gitmenin ötesinde yollar benimsemişler, uluslararası sistemdeki tehdit ve baskılara negatif dengeleme yöntemleri ile karşı koymuşlardır (He, 2012: 154-191).

Güç dengesinin muhafazasını barışın korunmasıyla eşdeğer görenler bunu moral politiğe tahvil etmiş, diğer yandan statükocu güçlere, macera arayan devlet adamlarına ve savunma harcamasını artırmak isteyenlere meşruiyet kazandırdığı gerekçesiyle güç dengesi yaklaşımı kritik edilmiştir. Bu yaklaşım statükocu güçlerin meşruiyet ve destek kazanma çabası şeklinde de yorumlanmıştır. Devlet adamları güç dengesini muhafaza etme ya da ona ulaşma gerekçesiyle savunma harcamalarını haklılaştırma, akabinde revizyonizm peşinde dış maceralara yönelebilmektedir. Güç dengesini koruma önceliği, köklü ve barışçıl politikalara yönelmenin önünde engel teşkil ettiği eleştirileri de almıştır. Klasik Realistler istikrarı, silahlanarak savaşın eşiğine gelmiş bir dünya düzeninde aramakla itham edilmiştir (Viotti and Kaputti, 1999: 85).

Güç dengesi yazınında sistemin nasıl işlediği de genişçe tartışılmıştır. Waltz'un açıkladığı üzere Yapısal Realistler güç dengesinin otomatikman işlediğini savunurken, Claude gibi otomatik, yarı-otomatik ve mekanik şekilde harekete geçirilen kategoriler geliştirenler olmuştur (Claude, 1989: 77-85). Buzan, Jones ve Little, Güç Dengesi yaklaşımını norm ve kurallarla iç içe geçiren bir yaklaşım getirmiştir. Anarşi sabitken değişik bir güç dengesini tartışmıştır. İngiliz Okulu ve Konstrüktivist düşünüşe yakın bir duruş vardır. Düzeni destekleme ve sürdürmede, Güç Dengesi ile "toplum" arasında bir köprü kurmuşlardır. Büyük güçlerin güç dengesini koruma mükellefiyetini onlarla sınırlı tutmamış, sistemin genel anlamda bilinçli olması gerektiğini savunmuşlardır (Bull, 1977: 106).

Rengger, Klasik Realistlerden farklı olarak Neo klasiklerin düzen sorununa dair sorumluluk geliştirmediklerine yani normatif kaygılarının bulunmadığına dikkati çekmiştir. Sistemin dengeyi getiren düzenleyiciliğini anlatan Neorealistler, Morgenthau'nun güç dengesi sürecine diplomatik yetenekle müdahil olma gibi sorumluluklardan uzak durmuştur. "O zaman bu denge ne işe yarar?" sorusunu yönelten Rengger'e göre yanıt "Tabii ki ulusal çıkar"dır (Rengger, 2000: 49).

Özetlemek gerekirse, Realist öğretinin temel teorilerinden güç dengesi, devletlerin güç düzeyleri ve kullanımlarının diğer devletlerin kontrolüne tabi olduğunu savunur. Bir ülkenin gücü diğerlerini tehdit edecek düzeye ulaştığında, yükselen gücü dengelemek için ortaya karşı-denge koalisyonu çıkar ve hegemona dönüşmesini engeller. Bu sistemde birbirine yakın kapasitede en az iki ya da daha fazla aktör gerekirken devletlerin varlığını ve otonomilerini sürdürme arayışında olma-

ları, ittifak esneklik gösterebilmesi ve gerektiğinde savaşa gidebilme yetisi bulunmalıdır. Güç dengesi sistemi bir tür uluslararası düzendir aslında. Nasıl çalıştığı konusunda görüş ayrılıkları vardır. Kendiliğinden ya da yarı-kendiliğinden işlediğini savunanların yanı sıra İngiliz Okulu gibi iradi şekilde işlediğini açıklamaya çalışanlar vardır. Liberaller küreselleşme, demokratik barış ve uluslararası kurumsalcılığın uluslararası ilişkileri kökten değiştirip onu güç politikalarının tasallutundan çıkardığını, Konstrüktivistler de güç dengesi teorisinin materyal güç unsurlarına odaklanıp tehdit ve ittifakların inşasında merkezi rol oynayan norm ve kimlikler gibi idealist faktörlerin rolünü göz ardı ettiğini iddia etmiştir (Schweller, 2016).

1.3 Tehdit Dengesi Teorisi

Kökleri Thomas Hobbes, Niccolo Machiavelli ve Thucydides'e uzanan Siyasal Realizm tabanını kullanan akımdan çeşitli alt teori okulları çıkmıştır. Bunların en güçlüsü olan ve 1970'lerde Kenneth Waltz'la gelişen Yapısal Realizm olarak da[3] adlandırılan Neorealizm, Walt'un yaklaşımlarına ilk çerçevelerini vermiştir. Uluslararası politikanın öğelerini ve işleyişini araştıran uluslararası ilişkiler disiplininde çeyrek asır kadar hakimiyet kuran Neorealist okuldan 1990'larda Savunmacı Realizm, Saldırgan Realizm ve Neoklasik Realizm adı altında yeni alt kollar gelişmiştir. Savunmacılar ve Saldırganlar arasındaki temel ayrım, uluslararası sistemin anarşik hüviyetinin devletleri güvenlik mi yoksa güç/nüfuz maksimizasyonuna mı sevk ettiği tartışmasında düğümlenmektedir. Saldırgan Realistler, anarşik durumun devletleri kendi güvenliklerini sağlamanın ötesinde dünya genelinde güç ve üstünlük sağlama arayışına soktuğunu, her büyük gücün revizyonist vizyonla bir şekilde hegemon olmayı amaçladığını, hayatta kalmak isteyenlerin bunun yolunu sistemdeki en güçlü devlet olmakta aradığını, anarşiden kaynaklanan belirsizlik ve niyetlerin bilinememesi sorununun devletleri kâr-zarar hesabını yaptıktan sonra saldırgan ve genişlemeci politikalara ve şiddetli bir rekabete zorladığını öne sürmektedir. Buna göre ulusal gücünü artıran bir devlet bölgesel ve uluslararası politikada her alanda hakimiyetini aynı şekilde artırmanın peşindedir. Fırsatları değerlendirmek isteyen devlet diğerlerinin aleyhine saldırgan bir siyaset izlemek durumundadır.

[3] Neorealizm, uluslararası sistemin ve yapısal sınırlamalarının devlet davranışlarını belirlemesine gönderme yaptığından bu kavramla da adlandırılmaktadır.

Saldırgan Realistler arasında temel varsayımlar dışında farklı önermeler görülebilmektedir.[4] Savunmacı Realistlere göre ise anarşik ortam devletleri mutedil ve savunmacı davranışlara yöneltir. Devletlerin temel dürtüsü güç ve nüfuzu maksimize etmek değil güvenliklerini artırmaktır. Tehdit algıladıklarında statükoyu yani mevcut dengeleri muhafaza etmek için çatışabilirler de. Hegemon olmak isteyen devlet karşısında bir güç dengesinin gelişimine sebebiyet verip kendi durumunu zora sokabilir.[5] İki kutuplu dönemin savaşları sınırlayan şartlarının verdiği rahatlıktan da güç alan Kenneth Waltz, anarşi içindeki devletlerin özsel anlamda saldırgan aktörler olmadığını belirterek aralarında sosyalleşmek suretiyle kendi kendilerine yardım etme davranışlarının birbirine benzediğini yani bir kolektif akıl geliştirdiklerini anlatmaya çalışmıştır (Waltz, 1979: 47-128).

Savunmacı Realistlerin kulvarında yürüyen Walt, ittifak davranışlarına dair, hocası Waltz'un parametrelerini revize ederek Tehdit Dengesi Teorisi adı altında 1987'de *The Origins of Alliances* isimli kitabında kendi hipotezlerini ortaya koymuştur. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde bu ayrıntılandırılacaktır. Robert Jervis, George Quester, and Stephen Van Evera'nın savunma-saldırı dengesi yaklaşımını destekleyen Walt, savaşın devletlerin birbirini kolayca ele geçirebileceği şartlarda daha muhtemel; buna karşın savunmanın saldırıdan kolay olduğu görüşüne dikkati çekmiştir. Savunma saldırıdan daha kolay olduğunda güvenliğin bereketlendiği, yayılma yönündeki teşvikin azaldığı, iş birliğinin yeşerdiği; savunma pozisyonunun revaçta olması durumunda devletlerin saldırı ve savunma silahlarını ayırabileceği, diğerlerini tehdit etmeyen savunma araçları elde edebilecekleri, böylece anarşinin etkilerini azaltacakları görüşüne arka çıkmıştır. Walt, Savunmacı Realistlerin devletlerin yalnızca hayatta kalmaya çalıştığını ve büyük güçlerin dengeleyici ittifaklar ve savunma amaçlı askeri politikalar inşa ederek kendi durumlarını güvenceye alabileceği fikrinde olduklarını anımsatmıştır. Walt'a göre, hocası Waltz ve çok sayıda Neorealist bu minvalde ABD'nin Soğuk Savaş'ın büyük kısmında güvende bulunduğuna inanmış, asıl büyük kaygıları ise söz konusu avantajlı durumu/kapasiteyi aşırı saldırgan bir dünya siyasetiyle çarçur etme tehlikesi olmuştur (Walt, 1998: 31-32).

[4] Saldırgan Realizm'in temel yaklaşımları için bkz. (Mearsheimer, 2001: 33; Zakaria, 1992: 177–98; Zakaria, 1998; Snyder, 2002: 149–73; Elman, 2004: 563–76; Snyder, 1991).
[5] Savunmacı Realizm konusundaki yaklaşımlar için bkz. (Jervis, 1978: 167–214; Posen, 1984; Christensen and Snyder, 1990: 137–168; Evera, 1998: 5–43; Rendall, 2006: 523–540).

Nitekim Walt'un çalışmalarında ABD'nin dünya liderliğinin nasıl süreceği sorusunun merkezi bir yeri vardır. Tehdit Dengesi Teorisi'ni ortaya koyarken en önemli temennisi bu sorunun yanıtının aranmasına/bulunmasına katkı sağlayabilmek gibi görünmektedir. Öte yandan kitabındaki hipotezleri Güney Asya özelinde Türkiye, Hindistan ve Pakistan'ın davranışlarına da uygulamıştır (Walt, 1988: 275-316).

Walt, Tehdit Dengesi yaklaşımını farklı bir boyuta taşıyarak *Revolution and War* eserinde iç devrimlerin uluslararası ortamda güvenlik rekabetini ve savaş riskini artırdığını savunmuştur. İç devrim şartlarında güç dengesi hesaplamalarının zora girdiğini, güç kullanımını gerekli ve cazip gösteren karşılıklı yanlış algılamalar salındığını ve bu gidişatın da genellikle güvenlik krizi ve savaş riskini tetiklediğini anlatmıştır. Walt bu minvalde ABD'ye, iyi niyetli görmezden gelme stratejilerinin devrim karışıklıklarının getirdiği riskler ve maliyetlerden koruyacağını telkin etmiştir (Walt, 2012).

Walt, ilginç şekilde Realist, Liberal ve Konstrüktivist yaklaşımlara başvurarak kaleme aldığı ve yine ABD'nin küresel üstünlüğüne reçete yazma denemelerinden Taming American Power kitabıyla Soğuk Savaş'tan sonraki ABD hakimiyetinin dostlar ve düşmanları bir arada endişelendirdiğine işaret edip diğer devletlerin bu durum karşısında denge kurma veyahut onu kendi amaçları için sömürme denemelerini işlemiştir. ABD'nin yeniden Kıyıdan Dengeleme politikasına dönmesini ve diğer devletleri kapsamlı şekilde fayda getiren meşru politikalar izlediğine inandırmak için daha çok çaba harcamasını isteyen Walt (Walt, 2006: 8-10), bunun pasifizm anlamına gelmediğini belirtmiştir.

ABD'nin Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan beri dünyanın en kudretli devleti olduğunu savunan Walt, bu üstünlüğüne karşı çıkmak isteyecek ülkelerin neler yapabileceğini göstermek istemiştir. Walt'a göre ilki, devletlerin ulusal kaynak seferber ederek yapacağı iç dengeleme ya da dışarıya yöneleceği ama askeri yanıt ya da terörizm gibi araçlara bulaşmadan izleyeceği yumuşak dengeleme türü ittifak inşasıdır. İkincisi, ABD'nin taleplerini göz ardı etme veya en azını karşılama şeklindeki ayak direme (balking) stratejisidir. Üçüncüsü, ABD'yi uluslararası kurumlar ve normlarla bağlama (binding) stratejisi olabilir. Son olarak ABD'nin küresel konumunu gayri meşrulaştırma amacı güden, izlediği politikaların insanlık faydasına olmadığına dikkati çeken meydan okumalar olabilir (Walt, 2006: 117-121).

Walt'a göre, ABD üstünlüğünü, aslında Pax Americana'yı kendilerine tehdit gören bazı devletler direnmeyi seçer ki bu grubun genişlemesi Washington için sorundur. İkinci grup devletler, ABD'yle iyi ilişkiler kurarken sınırlı sayıdaki konularda ona muhalefet eder ki çatlaklar çok büyümediği sürece idare edilebilir. Üçüncü grup ülkeler, ABD'nin bugün olduğu gibi gelecekte de gücünü diğer ülkelere zarar vermek için kullanacağını düşünenlerdir (Walt, 2006: 231-233). Kısacası genel korku, muktedir devletleri memnun kalacakları şekilde davranmaktan alıkoyacak bir üst otoritenin bulunmadığı dünyada, kontrolsüz bir gücün var olmasıdır (Walt, 2006: 256-257).

ABD'nin yalnızca yaşamsal çıkarlarının tehdit altında olduğu yerlerde okyanus ötesi askeri varlık bulundurabileceğini bunun dışında Kıyıdan Dengeleme siyaseti izlemesi gerektiğini vurgulayan Walt, örneğin 2016'da Mearsheimer'la kaleme aldığı çalışmada ABD'nin Suriye'de ipleri Rusya'nın almasına izin vermesinin yararını savunmuştur. Walt, Esad'ın kontrolünde istikrar kazanacak ya da hasım küçük devletçiklere bölünecek bir Suriye'nin ABD'nin çıkarlarına yalnızca küçük bir tehdit oluşturacağını ama bölgesel dengeleri tehdit etmeyeceğini yazmıştır (Mearsheimer and Walt, 2016: 82).

ABD'nin karşı konulamaz gücünü sürdürebilmesi için uyarılarına ve kuramsal çerçevelemelerine devam eden Walt, The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy isimli kitabında ABD dış politikası ve elitlerinin stratejilerini çözümlerken, 1993-2008 arasında hırslı, gerçek dışı ve başarısız bir dış politika izlendiğini, Soğuk Savaş bitmesine karşın toprakları dışında askeri varlığını, güvenlik taahhütlerini, müşteri devletlerini ve diğer angajmanlarını artırıp küresel yükünü çoğalttığını anlatmıştır (Walt, 2018: 21-22).

Gerek Demokratların gerek Cumhuriyetçilerin ABD'nin güvenlik çıkarları gerektirdiği ve kolay olduğundan dünyaya demokrasiyi, serbest pazarı ve diğer liberal değerleri yayma tutkusuyla bir liberal hegemonya stratejisi peşine düştüğünü belirten Walt, dış tehditlerin abartıldığını, Amerikan vatandaşlarının inandırıldığını, tüm bunların ABD'yi daha güvenli ya da müreffeh hale getirmediğini, üstelik söz konusu değerlerin de istendiği şekilde yerleştirilemediğini; aksine ABD dış politikasının düşmanları katlayarak artırdığını, istikrarsız bölgeler yarattığını, binlerce Amerikalının hayatına ve trilyonlarca dolar paranın hebasına, ciddi insan hakları ihlallerine ve bireysel özgürlüklerden tavizlere mal olduğunu ifade etmiştir (Walt, 2018: 177-181).

Walt'a göre ekonomik ve askeri sıklet merkezi durumundaki Batı Yarımküre, Avrupa, Kuzeydoğu Asya ve Basra Körfezi, ABD için yaşamsal alanlardır ve ABD müdahalesi buralardan kendini tehdit edecek türde bir hegemon çıkması durumuyla sınırlı olmalıdır; dünya ekonomik ve askeri sıklet merkezleri dışında bir yerde askeri varlık göstermemelidir. Risklere karşı yerel müttefiklerini desteklemeli, müttefikleri çaresiz kaldığı anda ise ABD'nin sahaya ineceği herkesçe bilinmelidir (Walt, 2018: 221-222). Böylece ABD, dışarıya harcadığı kaynakları içeride yatırıma dönüştürebilecektir. Bu da daha az sayıda Amerikalının canına mal olacaktır. Çok masraflı ve verimsiz savaş seferlerinden kurtulması onu eğitim, altyapı ve ARGE gibi uzun vadede daha güçlü ve müreffeh yapacağı için ABD küresel üstünlüğünü koruyacaktır. Unutulmamalıdır ki ABD 18. Yüzyılda uzaktaki savaşların dışında kalarak dünyanın en büyük ve gelişmiş ekonomisi oldu ki Çin de aynı şeyi yapmaya çalışmaktadır. Çin evinde gücünü inşa ederken ABD liberal hegemonyası için trilyon dolarlar harcamaktadır. Offshore dengeleme, diğer devletlerin Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana ABD koruması üzerinden sağladığı bedavacılığı/free ride azaltacaktır. ABD'nin GDP'si NATO toplamının yüzde 50sinden az olmasına karşın ABD NATO'nun askeri harcamalarının yüzde 75'ini yapmaktadır. Aynı şekilde Asya'da anahtar müttefikleri Japonya ve Avustralya savunmaya yeterli harcamayı yapmamaktadır. Liberal hegemonya terör faaliyetlerine ilham vermektedir. Offshore dengeleme geniş ölçekli sosyal mühendislik işlerinden kaçınıp askeri varlığı minimize edeceğinden bu sorun hafifleyecektir. ABD askerleri yabancı ülke toprağına yalnızca o devletin hayati bir bölgede bulunması ve potansiyel bir hegemonya tarafından tehdit edilmesi halinde ayak basacaktır. Bu durumda potansiyel kurban ABD korumasına minnettar kalacağından onu işgalci gibi görmeyecektir zira tehdit kalkınca askerler geri çıkacaktır. Diğerlerinin egemenliğine saygı göstermek milliyetçi öfke ve anti-Amerikancılığı daha az besleyecektir. Terörizmi yok edemese de zamanla azalmasına yardımcı olacaktır (Walt, 2018: 313-316).

Walt, ABD'nin durumunu 1914 öncesi Almanya'nın durumuna benzeterek genişlemenin Almanya'nın çevrelenmesine sebebiyet verdiğini, Soğuş Savaş sonrasında ABD'nin attığı adımlarla da kendi kendisini yalnızlaştırmakta olduğunu söylemektedir (Hunter n.d.).

Walt, uluslararası ilişkilerdeki ittifak kavramını ilk olarak 1985'te kaleme aldığı *Alliance of Formation and the Balance of Power* adlı makalesinde incelemiştir (Walt, 1985: 3-43). Makalenin kaleme alındığı dönemde, ABD ve SSCB arasında kutuplaşmış dünyada süper güç rekabetindeki seyri okumanın en önemli göstergesi blokların etki alanlarındaki değişimdir. Uluslararası politika, hangi ittifakın müttefik kazanabildiği ya da muhafaza edebildiğine bakarak Soğuk Savaş'ın gidişatını çözümlemeye çalışmıştır. Amerikan dış politikasındaki temel tartışma alanlarından "İttifakın sebebi nedir?" sorusunun peşine düşen Walt, o yıllarda ABD'nin SSCB'ye karşı Avrupa ve NATO'ya desteğinin sonuçları, ABD'nin sol yönetimlerle nasıl bir ilişki kurması gerektiği, Üçüncü Dünya ülkelerinin yardımlar yoluyla müttefikleştirilme imkânları (Walt, 1985: 3) gibi alt tartışmalara sistematik bir yanıt verme çabasına girmiştir. Böylelikle akademik yazına katkı ya da yön verme çabası yanında devlet adamlarına da dinamikleri doğru okuma yetisi kazandırma iddiasındadır. Teorik çalışmasının, ABD ulusal güvenliğini korumanın getirdiği yükü daha iyi muhakeme etme, hataları anlama ve düzeltme imkânı vereceğini savunmuştur (Walt, 1987: 6). 1980'lerin ortasında Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki köklü değişim işaretleri, Walt için öngörü risklerini azaltmış olmalıdır. Varşova Paktı ülkelerinde başlayan reformlar, Sovyetlerin bu ülkeler üzerindeki kontrolünü gevşetmesi, ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığının azaltılacağı beklentisi, NATO harcamalarındaki düşüş ve Avrupa entegrasyonunun yavaşlaması Walt'a Batı ittifakının yoluna devam edeceğini savunması için hareket alanı vermiştir.

Walt, TDT adı altında savunduğu görüşlerini, 1987 yılında *Origins of Alliances* isimli kitabında detaylandırmış ve Ortadoğu devletlerinin 1955-1979 arasındaki davranışlarıyla varsayımlarını desteklemeye çalışmıştır (Walt, 1987). Walt'un temel varsayımı, devletlerin, durumlarını daha güvensiz kılan güç artışlarına karşı değil, tehdide karşı dengeleme yaptığıdır. Yaygın devlet davranışının güçlülerin peşine takılmadan ziyade onlara karşı ittifak yapmak olduğunu söyleyen Walt bu anlamda kendisinin de parçası olduğu Neorealist katmandaki görüşleri revize etmek istemiştir. Walt'un ÇDT varsayımlarını geliştirdiği dönemde, akademisyenler arasındaki yaygın yazın, GDT minvalinde ittifakların güçlü devletlere karşı koymak amacıyla kurulduğu yönündeydi. Bu nedenle, hocası Kenneth Waltz'a meydan okuması gerekmiştir.

Walt, bazı ittifakların neden diğerlerini gölgede bırakacak şekilde daha büyük ve kuvvetli hale geldiğini sormuştur. Zira ABD'nin 1960'lardan sonra müttefikleriyle oluşturduğu ittifakın Sovyet ittifakından üç kat büyük bir milli hasıla ve çok daha büyük bir savunma harcamasıyla serpilmesi, Sovyetlerin güç dengesizliği koşullarında müttefik çekememesi, GDT tarafından açıklanamamaktadır. 1990'lara kadar uluslararası ilişkiler çözümlemelerinin açmazlarından biri olan "süper güç politikalarına indirgeme" sorunuyla ilişki kuran Walt'a göre ayrıca GDT küçük devletlerin ittifak tercihi davranışlarını ihmal etmiştir. Nitekim süper güçler dışındaki devletler de ittifak ve dengeleme davranışları geliştirmiştir.

Walt'un en fazla üzerinde durduğu temel mesele, devletlerin tehditlere nasıl yanıt verdiğidir. Tek başına göğüsleyemeyeceği tehdide maruz kalan bir devlet, bu tehdidi dengeleyecek ittifak bulma yoluna mı gider? Yoksa en tehditkâr devleti sakinleştirmek için onun peşine takılma siyaseti mi benimser?

1980'lerin başı iki seçeneğe dair tartışmaların yaşandığı ve örneklerin görüldüğü bir dönemdir. Avrupa üzerinde büyüyen Sovyet gölgesinin kıtayı Finlandiya gibi tarafsızlaşmaya itme ihtimali, ABD'nin NATO'yu bu senaryoya karşı daha da güçlendirip güçlendirmemesi gerektiği, Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile İran'da Şah rejiminin devrilmesinin Körfez devletlerini Moskova'ya mı Washington'a mı yaklaşmak zorunda bırakacağı devlet adamları için merak konusudur. Walt'a göre Amerikalı karar alıcılar daima Sovyet baskısı karşısında caydırıcılıklarını yükseltecek politikalardan yanalardı ve zayıf görünmenin müttefiklerini tarafsızlığa yönelteceğine inanıyorlardı (Walt, 1987: 3-10).

Walt, tehdit dengeleme davranışının peşine takılma davranışından daha yaygın olduğunu ispatlamaya geniş yer ayırmıştır. İttifak oluşum süreçlerini anlatırken, genel olarak ittifak önermelerinin çoğuna kaynaklık eden Avrupa devletleri tarihi ya da büyük güç mücadelelerinden kesitler almışsa da asıl inceleme alanı olarak Ortadoğu'yu seçmiştir. Şimdi dengeleme davranışında genel çerçeveye bakabiliriz.

Walt, dengeleme davranışının açılımında geleneksel GDT'nin odağının, devletlerin daha kuvvetli güçlerin baskın konuma gelmesini önlemek için ittifaklar kurduğu varsayımı olduğunu anımsatır. Buna göre devletler, daha üstün kaynaklarla kendilerine tehdit yöneltebilecek olanlardan ya da bazı koalisyonlardan korunmak için ittifaklara girmektedir. Devletleri dengelemeye iten iki sebep bulunmaktadır. İlki, potansiyel bir hegemonu önlemektir. Aşırı güçlenmeden önce gem vurulamayan devlet bir başkası için beka sorunu olabilir. Ayrıca baskın güç durumundaki

devletle ittifaka girdiğinde onun insafına kalacağından, müttefiklerince domine edilemeyeceği ittifaklar kurmak en güvenli strateji olarak görünür. Dengelemeye iten ikinci neden ise bir devletin görece zayıf bloğa katılmasının, kendisine bu yapıda nüfuz artıracak bir hareket alanı açmasıdır. Zira zayıf koalisyonun yeni katılan unsura ihtiyacı, güçlü bir ittifakınkine göre daha fazladır. Güçlü bir ittifakta ise katkı katsayısı nispetinde kendisine az ihtiyaç olduğundan ortaklarının kaprislerine karşı savunmasız kalabilir.

Walt, az başvurulduğunu kanıtlamaya çalıştığı peşine takılma davranışının altında iki neden teşhis etmiştir. Birincisi, peşine takılma davranışının bir tür, tehditkâr gücü sakinleştirme taktiği olmasından kaynaklanır. Görece zayıf durumdaki devlet, yükselişteki devlet ya da koalisyondan beklediği bir saldırıyı böylelikle başka bir yere yönlendirmeyi umar. İkinci neden ise daha çok savaş hallerinde görülmüştür. Bir devlet, baskın güç konumundakiyle ittifaka girerek galibiyetin getirilerinden nasiplenmeyi hesap edebilir. İlk nedende savunma amaçlı, diğerinde galibiyetin semeresinden pay kapma hedefi söz konusudur. Mussoli'nin 1940'ta Fransa'ya savaş ilanıyla yakalamak istediği fırsat, Rusya'nın 1945'te Müttefikler karşısında mağlup olmasına kesin gözüyle baktığı Japonya'ya karşı savaşa girmesi ile Stalin'in İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'le bir süre ittifak yapması, buna örnektir (Walt, 1987: 18-21).

Peşine takılma davranışı etimolojik ve kavramsal anlatımında edilgen bir eylem olsa ve her ne kadar Walt bunu etken bir eylem olarak kullanmasa da aslında "peşine takma" şeklinde ifade edilebilecek bir boyutu vardır. Caydırıcılığını artıran gücün, görece zayıf devletleri kendine angaje olmaya zorlaması bir peşine takma eylemi olarak görülebilir.

Nitekim devlet adamlarının güç artırımını meşrulaştırmak için, hasım güce müttefik kaybetme korkusuna başvurduğunu gösteren örnekler vardır. Örneğin Alman General Alfred von Tirpitz, büyük bir donanma inşa etmesi halinde Almanya'nın İngiltere'yi tarafsız kalmaya ya da kendisiyle müttefik olmaya zorlayacağını savunmuştur. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi, 1950'lerde askeri yeteneklerini artırmamanın dost devletlerin ABD'ye olan güvenine zarar verip Sovyet gücünü artıracağını hesap etmiştir (Langer, 1953: 434-435). Kennedy, Reagan ve Kissinger gibilerine göre, ABD sendelerse tüm dünya Sovyetlere meyledebilirdi. Bu bakış açısı, devletler ne kadar güçlü olursa çekim etkilerinin o kadar fazla olacağını,

diğerlerinin kendileriyle ittifaka o kadar yatkın olduğunu varsaymıştır. Devletin gücündeki görece azalmanın müttefiklerinin tarafsızlaşmasına ya da kaçışına yol açacağından endişe etmiştir. Tabi devletlerin peşe takılmaya yatkın oldukları görüşü aslında çoğu ittifakın aşırı kırılgan olduğuna da gönderme yapar. Şimdi dengeleme davranışına kaynaklık eden tehdidin niteliklerini biraz açabiliriz.

Walt'a göre, tehdit dengeleme davranışlarında devlet adamları tehditlerin niteliğine göre karar alır. Güç bizatihi denklemde önemli bir etkendir ama başka etkenler de vardır. Dengeleme davranışının zayıf koalisyona yönelerek, peşine takılmanın ise daha güçlü tarafla yapıldığı varsayımına karşı çıkan Walt, devletlerin en tehditkâr güce dikkat kesildiğini ya onunla ya da ona karşı ittifak yaptıklarını savunur. Dolayısıyla mesele, güç dengeleri değil tehdidin varlığıdır. Nitekim Almanya, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları öncesinde tek başına alındığında karşısındaki olası koalisyonlardan daha az bir güce sahipti. Ancak arz ettiği tehlike fazlaydı. Bu nedenle karşısında toplamda ondan çok daha büyük kaynaklara sahip ittifaklar ortaya çıktı.

Tehdidin değerlendirmesi yapılırken güç etkeni önemli olsa da bunları bir bütün olarak ele almak gerekir. Walt'a göre devletler tehdidi muhakeme ederken onun dört temel durumunu hesaba katmak durumundadır: Toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı gücü, saldırı niyetleri.

Toplam güç: Bir devletin nüfus, sanayi ve askeri istidadı, teknoloji yetenekleri gibi toplam maddi gücü ne kadar fazla olursa tehdit potansiyeli o denli yüksek olur. Bundan hareketle bazı Amerikalı devlet adamları ve stratejistler ülkelerinin ve ABD'nin ana stratejisini, bir başka gücün tek başına daha fazla endüstriyel kaynağı kontrol etmesini engellemek şeklinde tanımlamıştır ki işaret ettikleri Sovyetler Birliği'dir. Toplam maddi güç dağılımı hesabı yapan İngiltere de 1914 şartlarında Avrupa işlerinin dışında kalmasının Almanya'nın Kıta Avrupası'na hakimiyet yolunu açacağından korkmuştur (Walt, 1987: 20-22). Güç bir taraftan devleti tehdit gibi gösterebilir ama büyük güçleri müttefiklerini gerektiğinde ödüllendirebilecek bir kapasitede de sunabilir.

Coğrafi yakınlık: Coğrafi açıdan uzak olmak gücü projekte etme yetisini azaltır. Bu nedenle yakındaki devletler daha büyük tehdit arz edebilir. Tüm faktörler eşit olduğunda devletlerin ittifak tercihleri, yakındaki güçlerin durumunu nazara alır. 1980'lerde bazı Orta Amerika topraklarına müdahale gerçekleştiren ABD için buralar sınırına, başkent Washington DC'den daha yakındı. Toplam maddi gücün

kudreti, yakındaki tehditlerle ilgili dengeleme ya da peşine takılma süreçlerini tetikleyebilir. Ayrıca çevreleme yapan ülkelerin merkezi bir güce karşı ittifaka girme örnekleri vardır. Fransa ve Rusya'nın Almanya'ya; Sovyetlerin Vietnam'la beraber Çin ve Kamboçya'ya karşı; İran ile Irak'ın çeşitli Arap devletlerine karşı ittifakları gibi örnekler çokça görülmüştür. Öte yandan yakındaki bir güçten yönelen tehdit başkalarını peşine takılmaya mecbur bırakmışsa nüfuz alanları ortaya çıkar zira çok yakındaki küçük devletin büyük güce tabi olmaktan başka şansı bulunmamaktadır.

Saldırı gücü: Bir devletin bir başkasının egemenlik ve toprak bütünlüğünü tehdit edebilme yetisidir. Tehdit ederken ödeyeceği bedel kendisi için kabul edilebilir düzeyde olursa ortada bir üstünlükten söz edilebilir. Geniş saldırma kabiliyetlerine sahip devletler coğrafi, askeri imkân ve benzeri nedenlerle saldırma yeteneklerinden yoksun devletlere göre ittifak süreçlerini haliyle daha kolay hareketlendirebilir. Saldırı kabiliyetinin düzeyi, farklı etkilere yol açabilir. Örneğin Alman komutan Tirpitz donanmayı güçlendirip edineceği caydırıcılıkla İngiltere'yi nötralize etmeyi planlamışken İngiltere denizlerdeki kapasitesini ikiye katlayıp Fransa ve Rusya'yla yakınlaşmaya yönelerek beklentiyi ters yüz etmiştir. Saldırı gücü Hitler Almanya'sının komşularına yöneldiği gibi hızlı bir işgal ya da fetih getirebilecekse kırılgan devletlerin direnme şansı azdır. Müttefik güçler hızlıca yardımına gelemeyeceği için gücü dengeleme seçeneği işe yaramayacaktır. Dolayısıyla güçlü bir devletle komşu olan devletler, müttefiklerinden uzaklarsa o gücün peşine takılmak zorunda kalabilir (Walt, 1987: 23-25).

Saldırganca niyetler: Saldırgan görüntü veren devletler, diğerlerini denge arayışına sokabilir. Büyük bir güce kavuşmuş Nazi Almanya'sının tehlikeli hırsları olduğunu düşünen devletler ona karşı muazzam bir koalisyon kurmuştu. Niyet algılamaları ittifak tercihlerinde yaşamsal rol oynayabilir zira daha mütevazi kabiliyetlere sahip devletlerden saldırganca niyet barındıranlar da diğer devletleri dengeleme arayışına itebilir. Bilindiği üzere Bismark'ın ardından Wilhelm Almanya'sından algılanan niyetler radikal şekilde değişmiştir. Saldırganca niyetler, peşine takılma davranışı göstermeye yatkın devletlerin duruşunu da değiştirir. Saldırıyı ortadan kaldırmak için peşine takılmaya yönelecek devlet, saldırı niyetini ortadan kaldıramayacağını anlarsa böylesi bir davranıştan geri durur. Tek çare olarak diğer güçlerle dengelemeye yönelir. Örneğin Belçika, Nazi Almanya'sının ittifak tekli-

fini, kabul etmesi halinde dahi ilhak edileceğine inandığından, reddetmişti. Saldırganca niyetler ne kadar büyükse, olası kurbanların ittifak dengelemesi arayışları o kadar yoğun olacaktır.

Peki dengeleme yerine peşine takılmayı zorlayabilecek durumlara bakıldığında neler görülmektedir?

Walt, devletlerin ne zaman dengeleme güttüğünü ne zaman güçlü taraftan yana olup onun peşine takıldığını kat'i ve tanımlanabilir bir çerçeveye oturtmak istemiştir. Hangi tehdit kaynaklarının karar üzerinde en belirgin etkiye sahip olduğunu belirlemek gerektiğini savunmuştur.

Walt'a göre pek çok devlet adamı potansiyel müttefiklerinin en güçlü bloğa yöneleceğinden korkmuştur. Ancak tarihte bu korkuyu haklı çıkaracak az sayıda örnek vardır. Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'ndan bu yana, hegemonya elde etmeye yönelik her girişim bir savunma koalisyonu tarafından engellenmiştir. Devlet adamları genel olarak, diğerlerinin ne yapacağından emin olamadıkları için dengeleme tercihine yönelir. Çünkü bir devlet, peşine takıldığı görece güçlü devletin kullanabileceği kaynakları artırır; aynı zamanda kendisine bahşedilmiş hoşgörünün devam edeceğine güvenmek zorunda kalır. Algı ve niyetlerin değişkenliği nedeniyle potansiyel tehditlere karşı dengeleme gütmek, peşine takılınmış bir devletin hayırseverliğini ummaya devam etmekten daha emniyetlidir. Walt, devletleri peşine takılma davranışına yönelten faktörleri açmaya çalışmıştır.

Güçlü devlet-zayıf devlet ayrımı: Bir devlet ne kadar zayıfsa, peşine takılma davranışına o kadar yatkındır. Çünkü zayıf devlet, katıldığı savunma amaçlı koalisyona az bir katkı yapabilir ve günün sonunda tehditkâr gücün gazabına uğramaktan kurtulamayabilir. Bu nedenle mutlak surette kazanacak taraftan yana tercih yapmaları gerekir. Güçlü devletler ise kaybetmek üzere olan bir koalisyonu zafere taşıyabilir; bu katkıları için fazlasıyla mükafatlandırılabilir. Zayıf devletlerin yakındaki güce karşı özel hassasiyete sahip olması muhtemeldir. İlaveten büyük güçler küresel çıkarların peşine düşüp küresel kabiliyetler kullanırken, zayıf devletler öncelikle yakın çevrelerindeki hadiseleri önceleyecektir. Eşit kabiliyetlerdeki devletlerce tehdit edildiklerinde dengeleme davranışına yönelmeleri beklenebilirse de tehditkâr güç büyükse o zaman peşine takılma davranışı sergileyebilirler (Walt, 1987: 25-29).

Müttefik bulabilme imkânı: Devletlerin müttefik temin edememesi haliyle onları peşine takılma davranışına yöneltecektir. Dengeleme için müttefik temin

edebileceklerini bilmeleri tercihlerine yön verecektir. Bu noktada etkili bir diplomatik iletişim sistemi, iletişim kurma yeteneği, potansiyel müttefiklerin ortak ilgi alanlarını fark etmelerini ve eğilimlerini koordine etmelerini sağlar. Zayıf devletlerin dış yardım imkânından mahrum kalması onları en yakındaki tehdide uyum sağlamaya zorlayabilir. Müttefik desteğine aşırı güven ise zayıf devletleri bedavacılığa özendirir ve güvenliğini diğer devletlerin çabaları üzerinden temin etmeye sevk eder. Bedavacılık bir taraftan da esasında en uygun politikadır çünkü çaba gösterse dahi zayıflığı nedeniyle ittifaka katkısı her hâlükârda küçük kalacaktır. Büyük güçler, müttefiklerin ellerinin altında olduğuna inanırsa bu durum sorumluluğu birbirine yükleme rahatlığı verebilir. Tehdide maruz kalan devletler saldırgan devlete direnmenin getireceği yükü diğerlerine aktarmaya çalışabilir. İşte bu noktada müttefikler birbirlerinin önkoşulsuz bir sadakat içinde olmadığını bilirse, dengeleme daha etkili işleyebilir. Güçlü devletlerin güçlü komşularının dengeleme politikası gütmesi muhtemeldir. Ancak büyük güçlerin küçük ve zayıf komşuları, peşine takılma davranışı göstermeye daha yatkın olabilir. Zira büyük güçlerin genişleme hamlesinin ilk kurbanı onlar olacaktır; içinde bulundukları ittifak onları kurtarmada çok yavaş kalabilir hatta büyük gücün hamlesine alan açarak uyum göstermek ittifaka daha cazip gelebilir.

Barış ve savaş: Devletler ya barış zamanında ya da savaşların hemen öncesinde dengelemeye daha yatkındır. Böylelikle en büyük tehdidin kaynağını caydırmayı veyahut onu yenmeyi amaçlar. İttifakları kaybedecek gibiyse ona sırtlarını dönüp taraf değiştirmek için fırsat kollayabilirler. Diğer taraftan çatışmadan galip çıkan koalisyonlar İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD-Rusya, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere-Fransa, ABD çekilmesi sonrası Çin-Vietnam örneklerinde olduğu gibi barış dönemi başlayınca ittifakları çözüp yeni dengeleme süreçlerine yönelebilir.

Buna göre dengeleme hipotezleri şöyledir (Walt, 1987: 30-32):

1- Genel biçim: Bir dış tehdide maruz kalanlar, tehdidi arz edenlere karşı koymak için diğerleriyle saf tutar.
2- Tehditkâr devletin toplam gücü ne kadar büyükse, başkalarının ona karşı saf tutma eğilimi o kadar fazladır.
3- Güçlü devlet ne kadar yakındaysa ona karşı saf tutma eğilimi o kadar yüksektir. Komşu devletlerin müttefik olma eğilimi, başka bir devletçe ayrılmış konuma sahip olanlara göre daha azdır.

4- Bir devletin saldırı yetenekleri ne kadar güçlüyse, diğerlerinin ona karşı saf tutma eğilimi o kadar yüksektir. Bu nedenle, saldırı odaklılar muhtemelen diğerlerini savunma koalisyonlarına zorlar.
5- Saldırgan niyetler ne kadar çok algılanırsa ona karşı saflaşma olasılığı o kadar çok olur.
6- Savaş sırasında kurulan ittifaklar, düşmanın yenilmesiyle çözülür.

Peşine takılmanın hipotezleri ise şöyledir:

1- Genel biçim: Bir dış tehdide maruz kalanlar, en tehditkâr güçle ittifaka girer.
2- Tehditkâr devletin toplam gücü ne kadar büyükse, başkalarının onunla saf tutma eğilimi o kadar çoktur.
3- Güçlü devlet ne kadar yakındaysa onunla saf tutma eğilimi o kadar yüksektir.
4- Bir devletin saldırı yetenekleri ne kadar güçlüyse, diğerlerinin onunla saf tutma eğilimi o kadar yüksektir.
5- Saldırgan niyetler ne kadar çok algılanırsa ona karşı saflaşma olasılığı o kadar az olur.
6- Tehdide karşı koymak için kurulan ittifaklar tehdidin ciddileşmesiyle ortadan kalkar.

Dengeleme ve peşine takılma hipotezleri şöyle karşılaştırılabilir (Walt, 1987: 32-33):

1- Dengeleme, peşine takılmadan daha yaygındır.
2- Devlet ne kadar güçlüyse, dengeleme eğilimi o kadar fazladır. Zayıf devletler diğer zayıf devletlere dengeleme yapar ama büyük güçlerden tehdit algılarsa peşine takılmaya yönelir.
3- Müttefik desteği bulma olasılığı ne kadar yüksekse, dengeleme eğilimi o denli yüksektir. Yeterli müttefik desteği kesinse bedavacılık ya da sorumluluğu başkasına devretme (buck-passing) eğilimi artar.
4- Bir devletin saldırganlığının değiştirilemez olduğu algısı ne kadar yüksekse diğerlerinin onu dengeleme eğilimi o kadar yüksektir.
5- Savaş zamanında taraflardan biri zafere ne kadar yakınsa, diğerlerinin onun peşine takılma eğilimi o kadar yüksektir.

Diğer yandan, ittifakların oluşumunda tehdit algılaması dışında yoğun şekilde tartışılan ideolojiler, dış yardımlar ve ulus ötesi sızmaları irdeleyen Walt bazı sonuçlara ulaşmıştır.

İttifak oluşumunda ideolojilerin rolü: İttifakların oluşumunda ideolojilerin rolü çokça tartışmıştır. Demokrasilerin ve sosyalist yönetimlerin birbirleri arasında doğal yakınlık bulunduğundan hareketle, benzer ideolojilere sahip devletlerin birbiriyle ittifak ettiğine ya da müttefik olma olasılıklarının daha yüksek olduğuna dair yaygın kabuller vardır. Batılı liderler ittifaklarının birleştirici değeri olarak demokrasiye çokça vurgu yapagelmiştir. Soğuk Savaş döneminde de sosyalist yönetimler ile SSCB arasında doğal ittifak şartları öne çıkartılmaya çalışılmıştır. Walt, bu varsayımları ve nedenlerini de sorgular. Walt'a göre, benzer ideolojilere sahip devletlerle ittifakı savunmak birinin kendi mevcut siyasi ilkelerini savunmasını sağlayabilir ve durumunu kolaylaştırır. Kendi devlet sisteminin savunmasını yapan devlet adamı benzerlerinin korunmasından yana olabilir ve savunuculuklarını yapabilir. İkinci neden, benzer değerlere sahip yönetimler tıpkı kendileri gibi iyi olduğuna inandıkları devletlerin saldırmayacağını hayal etmeye eğilimlidir. Üçüncü neden, görece zayıf rejimlerin popüler büyük ittifakların bir parçası olarak kendini göstermek suretiyle meşruiyet ve prestij elde etme fırsatı olabilir. Dördüncüsü, Marksizm-Leninizm'de görüldüğü üzere ideolojilerin ittifaklar dayatabileceğidir (Walt, 1987: 34). Walt, ortak bir ideolojinin etkili ittifaklar yaratmaya yardımcı olabileceği bir boyutun ardından ideolojilerin bölücü etkilerini de tartışır. Walt'a göre bazı tür ideolojiler dayanışma ve uyumdan ziyade çatışmaya ve anlaşmazlığa kaynaklık edebilir. İdeoloji, taraftarlarının tek bir otoriter liderliğe itaatini öngörüyorsa bu komplikasyonlar yaratabilir. Taraftarlar arasında çatışma ihtimalini yükseltir. İdeoloji bir ismi lider ilan ettiğinde taraftar rejimlerin bunu kabul etmesi gerekir. İdeoloji rejimlere meşruiyet verdiği için liderlik meselesinde de ideolojinin gerektirdiklerini uygulama baskısı vardır. Bu noktada ulusal yönetimlerin yabancı bir ülkedeki liderliği benimsemesi, onu hazmedebilmesi gerekir ki kolay değildir. İdeolojinin liderliğini yapan grup/yönetim, icraat ve politikalarını yaparken onu yorumlamak durumundadır. Görüş ayrılıkları, bakış açılarındaki farklılıkları ihanet suçlamasına götürecek kadar ileri gidebilir. Komünizmin uluslararası geçmişi söz konusu sorunların çokça örneğiyle doludur. SSCB, İkinci Dünya Savaşı'na kadar tek komünist yönetim olarak uluslararası komünist hareketlerin doğal liderliğini yürütürken, or-

taya çıkan komünist devletler/hükümetlerle durum karmaşık bir hal aldı. Doğu Avrupa, Balkanlar, Çin vb. coğrafyalardaki yönetimler ile Moskova arasında siyasi ve ulusal çıkarların benzediği ama ideoloji üzerinden tartışılan ayrılıklar görüldü. Walt, ideolojilerin birleştirici yönlerini de irdeler. Ona göre, liberal devletler ve monarşiler tek bir lidere bağlı ulus ötesi birlikler öngörmediğinden, yukarıda bahsedilen ayrıştırıcı soruna maruz kalmazlar. Liberal bir toplumda yönetimler meşruiyetlerini seçimlerle gelen halk desteğinden alır. Monarşiler ise meşruiyetlerini kralların "geleneksel ya da ilahi hakları"nda aradığından durumları farklıdır. Her ikisinin temel ilkeleri, diğerleri üzerinde yetki, meşruiyet, hak ya da sorumluluk dağıtmadığından ideolojik çatışmalar bunlar arasındaki ittifakları parçalamada etkili değildir. Tarihte benzer rejimleri korumak için yapılan ittifaklar da görülmüştür. Rusya, Prusya ve Avusturya-Macaristan'ın 1820'lerde liberalizme karşı koymak için güçlerini birleştirmesi gibi. Demokratik rejimler arasında savaş yaşanmamış olması da benzer iç düzenlerin çatışmaları azaltabileceğini göstermiştir. Walt, ideolojik dayanışmanın ne zaman ne kadar önem kazandığı, benzer iç mekanizmalara sahip devletler arasındaki iş birliğini hangi şartlarda hangi sınırlara kadar desteklediği gibi sorulara yanıtlar arar. Walt'a göre, devletlerin ideolojilerinin peşinden gitme olasılıkları, kendi güvenliklerini tam anlamıyla sağladığında yükselir. Ancak büyük bir tehlikeyle karşılaştıklarında onu alt edecek müttefikler ararlar ve ideolojiyi bir kenara koyabilirler. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya henüz büyük bir sorun haline gelmeden ABD, İngiltere ve Fransa ideolojisi nedeniyle Sovyet Rusya'ya küçümseyici bir yaklaşım içindeydi. Ancak Nazi Almanya'sını alt etme mecburiyeti doğduğunda Sovyet Rusya ile sıkı bir ittifak kurmak durumunda kaldılar ki ittifak tehdit sonlanana kadar sürdü. Güvenlik kaygıları ideolojik ayrılıkların önüne geçip pragmatik bir ittifakı kaçınılmaz kılmıştır (Walt, 1987: 35-38).

Walt'un ideoloji ve ittifak oluşumu üzerine hipotezleri şöyledir:

1- Genel biçim: İki veya daha fazla devletin ideolojisi ne kadar benzer olursa, müttefik olma olasılıkları da o kadar artar.
2- İdeolojinin öngördüğü hareket ne kadar merkezi ve hiyerarşik olursa, ortaya çıkan herhangi bir ittifak da o kadar çatışmalı ve kırılgan olacaktır. Bu nedenle, Leninist hareketler, istikrarlı ittifakları monarşilere veya demokrasilere kıyasla daha zor sürdürecekler.
3- Bir devlet kendini ne kadar güvenli algılarsa, ideolojinin ittifak tercihleri üzerindeki etkisi o kadar büyük olur. Bu nedenle, iki kutuplu bir

dünyada ideolojik iş birlikleri daha olasıdır. Ve bu nedenle, savaşta savunmanın avantajı ne kadar büyükse, ideolojinin ittifak tercihleri üzerindeki etkisi o kadar büyük olur.

4- İç meşruiyetten yoksun devletler, iç ve dış desteği artırmak için ideolojik ittifaklar aramaya daha yatkın olacaktır.
5- İdeolojinin ittifak ortaklarının seçimi üzerindeki etkisi abartılacak; devlet adamları hem müttefikleri hem de düşmanları arasındaki ideolojik anlaşmanın boyutunu abartacaklar.

İttifak oluşumunda dış yardımların rolü: Uluslararası ilişkilerde, müttefik kazanmak isteyen güçlerin ekonomik veya askeri yardımı araç olarak kullanmalarının yaygın bir uygulama olduğunu anımsatan Walt'a göre yardım alanın minnet ettiği ve bağışçı tarafa bağımlı hale geldiği varsayılır. İttifakın bunun üzerinden, yardımın derecesi nispetinde güçlü ya da zayıf olduğu düşünülür. Sovyet askeri yardımları konusunda Soğuk Savaş boyunca Batı bloğunda böyle bir endişe hâkim olmuştur. Tarih boyunca yardımlar, ittifak kurma süreçlerinin bir parçası gibi görünmüştür. Ancak Walt'a göre bu varsayımlar, askeri veya ekonomik yardımın yalnızca her iki tarafın da çıkarına olduğuna inandıkları şartlarda sunulup kabul edildiği gerçeğini hesaba katmıyor. Daha açık bir deyişle, yardımı yapmak veya kabul etmek, aslında devletlerin ortak bir tehdide yanıt verebilme yoludur. Yani yardım ilişkisi, nedenden ziyade siyasi iş birliğinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Aksi halde, I. Dünya Savaşı'ndaki Büyük İttifak'ın ABD'nin İngiltere ve Rusya'ya yaptığı Lend-Lease yardımından kaynaklandığını iddia etmek gerekirdi. Dolayısıyla öncelikle ilişkiye ilham veren ortak siyasi hedeflere bakılmalıdır. Ayrıca ekonomik veya askeri yardımın ittifaklar üzerindeki belirleyiciliğine bakarken yardımın alıcının davranışlarını nasıl değiştirdiğine de bakılmalıdır. Yardımı alan, yardımı veren tarafından kontrol edilmeye ne kadar izin verecektir? (Walt, 1987: 41-42).

Walt konuyu birkaç ek hipotezle açar. Alıcı için önemli varlıklar durumundaki mallar sadece bağışçıdan tedarik ediliyorsa yani bağışçı bir anlamda tekelse, bu tür bir yardımın ittifak kurma aracı manasında değeri yüksektir. Çünkü alıcı ülke için alternatif yoktur; devamı için bağışçı ülkenin yönelimlerini nazara almak durumundadır. Ancak alıcı ülke için alternatif kaynaklar mevcutsa bağışçının etkisi o nispette az olur. Söz konusu yardımlar depolanması zor ve sık ikmal gerektiren ürünlerse yardımın etkisi artacaktır. Alıcı ülke açık bir dış tehditle karşı karşıya olduğunda bağışçıdan almakta olduğu askeri yardımın etkisi doğal olarak çok daha

önem kazanacaktır. Alıcının bağışçı ülkeye asimetrik bağımlılığı söz konusuysa güçlü tarafın kendi çıkarlarını alıcıya empozesi kolaylaşır. Ayrıca alıcı bağışçı için ne kadar önemliyse yardım temini o kadar kolaydır lakin böyle bir zeminde yardım daha az etki doğuracaktır. Bağışçı taraflar yardımın miktarıyla oynayarak alıcı tarafa istedikleri gibi baskı uygulayamayacaktır. Öte yandan yardımların alıcı ülkenin gerçekten işine yaraması önemlidir aksi takdirde yönünü bağışçı ülkeden çevirebilmesi kolaylaşır. Bağışçı ve alıcı ülke arasında ittifak motivasyonlarının asimetri derecesi yardımların etkisi derecesinde belirleyicidir. Alıcı taraf için bazı önceliklerin ehemmiyeti daha fazla olabilir. Alıcı için, bağışçının isteğini yerine getirdiğinde ödeyeceği bedel yardımla gelen kazanımdan daha yüksek olacaksa o zaman dış etkiye daha kapalı kalabilir. Dolayısıyla büyük bağışçılar dahi mükemmel etki yaratamazlar. Alıcılar bağışçıdan daha zayıf olduğundan riskleri daha yüksektir; kırılgan çıkarları için daha sıkı pazarlığa yatkındır. İşte bu motivasyon asimetrisi alıcı devletin işine gelecektir. Sonuçta büyük dış yardımların etkisi bağışçının umduğundan daima azdır (Walt, 1987: 43-44). Bağışçı ülkenin karar alma mekanizmasının otonom olması -bu genelde otoriter devletlerde görülmektedir- iç kamuoyu süreçlerinin engellemesine takılmayacağından alıcı devlet üzerinde etkisini ayarlayacağı manevralarda daha rahattır. Bu hipotezlere ilaveten, dış yardım davranışı güçlü devletin saldırgan niyetler taşımadığı konusunda sarf edilen pek çok sözün üzerinde, karşı tarafa açık ve güvenilir bir işaret olabilir. Devlet adamları ideolojinin olağanüstü önemine inandığında benzer rejimlerin korunmasına büyük önem verir; yardımı azaltarak müttefikleri tehlikeye atmak istemediklerinden, kaçınılmaz şekilde yardımın nüfuz katsayısını azaltırlar. Yardım kendi etkisini zamanla azaltabilir; durumu düzelen alıcı ülkenin bağımlılığı azalacağından bağışçının istediği sonuçlara ulaşması zorlaşır (Walt, 1987: 44-45). Walt'a göre tüm bu nedenler, dış yardımın ittifak oluşumunda görece küçük bir rol oynadığını göstermektedir çünkü bağışçı ülkeye çok güçlü tesirler yaratma imkânını tek başına verememektedir. Ancak belirli şartlarda nadiren güçlü tesirler doğurmaktadır. Yardımlar alıcı ülkeyi, çıkarlarına uymayan şartları kabul etmek zorunda kalacak kadar kırılgan ve bağımlı olduğu güvenilir vekiller haline getirebilir.

Dış yardım ve ittifak oluşumu üzerine hipotezler şöyledir:

1- Genel formu: Bir devlet tarafından diğerine ne kadar çok yardım sağlanırsa, ikisinin bir ittifak kurma olasılığı o kadar artar. Yardım ne kadar fazla olursa, bağışçının alıcı üzerindeki kontrolü de o kadar büyük olur.

2- Dış yardım, dengeleme davranışının özel bir şeklidir. Bu nedenle, alıcının karşılaştığı dış tehdit ne kadar büyükse, yardımın ittifak üzerindeki etkisi o kadar büyük olur.
3- Bağışçının sağlanan meta üzerindeki tekeli ne kadar büyükse, alıcı üzerindeki etki gücü de o kadar büyük olur.
4- Bağımlılığın bağışçı lehine asimetrisi ne kadar fazlaysa, alıcı üzerindeki etki gücü o kadar büyük olur.
5- Bağışçının lehine olan motivasyon asimetrisi ne kadar büyükse, alıcı üzerindeki etkisi o kadar büyük olur. Alıcının güvenliği genellikle daha güvencesiz olduğundan, motivasyon asimetrisi genellikle alıcının lehine olacaktır.
6- Bağışçının iç siyasi karar alma mekanizması ne kadar zayıfsa, alıcıya uygulayacağı etki gücü o kadar az olur.

İttifak oluşumunda ulus ötesi sızmanın rolü: Walt, ulus ötesi sızmaları *(transnational penetration)*, bir devletin iç siyasi sisteminin bir başkası tarafından manipüle edilmesi olarak tanımlamaktadır. Düzene sızma halleri için; sadakatleri bölünmüş kamu görevlilerinin ülkeyi bir diğerine yanaştırmak için nüfuzlarını kullanması, lobicilerin müttefik olunmak istenen bir devlet hakkında halkın algılarını ve siyasal kararları değiştirme çalışmaları, dış propaganda yoluyla seçkinler ve kitlelerin etkilenme uğraşları sıralanabilir. Sızmanın, etkili ittifak temini için etkili bir araç olduğu düşüncesi, ABD ve Sovyetler gibi güçlerin siyasi indoktrinasyon ve askeri eğitim programları uygulamasına ilham vermiştir. Walt, ulus ötesi sızma konusunu da dış yardımlar gibi bir nedenden ziyade sonuç olarak değerlendirmektedir. Birbirine halihazırda yakın ülkeler arasındaki süreçler olarak ele almaktadır. Sızma süreçlerinin hangi şartlar altında nasıl cereyan ettiğini detaylandıran Walt bazı önermelerde bulunmuştur (Walt, 1987: 46-47). Buna göre sızma, açık toplumlar üzerinde amacına daha iyi ulaşabilir. Devlet ve toplum dışarıdan gelen propaganda ya da yabancı çıkarların uzantısı lobicilerin tesirine açıktır. Sansürün nadir olması sızmayı kolaylaştırır. Kullanılan amaç ve araçlar, sızma yapılan ülkede hassasiyetleri tahriş edecek kadar belirginse ters etki yapabilir. Lobiler gibi meşru addedilen araçlar üzerinden ilerleniyorsa düşmanca tepki görmeyebilir. Çokça merkezileşmiş bir otoriter rejimin davranışını değiştirmek ise tepe yönetiminin kendisini ehlîleştirmeyi ya da ortadan kaldırmasını gerektirebilir. Ki böylesi girişimler dostluk ve ittifaktan çok şüphe ve düşmanlığa yol açacaktır. Dolayısıyla sızmanın

ittifak oluşumuna katkıda bulunduğu ortam, genellikle araçların meşru olarak algılandığı ve ittifak için diğer önemli teşviklerin zaten mevcut olduğu bir zemindir. Öte yandan zayıf ve görece önemsiz bazı ülkeler düzgün bir devlet yapısından mahrumlarsa sızmaya daha açık olurlar ancak bunların da ittifak öğesi anlamında bir ehemmiyetleri bulunmayabilir. Sonuç olarak Walt'a göre, sızma tek başına sonuç doğurması mümkün görünmeyen ancak ittifak motivasyonlarını güçlendirmeye hizmet edebilecek bir alandır (Walt, 1987: 47-48).

Sızmalar ve ittifak oluşumu üzerine hipotezler şöyledir:

1- Genel formu: Bir devletin bir diğerinin siyasi sistemine erişimi ne kadar büyükse, ikisinin müttefik olma eğilimi o kadar artar.
2- Nüfuz, açık toplumlara karşı daha etkilidir.
3- Hedefler sınırlı olduğunda nüfuz daha etkilidir. Bu nedenle, nüfuz eylemi ne kadar müdahaleci olursa, uyum üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olma olasılığı o kadar fazla olur.
4- Diğer nedenler ittifaka katkıda bulunduğunda nüfuz en etkili hale gelir

Walt, Tehdit Dengesi Teorisini Ortadoğu'daki ittifak oluşumlarıyla sınamıştır. Olgusal anlatımı 6 Gün Savaşları'ndan Camp David Anlaşmalarına devletler arası davranışlar (1955-1979) şeklinde belirlemiştir.

6 Gün Savaşları'ndan Camp David Anlaşmalarına Devletler Arası Davranışlar (1955-1979): Walt, TDT'yi Ortadoğu'daki temel ittifaklar üzerinde sınamıştır. Analiz ettiği kesiti Bağdat Paktı'nın kurulduğu 1955'ten başlatmış, Arap-İsrail Savaşları'nı içine alıp savaş dönemini sonlandıran 1978-79 Camp David Anlaşmalarıyla sınırlı tutmuştur. Söz konusu kesitte ittifakları doğuran nedenleri, hangi faktörlerin daha belirleyici olduklarını, hangilerinin görece az etkide bulunduğu gibi boyutları tahlil etmiştir. 1955'e bağlanan Ortadoğu diplomasinin arka planına bakıldığında Fransa ve İngiltere'nin kurmuş olduğu emperyal düzen İkinci Dünya Savaşı sonrası hızlı bir çöküş yaşamakta; Arap milliyetçiliği bağımsızlık, kalkınma ve birlik talepleriyle hızla yükselmekte, İsrail'in 1948 savaşından galip çıkmasıyla süregidecek çatışmaların zemini yerleşmekte, İngiltere'nin rolünü üstlenen ABD ile kendine nüfuz alanı arayan Sovyetler Birliği artık Ortadoğu'da ağırlıklarını koymaktadır (Walt, 1987: 51-52).

1955 itibarıyla bölgesel aktörlere bakıldığında Arap dünyasının enerji kaynakları dışında nüfus, eğitim, kültür, savunma gibi alanlarda en güçlü ülkesi Mı-

sır'da yönetimi ele geçiren Nasır, emperyalizmle mücadele, kalkınma ve Arap birliği söylemleriyle kendi ülkesi ve bölge genelinde büyük bir popülarite yakalamıştır. Arap milliyetçiliğinin beşiği Suriye'de 1941'den itibaren Baas Partisi'nin ağırlığı artmış, 1958'de 3 yıl sürebilecek şekilde Mısır'la birliğe gitmiş ancak kısa süre sonra Baas tüm yönetimi ele geçirmiş, diğer taraftan parti içinde Suriye-Irak kanadı arasında onarılamayacak bir kırılma yaşanmış, (Lübnan, Ürdün, İsrail'den topraklar alınmasını gerektiren) Büyük Suriye'nin oluşumu için hayaller kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra enerji kaynakları ve nüfusuyla Mısır'ın en büyük rakibi olarak ortaya çıkan Irak'ta Haşimiler Batı yanlısı yönetimiyle Suriye üzerindeki iddialarından vazgeçmemişse de 1958 darbesiyle monarşi sonlanmış, kaos döneminin ardından 1968'te Baas Partisi'nin tüm kontrolü almasıyla yeni bir dönem başlamıştır. İngiltere'nin "yarattığı" Ürdün'ün İsrail'le barış çabaları içerde hanedanı sarsmış, yönetim ülkenin kırılganlığına karşı Batı'nın desteğiyle ve ılımlı politikalarla hayatta kalmanın yolunu bulmuştur. Hiçbir zaman doğrudan sömürge yönetimine girmemiş Suudi Arabistan, petrol iş birliği üzerinden ABD'yle bağlarını oldukça güçlendirmiş, iç istikrarını büyük ölçüde sağlamıştı. Yemen, kuzey ve Marksist devrimcilerin elindeki güneyin ayrılık sancısından kurtulamamış, Mısır ve Suudi Arabistan'ın bu iç süreçlere müdahaleleriyle sorun 1970'e kadar sürmüştür. Lübnan zayıf devlet yapısı ve etnik ayrılıklarıyla dış gelişmelere müdahil olma gücü bulamamışken, İsrail parlamenter demokrasisi, dini ve sosyalist siyaset dokusuyla 1950'lerden sonra daha Batı yanlısı bir çizgiye kaymış, Fransa ve ABD sayesinde ciddi bir askeri varlık inşa etmiş, Arap ülkelerine taleplerini kabul ettirme mücadelesini şiddetle sürdürmüştür (Walt, 1987: 54-57).

1955'te Bağdat Paktı'nın kurulması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'daki ittifak dalgalarını başlatan temel gelişmedir.

İlk etapta ABD, İngiltere, Irak ve Türkiye'nin bir araya geldiği pakt, Bağdat yönetimine göre SSCB'den korunma ve Arap dünyasında pozisyonunu güçlendirme imkânı sunacaktı. Ancak Arap dünyasına emperyal güçlerin yeniden müdahalesine kapı açacağından endişe edilen inisiyatif başta Nasır yönetimi olmak üzere Arap dünyasında tepki topladı. Nasır, Sovyetlerin tehdit olduğuna inanmıyordu. Irak ise pakt üzerinden Mısır'la geleneksel rekabetinde öne geçmek istiyordu. Arap dünyasının bölünme girişimi olarak gördüğü pakta karşı Nasır, Suriye'yi paktın dışında kalmaya ikna etti; Suudi Arabistan ile İngilizlere karşı mücadele veren Yemen

yönetimini yanına çekip karşı koalisyon oluşturmayı başardı. Nasır, Lübnan ve Ürdün'ü de tarafsızlaştırmayı başardı. Ürdün, Batı'nın baskısıyla pakta girmek üzereyken Nasır'ın Ürdün'deki milliyetçileri harekete geçirmesiyle tarafsızlığını korumak zorunda kaldı (Walt, 1987: 58-60).

Ancak Nasır'ın kurmayı başardığı Mısır-Suudi-Suriye ittifakı, içte ve dışta pekişen liderliği, İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndan çekilme süreci gibi gelişmeler İsrail'in kuşatılma korkusunu derinleştirmiştir. İsrail dış destek arayışına girip 1954'te Fransa'yla 10 yıl sürecek bir ittifak kurmuştur. Batı'dan istediği silahları alamayan Mısır da Sovyetlerle anlaşarak tedarike başlamıştır. Türkiye ve Suriye'nin pakta katılma baskısına maruz kalan Suriye zaten 1954'ten itibaren Sovyetlerden silah tedarikine başlamıştır (Walt, 1987: 60-62).

Tablo1.1. Ortadoğu'da İttifaklar, 1955-1957.

İttifak	**Açıklaması**
Bağdat Paktı (1955-1958)	Irak yönetimi İngiltere ve ABD'yle SSCB ve Mısır'a karşı ittifaka girdi. ABD ve İngiltere ise pakt üzerinden Sovyetlerin Ortadoğu'daki yayılmasını çevrelemeye çalıştı.
Arap Dayanışma Paktı (1955-1956)	Mısır yönetimi Suriye ve Suudi Arabistan'la Bağdat Paktı'na karşı ittifaka girdi. Yemen, İngiltere'ye Aden konusunda baskı yapabilmek için ittifaka katıldı. Ürdün, Nasır'dan çekindiği için tarafsız kalmaya çalıştı.
SSCB-Mısır (1955-1974)	Mısır ittifakla Bağdat Paktı ve İsrail'e karşı ı (Batı'dan alamadığı silahlar vb. konularda) SSCB desteğine kavuştu. SSCB ise Bağdat Paktı ve ABD'ye karşı ittifak kurdu. İttifak 1960'larda genişledi.
SSCB-Suriye (1955-1958)	Suriye ittifakla Irak, Türkiye ve İsrail'e karşı destek aradı. SSCB, Bağdat Paktı ve ABD'ye karşı koymaya çalıştı. İdeolojik etkenler de rol oynadı.
SSCB-Yemen (1955-1961)	İmam, Aden konusunda İngilizlere karşı destek aradı. SSCB, Yemen'i destekleyerek İngiliz etkisini azaltmaya çalıştı.
Süveyş Savaşı Koalisyonu (1956)	İngiltere, Fransa ve İsrail ittifakı Nasır'ı yenmeye ya da devirmeye çalıştı.
Krallar ttifakı (1957-58)	Irak, Ürdün ve Suudi Arabistan monarşileri Nasır'dan algıladıkları tehdide karşı ittifak yaptı.
ABD-Suudi Arabistan (1957-devam)	Eisenhower Doktrini, Batı yanlısı Arap devletlerini Mısır ve SSCB'den aldıkları tehdidi dengelemeye teşvik etti.
ABD-Ürdün (1957-devam)	Eisenhower Doktrini, batı yanlısı Arap devletlerini Mısır ve SSCB'den aldıkları tehdidi dengelemeye teşvik etti.
ABD-Lübnan (1957-1958)	Eisenhower Doktrini, batı yanlısı Arap devletlerini Mısır ve SSCB'den aldıkları tehdidi dengelemeye teşvik etti.

Tablo 1.1. Ortadoğu'da İttifaklar, 1955-1957 (Walt, 1987: 80)

İttifak	**Açıklama**
Birleşik Arap Cumhuriyeti (1958-1961)	Mısır ve Suriye, Pan-Arap ideolojisi temelinde Nasır'ın liderliği altında birleşerek Şam'ı komünistlerin eline geçmekten kurtardı
Irak-Ürdün (1958)	Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne karşı denge kurabilmek için federal birlik oluşturuldu. 1958'de Irak'ta monarşinin yıkılmasıyla son buldu.
Mısır-Suudi Arabistan (1958-1961)	Suudi Arabistan, Nasır'a suikast girişimi başarısız olunca onu sakinleştirmek için "peşine takılma" siyasetine yöneldi.
Mısır-Irak (1958)	Irak'ı Birleşik Arap Cumhuriyeti'yle birleştirmek için ön anlaşma yapıldı. General Kasım'ın Arif'i devirmesiyle anlaşma rafa kalktı.
SSSCB-Irak (1958-1959)	SSCB, güçlenen Irak Komünist Parti nedeniyle olası ABD ve İngiltere müdahalesine karşı caydırıcılığını artırdı. General Kasım ise Mısır'ı dengelemeye ve Komünist Parti'yi yatıştırmaya çalıştı; ancak pozisyonunu sağlama alınca SSCB'den uzaklaştı.
Kuveyt müdahalesi (1961)	Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır orduları Irak'ın ilhak planlarını önlemek için Kuveyt Emirliğinde konuşlandı. Mısır askerleri, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ortadan kalkmasını müteakip çekildi.

Tablo 1.2. Araplar Arasındaki İttifaklar, 1962-1966 (Walt, 1987: 89)

İttifak	**Açıklama**
Mısır-Yemen Cumhuriyeti (1962-1967)	Mısır, Suudi Arabistan yanlısı Krallık yanlılarına karşı Yemenli devrimcilere yardım etti.
Suudi Arabistan-Ürdün (1962-1964)	Arap monarşileri Mısır'ın Yemen iç savaşına müdahalesine karşı birleşti.
Üçlü Birlik Paktı (1963)	Mısır'la Suriye ve Irak'ın Baas rejimleri, pan-Arab idealini hayata geçirmek resmi birlik kurdu. Birlik hemen çökerken Mısır ve Suriye düşman haline geldi.
Suriye-Irak (1963)	Baas rejimleri ideolojik paydaları ve Mısır'ı dengelemek için askeri birliğe yöneldi. Arif'in Irak'ta Baas rejimini devirmesiyle çabalar son buldu.
Mısır-Irak (1964-1967)	Irak Baası'na vurulan darbenin ardından Mısır ve Irak arasında pan-Arabizm ve Suriye'nin izole edilmesi için Birleşik Siyasi Komutanlık kuruldu. Ama sınırlı bir işbirliği sağlandı.
Mısır Zirvesi (1964-1965)	Mısır ve muhafazakar Arap monarşileri arasında Suriye'yi izole etmek ve İsrail'e karşı ortak politika için yakınlık gelişti.
Mısır-Suriye (1966-1967)	Suriye'de neo-Baasçı bir darbe daha radikal politikalara yöneldi. Suriye, İsrail'e karşı Mısır'dan destek istedi; Nasır itibarını korumak ve Suriye'yi yatıştırmak için kabul etti. İki ülke, emperyalistlere yandaş oldukları suçlamasıyla Suudi Arabistan ve Ürdün'ü hedef aldı.

Tablo 1.3. Süper Güç İttifakları, 1962-1966 (Walt, 1987: 99)

İttifaklar	Açıklama
SSCB-Mısır (1962-1974)	SSCB, ABD'nin Arap dünyasına yaklaşımına karşı Mısır'a güçlü desteğini yineledi. Mısır, SSCB desteğini Yemen'deki askeri varlığını yardımlarını artırmak için kullandı.
ABD-İsrail (1962-devam)	Kennedy, İsrail'in güvenliğini sağlamayı taahhüt ederek Sovyetlerin Araplara askeri yardımına karşı askeri ekipman sağladı. Böylece, Araplara maddi yardım konusunda iç destek temin etti ve barış sürecini teşvik etti.
ABD-Suudi Arabistan/Ürdün (1962-1965)	ABD, Suudi Krallığına yardım için sözlü taahhütte bulundu. Suudiler bu yardımla 1965'te askeri modernizasyon başlattı. Ürdün'e destek de artırıldı.
SSCB-Yemen Cumhuriyeti (1964-1969)	Sovyetler Yemen'le dostluk antlaşması imzalayarak cumhuriyetçi güçler ve Mısır'a desteklerini gösterdi.
SSCB-Suriye (1966-devam)	Ortadoğu'da anti-emperyalist bir cepheyi güçlendirmek için SSCB Suriye'ye neo-Baasçıların işbaşı yapmasıyla taahhütlerini artırdı. Suriye, İsrail'e karşı askeri denge aradı. Açık bir ideolojik uyum var.

Walt'a göre yukarıda tablolarla özetlenmeye çalışılan ittifak dalgalanmalarında 1955-1967 Ortadoğu'suna 3 temel gelişme hâkim olmuştur.

İlki, Nasır'ın Arap dünyasında üstünlük kurma girişimleridir. Bunun için karizmasından, ülkesinin görece büyüklüğünden ve Pan-Arabizm'den güç almıştır. Ancak her girişimi düşmanlarının koalisyonlar kurarak karşı dengeyi bulmasıyla boşa çıkmıştır. Nasır'ın ideolojik paydaşı durumundaki müttefikleri dahi Mısır'ın patronajından rahatsız olmuştur. İkincisi Arap-İsrail çatışmasının evrimidir. İsrail'in varlığı bir taraftan Araplar arası rekabette sömürü malzemesi diğer taraftan da tekrar edegelen bir düşük düzeyli çatışma kaynağı olmuştur. Tüm Arap devletleri "Yahudi devletine" muhalefet noktasında hemfikir ise de yöntemlerde şiddetli tartışmalar söz konusuydu. İsrail'le ansızın savaş patlayabildiği görüldüğünden bölgesel güçler dış destek arayışında olmuştur. Üçüncüsü dış desteği bulmak giderek kolaylaşıyordu. Her iki süper güç de 6 Gün Savaşları öncesi Ortadoğu'daki angajmanlarını/taahhütlerini artırmıştı. Bunun için resmi anlaşmalar gerekmiyordu çünkü 1967 Savaşı resmi netleştirmişti: Süper gücün vereceği destek, (el atılan devlet çökmenin eşiğine gelmediği müddetçe) öncelikle silah yardımı ve diplomatik destekle sınırlıdır (Walt, 1987: 102-113).

Walt'a göre, 1955-1967 döneminin Ortadoğu politikaları, 6 Gün Savaşlarıyla büyük bir farklılaşma yaşamış ve ittifaklar yeni evrimler geçirmiştir.

Tablo 1.5.* Ortadoğu'da İttifaklar 1968-1973

İttifak	**Açıklama**
Mısır-Ürdün (1968-1970)	Nasır ve Hüseyin, İsrail üzerindeki baskıyı artırmak ve FKÖ'nün gündemi domine etmesine engel olmak için aralarında diplomatik uyum geliştirdi.
SSCB-Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti (1968-devam)	Sovyetler ve YDHC, emperyalizme darbe vurmak adına yakın güvenlik bağları kurdu. Yemen, Suudi Arabistan'la sınır savaşında yardıma kavuştu.
Doğu Komutanlığı (1969)	Nasır'ın yoğun kışkırtmalarından sonra Suriye, Irak ve Ürdün Mısır'a yardım etmek amacıyla yıpratma savaşında güçlerini birleştirdi. Bazı Irak birlikleri Ürdün sınırında konuşlandırıldı ama genel resme bakılınca işbirliği sınırlı kalmıştı.
Ürdün-İsrail (1970)	Suriye ordusu, Kral Hüseyin'in FKÖ'ye karşı başlattığı savaşa karşı Ürdün'e girdi. İsrail, hava desteği teklif etti ama Ürdün Suriye'yi tek başına geri püskürttü.
SSCB-Irak (1971-1978)	İran'ın yükselen gücünden tehdit algılayan Irak SSCB'den aktif destek arayışına girdi. Taraflar 1972'de Dostluk Antlaşması imzaladı, Bağdat-Moskova güvenlik bağları hızla gelişti.
Ekim Savaşı Koalisyonu (1971-1974)	Nasır'ın ölümünden sonra Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan İsrail'e karşı başarılı olacakları bir savaş için yakın güvenlik ve diplomatik ilişkiler kurdu.

**Bu dönemde iki süper güç de bölgesel müşterilerine artan askeri yardımlar sağladı. ABD yardımları İsrail, Suudi Arabistan, Ürdün'e giderken Sovyetler ise Mısır, Suriye, Irak ve Yemen'e destek çıktı. Sovyet-Mısır ilişkileri SSCB'nin yeterli askeri yardım vermeye yanaşmaması ve Mısır'ın içişlerine müdahalesiyle gerildi*.

Tablo 1.6. Ortadoğu'da İttifaklar 1974-1979

İttifak	**Açıklama**
ABD-Mısır (1975-devam)	ABD'nin kartların yüzde 95'ini elinde tuttuğuna ikna olan Sedat Sovyetler'e sırtını dönüp barış ve ekonomik yardım için ABD'nin peşine takıldı.
Suriye-Ürdün (1975-1978)	Suriye ve Ürdün Mısır'ı izole edebilmek için aralarındaki karşılıklı düşmanlığı sonlandırırken Mısır da tek başına İkinci Sina Anlaşması'na yöneldi.
Azim Cephesi (1978-1979)	Suriye, Güney Yemen, Cezayir ve Libya yönetimleri Sedat'a Camp David sürecini terk etmesi için ittifak kurdu. Suudi Arabistan ve İsrail gönülsüz de olsa İsrail'le yapılan anlaşmanın arkasından gitti.
Suudi Arabistan-Ürdün-Irak (1979-devam)	Suudi Arabistan, Ürdün ve Irak güçlerini Suriye'yi ve Humeyni İran'ından yükselen tehdidi dengelemek için birleştirdi.

Walt'un 1967 sonrası şartlara dair 3 ana gözlemi vardır. Bölgede İsrail'in baskın bir aktör olarak ortaya çıkması diğer devletleri hem bölgesel düzeyde hem de büyük güçlerle ittifak arayışına sevk etmiştir. 1967 öncesinde ise dikkatler Nasır'ın Arap Dünyası'ndaki ihtiraslarının dizginlenmesi, Batı'nın milliyetçi güçler

ile Sovyetlere karşı nüfuz artırma ve çıkarlarını koruma çabalarına odaklıydı. Altı Gün Savaşları'ndan sonra ise İsrail'in üstünlüğü, büyük ölçüde Sovyet desteğine dayanan Arapları güçlerini hiç olmadığı kadar etkili şekilde birleştirmeye zorlamıştır. Ancak 1974'ten sonra Araplar savaş için iş birliği yapmak yerine barış konusunda kendi aralarında tartışmalara gömülmüştür. Sonuçta bazı geçici düzenlemeler yapılsa da bölgesel güçler yeni dönemde en fazla kimden tehdit geleceği ya da en iyi mükafatı kimin sunduğundan emin olamamışlardır. İkincisi, 1955-1979 dönemi meselelerinde, bölgesel çatışmaları birbirlerine karşı nüfuz artırma fırsatına çeviren süper güçlerin Ortadoğu işlerine hızla artan dahlidir. Başarısız olduklarında dahi vazgeçmemişlerdir çünkü bölgesel rekabetler olduğu sürece süper güçlere bir tarafı diğerine karşı destekleyecekleri fırsatlar çıkmaya devam ediyordu. Üçüncüsü ideolojinin 1967'den sonra etkisinin giderek hızla azalmasıdır. Altı Gün Savaşları'ndan sonra dikkatler Nasır'ın Araplara verdiği korkuyla mücadeleden İsrail'in Arap topraklarında kalıcılaşması tehlikesine dönmüştür. Pan-Arabizm'in gerilemesiyle Araplara önderlik edecek devlet tartışması yerine, kaybedilen topraklar gibi daha materyalist konular öne çıkmıştır. Filistin sorunu, Arap milliyetçiliğinin mihenk taşı olmaya devam ederken başka türlü ortaklığa giremeyecek (Suriye ve Ürdün, Irak ve Suudi Arabistan gibi) devletlerin iş birliğine yaramıştır (Walt, 1987: 144-146).

Dengeleme ve Peşine Takılma Davranışlarının analizi: Walt, Ortadoğu'da 1955 Bağdat Paktı ittifakının tetiklediği kutuplaşma ve 1979'a kadar gelişen saflaşmaları incelerken dengeleme ve peşine takılma davranışlarından hangisinin daha yaygın olduğunu, süper güç tepkilerinin bölge devletlerininkinden farkını ve yaygın tercih olarak öne çıkan dengeleme davranışını doğuran tehdit kayraklarını irdeler. Walt'a göre Ortadoğu'nun tarih yaprakları ittifaklar hakkında bazı temel önceliklere işaret etmektedir. Dış tehditler bölgedeki uluslararası ittifakların en fazla görülen nedeni olarak öne çıkarken, dengeleme davranışı peşine takılmadan çok daha yaygındır. Süper güçler ortaklarını kendi aralarında/birbirlerine karşı dengeleme için seçerken bölgesel güçler bu süreçlere aldırış etmeksizin birbirinden gelen tehditlere karşı dengelemeye gitmiştir. Saldırı kabiliyetleri ve niyetleri, karşı taraftaki saflaşmaları artırmıştır (Walt, 1987: 148).

Walt, dengeleme davranışının nasıl yapıldığını açarken Ortadoğu'ya özel durumları da not düşmüştür. En tipik dengeleme türü, tehdide karşı koymak isteye-

nin diğer devletin gücünü kendininkine eklemesidir. Örneğin süper güçler, ortaklarından askeri üs gibi stratejik askeri varlıklar edinmiş ya da diğer süper gücün benzer kazanımlarının önüne geçmiştir. Bölge devletleri ise çekişmenin şiddetlendiği ya da aktif askeri çatışmaya giden süreçlerde çoğunlukla dışardan bazen yerel aktörlerden yardım aramıştır. Arap dünyasına has bir durum olarak, imaj manipülasyonu en kullanışlı araçlardandır. Gücün en önemli kaynağı, Arap elitlerinin zihninde birinin ve onun düşmanlarının imajını manipüle edebilmektir. Rejimler, Arap ideallerine sadık göründüklerinde güç ve meşruiyet temin etmiştir. Arap oydaşmasının dışında kaldıklarında ise bunları yitirmişlerdir. Devletler kendini Arap dayanışmasının sancaktarı ya da takipçisi göstermek zorundadır. Zira askeri yollardan ziyade bu zemindeki desteklerini artırarak dengelemeye gitmişlerdir. Askerî açıdan anlamlı olmayabilen ittifakların derin köklü etkileri olmuştur. Bu bağlamdan hareketle Walt, net askeri hedeflere ulaşmayı amaçlayan askeri araçlarla dengeleme ile rakibin imaj ve meşruiyetini hedef alan siyasi araçların kullanıldığı iki tür dengeleme yöntemine ışık tutmuştur.

Walt, 1955-1979 arasında Ortadoğu'da gelişen, toplamda 86 aktörü ihtiva eden 36 ittifak ve saflaşmayı dengeleme, peşine takılma ve ideolojik dayanışma düzeyine göre sınıflandırmıştır. Buna göre Walt, tercihlerin yüzde 93'ünün en azından kısmen dış tehdide karşı, yüzde 87,5'ninse en fazla tehdit addedilen devlete karşı dengeleme davranışı şeklinde cereyan ettiğini hesaplamıştır. Söz konusu tercihlerin yalnızca yüzde 12,5'i peşine takılma davranışı göstermiştir (Walt, 1987: 149).

Walt bu noktada, davranışlara kaynaklık eden tehditlerin nedenlerine daha yakın plandan bakar.

Ortadoğu'daki süper güç ittifakları, süper güçlerin birbirini dengeleme amaçlı hareket ettiğini göstermiştir. Batı'nın Sovyetler Birliği'ni Bağdat Paktı'yla çevreleme çabaları Moskova'yı Mısır ve Suriye'yle yakınlaştırmıştır. Akabinde Eisenhower Doktrini devreye girmiş, ABD yönetimi Suriye'ye açık ve örtülü baskı yapmış, Nasır'a karşı Kralların İttifakı'nın kurulmasını teşvik etmiş, Ürdün, Suudi Arabistan ve Lübnan'a ekonomik ve askeri yardımlar sunmuştur (Walt, 1987: 154).

Bölgesel güçlerin dengeleme davranışlarına bakıldığında, coğrafi yakınlık faktörü nedeniyle devletlerin en büyük hassasiyeti küresel meseleler/kaygılar değil kendi ulusal çıkarlarıdır. Tablo 10'da bölge devletlerinin bir ittifaka girerken bunu

daima başka bir bölgesel güçten gelen tehdide yanıt olarak yaptıkları daha iyi anlaşılmaktadır. Ortadoğu devletleri için yanı başlarından gelen tehditler, uluslararası sistemin en büyük güçlerinden gelen tehditlerden daha önemlidir ve ürettiği davranış daima dengelemedir. Toprak taleplerinin çatıştığı Arap-İsrail ihtilafında taraflar büyük güç desteği ya da bölgesel koalisyonlar peşinde koşmuştur. Irak'ın Bağdat Paktı'na katılması, Suriye ve Suudi Arabistan'ı Mısır'la ittifaka itmiştir. Karizmatik Nasır'ın yükselişi bir süre sonra diğer rejimleri ürkütüp Mısır'dan daha büyük bir tehdit algılandığında Irak, Suudi Arabistan ve Ürdün Krallar İttifakı'nı kurmuş, Eisenhower Doktrini'ni benimsemiştir. Mısır'ın Yemen'e askeri müdahalesi Amman ve Riyad'ı saflaştırmış; Suudi Arabistan'ın ABD'yle devam edegelen bağı Mısır, Güney Yemen, Etiyopya ve İran gibi düşmancıl komşulara karşı güvence sağlamıştır. Irak'ın 1972'de Sovyetler Birliği ve 1979'da da Suudi Arabistan'la ittifaka girmesi İran'dan algıladığı tehdit nedeniyledir (Walt, 1987: 158). Sonuç olarak Ortadoğu devletlerinin müttefik seçimi/arayışı, komşularından algıladıkları tehditleri dengelemek için olmuştur.

Walt'un bir tehdit kaynağı olarak saldırı gücü faktöründeki artışın dengeleme davranışını tetikleyeceği önermesine Ortadoğu bağlamında 1954'ten itibaren bir dizi gelişme örnek verilebilir. İngiltere'nin 1954'te Süveyş'ten çekilmesiyle Mısır ve İsrail arasındaki bariyer ortadan kalkmış, Mısır'ın 1955'te Sovyetler Birliği'yle yaptığı silah anlaşması İsrail üzerinde baskı kurmuş ve Kuzey Afrika'daki sömürgelerine Nasır'ın silah aktaracağını hesap eden Fransa'ya korku vermiştir. Nasır, Süveyş Krizi'nden sonra yükselen prestijiyle Arap sokağında geniş bir destek kazanınca diğer Arap rejimleri için bu potansiyel bir tehdide dönüşmüştür. Nasır'ın "Arap idealleri" için kitleleri sürükleme gücü rejimleri korkutmuştur. Ürdün ve bir yere kadar Suudi Arabistan, başlangıçta Nasır'ı peşine takılma davranışıyla sakinleştirmeyi denemiş ama istedikleri sonucu alamayınca Irak ve ABD'yle saflaşmak zorunda kalmıştır. Altı Gün Savaşı'ndan sonra Mısır'ın zayıflığı görülüp Nasır'ın karizması ağır darbe alınca, Nasır diğer Arap rejimleri için büyük bir sorun olmaktan çıkmaya, ilişkileri normalleşmeye başlamıştır. Zira Mısır'ın saldırı gücü büyük ölçüde azalmıştır. Aynı şekilde Nasır'ın 1970'teki ölümü, yerine geçen Sedat'ın aynı karizma ve prestijden yoksun olması, diğer Arap devletlerinin korkularını nispeten bir kenara bırakarak daha iyi ilişkiler kurup geliştirmelerini ve Ekim Savaşı'ndaki sonucu almalarını sağladı (Walt, 1987: 166-167).

Süper güçlerin bölge devletleriyle ittifaklarına bakıldığında, yerel aktörler bir süper güce meylettiklerinde diğeriyle düşmancıl tutuma girmiştir. Ortadoğu'da emperyalist bagajı bulunmayan Sovyetler, popüler devrimci hareketleri desteklemiş, kapsamlı yardımlarla ilerici Arap rejimlerini kendisiyle ittifaka sokmak istemiştir. Sovyetler 1955'te Suriye ve Mısır'la bu yola girerken Komünizmle yıldızları barışmayan Ürdün ile Suudi Arabistan monarşileri ise ABD'yle yakın durmuştur. İsrail'in ABD tercihi, kısmen ikilinin özel kültürel bağları; ilaveten Sovyetlerin artan düşmanlığının getirisidir (Walt, 1987: 168).

Walt, Ortadoğu ittifaklarında peşine takılma davranışlarına ilişkin olarak da tespitlerde bulunmuştur. Walt'a göre, devletler müttefiklerini tehditleri dengelemek için seçiyor ise bazı şartlar altında gücünü dominant kuvvetlerle birleştirmeye yönelebilir. İlk olarak *güçlü devlet-zayıf devlet* etkisi kendini gösterir. Örneğin Suudi Arabistan, Ürdün ve bir noktaya kadar Yemen, Mısır lideri Nasır'ın karizmasına ve siyasi propagandasına karşı kırılgandı. Mücadeleye tutuşmaları halinde Mısır'a verecekleri hasar azdı. Başlangıçta Mısır'ı İngiltere ve Irak'la dengeleme yoluna giden Suudiler, bazı iç sorunlar yaşadıkları 1954-1955'te içeriyi yatıştırmak için Mısır'ın yanında durmak zorunda kaldı. Aynı dönemde Irak yeterince güçlü olduğundan Mısır karşıtı politikalar izleyebildi. Öte yandan Suriye'nin kırılganlığı Baas Partisi'nin 1963'te Mısır'la ittifak arayışını getirdi çünkü içerideki huzursuzlukları ancak Nasır'la iyi geçinirlerse dizginleyebileceklerini düşündüler. Ürdün Kralı Hüseyin, 1967 ve 1973 savaşlarına zafer beklentisinde olduğundan ve pay alabilmek umuduyla son anda katılmış ancak 1973 Savaşı'na, İsrail'in yenilemeyeceğine kanaat getirdiği için sembolik bir hareketle iştirak ediyor görünmüştür. İlkinde hem zaferden pay alma hem bazen tehdit görüntüsü veren "Arap dayanışması"nı karşısına almamak için peşine takılma davranışı gösteren Ürdün, ikincisinde (özellikle Nasır sonrası Mısır'ın) Arap liderliğinin tehditkâr yüzü zayıfladığından geri planda kalabilmiştir (Walt, 1987: 173-174). Peşine takılma davranışında *müttefik bulabilme imkânı* da belirleyicidir zira tehdide maruz kalan devlet için işe yarar müttefik(ler) ortada yoksa direnme/karşı koyma davranışıyla ödeyeceği bedel ağırlaşır. Arap monarşilerinin 1955-56 döneminde Mısır'la ittifaka girmelerinde kısmen, başka alternatifleri olmaması etkilidir. Ama Eisenhower Doktrini bir dış desteğe kavuşma imkânı sunduğunda Suudiler ve Ürdün hemen yönünü çevirip ABD ve Irak'la saflaşmıştır. *Niyetlerin etkisine* bakıldığında, tehditkâr gücün peşine takılma kararı alan devletin karşısındakinin s*aldırgan niyetlerini* yumuşatma gayesi vardır;

Ürdün ve Suudi Arabistan, 1955-56'da Nasır'ın hareketine katılırken ondan kendi rejimlerinin altını oymaya son vereceğini ummuştur (Walt, 1987: 175-176).

Tablo 1.7. Peşine takılma davranışları

İttifak	Tarih
Suudi Arabistan rejimi, Mısır ve Suriye'yle ittifak yaptı	1955
Yemen rejimi, Mısır ve Suriye'yle ittifak yaptı	1956
Ürdün rejimi Arap Dayanışma Paktı'na katıldı	1956-57
Başarısız suikast girişimi sonrası Suudiler Mısır'ı yatıştırdı	1958-61
Suriye rejimi Mısır ve Irak'la Üçlü Pakt'a katıldı	1963
Suudi Arabistan ve Ürdün, Kahire Zirvesi'nde Mısır'la yumuşamayı kabul etti	1964
Ürdün, Mısır'la savunma antlaşması imzaladı	1967
Ürdün, Ekim Savaşı'na katılmadı (İsrail'in peşine takılma)	1973
Mısır, yönünü Sovyetler'den ABD'ye çevirdi	1975

İdeolojilerin rolü: Walt, Ortadoğu ittifakları incelemesinde ideolojilerin ittifak oluşumunda önem verilen etkisini değerlendirir. Burada Arap devletlerinin İsrail'e karşı etnik dayanışması, normal şartlarda birleştirici olduğu umulan Pan-Arabizmin rejimler arasındaki bölücü etkisi, Arap devletleri arasında kraliyet rejiminden gelen dayanışmanın etkilerini inceler. İdeolojinin ittifakların oluşumunda büyük rolü olduğu varsayıldığında, iç sistemi ya da yönetici ideolojileri değişen devletlerin ittifaklarını değiştirme arayışına girmesi beklenir. Bu varsayım Ortadoğu vakalarında sınandığında ise küçük bir kısım için geçerli olduğu görülmüştür. Örneğin Irak 1958 ihtilalinden sonra Bağdat Paktı ve Ürdün'le ittifakından çekilmiş, Yemen'de İmam yönetimini deviren solcular yönlerini Mısır'dan Sovyetler'e çevirmiş, Suriye'deki neo-Baas yönetimi ve güney Yemen'deki Marksist devrimciler de aynı yola başvurmuştur. Irak'ta 1963 ve 1968 hareketleri ülkenin dış ilişkilerini farklılaştırmıştır. Sedat'ın Batı'ya yönelmesi ülkenin yarı sosyalist ekonomisini liberalleştirme arayışlarına denk gelmiştir. Öte yandan aynı iç sistemlere sahip devletlerin ittifak yapmaya eğilimli oldukları belirsizdir. Ortadoğu özelinde ideoloji ittifak tercihlerinde güvenilir bir değişken değildir. İdeolojinin bir rolü olduğunda da sonuçları uzun ömürlü değildir. Tutucu ve ilerici Arap devletleri arasındaki ilişkilerin daima düşmanca olduğu doğru olsa da ilerici Arap ülkeleri arasındaki düşmanlıklar da çoktu. Mısır, Irak ve Suriye arasındaki olaylar bunu gösterdi. Nasır'ın kendi takipçisi devrimcilerle ilişkilerinin ona cepheden karşı olanlarla çok daha sıkıntılı seyrettiği görülmüştür. Devrimci Mısır ve devrimci Irak, 1958-1963 arasında sert rakiplerdi. Nasır, Irak'ı Kuveyt'i ilhak etmekten caydırmak için 1961'de

Suudi Arabistan ve Ürdün'le güçlerini birleştirmiş, 1964'te de Suriye'yi izole etmek için Suudi Arabistan ve Ürdün'le yumuşamaya gitmiştir. Altı Gün Savaşı öncesinde ise dost ve hasımlarıyla saflarını yakınlaştırmıştır. İsrail'in Batı Şeria ile Sina'yı alması devrimci Mısır ile Kraliyet Ürdün'ünü 1970'lere kadar ortak haline getirmiştir. Nasır bu noktada ideolojik kaygılarını bir tarafa bırakarak onun yerine İsrail konusunda Arap dayanışmasına odaklanmıştır. Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır, Ekim Savaşı'na hazırlanmak için ideolojik farklılıklarını bir kenara bırakmıştır. Kral Hüseyin, Arap dayanışması ilkelerini bir kenara bırakarak 1970'te FKÖ ve Suriye'yle girdiği çatışmada İsrail'in desteğini kabul etti. 4 yıl sonra da Suriye'deki Baas rejimiyle Ürdün'deki Haşimi monarşisi Mısır'ın İsrail'le tek başına yaptığı anlaşmaya karşı güçlerini birleştirmiştir. Yükselen İran tehdidi Irak Baası, Suudi ve Ürdün monarşilerinin 1979'da ittifak kurmalarına yol açmıştır. Kısacası ideolojik uyum ya da tercihler daha acil durumdaki güvenlik meseleleri söz konusu olduğunda daha az öneme sahiptir. Süper güçlerle ittifak boyutunda ideolojik dayanışmanın rolüne bakıldığında da Walt "önemli ancak sınırlı bir rol" tespiti yapmaktadır. Sovyetler Birliği büyük ölçüde tek lider, sol ya da sosyalist yönetimlerle ittifaka girerken monarşi ve demokrasilerle yakınlaşamamıştır, bunlarla ABD daha yakın olmuştur. Burada bazı sınırlama ve limitlere işaret eden Walt, devletlerin ideolojilerin diğerlerinin davranışlarında belirleyici olacağına inanarak dış politika yapması durumunda diğer devletlerin de bu inanca uygun davranmalarına sebep olabileceğine işaret eder. Benzer devletler, biri diğerine dostluk ve destek önerdiğinde birbirlerine aynı zeminde karşılık verebileceklerini düşünebilir. Birbirinden farklı devletler ise birbirinin düşman olduğuna inanıyorsa hareketlerini ona göre düzenler. Yani Walt'a göre, aslında ideoloji "kendini gerçekleştiren bir kehanettir." (Walt, 1987: 182-184).

Ortadoğu'da Sovyetlerin istisnalar dışında tüm müttefikleri tek parti hareketlerinin yönettiği, devrimci sosyalizmin formlarını benimsemiş yönetimlerdi. Öte yandan bir dönem Yemen ile Suriye'deki Neo-Baasçılar açıkça Marksizm-Leninizm'e karşıydı. Komünist partiler sık sık sistematik baskılara maruz kalmıştır. Ancak Komünistlere alan açılması Sovyet desteğinin ön koşulu da olmamıştır. İdeoloji, ittifakın en önemli belirleyicisi olsaydı ABD bölgede oldukça yalnız kalabilirdi. ABD'nin Irak, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın tutucu monarşileriyle, İsrail ve Lübnan'ın parlamenter demokrasiye sahip yönetimleriyle ve 1975'ten sonra Mı-

sır'ın ılımlı yönetimiyle ittifak kurabilmesi ideolojinin önemine işaret etmemektedir (Walt, 1987: 187-199). Walt, Sovyetler sol rejimlerle ittifak yapıp ABD bundan imtina etmesine karşın hiçbir süper gücün müttefiklerine kendilerine benzer iç sistemlere dönüşmeyi dayatmadığına dikkati çekmiştir. İdeolojik uyum ittifak tercihlerini etkilemesine karşın dış politika tercihlerinde (İngiltere ve Fransa izleri nedeniyle) emperyalizm karşıtlığıyla sınırlı kalmıştır. Sonuçta iç ideoloji süper güç ittifakı ilişkisi abartılmış bir görüntü arz etmiştir. Monarşilerin Batı'yla iş birlikleri devrimci unsurların Batı'yla ilgili şüphelerini beslemiştir. İsrail'in emperyalistlerce yaratıldığı düşüncesi de Sovyetlerle ittifakında pay sahibidir. Bağdat Paktı, Süveyş Krizi, Eisenhower Doktrini, ABD'nin Lübnan'a müdahalesi Fransa ve İngiltere'nin rollerini ABD'nin devraldığı fikrini beslemiştir. Sonuçta Walt, ideolojilerin etkisinin tedricen azalmakta olduğunu hatta geçmişte önem arz eden bir etkenin gelecekteki sonuçlarının çok daha az olabileceğini belirtir. İdeolojik faktörlerin etkisinin en fazla, doğrudan az bir tehdit arz eden süper güçlerin bölgesel ittifaklarında gözlendiğini kaydeden Walt ancak durumun abartılmaması gerektiğini, devletlerin başka kaynaklardan gelen yakın bir tehdit yoksa ideolojik faktörlere duyarlı olabildiğini söylemiştir. Walt'a göre, "İdeoloji esasında sebep olmaktan ziyade bir rasyonalizasyondur" (Walt, 1987: 214).

Etnik dayanışma ve Pan-Arabizm ideolojisinin etkileri de tartışmaya açıktır. İsrail'e karşı iş birliğinde milliyetçi Arap dayanışması kuvvetli bir faktörse de bu geniş yapı çok zorunlu haller dışında ittifak için tutarlılık gösterememiştir. Arap birliğini kurmak için 1955 ve 1979 arasında en az beş girişim başarısız olmuştur. Süreç, Pan-Arabizm gibi ideolojilerin birleştirmekten ziyade ne kadar da ayrıştırıcı olabileceğini göstermiştir (Walt, 1987: 206-207).

Dış yardımların rolü: Dış yardım Ortadoğu'da ilişki kazanmak ve geliştirmek için yaygın bir politika aracı olmuştur. ABD ve Sovyetler, 1955'ten itibaren Suudiler ve Kuveyt gibi varlıklı ülkeler dahil çok sayıda ülkeye (aynı devlete eş zamanlı olmaksızın) kapsamlı ekonomik ve askeri yardımlar yapmıştır.

Walt, silah transferleri ve ekonomik yardım verilerine tam güvenilemeyeceğini, elitlerdeki doğru algıyı tespitin son derece zor olduğunu ve yardımın doğrudan etkisinin tespit edilmesinin imkânsız olduğunu savunmuştur. Siyasi ittifaklar ile dış yardım arasında güçlü bir bağlantı bulunduğunu söyleyen Walt'a göre, esasında yardım ilişkisi, veren ve alıcı durumundaki ülkelerin belli şartlara tepkimesidir. Öte

yandan varlıklı bir müttefikle ilişkiden ekonomik ve askeri yardım sağlama şeklinde genel bir arzu söz konusu ise de güçlü tarafın seçimini belirleyen diğer faktörlere bakılmalıdır. Birincisi varlıklı devletlerin zaten dost olan ya da dost eğilimli devletleri desteklediğidir. Örneğin ABD, Mısır'ın Sovyet Bloğu'yla ilişkileri nedeniyle Aswan Barajı yardımlarını durdurmuş, Moskova-Kahire'nin arası açılınca bunu yeniden başlatmıştır. Enver Sedat'ın 1970'lerde Sovyetleri terk edip İsrail'le barışa istek göstermesi üzerine Amerikan yardımları devreye girmiştir. Sovyetlerin Irak'a ekonomik yardımları Batı yanlısı monarşinin devrilmesinden sonra başlamıştır. Cumhuriyetçi Yemen, Suriye ve Güney Yemen'e yardımlar hep değişen siyasi ilişkilerin farklılaşmasıyla başlamıştır (Walt, 1987: 218-221). Süper güçlerin desteği de genellikle dış dinamiklerdeki özel durumlara binaen gelişmiştir. Örneğin Nasır, Sovyet desteğini Gazze'de İsrail'den yediği darbenin ardından istemiş, ABD İsrail'e 1962'de Sovyetlerin Mısır'a yığdığı silah yardımları üzerine başlatmış, Sovyetlerin Mısır ve Suriye'ye yardımları Altı Gün Savaşları'ndan sonra ikiye katlanmış, ABD'nin Ürdün'e yardımı 1970'teki iç krizinden sonra ikiye katlanmış, ABD'nin Suudilere silah transferleri bu ülkenin dış tehditlere daha açık hale gelmesiyle hızla çoğalmıştır.

Walt'a göre "yardım saflaşmayı sağlar" demek durumu çok basite indirgemektir; doğru olan yardımın daima siyasi saflaşmanın belirtisi olduğudur (Walt, 1987: 223-224). 1955'ten 1970'lere kadar Sovyetler Mısır'ın en büyük ekonomik yardım ve askeri ekipman sağlayıcısıdır ve bağımlılık hızla artmıştır. Buna karşın Sovyetler, Mısır'ın 1958'de Suriye'yle birleşmesine karşı çıkmış ama engelleyememiştir. Nasır, Komünistleri hapse attırmış, Moskova'nın protesto notaları işe yaramamış, Mısır'ın Arap dünyasıyla ilişkileri Sovyetlerin tercihlerinden bağımsız gelişmiştir. Mısır, Sovyetlerin kendi hava sahası ve donanma imkânlarını kullanma isteklerini kabul etmemiştir. Kısacası Sovyetlerin 1955-1967 arasında Mısır'la olan ilişkileri tek taraflı kalmış, geri dönüşü az olmuştur. Sedat da benzer bir bağımsızlıkçı tutum almıştır. Sovyet yardımlarına bağımlılığı 1971'de Kanal'da düzenleme yapmak uğruna onu ABD yardımını kollamaktan alıkoymamıştır ve Sovyetlerin Mısır'ı kontrol etmek için silah sevkiyatını sınırlaması Mısır'ın da Sovyet danışmanlarını göndermesine sebep olmuştur. Irak örneğinde, Sovyet yardımları 1958-1959'da Kasım'ın pozisyonunu güçlendirmiş ancak Kasım çabucak Komünistlere cephe almış, 1963'te Sovyet silahlarıyla onları ortadan kaldırmış, Sovyet ambargosununsa çok az etkisi olmuştur. Yeniden başlayan Sovyet yardımı Arif rejiminin

Batı'yla yeni ilişkiler yeşertmesine engel olamamıştır. ABD'nin Suudi Arabistan üzerindeki koruyuculuğu onu İsrail'e karşı savaşa girmekten alıkoyamamıştır. ABD'yle ilişkiler 1973'te petrol ambargosuyla gerilmiş, Camp David Anlaşması ve Mısır-İsrail barışına karşı maruz kaldıkları baskılara direnmiştir. Ürdün, özellikle dış yardıma bağımlı bir ülkedir. ABD'nin cömertliği Ürdün'ü Altı Gün Savaşları'na girmekten, 1973 Savaşı'na sınırlı da olsa katılmaktan ve istemeyerek de olsa FKÖ'yü Filistin'in tek temsilcisi olarak tanımaktan alıkoyamamıştır (Walt, 1987: 226-236).

Walt, ekonomik ve askeri yardımın siyasi kontrol sağlamada nadiren etkili olmasını dört nedene bağlar. Birincisi, güçlü tarafın beklediği etki, yardım alan ülkenin alternatif kaynaklar devreye alabilmesi halinde azalır. İki kutupluluk böyle bir fırsat tanımıştır. Müşteri devletler süper güç rekabetinde tarafları birbirine karşı kullanma tehdidini fırsat bilmiştir. ABD'nin İsrail'le barıştırmak istediği Nasır 1955'te yardım önkoşullarını kabul etmeyince yüzünü Moskova'ya çevirmiştir (Walt,1987: 237). İkincisi, yardım eden kendi prestijini korumak durumunda olduğundan, yardım alan devletin zayıf düşmemesi için desteğini sürekli tutma sorunuyla karşı karşıyadır. Böyle olunca da güçlü tarafın yardımı özgürce ve sopa gibi kullanması zorlaşır. Altı Gün Savaşları sonunda Brejnev Araplarınkiyle beraber kendi itibarlarının da yara aldığını söylemiştir. Kissinger da en yakın müttefiklerinin, Sovyet müttefiki ülkelerce mağlup edilmesine razı olamadıklarını belirtmiştir. Üçüncüsü, İsrail örneğinde olduğu üzere, yardımlar zayıf tarafın güçlenip yardıma çok daha az bağımlı hale gelmesine neden olabilir. Dördüncüsü, zayıf tarafın kendi alanında kaybedecekleri ya da karşı karşıya olduğu tehlikeler bağışçı tarafın durumuna göre çok daha fazladır. Müşteri devlet ihtilaflarda bu nedenle çok daha sert pazarlık yapıp kendini kurtarmak zorundadır. Esad, 1979'da en büyük çıkarı gördüğü Lübnan'a müdahaleyi Sovyet yardımlarının kesilmesi pahasına yapmıştır. İşgal edilmiş toprakları birinci meselesi gören Enver Sedat'ın Sovyetlere sırtını dönebilmesi gibi (Walt, 1987: 237).

Ulus ötesi sızmanın rolü: Walt, sızmayı hedef devlette kitlelerin ya da ulusal elitlerin siyasi tutumlarının farklılaştırılması suretiyle o ülkenin siyasal sisteminin manipüle edilmesi, sonucunda da ittifakın ilerletilmesi olarak tanımlamaktadır. Ancak Walt, dış yardımların etkisi gibi ulus ötesi sızma faaliyetlerinin etkisinin diğer faktörlerden ayrılarak tam olarak ölçülmeyeceğini belirtir. Walt kitabında sızmaya örnek olarak üç ana konuyu verir. Nasır'ın Pan-Arab propagandasını kullanması,

süper güçlerin eğitsel, kültürel ve askeri yardımlar üzerinden müttefiklerini cezbetme gayretleri, İsrail yanlısı lobilerin ABD'deki rolü. Nasır'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin lideri ve milliyetçi Arap hareketinin muhafızı imajını Arap sokağında başarıyla hâkim kılması 1955-56 Arap Dayanışma Paktı, Suriye'yle 1958 ve 1963'teki birleşme girişimleri, Irak'la 1964-67 arasında Birleşik Siyasi Komutanlık kurulması, Yemen İmamlığı'nı deviren devrimci hareket ve Yemen'in Mısır'la resmi ittifakı gibi hızlı gelişmelerin katalizörü olmuştur. Ancak Nasır'ın bu ülkeleri içeriden ele geçiren nüfuzu, bu sızmanın aynı zamanda daha fazla düşman kazanmasına, potansiyel müttefiklerini de ürkütmesine neden olmuştur (Walt, 1987: 242-243). Sızmanın ikinci türü, süper güçlerin Üçüncü Dünya devletlerinde eğitsel, kültürel ve askeri değişim programları üzerinden yakın ilişkiler kurma çabalarıdır. Walt, 1959'dan itibaren öğrenci ve asker değişim verilerini derlediği tablolarda Mısır, Suriye ve Irak'tan ABD ile SSCB'ye eğitime gidenlerin sayısının aşağı yukarı eşit ve resmin ülkeler arası siyasi ilişkilerle ilişkisinin oldukça zayıf olduğuna işaret etmiştir. Söz konusu programlara katılanların sayısının az olması sızma etkisini de sınırlamıştır. CIA'in söz konusu döneme ilişkin bazı tespitlerinde eğitimlerden dönenlerin hükümet pozisyonlarında kayda değer roller almadığı belirtilmiştir (Walt, 1987: 244-249). Öte yandan İsrail yanlısı lobinin ABD'yle ilişkileri farklı bir boyut arz etmektedir. Etkinin boyutlarını ve gerçekliğini tespit burada da oldukça zordur. Ancak Walt, İsrail yanlısı güçlerin Ortadoğu politikasını kontrol etmese de genel politika ve bilhassa İsrail politikasında anlamlı bir etkisi bulunduğunu söyler. Tüm ABD başkanları 1947'den itibaren İsrail konusundaki iç kamuoyu baskısının bilinciyle hareket etmiş, Yahudi devletini kollayan politikalar üretmiştir. İstisnası gibi görünen Eisenhower güçlü karizması ve lobinin görece zayıf olduğu bir dönemde risk aldığı için farklı bir pozisyon vermiştir. 1960'lardan sonra Sovyetlerin artan İsrail karşıtlığı ve Fransa'nın İsrail'e yardımlarını durdurması gibi faktörler ABD'nin desteğini teşvik etmiştir. İsrail lobisi için ABD'deki ana nüfuz kanalı Kongre olmuştur. Başkanlar bölge geneliyle iyi bir ilişki için İsrail'e belli bir mesafe tutmak istemişse de Kongre daima yeni desteklerin peşinde olmuş, İsrail'in aleyhindeki girişimlere de set çekmiştir. AIPAC, Amerikan yönetiminin İsrail'den barış için taviz isteyen çabalarının altını oymuştur. İsrail lobilerinin örneğin Arap lobilerine göre ittifak oluşumundaki başarısı için dört temel şey söylenebilir. Birincisi, Yahudilerin zengin, eğitimli, siyaseten aktif olmaları ve birleşik hareket edebilmesidir. Arap lobilerinde bu yoktur. Bir İsrail vardır ama pek çok Arap devleti

vardır. İsrail lobilerinin faaliyetlerinin geleneksel Amerikan siyasal sisteminin gelenekleriyle uyum arz etmesi, salt paraya dayalı lobicilikten gelmemeleri etkili olmuştur. Üçüncüsü, İsrail lobileri spesifik hedeflere odaklandığından daha kolay sonuç elde etmiştir. Ortadoğu'nun tek demokrasisinin Sovyet müttefikleriyle mücadelesi sloganı prim yapmıştır. Sonuç olarak sızma faaliyeti ölçeği sınırlı ve meşru yollarla yapıldığında açık devlet/toplum sistemlerinde etkili olabilmektedir. Sızmanın başarılı olabilmesi için halihazırda iyi ve samimi bir devletler arası ilişki gereklidir. Gerek yardımlar gerek sızma faaliyetleri, benzer yapıdaki devletlerin ilişkilerini geliştirmekte etkili olabilse de tek başlarına etkili araçlar değildir (Walt, 1987: 251-261).

1.4 Çıkar Dengesi Teorisi

Çıkar Dengesi Teorisi (Balance of Interest/BOI), Neoklasik (Rose, 1998: 144-172) okulun önde gelen isimlerinden Randal Schweller tarafından ortaya atılmıştır.[6] Schweller, dengeleme ve peşine takılmanın birbirinin zıddı şeklinde tanımlanmasına itiraz ederek Walt ve Tehdit Dengesi Teorisi'nin eleştirisine yoğunlaşmıştır. Schweller'in ana argümanı, ittifakların tek motivasyonunun tehdit, korku ya da tehlike değil aynı zamanda fırsat ve kârlar olduğudur. Bu anlamda, peşine takılmada kazanç sağlama, dengelemede ise maliyetler içeren güvenlik beklentisinin galebe çaldığını anlatmıştır. Yine Schweller'e göre, tüm yükselen güçler tehlikeli olmasa da revizyonist eğilimlere sahiplerdir (Schweller, 2015: 11).

İttifaklarda dengelemenin peşine takılmadan daha yaygın olduğu savına karşı çıkan Schweller'e göre, peşine takılma politikasına genellikle kazanç sağlama beklentisi; dengelemeye ise güvenlik gerekçeleri hakimdir. Yırtıcı (predatory) devletlere karşı dengelemenin yüksek olabilecek maliyetleri vardır bu nedenle de çoğu, bizzat saldırıya maruz kalmadıkları sürece kendini ortaya atıp mücadeleye tutuşmaktan imtina eder. Yüksek maliyetlere maruz kalmayacakları hâkim eğilimin peşine takılırlar; kazanan tarafta olmanın getireceği avantajları gözetirler. Schweller, peşine takılma ile dengelemenin birbirine zıt olmadığını ancak ilkinin değişim, ikin-

[6] Realist okuldan çıkan bu yaklaşımın temel görüşü, devletin dış politikasının uluslararası yapı, iç faktörler ve bu ikisinin karmaşık etkileşiminin bir sonucu olduğudur. Başta Gideon Rose olmak üzere Randall Schweller, Fareed Zakaria, William C. Wohlforth and Thomas J. Christensen gibi isimler öne çıkan temsilcileridir. Ancak bu isimlerin devletin dış politikası üzerindeki belirleyiciliği konusunda henüz iç ortam ile dış ortam unsurlarının ayrımında uzlaşamadığı ve yine genel bir uluslararası ilişkiler teorisi inşa etmeye girişmedikleri görülmektedir. Uğraşları yüksek strateji, askeri politikalar, uluslararası ekonomi politikaları, ittifak trendleri ve kriz yönetimi gibi konulara odaklanmaktadır.

cisininse statükoyla bağlantısı nedeniyle zıt sistemik şartlarla ilişkili olduğunu anlatmıştır. Statükonun çözülmesi ya da yeni bir düzenin dayatılması gibi sistemi sürekli değişime maruz bırakacak şartlar, peşine takılma davranışını körükler. Sınırsız amaçlara sahip genişlemeci gücün yükselişi, otonomilerini koruma gayesindeki çok zayıf ve korkmuş kuzu (vasal) devletler ile kendi revizyonist amaçlarının peşinden gidecek *çakal d*evletlerin dikkatini çeker. Bazen statüko, 1989'da SSCB'nin dağılmasıyla demokratik devrim dalgasının başladığı örnekte olduğu üzere baskın gücün düşüşe geçmesiyle yıkılır. Geniş kapsamlı savaşlarda kazanan koalisyonun tarafına yığılan devletler ganimetten pay ister/beklerler ya da galiplerin gazabından kaçmayı umut ederler. İşte burada devletler fayda bulmak için ya da en azından barış anlaşmasından hasar almamak için peşine takılma siyaseti izler (Schweller, 1994: 106).

Schweller, tehdit edilmeyen devletlerin çevrelerindeki fırsatlara nasıl tepki verdiğine bakar ve peşine takılmanın özellikle tatmin olamamış (Türkiye) devletlerin ortak davranışı olduğu sonucuna ulaşır. Ona göre, tehdit edilmemiş revizyonist devletler fırsatçı nedenlerle daima daha güçlü olan revizyonist devlet ya da koalisyonun peşine takılır. Dengeleme çoğu devletin bulaşmak istemediği aşırı maliyetli bir faaliyettir. Ama bazen hayatta kalmak ve kendi değerlerini korumak için mecbur kalırlar. Peşine takılma nadiren maliyetler öngörür ve tipik başvurma nedeni kazanç beklentisidir (Schweller, 1997: 929).

Dengelemenin amacı kendini korumak ve halihazırda sahip olduğu değerleri korumakken, peşine takılmanın amacı genellikle imrenilen değerleri elde etmek için benliğinden dışa taşmaya yönelme halidir. Basit anlamıyla dengelemenin sürükleyici dürtüsü kayıpları önleme arzusu iken peşine takılmanınki kazanım elde etme fırsatıdır. Amaç güvenlik değil de çıkar olduğunda, peşine takılma davranışı dengelemenin değil savunmacı karakterdeki sorumluluğu başkasına devretme davranışının zıddıdır. Bu tür peşine takılma davranışını, yırtırıcı nitelikli bir devretme-türü olarak tanımlayabiliriz.; burada hak edilmemiş kazançları temin edebilmek için ofansif çabalar gösteren, diğerleri üzerinden beleşçilik yapma durumu vardır (Schweller, 1997: 24).

Etkili dengelemede bariz dış tehdidin varlığı gerekirken, peşine takılma aksiyonunda bu gerekli değildir (Schweller, 1994: 72- 107).

Peşine takılma davranışının dinamikleri sistemi değişim yönünde hareket ettirir. Bir eğim sayesinde yuvarlanan top gibi ilk başarı direnişi değil sonraki başarıyı getirir. Sistem teorisi diliyle ifade etmek gerekirse peşine takılma olumlu geri

dönüştür. Dengeleme davranışı ise aksine sistemik dengesizliği önleme ya da caydırma başarısız olduğunda dengeyi onarma amacı taşır (Schweller, 1994: 72- 107).

Schweller, peşine takılma türlerini dört ana başlıkta toplamıştır. Çakalca peşine takılma, zincirleme peşine takılma, gelecek vaat eden trendin peşine takılma, bulaşıcı ya da domino etkisiyle peşine takılma.

Çakalca peşine takılma: *Aslanların çakalları* cezbettiği gibi, güçlü revizyonist ülkeler ve koalisyonlar da fırsatçı revizyonist güçleri cezbeder. *Çakalca* peşine takılmanın hedefinde kâr vardır. Revizyonist devletler zaferin ganimetlerini paylaşmak için peşe takılır. Sınırsız amaçlara sahip revizyonist güçler peşe takılamayacağından, agresif peşe takılma özellikle küçük saldırganlarla yapılır ki bunlar sınırlı amaçları olan revizyonist devletlerdir. Sınırlı amacı olanlar, sınırsız amaca sahip liderle, nüfuz alanları konusunda anlaşmaya varır. Küçük ortak da revizyonist liderin genişlemeci amaçlarını destekler (Schweller, 1994: 93). Ek toprak ele geçirme arzusu dışında çakalca peşe takılmanın motivasyonu aslandan güvenlik temin etmek olabilir (Schweller, 1994: 92). Bazen revizyonist lider, muhalif statükocu koalisyondan daha güçlü olur. Böylesi hallerde revizyonist liderin küçük ortağın aktif yardımına ihtiyacı yoktur. Bunun yerine güçlü bir statükocu koalisyonun oluşumunu engelleme-bloke arayışındadır. Bu blokajda başarılı olması için revizyonist lider sık sık sınırlı amaçlara sahip devletin düşman koalisyonuna katılmaması için ona hak etmediği ganimetler verir. Çünkü çakal çöpçüdür ve gerçek yırtıcı değildir; bu tür peşe takılma, yırtıcı nitelikli bir "sorumluluğu devretme" türüdür (buckpassing). Çakal, diğerlerinin saldırgan çabaları üzerinde beleşçilik yapar (Schweller, 1994: 94).

*Zincirleme peşe takılma (Piling on)***:** Savaşın sonu zaten belli olduğu hallerde ortaya çıkar. Devletler tipik şekilde galibin peşine takılarak hak etmediği ganimetten pay iddia eder. Neden bu olduğunda bu üşüşme (piling) davranışı savaşların sonunda görülen çakalca tutumun benzeridir. Bir de tersi durum olarak, devletler kaybeden tarafa karşı aktif cephe almamışsa galip gücün kendilerini cezalandırmasından korktuğu için üşüşme yapabilir. Neden ne olursa olsun, fırsat ya da korku, kazanan koalisyonla ilgili yırtıcı nitelikli bir "sorumluluğu devretme" formudur (Schweller, 1994: 95).

*Gelecek vaat eden trendin peşine takılma (Wave of the future)***:** Devletler, bir taraf gelecek vaat eden bir trendin sürükleyicisi olduğunda o tarafın peşine takılabilir. Soğuk Savaşta az gelişmiş ülkeler komünizme böyle yaklaşıp Sovyet-Çin

bloğuna isteyerek dahil olmuş ya da Üçüncü Dünya ülkeleri benzer beklentilere girmiştir. 1990ların başında ise çok sayıda komünist ülke gelecek vaat eden yeni trendin liberal demokrasi olduğu inancıyla açılma sürecine girmeye yeltenmiştir. Almanların 1940'lardaki askeri zaferleri Japonya'yı tarafsız politikasından Almanya'yla ittifaka çekmiştir (Schweller, 1994: 96-97).

Bulaşıcı ya da domino etkisiyle peşine takılma: Bu, Soğuk Savaş'ta bilhassa Amerikalıların, Sovyetlere kaybetme riski gördükleri ülkeler için çokça kullandığı bir metafor olmuştur. Bir ülkede devletin komünistlerin eline geçmesinin peşi sıra Yunanistan, İran, Türkiye, Vietnam, Mısır gibi komşu devletleri de aynı dönüşüme sokacağı korkusu Amerikalı karar alıcıları meşgul etmiştir. Ortak dinamik, zincirleme reaksiyonun dışarıdan harekete geçirilmiş olmasıdır. İsrail ile FKÖ'nün Oslo Anlaşmasının ardından bölge ülkelerinin İsrail ile ardı sıra anlaşması örnek verilebilir. Schweller'in bu sınıflandırması ile gelecek vaat eden trendin peşine takılma, iç içe geçer gibi görünmektedir (Schweller, 1994: 72- 207).

Çıkar Dengesi Teorisi'nin birim ve sistem düzeyinde anlamları vardır. Birim düzeyinde, bir devletin kendi değerlerini genişletmek için ödemek istediği bedellere kıyasla, onları korumak için ödemek istediği bedellere gönderme yapar. Sistemik düzeyde, statükocu ve revizyonist devletlerin görece gücüne de gönderme yapar (Schweller, 1994: 72- 207).

Şimdi Çıkar Dengesi Teorisinin birim düzeyindeki analizlerine geçebiliriz (Schweller, 1994: 72- 207):

Schweller, devletleri dört gruba ayırmıştır. Statükodan memnun olan ve sahip olduklarını korumak için yüksek bedeller ödemeye hazır *Aslan* devletler, bulundukları durumun dayanılmaz olduğunu düşünüp statükoyu değiştirmek isteyen *Kurt* devletler, zafere ulaşmak üzere olan *Kurt* ya da *Aslanları* takip eden tatmin olamamış *beleşçi Çakallar* ve savunma ya da genişleme için az maliyetlere katlanmayı arzu eden ama korku nedeniyle peşine takılma davranışı geliştiren *Kuzu* devletler (Schweller, 1994: 72- 207).

Schweller, Neorealizmin devletlerin özlem duydukları şeylerdense ellerindekini tutmaya ehemmiyet verdiği varsayımını kenara iterek, bazı devletlerin özlem duyduklarına daha çok değer verdiğini, bazılarının ellerindekilerle yeterince mutlu olduğunu, bazılarının ise ellerindekini yetersiz görse de diğerlerini kıskanmadığını ya da bunların tersi haller olabileceğini söylemiştir. Bir devletin elindeki kıymetleri

artırmak için ödeyeceği bedele X diyelim. Elindekileri muhafaza etmek için ödeyeceği bedele de Y diyelim. X ile Y arasındaki uzaklık 0'dan n'ye kadar olsun. Devletin çıkarı bu durumda x-y'dir ve Şekil 1'de görünen hatta bir yere düşer. (Şekil 1)

Aslanlar: Bunlar ellerindekileri korumak için yüksek bedeller ödeyecek ama kıymet verdikleri şeyleri artırmak için de az bir bedele razı olacak devletlerdir. Bu devletlerin başlıca gayesi, Neorealizmin aktörlerin güvenlik maksimizasyonu yapan savunmacı pozisyonlarına ilişkin varsayımıyla uyumludur. Hallerinden aşırı derecede mutlu devletler statükocu güçlerin ilk sırasındadır. Schweller buradaki aslan metaforunda Machiavelli'nin aslan tilki diyaloğundan esinlenmiştir. Machiavelli, canavar gibi davranacak olanların aslan ve tilkiyi taklit etmesi gerektiğini söyler. Aslan kendini tuzaklara, tilki de kendini kurtlara karşı koruyamaz. Bu nedenle birinin tilki gibi tuzakları tanıması birilerinin de kurtları korkutması gerekir. Aslanlar ormanın kralı olduğu gibi büyük güçler de uluslararası sistemi yönetir. Günün sonunda statükodan en çok memnun olanlar mevcut düzeni yaratmış olanlardır ve statükodan en çok faydalananlar olarak onu korumada diğerlerine göre çok daha fazla kârları vardır. Aslanların kurtları korkuttuğu gibi statükocu Büyük Güçler, güçlü revizyonist devletleri saldırıdan caydırmaya çalışır; başarısız olursa onları yenmek için gereken savaşın yükünü göğüslemek zorundadırlar.

Bu sorumlulukları üstlenmelerindeki başlıca beklenti, kazanç ya da diğerkâm nedenler değil kendini koruma ve sistemdeki görece pozisyon ve prestijini muhafaza etmektir. Ortak savunmayı sağlamak kirli bir iştir ama birinin bunu yapması gerekir ve sadece büyük güçler bunu yapabilir.

Walter Lipman'ın dediği gibi sadece büyük güçler büyük güçlere direnebilir. Sadece büyük güç büyük gücü yenebilir. Birilerinin kendi yerine bu işi yapıp ortak faydayı temin edeceği düşüncesi varsa o zaman sorumluluğu başkasına yüklemeye meylederler.

Kuzular: Ellerindekini artırmak ya da korumak için az bir bedel ödeyecek olanlardır. Yırtıcılar ve avlar dünyasında bunlar avdır. Kuzular zayıf devletlerdir. İmkân ve kabiliyetleri görece azdır. Elitler ve kurumların kitleler nezdindeki yetersiz meşruiyeti nedeniyle etnik, siyasi, sınıfsal, dini ya da kabilevi bölünmüşlükler gibi nedenlerle devlet-toplum ilişkileri zayıftır. Kuzu devletler ellerindeki kıymetleri kurban etmek istemediklerinden dış politikada irredendist eğilim gözetmezler. Bu onları yine zayıf olan çakal devletlerden ayırır. Kuzular tehditleri yatıştırmak ve yönünü değiştirmek için daima peşe takılır. Ama özellikle bazı parçalanmış ülkeler

gelecek vaat eden trendlerin ya da domino süreçlerinin peşine takılabilir. Diğer bazıları üzerlerine gelen daha güçlü ülkelerin tehlikelerinden korunmak ya da kaybeden tarafta kalıp hiç olmaktan korktuklarından onlarla ittifaka girebilir. Hitler Almanya'sının yükselişi sırasında 1930ların Çekoslovakya, Romanya, Avusturya, Yugoslavya, Fransa'sı böyledir. Kuzu devletler kendilerini, doğrudan tehdit edilen devletlerden de uzaklaştırır. Saldırganın küçük bazı devletlerle karnını doyurup kendisine ihtiyaç duymayacağını düşünürler. İkincisi, yırtıcı devlet ya da koalisyon güç, her yutuşta güç kazandıkça diğer statükocu büyük güçlerin harekete geçmesi için şartlar olgunlaşır; tarafsızlıktan aktif karşı dengelemeye geçme vakti yaklaşır. Zaman geçtikçe revizyonist koalisyon içinde çatlaklar meydana gelmesi beklenebilir. Son olarak, kendini uzaklaştırma siyaseti güden kuzu devlet, en son yenecek ülke olmayı umabilir ki yırtıcı devletin çokça maliyete katlandığı yıpratıcı genişleme sürecinde ortaya çıkan iç kamuoyu darbesiyle düşman yönetim yerini dost bir yönetime bırakabilir.

Çakallar: Ellerindekini korumak için yüksek bedel ödeyecek ama ellerindeki değerleri artırmak için de daha fazla maliyet altına gireceklerdir. Kurtlar gibi çakallar da mutlu/tatmin olamamış güçlerdir ama ellerindekinin kıymetini bilirler ve genişlemeci güçler gibi riskten kaçınan fırsatçılardır. Çakallar, arkalarında bıraktıkları artıkları toplamak için aslanları takip eder. Daima (revizyonist lider güçler olan) kurtları takipte görülse de zaferin eşiğindeki statükocu liderler pozisyonundaki aslanları da izlerler. Her iki peşe takılma şekli de yırtıcı güdülerle sorumluluğu başkasına atma (buck-passing) örnekleridir ya da başkalarının saldırganca arayışlarının keyfini sürmektir. Burada kullanılan buck-passing kavramı, bir politika kararının sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmek istememek veya kabul etmemek ve bunun yerine sorumluluğu başka bir kişi veya kuruma atmaktır. Devletler de yerel veya bölgesel bir çatışmayla başa çıkma sorumluluğunu ertelediklerinde sorumluluğu başkasına atma sorumluluğuna girebilir.

Kurtlar: Yırtıcı devletlerdir. Özlemini duyduklarına, ellerindekinden daha fazla değer verirler. Ölümcül hastalar gibi, çok aç devletler durumlarını geliştirmek için, sonlarını getirecek kumarı kaybederken dahi büyük riskler alırlar. Kaybetme korkusundan ari şekilde, umarsızca genişleme peşindedirler. Hitler, "Kaybedecek bir şeyimiz yok, kazanacak çok şeyimiz var" demiştir. Tarih kayıtları sistemdeki konumlarını korumak yerine güçlerini maksimize etmeye ya da çarpıcı şeklide artırmaya çalışan devletlerle doludur. Büyük İskender, Roma, Araplar, 5. Charles,

Napolyon, Hitler, 2. Philip vs… Bu isimler apokaliptik savaşlarla evrensel bir imparatorluk kurmaya, dünyayı ya da onun büyük bölümünü ele geçirmeye teşebbüs edenlerdir. Kurtlar dengeleme ya da peşine takılma tutumuna girmez; çünkü kendileri peşine takılandır.

Şimdi Çıkar Dengesi Teorisinin sistem düzeyendeki analizlerine bakalım (Schweller, 1994: 104).

ÇDT, kapasite dağılımının tek başına sistemin istikrarını belirleyemeyeceğini söyler. Önemli olan söz konusu kapasite ve nüfuzların hangi amaç ve araçlarla kullanılacağıdır. Güç ve nüfuz, sistemi yönetmek mi yoksa yıkmak için mi kullanılacaktır? Söz konusu amaçlar için başvurulacak araçlar diğer devletleri daha fazla mı tehdit edecektir yoksa onları daha güvende mi hissettirecektir? Diğer bir deyişle sistemin istikrarı revizyonist güçler ile muhafazakâr güçler arasındaki dengeye bağlıdır.

ÇDT'ye göre statükocu devletler revizyonistlerden çok daha güçlüyken sistem istikrarlı olacaktır. Revizyonist bir devlet ya da koalisyon, statükoyu savunanlardan güçlüyse sistem eninde sonunda değişime gidecektir; ne zaman, nasıl, avantajları kimin elde edeceği soruları belirsiz kalacaktır. Statükocu güçler halihazırda sahip oldukları değerleri kendi başlarına muhafaza ve koruma arayışında kalacaktır nitekim bunlar güçlerini değil güvenliklerini maksimize eden devletlerdir. Statükocu devletler amaçlarına ulaşmak için askeri güce başvurmaz. Askeri güce ilgileri, değerlerinin tehdit edilme düzeyiyle alakalıdır. Aksine revizyonist devletler halihazırda sahip olduklarından daha fazla şekilde imrendikleri şeye değer verirler; statükoyu değiştirmek ve değerlerini genişletmek için askeri güce başvurabilir. Revizyonist devletler için non security genişlemenin kazançları savaşın maliyetlerinden fazladır. Statükoyu alaşağı etmek için üstün bir güce ihtiyaç duyan memnuniyetsiz devletler, tutucu güç pozisyonundaki taraftan daha kudretli olacaklarını anladıklarında bir araya gelir nitekim ancak böyle bir ortamda yayılmacı amaçlarında başarı kazanma beklentisine girebilirler. Revizyonist güçler genellikle ittifak davranışının başlıca itici güçleriyken statüko devletleri tepkisel unsurlardır (Schweller, 1994: 72- 104).

Schweller'in sistemik düzeyle ilgili yargıları, uluslararası politikanın büyük verilerinin birim düzeyinden değil devletler sisteminin zorlamalarından kaynaklandığını öngören yapısal realizmin temel varsayımıyla çatışır. Waltz, büyük aktörlerin

etkileşiminin ve güç kutuplarının sayısının devletleri bazı davranış formlarına soktuğunu, hangi tutumların ödüllendirileceği ya da cezalandırılacağı gibi durumları belirlediğini söylerken Schweller devletlerin dış politikalarını tayinde kendi çıkarlarını esas aldığına odaklanmıştır (Piccoli, 1999).

Schweller'e göre Walt peşine takılma ile dengelemeyi birbirinin dikotomisi olarak göstermek adına Tehdit Dengesi Teorisini temellendirme dürtüsüyle peşine takılma davranışının tehdidin kaynağına karşı yapıldığını savunmuştur. Ancak Schweller'e göre, Walt'un tanımı şu açıdan sorunludur: 1- Peşine takılmayı stratejik teslimiyetçilikle karıştırmaktadır. 2- Peşine takılmanın ortak ve geleneksel anlamdaki kullanımına meydan okumaktadır. 3- Peşine takılmayı sadece tehdide karşı yanıt olarak görerek bu davranışın asıl nedeninin kâr ve kolay kazanç beklentisi olduğunu göz ardı etmektedir (Schweller, 1997: 928). Oysa daha genel husus şudur, ittifaklar sadece tehditlere değil aynı zamanda fırsatlara karşı tepkidir (Schweller, 1997: 928). Peşine takılmayı tehdide yanıt şeklinde tanımlayarak Walt'un teorisi devletlerin temel nedenlerini özellikle de tehdit edilmeyenlerinkini görmezden gelmektedir (Schweller, 1997: 928).

Özetlersek;

Schweller, ittifakın en önemli belirleyenin güç ya da tehdit dengesizlikleri değil siyasi amaçların uyumluluğu olduğunu savunmuştur. Buna göre bir devlet statükodan yanaysa zayıf ya da güçlü olsun sistemik dengeyi savunan taraf hangisiyse onunla ittifak yapar. Revizyonist devletse güvenliğinin değil kârının peşinde olduğundan yükselişteki genişlemeci bir devlet ya da koalisyonla ittifaka tutuşarak statükoyu alt etmeye çalışır. Dolayısıyla bir devletin ittifak davranışı dış tehditlerle değil kazanç ya da kâr fırsatlarıyla belirlenir. Devletler kaybedecekleri çok bir şey yokken kazanç sağlama fırsatları varsa peşine takılmaya, kazanacakları bir şey yokken kaybedecekleri şey çoksa dengelemeye yönelir. Dengeleme statükoyu koruma, peşine takılma kaostaki sistemde farklı nedenlerle öne atılan Kurtlar, Çakallar ve Kuzuların davranışıdır.

Statükocu, revizyonist, yükselen vb. ülkelerin davranışlarını günümüz şartlarında da ele almaya çalışan Schweller, gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru yaşanan güç kaymasını tahlil etmiştir. Schweller, ABD Ulusal İstihbarat Konseyi raporuna Batılı olmayan güçlerin yükseliş sürecinde Asya'nın GDP, nüfus büyüklüğü, askeri harcama ve teknoloji yatırımlarında Kuzey Amerika ve Av-

rupa'nın toplamını geçeceği, BRICS ve aralarında Türkiye'nin de olduğu Next Eleven/N11 ülkeler grubunun (Bangladeş Mısır, Güney Kore, Endonezya, İran, Meksika, Nijerya, Pakistanr, Filipinler, Vietnam) yükselen ülkeler olarak Batılı olmayan pazarları ve gelişmekte olan ulusların toplam gücünü 2030'dan önce sollayacağı öngörüsünün üzerinde durmuştur. Schweller'e göre güç küresel çapta daha eşit dağılarak dünyayı düzleştirmektedir. Bu durum bir şeyleri halletmek için sistemdeki güçlerin bir araya gelmesini zorlaştıracaktır (Schweller, 1997: 928). Yeni güç merkezleri iş birliğini zorlaştıracaktır. Uluslararası iş birliği en çok ihtiyaç duyulan hallerde gerçekleştirilmesi daha zor olacaktır (Schweller, 1997: 928). Yükselen güç durumunda olan Türkiye gibi ülkelerin artık küresel etkileri vardır ki bunları dünya düzeni için yeni ve karmaşık meydan okumalar getirmektedir. Gelişmiş ülkelerle yükselen ülkeler arasında bölgesel ve küresel düzenin veçheleri ile uluslararası ve bölgesel örgütlerin yükümlüleri üzerine derin ayrılıklar vardır (Schweller, 1997: 928). Çin, Brezilya, Hindistan ve Türkiye gibi yükselen güçler dünya genelinde nüfuzunu artırırken ABD küresel nüfuzundaki azalmayı tadacaktır. Güç, rölatif bir kavram olduğundan, herkes aynı anda daha güçlü hale geliyor olamaz. Amerika'nın gücü solarken doğan boşluğu diğerleri dolduruyor olacaktır. Nitekim 16 Mayıs 2010'da Türkiye, İran ve Brezilya'nın nükleer anlaşma sorununu çözdüklerini ilan etmeleri ve bunun Obama yönetiminin işlerini zora soktuğu hatırlanmalıdır.

Schweller'in ÇDT varsayımlarının tamamlayıcısı olduğunu düşündüğümüz için sistemik baskı ile iç siyaset dinamiklerinin etkileşimi boyutuna konuya eklemlemenin uygun olacağını düşünüyoruz.

Schweller, *Unanswered Threats* adlı kitabında, güç dengesinin iç siyaset boyutu üzerine çalışmıştır. Kitabın ana teması, sistemik baskıların ülke içi değişkenlerin müdahalesine uğradığı bir süreçten geçerek dış politika davranışları ortaya çıkardığı varsayımına dayanan Neo klasik yaklaşımı esas almıştır. (Thomas Christensen, Aaron Friedberg, Randall Schweller, Jack Snyder, William Wohlforth, and Fareed Zakaria bu ekolün en tanınan isimleridir.) Bu isimler, devletlerin dış çevre kıymetlendirmeleri ve ona adaptasyonlarının kısmen ülkeye has iç yapılar ve siyasi durumlarından kaynaklandığını savunmuştur. Devletler sistemik baskı ve fırsatlara sıklıkla farklı tepki verirler ve sistem düzeyindeki etkenlerin motivasyonu, iç etkenlere göre daha az olabilir (Schweller, 2004: 6). Dolayısıyla Neo klasikler, Klasik ve Neorealistlerden farklı olarak devletlerin iç yapıları nedeniyle dış politikada üniter ve uyumlu aktörler şeklinde davranamayacağını göstermeye çalışmıştır.

Scheweller de yapısal-sistemik ittiriciler karşısında yalnızca güçlü ve birleşik bir devletin etkin uyum gösterebileceğini söylemiştir. Buna göre üniter politikalar icra eden istikrarlı ve üniter rejimler, yeni tehdit ve fırsatlar karşısında ulusal kaynakları harekete geçirecek kapasiteye sahiptir. Bölünmüş politikalarla yönetimi sürdüren istikrarsız ve parçalanmış rejimler ise sistemik itmelere uyum sağlama yeteneklerinde kısıtlamalara maruzdur; ulusların bekası tehlikedeyse gözü pek ve pahalı politikalar sahneleme olasılıkları azdır (Schweller, 2004: 130).

Devletler elitler ve toplumsal düzeylerde bölünmüşse güç dengesi öngörülerine göre davranmaları daha az olasıdır. Burada mesele mobilize olacak davranışın iç politika ve siyaset riskleriyle ilişkilenmesidir. İç tutarlılığı olmayan devletlerin liderleri, tutarlılığa sahip olanlarınkine göre, ulusal kaynakları harekete geçirmede yüksek siyasi ve politika riskleri alabilmede daha az isteklidir. Schweller dengeleme davranışını iç siyaset düzeyinde dört faktörün engellediğini savunmuştur; özellikle maliyetli askeri mobilizasyonlarda iç dengeleme meselesini irdelemiştir (Schweller, 2004: 11).

Schweller, devletlerin birtakım iç durumlarda tehditlere yanıt verirken nasıl işlediklerini açıklamaya çalışmıştır. Dört değişken üzerinden çeşitli kombinasyonlar ve sıralar içeren beş nedensel şema yapmıştır. Social uyum, elit uyumu, elit mutabakatı ve rejim/hükümet kırılganlığı olarak tanımladığı değişkenleri düşük dengelemeyi açıklamak için kullanmıştır.

Birincisi; elitlerin, tehdidi en etkili ve uygun şekilde ele almasında tehdidin yapısı ve boyutuna, siyasi ve politika maliyet ve riskleri, politika çaresine dair konsensüs ya da görüş ayrılıklarıdır. Yani devletin stratejik çıkarlarının korunması ve tehdidin karşılanmasında gereken strateji değişikliğinin türünde (rekabetçi ya da işbirlikçi, kararlı durma ya da yumuşatma) ve dış ortam konusunda elitler uzlaşıyor mu yoksa görüş ayrılığı mı yaşıyor?

İkincisi; elit dayanışması ya da parçalanmasıdır. Merkezi yönetimin liderliğinin inatçı iç ayrılıklarla ne kadar parçalandığına bakılmalıdır. İdeolojik, kültürel ve dini ayrılıklar, bürokratik çıkarlar, parti hizipleri, bölgesel ve sektörel çıkarlar, etnik grup ve sınıfsal biatlardan elit kutuplaşması doğabilir. Elitler parçalandığında, dengeleme davranışı bağlamında çeşitli kaygılar belirebilir. Tehdit edilen devletin içindeki fırsatçı elitler kendi pozisyonlarını güçlendirebilmek için düşman devletle iş birliğine gidebilir. Parçalanmış elitler, ortada birden fazla tehdit varsa devletin

bekasına dair en tehlikeliden en az tehlikeliye doğru sıralama yapmada anlaşamazlar. Dar görüşlü siyasi, kültürel veya ideolojik nedenler devletin kiminle saf tutması gerektiği noktasında uzlaşmalarına mâni olabilir. Yine kıt kaynakları merkez mi çevredekiler için mi kullanacakları konusunda görüş ayrılığına düşebilirler.

Üçüncüsü sosyal dayanışma ya da parçalanmışlıktır. Parçalanmış devletler tehlikeli tehditlere verimsiz dengelemeler yoluyla daha az reaksiyon verecektir. Parçalanma derecesi yüksek olanlar ise düşmana teslim olma, iç savaş ya da devrime varacak daha büyük çözülmeler yaşayabilir. Grup içi dayanışma için kaygılara dair asgari bir konsensüs olmalı, dış tehdit grubun tümüne yönelik bir tehlike olarak addedilmeli, düşmanın ancak grubun birleşmesi halinde yenilebileceğine dair makul bir şans bulunmalıdır

Dördüncüsü rejim ya da hükümetin kırılganlık derecesidir. Rejimin veya hükümetin savunmasızlığı bir devletin etkili bir şekilde denge kurup kuramayacağını belirleyecektir. Zayıf rejimler veya istikrarsız hükümetler, tanım gereği meşruiyetten yoksundur. Meşruiyetin zayıflığı iç yetenekleri ve siyaset kapasitesini etkisizleştirir. Bekasına odaklanmış yönetim o zaman muhalefeti yatıştırmak için zorlamalara veya ortak zemin bulmaya yönelir. Bu politikalar bir ulusun yetenek ve kısıtlı kaynaklarını hızla tüketir. Vatandaşların kriz zamanında maddi ve insani kaynakları harekete geçirme arzusu erozyona uğrar. Yönetim ya da rejim halkı fedakârlığa iknada çok daha az etkilidir. Savunmasız yönetimler, nadiren kitlesel orduları mobilize etmeye yanaşır çünkü bu kitleler elindeki silahla kendisine karşı da dönebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SURİYE'DE HALK HAREKETLERİ VE İÇ SAVAŞIN GELİŞİMİ KARŞISINDA TÜRKİYE'NİN SİYASETİ (2011-2016)

Bu bölümde önce, Suriye'de 2011 yılında başlayan halk hareketleri ile akabinde gelişen iç savaşın arka planının anlaşılmasına yardımcı olması açısından önce devlet yönetiminin 1960-2000 döneminde nasıl bir değişim geçirdiğine kısaca yer verilecektir. Ardından 2000'lerde yönetimin değişim sancıları ve muhalefetin öncülleri anlatılıp rejim karşıtı kitle hareketlerinin gelişimiyle iç savaşa geçişin içsel ve dış dinamikleri verilecektir. İç savaşın dış dinamiklerle etkileşim halinde kat ettiği dönüm noktaları bölümlere ayrılacak ve Suriye içindeki durumu anlatan fasıl tamamlanacaktır. İkinci bölümün diğer ayağını ise Türkiye'nin 2000'lerden başlamak üzere Suriye politikasının tasviri oluşturacaktır. Türkiye'nin, Suriye'deki iç gelişmelere paralel olarak hangi davranışları geliştirdiği ve ne tür sonuçlar geliştiği anlatılacaktır. Böylece Türkiye'nin Suriye'de doğrudan askeri güç kullanımına giden yolun altyapısı meydana gelecektir.

2.1 İç Savaşın Öncesi Dönemde Ülkedeki Zemin ve Muhalefetin Öncüleri

Suriye'de 2011'de halk hareketleri ve ardından gelişen iç savaşa giden şartlar anlaşılmaya çalışılırken, ülkedeki mezhepçilik, bölgecilik ve aşiretçilik temelinde kökleşmiş güç mücadeleleri, sosyo-ekonomik şartlar ve dış konjonktüre dair fikir sahibi olunmalıdır.

Baas Partisi'nin ordu darbesiyle iktidarı ele geçirdiği 1963'ten sonra, ilk parti içi mücadeleler ideolojik tabanlı olmuş ancak rakip unsurlar mezhepsel bağlar üzerinden destek aramıştır. Bölgesel olarak bölünmüş Sünni Baaşçılara karşın, daha küçük ama kendi içlerinde daha iyi kenetlenmiş azınlıklar söz konusu bağları daha iyi araçsallaştırmıştır. Sünni Baasçılar kaybederken azıklıkların rejim eliti kompozisyonundaki payı büyümüştür. Baas hareketi ile Sünni hakimiyetindeki gruplar (Nasırcılar, Müslüman Kardeşler vd.) arasında yaşanan çatışmada, Baas liderliğinde azınlıkların orantısız şekilde edindikleri rol muhalefete neden olmuştur (Hinnebusch, 2019: 41- 66). 1970'lerden itibaren iktidarı monopolize eden ve yönetim-

deki en uzun devamlılığı sağlayan Hafız Esad, kendisini ayakta tutacak gücü mezhepsel ağına dayandırırken diğer taraftan Alevi olmayanlara ikincil önemde pozisyonları tevdi ederek iktidarının herkese açık olduğunu göstermeye çalışmıştır (Seal, 1990: 177-181).[7] Geleneksel olarak Alevi toplumu, sosyo-ekonomik ve siyasi etkenlerden ötürü nüfusuna oranla ordu içerisinde 2000'li yıllarda da sürmüş yüksek bir temsil gücü bulmuştur.[8] Müslüman Kardeşlerin 1982'de Hama'daki ayaklanması rejim için travma olmuştur ve 2011'de başlayan krizi algılama şekline de etki edecektir. Rejim unsurları ayaklanmaları Alevi azınlık ve uzantısı modern Suriye için yaşamsal bir mücadele addetmiştir. Olaylar tarihi Sünni hegemonyasını ele geçirmek isteyen bir Selefi komplosu olarak algılanmıştır. Bu tablo, Alevileri rejime mahkûm edecektir (Batatu, 1981: 336).

1963 Baas devriminden önceki Suriye, Osmanlı mirası olan keskin sosyo-ekonomik farklılıklara sahiptir. Yönetici, toprak sahibi ve ticaret yaparak özel sermayeyi elinde tutan (Sünni) ayan zümre ile onların siyasi ve ekonomik baskınlığına karşı yavaş yavaş yükselerek, orduyu ele geçiren (Alevi) radikal orta sınıf ve son olarak tüm haklardan mahrum köylü sınıfı arasındaki çatışmalar hem ekonomik hem siyasi hayatı istikrarsızlaştırmıştır (Hinnebusch, 1997: 250). Baas rejimi, Osmanlı'dan kalma dengeyi yıkmış, köylülere toprak reformuyla hitap eden rejim, oligarşinin ekonomi üzerindeki hakimiyetini alaşağı ederken, bir dizi millileştirmeyle oluşturduğu kamu sektörüne orta ve işçi sınıfı dahil etmiştir (Hinnebusch, 2012: 96). Kaynakların yeniden dağıtımıyla rejim en azından köylü ve küçük burjuva desteği amaçlamıştır. Devlet hedeflediği sermaye birikimini sağlayamazken kamu sektörü rejimin sosyal tabanına iş ve çeşitli teşvikler sağlama aracı olarak kullanılmış-

[7] Örneğin rejime en büyük meydan okuma olan 1982 ayaklanmasını bastırırken büyük ölçüde, tam güvendiği seçkin Alevi birliklerini kullanmıştır. Yine Hafız Esad, savunma bakanını (Mustafa Tlass) ve istihbarat başkanını (Ali Memluk) Sünnilerden seçmiş buna karşın ordu ve istihbaratın kilit noktalarını Arap Alevilere vermiştir. Başkenti koruyan seçkin ordu birliği özel kuvvetler, Cumhuriyet Muhafızları ve 4. Tümen Alevilerin denetimindeydi. Bazı Sünniler önemli birlikleri komuta eder gibi görünse de içlerindeki bazı Alevi subayların onlardan daha etkili olduğu bilinmekteydi. Örneğin Genelkurmay Başkan Yardımcısı Ali Aslan, ordunun bir en nüfuzlu ismiydi.

[8] Fransızlar Suriye'de ulusal orduyu kurarken, işgal sırasında (1920-1946) direniş gösteren Sünni Araplardan ziyade tarafsız kalan ya da Fransızlara yakın duran Alevi ve Dürzileri tercih etmiştir. Böylece Aleviler nüfuslarına oranla orduda çok daha yüksek bir temsil imkânı bulmuştur. Fransızlara karşı ayaklanmaya öncülük eden zengin toprak sahibi ve tüccar Sünni aileler çocuklarını orduya göndermek istememiştir. Ayrıca Aleviler gibi yoksul nüfusun yaşadığı bölgelerin aileleri, çocuklarını tarım sektöründen kurtarıp dikey mobilizasyon sağlayabilecekleri bir kariyer ve kurtuluş kapısı gibi görmüşlerdir.

tır. Ekonominin devletleştirilmesi, eski ekonomik ve toplumsal elitlerin marjinalleşmesine yol açmıştır (Galvani, 1974: 3-16). Hafız Esad'ın 1970'lerden sonra damga vurduğu yapıda ekonominin popülist yapısı korunup liderin otoritesi ve rejimin meşruiyetini öncelemeye devam ederken sistem kırılganlığını 1980'lerdeki darboğazla göstermiştir. Esad'ın "rant devleti", Arap finansörleri ve Sovyet patronuyla arasındaki farkın açılmaya başlaması üzerine zora girmiştir. Suriye, 1980-88 İran-Irak savaşında, Körfez ülkeleri, Ürdün, Mısır'ın aksine, Irak yerine İran'ın yanında yer alınca, Arap sermayesi kesilmiştir. Suriye ekonomisine en büyük darbe, Sovyet Rusya'da 1985'te iktidara gelen Mikhail Gorbaçev'in Suriye politikasını tümüyle değiştirip siyasi ve askeri desteği kesmesi olmuştur. Ülke içinde de gerekli sermaye birikimi sağlanamazken, gerçek liberalleşmenin olmazsa olmazı burjuvazi üretim araçlarını kontrol ederek gelişmek yerine, Esad'ın eliyle oluşan ve rejimin yüksek mevkii sahibi kişileri ile güvenlik teşkilatını bir araya toplayan ağın içinden çıkmış "rantçı" bir yapı vücuda gelmiştir (Briscoe, Janssen, and Smits, 2012: 11). Hafız Esad, sağlık şartlarının da giderek kötüleştiği 1990'larda çareyi artık dünyanın tek egemen gücü ABD'ye yakınlaşıp, İsrail ile barış görüşmelerine girmekte bulurken, "seçici ekonomik liberalleşme" politikasını sürdürmüştür. 1990lı yıllardan itibaren orta ve alt sınıflar kalıcı biçimde fakirleşmiştir. Rejime bağlı bir zümrenin çıkarları doğrultusunda ulusal zenginliklere el konulması, elitlerin gösterişçi tüketimi ve orta sınıfların internet erişiminin artması nedeniyle daha fazla hissedildi. Toplumsal uçurum daha büyük ve görünür hale gelmiştir (Hinnebusch, 2014: 5-26).

Ekonomik kaynakların denetimini elinde tutma kaygısı taşıyan rejim 2000'lerin infitah (açılım/değişim) sürecinde kontrolü elinde tutabilmek adına yine kendisine yakın isimlere peyderpey pastadan paylaşım yapmıştır. Beşşar Esad'ın kuzeni olan Rami Mahluf, bu yeni düzenin simgesi haline gelmiştir. Kırsal alanlar ve yeni kentleşen bölgelere yeterince kaynak ayrılmazken alt sınıflar lehine olan kamu politikalarının terk edilmesi 2011 arifesinde kırsal kesimde rejime verilen desteği azaltmıştır (Daoudy, 2020: 10). 1980lerden başlayarak kırsal kesimin sürekli fakirleşmesi ve 2006-2010 kuraklık dönemi, kırsaldan göçü hızlandırmıştır. Şehir nüfusları artarken, kırsal alandan gelen yeni sakinlere yönelik hiç reform yapılmamıştır. Okullar, hastaneler, elektrik altyapısı yetersiz kalırken (Baczko, Dorronsoro and Quesnay, 2018: 50), sıradan vatandaşlara yönelik kamu hizmetlerinin

azalması, üst gelir sınıfına hitap eden özel okullar, hastaneler, bankaların açılmasıyla eşzamanlı gerçekleşti. Fırsat eşitliği ortadan kalkarken, tarım teşviklerinin kaldırılması, zirai planlama sisteminin ve kooperatiflerin ihmal edilmesiyle, maaşları düşen sektör yetkililerinin rüşvete başvurmasına ek olarak, 2007-2009'da baş gösteren kıtlık, tarım alanında büyük bir düşüşe yol açmıştır (Hinnebusch, 2012:102). Suriye'de zengin ve fakir arasındaki uçurum, ekonomi liberalleştikçe artmıştır. Mart 2011'den itibaren birçok protestocu, yolsuzluklar ve başkana yakın çevrelerin ekonominin kaymağını yemesinden şikayetini dile getirecektir**.**

Beşşar Esad, iktidara geldiğinde, böyle kırılgan bir ekonomik yapıyı devralmıştır.

Oğul Esad, hesap verebilirlik, şeffaflık, aktif katılım, idari reform, hukukun üstünlüğü ve demokratik düşünceye dayalı reformlardan söz ederek liberal bir jargon kullanmış, Suriye'nin kendi demokratik tecrübesini inşa etmesi gerektiğini söylemiştir (Anon, 2000). Bankacılıkta devlet tekelciliğinin kırılması, yabancı yatırımlar, kamu iktisadi teşekkülleri ve bazı eğitim reformlarına teşebbüs ederek dikkatleri çekmiştir. İngiltere'de eğitim görmesi, genç yaşı, ülkesini modernleştirmekten bahsediyor oluşu, yapıcı eleştirilerin tolere edilmesine vurgusu ve yolsuzlukla mücadele söylemleri kimi çevrelere umut vermiştir.

Ancak Lesch'e göre, Suriye'de en alttan en tepeye kadar devlet kurumları yenilikler ve kısa vadeli değişimler için gelen baskılara karşı bağışıklık kazanmış durumdaydı. Ayrıca yükselen beklentiler en başından beri Beşşar Esad'ın temel sorunuydu (Lesch, 2013: 18-19).

Eylül 2000'de farklı meslek gruplarından tanınmış bazı isimler 99'lar bildirisi olarak bilinen baskıcı uygulamaların kaldırılmasını talep etmiştir. 2001 yılı başında, hukukçuların yayınladığı 1000'ler bildirisinde anayasanın tümüyle yenilenmesi sivil özgürlüklerin tümüyle hayata geçirilmesi istenmiştir (Gambill, 2001). Esad bu dönemde yüzlerce siyasi mahkûma af getirmiş, kötü şöhretli bazı hapishaneleri kapatmış, yüzlerce siyasi mahkûmu serbest bırakmış, bazı siyasi partilerin faaliyete geçmesine ve gazetelerin yeniden yayınına izin vermiştir. Birkaç ay içinde iki yüz civarında tartışma kulübü ve forum benzeri oluşum kurulmuştur. Ancak 2001'in eylül ayından sonra bu tür oluşumların başını çeken isimlere, ulusal birlik ve istikrarı koruma gerekçesiyle gözaltılar başlamıştır. 2002 yazına kadar medyanın yeniden susturulması, tutuklamalar ve tehditler sürmüştür (Anon, 2012). 2011 öncesi Suriye muhalefetinin son örgütlü sivil girişimi, Şam Deklarasyonu'dur. Ekim

2005'te muhalifler bir bildiride, demokratik milli bir rejime dönüşümün gerekliliklerini sıralamıştır. Rejim ise bildirinin katılımcılarını cezalandırma yoluna gitmiştir (Landis, 2005).

Rejimin 2000'lerin ilk yarısında ve devamında gardını yüksek tutması, değişim çağrılarına savunmacı ve saldırganlaşan tepkiler vermesinde dış konjonktür de etkili olmuştur.

ABD'nin ara buluculuğunda 2000 yılında İsrail ile Hafız Esad liderliğindeki Suriye arasında yapılan görüşmeler son aşamaya gelmesine karşın, İsrail'in Golan Tepelerini geri vermekten son anda vazgeçmesi üzerine başarısız olmuştur. ABD, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Ortadoğu siyasetine meydan okuyan ülkelere karşı daha sert bir tavır almış, terörle mücadele tek odak noktası haline gelmişti. Şam yönetimi, Hizbullah ve Hamas konusunda olmasa da El Kaide'ye karşı iş birliği yaparak ABD'nin teröre destek veren "şer ekseni" ülkeler grubuna alınmaktan bir süre kurtulmuştur. Ancak George Bush yönetimi Şam'dan tüm örgütlere karşı tam iş birliği beklemiş ve bunun baskısını yapmıştır (Anon, 2004: 1-2). Suriye rejimi, ABD'nin dönüştürmek istediği yönetimler listesine alındığı ve 2003 Irak'ın işgali senaryosunun kendisi için de hazırlandığından şüphe etmeye devam etmiştir. Şam yönetimi, Lübnan'da kendine yakın Emil Lahoud'un cumhurbaşkanlığı süresini uzatmada direnişle karşılaşmış, daha kötüsü Refik Hariri suikastı nedeniyle gördüğü geniş uluslararası tepkiler ve ABD yaptırımları sonucu 1976'dan beri süren işgalini kaldırmak zorunda kalmıştır. Şam yönetimi sarsılmış ve içe kapanarak geleneksel dış politikasını sürdürmeye odaklanmıştır. Beşşar Esad, 2005'te İran'da Mahmud Ahmedinejad'ın seçim zaferini kutlamak için onu ziyaret eden ilk lider olmuştur. Bir yıl sonra iki lider Şam'da bir araya gelip dış baskılara karşı dayanışma bildirisi yayınlamış, direniş ekseni dedikleri bölgesel ittifakın parçası olan Lübnan Hizbullahı, Hamas ve İslami Cihat örgütleri liderleriyle gövde gösterisi yapmıştır (Anon, 2009).

2010'un sonu ve 2011'in başlarına denk gelen Arap Baharı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki en güçlü ve en uzun süreli baskıcı rejimleri ortadan kaldırma talebiyle ortaya çıkmış halk hareketlerini anlatmaktadır. Tunus'un 23 yıllık Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali rejimine, ardından Libya'da Muammer Kaddafi ve Mısır'da Hüsnü Mübarek'e karşı başlayan halk hareketleri Arap dünyasında birçok ülkeyi etkisine alan, tabandan gelen, siyasi ve sosyo-ekonomik düzeni değiştirme arayışlarıdır. Bu yönüyle devrim hareketleri olarak da ele alınmıştır. Suriye

iç savaşının öncülü olan halk hareketleri de Arap Baharıyla gelişen toplumsal ve siyasi hareketliliğin parçasıdır. Suriye faslı, 6 Mart 2011'de Dera ilinde başlayan gösterilerle başlamıştır.[9]

15 Mart 2015'te 13 yaşlarındaki bir grup çocuğun tutuklanıp işkenceye maruz kalmasıyla kısa sürede protestolar büyümüştür (Sterling, 2012). Tutukluların serbest bırakılması, siyasi kısıtlama ve yolsuzlukların sona ermesi için yapılan gösterilerde güvenlik güçlerinin müdahalesinde dört sivilin hayatını kaybetmesiyle "ilk kan" akmıştır (Anon, 2011). Devlet Başkanı Beşşar Esad bazı bakanlarını Dera'ya gönderip taziyede bulunmuş, ilin valisini görevden almış ancak gösteriler, Dera'dan Hama, Humus, Banyas, Lazkiye, Tartus, Lazkiye, Deyrizor, Haseke, Kamışlı, Amude ve Rakka'ya yayılmıştır. Dera'da 23 Mart'ta Hz. Ömer Camii'nin önünde gösteri yapanlardan en az altısı öldürülmüş, ertesi gün gösterilerde cep telefonu şebekeleri kesilmiş, kent merkezinde tanklar konuşlanmış bazı göstericiler açılan ateşte hayatını kaybetmiştir. Sonraki iki günde Dera'daki gösterilerde 26 kişi daha ölmüştür. 27 Mart'ta Lazkiye'de ise 14 eylemci hayatını kaybetmiştir. Esad ise bu arada bir dizi yeni düzenlemeyi devreye sokarak iç ve dış kamuoyunu reform gündemine ikna etmeye çalışmıştır. Askerlik süresini düşüren Esad, 26 Mart'ta çoğu "İslamcı" 260 "siyasi tutukluyu" serbest bırakmıştır[10] (Anon, 2011).

Naci Itri hükümetinin istifasını kabul eden Esad, olayların Batı ve bazı Arap ülkelerinin kışkırtmasıyla İsrail tarafından kurulan bir tuzak olduğunu savunmuş,

[9] Olayların Dera'da başlaması yani rejim açısından zayıf halkanın Dera olmasının makul bir arka planı görünmektedir. Dera'nın idari merkezi olan Hawran Ovası batıda İsrail işgalindeki Golan Tepeleri'ne güneyde Ürdün sınırına, batıda Dürzi Dağları'na ve çöle, kuzeyde Şam'a komşudur. Stratejik konumuyla Dera, tarihsel olarak rejimin ve Baas Partisi'nin temel direklerinden biri olarak görülmüştür. Kent, devlet Başkan Yardımcısı Faruk Şara gibi siyasetçiler ve üst düzey istihbaratçılar çıkarmıştır. Ekonomik kaynaklarını tarımdan, Ürdün'le sınır ticaretinden ve Lübnan'a gönderdiği göçmen işçilerden sağlamıştır. Ancak 2011'e doğru başlayan kuraklık ile Şam-Beyrut arasındaki siyasi kriz, Lübnan'daki göçmen işçilerin ve inşaat ihalelerinin önünü kesmiştir. Şam yönetimi Dera'da artan sorunlara ilgisiz kalmıştır. Yolsuzluğun verdiği rahatsızlıklar artmış, 2008'de sınır bölgelerinde toprak satışına izin verilmesi sırasında güvenlik görevlileri büyük toprak gaspları yapmıştır. Muhafazakâr Sünni nüfuslu Dera'da Alevi subayların baskın olduğu sert uygulamaların provokatif etkileri olmuştur.

[10] Şam yönetimi, radikal grupları bir politika enstrümanı olarak kullanmıştır. 11 Eylül sonrası dönemde ABD ile yakınlaşma siyaseti çerçevesinde teröristlerin iadesi için iş birliği yürüterek Washington'u memnun etmiş ancak Irak'ın ABD tarafından işgalinde sürece direndiği için El Kaide'nin Suriye topraklarını kullanmasına göz yummuştur. El Kaide'nin İran destekli Irak Şiileriyle çatışmaları yoğunlaşınca da bu sefer Suriye'deki yapılanmasını çökertme yoluna gitmiştir. Esad, iç savaş başladığında bu sefer radikal unsurları serbest bırakarak, muhalifleri radikaller üzerinden resmetmeye oynamış, dış kamuoyunu bilhassa Batı'yı, ülkedeki olayların El Kaide sponsorluğunda gerçekleştiğine ikna etmek istemiştir. Serbest bırakılan radikal isimler daha sonra örgütlerinde üst düzey görevlere dönmüştür. Rejimin güvenlik bürokrasisinde üst düzey görev yapmış isimlerden Nawaf al-Fares, bizzat kendisinin, cihat yapmak isteyen gönüllü Suriyeli gençleri 2003 işgali sırasında Suriye'den Irak'a taşıdığını anlatmıştır.

Arap toprağını işgal etmiş (Anon, 2016), İsrail karşısında ülkenin güçlü kalması gerektiği için yaşananların tolere edilemeyeceğini belirtmiş, buna rağmen halka ateş açma emri vermediğini öne sürmüştür. Esad, rejimini reformcu olarak nitelemiş, yolsuzlukla mücadele, istihdam yaratılması ve maaşların artırılması gibi yeni düzenlemeler vaat etmiştir. Bazı internet siteleri üzerindeki yasakları kaldırmıştır. Eleştirel yorumları nedeniyle tutuklanan bazı şahıslara af çıkartmıştır. Hükümetin şikâyetlere kulak vermesini istemiştir. Yerel yetkililer kamu hizmetlerinden şikâyetçi halkı ziyaretlere başlamıştır. Yönetim yolsuzlukla mücadele çalışma grubu kurmuş, akaryakıta sübvansiyonunu artırıp temel ihtiyaç maddelerindeki vergileri indirmiş, kuraklıktan etkilenen yerlerde özel sektör istihdamını teşvik edecek adımlar atmış, büyük kamu altyapı yatırımı planları açıklamıştır (Anon, 2021: 5-6). 8 Nisan'da Dera'da gösterilere müdahalede 22 eylemci hayatını kaybederken Şam yönetimi, Kürtleri kazanma hamlesi yapıp ülkenin kuzeydoğusunda nüfusa yabancı olarak kaydedilmiş 200 bin civarında Kürt'e vatandaşlık vermiştir (CNN Wire Staff, 2011).

Rejim, Alevilerin de muhalefete katılmasını engellemek için kararlı bir tutum sergilemiştir. Halk hareketleri henüz şiddet döngüsüne girmeden, güvenlik kurumları Alevi toplumuna, baskın bir Sünni köktendinci çoğunluğa ve küresel bir komploya hizmet eden muhalifler tarafından hedef alınacakları korkusu salmaya girişmiştir (Anon, 2012).

Esad, 21 Nisan 2011'de, 48 yıllık olağanüstü hali kaldırmış, savunma ve dışişleri bakanları hariç tüm kabineyi değiştirmiş ve yeni haklar ve gösteri yasası çıkarmıştır. Ancak güvenlik güçlerine olağanüstü yetkiler veren düzenlemeler aynen kalmıştır (Anon, 2011). Yeni gösteri kanununun tatbikine ise resmi makamlar izin vermemiştir. Gösteriler devam etmiş, 22 Nisan'da Şam merkez ve banliyöleri ile Hama'da 78 gösterici güvenlik güçlerinin ateşinde ölmüştür. Gösterilerde genel olarak özgürlük talepleri sloganlaşmıştır. "Halk rejimini devirmek istiyor", "Allah, özgürlük ve sadece Suriye", "Allahuekber" sloganları sıkça duyulurken Esad ailesinin poster ve heykelleri tahrip edilmiş ayrıca karanlık zenginlerin en büyüğü iş adamı Rami Mahluf da eylemcilerin hedefinde olmuştur (Marsh and Tisdall, 2011).

Nisan ayı sonunda ordunun daha fazla devreye girdiği görülmüştür. 25 Nisan 2011'de Dera ordu tarafından kuşatılmış, içeri giren askerler çok sayıda kişiyi öldürmüştür. Ordu 2 hafta sonra Banyas'ın Sünni mahallerine ve Humus'a saldırmıştır. Humus'a yapılan saldırı sonrası, ordudan firar eden bazı subay ve sivillerin

Rastan ilçesinde 3 askeri öldürmesi, silahlı karşı koyma dalgasının ilk örneklerindendir (Stack, 2011).[11] Rastan, Savunma Bakanı Mustafa Tlas'ın memleketi olması nedeniyle sembolik öneme de sahiptir.

Yaklaşık bin kişinin hayatını kaybettiği ve 10 bin kişinin tutuklandığı olayların ardından 31 Mayıs 2011'de rejim medyası, Müslüman Kardeşler mensupları dahil tüm siyasi mahkumlar için genel af ilan edildiğini duyurmuştur (Anon, 2011).

Kitle eylemlerinin başat figürlerin öncülük ettiği, popüler liderlerin arkasından sürüklenen kalabalıkların örgütlü eylemleri olmadığı dikkati çekmiştir. Bu yönüyle Mısır, Tunus ve Libya'daki gösterilerle benzerlik göstermiştir. Zira rejimin yoğun baskısı, muteber muhalif liderlerin ya da organize siyasi partilerin oluşmasını engellemiştir. Bir kısmı bireysel düzeyde mücadeleye devam etmiş, ancak örgütsel yapı, halk desteği ya da siyasi platformdan yoksun kalmıştır. Netice, elde çekingen ve kişi-bazlı seküler muhalifler vardır. Bunlar siyaset yapmaktan ziyade rejim karşıtlarıdır ya da rejimin yolsuzluklarını ve insan hakları ihlallerini eleştiren halktan kopuk aydınlardır; halk ile aralarındaki uçurumun sebebi, toplumda rejimin de belli ölçüye kadar tolere, hatta teşvik ettiği tedrici bir İslamileşme yaşanmakta olmasıdır. Muhalefetin halka ulaşmamasını isteyen rejim, ülkede muhafazakâr İslami topluluklar için alan açmıştır ancak onlar içinde de tutarlı bir liderlik ya da siyasi temsil oluşmasını engellemiştir (International Crisis Group, 2013).

2.2 Rejim Baskılarının Askerileşmesi ve Örgütlü Silahlı Direnişin Başlaması

Suriye rejimi, 4 Haziran 2011'de, İdlib'in Cisr eş Şuğur ilçesinde düzenlenen saldırıda 120 güvenlik görevlisinin öldürüldüğünü duyurmuştur. Binlerce kişi, rejimin intikam alacağı korkusuyla kenti terk ederken ordu şehri kuşatarak ilk büyük müdahalesini yapmıştır. Muhalif kaynaklara göre ordunun müdahalesinde yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir (Anon, 2013). 1980'de Hafız Esad'a karşı ayaklanıp ağır bedel ödemiş Cisr eş Şuğur'da 4 Haziran'da yaşananlar, rejim açısından yeni bir kırılma noktası olmuştur.

Bu tarihten sonra rejim tüm güvenlik kurumlarını göstericilere ve direnişçilere karşı müdahalede serbest bırakmış, sınırlamaları kaldırmıştır. Güvenlik kurumları bölgeleri güvenlik noktalarıyla kategorize etmiş, cemaatlere ayrılmış sosyal dokuyu bölünmüşlüğüyle muhafaza etmek için mezhepçiliği harekete geçirmiş ve

[11] Buradaki eylemi yapan grup daha sonra Humus'un ana muhalif askeri gücü olan Halid Bin Velid Tugay'ı olarak örgütlenecektir.

korku duvarını tahkim etmiştir. Ülkede güvenlik politikaları ve uygulamalarında polis-asayiş geri plana düşüp ordunun aynı zamanda istihbarat bürokrasisinin tartışmasız hakimiyeti başlamıştır.

Öldürülenlerin istatistiğini tutan Yerel Koordinasyon Komitelerine göre yılın yedinci ayında, güvenlik güçlerinin müdahalelerinde hayatını kaybeden sivillerin sayısı 1500'e ulaşmıştır (Crisis Group Middle East/North Africa Report, 2011).

Temmuz 2011'de muhalifler küçük, noktasal ve koordinasyonsuz şekilde, güvenlik güçlerine karşı bazı operasyonlar başlatmıştır. Yine temmuz ayında Rastan ilçesinde ordudan firar etmiş bir grup subay Özgür Suriye Ordusu'nun kurulduğunu ilan etmiştir. Kurucu lider olarak görünen Albay Riyad Esad, merkezi emir komuta zinciriyle faaliyet gösterecek ÖSO'nun, rejime karşı gösteri yapanları korumak ve güvenlik güçlerine yönelik direniş operasyonları başlatmayı amaçladığını açıklamıştır. 2011 yazından itibaren yıl sonuna kadar hızla artan ÖSO gruplarının küçük çaplı eylemlerinde aralarında koordinasyon ve hiyerarşik ilişki olmamıştır. Ortaya çok sayıda silahlı grup çıkmış ve kaynak yetersizliği nedeniyle büyük bölümü ortadan kalkmıştır. Direnişler alan müdafaası şeklinde değil gerillavari vur kaç taktiğiyle yapılmıştır. Geniş çaplı çatışmalardan kaçınan hafif silahlı direnişçiler, zırhlı ordu birlikleri gibi büyük yoğunlaşmaların olduğu yerlerde asimetrik durumu dikkate alarak hareket etmiştir (Holliday, 2012: 17). Muhalifler; hava üsleri, karargahlar, askeri okullar ve hava savunma sistemleri gibi önemli askeri yerleşkeleri kuşatmaya alıp dışarı erişimlerini kesmeye çalışmış, direnişlerini kırıp ele geçirmeye çalışmıştır. Arkası kesilmeyen saldırı ve tacizlerde çok sayıda silah ve mühimmat ele geçirmişlerdir. Yüzlerce oluşumdan meydana gelen muhalifler on binlerce silahlı adamı seferber etmiş olmanın avantajıyla insan kaynağı kayıplarını hemen telafi edebilmiştir. Oluşumların küçük ölçekli olması, çatışmalardaki yıpranma paylarını da azaltmıştır (White, 2012). Grupların içindeki unsurların bazıları disiplinli ve iyi silahlanmış, emirlere sıkı sıkıya uyan ve taktiksel kabiliyetleri gelişmiş kimselerdir; diğerlerinin ise bu nitelikleri zayıftır. Direnişçiler toplumun her kesiminden gelmiştir. Zengin, yoksul, kentli, köylü, eğitimli, eğitimsiz, eski asker ve siviller vardır. Çoğu köyünü kasabasını korumak isteyen yerel insanlardan oluşmuştur. Bazı gruplar yalnızca firari ordu mensuplarından meydana gelmiştir. Çoğunluk, radikal anlamda olmasa da dindar kimselerdir. İçlerinde Kürt ve Hristiyanlar görülmüş ise de tamamına yakını Sünni Arap idi. Geniş bir ideolojik yelpazeden

gelmişlerdir. Bir tarafta sekülerler, diğer tarafta Selefiler ve cihat yanlıları, bir tarafta bu kutupların arasındakiler vardır. Zamanla grupların dini motifleri ağır basacaktır (Enders, 2012).

İdlib'in Zaviye Dağları bölgesi silahlı muhaliflerin 2011 sonbaharından itibaren ilk faaliyet merkezlerinden biri olmuştur. Haziran başında muhalifler burada bir askeri üssü ele geçirmiştir. Ordudan kaçan askerleri 19 Aralık 2011'de İdlib'in Cebel Zaviye bölgesindeki Kafrouaid ve Kensafra köylerinde sıkıştıran rejim güçlerinin 70 ila 111'ini toplu şekilde öldürdüğü olay akıllarda kalmıştır (Anon, 2012a).

Rejim, mezhepsel fay hatlarıyla oynamaya devam etmiştir. Lazkiye ve Tartus'taki Alevi çoğunluk içinde yaşayan sahil kesimi Sünnileri, 2011'de halk hareketleri başladıktan hemen sonra rejimin milis gücü olan Şebbihaların baskısı altına girmiştir. 25 Mart 2011'de yani Dera olaylarından günler sonra Lazkiye'de Şebbihalar etnik temizlik operasyonlarına başlamıştır. Rejim kontrol noktaları kurup çevre bölgelerden destekçilerini temizlik yapılan yere taşımıştır.[12] Rejim destekçileri protestocularla ve silahlı direnişe yönelen kimselerle çatışmıştır. Suriye rejimi olaylarla ilgili "köktendincileri" ve Filistinli mültecileri suçlamıştır (BBC News, 2011). Şiddetin tırmanmasından hemen önce ise üniformalı güvenlik güçleri kente girerek kontrolü ellerine almış ancak silahsız göstericilerin üzerine ateş açmıştır. Lazkiye'den Sünni nüfusun özellikle Filistinlilerin çıkartılması yaz boyunca sürmüştür ve bu kimseler İdlib içerisine Hatay hattına doğru sığınmıştır. Lazkiye sahilinden 40 km uzaklıktaki Banyas'ta da daha nisan ayı başında milis ve güvenlik güçlerinin operasyonları başlamıştır. Alevi yerleşimlerle çevrili Bayda'da da göstericilere Şebbiha ve güvenlik güçleri ateş açmış ve pek çoğunu gözaltına almıştır (Stack and Zoepf, 2011).

Şiddete yol açan bu mezhepsel tansiyon rejim tarafından bilinçli planlanmış olsun ya da olmasın, Lazkiye, Banyas ve Tel Kalak'taki operasyonlar Alevilerin

[12] Suriye Alevilerinin yüzde 75'i Lazkiye ve Tartus'ta yaşıyordu. Son 40 yılda, Aleviler tarihsel olarak yaşayageldikleri dağlardan tarımsal ovalık alanlara inmişti. Esad ailesinin memleketi Kardahah böyle bir yerdi. Sünniler ise tersine Osmanlı döneminden bu yana sahil kesiminde baskın olmuşlardı. 1950'lerde Lazkiye'nin Ramal bölgesine akan Filistinli Sünni mülteciler etnik gerilime sebep olmuştu. Bu etnik dinamik, rejimin ilk temizlik operasyonlarını neden Lazkiye ve Banyas'ta yaptığını açıklamaktadır. Olaylar yaşandığında bölgeye gelen üniformalı güvenlik güçleri Şebbihalardan yana tavır almıştır. Alevi toplumunun bazı mensuplarının, Esad sonrası Suriye'ye hazırlık için Alevilerin ülkenin en önemli limanında hakimiyetlerini pekiştirmeyi istemiş olması mantıklıdır. Neticede Alevi yoğunluklu bu bölgeden Sünni nüfus uzaklaştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz (Holliday, 2011: 1-29).

yoğun yaşadığı merkezlerle ikmal yollarının güvenliğini sağlayıp pekiştirmiştir. Humus'tan ayrılan 15 bin kadar Alevi, İsmaili ve Hıristiyan ailenin de Tartus'a yerleşmesi buna ayrıca katkı sağlamıştır (Holliday, 2011: 21).

Muhalif unsurlar sahada hızla askerileşme çabasına girerken, siyasi düzlemde de bazı girişimler vardı. İç savaş döngüsü başlayana ve askeri muhaliflerin rolü baskın hale gelene kadar siyasi muhalefetin durumu uluslararası alanda ilgi görecektir.

Muhaliflerin ortak siyasi hareket inşa etme arayışlarının ilk somut çıktısı, uluslararası teşviklerle Ekim 2011'de İstanbul'da Suriye Ulusal Konseyi'nin kurulmasıdır.[13] SUK kurulurken, Batı'nın askeri müdahalesine hazırlık yapan Libya Ulusal Geçiş Konseyi modelinden ilham alınmıştır (International Crisis Group, 2013).

SUK'un bünyesinde bazı siyasi partiler, hareketler ve bağımsız isimler vardı. En önemli bileşenleri ise Suriyeli reformist entelektüellerden oluşan Şam Deklarasyonu grubu, Müslüman Kardeşler daha ziyade İslamcılar ve bağımsız teknokratlardan oluşan İstanbul Buluşması mensupları, genç aktivistler, Kürt aktivistler, Asuriler idi. Aleviler, Hıristiyanlar, Şiiler ve Dürziler sembolik temsile sahipti.[14] Muhaliflerin büyük bölümü Esad rejiminin devrilmesi, ülkenin birliğini koruma, devrimi barışçıl yollardan başarıya ulaştırma paydasında birleşiyordu. Buna

[13] SUK, Esad'la muhtelif nedenlerden ötürü çalışmak istemeyen devletlerin tercih ettiği en uygun muhalif örgütlenmeydi. Çoğu SUK üyesi iyi eğitimli, Batı'ya meyyal elitlerden ve daha önce Hafız ya da Beşşar Esad tarafından sürülmüş kimselerden oluşuyordu. Merkezi İstanbul'da idi ve 18 ülkede temsilcilikleri vardı. Bu uluslararası örgütlenme SUK'a küresel düzlemde hareket etme avantajı kazandırıyordu. Pek çok SUK mensubu 2000'lerin başındaki Şam Baharı sırasında yürüttüğü muhalif faaliyetlerle tanınmıştı. En azından başlangıçta SUK'un uluslararası kredibilitesi yüksekti. Ayrıntılı bilgi için bkz (O'Bagy, 2012: 10).

[14] Bir diğer muhalif örgütlenme olan Şam merkezli Suriye Ulusal Koordinasyon Komitesi'nin (NCC) bünyesinde 13 sol eğilimli ve 3 Kürt parti vardı. NCC, SUK'la özellikle rejimle diyalog ve dış müdahale konusunda iki temel görüş ayrılığına sahipti. NCC, rejimin askerleri sokaklardan çekmesi ve göstericilere saldırmayı durdurması ve siyasi mahkumları serbest bırakması durumunda Şam yönetimiyle diyaloğa girilebileceğini savunuyordu. SUK ise rejimle diyaloğun şartı olarak Esad yönetiminin yetkileri devretmesini ve bunu nasıl yapacağını ilan etmesini istiyordu. SUK, dış müdahaleye prensip olarak karşı olsa da tam bir görüş birliği içinde değildi. Bazı SUK mensupları özellikle genç aktivistler uçuşa kapalı bölge ilan edilmesini ve NATO'nun Libya'ya yaptığına benzer bir müdahaleyi talep ediyordu. NCC ise rejime ekonomik yaptırımlar ve diplomatik baskı uygulanmasını tercih ediyordu. Öte yandan yaşları 17-35 arasında değişen genç aktivistler meydanlardaki eylemlerin başını çekiyordu. Farklı siyasi yelpazelere mensuplardı fakat çekirdek grubu Suriye'nin siyasi ve ekonomik açıdan marjinalleşmiş yoksul ve orta sınıfındandı. Zamanla sosyal medya üzerinden örgütlenmiş, Suriye Devrimi Genel Komisyonu (SRGC), Yerel Koordinasyon Komitelerini de içine alan Ghad ittifakı ve (Humus ve İdlib tabanlı) İslamcı eğilimleri olan Suriye Devrimi Yüksek Konseyi gibi oluşumlara gitmişlerdi. Bu üç grup SUK'a destek vermişse de yalnızca son ikisinin resmi temsilcisi vardı. Ancak diğer iki gençlik oluşumunun örgütlenmesi oldukça iyiydi. Her üç oluşum rejimle diyaloğu reddediyordu. Suriye muhalefetinin İslamcı damarı 3 grubu

karşın başlangıçta, rejimle diyalog, dış müdahale ve muhaliflerin silahlandırılması konularında sert görüş ayrılıkları da yaşanıyordu. SUK içinde dışardan herhangi bir askeri müdahaleye karşı olanlar ve sivil itaatsizliği tek yöntem olarak savunanlar, kim tarafından yapıldığı önemli olmaksızın dışardan askeri müdahale isteyenler, müdahaleyi insani, ekonomik ve hukuki tedbirlerle bir arada değerlendirenler vardı (Zenko, 2011). Muhalefetin askerileşmesinin, ayaklanmayı silahlanmış Sünni kalkışması olarak göstermek isteyen rejime hizmet edeceğini düşünüyorlardı. Bu bakış açısı onları ÖSO ile ayırıyordu. Bu nedenle ÖSO ile ilişkilerde kararsızlık vardı (Slim, 2011). Müslüman Kardeşlerin güçlü hatta ilk dönemdeki baskın rolü diğer grupların eleştirisini almıştır. İdeolojik ve taktik düzeydeki fikir ayrılıkları, SUK'u karar alma, karar mekanizmaları kurma ve geçiş yönetimi planı oluşturma gibi işlerden geri bırakmıştır. Sahadaki çatışma ve can kayıpları arttıkça, SUK'un dış müdahale ve yardım toplamak için Batı'da lobi yapmakta başarısız olduğu eleştirileri artacaktır. Suriye sahasına ya da mültecilerin içine girmeyen SUK, otel lobileri ve havaalanlarının dinlenme salonlarında varlık gösteren bir örgüt imajı edinecektir (White, Tabler, and Zelin, 2013).

SUK'un en önemli açmazlarından biri, Katar ve Suudi Arabistan'ın kendi bloklarını destekleme rekabetinin konsey içindeki ayrılığı körüklemiş olmasıdır (International Crisis Group, 2013). Suriye'nin Dostları grubundaki ülkeler SUK'un birlikten yoksun ve felç edici bu halinden rahatsızlardı ve daha büyük bir destek vermek için örgütün birliğinin sağlanmasını bir ön koşul haline getirdiler. Yabancı liderler uluslararası yardımların akışı için muhalefetin tek bir örgüt çatısı altında bütünleşmesini istedi. Bununla muhalefetin SUK arkasında toplanması beklenmiştir (O'Bagy, 2012: 9).

2011 sonuna doğru Hama ve Humus, halk hareketlerinde en büyük protestoların düzenlendiği merkez üs haline gelmiştir. Bu iki ildeki huzursuzluk ülkenin en büyük ekonomi merkezleri olan Şam ve Halep arasındaki bağlantıyı tehdit eder

kapsıyordu. Müslüman Kardeşler, Selefiler ve ılımlı ya da liberallerden oluşan İslamcı Arap partileri. Müslüman Kardeşler, tarihsel olarak Esad ailesiyle savaşa tutuşmuş bir yapıydı. Bu savaşın en şiddetli dönemi olan 1975-1982 Hama ayaklanması, rejimin 20 bine yakın sivili öldürmesiyle son bulmuş ve Müslüman Kardeşler teşkilatı sürgüne gitmek zorunda kalmıştı. 30 yıldır yurt dışında olan bu örgütün ülke içindeki gücü 2010'ların başında tam olarak bilinmiyordu. Selefiler, İslamcılar içindeki en küçük gruptu ve Deyr Zor, Cisr eş Şuğur ve Lübnan sınırı yakınındaki bazı kasabalarda güçlülerdi. Geçmişte Suriye istihbaratı bu Selefilere Irak'ta bombalama ve savaş faaliyetlerinde bulunmaları için güvenli şartlarda barınma imkânı vermişti. Halk hareketleri sırasında ise bu Selefi gruplar eski patronlarının aleyhine dönmüşlerdi ve teyit edilememiş bilgilere göre bazı mezhepçi cinayetler işlediler (Slim, 2011).

olmuştur. Muhaliflerin saldırıları kuzey-güney bağlantısını kesintiye uğratıyordu. Yani bu nedenle ülke bir anlamda bölünmüştür. Humus aynı zamanda doğudan gelen petrolün rafine edilip Tartus limanına aktarıldığı yerdi. Hama ve Humus, mezhepsel arka planı nedeniyle de gerilim kaynağıydı. 1960 ve 70'lerde rejim sahildeki dağlarda yaşayan Alevilerin bu illere göçünü teşvik etmişti. Ancak 2011'de halk hareketleri başlayınca pek çok Alevi aile Lazkiye ve Tartus'a geri dönmüştür (Holliday, 2011: 14-15).

2012 başlarında sahadaki askeri hareket gelişirken SUK kitlenmiş halinden halen kurtulamamıştı. SUK'un bir süre sahadaki Özgür Suriye Ordusu bileşenleriyle ilişkisi olmadı. Sahadaki askeri ve sivil grupların konseyden temel beklentisi "devrim" için her türlü uluslararası kamuoyunu destek yönünde harekete geçirmesiydi.

Fakat SUK yerel muhalif güçlerle de kayda değer bir etkileşim sağlayamadığı ve silahlı çatışmaların dozu arttığı için itibar ve nüfuz kaybına uğramaya devam etmiştir. Sahadan SUK'un rolünü kabul eden, destekleyen ya da önemseyen mesajlar gelmemiştir (O'Bagy, 2012: 6).

2012 başlarında rejim ordusu, gösteriler ve küçük çaplı silahlı direnişlerin yayılması nedeniyle ülke genelinde bazı yerlerden çekilip gücünü kendince daha önemli gördüğü yerlere odaklamak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda bilhassa Halep'in kuzeyindeki köyler 2012 şubatında devrimcilerin kontrolüne girmiştir.

Bu arada muhaliflere dışarıdan az da olsa ilk hafif silah yardımlarının başladığı bildirilmiştir. İddiaya göre, 2012'nin ilk ayı ve daha sonra nisan ayından yıl sonuna kadar devam edecek şekilde Katar Hava Kuvvetleri, Ürdün Hava Kuvvetleri ve Suudilere ait toplam 160 kargo uçağı Türkiye ve Ürdün'e askeri malzeme getirmiştir. Suudiler Hırvatistan'dan tedarik ettikleri silah ve malzemeleri Ürdün ordusuna naklettirmiştir. Katar'dan gelen askeri kargolar ABD ordusunun Ortadoğu'daki lojistik üssü olarak bilinen Al Udeid Hava Üssü'nden çıkmıştır (Chivers and Schmitt, 2013).

Şam'ın ardından ülkenin en büyük kenti durumundaki Halep, 2012 şubatında ayaklanmaya katılmıştır ki ilk yıl Sünni iş çevrelerinin nispeten rejimin yanında olduğu düşünülmüştür.

Esad rejimi şubat ve mart aylarında yaptığı saldırılarla anahtar durumdaki kent merkezlerini ele geçirmiştir. Fakat muhalifler başarıyla kırsala doğru çekilmiştir. 2012 baharında rejim kent merkezlerine, muhalifler de kırsallara hakimdir.

2012 şubat sonunda Suriye'nin Dostları toplantısında muhalefete askeri yardım ve müdahale konusunda karar çıkarmak isteyen Suudi Arabistan ve Katar istediğini elde edememiştir. Toplantıyı terk eden Suudi Dışişleri Bakanı Prens Suud el Faysal, muhalifleri silahlandırmanın harika bir fikir olduğunu buna karşın toplantıda bir türlü harekete geçilemediğini söylemiştir. Bu arada müdahale çağrısı yapan Katar Dışişleri Bakanı Thani bir Arap gücü oluşturulup insani koridorlar açılmasını savunmuştur (Abouzeid, 2012). Katar Başbakanı birkaç gün sonra da muhaliflere kendilerini savunmaları için silah yardımı dahil gereken her türlü desteğin verilmesi gerektiğini söyleyip Arap ülkelerine askeri destek için harekete geçme çağrısı yapmıştır (Reuters, 2012). Öte yandan aynı dönemde Suudi Arabistan'ın muhaliflere zaten bazı askeri yardımlar yapmakta olduğu yönünde haberler çıkmaya devam etmiştir.

BM arabuluculuğunda sağlanan ateşkesin kâğıt üzerinde de olsa yürürlükte olduğu dönemde, 2012 nisan sonu ve mayıs ayının ilk haftasında bazı muhaliflere ABD'nin koordinasyonuyla Körfez ülkelerinden çok daha iyi silah akışı başladığı bildirilmiştir. ABD yönetimi ise Suriye muhalefetine öldürücü olmayan askeri yardımlarını artırdığını duyurmuştur. Suriye içine Lübnan'dan geçirilen yardımların Zebadani ve Şam kırsalında, Türkiye'den geçirilenlerin İdlib kırsalında depolandığı belirtilmiştir. Buna karşın silah temininde en güçlü kanal kaçakçılık ve Suriye ordusundan sızdırılanlar olmaya devam etmiştir (DeYoung and Sly, 2012). Aynı dönemde sahaya dışardan silah girişi olmadığı yönünde başka haberlerin de görülmesi, muhaliflerin bir bölümüne destek ulaştığı bir bölümüne ise ulaşmadığı şeklinde yorumlanabilir.

2012 haziranında, ülkenin güneyinde Hama kırsalında muhalifler Suriye'deki en büyük güvenli bölgelerini oluşturmuştur. Esad rejimi Humus kent merkezini kontrolünde tutmaya devam ederken kuzeyindeki Rastan ve güneybatısındaki Kusayr ilçelerinde muhalifler güçlü varlık göstermiştir. Aynı şekilde rejim Şam merkezinde de hakimiyetini sürdürmüş ama Şam'ı Lübnan'dan ayıran Kalamun vadisi muhaliflerin kontrolünde kalmıştır (Holliday, 2012: 8).

Muhaliflerin 2012'nin ocak ve mart ayları arasındaki vur-kaç saldırıları ve pusu sayısı iki katından fazla artmıştır. Şubat ve mart aylarında kurulan muhalif grup sayısı, ayaklanmanın ilk 10 ayında oluşandan fazladır. Bu trendde silahlı direnişe katılanların sayısı iki katına ulaşmıştır. Direnişçilerin sayısının 2012 mayısının

sonlarına doğru 40 bin kişiye ulaştığı tahmin edilmiştir. Ordudan kaçanların sayısı ise Türk yetkililere göre 60 bine ulaşmıştır (Peker and Abu-Nasr, 2012).

Artan savaş güçleri sayesinde muhalifler, gerilla taktikleriyle yetinmeyi bırakarak alan kazanma ve ellerinde tutmaya yönelmiştir. Nitekim muhalifler açısından kuzeyde Türkiye sınırından başlayarak ortasında Zaviye Dağları kalacak şekilde, doğu hattını Halep-Şam bağlantısını sağlayan M4 karayolunun oluşturduğu ve güneyde Hama kırsalına uzanan bir güvenli bölge ortaya çıkmıştır (Holliday, 2012: 12).

Ordudaki firarların çokluğundan ötürü Şam yönetimi güçlerinin yalnızca üçte birini aktif olarak kullanabilmiştir. Bunlar 4. Zırhlı Birlik, Cumhuriyet Muhafızları ve Özel Kuvvetler gibi askerlik hizmeti dönemindeki Sünnilerden ziyade profesyonel Alevi asker ve subaylardan oluşan unsurlardı. Gelişmiş silahlar, zırhlı unsurlar, topçular, füze sistemleri ve hava gücü bunlardaydı. Kalan askerler yani Sünni piyadeler birliklerinde tutuluyordu. Rejimin sadık gördüğü insan kaynadığındaki sınırlılık, yönetimi ülkenin stratejik kısımlarını koruyabilmek için kalan büyük bölümünü terk etmeye zorlamıştır. Bu tablo rejimi, milis gücü ve Hizbullah gibi yabancı savaşçılara yöneltmiştir. Nitekim milis güçlerin savaştaki rolü baskın hale gelmiştir. Kuşkusuz yerel milislerin kullanılması, mezhepsel ayrımların sömürülmesi anlamına geliyordu. Milisler savaşın genel kurallarını hiçe sayan aşırılıklara kaçıyordu (Jenkins, 2014: 6).

Suriye'nin karşı-ayaklanma stratejisi Esad rejiminin 1977-1982 Hama ayaklanması ve Sovyet/Rusya'nın Afganistan ile Çeçenistan savaşlarındaki tecrübelerinden yola çıkmıştır. Buna göre nüfusun en yoğun olduğu yerlerde, mezhepsel anlamlarda, askeri üslerde ve stratejik ikmal hatlarında durağan bir müdafaa stratejisi izlenmiştir. Bu da ülkenin geniş bir kısmından çekilmeyi gerektirmiştir. Anahtar öneme sahip noktalardaki saldırıların ise yoğun hava ve topçu atışıyla desteklenmesi gerekmektedir. Bunu komando ya da milis güçlerinin temizliği izler. Bu işlem yıkıcıdır ve ayrım gözetmez. Hava ve topçu gücü tarlaları, fırınları, hastaneleri, ticari yaşamı ve yaşam desteği veren altyapıyı da hedef alır. Amaç halkı ayaklanma bölgesinden uzaklaştırma ve silahlı unsurlara verilen desteği kesmektir. Bu taktikler sığınmacı sayısının yüksek olma nedenini de açıklamaktadır (Jenkins, 2014: 12).

Ayaklanmanın ilk yılında uluslararası alanda, uçuşa yasak bölge gündemine hizmet etmemesi adına helikopterleri kullanmayan Esad yönetimi, Nisan 2012'den itibaren bunları yoğun şekilde devreye sokmuştur.

2012'nin mart ve nisan döneminde muhaliflere bilhassa Suudi Arabistan ve Katar'ın başını çektiği Körfez ülkelerinden artan bir dış destek görülmüştür. Ancak muhalifler gelen yardımların halen hafif silahlar olduğundan yakınmıştır.

Yine de yaza doğru dış desteğin semerelerini alacaklardır. Öte yandan muhalif gruplara gelen farklı para ve silah destekleri, aralarındaki rekabetin artmasına ve muhalefetin birliğinin bozulmasına neden olmuştur. Bazı gruplar Suudi Arabistan'dan gelen çok büyük miktarlardaki paralarla rejime yakın yerleşimleri hedef alan bazı grupların mezhepsel tırmanışa hizmet ettiğini bildirmiştir. Özellikle Suudlardan yardım alan grupların birtakım emirleri yerine getirdiği iddiaları vardır (Holliday, 2012: 22).

Halihazırda CIA'in içinde bulunduğu bir yardım örgütlenmesi bulunmasına karşın ABD ordusu muhaliflere doğrudan silah yardımı konusunda isteksiz görünmüştür. 2012 şubatı sonunda ABD Genelkurmay Başkanı Martin Dempsey, silah yardımına ilişkin karar almak için henüz erken olduğuna çünkü Suriye'de muhalefetin kim olduğunun tanımlanabilmesinin halen mümkün olmadığına işaret etmiştir (CNN, 2012). Savunma Bakanı Leon Panetta da aynı şekilde Suriye silahlı muhalefetinin neyden meydana geldiğinin belirsiz olduğunu, ortada tanınacak ya da işbirliği yapılacak birleşik bir yapı olmadığını gerekçe göstermiştir (U.S. Department of Defense, 2012).

2012 yılında Suriye'de Selefilik, radikalizm, İslamcı savaşçılar gibi konular gündeme girmeye başlamıştır. Batılıların ve bazı iç dinamikler İslam dairesinde Selefilik, cihatçılık, İslamcılık vb. kavramlarla refere ettikleri endişe, kuşku, önyargı ya da suçlamaların temeline koydukları konu, ülkedeki dini referanslı hareketlerin en önde geleni olan Müslüman Kardeşler'dir. (MK) Suriye'de dini referanslı hareketlerin tahlilinde milat olarak MK'nın 1976-1982 yılları arasında yürüttüğü uzun bir silahlı ayaklanma vardır. Barışçıl gösterilerin ilk döneminde rejim eylemcileri itibarsızlaştırmak için muhalifleri Selefi aşırıcılar olarak etiketlemeye çalıştığında uluslararası kamuoyu o zaman için gerçek karşılığı bulunmayan bu söylemi ciddiye almamıştır.

Suriye iç savaşı terminolojisinde radikal ya da selefi olarak nitelenen faaliyetlerin[15] ilk işaretlerine 2012 yılı başlarında rastlanmaktadır. 2012 yılının ilk haftalarında, rejimin yerine Selefi temellere dayalı İslami bir devlet kurma iddiasını dillendiren ve bu amaçla cihat çağrısı yapan Nusra Cephesi[16] ve Kata'ib Ahrar'uş Şam (Anon, 2012) örgütleri faaliyete geçtiklerini ilan etmiştir. Aynı dönemde militanca hazırlanmış online içeriklerde, sosyal medyada, videolar ve iletilerde Selefi dokular belirginleşmeye başlamıştır (Anon, 2012: 2).

Şubat 2012'de El Kaide lideri Eymen el Zevahiri, Müslümanlardan Suriye cihatını desteklemelerini istemiştir. ABD istihbaratı, daha sonra Nusra Cephesi'nin üstleneceği Şam ve Halep bombalamalarının, Zevahiri'nin talimatıyla Irak El Kaidesi tarafından gerçekleştirilmiş olabileceğini bildirmiştir (Landay, 2012). Ancak 2012 boyunca radikal unsurlar özellikle El Kaide meselesi Batı medyasında, sahadaki varlıklarına göre çok daha fazla bir hassasiyet, ilgi ve endişeyle ele alınmıştır (MacFarquhar and Saad, 2012). Bunlar, sahanın en etkili savaşçıları olarak dikkati çekiyorlardı.

Irak el Kaidesinin uzantısı olan Nusra Cephesi, askeri becerileri ve halk desteği bulma konusunda diğer grupların çok ilerisinde kabiliyet gösteriyordu. ÖSO gruplarındaki disiplinsizlikler ve askeri tecrübesizliklerden kaçan birçok savaşçı

[15] Ayaklanmanın başladığı alanlar Selefi etkiye yüksek düzeyde maruz kalabilecek sosyal köklere sahipti. Söz konusu bölge sakinlerinin pek çoğu büyük kentlerin banliyölerine doluşmuş alt sınıflara mensup göçmen tarımsal nüfus idi. Rejimin en kor çekirdeği ve destekçisi kentli elitlere göre, 2005'teki ekonomik açılımın meyvelerini görmemişlerdi. Yıllardır çekilen kuraklık, siyasi ve ticari limanlar durumundaki merkezlerin dışındaki yerlerde etkileri daha fazla hissedilen ekonomik kötüleşme, kırsaldan banliyölere göçü artırmıştı. Geleneksel ilişkilerden gelen insanlar bir anda sosyal desteklerin/bağların olmadığı ortamlara düşmüştü. Devletin ve Baas Partisinin sunduğu sosyal hizmet ve destekler azalmıştı ki Baas Partisi aslında bir zamanlar alt sınıflardan aldığı yoğun desteğe dayanıyordu. Şam, Halep ve Humus banliyölerindeki nüfus kentli elitlerden kopmuş haldeyken Selefi vaizlerin bahçesi olmuştu. Rejimin uygulama ve araçları, selefilerin ve mezhepçi tonun güçlenmesini kolaylaştırmıştır. Esad ailesi özellikle Şam ve son yıllarda Halep'teki Sünni iş çevrelerinden ve kuruluşlarından destek devşirerek, Sünnilerinki gibi dini görüntüler vererek, Sünni kadınlarla evlenerek, bazı önemli hassas görevlere Sünnileri atayarak, güç yapısının geniş bir kapsama alanı olduğunu göstermeye çalışmıştı. Ancak rejimin barışçıl gösterilere müdahale şekli mezhepçi kimliğinin derinlerde durduğu şeklinde anlaşılmıştır. Protestolar yayıldıkça rejim en sadık, Alevi ağırlıklı güvenlik unsurlarını Sünnilerin üzerine göndermiştir. En önemlisi Şebbiha'nın oynadığı roldü. Tümüyle Alevilerden oluşmasa da Şebbihalar, göstericiler ve sivil nüfusa yönelik en acımasız eylemler ve katliamlardan sorumlu tutulmuştur. Söz konusu eylemlerde bulunan unsurların, şiddete maruz kalan Sünni köylerini çevreleyen Alevi köylerinden çıkmış olması Sünnilerin gözünde Alevileri Şebbihalara eşit kılmıştır. Iraklı Şii siyasilerin, İran ve Hizbullah'ın rejimi müdafaası mezhepsel okuma ve söylemleri iki taraf için de güçlendirmiştir (International Crisis Group, 2012).

[16] Nusra Cephesi kendisini Sünni toplumunun, Alevi düşmana ve Şii ajanlara karşı savunucusu olarak resmediyordu.

Nusra Cephesi'ne kaymıştır. Nusra Cephesi dışında radikal Selefi ve yabancı savaşçılar sahada giderek güçlenecektir. Cihat etmek gerekçesiyle sahada boy gösteren bu yabancılar 2012 sonbaharında Türkiye sınırına sıfır noktadaki Babulhava gibi bir yerde en güçlü ÖSO gruplarını tekfir edip rest çekmeye, saha hakimiyeti iddiasında bulunup yerli grupları bastırmaya çalışacak kadar ileriye gidecektir (Abdul-Ahad, 2012).

Bazı Selefiler, uluslararası toplumun muhalifleri kararlı şekilde destekleyememesinden istifade etmiştir. Batının rejimin katliamları karşısında hareketsiz kalmasını, geleneksel Batı karşıtı söylemlerine katmışlardır. Batı ÖSO gruplarını desteklemekte tereddüt gösterirken, Körfez ülkelerinden özel ve resmi kanallardan Selefi gruplara yardımlar artmıştır (Abdul-Ahad 2012).

Selefilik, radikalizm ya da cihatçılık olarak adlandırılan meselelerin iç ve dış dinamikler açısından önemi şudur:

İç dinamikler açısından bakıldığında Esad cihat yanlıları tehdidini muhalif cephe içerisinde kullanarak Alevi ve Hıristiyan toplulukların rejime desteklerini sağlamıştır. Yine üst ve orta sınıf Sünnilerin desteğini bu korku üzerinden kazanmaya çalışmıştır. Dış ortama bakıldığında da Rus ve İran liderliği sürekli şekilde Esad rejimine destek verilmesi için radikal İslamcıların rolüne işaret etmiştir (O' Bagy, 2012: 6).

Cihat yanlılarının varlığı muhalefetin uluslararası arenadaki potansiyel destekçilerini caydırmış ve doğrudan askeri müdahalenin maliyetlerinin yüksek olacağı kuşkusunu artırmıştır. Meşru muhaliflere yönelik yardımlarla ilgili uluslararası çabaları zorlaştırmıştır. En önemlisi muhaliflere daha sofistike silah yardımı yapılmasını engellemiştir. ABD yönetiminin muhaliflere silah yardımını sınırlandırmasındaki en temel gerekçe bunların cihat yanlılarının eline geçmesi korkusudur (O' Bagy, 2012: 38-39).

2.3 İç Savaşın Başlaması ve Muhaliflerin Rejimi Dengelemesi

Rejimin askeri müdahaleleri ile muhaliflerin dağınık silahlı savunma ya da saldırıları, 2012 yazından itibaren iç savaşa dönüşen bir sürece girmiştir. Devletin şiddet tekeli yaz aylarından itibaren yüzlerce silahlı muhalif grup/grupçuğun türemesiyle sona ermiştir.

Rejim ordusunun durumuna bakıldığında, mezhepsel kırılganlığı kendisi için hem risk hem de avantajlar sunmuştur. Mevcutta Fransız mandası döneminde azınlıklarla özellikle Alevilerle kadrolaştırılmış bir Suriye ordusu vardı. Askere

çağrılmış 300 bin kişinin çoğu Sünni idi. Fakat ordudaki 200 bin profesyonel askerin yüzde 70'i ve subayların tahminen yüzde 80'i Alevi idi (Bhalla, 2011). Ayrıca, 1963'te Baas darbesinden sonra göreve getirilen subayların yüzde 90'ı Alevi idi ve o zamanın genç subayları artık üst düzey pozisyonların sahibiydi (Dam, 1988: 32). Rejim, geleneksel olarak Sünnilerin atandığı ve uzun yıllar Rastanlı tanınmış ailelerden Tlaslardan General Menaf'ın görevde olduğu savunma bakanlığına Ağustos 2011'te Ortodoks Hristiyan General Davud Rajiha'yı getirmiştir. Silahlı kuvvetlerin sadakati konsolide edilmeye çalışılmıştır. Rejim asker sevk etmesi gerektiğinde sadık unsurlar olarak bilinenlerin dışındakileri göndermek istemiyordu. Gönderirse de yanlarına Alevilerin baskın olduğu istihbarat servisi elemanlarını koyuyordu. Ordunun 5 bin civarında tankı ve 5 bin de farklı işlevler gören zırhlı aracı vardı (IISS, 2011: 330-331).

Rejim başlangıçta, gücünü muhafaza edebilmek için ülkenin ana ikmal yolları üzerindeki kontrolü elinde tutmaya çalışmıştır. Bunların en önemlisi Ürdün sınırından başlayarak Şam'dan geçen ve kuzeyde Halep'e çıkan kuzey-güney karayoluydu. Humustaki huzursuzluk rejimin bu kritik arterinin daralmasına neden oluyordu ama yine de lojistik akışını sağlayabiliyordu. Humus, ülkenin iç kesimleri ile sahil kesimi arasındaki kesişme noktasındaydı (Holliday, 2011).

2012 temmuz ortasında muhalifler başkenti ele geçirme iddiasıyla Şam Volkanı Operasyonu'nu başlatmıştır. Ancak bazı bölgeleri kontrollerine alsalar da kent merkezine sokulamamışlardır. Bir haftaya kalmadan rejim çoğunu geri almıştır. Bu operasyonun daha çok psikolojik etkisi olmuştur (Black and Borger, 2012).

İç savaşa sürüklenme sürecinin ilk kırılma noktası ise 19 Temmuz 2012 günüdür. Muhalifler Halep'in kuzeyinde şehir merkezine ani bir saldırı başlatmıştır. 10 gün içinde kent merkezinin doğusu ve en stratejik yerlerini ele geçirmişlerdir. Safire gibi Şam yönetiminin en büyük silah fabrikalarının bulunduğu noktaya kadar sokulup merkezi çevreleyen mahalleleri kontrollerine almıştır. Rejimin sivil yerleşimleri savaş uçaklarıyla vurduğu ilk saldırı burada olmuştur (Anon, 2012b). Halep artık rejim açısından kontrol altında olma vasfını yitirmiştir ki bu ticaret merkezine savaşın gelmesi ülke ekonomisini sarsacaktır. Muhaliflerin Halep hamlesini yaptığı 19 Temmuz'da, Şam'da, yeri ulusal güvenlik merkezi olarak bildirilen ve halen gizemini koruyan büyük bir patlama olmuştur. Rejim televizyonu, olayda, Savunma Bakanı Davud Rajiha, silahlı kuvvetlerin iki numarası olarak bilinen Esad'ın eniş-

tesi Asıf Şevket, Esad'ın kriz yönetim danışmanı (işlevsel olarak yardımcısı düzeyinde) olan eski savunma bakanı Hasan Türkmani'nin öldüğünü duyurmuştur (Black and Chulov, 2012). Bu iki hadise o güne kadarki saldırı, çatışma ve savunma durumlarını artık kapsamlı bir iç savaşa çevirecek, rejimin net askeri karşılıklar vereceği bir dönemin kapısını aralamıştır.

Rejim iç savaş pozisyonu alırken, kuzeydeki Kürt muhalefetin durumunu güvenceye almak istemiştir. Ağustos ayı ortalarında rejim ordusu kuzeyde Kürtlerin yaşadığı Afrin, Kobani (Aynul Arab) ve Kamışlı'dan çekilmiştir. PKK'nın Suriye uzantısı PYD, buralarda kontrolü devraldığını duyurmuştur (Markey, 2012).

Muhalifler, 2012 yazından itibaren kuzey Suriye'de özellikle İdlib, Halep ve Rakka illeri ile doğuda Deyrizor'da geniş alanlarda hakimiyet kurmuştur. Hatta başkent Şam'ın yakın çevresi kısmen muhaliflerin kontrolüne girmiş ya da rejim ve muhaliflerin birbirine üstün gelemedikleri alanlara dönüşmüştür. Humus'un bazı bölgeleri muhaliflere geçmiştir. Muhaliflerin Kuneytra, Dera ve Haseke'de pozisyonları sağlamdı. Hatta Alevilerin kalesi olarak bilinen Lazkiye ilinde, kuzey kırsalına hâkim olmuşlardır. Sadece Dürzi nüfus yoğunluklu Suveyde ve Alevilerin baskın olduğu Tartus illeri rejimin tam kontrolündeydi.

2012 ortalarında, rejimin düşebileceği beklentisi artmış, Esad'ın ülke dışına çıkışı tartışılmaya başlamıştır. Rejim müzakerelere daha açık bir tutum sergilemiştir. Ülkede, rejimin düşeceği heyecanı yayılmıştır.

2012 haziranı başında bir grup CIA görevlisi Türkiye'ye gelmiş ve sınır hattında konuşlanarak, muhaliflere destek veren Katar, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ülkelerin yardımlarının koordinasyonunu yürütmeye başlamıştır. ABD ve söz konusu ülkeler hangi muhalif gruplara ne verileceğini planlamıştır. Piyade tüfekleri, bomba atarlar ve mühimmat ile bir miktar anti-tank füzesinin Türkiye üzerinden sahadaki muhaliflere sevk edildiği iddia edilmiştir (Schmitt, 2012).

Eylül 2012'de, silahlı hareketi bütünleştirmek, etkinleştirmek ve dış destekçiler açısından muhatap alınacak bir kanal yaratmak adına ÖSO çatısında bir ortak komutanlık kurulmuştur. Ama daha en başında, Suriye içindeki askeri gruplar üzerinde kontrol sağlama, içteki ve dıştaki liderler arasında iletişim, operasyonlardaki taktik ve stratejik adımlara dair görüş ayrılıklarıyla tıkanmıştır. Ortak komutanlığın önündeki en büyük sorun, savaş meydanındaki İslamcı ve Selefi güçlerin yükselişiydi. Komutanlık söz konusu gruplara mesafeli durarak uluslararası topluma ve

ülke içindeki azınlıklara demokratik değerlere bağlı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Büyük sorunlardan biri de dış yardımların dağınıklığıydı. En büyük finansörler Katar ve Suudi Arabistan birbiriyle rekabet halindeydi ve gruplar üzerinde nüfuz mücadelesi yürütüyordu. Böyle olunca da komutanlık üzerinden ortak kararla verilecek destekler yerine iki ülke de gruplara doğrudan destekler vermeye yönelmiştir. En sonunda ortak komutanlık emir komuta zinciri kuramayan ve sorunların aşamaz hale gelen bir yapı haline gelmiştir (O'Bagy, 2013: 11-14).

Bu arada siyasi kanattaki yapılanma sürmüş, SUK'un alt katmanları arasındaki sorunlar aşılamamış, ABD, SUK'un kapsama alanını genişletemediği gerekçesiyle artık kabul edilebilir bir liderlik zemini olarak görmediğini açıklamıştır. 11 Kasım 2012'de Doha'da düzenlenen toplantıda SUK daha büyük bir çatı olan SMDK'nın içindeki unsurlardan biri haline getirilmiştir (Sayigh, 2013). Suudlar ise yeni süreci kendilerinin altını boşaltma girişimi olarak görmüş ve komutanları parayla farklı bir yöne çekerek Ortak Komutanlıktan farklı bir oluşum ilan ettirmişlerdir (O'Bagy, 2013: 11)

2012'nin son aylarında ÖSO yeniden yapılanmaya gitmiştir. ÖSO'nun yüksek karar alma organı olarak Yüksek Askeri Konsey (YAK/SMC) üyeleri belirlenmiştir. YAK aynı zamanda uluslararası güçlerin ilgilerini yeniden çekmeyi amaçlıyordu aslında Katarlıların elindeki ortak komutanlık ve bölgesel askeri konseyler ile Suudların oluşturduğu Beş Cephe Komutanlığının karışımından meydana gelen bir uzlaşmaydı. Ancak yine de yapısal bütünlüğe kavuşmadı ve iç ayrılıkları aynen sürdü (Lund, 2013b).

Askeri grupların destekçi ülkelerden gelişmiş silah talepleri devam etmiş ancak bunlar aşırılıkçı unsurların eline geçebileceği endişesiyle talep olumlu karşılanmamıştır.

Batılılar, karşılarında askeri meseleleri görüşebilecekleri, ortaklık yapabilecekleri ve gerekirse yardımları yönlendirebilecekleri bir entite olmadığından şikayetçiydi ki Selefi güçlerin ortaya çıkması Batılıların bahanelerini iyice güçlendirmiştir. YAK Başkanı Selim İdris ise Batı'nın desteği olmadığı için kısa süre sonra destek verecek bir ÖSO kalmayacağı ve İslami grupların her şeyi ele geçireceği uyarısında bulunmuştur (O'Bagy, 2013:7).

Aralık 2012'de Suudi Arabistan muhaliflere yine aylarca sürecek silah sevkiyatlarına başlamıştır. Hırvatistan'dan tedarik ettiği silahları Ürdün'e getirtip buradan Suriye içerisine naklettirmiştir. Suudların Ukrayna'dan da silah transfer ettiği bildirilmiştir (C. J. Chivers and Schmitt 2013b).

Yardımların artmasında, cihat yanlısı grupların yükselişine karşın milliyetçi ve seküler görülen gruplara desteğin güçlendirilmesi planı pay sahibi olmuştur. Zira ılımlı addedilen gruplar cihat yanlılarına göre zayıf kalıyordu. Amerikalı yetkililer, bu sevkiyatları "muhaliflerin lojistik akışının olgunlaşması" olarak yorumlamış, rejimin devrilmesi noktasına yakın olmadıklarını ve İran'ın rejime yaptığı yardımların Arap devletlerinin yaptığından fazlası olduğunu bildirmişlerdir (Chivers and Schmitt, 2013b). Ancak muhaliflere yapılan askeri yardımların hep sınırlamaları vardı. Suudilere göre İngiltere ve ABD bu sınırlarda hassastı. ABD'nin kendi silah ve mühimmatını üçüncü taraflara vermeyi yasaklamış olması nedeniyle Suudlar kendi stoklarından silah ve mühimmat veremiyor bunları başka ülkelerden tedarik edip vermeye çalışıyordu. Bu zaman alıyor ve miktarlar yetersiz oluyordu. ABD her ne kadar bu silah tedariğini kontrol etmeye çalışsa da bazı yetkililer özellikle Katar'ın askeri yardımlarının Washington'un sakıncalı gördüğü gruplara gittiğinden şikâyet etmeyi sürdürmüştür (Sarger, 2012).

Kuzey cephesinde aşırılıkçı ve "İslamcı" olarak görülen grupların güçlenmeye başlaması, bu sırada Amerikan yönetiminin müttefik ülkeler üzerinde söz konusu gruplara destek vermemeleri için yaptığı baskıları artırması ve başkent Şam'ın güneydeki Lübnan sınırına yakınlığı gibi nedenlerle Şubat 2013'te yeni bir yönelim ortaya çıkmıştır. Silah ve para yardımının ağırlığı kuzeyden güneye kaydırılmıştır. Ürdün üzerinden Dera iline aktarılan yardımlar içinde antitank gibi etkili silahlar da eklenmiştir. Böylece ilk ağır silah yardımları başlamıştır (Sly and DeYoung, 2013).

Timber Sycamore kod adlı programı CIA, büyük ölçüde Suudi Arabistan ile yürütmüştür. Para ve silah sağlanan muhaliflerin Ürdün'de eğitimine başlanmıştır. Yıllar süren programda binlerce muhalife piyade tüfeği, havan, antitank füzesi ve diğer bazı silahları kullanma eğitimi verilecektir. Programın üssü olarak Ürdün seçilmiştir zira burası Suriye'deki en kritik çatışmaların ve Şam'ın bulunduğu noktaya yakındır. Ayrıca Ürdün istihbaratı önemli ölçüde CIA kontrolündedir. Programa Katar da mali ve askeri eğitim desteği vermiş olsa da en büyük parasal ve askeri malzeme katkısını Suudi Arabistan yapmıştır (Mazzetti and Younes, 2016).

ABD Dışişleri Bakanı Kerry, Katar'ı ziyaretinin ardından Arap ülkelerinin muhaliflere silah yardımını desteklediğini söylemiş ve silahların radikallere geçmeyeceği konusunda daha güvenli bir ortam oluştuğunu belirtmiştir (Gordon, 2013).

Şam etrafındaki çatışmalar şiddetlenirken başkentin şubat ve mart aylarında kuşatmaya gireceği beklentisi oluşmuştur. Güneydeki muhalif gruplar Suudi ve Ürdün yardımlarından istifade ederek başkent üzerindeki baskıyı artırmıştır. Mart ayında Rakka muhaliflerin eline geçen ilk il merkezi olmuş ve pek çok kimse bunu Halep ve Deyrizor'un takip edeceğini düşünmüştür.[17]

Mart 2013 itibarıyla savaşın gidişatı iyice muhaliflerin lehine dönmüştür. Ancak rejim Alevi ve Şii unsurları hızla silah altına alarak karşı denge aramıştır. Muhaliflerin avantajı savaşın ülkenin 14 ilinden 12'sine yayılmış olması bu nedenle rejim ordusunun kara ve hava unsurlarını ülke geneline dağıtmaya zorlamış olmaları ve artık ağır silah akışına kavuşmalarıydı (Holliday, 2013).

Savaş kritik bir dönemece girmiştir. Rejimin büyük kentler arasındaki ikmal yolları büyük tehdit altındadır. Muhalifler rejimin kuzey ve doğuda aktif savaş alanlarına ulaşan önemli ikmal yollarını kesen bazı boğazları ele geçirmiştir. Ki bu noktalar İdlib, Halep, Rakka ve Deyrizor'un kaderini belirleyecek önemdedir. Ancak aldıklarını tutmaları ve kuşattıkları kent merkezlerine ilerleyebilmeleri muhaliflerin aktif çatışma noktasındaki unsurlara gelişmiş silahlar vermesine bağlıydı (O'Bagy, 2013: 33).

Muhaliflerin eksik kaldığı temel husus, gerilla savaşından savaş meydanında rejim güçlerine meydan okuyabilecekleri saha gücü formuna geçememiş olmalarıdır. Halen merkezi komutadan yoksunlardır. Yerel ölçekte hareket etmişlerdir. Zaman zaman iş birliği yapmalarına karşın ana üslerinden belli bir süre uzakta kaldıklarında lojistikleri zora girmiştir. Bir yerde yoğun olarak bulunmaları, rejimin bombardıman ya da hava saldırısı riskini getirmiştir. Hafif silah kullanımı ya da nispeten sofistike piyade silahlarıyla bu döngüyü kırmaları imkânsızdır. Dışardan askeri müdahaleyle uçuş yasakları oluşturmak rejimin hava avantajını azaltabilirdi. Rejim topçusu ve zırhlısının etkisi kırmak ancak hava saldırısıyla mümkündü. Rejimin elindeki kent merkezlerinin kenarlarına sokulmuş olmaları, merkezlerinde

[17] Suudi Arabistan ilerleyen dönemde yardımlarını Türkiye ve Katar'ın etkili olduğu kuzey cephesinden çekerek, kolay nüfuz ettiği Ürdün üzerinden güney cephesine odaklayacaktır (International Crisis Group, 2013b).

bazı eylemler yapmaları gibi durumlar rejimi devirebileceklerini göstermemiştir. Muhaliflerin tabloyu değiştirmek için dışardan bir müdahaleye ihtiyaçları vardır (Jenkins, 2014: 12-13).

Muhalifleri en fazla zorlayan meselelerden biri yerel yönetimler olmuştur. Ele geçirdikleri yerlerde halkın kalbini kazanmak, eskiden verilmekte olan temel ihtiyaçlara dair hizmetleri yürütmek, altyapıyı da hedef alan rejim saldırılarını göğüslemek zorundaydılar. Ancak yolsuzluğun, verimsizliğin, gruplar arası çekişmelerin artması, hizmetlerin verilmesinde ideolojik kayırmacılıklar muhaliflerin altını oyuyordu.

2012 yazı-2013 baharı, muhaliflerin hakimiyet sahasını genişletme ve askeri güç açısından en iyi dönemleri olarak görülebilir. Bu dönemde kendi askeri dengelerini kurmuşlardır. Rejim güçleri bazı noktalarda adacıklar şeklinde muhaliflerin kuşatmasında kalmıştır. Rejim buraları ancak havadan ikmal edebilmiştir.

İç savaşın önemli dinamiklerinden Nusra Cephesi'nin Nisan 2013'te El Kaide'ye bağlılığını ilan etmesi, genel olarak silahlı muhalif hareketin kimliğine ve çizgisine yönelik şüpheleri artıracaktır. Nusra Cephesi, Suriyeli bir örgüt olsa da Irak üzerinden ortaya çıkmıştır. Zira Irak El Kaidesi lideri Ebubekir el Bağdadi, örgütün Irak'ta 2007'de gücünün iyice kırılmasından sonra Suriye'deki fırsatları değerlendiren bir hamle yapmıştır. Ağustos 2011'de yardımcısı Ebu Muhammed el Culani'yi örgütün bir ayağını kurması için Suriye'ye göndermiştir. Culani 2012 başında Nusra Cephesi'ni kurmuştur. 2013 nisanı başında Bağdadi, Nusra Cephesi'nin Irak El Kaidesi'nin bir parçası olduğunu duyurup birleştiklerini ve kendi örgütünün adının artık IŞİD olduğunu ilan etmiştir. Ama sahada oldukça güçlenmiş olan Nusra Cephesi, ona katılmayı reddedip ve Bağdadi'den bağımsız hareket etmiştir. Culani, Bağdadi'nin karşısında durabilmek için El Kaide'nin tepe yönetimine biat vermiştir. Bağdadi, Nusra Cephesi'nin üzerine gidip savaşçılarının önemli bir bölümünü koparacak, Suriye'nin kuzeyi ile doğusunda hâkim olduğu toprakların bir bölümünü Nusra Cephesi'nden ele geçirecektir (Bacon and Arsenault, 2017: 13-17).

ÖSO gruplarıyla ortak operasyonlara katılan ve taktik iş birliği yapan Nusra Cephesi'nin El Kaide'yle ilişkisini ilan etmesi, dünyaya aşırılıkçılarla mücadele ettiğini anlatmaya çalışan rejim için bulunmaz bir fırsat olmuştur.[18]

[18] Nitekim rejimin bu söylemin altını doldurmak için, halk hareketlerinin başladığı dönemde daha sonra IŞİD'in lider kadrosunda yer alacak çok sayıda radikali hapisten saldığı farklı kaynaklarda yer

2.4 İç Savaşın Uluslararasılaşması ve Rejimin Karşı Denge Kurması

Suriye, 1950'lerde olduğu gibi 2000'lerde de uluslararası ve bölgesel güçlerin, kazanan tarafın bölgesel güç dengesinde üstünlük kuracağını düşündüğü bu yüzden uğruna savaşılacak kadar değerli gördüğü bir saha olmuştur (Hinnebusch, 2020: 2).

Lübnan Hizbullahı militanları 2011'in sonlarından itibaren rejim saflarında gruplar halinde savaşa katılmaya başlamıştır. Nisan 2013'ten itibaren de Hizbullah örgütsel olarak tüm gücüyle Suriye sahasına inmiştir (Sullivan, 2014: 4).[19] Böylece, ilk kez bir dış aktör, muharip güçleriyle topyekûn anlamda katılım göstererek Suriye iç savaşını uluslararasılaştırmıştır. 2013 baharına gelindiğinde çöküş trendinde görünen rejim, iç savaş ve İsrail ile mücadele deneyimi güçlü Lübnan Hizbullahı'nın desteğiyle karşı denge arayışına girmiştir. Savunma pozisyonundan, müttefikleriyle beraber saldırı ve ilerleme pozisyonuna geçmiştir.

Lübnan'ın kuzeydoğusundan Suriye'nin sınır ili Kusayr'da rejim ordusuyla beraber muhalifleri ittirmeye başlayan Hizbullah kuzeye Humus'a ilerlemiş, bir ortak savunma stratejisi olmayan ÖSO gruplarının iş birliği yapamamasından da güç alarak Hama'ya sokulmuş, rejim Şam ile Halep arasındaki askeri ulaşımı yeniden sağlamıştır. Kusayr-Humus harekâtı muhaliflerin ilk büyük gerilemesi, ilk büyük stratejik kaybı ve kuşatmada düşerek iç savaş boyunca tahliyeyi kabul etmek zorunda kaldıkları ilk yerdir. Rejim toparlanma emareleri göstermiş, tecrübe kazanan hava kuvvetleri ile topçusunu daha yoğun ve etkili kullanmaya başlamış, milis güçler kurmuş ve askerlerinin boşluklarını bunlarla doldurmuş, Hizbullah'ın yanı sıra Irak ve İranlı gönüllü milisleri cephe hatlarında kullanabilmiştir. Rusya'nın diplomatik desteği, mühimmat ve askeri danışman desteği artmıştır (International Crisis Group, 2014). Sahada dinamikler ters yüz olurken rejim Şam'da durumunu düzeltmiştir. Güney cephesinde başarılar kazanmıştır. Nisandan sonra, rejimin dağılacağı yorumları kesilmiştir (Mourtada, 2013).

almıştır. Salınanlar arasında Culani'nin bulunduğunu iddia edenler olmuştur. Salınanlar arasında Ahraruş Şam lideri Hasan Abud ve Ceyşül İslam lideri Zahran Alluş'un da bulunduğu bildirilmiştir.

[19] Hizbullah Suriye'de savaştığını ilk olarak 27 Mayıs 2013'te Nasrallah'ın konuşmasıyla kabul etmiştir. Nasrallah, Suriye'nin direniş ekseninin bel kemiği olduğunu vurgulayıp burada olanlara sessiz kalmayacaklarını söylemiştir.

Rejimin toparlanma emareleri ve İran'ın büyük müttefiki Hizbullah'ın savaşa katılması, Körfez ülkelerini muhaliflere yardımları artırmak üzere harekete geçirmiştir. Arap Birliği Mart 2013'teki toplantısında üye ülkeleri Suriye muhalefetini silahlandırma konusunda açıkça teşvik etmiştir (Hague, 2013).[20] Mayıs ayında sırf Katar'ın yardım tutarının 3 milyar dolar olduğu bildirilmiştir (Khalaf and Fielding-Smith, 2013). Suudi Arabistan ve Katar, destek verip büyüttükleri farklı gruplara yoğunlaşırken bunların "İslami" karakterli gruplar olması (Mazzetti, Chivers, and Schmitt, 2013), Batı tarafından radikal olarak etiketlenen grupların sahada baskın hale gelmesi günün sonunda, rejime müdahale ya da muhalifleri rejime karşı destekleme noktasında zaten tereddütlü olan ABD ve Avrupalıların kendilerini sahneden geri çekmesini hızlandıracaktır.

2012'de ÖSO gruplarının düşüşe geçtiği ve 2013 sonlarında Ahraruş Şam gibi bağımsız "İslami" oluşumların etkisinin arttığı gözlenmiştir. Bu sırada Nusra Cephesi de operasyonlarda can alıcı vuruşları yapan, bu nedenle diğer grupların desteğini almak istediği etkili bir örgüt haline gelmiştir.

2013 baharından yaza geçilirken yavaş yavaş denkleme giren Irak Şam İslam Devleti (IŞİD), Suriye iç savaşına gerek kendi kapasitesiyle doğrudan ve gerek kendisine karşı oluşan güç dengeleri ve uluslararası süreçlerle dolaylı şekilde damgasını vuracaktır. IŞİD, uzunca süre rejim yerine muhaliflerin elindeki toprakları ele geçirmekle meşgul olmuştur. Böylece muhalifler iki cephede savaşmak zorunda kalıp rejim ile IŞID'ten aynı anda baskı görmüştür. Suriyeli unsurlar dışında başta Irak olmak üzere dünyanın dört bir yanından savaşçı çeken örgüt savaşın uluslararasılaşmasını hızlandırmıştır.

Nusra Cephesi'nin ÖSO grupları ve "İslami" gruplarla iş birliği yapmasına karşın (Anon, 2013a)[21] IŞİD tekfir ettiği gruplara karşı aynı sabrı göstermeyecek 2013 sonlarına doğru rejimin elinden çıkmış sahada en güçlü örgütlerden biri haline gelecektir. Muhalifler böylece IŞİD, rejim ve Hizbullah olmak üzere 3 cephede savaşmak durumunda kalmıştır.

[20] ABD, İngiltere, Mısır, Fransa, Almanya, İtalya, Ürdün, Katar, Suudi Arabistan, Türkiye ve Birleşik Arap Emirliklerinden oluşan Suriye'nin Dostları Grubu, 2013 haziranın son haftasında Doha'da toplanmıştır. Toplantıda, rejim ve müttefiklerinin gaddarca saldırılarına karşı koyabilmek için her ülkenin kendi kanallarıyla sahadaki muhalif güçlere gerekli tüm materyal ve ekipmanı acilen ulaştırması kararlaştırılmıştır.

[21] Nusra Cephesi iş birliği yapma yanında bir çekim etkisi de oluşturmuştur. ÖSO grupları dahil olmak üzere bazı grupların savaşçıları Nusra Cephesi'ne kaymıştır.

Rejim ordusunun Doğu Guta'ya harekâtının sürdüğü 21 Ağustos 2013'te meydana gelen kimyasal silah saldırısında yüzlerce sivil hayatını kaybetmiş, olay dünya kamuoyunda infiale yol açmıştır. Rejim ve muhalifler saldırıdan birbirini sorumlu tutmuştur (Siddique, 2013). Bu olay savaşın dönüm noktalarındandır. Hayatını kaybedenlerin sayısı toplam sivil kaybı içerisinde sıradan bir istatistiğe dönüşecektir ancak asıl önemi savaşın gidişatını belki de sonucunu değiştirecek bir ABD askeri müdahalesine imkân kalmadığının kesinleşmesinden gelmektedir. Söz konusu eylemsizliğin çok yönlü sonuçları olacaktır.

Rejimin kimyasal silah kullanmasının kendisi için kırmızı çizgi olduğunu yineleyen ABD Başkanı Barack Obama'ya rağmen ABD ordusu müdahaleye karşı durmuş, askeri güç kullanımının Suriye'deki dengeyi lehlerine çevireceği muhaliflerin ne kendi ne ABD çıkarlarına hizmet edecek durumda olduğunu savunmuştur. Obama, ABD Kongresi'nin isteksizliğini de gerekçe gösterip Rusya'nın rejimin kimyasal silahlarını imha etmeyi öngören anlaşma teklifini kabul ederek müdahaleyi rafa kaldırmıştır (Strobel and Charbonneau, 2013). ABD'nin eylemsizliği, aylar içinde iç savaşın gidişatını tüm yönleriyle etkileyecek sonuçları tetiklemiştir.

ABD'nin Demokles'in kılıcı gibi sallanan saldırı tehdidinin rejim üzerinde derin etkileri vardı. Zira Şam'da rejim çevrelerinde paniğe sebep oluyordu. Yüzlerce yetkilinin ailesi Beyrut ya da Lübnan'a kaçmıştı. Bazı askeri üsler boşaltılmıştı. Silahlar boş okullara taşınmıştı. Başkentte hayat durmuştu. ABD tehdidi, yalnızca rejim değil radikal gruplar üzerinde de bir baskı aracıydı. ABD'nin rejimi vururken aynı anda El Kaide ve IŞİD'i de hedef alabileceği düşünülüyordu. Nusra Cephesi saldırı beklenen dönemde çoğu üssünü boşaltmış, elektronik iletişimini kesmiş, görünürlüğünü iyice azaltmıştı (Lister, 2016:11). Yine muhalifler de ABD saldırılarıyla zayıf düşeceğini düşündükleri rejime karşı harekete geçmek üzere tetikte beklemişti.

ABD'nin eylemsizliği, sahadaki müttefiklerine yaşamsal düzeyde itibar kaybettirmiştir. Bu durum Batı'nın güvenilirliğini ciddi şekilde zedelemiş ve tehditlerinin hiçbir işe yaramadığını göstermiştir. Nitekim ileride kimyasal silahların tekrar kullanıldığı bildirildiğinde de Batı yönetimlerinden tepki açıklamaları yapmaktan fazlası gelmemiştir (Dam N.V., 2017: 81).

ABD desteği üzerine hesap yaparak savaşın seyrinin değişmesini bekleyen Batı destekli muhalif grupların umutları kırılmıştır (Al- Jarba and Idris, 2013).

Batı'nın müdahalesiyle ilgili umutların azalması, SMDK Başkanı Muaz Hatib'i kişisel görünen bir inisiyatifle rejime ilgi göstermeyeceği bir uzlaşma teklifi götürmeye yönlendirmiştir. SMDK bir süre sonra kendisini, siyasi çözüm arayışları adı altında Cenevre müzakerelerine katılması için ABD baskılarıyla yüzyüze bulmuştur (International Crisis Group, 2014).

24 Eylül 2013'te önde gelen 11 askeri grup SMDK'yı gayrı meşru ilan edip Şeri kurallar temeli ve hedefinde birleşmiştir. Bunlar arasında Nusra Cephesi dışında sahanın en büyük grupları ve ABD destekli Yüksek Askeri Konsey'le (YAK) irtibatlı olan Liva el Tevhid, Ceyşül İslam ve Şukur el Şam da vardır. 2013 sonunda, ÖSO ile ittifak halindeki en güçlü askeri gruplar olarak bilinen Ceyşül İslam, Şukur el Şam ve Liva Tevhid, ABD'nin yardım kanalı işlevini gören YAK'tan çekilerek İslami Cephe'yi kurduklarını ilan etmiştir (Zelin, 2013). Cephe, kuruluşundan iki buçuk hafta sonra, YAK'ın Babulhava'daki ana lojistik komutanlığına el koymuştur. ÖSO sahada hızla itibar kaybetmiştir. Batı desteği almayan ya da Batı'nın elinin uzanamadığı gruplar ise yükselişe geçmiştir. Nusra Cephesi ve IŞİD olan bitenden çokça istifade etmiştir. Liva el Tevhid, Ceyşül İslam, Şukur el Şam ve Ahrar'uş Şam gibi güçlü gruplar artık ÖSO gruplarından tamamen uzaklaşmaya başlamıştır (Lister, 2016:12).

Bu arada IŞİD'in muhaliflerle yaşadığı gerilim Ocak 2014'te kontrolden çıkmış ve şiddetli çatışmalara dönmüştür. IŞİD, Türkiye sınırına yakın olan ve sınır ticareti ve geçişlerinden ötürü kâr getirici hakimiyet noktaları olarak görülen kasabalara hamle etmiştir (Anon, 2014).

Savaş IŞİD'in hızla alan kazanmasıyla üç taraflı dengeye dönüşmüştür. 2014 yılında Suriye ortadan bıçakla bölünmüş gibidir. Ülkenin doğusu tümüyle IŞİD'in elinde, batısı rejim ve muhaliflerin kontrolündedir.

İslamcı gruplar ve ÖSO gruplarının IŞİD'e karşı başarılı iş birliği ortak tutum geliştirmeye başladığı 2014 yazına doğru rejim saldırıları ivme kazanınca IŞİD bu sefer Halep'in kuzeyinde ilerlemeye başlamıştır. IŞİD ilerler ve büyürken, muhaliflerin deyimiyle yalnızca "devrimi çalmamış" aynı zamanda Suriye sahasının yabancı savaşçılar üzerinden yabancılaşmasına, yerli unsurların gücünün kırılmasına zemin hazırlamıştır.

Muhalifler arasındaki koordinasyonsuzluk ile komuta kontrol sorunları ise IŞİD'in yönünü başarıyla doğuya çevirerek doğu Halep kırsalı ve Rakka'yı ele ge-

çirmesine neden olmuştur. IŞİD'in topyekûn bir baskıyla tamamen yenilememesinde, (ÖSO dışından) en büyük askeri grup olan Ahraruş Şam'ın, IŞİD'le savaşmadaki isteksizliği, ÖSO gruplarının kendilerini yerel ölçekle sınırlaması da memleketlerinin dışındaki stratejik operasyonlara katılmak istememeleri de çok etkiliydi. ABD'nin yardım verdiği örgütler İdlib tabanlıydı ve buradan uzaklaşarak Halep'te rejim ve IŞİD'le savaşa girmek istememişlerdir. Sonuçta rejim ve IŞİD, Ağustos 2014'te muhalifler aleyhine ilerlemiştir (Lister, 2016:14).

Batı'nın Nusra Cephesi'ni sahada dışlatma girişimlerine rağmen iç savaşın reel ihtiyaçları, aralarında ÖSO gruplarının da bulunduğu grupları bu örgütle iş birliğine itmiştir. Nusra Cephesi'nin bir taraftan büyümesi bir taraftan muhaliflerle birlikte operasyonlar düzenlemesi Batı'da dikkatle izlenmiştir. Aslında 2012-2013 döneminde rejime karşı başarılar sağlayan muhaliflerin, Yüksek Askeri Konsey'in hava üslerine yönelik saldırılara ağırlık verdiği sıralarda elde ettiği önemli zaferlerde aslan payı dini eğilimli gruplara aittir. Nusra Cephesi, 2012 kışındaki çok önemli bazı taarruzların başını çekmiştir. ÖSO gruplarının ele geçirilen yerlerde halkın ihtiyaçlarını görecek etkin bir yönetim kuramamış olması Nusra Cephesi'nin önünü açmıştır. ABD'nin Nusra Cephesi'ni terör örgütleri listesine almasına, Nusra Cephesi'yle ilgili endişeleri olan grupların da aralarında olduğu çoğu gruptan kınama gelmiştir. Nusra Cephesi'ne tavır alınmasını, devrim karşıtı bir tutum olarak görmüşlerdir. Muhaliflerin tepkisi Nusra Cephesi'yle iç içe geçen bir ilişkiyi göstermiştir. Nusra Cephesi'nin El Kaide'ye biatını duyurması ise ÖSO grupları için sıkıntıyı artırmıştır (Lister, 2016:15).

Muhaliflerin 2013'te Rakka'yı ele geçirmesinden sonraki en büyük başarıları 28 Mart 2015'te İdlib kent merkezini rejimden almalarıdır. Ahrar'uş Şam'ın ana aktör olduğu operasyonda İslami eğilimli gruplar Fetih Koalisyonu adı altında bir araya gelmiş ve 3,5 günde kenti düşürmüştür.

Ancak İdlib kent merkezinin alınması, daha sonra Nusra Cephesi ve diğer cihat yanlısı müttefiklerin kendi hakimiyetlerini ve tek taraflılıklarını dayatmalarıyla kaygılar pekişmişti. Zaten Halep'in kuzeyinde Nusra Cephesi, ABD'nin IŞİD'e karşı başlattığı 500 milyon dolarlık eğit donat programını çökertmişti. ABD'nin programı, Suriyelilerin asıl önceliğinin IŞİD'le değil Esad'la mücadele olduğu gerçeğini göz ardı etmişti. Ayrıca güçlükle bulup eğittikleri az sayıdaki unsur da (Temmuz ve Eylül 2015'te) Suriye sahasına döner dönmez Nusra Cephesi tarafından derdest edilmiştir (Lister, 2016: 18).

Şam yönetimi IŞİD ve Nusra Cephesi'nin yükselişini fırsata çevirmek istemiştir. İkinci Cenevre görüşmeleri arifesinde terörle mücadele vurgusu yapmıştır. Buna karşın IŞİD'i göz ardı ederek Halep çevresindeki diğer muhalif gruplara yoğunlaşmıştır. IŞİD'in çekilmiş olduğu noktalarda, muhaliflerin üzerine hava ve kara saldırılarını artırmıştır. Böylece kentin doğusunda önemli ilerlemelerde bulunup muhalifleri kuşatma hedefine doğru ilerlemiştir. Rejim IŞİD'in Halep'teki mevzilerine 6 ay boyunca saldırmamış, ancak örgütün Musul'u alması üzerine Haziran 2014'te düzenli saldırılara başlamıştır. Rejimin Rakka'ya yüklenmemesi de dikkati çekmiştir. Bir iddiaya göre bunun nedeni, rejimin Rakka'yı model olarak dünyaya göstermek istemesidir. Ayrıca Rakka'nın büyük bir stratejik önemi de yoktu (Alhamadee and Landay, 2014).

2015 baharı sonunda rejim güçleri her ne kadar ülkenin batısında kontrollerini pekiştiriyor görünse de genel anlamdaki askeri durumu yine kötüleşiyordu. IŞİD ise rejimle savaşmaktansa önceliğini en azından kısa vadede, diğer grupların rejimden kurtardığı bölgelerde toprak kazanmaya vermiştir.

Şam'ın bakış açısına göre IŞİD büyüdükçe iç ve dış kamuoyu rejimin herhangi bir alternatifinden korkar olacaktı. Rejim, özellikle Batı vatandaşı cihat yanlısı savaşçılar arttıkça, günün sonunda Batı yönetimlerinin Esad'ın iktidarını kabullenmeye ve ilişkilerini yenilemeye yanaşacağını düşünüyordu. Nitekim Avrupa istihbarat kuruluşlarının temsilcileri Şam'a giderek rejim yetkilileriyle IŞİD sorununu görüşmüşlerdir (Abi-Habib, 2014).

2.5 ABD-YPG İttifakının Gelişimi ve İç Savaşın Seyrine Etkileri

DEAŞ'ın Irak'ta 2014 yazındaki hızlı yükselişi ve Suriye'ye süratle yayılmasıyla ABD tüm ilgisini örgütle mücadeleye odaklamış ve sınırlamıştır. Ancak DEAŞ'ı geriletme ve çökertmeyle ortaya çıkan güç boşluğu Suriye içindeki dengeleri değiştirecek, Türkiye'nin tehdit algılamalarını zirve noktaya taşıyacaktır.

Washington yönetimi, stratejik hedefini terörle mücadele operasyonlarıyla sınırlı gösterse de yoğun askeri angajmanıyla adeta iç savaşa katılan taraflardan biri haline gelecektir. Çatışmalara yeni denge getirecek, YPG'nin yükselişine doğrudan, muhaliflerin gerilemesine dolaylı etki yapacak ve rejimin ayakta kalma ümidini artıracaktır.

ABD, Suriye'de 2011 baharından 2014 sonbaharına kadar önce rejimin kendisini reforme etmesini beklemiş ardından lider değişikliğini zorlamak için muhalefete düşük yoğunluklu destek vermiş ve nihayet aşırılıkçı gördüğü askeri muhalif

unsurların yükselişi ile rejimin inişe geçmesi karşısında yeni arayışlara girmiştir. DEAŞ'ın Suriye sahasında yükselişi son döneme denk düşmektedir ve ABD'ye yeni politika arayışlarında bir anlamda fırsat vermiştir.

ABD ilk etapta El Kaide'nin eski uzantısı DEAŞ ile mevcut uzantısı Nusra Cephesi'ne karşı ılımlı ya da İslamcı muhalif grupları seferber etmek istemişse de sonuç alamamıştır. Bunun en önemli nedeni, Suriye'deki silahlı muhalif hareketin ortaya çıkış nedeninin rejimle mücadele olması ve muhaliflerin Nusra Cephesi ve DEAŞ'ı ABD'den farklı algılamasıydı. İki örgütün yükselişi muhaliflerin hakimiyet alanını tehdit etse dahi öncelikli mücadelenin bu yapılara karşı verilmesi gerektiğine muhalifler ikna olmamıştır.

IŞİD'in yükselişi Batı'da yeni bir terörle mücadele kampanyasını tetiklemiştir. Bu sefer hedefteki "Sünni radikalizmi"dir. Obama yönetimi bir taraftan IŞİD'i yenmek için ılımlı Sünni askeri güçlerin gerekliliğinden dem vururken diğer taraftan ılımlı güçlere aylarca yardım yaptıktan sonra halen Suriye'de çalışacak güçlü bir paydaşlarının bulunmadığını savunmuştur. Sorunun üstesinden gelmek için yılda 5 bin muhalifi silah altına almayı planlamış fakat onları rejimin hava saldırılarından koruma ya da DEAŞ karşısında havadan desteklemeye yanaşmamıştır. Ayrıca Washington'un Şam'a verdiği mesajlar da bulanıktır. ABD, cihat yanlılarının bulunduğu yerlerde rejimin sivil ayrımı gözetmeksizin yaptığı hava saldırılarını tolere etmiştir. Rusya'nın tek taraflı içi boş siyasi arabuluculuk/kolaylaştırma faaliyetlerini övmüştür. Bu tablo, rejim ve müttefiklerine, en sonunda ABD'nin Esad rejimini kabulleneceği şeklinde iyimserlik vermiştir (Khabieh, 2015: 2).

ABD, DEAŞ ilerlemesinin hızlanması ve ılımlı grupları savaştırma planının (önceki bölümde anlatıldığı üzere) çökmesinin ardından, sahada yeni ortağı olarak PKK'ya yönelmiştir.

PKK, DEAŞ'ın Irak'tan Suriye'ye geçiş hattında ön cephede yer alıyordu. DEAŞ saldırısına maruz kalışı ve direnmesi, seküler sol bir örgüt olarak sahadaki diğer gruplarla keskin ayrımlarının bulunması, İslam ülkeleri dışında artan uluslararası meşruiyet, sempati ve siyasi destek toplamasına sebep olmuştur.

PKK, Suriye iç savaşında ortaya çıkan ortamı kendi programını uygulamak açısından tarihi bir fırsat olarak görmüştür. Temmuz 2012'de rejimin Türkiye sınırında Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerden silahlı güçlerini çekmesi, örgüte Afrin,

Kobani ve Cezire olarak bilinen bölgelerde istediği fırsatı vermişti. Pragmatik davranan örgüt gerek rejimle gerek ABD ve Rusya'yla daha fazla otonomi kazanabileceği, hareket ve hakimiyet alanını genişletebileceği iş birliklerine girmiştir.

ABD'nin YPG'yle eklemlenmesi ve Suriye'deki savaşa katılmasına, Kobani'deki YPG-DEAŞ çatışmaları sebep olmasa da vesile olmuştur. Kobani'deki gelişmelerin arka planında, DEAŞ'ın Eylül 2014 ortasında Irak'ta dünyayı şaşkına çeviren hamlesiyle büyük toprak parçalarını ele geçirip hızla Suriye tarafındaki PKK güçlerine darbe indirmeye başlaması vardır. Eylül 2014'te DEAŞ, Kobani ilçesini ele geçirmek üzere harekete geçmişti. Yıl sonuna doğru yüzlerce köyü ele geçiren örgütten kaçan Kürt sivillerin durumu ve DEAŞ'ın ilçeyi almasına ramak kalması gerek Batı kamuoyunda gerek Türkiye içindeki Kürt kamuoyunda infiale sebep olmuştur.

ABD, Kobani'de olup bitenleri başlangıçta stratejik açıdan pek dikkate almamıştır. O vakte kadar ABD ve uluslararası ortakları dikkat ve önceliklerini DEAŞ'ın Irak'taki genişlemesine vermiştir. Zira ABD öncülüğündeki koalisyon Irak'ta kara gücü olarak ihtiyaç duyduğu IKBY unsurları ve Irak ordusuyla ortaklık yapabiliyordu. Suriye'de ise ABD böyle bir imkândan kendini yoksun görüyordu. Bu noktada PKK güçleri ABD'nin dikkatini çekmiştir. PKK diğer gruplar gibi Esad'la mücadeleye öncelik vermeyip enerjisini DEAŞ'a odaklamıştı ki ABD'nin konjonktürel ihtiyaçlarına uygundu. Batı'daki kamuoyu sempatisinin Kürtleri aşırıcılıkla mücadelede en ileri görüşlü grup addetmesi, ABD yönetiminin elini güçlendirmiştir. ABD açısından bakıldığında aynı şeyler bölge ülkelerinden yardım alan ve "çoğu Nusra Cephesi'yle iş birliği yapan" diğer muhalifler için söylenemezdi. Uluslararası medyanın Kürt sivillerle ilgili yoğun yayınlarıyla oluşan kamuoyu rüzgârını da arkasına alan ABD yönetimi PKK'yla iş birliği fırsatını değerlendirmiştir. Amerikalı karar alıcılar PKK'yı Kürt milliyetçiliğinin sorunlu bir tutamı olarak görse de örgüt onlar için Suriye'de cihat yanlılarına karşı "en etkili ölüm makinesi"ydi (Stephens and Stein, 2015).

ABD öncülüğündeki DEAŞ karşıtı koalisyon PKK'yla ilk yakın temasını Kobani çatışmaları sırasında sağlamıştır. Ancak ABD'nin Kobani olayıyla artık Türkiye'den iyice ayrışan politikasını daha önce uygulamaya soktuğu, Kobani meselesinin sadece bunun ilanı olduğu anlaşılmaktadır. Büyükelçi İbrahim Kalın'a göre, ABD'nin Türkiye'deki Patriotları Kobani'deki gelişmelerin hemen öncesinde Türkiye'den çekmiş olması önemli bir göstergedir (Anon, 2021a). ABD daha

önemlisi, Kobani'yi kuşatan DEAŞ'a karşı Türkiye'den askerî harekât düzenlemesi için harekete geçmesini istemiş ancak Türk yönetimi PKK'nın hakimiyet bölgesini savunma anlamına da gelecek bu operasyonu makul bulmamıştır (Selvi, 2020).

Washington yönetimi Kobani'deki angajmanı kaçınılmaz bir insani sorumluluk olarak yansıtmıştır. PKK'nın ilçede direndiği DEAŞ'ı 28 Eylül'den itibaren haftalarca havadan vurmuştur. PKK'ya havadan silah, mühimmat ve tıbbi yardım atmıştır. Örgüt saha istihbaratı ve havadan vurulacak potansiyel hedeflerin koordinatlarını vermiştir. ABD öncülüğündeki DEAŞ karşıtı koalisyon 2014'teki saldırılarının dörtte üçünü sırf Kobani'deki DEAŞ hedeflerine yapmıştır (Lister, 2015). 2015'te Ocak ayının son haftasına girerken PKK, DEAŞ'ı ilçeden püskürtmüş ve çevre köyleri geri almaya başlamıştır. Kobani'deki sonuç DEAŞ'ın o ana kadar aldığı en büyük yenilgi olmuştur.

Kobani'de tarafların ve sivil yerleşimlerin uğradığı yıkımı, Pirus zaferine benzetenler olmuştur ancak Batılılar için asıl önemi, cihat yanlısı güçlere karşı sahada en etkili araç addettikleri örgütün Kobani'de ölüm kalım mücadelesi vermiş olmasıdır. PKK'nın Kobani'de yenilmesi örgütün sahada jeo-stratejik açıdan çöküşüne sebep olabilirdi. Kobani çatışmaları PKK için dönüm noktası olmuştur. Batı'da büyük bir popülarite yakalayan örgüt "uygar dünya" ile anlık değil stratejik bir ilişki için anlaşma yapmayı talep etmiştir. Örgüt sözcüsü Redur Halil, "IŞİD'le iki seneden fazladır tek başımıza savaştık. Çok tecrübemiz var ve dünyaya bir ortak olmayı hak ettiğimizi gösterdik…. Maalesef dünya bizi yeni fark etti… Biz sadece daha yakın ilişkiler değil, savaşı verebilmek için bir plan istiyoruz." demiştir (Anon, 2014b). ABD'nin Kobani çatışmalarında PKK'yla sağladığı eşgüdüm, iş birliği ve ortaklığa dönüşecek şekilde Kobani'den sonra devam etmiştir.

2015 Haziranının ortalarında PKK, Urfa/Akçakale'nin karşısındaki Suriye topraklarında yer alan Tel Abyad'ı ele geçirdiğinde Suriye-Türkiye sınırının Fırat Nehri'nin doğusunda kalan kısmını tümüyle kontrolüne almıştı. Artık PKK, Türkiye-Suriye sınırının büyük bölümüne hâkim olmuş, 50 bin civarında savaşçıya sahip, ABD hava kuvvetlerinin desteğini arkasına almış bir örgüttü. ABD ordusu yetkilileri, sahadaki ortağı PKK'dan duydukları memnuniyeti, "YPG bizim için DEAŞ'la mücadelede Suriye'nin kuzeyinde inanılmaz derecede iyi ve güvenilir bir ortak, buna şüphe yok" ifadeleriyle anlatmıştır (Anon, 2015). Amerikan ordusu, ÖSO unsurları için sembolik önemin ilerisine geçmeyen eğit donat projesini askıya

almış, çalışmayı kötüleyen ABD Savunma Bakanı Carter, ideal ilişki modelini Kürtlerle yakaladıkların söylemiştir (Anon, 2015b).

ABD, YPG'yle iş birliğini bir Kürt-Arap ittifakı projesine döndürecek şekilde büyütmüştür. 12 Ekim 2015'te ABD'nin planlamasıyla (Anon, 2017) Suriye Demokratik Güçleri adı verilen bir oluşum dünya medyasına duyurulmuştur. -SDG, YPG'nin patronajında tuttuğu ve içinde saha hakimiyetini kolaylaştırmak için ABD fonlarıyla istihdam edilen Arap savaşçıları da kapsayan silahlı gücün uluslararası kamuoyuna dönük adı olmuştur.

PKK da 2016 baharının ortasında, Fırat Nehri'nin doğusunda ABD'nin desteğiyle Rakka merkeze ilerlemeye çalışmıştır. Ağustos 2016'da ABD'nin şiddetli hava saldırıları ve özel kuvvetlerini arkasına alan örgüt, Fırat Nehri'nin doğusundan batısına geçerek Münbiç ilçesini DEAŞ'tan almıştır (Anon, 2016b).

Örgütün Münbiç'e geçmesi, Fırat Nehri'nin doğusundaki hakimiyet sahası ile nehrin batısında Afrin-Tel Rıfat hattındaki hakimiyet sahasını birleştirmek istediğini göstermiştir. Teyit edilememiş bir iddiaya göre örgüt bu konuda ABD'den söz almıştır (Anon, 2017b).[22] Bu iki hakimiyet sahası arasındaki Çobanbey, Cerablus ve Bab ilçelerinin PKK'ya geçmesi, Hatay sınırı dışındaki tüm Suriye-Türkiye sınır hattının örgütün kontrolüne girmesi anlamına gelecekti.

PKK'nın ABD'yle olmasa bile onun desteğiyle geliştirdiği bu strateji, Türkiye kamuoyunda, örgütün gelecekte İdlib üzerinden Akdeniz sahiline ulaşmak istediği şeklindeki endişeleri pekiştirecektir.

YPG'nin sivil yönetim olarak adlandırdığı yapının iddia ettiği iç idari sınırlarda hattın Kürt nüfusun doğal yerleşim alanının çok ilerisinde, Lazkiye üzerinden Akdeniz'e iyice yaklaşmış bir hatta dayandığı görülmektedir (Clawson et al., 2016: 34-35).

2.6 Rusya'nın Rejim Lehine Mutlak Denge Kurması

[22] SDG'nin eski sözcüsü Talal Silo: "…Bir Amerikalı ile görüştük. Görüşmeyi onlar istemişti. Çok sayıda koruması vardı. Daha sonra ABD istihbarat yöneticisi olduğu ortaya çıktı. Bize dedi ki "Eğer siz Deyrizor'a yönelirseniz, ABD de SDG ve Suriye Demokratik Meclisi'ne, denize doğru bir nokta sağlama konusunda gereken desteği verir." Bunun için söz verildi. Ancak şu anda Deyrizor'u alma operasyonu başarısız oldu. Asıl mesele köylerin ya da petrol sahalarının alınması değil. Şahin Cilo ve SDG'ye (Akdeniz'e çıkış için) söz verildi. Ben de orada hazır bulundum, oradaydım. Bu (Deyrizor) operasyon başarıyla sonuçlansaydı, zafer kazansaydık ABD belki SDG için denize doğru bir koridor açmaya çalışacaktı. (Amerikalı istihbarat yöneticisi) "Böyle bir oluşumun denize bir erişimi olmazsa, bir geleceğinin olması mümkün değil" dedi. Kürdistan ve Erbil konusunu örnek gösterdi. Kürdistan'ın denize açılan bir noktası yok. Dolayısıyla diğer tarafları her zaman razı etmek durumunda. Yoksa petrolü nereden ihraç edecek. Mecbur bir noktası olacak, bir liman gibi. ABD tarafı bu konuda söz verdi. Ama bundan sonra, şu an sanırım planlandığı gibi gitmedi."

Rusya, Suriye'de halk hareketlerinin başladığı 2011 baharından 2015 yazına kadar, Şam yönetimi üzerindeki iç ve dış baskıları hafifletme ya da bloke etme amaçlı düşük yoğunluklu bir siyaset izlemiştir. Rejimin içine düştüğü durumun kötüleşmesiyle Rusya siyasi, diplomatik ve askeri yardımlarını artırmıştır. Ancak doğrudan müdahale olmadan yardımların yetersiz kalacağına karar verdiği, en azından durumu böyle söylemleştirdiği noktada, savaşa doğrudan katılarak rejime desteğini en ileri boyuta taşımıştır. Rusya'nın 30 Eylül 2015'te başlattığı hava saldırıları, Suriye iç savaşının seyrini ve belki de rejim değişikliğine ilişkin beklentileri kökten değiştirmiştir. Moskova yönetimi, rejimin çöküşüne ve nihai anlamdaki askeri yenilgisine mâni olmuştur.

Müdahalenin hemen öncesine bakıldığında, rejim 2014 ortasında ülkenin güneyinde ve doğusunda önemli kayıplar vermiş, buna mukabil çok az kazanım sağlayabilmiştir. Gücü hızla erozyona uğrayan Esad yönetimi Suriye'nin batı kesimlerinde sıkışmıştır. Halep'in kent merkezinin batısıyla ülkenin kuzeybatı kıyılarındaki Lazkiye'den, güneybatıda Şam'a uzanan hattı güçlükle kontrol edebiliyordu. Güneydeki Dera'yı büyük ölçüde kaybetmişti. Doğuda ise Deyrizor ve Haseke vilayetlerinin yalnızca merkezlerinde harita üzerinde adacık görüntüsü veren noktalarda varlık gösteriyordu. Mart 2015'te Lazkiye'nin kuzeydoğusundaki İdlib'i kaybetmişti ki muhalifler buradan Lazkiye'yi de tehdit ediyordu. Oysa Beşşar Esad'ın memleketi Lazkiye'yi güvenceye alması ve buradan Şam'a ulaşan Hama-Humus hattına tam hâkim olması beka sorunuydu. Mayıs 2015'te Palmira'yı DEAŞ ele geçirmiş, örgüt ülkenin ortasından batıya, başkente ilerliyordu (Anon, 2015b).

Rejimi halen ayakta tutan, İran Devrim Muhafızları ve Lübnan Hizbullahı idi ve bu güçler 2015 şubatında Şam'ın güneyindeki kayıpları telafi etmek için seferber olmuştu. Fakat rejimin kaybettiği yerleri geri alabilmesi ya da İran ve Hizbullah'ın onun yerine bunu sağlaması mümkün görünmüyordu (Khabieh, 2015). Temmuz 2015'te Başkan Esad'ın, "çökmüyoruz" vurgusu yaptığı konuşması umutsuzluğunun sinyali olarak yorumlanmıştır. Esad ulusa sesleniş konuşmasında savaşacak asker kaynağının azaldığını bu nedenle ordunun yaşamsal bölgelere öncelik vermek zorunda kalabileceğini söylemiştir (Tisdall, 2015). Aynı dönemde, rejimin Şam'dan Alevilerin karargâhı Lazkiye ve Tartus yakınlarına çekileceği konuşulmuştur (Williams and Souza, 2016: 50-51).

Moskova ve Tahran yönetimleri 2015 baharı sonunda, rejimi ayakta tutacak ve toparlayacak yeni bir askeri inisiyatif almak üzere, Rusya'nın Suriye rejimine

sofistike silahlar sağlaması ve İran'ın sahaya en büyük askeri yığınağını yapmasını da karara bağlamıştır (Bassam and Perry, 2015). Rus yönetimi müdahalenin konseptini, askeri hava gücünü kullanmak suretiyle "Suriye ordusunu terörist gruplarla meşru mücadelesinde desteklemek" şeklinde açıklamıştır (Anon, 2015d).

Rusya'nın Suriye'deki tahkimatlarına yaz sonunda başladığı anlaşılmaktadır. 2015'in Ağustos sonu ve Eylül ayı boyunca süren yoğun sevkiyatları Rusya, rejim ordusuna yapıyor görüntüsü vermiştir. Eylül ayı sonuna doğru Hımeymim hava üssüne helikopterler ve hava savunma sistemleriyle 30 kadar Rus savaş uçağı ulaşmıştır. Bu arada İran çok sayıda yeni asker ve Şii milisi bölgeye sevk etmiştir (Lund, 2016). Batı ülkeleri ise söz konusu yığınak ve hazırlıkları sessizce izlemiştir. Hava hareketliliği bölgeyi yakından izleyen ülkelerce sorgulanmamıştır.

Obama yönetiminin, Esad'ın çöküşe gittiği düşüncesiyle 2015 yazında Rusya'yı sahada cesaretlendiren görüşmeler yaptığı beş yıl sonra kamuoyuna açıklanmıştır. Rus yönetiminin müdahale kararı almasında, ABD'nin kendisiyle yaptığı siyasi ve istihbarî istişarelerin ne kadar belirleyici olduğu bilinmemekle birlikte, Kremlin'in sahaya inmesini teşvik ettiği ve kolaylaştırdığı düşünülebilir (Exum, 2019).[23] Esad'ın Temmuz 2015'te yaptığı konuşmasında ABD ve Batı'nın yükselen DEAŞ tehdidi karşısında rejimin rolünü idrak etmeye başladığı şeklindeki ifadeleri, Obama yönetiminin Rusya'yla başlattığı istişarelerle bir arada değerlendirmek doğru olur.

ABD'nin dönemin Şam Büyükelçisi Robert Ford ise bilgi mi yoksa değerlendirme mi olduğu tam belli olmayan bir ifadeyle şunları söylemiştir (Ford, 2021):

[23] ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesinde bir oturuma katılan Exum, Obama döneminde ABD'nin Suriye'ye bakışına ilişkin önemli açıklamalar yaptı. ABD'nin Suriye'de Esad rejiminin düşmesinden korktuğunu anlatan Exum, özellikle 2015 yılında bu korkunun üst düzeye çıktığını belirtti. Exum, "O dönemde Suriye konusunda Rusya ile iş birliği yapma fikri benim bulunduğum bakanlıkta pek destek bulan bir şey değildi ancak doğrudan Başkan'dan talimat gelince elimizden geleni yaptık. Bu süreç 2015 yılının yazında başladı ve (Pentagon'daki) ofisim bizim Suriye'de 'yıkıcı başarı' diye değerlendirdiğimiz senaryo için kurumlar arası koordinasyona başladı." değerlendirmesini yaptı. Exum, o tarihte Obama'nın, "Esad rejiminin aniden düşmesinin hem Suriye'de tamamen belirsizliğe neden olmasından hem de İsrail'in güvenliğini tehlikeye atmasından" endişe ettiğini kaydetti. Bu endişeyle Obama'nın, Esad rejimi devrilmesin diye Rusya ile temasa geçilmesi talimatını verdiğini anlatan Exum, günün sonunda Esad'ın devrilmediğini ifade etti. ABD'nin Suriye'de iki ana amacı olduğunu söyleyen Exum, "Sonuçta Rusya ve partnerleri bu savaşı kazandı. Biz ise kendi çıkarlarımızı önceledik, bunlar İsrail'in güvenliğini temin etmek ve DEAŞ'ı yenmek idi." yorumunu yaptı.

"…Başkan Barack Obama böylece Rusların, Amerikalıların Vietnam'da karşılaştıklarına benzer bir bataklığa saplanacaklarını umdu. Ancak burada, Vietnam Savaşı sırasında, ABD'nin her hamlesine karşılık Sovyetler Birliği ve Çin'in Kuzey Vietnam'a daha fazla malzeme ve silah gönderdiklerine dikkat çekmeliyiz. Washington, Suriye'nin Rusya'yı bekleyen bir bataklık olması için ülkedeki muhalefetin sürekli ivme kazanması gerektiğini idrak edemedi…" Rusya'nın Suriye savaşına doğrudan müdahil olmasından 1 gün önce, İngiltere Başbakanı David Cameron'un, ilk kez, ABD'yle Esad'ın geçiş hükümetinin bir parçası olabileceği konusunda görüş birliği içinde olduklarını açıklaması dikkat çekicidir (Mason, 2015). Zira Amerikan yönetiminin böyle bir düşüncesinin olduğu o ana kadar kamuoyuna yansımamıştır.

Obama yönetimi Rusya'nın başlattığı harekâtı sakin karşılamış, endişe ifade etmemiştir. Hatta Başkan Obama, gelişmeyi hafife aldıkları izlenimi vermek istercesine Rusya'nın (ve İran'ın) bataklığa saplanacağı yorumunu yapmıştır. ABD'li yetkililer bir taraftan Rusların hedefinin IŞİD olduğunun son derece açık olduğunu öne sürmüş diğer taraftan Sovyetlerin Afganistan tecrübesine göndermede bulunmuşlardır (Anon, 2015d).

ABD, Rusya ile hava harekatının başlamasından birkaç gün sonra, Suriye hava sahasını paylaşan ve istenmeyen çatışma ve kaza hallerini önlemeyi amaçlayan, hava sahası üzerinden de ülkede bir nüfuz sahası paylaşımı yapan bir anlaşma imzalamıştır (Anon, 2015a). İki büyük güç, karadaki paylaşımı da büyük ölçüde buna uygun yapacak ve kabaca Rus ordusu Fırat Nehri'nin batısında; Amerikan ordusu da (Münbiç) dahil doğusunda nüfuz kuracaktır.

ABD Suriyeli muhaliflere destek veren Arap müttefiklerinin hepsiyle olmasa da bazılarıyla ortak paydada buluşmuştur. Arap ve Batılı kaynaklar arasındaki görüşmelerde Suriye güvenlik güçleri ve sivil kuruluşlarının çökmesine izin vermeme konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Bunun anlamı, dört yıl önce ayaklanmalar başladığında alınan (rejim değişikliği gibi) sert pozisyonlardan uzaklaşıldığıydı. Arap ve Batı başkentlerinde ateşkes ve Cenevre sürecine dönüş, bu amaçla Rusya ile pazarlıklara girişmek ve hatta İran'ı da masaya kabul etmek gibi konular konuşulmuştur (Doucet, 2015).

Rusya'nın hava operasyonları, rejim ordusu ve müttefik unsurlarını desteklemek amacıyla DEAŞ dışındaki grupları özellikle ÖSO'yu zayıflatacak şekilde devam etmiştir. Harekatın üçüncü haftasında görünen, Rus savaş uçaklarının vurduğu

hedeflerin dörtte üçünün DEAŞ'a ait olmadığıdır (Stubbs, 2015). Rus hava saldırıları, Suriye iç savaşındaki bombardımanların en yoğun ve şiddetlisi olmuştur. İlerleyen aylarda saldırıların şiddeti artarak sürmüş, şubat ayı başında Rus hava kuvvetlerinin günde 300'e yakın hedefi vurduğu bildirilmiştir (Anon, 2016c).

Birçok mevzide geri çekilmek zorunda kalan muhalifler anti-uçak füzeleri talep etmiştir ancak ABD aşırılıkçı grupların eline geçebileceği düşüncesiyle buna yanaşmamıştır (Haid, 2016).

Rusya, nüfusun yoğunlaştığı ülkenin batısındaki Lazkiye, İdlib, Halep, Hama ve Humus çevresinde, 400 kilometrelik bir hatta odaklanmıştır. İkmal hatlarını kurtaracak Rus bombardımanlarıyla eş zamanlı, rejim ordusu ve milisler karadan eş zamanlı ilerlemeye başlamıştır.

Böylelikle Moskova yönetimi, kendi deniz ve hava üslerinin de bulunduğu Lazkiye-Tartus hattını rahatlatmak, ayrıca rejimin azınlık elitinin kalpgâhı Lazkiye'nin Hama-Humus üzerinden Şam'la bağlantısını pekiştirmek istemiştir. Rusya'nın baskısı, taarruz pozisyonundaki muhalifleri tamamen savunma pozisyonuna geçmeye zorlamış; muhalifler aynı anda ilerleyişi hızlanan DEAŞ'la çatışmak zorunda kalmıştır.

Rus hava güçlerinin DEAŞ'ın bulunmadığı Lazkiye-Hama-İdlib hattını hedef alması ve Putin'in müdahalesinin anti-terör operasyonu değil ayaklanmayı bastırmayı amaçlayan bir operasyon olduğu üzerine çok şey yazılmış ve tartışılmıştır (Haines, 2016). ÖSO güçleri 2015 sonuna kadar, Rusya'nın ağır bombardımanına rağmen cephe hatlarından çekilmemişse de sonra çözülme başlamıştır.

Rus ordusu ocak ayı boyunca rejim ordusu, Lübnan Hizbullahı, diğer Şii milisler ve PKK unsurlarıyla Halep kent merkezinin tümünü alabilmek için buranın Türkiye'yle olan kara bağlantısını koparmaya yoğunlaşmıştır.

Savaşın önemli dönüm noktalarından biri olan, Halep merkezin Türkiye'yle bağlantısının koparılması (geriye İdlib üzerinden bağlantı kalmıştır) Cenevre görüşmeleri esnasında gerçekleşmiştir. PKK, Rusya'nın hava desteğiyle kuzeyde Türkiye sınırına yakın bazı ilçe ve yerleşimleri ele geçirmiştir. Şubat ayı sonunda ABD ve Rusya'nın öncülüğünde ateşkes ilan edilmiş ancak bir ay zarfında Rusya ve rejim güçleri bunu 900 kez ihlal ederek 288 sivilin ölümüne neden olmuştur. Hava saldırılarının Eylül 2015-Mart 2016 arasındaki bilançosu ise 1733 (sivil) ölüdür.[24]

[24] İngiltere merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne göre.

Rusya, çökmek üzere olduğu düşünülen rejimin yanında girdiği savaşta 2016 yazına kadar dengeleri alt üst etmiştir. Muhalifler önce savunmaya sonra gerilemeye geçmişlerdir.

2015 kasımından 2016 mayısına kadar Rusya, sahada ilerlettiği rejim güçlerine Türkmen ve Kürt Dağında kendisinin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına potansiyel tehdit oluşturabilecek tüm stratejik noktaları muhaliflerden aldırmıştır. Lazkiye'nin tümüyle dışına çıkarılmışlardır. Doğu Halep'te 2 yıldır DEAŞ kuşatmasında olan rejim ordusu 10 Kasım'da bunu kırıp örgüte karşı ilk zaferini kazanmıştır. Halep'i büyük ölçüde kontrolüne almış, muhalifleri kuşatmıştır (Malsin, 2016). Rusya'nın savaşında bir yılın sonunda ölen sivil sayısı 4 bine ulaşacaktır. Kremlin, "CIA destekli Sünni isyancıların" güney Lazkiye'ye ilerlemesine engel olmuş, Şam rejimini Alevi sahillerine çekilmekten kurtarmıştır ki bu yeni tablo Esad'ın elini müzakere masasında da güçlendirmiş, rejim karşıtı ülkelerin Halep'in kuzeyinde kurmayı gündeme getirdiği güvenli bölge planına ağır darbe vurmuştur (Williams and Souza, 2016: 56). Rusya'nın neden savaşa katıldığı, taktik ve stratejik nedenleri tartışılmaya devam etmektedir.

Değerlendirmeler benzer görüşler etrafında toplanmaktadır. Buna göre öncelikle, Moskova, eski müttefiki rejimin çok yakında çökeceğini öngörmüş, Batı destekli rejim değişikliğini kendi ulusal güvenliğine tehdit algılamış, "terör" tehditlerinin büyüyeceğini ve uzun geçmişe dayanan ilişkilerinin olduğu bir müttefikini kaybedeceğini hesap etmiştir. Kremlin bunların önüne geçecek tedbirler almış ama başarısız olmuştur ve son noktayı koymak zorunda kalmıştır. Müdahalenin Rusya'nın (Kırım krizinin ardından) Batı'yla ilişkilerinde eline koz vereceği, iç kamuoyunda popülarite sağlayacağı, Şam yönetiminin davetinin uluslararası meşruiyet sunacağı, kayıpları artıracak bir kara gücü kullanmaya ihtiyaç kalmayacağı, sahada ABD askerleriyle gerilimin zayıf bir olasılık kalacağı, harp alanının Rusya'ya uzak olmasının avantaj sağlayacağı gibi değerlendirmeler Kremlin'in hamlesini kolaylaştırmıştır (Charap, Treyger, and Geist, 2019).

Rusya, rejim ve İran'ın hedeflerinden farklı olarak toprak kazanma amaçlı bir öncelik değil, istikrarlı biçimde ılımlı Suriye muhalefetini çökertmenin peşinde olmuş böylece sahada geriye yalnızca cihat yanlısı grupların kalmasını, böylece Batı'nın Şam yönetiminin içinde olacağı bir siyasi sürece mahkûm hale geleceğini, zira rejimle masaya oturacak bir muhalefet kalmayacağını, söz konusu muhalefetin savaş meydanında yok olacağını hesap etmiştir. Rusya sahadaki gerçekleri, Esad'ın

artık müzakere masasına güçlü oturacağı hale getirecek şekilde tasarlamıştır. Bunu ılımlı Sünni güçleri çökerterek ya da zayıflatarak yapabilirdi ki öyle yapmıştır. Böylece ABD öncülüğündeki koalisyona sadeleştirilmiş bir tercih bırakıyordu: Esad'ı ya da Bağdadi'nin hilafetini desteklemek (Charap et al., 2019: 51).

Putin'in planı bazılarına göre dünyayı Esad ve DEAŞ arasında ikilemde bırakmaktı. Buna göre Rusya açısından DEAŞ'la mücadele rejimi desteklemenin kılıfıydı yalnızca. Bazı Rus analistler ise tersini savunarak, başlangıçta yapılan bombardımanların terörle mücadele hedefiyle tutarlılığını savunuyordu. Zira onlara göre ılımlı muhalefet diye bir şey yoktu; ılımlı denilenler Nusra Cephesi'yle birlikte çalışıyordu. Daha açık bir ifadeyle, Moskova'ya göre Suriye devletinin restorasyonu, terörle mücadelede uzun vadede geçerliliği olan tek stratejiydi (Charap et al., 2019: 5).

Nitekim Ceza Harekâtı, 2015 sonbaharından 2016 kışına kadar sahadaki dengeleri ters yüz ederken DEAŞ'a vurulmuş kayda değer bir darbe yoktu.

Bir Rus analiste göre amaç Suriye'yi Batı'yla ilişkilerde pazarlık ya da iş birliğine zorlayan bir araç olarak kullanmaktı. Nitekim Putin harekât başlamadan önce BM Genel Kurulu'nda Batılılara tıpkı İkinci Dünya Savaşı'ndaki ittifak gibi terörle mücadele koalisyon kurmayı da önermiştir (Charap et al., 2019: 7-8). Lavrov'a göre ise rejimin düşmesine birkaç hafta kalmıştı (Anon, 2017b).

DEAŞ'ın 2013 ve 2014'te büyümesini Rusya'ya hem tehdit hem de fırsatlar sunduğunu bir arada kabul etmek gerekir. Örgütün yükselişi, Rusya'nın Batılıları inandırmaya çalıştığı söyleminin merkezine "Esad daha küçük bir şeytan ve terör örgütlerine karşı ortaklığına ihtiyaç var" mesajını kurmasına yardımcı olmuştur. Nitekim zamanla, muhaliflerin destekçisi Ürdün, Mısır, BAE ve hatta ABD aşırılıkçılardan ürperir; Rusların fikirlerine daha açık hale gelmiştir (Lund, 2013: 27).

Rusya'nın Suriye sahasına ağırlığını koymasında Ukrayna işgalinden bu yana ABD'yle gerilen ilişkilerinde eline yeni bir koz alma isteği de etkiliydi. Rusya, Suriye'de inisiyatifi ele geçirerek Batı'yla olan çatışmasını kendine göre daha elverişli olan bir satha yayıyordu. Kırım sonrası gelişen çıkmazdan kurtulmak ve ABD'nin Rusya'yı görmezden gelmesini ve izole etmesini engelleyebileceğini umuyordu (Vasiliev, 2018: 515).

Nitekim Moskova'nın müdahalesi ABD'yi Rusya'yla angajmana zorlamıştır. Müdahale başlar başlamaz, istemsiz çatışmaların önlenmesine ilişkin anlaşma

yapmışlardır. Ekim ayında BMGK'dan Cenevre'de görüşmelere başlanmasını öngören meşhur 2254 nolu kararı çıkartıp ABD ile Rusya patronajında bir ateşkes getirmişlerdir. Rusya daha ileri giderek ABD'yi DEAŞ karşıtı bir koalisyon kurmaya ikna etmek isteydiyse de başarılı olamamıştır.

Öte yandan Rus yetkililer, Suriye'deki durumu Rusya'nın üzerine gelinmesinde ve Batı'nın yönetimlerini devirmesinde yeni perde olarak görmüştür. Kaddafi NATO destekli darbeyle devrilmiş, Saddam Hüseyin, Taliban, Sırbistan benzer dış müdahale süreçlerinden geçmişti. Eski Sovyet ülkelerindeki renkli devrimler hakeza. Rusya bu Batı müdahale modelini kendi ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görmüştür. Putin'e göre Batı destekli rejim değişikliği girişimleri istikrarsızlık kaynağıydı (Anon, 2014a). Kremlin, Batı'nın özellikle ABD'nin silahlı silahsız taktikleri Rus yönetimini ve müttefiklerini deviremese bile altını oymak için kullanacağına ikna olmuştu. Bu nedenle Moskova Suriye'de rejim değişikliğini, kendi rejimini korumak adına bir ön savunma olarak görmüştür (Charap, 2013).

Moskova, Esad'ın çökmesine göz yumsaydı Rusya'nın yerle bir olacak şeyi sadece Suriye'deki nüfuzu değil aynı zamanda bölgedeki duruşu olacaktı. Ayrıca Rusya'nın bölgedeki tek asker üssü elden çıkabilirdi.

2.7 Türkiye'nin Suriye Siyaseti

Bu bölümde Türkiye'nin Suriye siyaseti kronolojik şekilde ele alınıp izlenen politikalar üzerinden dönemsel tanımlamalar yapılacaktır.

2.7.1 Rejimle İlişkilerde Statükoculuktan Yakınlaşmaya

Türkiye-Suriye ilişkileri, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946'dan 2000'lerin başına kadar sorunların öne çıktığı bir seyir izlemiştir. Dönemin temel sorunları Soğuk Savaş'ta tarafların zıt kutuplarda yer almasından kaynaklanan sistemik rekabet ve ayrılıklar, 1970'lerden itibaren Suriye'nin Türkiye'deki yasa dışı sol örgütlere destek vermesi ve 1980 darbesinden kaçan örgütlere barınma alanı sağlaması, 1970'lerin ortasından itibaren Türkiye'nin Fırat-Dicle nehirleri üzerinde başlattığı baraj ve sulama projeleriyle ortaya çıkan sınır aşan sular problemi, 1980'lerde Suriye'nin PKK'nın en büyük destekçisi haline gelmesi ve Şam yönetiminin Hatay'ı kendi toprağı kabul etmekten vazgeçmemesi şeklinde özetlenebilir. Ayrıca Suriye'nin merkeziyetçi sosyalist ekonomik programı Türkiye'yle ticari ilişkilerinin gelişmesinde temel engellerdendir. Yarım asrın ardından ilişkiler ilk kez

2000-2011 arasındaki dönemde dostluk düzeyine yükselebilmiş; Suriye'de halk hareketlerinin başladığı 2011 baharından sonra ise önce çıkmaza sonra çatışmaya sürüklenmiştir.

2000'lerin başındaki iyileşmede, 1990'larda değişen küresel düzen ve bölgesel şartlardaki Türkiye lehine gelişen güç dengesinin yanı sıra iki ülkedeki yönetim değişiklikleri belirleyicidir.

Türkiye 1990'lara kadar Batı ittifakı tarafından güçlü askeri yardımlar alırken, 1990'ların başında Suriye, dağılan Sovyet Rusya'nın askeri ve ekonomik desteğinden mahrum kalmış, ekonomik göstergeleri kötüleşmiş, hantal devlet yapısından kaynaklı sorunlar ağırlaşmıştır. (Bkz. Bölüm 2.1)

Suriye yönetimi bu şartları, 1990-1991'de Irak'a müdahalesine destek verdiği ABD yönetimiyle görece yakınlaşmaya giderek dengelemek istemiştir. Ancak Suriye-İsrail barışı için Washington'un arabuluculuğunda 1994-1995'te başlatılan ve 1999'da yeniden canlandırılan uzlaşma girişimlerinden 2000 sonbaharı itibarıyla sonuç alınamayacağı görülmüştür (Perlez, 2000). İran'la yakın ilişkiler üzerinden dengeleme arayan Suriye üzerindeki ABD baskısı artmaya başlamıştır.

Suriye'nin ABD ve İsrail'le müzakere dönemi Türkiye'nin PKK faktörüyle ilgili Şam'a baskı yapma imkânlarını sınırlamıştır. Diğer taraftan Türkiye 1993'ten 2000'lerin başına kadar İsrail'le askeri ilişkilerini en üst düzeye çıkarmıştır. PKK'nın en önemli dış destekçileri Suriye ve İran karşısında yeni bir denge kurmuştur.

PKK'nın en şiddetli eylemlerini düzenlediği 1990'ların ortalarında, Suriye'nin örgüte verdiği desteği kesmek için sonuç almaya yönelen Türkiye, güç dengelerinin verdiği özgüvenle askeri caydırıcılığını tırmandırmaya başvurmuştur. Suriye Türkiye'nin isteklerini kabul etmiş, 17 Ekim 1998'de Abdullah Öcalan'ı topraklarından çıkararak Adana Mutabakatı'na imza atmıştır (Anon, 2019). Anlaşma, PKK'nın Suriye'deki hareket alanını önemli ölçüde sınırlamıştır.

Adana Mutabakatı tüm pürüzleri ortadan kaldırmamıştır ancak Suriye'de 2000 yazındaki iktidar değişimi iç kamuoyu kadar dış kamuoyunda ve Türkiye'de de iyimserliğe sebep olmuştur. Mutabakatın ardından ilişkilerin güvenlik önceliklerinden kurtulduğu yeni bir dönem başlamıştır.

2000'lerde İran öncülüğündeki "direniş ekseni" unsurları Suriye ve Hizbullah; ABD etkisindeki Mısır, Suudi Arabistan, İsrail ekseni mücadelesinin kızışması

üzerine Suriye rejimi İsrail'le müzakere atmosferinden uzaklaşmaya başlayarak Batı'ya halen dengeleme yapabileceğini göstermiştir (Akkan, 2018: 208).

Türkiye, Suriye'yle ilişkileri iyileştirme niyetini, Hafız Esad'ın 14 Haziran 2000'de düzenlenen cenaze törenine cumhurbaşkanı seviyesinde katılım göstererek belli etmiştir (Anon, 2000a).

Beşşar Esad, görevi aldıktan sonra Ankara'ya ikili ilişkilerde yeni bir dönem başlatmak istediğini, Türkiye'nin son dönemlerde sosyal ve ekonomik alanlarda önemli adımlar attığını bildiğini, en merak ettiği ülkeler arasında Türkiye'nin bulunduğunu, ilişkilerin geliştirilmesi yönünde atacağı her adıma yardımcılarının destek vermesi için gerekli talimatları vereceğini bildirmiştir. Esad'a, Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri geliştirmeyi arzu ettiği, geçmişte gereksiz konularla çok zaman kaybedildiği, Suriye'nin sosyal ve ekonomik alanda atmakta olduğu reform adımlarının dikkatle izlendiği, Suriye'deki bu reform sürecine katkı yapılabileceği yanıtı verilmiştir. Esad iş birliği mesajlarını yinelemesine karşın Suriye'nin eski dönem siyasetçilerinin Türkiye'ye olumsuz bakışının sürdüğü gözlenmiştir (Çelikkol, 2015: 112).

Güvenlik konuları 2000 yılı başlarında önemini korusa da ticari ilişkilerin artırılması yönündeki girişimler 2001 sonuna kadar hızla artarak ön plana çıkmıştır. Tarım, ekonomi, ticaret, petrol, ulaştırma ve sulama bakanları karşılıklı ziyaretler yapmıştır. Dışişleri bakanlıkları ve askeri makamlar arasında görüşmeler gerçekleşmiştir. İlişkilerdeki karşılıklı açılımlar, Türkiye'de Ekim 2002 genel seçimlerinde AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesiyle ivme kazanmıştır.

Başbakan Abdullah Gül'ün 4 Ocak 2003'te Şam'a yaptığı ziyarette ilk kez, Suriye tarafı su meselesini, Türk tarafı da terörle mücadele konusunu masaya koymamış, böylece ekonomik iş birliğine öncelik verme iradelerini teyit etmişlerdir. Şam yönetimi tamamen kapalı olduğu kültürel iş birliği konularında da iş birliğine girmiştir (Çelikkol, 2015: 120-121).

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgali ve Kürt devleti kurulacağı beklentisinin artması Ankara ve Şam'da benzer tehdit algılamalarını tetiklemiş, güneyde İsrail doğuda Irak'a yerleşen ABD arasında kalan Suriye için riskler artmıştır. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra ilk kez bir devlet başkanı 6 Ocak 2004'te Ankara'yı ziyaret etmiştir. Esad, Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasının Suriye ve Türkiye'nin kırmızı çizgilerini aşacağını söylemiştir (Anon, 2004a). Temaslarda ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine ağırlık verilmiştir. ABD'nin Suriye üzerindeki

baskıları artarken, 2004 kasım ayında Başbakan Erdoğan, Nisan 2005'te Cumhurbaşkanı Sezer Şam'ı ziyaret etmiştir. Sezer'in ziyareti, Suriye rejiminin suçlandığı Refik Hariri suikastından hemen 2 ay sonra gerçekleşmiştir. ABD, ziyareti önlemek için çaba gösterdiyse de başaramamıştır (Anon, 2005). Esad 2007'de Türkiye'yi, Cumhurbaşkanı Gül de Mayıs 2009'da Şam'ı ziyaret etmiştir. İş birliği, ortak askeri tatbikat yapılmasına kadar varmıştır (Anon, 2014d). Türkiye, Suriye'yle gelişen ilişkileri karşısında ABD ve İsrail'i ihmal etmemeye çalışmıştır. 2008'de Türkiye'nin arabuluculuğunda Suriye ile İsrail arasında dolaylı görüşmeler başlatılmıştır. Ancak süreç, Ehut Olmert hükümetinin Gazze'ye yönelik Dökme Kurşun saldırısını başlatarak çok sayıda sivili öldürmesi üzerine çökmüştür. Türkiye görüşmeleri yeniden başlatmak istemişse de Binyamin Netanyahu hükümeti Türkiye'nin devrede olmasını istememiştir (Anon, 2010).

Amerikalılar için, yeni devlet başkanı Beşşar Esad, babası döneminde başarısız olan girişimlerinden sonra tekrar İsrail'le barışa zorlanacakken, Türkiye iş birliği kapısını açarak Suriye'yi yalnızlıktan kurtarmıştır. Ankara ise Washington'a, meselenin ikili ilişkilerin geliştirilmesinden fazla olduğunu, bu süreçte aynı zamanda Suriye'nin ekonomik ve sosyal reform gündeminin de teşvik edildiğini anlatmıştır.

Türk devlet adamları ABD izolasyonu döneminde Suriyeli muhataplarıyla temaslarında ülkenin reformlarla dönüşümü konusunda da telkinlerde bulunmuştur. Gül bunu "angajman politikası" olarak adlandırmıştır (AA Arşiv, 2011)

2003'ten sonra Irak'ın iç istikrarının bozulmasıyla Suriye, Türkiye için Ortadoğu'ya açılan tek kapı haline gelmiştir. 2000 başlarında 730 milyon dolar civarında olan Türkiye-Suriye ikili ticaret hacmi 10 kart artarak 2009 sonunda 2 milyar doları geçmiş, 2012 sonu için 5 milyar dolar hedef konmuştur. Ticaret dengesi yaklaşık yüzde 50 oranında Türkiye lehine gerçekleşmiştir (Anon, 2011d)

2.7.2 Rejimi Dönüştürmek İçin Yumuşak Güç Diplomasisi

Türkiye'yi Suriye rejimini dönüştürme uğraşına sokacak angajmanda öncelikle gerekçelerine bakılmalıdır. Türk hükümeti, Suriye'de Mart 2011'de sivillerin yönetimi protesto hareketleriyle başlayan sonra iç savaşa dönüşen gelişmeleri, yavaş yavaş parçası haline gelecek kadar yakından izlemiştir.

Ankara, Suriye'yi en önemli komşu ülke addetmiştir (Anon, 2011a). İlginin en doğrudan anlatımı, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın "Suriye konusunu bir

dış mesele olarak, bir dış sorun olarak görmüyoruz. Suriye meselesi bizim bir iç meselemizdir." şeklindeki sözleridir (Anon, 2011a).

Hükümet, yakın ilginin nedenlerini izah ederken ağırlıklı olarak ahlaki değerler ve ulusal güvenlik kaygıları olmak üzere iki alana gönderme yapmıştır. Erdoğan, hassasiyetleri için "çıkar eksenli değil insanlık, kardeşlik eksenli" nitelemesinde bulunmuştur. Eziyete maruz kalan bir kitleyle empati geliştirmenin dışında, Suriye ve Türkiye'nin "ortak tarih ve medeniyeti paylaşması"na atıflar yapmıştır. Suriye içindeki pek çok tarihi ve kültürel mirası söz konusu ortaklığa delil göstermiştir. Ortak miras dışında, halkların kardeşliğine yoğun vurguları vardır. Erdoğan'a göre, devam eden güçlü kardeşlik bağları, ulusal sınırların önündedir. Sınırlar fiziki ayrım yaratabilmekle birlikte "kardeşleri birbirinden ayıramaz" (Anon, 2011b).

Doğal olarak kardeşlik bağı, bir kardeşe diğeri için yardım mükellefiyeti getirir. Dolayısıyla eziyete uğrayan ya da öldürülen kardeşler varsa, diğer kardeşlere düşen onları bundan kurtarmaktır. Nitekim Erdoğan, kardeşlik ilişkisi kurmasının bir sonucu olarak, "Kardeşlerimizin katledilmesi karşısında hiç kimse bizden tepkisiz kalmamızı bekleyemez" demiştir (Anon, 2011b). Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise "kardeşlik" kavramının üzerine "sorumluluk" kavramını ekleyerek, "Suriye'de kaosa da izin vermeyiz zulme de izin vermeyiz, bu bizim Suriye halkına karşı sorumluluğumuzdur" ifadelerini kullanmıştır (Anon, 2011d). Böylece Türkiye, Suriye rejimi karşısında Suriye toprakları içerisinde kendisi için bir sorumluluk hinterlandı tanımlamıştır. Davutoğlu ayrıca, "Yaşananların, insan hakları bağlamında Suriye'nin içişleri olarak görülemeyeceğini" belirterek (Anon, 2011e), uluslararası ilişkilerin çokça tartışılagelen "koruma sorumluluğu" alanına bir kapı açmıştır (Yurdusev, 2011). İki ülke arasında kader birliği gören Davutoğlu'na göre, aslında ortak kader bilinci, "iç içe geçen" ülkeleri 2000'lerde önemli projeler başlatmaya sevk etmiştir (Anon, 2011f). Davutoğlu'nun ifade ettiği Suriyeli kardeşlerimizin kaderi bizim kaderimizdir" (Anon, 2011j) algısı da tıpkı kardeşlik bağından gelen mesuliyet ve mukayyet olma ödevleri gibi bir anlamda meşru sorumluluk kaynağı şeklinde ele alınmış olmalıdır.

Bu düşüncelerin hâkim olduğu dönemde, Suriyeli siviller şiddetten kaçıp Türkiye'ye sığınmaya başladıklarında Türkiye sınır mahremiyeti uygulamasını fiilen kaldırmıştır (Anon, 2011j). Diğer taraftan Erdoğan, "Suriye'de olan bitenin bi-

zim milli güvenliğimizin bir parçası olduğunu iyi biliyoruz. Bunu göz ardı edemeyiz" sözleriyle Türkiye'nin ilgisindeki güvenlik boyutuna gönderme yapmıştır (AA Arşiv, 2011a). 2011'den itibaren Türk yetkililerin Suriye'ye ilgisiz kalamayacakları vurgusunda en sık kullanılan unsurlardan biri "910 kilometrelik sınır"dır.

Uzun sınır, iki komşuya geniş bir coğrafi temas hattı sağlarken, Hatay-İdlib kısmı hariç engebesiz bir arazi olması, kontrolünü oldukça zorlaştırmıştır. Ankara, sınır güvenliğini Suriye'deki PKK potansiyeliyle gerekçelendirme niyetindeyken Suriye iç savaşının bir süre sonra uluslararasılaşmasıyla Türkiye'den Suriye'ye geçen yabancı terörist savaşçılar gündeme yerleşecektir.

Türkiye'nin Suriye'deki iç çalkantıda en büyük güvenlik kaygısı, Kürt hareketlerinin ve PKK'nın durumudur. Türkiye, Adana Mutabakatı çerçevesinde rejimin PKK'yla ilişkilerini askıya aldırabildiği için kısa bir süre bunun avantajını kullanacaktır. Ankara'nın asıl rahatlığı, Türkiye'de 2009'da başlayan "çözüm süreci"dir. PKK'nın eylemsizliği Ankara'da Suriye içerisinde felaket senaryolarının gündeme oldukça geç gelmesine neden olacaktır. Ankara'nın Suriye'deki Kürt hareketleri ve PKK'nın durumunu nasıl algıladığını iki döneme ayırıp bakmak gerekmektedir. İlk dönem, Ankara-Şam dostluğunun sürdüğü kesittir.

Mart 2011'den itibaren alevlenen rejim karşıtı gösterilere Suriye'nin kuzeyinde Kürt nüfusun yaşadığı yerlerde geniş katılım olmuştur. Rejimin düşmesi ve devlet yapısının Irak'ta olduğu gibi ayakta tutulamaması halinde, kuzeyde bir Kürt yapılanmasının ortaya çıkma ihtimali vardı. Olası yapıyı PKK ya da diğer grupların kontrol etmesi her hâlükârda (örgütle sorunu süren Kürt sorunu çözülememiş) Ankara için tehdit arz edecekti. Bu nedenle Şam yönetiminin ayakta durması Ankara için değerliydi. Diğer taraftan kuzeydeki gösterilerde, geleneksel olarak Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ndeki Barzani ailesinin nüfuz alanında olan grup ve partilerin rolü daha fazlaydı. PKK, baskın konumda değildi.

Ankara'nın çözüm sürecinde Abdullah Öcalan üzerinden PKK üzerinde edindiğini varsaydığı nüfuz, Suriye'de olanlar karşısında rahat davranmayı kolaylaştırmış görünmektedir. Bu durum 2014 sonbaharındaki Kobani olaylarına kadar devam edecektir (Anon, 2016z).

Türkiye'nin PKK bağlamındaki güvenlik algılamasına ilişkin ikinci dönem, Suriye'yle dostluğun bozulup Ankara'nın muhaliflere desteğe, rejimin de PKK'yla stratejik ittifaka yöneldiği kesittir. Türkiye, Mart 2011'den yaz sonuna kadar Esad

yönetimiyle dostluk ilişkilerini korumuştur. Suriye rejiminin mayıs ve temmuz aylarında beş PKK mensubunu Türk makamlarına teslim etmiş olmasından Adana Mutabakatı'nın bir şekilde işlediği anlaşılmaktadır (AA Arşiv 2011v, 2011w). Rejimin PKK'yla açık ve güçlü iş birliği, Temmuz 2012'de güvenlik güçlerinin kuzeydeki Kürt bölgelerinden çekilip kontrolü örgüte bırakmasıyla yeniden başlayacaktır.

Ancak rejimin örgütle çok daha önce, 2011 sonbaharında anlaştığı yönünde yoğun kuşkular vardır. PYD Eşbaşkanı Salih Müslim'in Suriye'den kaçıp Irak'ta sığındığı kamptan kalabalık bir ekiple dönerek kasım ayından önce Suriye'nin kuzeyinde ortaya çıktığı bilinmektedir (Anon, 2011i). Bir iddiaya göre de dönemin Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin aracılığıyla Şam yönetimi Eylül 2011'de PKK'yla anlaşmış, örgüt İran'daki uzantısı PJAK'ın faaliyetlerini durdurmuş, karşılığında Irak'tan Suriye'nin kuzeyine geçiş yapabilme ve rejim karşıtı hareketleri önleme fırsatı elde etmiştir (Savelsberg and Gorgas, 2013: 93).

Tüm bunların, Ankara-Şam restleşmesi ve Türkiye'nin muhaliflere destek vermeye başladığı ağustos-eylül döneminin ardına denk gelmesi ve uzun süredir Türkiye'de eylem yapmayan PKK'nın 19 Ekim'de Çukurca'da 24 askerin hayatını kaybettiği büyük bir eylem düzenlemesi manidardır.

Salih Müslim'in kuzeyde faaliyetlere başlaması ve örgütün canlanma sürecine girmesi Türkiye'de kayda değer yankı bulmamıştır.

Suriye'de kısa süre başbakanlık yapıp sonra muhalefet saflarına katılan Riyad Hicab, Müslim'in Kandil'deyken sahada faaliyet göstermesi için Şam yönetimi tarafından davet edildiğini anlatmıştır (Anon, 2016a).

Konuyu irdeleyen bir İngiliz gazetesi Suriye'nin geçmişte terör örgütü PKK üyelerini barındırdığına dikkati çekerek Gül'ün güvenli bölgelerden saldırı düzenlenmesi halinde, sınır ötesi baskınların gerekli olabileceği yönündeki sözlerine yer vermiştir. Gül, "Suriye hükümetinin o türden bir hata yapacağını düşünmüyorum." yorumunda bulunmuştur (AA Arşiv, 2011c).

Başbakan Erdoğan ise Suriye'de gelişen durumun terörle mücadelede zaaflar yarattığını kaydetmiştir (AA Arşiv, 2011d). Ancak bununla tam olarak neyi kastettiğini açmaması, Ankara'nın henüz bu konunun fazla önem arz etmediği düşüncesinde olduğu, kamuoyunu endişelendirmek istemediği ya da Şam yönetiminin amacına ulaştığını teyit edecek bir tepkiden şimdilik kaçınmak istediği şeklinde yorumlanabilir.

Türk yetkililer ayrıca, Suriye'de bir mezhep savaşı tehlikesinden söz etmiştir. Bununla uluslararası kamuoyunu harekete geçirmek istemeleri kadar mezhepçi gündemin Türkiye'deki Sünni-Alevi ilişkilerine taşınmasından da endişe etmiş olunması muhtemeldir (AA Arşiv, 2011b).

Türkiye'nin Suriye'ye ilgisini gerekçelendirirken başvurduğu moral politik ve güvenlik odaklı argümanların yanında, yinelenen bir söylem olmasa da ekopolitik mazeretler de dikkati çekmiştir. Başbakan Erdoğan ise üstü kapalı Suriye'deki ilk gösterinin üzerinden daha bir hafta geçmeden, Cidde Ekonomik Forumu konuşmasında, Türkiye'nin Yeni Osmanlıcılık peşinde olmadığını ve kimsenin içişlerine müdahale etmeyeceklerini anlatırken bir önkoşul imasında bulunmuştur. Erdoğan, Türkiye'nin ekonomik büyümesinin iyi ve istikrarlı komşulara da bağlı olduğuna, iyi komşuluk ilişkileri olmadan ekonomik büyüme sağlanamayacağına, artık ülkelerin yanı başlarındaki ev kadar yakınlık arz ettiğine, bir ülkede yaşanan hadisenin kaçınılmaz olarak diğerlerine de tesir ettiğine, ekonomiyi, refahı, büyüme ve kalkınmayı da doğrudan etkilediğine işaret etmiştir (Anon, 2011i). Böylece ekonomik kalkınma çabası içindeki bir ülkenin yükselişinin komşu ülkedeki istikrarsızlıktan etkilenmeye başlaması halinde söz konusu ülkenin iç şartlarının artık diğer ülke için dış şartlar olmaktan çıkacağı mesajını vermiştir.

Türkiye, Mart 2011'de Suriye'de olayların başlamasıyla Şam yönetimine barışçıl bir değişim için destek vermiştir. Batı'dan ise yönetimin sert müdahalelerine tepkiler yükselmiştir.

ABD, güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımı ve bazı göstericilerin öldürülmeye devam etmesi üzerine 19 Mayıs'ta bu sefer Şam yönetimini kınamıştır (AA Arşiv, 2011a).

Arap Baharı'nda rejim muhalifi demokratik taleplerin yükselişi, "sıfır sorun" siyasetini rejimlerle ilişkiler üzerinden yürütmek durumunda olan Türkiye için ikileme dönmüştür. Tunus, Mısır ve Libya örneklerinde halkın meşru taleplerine destek olan Ankara, Suriye'yle on yıllar sonra gelen dostane ilişkilerin yeniden bozulması riskiyle karşı karşıya kalmış ve protestolara ilk etapta temkinli yaklaşmıştır. Yönetim ya da protestoculardan yana görünen bir tavırdan imtina etmiştir. Olayların gidişatını gözlemiştir.

Bir hafta sonra yapılacak ilk tepkisel açıklamaya kadar, daha önce Suriye ile imzalanmış 18 ikili anlaşma TBMM'de kanunlaşmıştır (AA Arşiv, 2011f).

Türkiye, Suriye'de istikrar ile demokrasinin birlikte seyretmesi söylemini benimsemiştir (Anon, 2011c). Avrupa Birliği rejimi kınayarak reform çağrısında bulunmuş (AA Arşiv, 2011a), Fransa ve ABD'den üst üste benzer içerikli açıklamalar gelmeye devam etmiştir. Batı'dan artarda gelen tepkilerden sonra Türkiye ilk net mesajını 25 Mart'ta vermiştir. Türk Dışişlerinin açıklamasında, Batı yönetimlerinden farklı olarak, rejim suçlanmamıştır. Esad'ın failleri bulmak için başlattığı soruşturmanın ve reform hazırlıklarının doğru adımlar olduğuna işaret edilip bunların süratle tamamlanmasının önemi ifade edilmiştir (Anon, 2011l). Başbakan Erdoğan da aynı gün Esad'ı arayıp reform kararlarını övmüş ve teşvik etmiştir. Türk hükümeti, Suriye ile güçlenmiş ekonomik iş birliğinden sağladığı nüfuzla yönetimi reformlar konusunda cesaretlendirmiştir. Libya'da süren iç savaş nedeniyle Ankara, Suriye içindeki durumun yatışarak suhuletle çözümünü hedeflemiştir. Davutoğlu'na göre Türkiye Arapların demokratikleşme hareketlerinde gelen fırsat ve riskleri hesaba katarak barışçıl değişimi desteklemiştir (Anon, 2011o).

Esasında Ankara, Şam yönetimine reform telkinlerine 2011'in ilk ayında başlamıştır. Erdoğan Esad'a, Tunus ve Mısır'daki halk hareketleri Suriye'ye gelmeden ön alması gerektiğini anlatmıştır. Mart 2011'deki olayların patlak vermesinden üç ay önce Şam'ı ziyaretinde Esad'a olağanüstü halin kaldırılması, siyasi tutukluların bırakılması, çok partili hayata geçilmesi, seçim kanununun değiştirilmesi, yolsuzluklarla mücadele edilmesi, demokratik dönüşüme paralel ekonomik dönüşümün sağlanması tavsiyelerinde bulunmuştur (Anon, 2011o).

Şiddetin artması ve 2011 mart ayı ortasından itibaren Suriye'deki gelişmelerin hızlanması üzerine, baskıyı artıran Erdoğan, MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı Şam'a göndererek mevkidaşını reformlara yönelmesi halinde olayların yatışacağına ikna etmek istemiş Esad da reform çalışmalarının devam ettiğini bildirmiştir (Anon, 2011b).

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppe'nin Şam yönetimini kınayarak reform çağrısı yaptığı 29 Mart'ta, Ankara kendi çizgisini gösterircesine değişimin barışçıl yollardan sağlanması gerektiğine işaret etmiştir (Anon, 2011e). Türkiye, reform ihtiyacı konusunda Batı kadar net mesajlar verirken, rejime şans verilmesinden yana olmuştur. Olayların ikinci haftası geride kalırken, Türk hükümeti iyimserliğini korumaya çalışmıştır. Erdoğan, Esad'ın Suriye'de sevilen bir isim olduğunu söylemiştir (Anon, 2011n).

Müslüman Kardeşler grubunun İstanbul'dan yaptığı rejim karşıtı açıklamaya Türk Dışişleri sert tepki göstererek hem muhaliflere hem uluslararası topluma mesajı vermiştir. Bakanlık, "Dost ve kardeş Suriye'nin reform iradesine zarar verecek, istikrarını bozacak hiçbir girişimi Türkiye'nin hoş görmesi, tasvip etmesi mümkün değildir" ifadelerini kullanarak Esad'ın "reform sürecini başlatacağından emin olunduğunu bildirmiştir (Anon, 2011l)

Davutoğlu, 6 Nisan'da Esad'la görüşüp reformların acilen başlaması gerektiğini yinelemiştir (Anon, 2011l). Şam yönetimi 3 gün sonra, 1963 yılından bu yana uygulamada olan Olağanüstü Hal Yasası'nın (OHAL) yerine hazırlanan Ulusal Güvenlik Yasası'nın kamuoyunda tartışmaya sunulacağı ve mayıs ayında mecliste yasal sürecin başlayacağını açıklamıştır (AA Arşiv, 2011k). Ancak aynı gün, Dera'da Ömer Camii yakınındaki göstericilere ateş açılmış, ABD Başkanı Barack Obama sert kınama mesajı yayımlamıştır (Anon, 2011r). ABD gösteriler ve müdahaleler sırasında her hafta en az iki kez kınama ve reform çağrısı yapmayı sürdürmüştür.

Esad 15 Nisan'da mecliste yaptığı reform sözü veren konuşmasının ardından 21 Nisan'da yasa kaldırılmıştır (Anon, 2011o). Reform girişimlerine karşın güvenlik güçlerinin göstericilere şiddet uygulaması karşısında ABD adımların ciddi olmadığını savunmuştur (Anon, 2011w). Nisan ayı biterken Avrupa ülkeleri Esad yönetimine tutumlarını sertleştirmeye başlamış ve Fransa'nın yanı sıra İtalya, Almanya, İngiltere ve İspanya Şam sefirlerini istişarelere çağırmıştır (Anon, 2011x).

Türkiye'nin barışçıl değişim için yürüttüğü diplomasinin istediği sonucu vermemesi ve Batı'dan gelen baskılar, Ankara'nın tedricen Suriye yönetiminden uzaklaşmasını getirecektir.

Obama, rejimin karşısına geçmesi için Erdoğan yönetimini iknaya çalışmıştır (AA Arşiv, 2011h). Erdoğan, Obama'yla görüşmesinin ertesi günü söylemini tavsiyeden uyarıya çeviren bir ton kullanarak Esad'dan süreci hızlandırmasını istemiştir (Anon, 2011n).

MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Obama-Erdoğan görüşmesinin ertesi günü Şam'da Esad'la bir araya gelerek Türkiye'nin reform sürecine verdiği desteği yinelemiştir. Aynı gün Milli Güvenlik Kurulu'ndan çıkan açıklamada, Şam yönetiminin reformları hayata geçirmesi gerektiği belirtilip sivillere yönelik şiddetten duyulan endişe vurgulanmıştır (Anon, 2011a).

Şiddetin tırmanması, Türkiye'nin artması muhtemel Suriyeli sığınmacılar konusunda ne yapacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Davutoğlu, açık kapı politikasını işaret ederek, ihtiyaç olursa bu kimselere mesafe konulmayacağını ve ağırlanacaklarını söylemiş, vizesiz geçiş politikasından geri adım atmayacaklarını ifade etmiştir (Anon, 2011g).

Bakan Davutoğlu mayıs ayının son haftası, Suriye'deki gidişatın önüne geçmek için trenin kaçmak üzere olduğunu ve Esad'ın "şok terapi" uygulaması gerektiğini söylemiştir. 8 yılda Şam'a 60 kez gidip geldiğini anımsatan Davutoğlu, iki ülke arasındaki "başarı hikâyesi"ne rağmen Ankara'nın sözlerinin Şam'da yeterli karşılık bulmamasından yakınmıştır (Shadid, 2011).

Esad yönetimine uyarıları sertleşen Türk hükümeti bir adım ileri giderek Suriye siyasi muhalefetine kapılarını açmıştır.

Suriye muhalefeti yurt dışında ilk ve kapsamlı toplantısını 1 Haziran'da Antalya'da düzenlemiştir. Ancak ilk kez bir araya gelen muhalifler toplantıdan bir sonuç bildirisi çıkaramamıştır. Tek örgütlü grubun Kürt muhalifler olduğu görülmüştür (Anon, 2011z).

Öte yandan muhaliflerin Türkiye'de yaptığı toplantıdan Esad yönetimiyle uzlaşma haritası değil bizzat Esad'ın iktidardan çekilip yetkilerini yardımcılarına devretmesi talebi çıkmıştır (Anon, 2011t)

Muhaliflerin sonuç bildirisine Rusya'dan hızlı yanıt gelmiş ve Dışişleri Bakanı Lavrov rejimi değiştirmeye yönelik girişimlerin "feci sonuçlara" yol açabileceği uyarısında bulunmuştur (AA Arşiv, 2011j).

Mısır ve Tunus olaylarındaki tutumundan farklı olarak Türkiye'nin Suriye'deki rejimin liderine istifa çağrısı yapmaması uluslararası kamuoyunda da dikkati çekmiştir.

Cisr Şuğur olayları Suriye için olduğu kadar Türkiye'nin politikası için de kırılma noktası olmuştur. Hükümet olayların başlamasından bu yana en sert tepkiyi vererek hadiseyi katliam olarak nitelemiştir (Anon, 2011q). Erdoğan seçimlerin ardından farklı bir Suriye siyasetine geçeceklerinin sinyalini vermiştir (Anon, 2011q). Türkiye'nin genel seçimlerden sonra Suriye politikasında değişime gidip rejim karşısında daha fazla rol alma beklentisi, Ankara'nın Şam yönetimine fazla kredi verdiğini düşünen ABD'yi memnun etmiştir (Anon, 2011ag).

Türkiye'nin Suriye'de doğrudan askeri güç kullanımı ilk kez, göçün büyüyen bir sorun haline gelebileceği ve bunun Suriye içerisinde önlenmek zorunda kalınabileceği düşüncesi üzerinden gündeme gelmiştir. Göç-askeri müdahale tartışmaları sırasında ABD yönetiminin Türkiye'nin bu tür olası bir eylemine karşı olmadığını belli etmesi dikkat çekicidir (Anon, 2011ag).

Seçimden zaferle çıkan Erdoğan, Şam yönetimine karşı tutumunu sertleştirmeye hazırlanırken Esad kendisini tebrik için aramış, son ikili görüşmelerini yapmışlardır. Erdoğan Esad'a "şiddetten uzak durulması, olayların durdurulması ve reformların bir an önce takvime bağlanarak ivedilikle uygulamaya konulması" gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'ye yönelik mülteci akını ve bu konudaki kaygılarını da dile getiren Erdoğan, rejim medyasında Türkiye'yi hedef alan yayınların durdurulmasını istemiştir (Anon, 2011s).

NATO'nun Libya gibi Suriye'ye de müdahale edip etmeyeceği tartışmaları sürerken Genel Sekreter Rasmussen bunun söz konusu olmadığını söylemiştir (AA Arşiv, 2011j).

ABD yönetimi Türkiye'nin Esad'a daha fazla alan vermemesi için bastırmıştır. Obama, 21 Haziran'da Erdoğan'ı aramış, iki liderin Suriye hükümetinin şiddet kullanımına derhal son vermesi ve halkın demokratik arzularına saygı gösteren anlamlı reformları derhal hayata geçirmesi gerektiği yönünde görüş birliğine vardığı duyurulmuştur (AA Arşiv, 2011k).

Görüşmenin olduğu sıralarda Suriye ordusu Türkiye sınırına 450 metre mesafede yığınak yapmış, bunun üzerine iki dışişleri bakanı telefonla temas kurmuş, bir gün sonra da ABD Ankara'nın arkasında durduğunu belli etmiştir. ABD yönetimi, Suriye ordusunun Türkiye sınırına çok yaklaşmasının çatışma riski doğurduğunu duyurup Türk yetkililerle temasa geçmiştir (Anon, 2011ac).

Amerikan yönetimi ilginç şekilde Türkiye'nin Suriye sınırını açık tutmasını istemiştir. Sınırın açık kalması için gereken insani yardım desteğine hazır olduklarını yinelemiştir (Anon, 2011b). Sınırın açık tutulması gösterilere katılanların içeride rejim tarafından kıstırılma korkusunu kırması, böylelikle rejim karşıtı faaliyetlere devam edebilmeleri, kaçmaları gerektiği zaman ise sığınacakları bir yer olması, daha sonra silahlı muhaliflerin örgütlenme çalışmalarına güvenli alan sunması ve silahlı grupların ailelerini Türkiye'ye çıkartıp çatışmalara daha rahat katılmaları noktasında son derece önemli bir işlev görecektir.

ABD ve Fransa, Suriye'deki gelişmelere daha fazla müdahil olmaya başlamış, Temmuz 2011 başındaki gösterilere bizzat büyükelçileri katılmış, göstericilere cesaret vermişlerdir (AA Arşiv, 2011b). ABD Dışişleri Bakanı Clinton, Esad'ın iktidarda kalmasından çıkarı bulunmadığını bildirmiş, Başkan Obama da en sert açıklamasını yapıp Esad'ın "meşruiyetini kaybettiğini" söyleyerek tüm fırsatlarını kaçırdığını savunmuştur (Anon, 2011u).

Dönemin ABD Şam Büyükelçisi Robert Ford yıllar sonra yaptığı bir açıklamada, ülkesinin esasında bir rejim değişikliği peşinde olmadığını söylemiştir. Ford, Washington'ın "rejim değişikliğini" desteklediğine dair bir izlenim bırakmış ve Obama'nın Ağustos 2011'de Esad'ın görevi bırakması gerektiğini açıklamış olmasına karşın "ABD'nin gerçekte (2003'te Bağdat'ta yaşananlardan sonra) rejim değişikliği yerine geçiş döneminde ülkeyi yönetmesi için Suriyeliler arasındaki müzakerelerde üzerinde mutabakata varılan bir ulusal birlik hükümeti kurmak istediğini" belirtmiştir (Ford, 2021). Buradan anlaşılacağı üzere ABD'nin üniter bir devlet manasında gerçekte ne planladığı, hedeflediği ya da herhangi bir planı ve hedefi bulunup bulunmadığı, hangi kurumlarının hangileriyle ne kadar mutabakat içinde olduğu belirsiz gibidir. Ancak Başkanlık düzeyinde yapılan "rejim değişikliği" söyleminin, rejim değişikliğini zorlamaktan imtina eden icraatları uzunca süre perdelediği ileride daha net anlaşılacaktır.

Amerikan yönetimi, temmuz ayının ortasında Suriye siyasetinde Türkiye ile görece paralel çizgilere geldiğini bildirmiş, Ankara'nın Şam yönetimi üzerindeki baskısını artırmasını beklediğini paylaşmıştır. Amerikalılar, Türkiye'nin yaptırımlar konusunda kendileri ya da Avrupalılarla aynı noktaya gelmesini talep etmiştir (AA Arşiv, 2011c).

Washington'un Ankara'yı Suriye konusunda cesaretlendiren tutumu güçlü şekilde sürmüştür. Clinton, temmuz ayı ortasında, Suriyeli muhaliflerin İstanbul'da buluştuğu günlerde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ankara'nın ekseninin Batı'dan Doğu'ya kaydığı görüşlerine katılmadığını, Türkiye'nin her alanda gelişim gösteren performansıyla Arap ülkelerine de örnek olabileceğini söylemiş, İran'ın nükleer çalışmaları ve Suriye konusunda bazı görüş ayrılıklarına rağmen büyük ölçüde aynı çizgide olduklarını kaydetmiştir (Anon, 2011w). Clinton, Türkiye ve güvenliğine olan bağlılıklarının kaya gibi sağlam ve sarsılmaz olduğunu ifade etmiştir (Anon, 2011g)

ABD, ağustos ayında uluslararası toplumu Şam yönetimine karşı örgütlemeye ağırlık vermiştir. Başkan Obama'nın, Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ve Almanya Başbakanı Angela Merkel ile görüşmelerinde liderler "Esad rejimine baskı ve Suriye halkının desteklenmesi amacıyla ek adımlar atılması konusunda mutabakata varmıştır (Anon, 2011x).

Türkiye'nin, ABD'yle aynı çizgiye gelmek üzereyken Şam yönetimine son bir şans vermesi Washington'ı kaygılandırmıştır. Clinton, Şam'a gitmeye hazırlanan Davutoğlu'ndan Esad yönetimine baskı yapmasını istemiştir (Anon, 2011g). Ağustos ayının ilk haftasında, Batı'nın artan baskılarına Körfez ülkeleri de eşlik etmeye başlamıştır. KİK ülkeleri Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Bahreyn ve Umman'ın ortak açıklamayla halka yönelik aşırı güç kullanılmasından büyük endişe duyulduğu belirtilirken, akan kanın durdurulması istenmiş, böylece Şam yönetiminin yalnızlığı artmıştır (Anon, 2011aj).

ABD yönetimi ise Esad'ın görevi bırakması konusunda Türkiye ve Avrupa başta olmak üzere diğer ülkelerin açık tavır almasında ısrarcı olmuştur. Clinton, Esad'ın istifa etmesiyle ilgili olarak, diğer ülkelerin de ses çıkarmasını istediğini söylemiştir (Anon, 2011y)

Öte yandan ABD Dışişleri, "Türk askerinin sivilleri korumak için Suriye'ye yönelik askeri müdahale yapması halinde, bunu destekleyip desteklemediklerine" yönelik spekülatif bir soruya ise "Bu tür bir konuda kararı Türkiye'nin kendisinin vereceği" cevabını vermiştir. ABD böylece Türkiye'nin askeri tehditte bulunmasına itiraz etmediklerini belli etmiştir (Anon, 2011ae).

Ankara üzerinde, Esad'la ilişkiyi koparma baskısı sürerken, Clinton, ABD'nin Esad'a, gitmesi gerektiğini söylemesi halinde bunun tek başına etkili olmayacağını dile getirerek, "Eğer bunu Türkiye söylerse, Kral Abdullah söylerse, diğer insanlar söylerse, Esad rejimi bunu görmezden gelemez" demiştir (Anon, 2011c).

Ağustos ayının son haftasına girilirken Davutoğlu, Şam'la bir süredir temas olmadığını iplerin kopmadığını ancak temasla, sözle bir şey sağlanacağı kanaati taşımadıklarını ifade etmiştir. Davutoğlu, "Saatlerce görüşmeden sonra istenilen adımlar atılmıyorsa yeniden konuşarak elde edilecek bir şey yok" derken diyaloğun son bulmak üzere olduğunu belli etmiştir (Anon, 2011ab).

Nitekim ertesi gün Esad yanıt verircesine, "Dost ve kardeş ülkelerin nasihatlerini dinler ama kararlarımızı kendimiz veririz… Türkiye'nin niyetini bilmiyoruz" şeklinde konuşmuş, ABD gibi dost olmayan ülkelerin kendilerinden uzaklaşmalarına ise aynı şekilde karşılık vereceklerini söylemiştir (Anon, 2011r). Esad, asla ödün vermeyeceklerini ifade ederek bir anlamda köprüleri atmıştır (Anon, 2011z)

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, ağustos ayının son günlerinde, Şam yönetimine "Artık bizden günah gitti" dercesine açık ve dürüst mesaj ilettiklerini belirterek, "Açıkçası her şeyin çok az ve çok geç olduğu bir safhaya geldiğini görüyorum. Bizim güvenimiz kaybolmuş vaziyette" demiştir (AA Arşiv, 2011g).

Eylül ayından itibaren Arap Birliği devreye girmiştir. Birlik, Şam yönetimiyle müzakerelere girişerek ülkedeki olayları sona erdirmeyi amaçlayan bir plan üzerinde uzlaşmıştır (Anon, 2011aq).

Arap Birliği'nin başlattığı süreç devam ederken Başbakan Erdoğan o güne kadarki en sert mesajını vermiştir. Erdoğan, Esad'ın girdiği "çıkmaz sokak"ta kanla iktidar olmakta ısrar etmesi halinde "kanla gideceğini" söylemiştir. Esad'ı artık aramadıklarını ama o ararsa konuşabileceklerini belirten Erdoğan, "Artık meşruiyetini gölgelemiş, kaybetmek üzere olan bir Esad var." demiştir (Anon, 2011u). Erdoğan iki gün sonra Kahire'deki konuşmasında da "halkını katleden bir liderin meşruiyetini kaybedeceği"ne dikkat çekmiş ve Ankara'nın nihai kararını BM görüşmelerinden sonra vereceğini açıklamıştır (AA Arşiv, 2011e).

ABD'nin uzun süredir beklediği çizgiye iyice yaklaşan Ankara, Erdoğan'ın BM Genel Kurulu görüşmeleri sonrasında takınacağı tavrın işaretini vermiştir. Türkiye, Eylül 2011'den itibaren rejime karşı mücadele ve ittifak inşası çabalarını yoğunlaştırmıştır.

Türkiye'nin Şam yönetimine karşı bir mücadele başlatacağı beklentisi, Suriyeli muhaliflerin İstanbul'da toplanarak çatı kuruluşları Suriye Ulusal Konseyi'nin kurulmasıyla güçlenmiştir. Zira bu yapı, Libya'da olduğu gibi rejimden yönetimi devralacak alternatif bir yapının ilk adımı olarak tasavvur edilmiştir.

Erdoğan'ın eylülde Obama'yla buluşmasında çok boyutlu ilişkiler masaya yatırılmıştır. Irak'taki PKK unsurlarına ilişkin Washington'dan anlık istihbarat paylaşılmasından SİHA (Predator) desteğine Erdoğan, Obama'dan destek sözü almıştır. Türkiye'ye kurulacak NATO (Füze Kalkanı) radarıyla ilgili pürüzleri sonuca bağlamışlardır. Erdoğan, Obama'yla görüşmesinden sonra, Esad'la görüşmelerini

kişisel olarak kestiğini ve ABD'yle görüşmeler neticesinde Şam yönetimine uygulanacak yaptırımların kararlaştırılacağını bildirmiştir (AA Arşiv, 2011n).

Ankara ekonomik yaptırım uygulamasının Suriye üzerinde çok etkili olacağına inanmıştır. Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'a göre Türkiye, Suriye ekonomisinin şah damarıydı ve alternatifi olmayan bu ilişkiden rejim vazgeçemezdi (Anon, 2011bg). Davutoğlu da Türkiye'nin Suriye'de değişimin ekonomik bağımlılığı artırarak yönetimle birlikte geliştirilip geliştirilemeyeceğini düşündüklerini belirterek ticari ilişkinin bir araç olarak tasavvur edildiğini belirtmiştir (Anon, 2011k).

Türkiye'nin muhaliflerle temasları eylül ortasından itibaren görüntü verilmek suretiyle artmıştır. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, muhaliflerle bilinen ilk görüşmesini yapıp demokratik dönüşüm için çalışmalarını istemiştir.—Davutoğlu'nun "Yönetimler geçici, halklar bakidir. Suriye'deki halkın dostluğu bizim için Suriye yönetimiyle iyi geçinmekten daha önemlidir" ifadeleri Türkiye'nin muhalefetin güçlendirilmesine ağırlık vereceğini göstermiştir (Anon, 2011l).

Türkiye'nin Suriye politikasındaki kırılmanın ve sert güç diplomasisini sürece eklemesinin en güçlü göstergesi, Özgür Suriye Ordusu'nun komuta merkezinin topraklarına konuşlanması, böylece silahlı muhalefetle doğrudan ilişkiye geçmesidir (Atassi 2011).

2.7.3 Rejim Değişikliği İçin Zorlayıcı Diplomasi

Türkiye'nin Esad'ın yönetimi bırakması suretiyle rejim değişikliği siyaseti izlemesini müteakip buna sert güç diplomasisini eklemlemesinin ilk ayağı ÖSO'ya dahlidir. Türkiye, ÖSO mensuplarına sınırlarını açmış, barınma, toplanma ve koordinasyon imkânı sağlamıştır.

2011 ekim ayının son haftası, Türk Dışişleri Hatay'da bir kamu kurumu binasında, ÖSO komutanı Riyad Esad ile bir grup basın mensubunu görüştürmüştür. Komutan Esad görüşmeye Türk askerlerinin korumasında gelmiştir.

Türk yetkililer özel bir kampta barınan ÖSO komutanı Esad ve beraberindeki 60-70 kadar subayla olan ilişkilerini "tamamen insani nedenler"le açıklamıştır. Yetkililer, Türkiye'nin en temel önceliğinin rejim ordusundan ayrılanların güvenliği olduğunu ve kendilerine yalnızca insani koruma sağlandığını, diğer taraftan bu kimselerin kendi düşüncelerini ifade etmelerine mâni olamayacaklarını söylemiştir. Yetkililere göre Türkiye, başlangıçta Suriye'den kaçıp sınırı geçen kimselerin kim olduğunu bilemediği için gelenlere insani koruma ve geçici barınma imkânı sağlamıştır ve buna da devam edecektir. Görüşmeyi ayarlayan Dışişleri yetkilileri basın

mensuplarının Esad'a ulaşmak istemeleri halinde güvenlik endişeleri nedeniyle bunu Bakanlık üzerinden yapmalarını istemiştir. Buna karşın yetkililer, Türkiye'nin muhaliflere silah ya da askeri destek sağlamadığını belirtmiştir.

ÖSO komutanı Esad yabancı basınla görüştürüldüğü buluşmada, Türkiye'ye koruma sağladığı için teşekkür etmiş, rejim düşene kadar mücadeleye devam edeceklerini, uluslararası toplumun kendilerine silah tedarik etmesi durumunda rejimi devirebileceklerini, rejime zayıf yerlerinden saldırdıkları operasyonların tümüyle kendisi tarafından komuta edildiğini savunmuştur (Stack, 2011)

Türkiye sınırının askeri muhaliflere açılması, grup liderlerinin ve takipçilerinin çatışma alanı ve rejimin menzili dışındaki bir bölgede toplanabilmesi, birbirleriyle ilişki kurması, iş birliğini organize etme imkânı vermiştir. Savaşan gruplar Türkiye'den gıda ve yakıt gibi lojistiğin yanı sıra ilk zamanlarda kaçak yollarla gelen askeri mühimmatın akışını sağlayabilmiştir. Kuzeydeki grupların bu hareket serbestisi, güneydeki direnişçilere göre daha hızlı güçlenmelerine yardımcı olacaktır. Grup liderlerinden sahadan kopuk kaldıkları eleştirisi üzerine bir süre sonra Suriye sahasına dönenler olmuştur. Koordinasyon sıkıntılarını gidermek için ilk adımda askeri konseyler kurulmuş, bunlar Türkiye'deki ÖSO komutanlığının sahadaki gruplarla bağlantısını sağlamaya çalışmıştır.

Silahlı direniş hareketlerine katılanların ilk toplanma alanları, Türkiye'ye sınır ya da sınıra erişimi kolay olan Halep'in kuzeyindeki Azez ve Bab, Rakka'nın Suluk ve Tabkan beldeleri, İdlib'in Zaviye Dağları, Lazkiye'nin doğusundaki dağlardır. Güneyde ise Lübnan sınırındaki Kalamun üs halini almıştır (Adam Baczko et al., 2018: 120).

Suudi Arabistan ise askeri yardımlarını, Türkiye'ye göre daha fazla söz geçirebildiği Ürdün'ün toprakları üzerinden sevk etmeyi tercih edecektir.

ÖSO komutanlarının Türkiye'de konuşlandığının ortaya çıkmasıyla Ankara'nın muhalefeti silahlandırdığı iddiaları gündem oluşturacaktır. Cumhurbaşkanı Gül, silahlı gruplara barınma sağlamanın söz konusu olmayacağını ancak Suriyeli muhalif kuruluşlara "demokratik bir platform" sunmaya devam edileceğini söyleyecektir (AA Arşiv, 2011j). Konu aralık ayında ABD Senatosu'nda da gündeme gelecek ve ABD Dışişleri, Türkiye'nin Özgür Suriye Ordusu'na barınak sağladığını ancak silahlandırmadığını anlatacaktır (Anon, 2011az).

Dönemin Başbakanlık Başdanışmanı İbrahim Kalın ise "Muhalefeti güçlendirdiğinizi söylüyorsunuz. Sadece siyasi değil şu an sınırın Türkiye tarafında olan

eski Suriye ordusu mensupları da var?" sorusuna Türkiye'de bu tür kimselerin olduğunu ama göç sırasında gelenlerin ayrım gözetilmeden içeri alındığını söylemiştir. Kalın, ÖSO'nun asıl gövdesinin Türkiye'de değil Suriye'de olduğunu ifade etmiştir.

Türkiye'nin ÖSO'yla ilk dönem ilişkisinin çerçevesine dair ipucunu, Dışişleri Bakanı Davutoğlu, 17 Eylül'deki açıklamalarında verecektir. Buna göre Türkiye, gelen Suriyelileri sığınmacı değil misafir olarak gördüğü için normalde uygulaması gereken kuralları uygulamamış, kampları dışarıya kapatmamıştır. İsteyenin istediği kadar kalabilmesi, dönebilmesi, geri gelebilmesi serbesttir. Sivil ya da ÖSO mensupları için aynı uygulama geçerli olmuştur (Anon, 2011aq).

Türkiye, Suriye sahnesinde daha fazla rol almaya hazırlanırken, Batı ve özellikle Suudi Arabistan'ın sahaya en önemli giriş kapısı olacak Ürdün'ün durumunu anlamak istemiştir. Davutoğlu, 26 Ekim'de Ürdün'e giderek Kral Abdullah'la görüşmüştür. Türkiye'nin duruşunu ve atmayı planladığı adımları anlatmıştır. İki ülkenin Suriye politikasını koordine etme arayışı başlamıştır (AA Arşiv, 2011n). Ürdün Kralı Abdullah, Esad'a 14 Kasım'da istifa çağrısı yapacaktır (Anon, 2011bc).

Davutoğlu'nun Amman ziyaretinde, Suriye'den artması beklenen göçe işaret ederek "Çok daha büyük bir sığınma talebi olduğunda tabi Türkiye bütün bu sorunlardan etkilenecek bir ülke olarak atacağı adımları en kapsamlı şekilde değerlendirir" (Anon, 2011n) şeklindeki sözleri Ankara'nın gelecek planlarının ne olduğu ya da planı olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim Suriye'nin güney komşusu Ürdün de aynı göç alma potansiyeline sahipti.

Aynı gün, Arap Birliği'nin dönem başkanlığını da yapan Katar Emiri Şeyh Hamad Bin Halife El Tani'yle bir araya gelmiş ve iki ülkenin sonraki yıllarda gelişecek çok yakın iş birliğini haber verircesine "Türkiye ile Katar'ın bölgesel sorunlara bakışında büyük paralellik var" demiştir. Davutoğlu 10 gün sonra Katarlı mevkidaşını İstanbul'da konuk edecek, çok sayıda telefon görüşmesi yapılacak, yıl sonuna kadar Cumhurbaşkanı Gül ve Başbakan Erdoğan, Doha'ya giderek ilişkilerde daha sağlam bir temel atacaktır (Anon, 2011ba).

Şam yönetimi, aralık ayının ilk günlerinde Arap Birliği'nin krizi çözmeye yönelik planını kabul ettiğini bildirmiştir. Ancak son arabuluculuk girişimi olarak görülen bu çalışmaları zaman kazanmak için kullanacaktır.

Plan, şiddet olaylarının bir an önce son bulması, hükümete karşı isyanlar başladıktan sonra tutuklananların serbest bırakılması, Suriye ordusunun sivil yerleşim yerlerinden çekilmesi ve Arap Birliği gözlemci heyetinin Suriye'de incelemelerde bulunması, muhaliflerle Suriye rejimi arasında Arap Birliği çatısı altında Kahire'de başlayacak diyalog görüşmelerinin iki hafta içinde yapılmaya başlayacağı hususlarını içermiştir (Anon, 2011d).

Türkiye ve Arap Birliği dönem başkanı Katar'ın muhalefeti güçlendirme çalışmaları devam etmiştir. Arap Birliği, Suriye'nin temsilinin muhaliflere verilip verilmemesini gündemine almıştır (AA Arşiv, 2011g). Davutoğlu, muhaliflerle ikinci kez bir araya gelmiş ve muhalefet artık Türkiye'de temsilcilik açma talebini yinelemiştir.

Esad gibilerin günlerinin sayılı olduğunu savunan ABD yönetimi,–Türkiye'den ekonomik ve ticari ilişkileri düşürmekte olduğu Şam yönetimine karşı bazı yaptırımlara bir an evvel resmiyet kazandırmada kendilerine katılmasını istemiş, Ankara'nın rolü için "aşırı derecede önemli" nitelemesini yapmıştır. Washington'a göre Türkiye'nin mülteciler için sığınma ve muhalefet için organize olma imkânı sunması olağanüstü önemliydi (Anon, 2011bb). Beyaz Saray, Esad'ın tecrit edilmesinde Türkiye'nin artan eleştirilerinin çok etkili olduğunu ve durumdan çok memnun olduğunu paylaşmıştır. ABD Dışişlerine göre de" Türkiye Suriye'de yaşananlara gittikçe sesini artırarak karşı çıkan ve Esad'a şiddeti sonlandırma ve demokratik dönüşümün hayata geçmesine izin verme çağrısı yapmada uluslararası toplum arasında gücünü giderek artıran bir ses haline gelmiştir." Washington, Ankara'nın Esad rejimi üzerindeki ekonomik baskıyı artıracak her türlü adımını memnuniyetle karşılayacağını duyurmuştur (AA Arşiv, 2011d).

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Türkiye ve Arap Birliği'nin, Suriye hükümeti ve toplumu üzerinde ABD'den daha fazla etkiye sahip olduğunu iddia etmiştir. Clinton, ABD'nin Suriye ile bağlarının ve ticaretinin çok az olduğuna dikkati çekerek, "Suriyelilerin kulak vereceği bir ses olmadığımızın farkındayız. Dolayısıyla Suriye'nin göz ardı edemeyeceği, giderek büyüyen ve şu anda Arap Birliği ve Türkiye'den oluşan bir koronun çağrısında bulunduk" diye konuşmuştur (AA Arşiv, 2011c). ABD yönetimi bu dönemde, Türkiye ile çok yakın çalışmaktan ötürü memnundur ve aynı hedefleri paylaştıklarını düşündüğü (Anon, 2011d) için Ankara'dan beklentileri yüksektir.

ABD, Suriye'nin üyeliğini askıya alan Arap Birliği'nden de daha zorlayıcı kararlar çıkarmasını beklemiştir (Anon, 2011e).

Türkiye, Suriye siyasetinde öncü rol oynamaya çalışsa da bir taraftan da Arap Birliği'nin devreye girmiş olmasından memnun kalmıştır. Suriye kamuoyunun Türkiye ve Batı'dan gelen tazyikler yerine Arap dünyasından gelen istekleri daha makul karşılayabileceğini hesaba katmıştır (AA Arşiv, 2011v).

Arap Birliği Suriye'ye gözlemci heyet gönderilmesi, rejim ile muhalefet arasında ulusal mutabakat hükümeti kurulması için Kahire'de görüşmeleri de içeren bir plan önermiş ancak Şam yönetimi bunu reddetmiştir. Bunun üzerine Birlik, Suriye'ye sivil uçuşları, merkez bankası ilişkilerini, temel gıda ve stratejik maddeler dışındaki ticareti durdurma, hükümet mensuplarının mal varlıklarını dondurma kararları gibi yaptırımları uygulamaya sokmuştur (Anon, 2011bc). Arap Birliği planının Şam'da karşılık bulmaması artık askeri güç kullanımına sıra geldiği tartışmalarına neden olmuştur. Rusya, gözdağı vererek Suriye'deki Tartus deniz üssüne savaş gemileri gönderme kararı almıştır (Anon, 2011as).

Türkiye daha önce bildirdiği üzere Arap Birliği'nin yaptırım kararı aldığı gün paralel kararları uygulamaya koymuştur. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, "Askeri seçenek ihtimali yaklaşıyor mu?" sorusuna bu seçeneği düşünmek istemedikleri yanıtını vermiş ancak "Böyle bir (yoğun göç) hareketlilik yaşanırsa, tabii o zaman bunun bütün komşu ülkelere oluşturacağı baskı büyük olacak. O zaman uluslararası toplumdan bazı adımların atılması talep edilebilir" demiştir (Anon, 2011j). Davutoğlu'nun sözleri birkaç hususa işaret etmektedir.

Birincisi, askeri müdahale için arzu edilmeyen ama mecbur kalınabilecek bir seçenek analizi vardır. Türkiye'yi zorlayacak en geçerli nedenin büyük bir göç hareketi olabileceği, söz konusu büyüklük ölçütünün ise on binlerce insan olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye öncelikli olarak kendisi doğrudan askeri güç kullanımını düşünmemekte, uluslararası toplumun bunu yapmasını arzu etmektedir. Son olarak, olağanüstü durum planlarında askeri gücün kullanımı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Ankara, Arap Birliği ile paralellik içinde siyasi ve ekonomik müeyyidelere öncelik verdiği için dokuz maddelik yaptırım paketi açıklamıştır (Anon, 2011be). Türk hükümeti, "önlemlerle ilgili gözetilen temel ilkenin her şeyden önce Suriye halkının incitilmemesi, yönetimin hatalarından dolayı halkın eza ve cefa çekmesine

mahal verilmemesi" olduğunu açıklamıştır (Anon, 2011be). Bu nedenle de önlemlerin aslında kayda değer bir zorlayıcılığının olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir. Su ve elektrik gibi konularda tedbirler alınması hükümetin gündeminde olmamıştır.

Yılın ilk 9 ayında Suriye ile artış trendi süren ticaret de durumun gerginleşmesi üzerine azalmaya geçmiş son aylarda yüzde 10 azalma öngörülmüştür. Öte yandan Türkiye, bazı yaptırım kararlarına rağmen Suriye halkının üzerindeki baskının kaldırılması için halkın ihtiyaç duyduğu gıda gibi insani maddelerin sevkiyatına devam etme kararı almıştır. Türkiye ilerleyen süreçte 11 Ortadoğu ülkesine ihracat yaptığı Suriye güzergahını feda edip Mersin-İskenderiye'ye deniz ulaşımı, deniz yoluyla Süveyş Kanalı'ndan geçme ve Irak hattından bazı güvenlik tedbirleriyle faydalanma gibi seçenekleri değerlendirmek durumunda kalacaktır. Ayrıca ikili ilişkilerin iyi (Anon, 2011z) olduğu dönemde Suriye içinde milyar dolara yakın yatırımlar yapmış Türk iş adamları bulunduğu için Ankara tedrici adımlarla ilerlemeyi tercih etmiştir (Anon, 2011z).

Türk hükümetinin yaptırım kararları ABD yönetimince tebrik edilmiştir. Ancak ABD yönetimi bunu sadece iyi bir başlangıç olarak görmüştür (Anon, 2011aj).

Clinton, Esad üzerinde belki de en etkili baskısının Arap Birliği'ninki olduğunu, Esad'ın bir şekilde yönetimden gideceğini, hatta bunun an meselesi olduğunu, sürecin iç savaşa dönüşmeden bunun gerçekleşmesini umut ettiklerini açıklamıştır (Hyatt, 2011).

Ankara'nın bu dönemde kendine güveni yüksektir. Fransa, İngiltere ve Almanya'nın ortak hareket etme teklifine "istişare"ye açığız ama "kimseyle birlikte olmayız" yanıtını vermiştir. Davutoğlu, "Ortadoğu'da Türkiye'nin etkisi olmadan, Türkiye'yi göz önüne almadan yürütülecek bir politikanın başarı şansı yok" demiştir (Anon, 2011am).

Şam yönetimi daha sonra Arap Birliği planını kabul edip 19 Aralık'ta buna imza atsa da sonraki günlerde içerde operasyonlara devam etmiştir.

Suriye konusunda Arap Birliği'nin inisiyatifiyle hazırlanan yol haritası BMGK'ya taşınmış, Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. Rusya, Libya'ya Batılıların müdahalesinin BMGK kararının istismar edilmesiyle yapıldığından hareketle Suriye'de aynı senaryonun tekrarlanmasını istemediğini bildirmiştir (Anon, 2012b). NATO ise Libya deneyimi sonrasında Suriye sorununa müdahil olup olmayacağı tartışmalarının önünü erkenden almıştır. Genel Sekreter Rasmussen, örgütün

ne İran ne de Suriye konusunda müdahale planladığını açıklayıp Şam yönetimini halkın meşru taleplerine yanıt vermeye çağırmakla yetinmiştir (Anon, 2012c).

BMGK'nın Şam yönetimine önce siyasi baskı, arkasından da askeri zorlamanın önünü açan bir sürece uluslararası hukuk boyutunda bir meşruiyet kazandırmayacağı anlaşılınca Türkiye, ABD'yi de yanına alarak uluslararası meşruiyeti BMGK düzeyinde olmasa da ülkeler bazında üretebileceğini düşündüğü alternatif platform inşasına odaklanmıştır.

23 Şubat 2012'de Suriye krizi için ilk ve en büyük uluslararası toplantı, Arap Baharı fitilinin ateşlendiği Tunus'ta düzenlenen Suriye Halkının Dostları adı altında 70 ülke ve uluslararası örgütün katılımıyla yapılmıştır (Voice of America, 2012). Libya harekatı için BM Güvenlik Konseyi ve NATO'nun gördüğü işlevin, Suriye'ye uyarlanabileceği tartışması bir süre gündemde kalsa da 2012 başında bu zeminlerde, Suriye yönetimini askeri ya da diplomatik anlamda zorlayabilecek bir hareket kabiliyetinin bulunmadığı netlik kazanmıştır. BMGK ve NATO kanallarının kapalı olduğu anlaşılmıştır. Türkiye'nin, rejime yönelik sert güç kullanılma ihtimalinin de masada olduğuna inandığını gösteren ilk açıklama Tunus toplantısı dönemine denk düşmektedir.

Dışişleri Bakan Davutoğlu, Tunus buluşması öncesi ABD'li mevkidaşı Hillary Clinton'la bir aradayken yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Suriye içerisinde bir tampon ya da güvenli bölge yaratılması ihtimaline kapıyı kapalı tutmadıklarını göstermiştir (Anon, 2012b). Davutoğlu, diplomatik girişimlerin sonuç vermemesi durumunda Arap Birliği planında yer alan insani koridorların (askeri güçle) korunmasının gündeme gelebileceğini kaydetmiştir (Anon, 2012e).

Suudi Arabistan ve Katar, beş ülkenin başlattığı askeri yardım sürecinin Tunus toplantısında uluslararası meşruiyet kazanması ve daha yaygın desteğe dönüşmesi girişiminde bulunmuşsa da sonuç alamamıştır. Suudi Dışişleri Bakanı Prens Suud el Faysal tepki göstererek toplantıyı terk etmiştir (Abouzeid, 2012). Katar yönetimi ise muhaliflere kendilerini savunmaları için silah yardımı çağrısı yapmıştır (Reuters, 2012).

Böyle bir eşikte, muhaliflere ilk doğrudan hafif silah yardımlarının başladığı bildirilmiştir. İddiaya göre 2012'nin başından itibaren Katar, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın temin ettiği askeri malzemeler Türkiye ve Ürdün'e indirilmiş ve muhaliflere gönderilmiştir. CIA bu trafiğin merkezinde yer almış ve sevkiyatı kontrol et-

miştir (C.J. Chivers and Schmitt, 2013). Lübnan'dan sevk edilen malzemeler Zebadani ve Şam kırsalında, Türkiye'den aktarılanlar İdlib kırsalında toplanmıştır (DeYoung and Sly, 2012).

Esad yönetiminin müdahalelerinde ölen sivil sayısının artması ve Mart 2012'deki Humus/Baba Amr katliamı gibi infiale neden olan vakalar (Walker, 2012), Suriyeli muhalifler içinde silahlı direniş ve karşılığın kaçınılmaz olduğu düşüncesini hızla güçlendirmiştir. Suriye Ulusal Konseyi, bazı ülkelerin silah yardımı yapma niyetinde olduğunu ve bunların organizasyonu için askeri temsilcilik kuracaklarını duyurmuştur (Anon, 2012d). Bakan Davutoğlu, kendisinden bu talebin değerlendirilmesi istendiğinde silahlı direnişe karşı çıkan bir ifade kullanmamış, rejimin düzenli ordusunun katliam kampanyasına dönüşen müdahalelerine dikkati çekmiştir (AA Arşiv, 2012d). Öte yandan Türkiye, muhaliflere askeri yardımda bulunduğu iddialarını 2012'nin ilk aylarından itibaren yalanlamıştır. Başbakan Erdoğan silahlı muhaliflere yardımın niteliğini gıda ve ilaç yardımı ile barınma imkânı türü destekler olarak açıklamıştır (Anon 2012c).

Rejim ordusunun operasyonlarında sivil ölümlerinin çok daha artacağının anlaşılması, uluslararası toplumun askeri müdahale fikrini düşünmesi için Türkiye'yi çağrılarını artırmaya sevk etmiştir. Türkiye, bölgesel ve uluslararası ortaklarıyla tampon bölge ya da güvenli bölge oluşturma imkânlarını daha yoğun şekilde müzakere etmeye yönelmiştir. Başbakan Erdoğan'ın, ABD Başkanı Obama'yla yaptığı görüşmelere ilişkin açıklamaları, Ankara-Washington arasında askeri güce dayalı bir planlama yapıldığı şeklinde anlaşılmıştır (Çetin, 2012).

Ankara, Bosna ve Suriye arasında benzerlik kurarak dünyayı çok geç kalınabileceği konusunda uyarmıştır (Anon, 2012b). 1992-1994 tarihleri arasında nispeten savunmasız durumdaki Boşnaklara yönelik zirve noktasına ulaşan Sırp ve Hırvat katliamının NATO müdahalesiyle durdurulabilmiş olması, Suriye için Ankara'nın istediği şeyin askeri müdahale olduğunu göstermektedir. Zira Boşnakların katliamlardan kurtarılması için diplomatik girişimler sonuç vermemiştir.

Türkiye, Suriye Halkının Dostları toplantısının ikincisine ev sahipliği yaparak Esad rejimine karşı boy gösteren uluslararası topluluğa öncülük etme niyetini göstermiştir. Tunus buluşmasından bir ay sonra yapılan toplantıda, Suriye içindeki çatışmalar, insani kriz ve yardımlar ile atılabilecek adımlar değerlendirilip, rejime baskıyı artıracak çabalar ilerletilmeye çalışılmıştır (Anon 2012i). Başbakan Erdoğan, Suriye muhalefetine hitaben, BMGK mekanizmasının bir kez daha tıkanması

halinde “Suriye halkının meşru müdafaa hakkının desteklenmesinden başka hiçbir seçenek de kalmayacaktır" ifadelerini kullanarak ÖSO’ya destek verilmesiyle ilgili bir eşiğe işaret etmiştir (Anon 2012h).

BM ve Arap Birliği Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan’ın 6 maddelik ortak planının uygulanma şansının azalması Ankara’yı sertleştirmiştir. Ankara, planın çökmesi halinde birkaç gün bekleyeceği ve ona göre bir karar alacağı mesajını vermiş, Moskova yönetimi bir silahlı müdahale beklentisi oluşması nedeniyle Ankara ile temasa geçerek böyle bir adım atılmayacağı yönünde güvence istemiştir. Rus yetkililer bir taraftan da Türkiye’nin ÖSO gruplarına barınma imkanı ve silah sağlamakla suçlamıştır (AA Arşiv, 2012e).

Nisan ayından itibaren Türkiye ile Suriye arasında birbirlerinin askeri unsurlarına karşı sınırlı güç kullanılan vakalar kaydedilmiştir. Türkiye’nin sert güce başvurma niyetini dışa vurmasının akabinde Suriye ordusunun Türkiye sınırındaki mültecilere ateş açması Ankara’ya yanıt niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

Türkiye, Suriye’nin kuzeyinde sert güce dayanan bir tampon ya da güvenli bölge kurulmasının yararlarını gündeme getirmeye devam etmiştir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Annan planının başarısız olması ve Türkiye’nin güvenlik tehdidi algısının güçlenmesi durumunda sınırlarını ve kaçan sivillere korumak için askeri hazırlık yapabileceğini duyurmuş, bunun ötesinde sınırdan uzak Humus gibi yerler içinde uluslararası toplumun tedbir alması gerektiğini belirtmiştir (AA Arşiv, 2012c). Davutoğlu, siyasi ve diplomatik çözüm kanallarının tükendiği noktada askeri seçeneğin gündeme gelebileceği yorumunda bulunmuştur (Anon 2012e).

Başbakan Erdoğan’ın 2012 nisanı sonunda kullandığı, “Sınır ihlali noktasında, bizi rahatsız edici sınır ihlalinin devamı halinde biz, tabii bir NATO ülkesi olarak, atılması gereken adımı atarız. Biz bu adımı attığımız anda NATO'nun üye ülkelerden birinin saldırıya uğramasıyla ilgili 5. maddesi devreye girer. Umarım tabi işler o noktaya kadar gitmez" şeklindeki ifadeleri Ankara’nın NATO’dan askeri destek beklentisini göstermiştir (AA Arşiv, 2012b).

Türkiye’nin yumuşak güç kullanımına sert güç diplomasisini eklemesi ve askeri müdahale tartışmalarının arttığı bir dönemde, Suriye yönetimi ikinci gözdağını bu sefer daha güçlü şekilde vermiştir. Adeta Türkiye’nin NATO’yu devreye sokup sokamayacağını ve askeri anlamdaki tepki eşiğini test etmiştir. Bir Türk savaş uçağı 22 Haziran 2012’de Lazkiye sahilleri yakınında Suriye’den açılan ateşle düşürülmüştür (Anon 2012i). Ankara uçağın silahsız olduğunu ve eğitim amaçlı test

uçuşu yaptığını ve Suriye hava sahasına girmediğini açıklamışsa da rejim uçağı kendi hava sahasında düşürdüğünü savunmuştur (Anon, 2012c). Olay karşısında ABD ve bazı Avrupa devletlerinin siyasi desteğini alan Türkiye, anlık bir askeri mukabelede bulunmamıştır. Türkiye NATO Konseyi'ni, daha önce Suriye yönetimini uyarmak için gündeme getirdiği Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. Maddesi değil 4. maddesi çerçevesinde toplantıya çağırmıştır. Örgüt de Suriye rejimini kınamış Türkiye'ye desteğini bildirmiştir.

NATO'nun 5. Maddesinin Eylül 2012'de ve daha sonra da harekete geçirilememesinin temel nedeni, toplu mukabeleyle destek verilecek üyesinin saldırıya kendi toprağı üzerinde maruz kalma koşuludur (Anon, 1949).

Türkiye'nin Arap Birliği ve Annan planından sonra diplomatik düzeydeki çabalarda en büyük beklentisi Cenevre süreci olmuştur. Ancak Haziran 2012'de, Suriye krizi diplomasisi boyunca büyük güçler arasında sağlanabilmiş yegâne uzlaşma olan ve ana hatları itibarıyla sonraki siyasi çözüm çabalarının referansı olan Birinci Cenevre Konferansı kararları da krize çare olamamıştır.

Zira, Cenevre'de herkesi memnun edecek bir dille hazırlanan kararlar, Suriye'de tarafların ortak rızasıyla belirlenmiş tam yetkili bir yönetime geçişten söz etmektedir (Anon, 2012g: 4). Türkiye ve müttefikleri, kararın Esad yönetiminin tasfiye edileceği anlamına geldiğini; Rusya ve rejim ise ortak rıza parametresinden hareketle Şam yönetiminin rolünün aşındırılamayacağını savunmuştur. Böylece Cenevre süreci de Arap Birliği planı ve Annan planı gibi Türkiye açısından amaca matuf bir şey üretememiştir. BMGK mekanizmasının tıkalı olması ve Cenevre sürecinin umut vaat etmemesiyle Türkiye sert güç diplomasisine ağırlık vermiştir.

Türkiye ile ABD'nin, muhaliflere desteği artırmak için operasyonel mekanizmayı güçlendirmeye yöneldiği iddia edilmiştir. Nitekim Cenevre Sürecine hazırlık ve sonuç alınamayacağı yönünde işaretlerin arttığı yaz ve sonbahar aylarında, ABD'nin koordinasyonunda Türkiye, Suudi Arabistan, Katar ve Ürdün'ün öncülüğünde giden askeri yardım çalışmaları sürmüştür. İddiaya göre muhaliflere antitank ve kullanma izni hiç verilmemesine rağmen MANPAD gibi ağır silahlar temin edilmiştir (Anon, 2012q).

Ankara bir taraftan da güvenli bölge oluşturma niyetini daha açık dillendirmiştir. Konu gündeminden düşmemiştir. Hükümet, bu model için önce uçuş yasağı getirme imkanlarını araştırmıştır. Başbakan Erdoğan, uluslararası meşruiyet ve destek ihtiyacını göz ardı etmeden bunu Arap Birliği ile yapma arzusunu göstermiştir

(AA Arşiv, 2012a). Ancak Arap ülkelerinin, Suriye'ye ait Rus menşeili hava savunma sistemlerini nasıl etkisiz hale getirebileceği bir soru işareti olmaya devam etmiştir. Nitekim Türkiye de böyle bir imkanın eksikliğini çekmekteydi.

Diğer taraftan Türkiye bir süre daha, askeri güç kullanım seçeneklerinin devreye gireceği bir politikanın BMGK onayıyla gerçekleşmesinin yararına inanmıştır. Başbakan Erdoğan, sadece NATO'nun devrede olacağı bir askeri seçeneğin tuzağa dönüşebileceğini ifade etmiştir (Anon, 2012b).

Davutoğlu, BMGK'dan umutlu olmadığını, bu mekanizmanın yine tıkanması halinde "tüm diğer seçenekler ve tedbirler masada olmalı" sözleriyle değerlendirmiştir (AA Arşiv, 2012).

Türkiye'nin sert güç kullanılma ihtiyacı mesajları Suriye yönetimince test edilmeye devam etmiş, 3 Ekim 2012'de rejim ordusu Akçakele'ye top atışı yaparak 5 sivili öldürmüştür. TSK, atış yapan Suriye ordusu unsurlarına top atışıyla mukabele etmiştir (Anon, 2012a). TBMM, sınırdaki olaydan 2 gün sonra TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesi ve görevlendirilmesi konusunda hükümete 1 yıl süreyle yetki verilmesini öngören tezkereyi kabul etmiştir (Anon, 2012o).

Ankara'nın Şam yönetimi ile askeri bir çatışmaya girme kararı almasa da askeri caydırılığı bir araç olarak kullanmak istemiştir. Bu anlamda Türkiye'nin en önemli eksiği, hava savunma sistemleri olagelmiştir. NATO imkanlarını değerlendiren Türkiye, uzunca bir süre Suriye politikasında destek bulduğu müttefiklerinden, ABD'den başlamak üzere geçici hava savunma sistemi konuşlandırmaları istemiştir.

Öte yandan, askeri tedarik çalışmalarında 2012'nin ortalarından itibaren Katar ile Suudi Arabistan arasındaki rekabetin muhalif grupların insicamını olumsuz etkilediği, sahadaki dağınıklıklarını ve gruplar arasındaki sorunları kalıcı hale getirdiği görülmüştür (O'Bagy, 2013: 11-14). Katar ve Suudilerin çekişmeleriyle koordinasyon ve komuta süreçlerinin dağılmaya gitmesi üzerine 2012 sonunda Antalya'da tüm askeri gruplar toplanmış ve ÖSO'nun yüksek karar alma organı niteliğinde Yüksek Askeri Konsey kurulmuştur (Mroue, 2012). YAK mekanizmasının hızla güçlenen radikal gruplara karşı ılımlı muhalifleri güçlendirecek bir askeri yardım akışı başlatması beklense de ABD ve Avrupa ülkelerinin geride durmaya devam etmeleri sahada hayal kırıklığına neden olmuştur.

Türkiye'nin sert güç diplomasisi 2013 yılında devam etmiş, ABD bu çabaların hedef adresi ve ortağı olmuştur. Ankara, Suriye içinde bir şekilde insani yardım koridoru açılması için ABD'yi daha fazla rol üstlenmeye zorlarken Amerikan yönetimi Türkiye ile benzer hedeflere sahip olduklarını deklare etmiştir. Ancak Washington, askeri güç kullanımı gerektirecek planları zikretmekten imtina etmiştir (Anon, 2013a).

CIA, 2013'ün ilk aylarında 2017 yazına kadar devam edip Başkan Donald Trump'ın sona erdireceği bir yardım programı başlatmıştır.[25] 1 milyar dolara mal olacak program, 1980'lerdeki Afganistan operasyonundan sonra CIA'nın en fazla masraf yaptığı silahlandırma ve askeri eğitim programı olacaktır (Anon, 2017b). Timber Sycamore kod adını taşıyan programın ana üssü, Şam'a yakınlığı ve CIA nüfuzu nedeniyle Ürdün olmuştur (Anon, 2016b). Katar mali ve askeri eğitim desteği verirken, en büyük parasal ve askeri malzeme katkısını Suudi Arabistan yapmıştır. CIA'ın yardımları "Ne oldur ne öldür" anlayışıyladır. Muhaliflere hiçbir zaman sahadaki dinamikleri tayin edecekleri kadar bir destek vermemiş, hiçbir zaman başat unsur olmalarına müsaade etmemiş, yalnızca hayatta kalacakları kadar yardımda bulunmuştur (Youssef, 2014). Türkiye'nin programa katılımının detaylarına ilişkin Amerikan basınına yansımış detay çok azdır. Bazı haberlere göre, programı yürüten Müşterek Operasyon Merkezi (MOM) odalarından biri Ürdün diğeri Türkiye'de açılmıştır (Solomon, 2017).

Ankara ve müttefiklerinin siyasi beklentilerinin sonuç vermekten uzak kalırken, aralarında, muhalefetin silahlı gücünün desteklenmesi üzerinde bir mutabakat ortaya çıkmıştır. 21 Nisan 2013'te İstanbul'da gerçekleşen Suriye Halkının Dostları toplantısına katılan ABD Dışişleri Bakanı Kerry, muhalefete yardım miktarlarını artıracaklarını, askeri yardımı 2 katına yükselteceklerini deklare etmiştir. Yardımların en etkili sonuçları göstereceği sahanın güney Suriye olacağı öngören Kerry'e göre, Türkiye de bu süreçte taahhütler üstlenmiş ve yardımların dağıtılması için kararlılık bildirmiştir (AA Arşiv, 2013a).

Türkiye, bazı Körfez müttefikleri ve ABD'yle askeri muhalefeti inşa çabasına girerken Avrupa'nın da buna katılımı için çaba göstermiştir. 28 Mayıs 2013'te İngiltere ve Fransa, ABD'nin Suriyeli muhaliflere silah ambargosunu uzatmasına

[25] Amerikan yönetiminin Suriye'de biri CIA diğeri Pentagon tarafından iki program yürüttüğü bilinmektedir. CIA programının kapsamı Suriye ordusuyla savaşan bir kısım muhalifi, Pentagon programı ise IŞİD'le savaşacağı varsayılan bir grup muhalifi eğitip donatmayı öngörmüştür. Türkiye her iki programın da ortağı olmuştur.

engel olmuş ve Avrupalı ülkelerin elinin serbest kalmasını sağlamıştır. Dışişleri Bakan Davutoğlu, AB bakanlarını ambargonun kaldırılması için zorlamış, böylelikle Cenevre 2 süreciyle ivme kazanan siyasi çözüm çabalarına psikolojik anlamda bir destek verilmiş olacağını telkin etmiştir (Anon, 2013a).

Amerikan yönetimi, 2013 baharında itibaren muhaliflere desteğini artırırken bir soru karar vericilerin aklını kurcalamaya devam etmiştir: "Şam yönetiminin çöküş beklentisinin güçlenmesiyle yönetimin alternatifinin kim ya da kimler olacağı?" Kerry, Mart 2013'te muhaliflere yardımları artırma kararını paylaşırken "İlk aşamalarda bazı çekinceler oldu 'Kiminle çalışıyoruz, kime neler veriyoruz?' gibi. Daha sonra Suriye muhalefeti bir araya geldi … daha büyük bir birlik içerisinde çalıştılar … ve artık kavramlar konusunda daha fazla sayıda insan daha rahat" (AA Arşiv, 2013) ifadeleriyle zihinsel netleşme yaşadıklarını anlatmasına karşın, Başkan Obama, birkaç hafta sonra Suriye'nin Esad yönetimi sona erdikten sonra aşırı unsurların mıntıkası haline gelmesinden çok endişe duyduğunu söylemiştir (Anon, 2013d). Türkiye ise Batı'yı, Suriye'ye müdahale edilmemesi durumunda 1 yıl içinde radikal unsurların çok daha büyümüş olacağına ikna etmeye çalışmıştır (Anon, 2013b).

Öte yandan, Phillips'e göre, Katar'ın bazı hesaplamaları yanlıştı; Doha yönetimi, Batı'nın Libya'dakine benzer şekilde Suriye'de bir askeri müdahale sahnelemeye isteğini gerçekte olduğundan fazla olarak tahmin etmiştir. Yine Batı'yı buna ikna edebilme kapasitesini de abartmıştır. Katar'ın ABD'nin Suriye meselesine yaklaşımını ölçecek dış politika ve istihbarat altyapısı yoktu; yine tutarlı bir siyasi strateji sergilememiştir (Phillips, 2016: 135-136).

Suudi Arabistan'ın istihbarat kapasitesi de yeterli değildi nitekim ve çoğu zaman sadakati ve kabiliyeti şüpheli yerel aracılara güveniyordu. Amerikalılar, Suudi Arabistan'ın vekalet savaşının nasıl yapılacağını bilmediğini savunuyordu. Yine Suudi Arabistan'ın Katar ve Müslüman Kardeşlere bakışı yardımlarını odaklama ve etkili kullanma sorununa sebep oldu (Phillips, 2016: 139-140).

2.7.4 Rejim Değişikliği İçin Vekil Güce Odaklanma

Türkiye, 2013 yılı başında iç savaşta gelinen noktayı, Esad'ın çöküşün arifesinde olduğu yönünde değerlendirmiştir (Anon, 2013d). Başbakan Erdoğan, Suriyeli muhaliflere hitaben 'Mücadeleniz bugün ya da yarın belki yarından da yakın zafere ulaşacaktır." ifadelerini kullanmıştır. Davutoğlu'nun da 2012 ağustosundaki

değerlendirmesinde rejimin bir yıldan az bir sürede çökeceğini düşündükleri anlaşılmaktadır(Anon, 2012f). 2013 yılı yazından itibarense resim oldukça değişmiştir. Türkiye'nin Suriye politikasında değişimleri zorlayan birbiriyle ilişkili 3 temel faktör tespiti yapabiliriz:

-Rejime ABD öncülüğünde dış askeri müdahale gelmeyeceğinin kesinleşmesi,

-Radikal görüşlü örgütlerin zemin kazanmasının Batı'nın önceliklerini değiştirmesi,

-Türkiye'nin Çözüm Süreci'yle etkileşim içinde olan PYD gerçeğini kontrolüne alamayacağının anlaşılması.

Bu tabloda Türkiye kendi imkanlarını ve Körfez ülkelerinin desteklerini seferber ederek rejime yönelik hareketi desteklemeye devam edecektir. Türkiye'nin sınırlı bir müttefik grubuyla vekil güç ÖSO'ya odaklanmasına neden olan şartları şöyle açabiliriz:

ABD'nin "kırmızı çizgi"sinin dönüşümü: Obama yönetimi, 21 Ağustos 2013'te Şam'ın Doğu Guta bölgesinde kimyasal silahla düzenlenen katliamdan Esad yönetimini sorumlu tutmasına ve öncesinde, bu tür bir saldırı yapılmasının askeri müdahale için kırmızı çizgisi olduğunu duyurmasına karşın, eylemsizliği tercih etmiştir. ABD'nin kırmızı çizgi kararını uygulamaya koymaması, iç savaşın o ana kadar en büyük kırılma noktasıdır. Oysa, Doğu Guta katliamını müteakip, Türkiye ve tüm dünyadaki beklenti, Amerikan yönetiminin rejime (ve hatta radikal gruplara) ağır darbe vuracak bir saldırı düzenleyeceği yönündeydi. Başbakan Erdoğan, müdahalenin çerçevesiyle ilgili fikrini, "…ben şahsen (bana göre) bir Kosova olayını burada sergilemeleridir aslolan. Yoksa 24 saatte uğra çekil bu olmaz. Ama orada biliyorsunuz, aklımda kaldığı kadar 78 gün Kosova'da bir mücadele sürdü. Ondan sonra iş temizlendi. Kosovalılara bırakıldı ve çekildiler. Böyle bir durum…Kosova türü bir şey olduğu zaman orada rejim devam etmez artık" demiştir (Anon, 2013b). Amerikan politikasındaki değişimin iç savaşta sebep olduğu kırılmalara dair detaylar, iç savaşın gelişimi bölümünde verilmiştir. Özetle, Suriye iç savaşında ABD'yle irtibatı olan ve müdahale beklentisi olan (ılımlı) silahlı muhalifler itibarsızlaşmış, ABD'nin rejimi vururken kendilerini de hedef alacağını düşünen ve bu riskten kurtulan radikal gruplar hızla yükselişe geçmiş, kısa sürede ABD destekli gruplara baskı yaparak onları çözülmeye zorlamıştır. ABD eylemsizliğinin en büyük sonucu ise Rusya'nın ABD'nin geride duracağından emin olup Esad'a

desteğini artırmaya, rejimin de sivillere yönelik daha yoğun saldırılara yönelmesidir. Rusya'nın 30 Eylül 2015'te Suriye iç savaşına katılabilmesinde ABD'nin eylemsizliğinden ya da sınırlı eylemlerinden aldığı cesaret payı vardır (Anon, 2016d).[26] Türkiye açısından önemli bir sonuç da PYD'nin ağır darbeden kurtulan Esad rejiminin zayıf da olsa ayakta kalmaya devam edeceğini hesap ederek Ankara'nın telkinlerine kulak tıkaması, diğer bazı dinamiklerin de etkisiyle rejimle ilişkilerini sürdürmesi ve yer yer artırmasıdır. ABD müdahalesinden umudu kesen Türkiye, sert güç kullanma engellerini gevşetmiştir. 17 Eylül 2013'te Suriye ordusuna ait bir helikopter sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle TSK tarafından düşürülmüştür.

Hinnebusch'a göre, Obama yönetimi ülkesini Orta Doğu'da yaşamsal meseleler dışındaki sorunlara sert güçle müdahale etmekten imtina eden denizaşırı dengeleme siyasetine geri döndürmüşmüş ancak Obama'nın hegemonya diliyle konuşması uluslararası alanda müdahaleye niyetli olduğu şeklinde yanıltıcı algılamalara yol açmıştır. Obama'nın Esad karşıtı söyleminde Esad'ın gitmekte olduğu yönündeki yanlış algısının da payı olmuştur (Hinnebusch, 2020: 8-9).

Lesch'e göre de Obama yönetimi diğer yönetimler gibi iç kamuoyu anketlerine duyarlı bir yönetimdi ve halkın Irak ve Afganistan gibi savaşlar girilmesini istemediğinin farkın olmuştur. 2008 küresel mali krizinin ardından toparlanmanın yavaşlamasıyla Amerikan halkı ülkenin enerjisini içerdeki sistemin onarımına kanalize etmesinden yanaydı. İlaveten, Arap Baharı'yla ortaya çıkan komplikasyonlar Obama yönetimi için Suriye'ye bir askeri müdahale Ortadoğu'da daha fazla istikrarsızlık ve belirsizlik doğurabilecek bir noktaya taşıyabilirdi. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve CIA Başkanı David Petraeus gibi bazı güçlü seslere rağmen Obama dış politikayı bu hassasiyetlere göre dikte eden görüntü vermiştir (Lesch, 2013: 252-253).

Radikal muhalif algısı büyüyen Batı'nın genel ilgisinin körelmesi: Suriye'deki radikal grupların yükselişi Türkiye'nin hedeflerini zora sokmuştur. Batı'nın radikal bulduğu grupların sahanın baskın gücü olmaya başlaması, ABD ve

[26] Türk Dışişleri Ortadoğu Genel Müdürlüğü'nden bir yetkili de 2013'te savaşı kaybetmek üzere olan Esad rejimine Obama'nın kırmızı çizgi sözünün gereğini yapmamasının, rejim destekçisi ülkelerin bölgeye silah ve insan göndererek sahadaki askeri dengeyi değiştirmesine yol açtığı tespitinde bulunmuştur. Önal, "Suriye konusunda (uluslararası toplum açısından) 'nerede hata yapıldı' diye düşünürseniz, Obama'nın kimyasal silah kullanılmasıyla ilgili kırmızı çizgisini aşındırdığı an yapıldı. En büyük hata odur. O bir kırılma noktasıdır." demiştir.

Avrupa başkentlerinde savaşa siyasi ve askeri imkanlarla müdahil olma isteğini azaltmıştır. Rejimin zayıflaması ile radikallerin güçlenmesi Batı için bir dikotomiye dönüşmüştür. ABD'nin dünya ve Ortadoğu politikasında güvenliğine yüksek önem verdiği İsrail de Esad'ın devrilmesi değil zayıflatılması suretiyle yönetimde kalmasını tercih etmiştir (Staff, 2013). Bir taraftan Batı kamuoyunda Türkiye'nin radikallere de destek verdiği suçlamaları yoğunlaşmış, diğer taraftan silahlı muhaliflere Suriye ordusu ve Lübnan Hizbullahı'yla başa çıkabilecek Batı kaynaklı desteğin gelmesi zora girmiştir. Türkiye bilhassa Batı kamuoyunda, El Kaide örgütüne biatlı Nusra Cephesi'ne destek verdiği yönünde yaygın bir suçlamaya maruz kalmıştır. Türk devlet adamları sık sık kendilerini bu suçlamaya yanıt vermek durumunda hissetmiştir. Türkiye, uzunca bir süre de PYD'ye karşı DEAŞ'ı desteklediği, DEAŞ'a karşı alınan uluslararası önlemlere yeterli desteği vermemekle suçlanmıştır. ABD Başkanı Obama, Türkiye'ye G7 Zirvesi gibi bir platformda "yabancı savaşçıların DAEŞ'e katılımının engellenmesiyle ilgili Türkiye'nin kapasitesini tam olarak artırmadığı" eleştirisini getirmiştir (Anon, 2015d). Nusra Cephesi ve DEAŞ'la ilgili suçlamalar, Türkiye'nin Suriye politikasında yumuşak gücünü ve diplomatik enerjisini adeta kemirmiştir. Türkiye, Batı'nın azalan desteği ve ilgisi karşısında vekil güçlere desteğini artırmış, bir anlamda açığı kapatmaya çalışmıştır.

Van Dam'a göre, eylemlerinin çoğu tepkisel ve beyanatlardan ibaret olan Batı ülkeleri Esad'ı iktidardan uzaklaştırmanın ötesinde yarına yönelik bir plana sahip değildi geleceğe yönelik açıkça tanımlanmış bir plan ya da hedef yoktu. Hiç istemedikleri "İslam dokulu" bir alternatif yönetimin olası iktidarını dahi düzgün şekilde analiz etmemişlerdi. Oysa destek veriyor göründükleri ılımlı muhalefete savaşta üstünlük sağlamalarına yetecek düzeyde yardımdan da geri duruyorlardı (Dam N.V., 2017: 83-84). Çoğu Batılı siyasetçi ilk başlarda rejimin kısa sürede düşeceği ve iç çatışmanın böylece duracağını düşünüyordu. Öte yandan Esad rejiminin ayakta kalmaya kalmaya devam edeceği öngörüsüne sahip olanlar ise Esad yanlısı ve demokrasi karşıtı olarak yaftalandıkları için ideolojik argümanların üstün geldiği bir baskı ortamı da mevcuttu (Dam N.V., 2017: 78).

PYD'nin kontrol edilememesi: Ankara, Esad yönetimi'nin kuzeydeki bazı yerleşimlerin kontrolünü ve bir kısım silahı PYD'ye devretmesinden huzursuz olmuş ancak Türkiye içinde devam eden Çözüm Süreci nedeniyle örgütle iyi ilişkiler geliştirmeyi denemiştir. Ankara iyi ilişkiler için örgüte 3 şart koşmuştur: Rejime

destek veren bir iş birliği içinde olmaması, Suriye'de yönetim değişine kadara otonomi vb. statü değişikliği yapan bir emrivakide bulunmaması ve Türkiye'nin güvenliğine yönelik bir eyleme girmemesi. Örgütün, özerklik ilanı peşinde olmadıklarını ve rejimle aralarına mesafe koydukları söylemi, Ankara'da iyimser bir ortam yeşertmiştir. Ankara, örgütten Suriye muhalefetiyle daha organik bir ilişkiye girmesini, ÖSO'yla birlikte hareket etmesi suretiyle kuzey hattını tek bir çatı altında korumak istemiştir. Türk yetkililer PYD'ye Çözüm Süreci devam ettiği için kendilerinin düşman görülmediğini söylemiştir (Anon, 2013d). Temmuz ayında Ankara'nın aldığı güvencelere rağmen 3 ay sonra, Obama yönetiminin (Doğu Guta'daki kimyasal silah saldırısına cevaben) rejime ağır darbe indirecek askeri bir eyleme girmeyeceğinin belli olmasıyla örgütün özerklik ilan etmesi ve rejimle yakınlaştığını izleyen Ankara'ya göre örgüt "ikircikli oynamıştır" (Anon, 2013c). Türkiye, Esad yönetiminin kuzeyde Kürtlerin yoğun olduğu kentleri PYD'ye devretmesinin ardından buralarda durumun kendi ulusal güvenliği açısından kontrolden çıkmaması adına, geleneksel olarak Barzani ailesine yakınlığıyla bilinen diğer Kürt gruplarıyla da ilişki kurmaya onun nüfuzundan istifadeye çalışmıştır. Ankara, PYD'yle rekabet eden Barzani destekli grupları bir anlamda doğal müttefik görmüş ve Irak meseleleri bağlamında sıcak ilişkiler yürüten Barzani'nin pozisyonunu kendine yakın bulmuştur (Anon, 2013d). Kobani kuşatması birçok gelişmenin dönüm noktası olmuştur. IŞİD'in 2014 eylülünde Türkiye sınırındaki Kobani'ye (Ayn el Arab) yönelmesi, PYD'yi sıkıştırması ve 200 bine yakın Kürt sivilin göçünü tetiklemesi aylarca dünya gündeminin ön sıralarına oturmuştur. Batı kamuoyu tüm araçlarıyla radikal dinci teröristlere karşı seküler ve Batı karşıtı olmayan bir örgütün savaşı olarak konumlandırdığı sürece yoğun ilgi göstermiştir (Sheppardi, 2016). PYD, bilhassa Suriye'de radikalizmin güçlendiğinden yakınan ABD ve Avrupa yönetimlerinin yakın takibine ve takdirine mazhar olmuştur. Daha önce de değinildiği üzere Türkiye bu dönemde, sınırı dibindeki çaresiz Kürt sivillere yardım etmeyen ve ilçeyi PYD'den almak üzere olan IŞİD'i durdurmayan bir ülke olarak yaftalanmıştır (Kirişci, 2014). [27]Türkiye, IKBY peşmergeleri ve ÖSO unsurlarının IŞİD'e

[27] Başbakan Davutoğlu ise Türkiye'nin kendini dış kamuoyuna anlatamadığı tabloyu şöyle açıklamamaktadır: *"...PYD, cepheye çok sayıda Peşmerge gelmesini istemiyor ve ÖSO'yla iş birliğine yanaşmıyor. Peki bizden ne bekliyorlar? Türkiye'den Kobani'ye yardım talepleri geldiğinden bu yana, onlara bizden ne istendiğini soruyoruz. Türk ordusunu göndermiyoruz - ki ne PYD, ne başka birinin bunu istediğini düşünüyorum. Kimse Suriye'de kara birlikleri, Peşmerge ya da ÖSO güçlerini görmek istemiyor. Ve PYD'den Kobani'ye güç göndermesini istedik ama gitmek istemiyorlar. 300 kişiden sadece 60'ı Kobani'ye dönmek istedi. Diğerlerine, Amerikalılara dilerseler kara birlikleri*

karşı yardıma gitmesini teklif etmiştir. Ankara'nın dikkat çekmeye çalıştığı bir husus da çatışmalar sırasında ilçenin yaklaşık 200 bin kişilik nüfusunun Türkiye topraklarına geçmiş olması yani ortada korunacak bir sivil nüfus olmamasına karşın, kendisinin müdahale ve yardıma zorlanmasıdır. Kobani'nin IŞİD'in eline geçeceği beklentisinin arttığı günlerde ABD Başkanı Obama, Başbakan Erdoğan'ı aramış, ilçenin düşmek üzere olduğunu belirtip Türkiye'nin IŞİD'e müdahale etmesini istemiştir (Selvi, 2020b). Erdoğan'ın sınır hattında mültecilere seslendiği bir mitingde "…Kobani de düştü düşüyor" (Anon, 2014a) ifadelerini kullanmasını IŞİD'e destek olarak yorumlayan HDP ve PKK kadroları, Türkiye'nin örgüte ağır silah sevkiyatı yapacağı koridorlar açmasını istemiştir (Tanış, 2014). Karşılık bulamaması üzerine halkın sokağa dökülerek bunu protesto etmesini istemiş, 6-7 Ekim Kobani Olayları olarak bilinen hadiselerde 45 kişi hayatını kaybetmiştir (Duran, 2019). Kobani meselesi, gerek Türkiye'de kırılganlık kazanan Çözüm Sürecinin ağır darbe yemesine gerek ABD'nin PYD'yle stratejik ortaklık kurması gerek Batı kamuoyunda PYD'nin büyük destek bulmasında kırılma noktasıdır. Türkiye, 2014'te güvenli bölge diplomasisi yaptığı sırada destek aradığı başkentlerdeki Kobani gündemi, söz konusu meselenin önüne geçmiştir. Uluslararası kamuoyunda ve Batı dünyasında, Suriye'de yıllardır yaşanan ölümler ve insani kriz sürerken Kobani'ye müdahale için büyük bir kampanya başlaması Ankara'yı derinden rahatsız etmiştir.- Hükümete göre PKK, gerek Türkiye'deki Çözüm Sürecini gerek Suriye bağlamında inşa edilebilecek iyi ilişkileri farklı bir yöne dümen kırarak torpillemiştir (Anon, 2015b). [28] Günün sonunda PKK ve PYD'nin, Çözüm Süreci'nden ziyade Suriye'de ABD desteğiyle kısa vadede özerk bir gelecek inşa etme fikrine eğilim

gönderebileceklerini söylüyoruz. Sadece Peşmerge ve ÖSO, Kobani'ye birlik göndermek için bizle temasa geçtiler." (Doucet, 2014).

[28] NTV Davutoğlu bu ortamı şöyle anlatmıştır: *"Çözüm Süreci normal seyrinde devam ederken, PYD de (Suriye dosyasında Türkiye'yle iş birliğine girseydi) bunu yapmış olsaydı Türkiye'nin hem içeride hem dışarda etkinliği artacak ve Türkiye'de terör eylemleri bitecekti. Fakat onlar ne yaptı? 2014'te DAEŞ Musul'u alınca ve arkasından DAEŞ'in üzerinden PKK, PYD meşrulaşınca 'Madem ki böyle bir konjonktür var Türkiye de Çözüm Sürecinde yürümektense biz Türkiye'yi köşeye sıkıştıralım, ABD'den, Rusya'dan ve Fransa'dan gelen meşruiyet ile özellikle Kobani olayları sırasında, Türkiye'nin alanını daraltalım' dedi. Bu çirkin oyuna kalkıştıklarında ve işbirlikçilik yaptıklarında bu anlamda Suriye rejimiyle ve Suriye rejimini destekleyen başka bazı rejimlerle, bu sefer bizim için hem Türkiye içinde Çözüm Süreci bağlamında atılan adımlar yürüdü ama bir taraftan da biz böyle bir kirli oyunu devreye soktuklarında hazır olacak şekilde bütün güvenlik sistemimimizi yapılandırdık."*

gösterdiği görülmüştür. Suriye olayları, Türkiye'de çözüm Süreci'nin geldiği aşamadan çok daha hızlı seyretmiştir.

2.7.5 Rejim Değişikliği Hedefinde Kırılma ve Tehdit Algısı Önceliğinde Değişim

Türkiye, 2011 sonlarından itibaren Suriye'de rejim değişikliği hedefine odaklanmış ancak kendisini bu yola girmek zorlayan Batı ittifakının politika değişikliğine giderek Ağustos 2013'ten itibaren Ankara'yı yarı yolda bırakacağı kesinleşmiştir. Türkiye, rejim değişikliği için sert güç imkanlarına başvurduğu politikasını bölgesel ittifaklarla sürdürmeye çalışmıştır. Ancak yeni dinamikler devreye girerek Türkiye'nin rejim değişikliği hedefini kıracak ve tehdit algısı önceliğini rejimden PKK'ya odaklamaya mecbur bırakacaktır. DEAŞ'ın rejim değişikliğini zorlayan vekil güç ÖSO'yu zayıflatması, Türkiye'nin önünde ABD desteğiyle büyüyen bir PKK gücünün ortaya çıkması ve Rusya'nın tüm askeri dengeleri alt üst edecek şekilde savaşa girerek rejimi himayesine alması, Ankara'nın hedeflerini revize etmeyi gerektirecek meydan okumalardır. Bu hususları IŞİD'in denkleme girmesi, ABD-YPG ittifakının büyümesi, ABD'nin güvenli bölge için harekete geçirilememesi, Batı'nın ve bazı Körfez ülkelerinin Esad'ı tercih etmeleri ve Rusya'nın savaşa girmesi başlıkları altında açacağız.

IŞİD'in denkleme girmesi: Türkiye kendi açısından Suriye iç savaşındaki en sürpriz ve öngörülemeyen gelişmeyi DEAŞ'ın denkleme girip pek çok dinamiği alt üst etmesi olarak tanımlamaktadır (Anon, 2020). IŞİD, Suriye sahasında 2013'ten 2015 sonuna kadar ülkenin yarısını ele geçirmiş, başkente baskı yapar noktaya gelmiştir. Rejim ve PKK'yla olan çatışmalarına karşın en fazla muhaliflerin elindeki yerleri almış ve onları zayıflatmıştır (Ersöz, Kaytazoğlu, and Büyükgüner, 2019). Türkiye'nin sahadaki savaş okumasına göre, IŞİD ortaya çıktıktan sonra 1 yıl süresince Haseke ile Kobani arasındaki kuşakta PKK ile yan yana durmuş, birbirine saldırmamış, iki örgütün hedefinde ÖSO olmuştur. Halep ve Rakka'da rejimin havadan vurduğu ÖSO cephe hatlarını IŞİD ilerleyerek kırmış, rejim-IŞİD ikilisi muhaliflere karşı taktik ittifak kurmuştur. Muhaliflerin 2015 baharında İdlib'i ele geçirmesi ve Lazkiye'ye 30 km yaklaşması, aynı şekilde rejimin Hama ve Humus'ta iyice sıkışması üzerine rejimin Mayıs 2015'te DEAŞ'la Haseke'de muhaliflere

karşı anlaşmaya girmiştir (Anon, 2014c). [29]Ankara bu taktik ittifaklara IŞID'i vurmak suretiyle havadan müdahale etmek istemiş ama büyük olasılıkla Rusya tarafından engellenmiştir (Anon, 2016a).

ABD-YPG ittifakının büyümesi: Ankara'nın Suriye Kürtleri ve PKK nüfuzuyla ilgili algısında 2 eşik vardır. Birincisi, Esad yönetiminin kuzeyde bazı yerleşimlerin kontrolünü PKK'ya devretmesidir. İkincisi ABD'nin DEAŞ'la mücadelede Suriyeli ortak olarak PYD'yi seçmesidir. Bir iddiaya göre, dönemin ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden, 2014 kasımında Ankara'yı ziyaretinde kuzeyde IŞİD'e karşı ortak operasyon yapma teklifinde bulunmuş, öneri Davutoğlu tarafından kabul edilmesine karşın Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından reddedilmiş, bu tarihten sonra ABD PKK'yla ortaklığa yönelmiştir (Kahl, 2017). Söz konusu tarih, Kobani'de IŞİD baskısının sürdüğü dönemdir. Ankara'nın ortak operasyonun PKK'yı kurtarmaya hizmet edeceğinden çekinmiş olması muhtemeldir. ABD öncülüğündeki koalisyonun yoğun hava desteği, lojistik ve muhtelif imkanlarla donattığı PKK'nın DEAŞ'ın elindeki yerleri almaya başlaması ve büyüme sürecine girmesi Ankara'nın Suriye'de rejim kaynaklı tehdit algılarını örgüte döndürmüştür. Oysa Türkiye savaşın başında PKK ve Kürt meselesinin Suriye sathında bu denli büyük bir soruna dönüşeceğine o anki veriler ışığında yüksek olasılık vermemişti (Anon, 2012u).

PKK'nın Kobani eşiğini aşarak ABD desteğiyle yayılma işaretleri vermesini Başbakan Erdoğan, örgütün hedefinin Suriye'nin kuzeyini işgal etmek suretiyle Akdeniz'e açılmak olduğu şeklinde değerlendirmiştir (Anon, 2015c). Örgütün, ABD desteğiyle Kobani'den ilerleyip Fırat Nehri'nin batısına geçme süreci, Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrinde derin iz bırakacaktır. Türk devlet adamlarının sert tepkilerini ve ABD'nin DEAŞ'tan alınan toprakları Arap sakinlere bırakacakları şeklindeki tutmayacak sözler izlemiştir (Anon, 2015d). İlerleyen dönemde ABD'nin Münbiç'le ilgili sözünü tutmaması Türk devlet adamlarının hafızasından silinmeyecektir. DEAŞ'ın elindeki toprakları ABD desteğiyle ele geçiren örgütün saha hakimiyeti 2016 yazına kadar önemli baraj, elektrik şebekeleri, hidroelektrik santral ve sulama kanallarını içine alacak şekilde ülke topraklarının dörtte birine ulaşmıştır.

[29] Ayrıntılı bilgi için bkz. (Anon, 2014f)

Türkiye-Suriye sınır hattının hızla PYD kontrolüne girmesi karşısında Türkiye, Fırat Kalkanı Harekatı'nın öncül düşüncelerini Temmuz 2015'te seslendirmeye başlamıştır (Anon, 2015b). Ancak Türkiye, ABD'nin kararlılığı ve ekim ayından itibaren de Rusya'nın savaşa katılarak Türkiye'yle çatışmanın eşiğine gelmesi gibi engeller nedeniyle PKK'nın büyümesini bir süre daha izlemek zorunda kalmıştır.

ABD'nin güvenli bölge için harekete geçirilememesi: ABD, 2013 Doğu Guta hadisesinden sonra Esad rejimine müdahale etmeyeceğini gösterse de Ankara, Washington yönetiminin en azından güvenli bölge gibi sınırlı askeri güçle ve daha kolay hayata geçirebileceği bir güvenlik şemsiyesiyle kendisine destek verme ihtimalini zorlamıştır. Türkiye, sınırından Halep'e kadar olan bölge, İdlib'in sınıra yakın yerleşimleri, Lazkiye'nin kuzeyi, Haseke'nin bir kısmı, Cerablus, Aynul Arab (Kobani) sahasını kapsayacak şekilde, rejim uçaklarına uçuş yasağı uygulanacak, karadan da kontrol edilecek bir güvenli bölge oluşturulması için Amerikan yönetimiyle sayısız temaslarda bulunmuştur. BMGK'dan karar çıkarmanın imkansızlığı tecrübe edildiğinden, DEAŞ'la mücadele uluslararası koalisyonu ya da bir grup güçlü devletin kuracağı gücün uçuşa yasak bölge tesis etmesi amacıyla diplomasi yürütmüştür. ABD'nin bazı Batı ve Arap ülkelerinden oluşturduğu koalisyonla, Irak-Suriye hattında IŞİD'e karşı askeri güç kullanmaya başlamasını Ankara fırsata çevirmeyi denemiştir. Uzun süredir Amerikan ordusunun sahaya inmesini isteyen Türkiye, hedefte rejim olmasa da IŞİD'e karşı başlatılan bir müdahaleyi rejime uçuş yasağı getirecek bir konsepte evirmeyi deneyecektir. Amerikan ordusunun harekatına ilk etapta siyasi destek veren Türkiye harekatın kararlılıkla sürmesini istemiştir (Anon, 2014a). DEAŞ'ın ÖSO'yu zayıflatan ve rejimle taktik işbirliğine giren gücünün kırılma ihtimali Ankara'ya bir nebze umut vermiştir. Ancak ABD'nin harekatın neredeyse tüm ağırlığını Irak'a verip Suriye'yi ikinci plana itecek olması Türkiye'nin beklentilerini boşa çıkaracaktır. Öte yandan Türkiye, ABD ve ortaklarının başlattığı IŞİD'le mücadeleye katılma baskısını üzerinde hissetmiştir. Halihazırda uluslararası kamuoyunda IŞİD'e destek suçlamasına maruz kalan Ankara, koalisyona alel acele katılmamasını gerekçelendirmek durumunda kalmıştır. İncirlik Üssü'nün bu operasyonda kullanımına verilecek izin üzerinde Ankara pazarlıklar yapmıştır. Türkiye, Koalisyonun müdahale stratejisinin tüm Suriye'ye dönük olması ve süreklilik gütmesi, Kürt yerleşimleri gibi tek bir boyut ya da bölgeyle sınırlı kalmamasını istemiştir (Anon, 2014e).

Uçuşa yasak bölge ve güvenli bölge için uzunca bir zaman BMGK kararı çıkması gerektiğine gönderme yapan Ankara, hiçbir netice elde edilememesi nedeniyle artık BMGK kararı gerekmeyebileceğini, ABD yönetiminin rızası ve aktif rol almasının yeterli olduğunu dillendirmeye başlamıştır. Türkiye, 2014 sonu ve 2015 başlarında ABD yönetiminin uçuşa yasak bölge konusunda kendisini daha iyi anlamaya başladığına inanmıştır. ABD'nin eğit-donat programını başlatması, Türkiye'nin iyimser beklentisini kısa süre korumasında etkili olmuştur ancak görüş ayrılığı kendini hızla göstermiştir. ABD programı eğitip donatılacak unsurların yalnızca DEAŞ'la mücadele etmesini şart koşmuşken, Türkiye bir süre sonra söz konusu unsurların DEAŞ'ın yanında rejimle de mücadele edeceğini savunmuştur (Anon, 2015d). Ayrıca, eğitimi tamamlanıp Suriye için gönderilecek unsurların ne yapacağı, havadan destek görmeden kendi başlarına nasıl bir işe yarayacakları sorusu yanıtsız kalmıştır. Öte yandan ABD'lilerin eğit-donata kabul edecekleri muhaliflerde olağanüstü seçici davranmaları nedeniyle program son derece yavaş ilerlemiş, beklenenden çok daha az sayıda kişi eğitime alınmıştır. Muhaliflerden, can düşmanları Esad rejimiyle mücadele etmeyeceği güvencesi istenmesi programı sakatlayan başlıca etkendendir. Türkiye'nin uçuş yasağı getirilmiş güvenli bölge planının ABD yönetiminde destek bulmaması üzerine, Ankara'nın güvenli bölgeyi yeniden iyimser şekilde tanımladığı görülmektedir. Bakan Çavuşoğlu, "DAEŞ tehdidini Suriye içinde ve hatta Irak'ta ortadan kaldırıldıktan sonra zaten kendiliğinden güvenli bölgeler de oluşacak" demiştir (Anon, 2015h). Türkiye, güvenli bölgelerin rejim saldırılarına maruz kalan yerleşimlere rejimin hava unsurlarının sokulmaması, sahanın da karadan ÖSO tarafından kontrol edilmesi şeklinde bir konsept savunurken, gelinen noktada DEAŞ'tan temizlenecek sahanın karada nasıl ve kim tarafından güvenliğe alınacağı belirsizdir. Bunun PYD olacağı hızla netleşecektir. Buna karşın Türk yetkililer DEAŞ'ın çıkarıldığı sahaya ÖSO'nun gireceğini iddia etmiştir (Anon, 2015k) ki Amerikan yönetimi bunu doğrulayan bir paylaşım yapmamıştır. Günün sonunda ÖSO yerine sahneye PYD çıkmıştır. ABD destekli PYD'nin DEAŞ'ın elinden yeni yerler almaya devam etmesi üzerine Türkiye, Washington yönetimine TSK kara unsurlarını dahil edecek öneriler sunmuştur. Ancak Ankara, DEAŞ'tan alınan yerlerin PYD'ye verilmemesinde ısrar etmiştir. Türkiye, kapsamlı strateji dediği planda Esad rejimine karşı eylemi de masaya ön şart olarak koymuştur ki Koalisyonda bu hedefi paylaşan kimse bulamamaktadır (Anon,

2015c). Türkiye'nin, söz konusu öneriyi FKH'nin başlamasına aylar kala gündemde tutmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 2016 haziranın son gününde yaptığı açıklamada, TSK ve ABD ordusu özel birliklerinin ortaklaşa bir harekatla, ÖSO güçlerini de mobilize edecek şeklide Rakka'ya kadar inebileceklerini söylemiştir (Bulur and Yüzbaşıoğlu, 2016).

Batı'nın ve bazı Körfez ülkelerinin Esad'ı tercih etmeleri: 2012 sonlarında iç savaşta bazı radikal muhalif grupların adının duyulması ve etkilerinin artmaya başlamasıyla Batı kamuoyunda soru işaretleri belirmiştir. Batı başkentlerinde 2013'te "radikallere karşı Esad'la sınırlı angajman" argümanları güçlenmiştir (Adams, 2013). 2014'te IŞİD'in Suriye sahasını hallaç pamuğu gibi atmasıyla daha da rejim çökerse kontrolün tamamen söz konusu gruplara kalacağı korkusu pekişmiştir. Batı'daki "Esad giderse ne olur?" sorusunun yanıtı aslında "Esad gitmesin" şeklinde çoktan verilmişse de Türkiye bu düşünceyi değiştirmek istemiştir. Ankara, Irak'ın 2003'te ABD tarafından işgaliyle Baas Partisi'nin yasadışı ilan edilmesi ve tüm yönetim kademelerinin boşaltılmasıyla ortaya çıkan kaostan çıkarılan dersler üzerinden, Suriye'de devletin ayakta kalacağı bir geçiş önermiştir. Türkiye, "rejimin içinde olup da eli kana bulaşmamış olan ve rejimin cani eylemlerinde yer almamış olanların, devlet yapısını koruyacak şekilde yerlerinde kalmasını teklif etmiştir. Suriye devletinin dağılmaması ve çözülmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Anon, 2014a).

Buna karşın Amerikan güvenlik bürokrasisi, Esad'ın gitmesinin ABD çıkarları açısından çok daha kötüsünü getireceği düşüncesindedir. Dönemin CIA Başkanı John Brennan, Esad'ın çöküşünün ülkede IŞİD gibi cihatçı grupların Şam'daki güç boşluğunu doldurmasına neden olacağını söylemiş, "En son görmek isteyeceğimiz şey IŞİD ve Nusra Cephesi gibi grupların Şam'a yürüdüğünü görmektir" demiştir. Brennan, "Hiçbirimiz, -Rusya, ABD, koalisyon ve bölge ülkeleri- Şam'daki hükümet ve siyasi kurumların çöktüğünü görmek istemeyiz." diye konuşmuştur (Anon, 2015f). ABD Dışişleri Bakanı Kerry, Esad'la görüşmek zorunda kalabileceklerini ifade ederek, "Herkes askeri bir çözümün olmadığında hemfikir. Yalnızca siyasi çözüm olabilir." demiştir. ABD Dışişleri, pozisyonlarında bir değişiklik olmadığını savunsa da Amerikan basını iç savaşın uzaması nedeniyle birçok Batılı diplomat gibi Beyaz Saray'dakilerin de Esad'ın askeri yollarla indirilemeyeceği neticesine ulaştıklarını yazmıştır. Buna göre, Esad artık ABD'nin düşmanının düşmanıdır. Esad düşerse yerine IŞİD gibi daha zalim bir rejim boşluğu dolduracaktır. Bu

nedenle Amerikan yönetimi Esad'ın hemen gitmesine ilişkin söylemini yumuşatmış, Esad yönetiminin içinde yer aldığı uluslararası müzakereleri desteklemiş, Kerry son aylarda kamuoyu önünde Esad'ın gitmesi gerektiği yönünde beyanatlar vermekten imtina etmiştir (Ye Hee Lee and Fahrenthold, 2015).

2015 haziranının ilk haftasında IŞİD Halep'te muhaliflere karşı ilerlerken rejim savaş uçaklarının ÖSO hatlarını vurması Batı'da dikkat çekmiştir. Batılı analistlere göre Esad, muhaliflerin bir şekilde belinin kırılmasıyla dış dünyayı kendisiyle IŞİD/Nusra Cephesi arasında tercih yapmaya zorlamak istemiştir (Rothman, 2015). Esad, 2015 yazında iyice sıkışmışken ve rejim karşıtları Lazkiye ve Şam'a yürürken, Amerikalı karar alıcılar aslında bu baskının (yönetimde kalmasını tercih ettikleri) Esad ve İran'ı masaya oturtacağını düşünse de öyle olmamıştır (Ignatius, 2015). Rusya, eylül ayı sonuna kadar savaşa girerek durumu rejim adına düzeltmiştir.

Türkiye, Esad'ın Batı tarafından DEAŞ ve diğer radikal unsurlara tercih edilme eğilimine dönem dönem tepkiler göstermiş ve ikna etmeye çalışmışsa da sonuç alamamıştır (Lund, 2015).

Esad'ın kalmasını isteyen yalnızca Batılılar değildir. İç savaşta muhaliflere silah ve para desteği akıtan Suudi Arabistan da büyük ölçüde Katar ve Türkiye'nin nüfuzundan duyduğu rahatsızlıktan olsa gerek hedef değiştirmiştir. Yıllar sonra, emekli bir Suudi istihbarat yetkilisi Suudi yönetimini fiilen ele geçiren MBS'nin Rusya'yı Suriye iç savaşına müdahale etmeye çağırdığını ve muhaliflere yardımları durdurduğunu açıklamıştır (Borger, 2020). Ayrıca Mısır, Rusya'nın savaşa girmesine ve yaptıklarından memnuniyet duymuş, Birleşik Arap Emirlikleri ve Ürdün de Rus müdahalesi konusunda iyimserlik göstermiştir (Mehta and Mustafa, 2015).

Rusya'nın savaşa girmesi: Rusya'nın 30 Eylül 2015'te savaşa katılmasının hemen öncesinde şöyle bir tablo vardır: Ülkenin batı kesimlerine sıkışmış Esad rejimi savaşacak insan kaynağı bulamadığını duyurmuş, İran Devrim Muhafızları ve Lübnan Hizbullahı kendi kayıplarını onaramaz duruma gelmiştir. Rejim ordusu Lazkiye'den Şam'a uzanan hattı güçlükle kontrol etmekte ve İdlib'in muhaliflere geçmesinden sonra Lazkiye'nin tümüyle tehdit altına girmiştir. Doğuda rejim ancak Haseke ve Deyrizor kent merkezlerinde muhasarada kalmış küçük birer noktada varlık göstermektedir. Rusya'nın müdahale kararı verdikten sonra Batı'yla özellikle ABD'yle zımmi bir mutabakat içinde olduğu kuşku götürmemektedir. Zira

Rusya'nın yaz aylarından itibaren kurduğu hava deniz koridorlarından yaptığı büyük tahkimat, bilhassa ülkenin radikallerin eline geçeceği endişesini taşıyan Batı'da görmezden gelinmiştir. Batılılar için sürpriz olan, görece ılımlı bulduğu ÖSO tandanslı grupların Rusya'nın öncelikli hedefi olmasıdır. Müdahalenin başlaması ve gelişmesiyle Batı'dan gelen itirazlar Moskova tarafından hiçbir şekilde dikkate alınmamıştır. Rusya, önce ÖSO unsurlarının belini kırmış, IŞİD'le mücadeleyi büyük ölçüde ABD'ye bırakmış, Lazkiye'nin etrafından başlamak üzere rejimi çevreleyen hasım unsurları zayıflatarak Esad yönetimini güvenceye almıştır. Günün sonunda Rusya'nın Ceza Harekatı, sahadaki askeri dengeleri tersine çevirmiştir. Türkiye, Rusya'nın savaşa resmen katılmasından sonraki 48 saat içinde askeri meydan okumaya maruz kalmıştır. Rus hava kuvvetleri 3 gün üst üste. Türk savaş uçaklarına yönelik taciz ve hava sahası ihlalleri yapmıştır (Ergan, 2015). Türkiye, Rusya'yı askeri açıdan durdurma imkanına sahip olmamakla birlikte durumunu zorlaştıracak denemeler yapmıştır. Bunların en iddialısı hava sahasını ihlal eden bir Rus savaş uçağını düşürmesidir (Anon, 2015p). Aslında Ankara, Rus ihlallerinin devam etmesi durumunda uçakların düşürüleceğini deklare etmiştir (Anon, 2015o). Ancak Moskova ya Ankara'nın bunu göze alamayacağını değerlendirmiş ya da sınırlı bir askeri çatışmanın kendi elini güçlendireceğini kıymetlendirmiştir. Durumun bir savaş haline dönüşme ihtimali, ABD ve Avrupa'dan itidal tavsiyeleri üzerine Ankara krizi kontrol altına alma, yatıştırma ve ilişkileri normalleştirip ticari ve askeri imkanlarla güçlendirmesi şeklinde seyreden bir süreçte Rusya'nın Suriye'deki hakimiyetini kabul etmek durumunda kalmıştır. Rusya, Eylül 2015'ten sonraki 1 yıl zarfında Halep-Türkiye bağlantısını koparmış, (ABD'yle eş zamanlı destekle) PYD'yi gerek ÖSO gerek Türkiye'ye karşı bir silah olarak kullanıp güçlendirmiş, tahrip edilen sivil yerleşimlerden göçü ve Türkiye sınırına yığılmayı bir silah olarak kullanmış ve Türkiye'nin DEAŞ'a yönelik olası bir harekatına karşı Suriye topraklarının koruyucusu durumuna gelmiştir. Özetle Rusya, ABD'nin Fırat Nehri'nin doğusundaki hakimiyetini tanıyarak Suriye üzerinde tartışmasız bir güç halini almıştır. PYD, Rusya'nın savaşa katılmasıyla, ABD ile Rusya'dan aynı anda istifade etme hatta birbirine karşı kullanma fırsatı yakalamıştır. Fırat'ın doğusunda ABD desteğini alan ancak batısında bu desteği bulamayan örgüt, Rusya'nın yardımı ile Afrin üzerinden yayılmaya başlamıştır. Halep'te küçük varlığıyla Esad rejimine stratejik destek veren örgüt buranın Türkiye bağlantısının kopartılmasında dikkate

değer bir rol oynamıştır. Ekim-şubat dönemindeki saldırılarda yalnızca Halep'ten Türkiye sınırına kaçanların sayısı 50 bini aşmıştır (Anon, 2016f).

Rusya, yoğun bombardımanlarına devam ederken hem uluslararası tepkileri yatıştırmak hem de askeri kazanımları siyasi kazanıma tahvil edebilmek için, 2015'in son ayında BMGK mekanizmasında esneklik göstermiştir. BMGK kararında iki hafta zarfında ateşkes uygulanması ve Cenevre Bildirisi ile Viyana toplantılarında uzlaşılan çerçevede siyasi geçiş sürecinin hayata geçirilmesi karara bağlanmıştır. Buna göre Suriye'deki tüm tarafların rızası çerçevesinde ve Suriyelilerin öncülüğünde devam edecek siyasi süreçte "tam yürütme gücü olan bir geçiş hükümeti" kurulacaktı. "Suriyelilerin önderliğinde 6 ay içinde geçiş süreci, taraflar arasında müzakerelerin başlaması ve ateşkes sağlanması, yeni bir anayasa yapılması, 18 ay içinde adil bir seçim düzenlenmesi ve BM denetiminde terör örgütü-muhalif ayrımı yapılması için çalışılacaktı. İnsani yardımların ulaşmasının önündeki engeller de kaldırılacaktı. BMGK kararı bir anlamda Esad'ın siyasi devamlılığını da güvenceye almıştı (Anon, 2015e).Ancak gerek BMGK süreci gerek diğer diplomatik görüşme ve kararlara rağmen Rusya'nın saldırıları sürdürmüştür. Türkiye'nin Batılı liderlerden Rusya'yı durdurma ısrarı da sonuç vermemiştir. Ankara bu süreçte, göç dalgasının nihai durağının Avrupa olduğunu başkentlere anlatmaya gayret etmiştir. Türkiye milyonlarca mülteciyi kaldıramayacağı mesajları (Anon, 2016d) vermesine karşın, bilhassa Almanya ilerleyen yıllarda işgücü açığının önemli bir bölümünü Suriyeli mültecilerden karşılayacaktır (Beck and Witte, 2019).

Beşşar Esad rejiminin, ABD ve diğer Batılılar tarafından radikal örgütlerin varlığına tercih edilmesinin yanında Rusya'nın askeri korumasına girmesi Türkiye'nin rejim değişikliği hedefinin önünde aşılamaz bir engele dönüşmüştür.

Uçak krizinin ardından Türkiye'nin tansiyonu düşürmeye ve ilişkileri onarmaya çalıştığı Rusya'yla normalleşme engeli, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından aşılmıştır. Putin'in darbeye karşı Erdoğan yönetimine desteğini göstermesi (Anon, 2016d), Ankara'nın ABD destekli PYD yayılmasından algıladığı tehdidin en üst düzeye çıkması ve daha önemlisi darbe girişiminin arkasında olduğu tespitini yaptığı Fetullah Gülen'in ABD'de herhangi bir kısıtlama olmadan faaliyetlerini devam etmesi Türkiye'nin Rusya'yla ilişkilerini normalleştirme ve sonrasında daha da ileriye taşımasını sağlayacaktır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 8 Ağustos 2015'te Moskova'da Putin'le görüşerek ikili ilişkilere ivme kazandırma kararlılığını göstermiş Putin'in de buna istek

gösterdiğinden emin olmuştur. Erdoğan, Suriye'ye barışı getirecek adımın Putin'i bağlı olduğunu vurgulamış ve dev ekonomik iş birliği projelerine kalınan yerden devam edilip 100 milyar dolarlık ticaret hedefine ulaşmak için çaba göstereceklerini bildirmiştir (Anon, 2016d). Erdoğan, Rusya ile ilişkiler üzerinden Batı'ya mesaj vererek, NATO'nun Suriye dosyasında Türkiye'yi yalnız bıraktığına ve AB'nin 53 yıldır Ankara'yı üyelik kapısında oyaladığını vurgulamıştır (Anon, 2016d).

Ağustos ayının başında Türkiye ile Rusya arasında Suriye konusunda askerler, dışişleri bakanlıkları ve istihbarat arasında üçlü mekanizma kurulmuştur. Akkuyu Nükleer Santrali'nin yapımına hız verilmiş, Türkiye bu projeyi stratejik yatırım kapsamına alıp Rus şirketleri bazı avantajlar tanımıştır. İstihbarat başkanları ve üst düzey askeri yetkililerin yoğun karşılıklı ziyaretleri başlamıştır. En önemli açılım ise Rusya'yla savunma sanayi iş birliğini ilerletme kararıdır. Ankara, NATO'dan Türkiye'deki hava savunma sisteminin tüm Türkiye'yi kapsayacak şekilde tesis edilmesi talebinin karşılıksız kaldığından şikayetle bu ihtiyacı Rusya'yla giderme yoluna yöneldiğini ilan etmiştir (Anon, 2016h).

Türkiye, Fırat Kalkanı Harekatı'nın başlamasına 1 haftadan az zaman kala, Rusya'nın Suriye'deki hâkim rolünü kabullendiğini deklare etmiştir (Anon, 2016i).

2.8 Dönemin Çıkar Dengesi Teorisiyle Açıklanması

Türkiye dış politikasında çıkar ve fırsatlar karşısında dönem dönem askeri güç kullanımını dolaylı yollarla araçsallaştırmıştır. Bunun daha önce Giriş bölümünde Çalışmanın Konusu kısmında örnekleri verilmiştir. Sovyetler Birliği karşısında askeri ittifak güvencesi arayan Türkiye, Kore Savaşı'na ABD liderliğindeki BM çatısı altında asker gönderip savaşa katılmıştır. Suriye yönetiminin Sovyet yanlısı ekibin eline geçmesine sınırına askeri yığınak yapıp müdahale hazırlığıyla angaje olmuştur. 1958'de Irak'ta Batı yanlısı monarşinin devrilmesi karşısında askeri müdahale hazırlığına girmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Ankara'nın Balkanlardan Asya'ya uzanan coğrafyada bir nüfuz alanı yokladığı bir dönemde, gelenekse Türk nüfuzunu simgeleyen Osmanlı bakiyesi Boşnaklara soykırım yapılması sonucu, Türkiye Boşnak direnişçilere silah ve maddi yardım yaparak dolaylı askeri güce başvurmuştur. Türkiye yine müttefiği Katar'ın Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon tarafından ablukaya alınıp yönetiminin değiştirilmenin an meselesi olduğu dönemde askeri desteğini görünür kılarak müttefiğinin hayatta kalmasını sağlamıştır. İkinci Karabağ Savaşı'nda Türkiye Azerbaycan'a yoğun askeri destek vererek askeri üstünlük sağlamasın yardımcı olmuştur.

Peki Türkiye, Suriye rejimiyle ilişkilerini yaşamsal tehdit addettiği PKK ipoteğinden kurtarmış ve ikili münasebetlerini tarihinin en iyi düzeyine taşımış olmasına karşın, neden 2011-2016 döneminde Batı-Körfez ittifakıyla dolaylı askeri güç kullanımına yönelmiştir?

Tezimizin ana konusuna arka plan oluşturan Suriye'de çıkar merkezli dolaylı güç kullanımında, Türkiye'nin Suriye'deki gelişmelerle ilgili 2011 baharından sonra karşısındaki tablo ve bu tabloyu okuması şöyledir: Batı ve Körfez ülkeleri Suriye yönetiminin dönüşmesini beklemek yerine onun değişmesine karar vermiş ve bunun için hem yönetime hem de halen onun yanından ayrılmayan Türkiye'ye güçlü bir baskı uygulamaktadır. Yönetim, muhalefete verilen dış desteğin de etkisiyle hızla kan kaybetmektedir. Yönetimin değişmesi kuvvetle muhtemeldir.[30] Hatta ok yaydan çıkmıştır, artık işin geri dönüşü yoktur, dünya yeni Suriye'ye hazırlanmaktadır, Türkiye de aynı şeyi yapmalıdır (Anon, 2012h). Türkiye'nin okuduğu resme göre Esad rejimi kısa sürede düşecekti ve bu öngörüden emindi (Anon, 2012s). Yönetim değişikliğinin çok yakın bir zamanda gerçekleşecek olması, onu bu "gerçeklik" içindeki fırsatların hesabıyla baş başa bırakmıştır.

Bu okuma iki şık arasında karar vermeyi gerektirmektedir. Türkiye ya muhalefetin karşısında durarak "yeni Suriye" inşa edilirken ulusal ve komşuluk politikalarının dışında tutulmayı göze alacaktır ya da müstakbel Suriye yönetimini kendisi hazırlayıp kendine meyyal bir "yeni Suriye"nin inşasında kilit rol alacaktır. Türkiye'nin yaşamsal desteğiyle işbaşına gelmiş muhalefetin yöneteceği bir Suriye, bağımsızlığından bu yana sorunlu ilişkilere sahip olduğu ülkenin ilk kez kendine yakın bir yönetime dönüşmesini, dolasıyla güvenlik, ticaret, jeopolitik başta olmak üzere her alanda kazançların büyümesini vaat etmektedir.

ÇDT'ye göre, statükonun çözülmesi ya da yeni bir düzenin dayatılması gibi sistemi sürekli değişime maruz bırakacak şartlar, peşine takılma davranışını körükler. Revizyonist bir devlet ya da koalisyon statükoyu savunanlardan güçlüyse sistem eninde sonunda değişime gidecektir. Suriye bağlamında bakıldığında, hegemon güç sistemi bir değişim sürecine zorlamış ve değişim başlamıştır. Hegemon gücün gelişmelere dahil olma ve sürükleme şekli başlangıçta bir yönetim değişikliği talebi ve kararlılığı şeklinde görünmüştür. Türkiye bir dönem için, Suriye yönetimiyle çok

[30] Batı ve Körfezin tutumu, Ankara'dan beklentileri ve Türkiye'nin yönetimi değişikliğinin zamanlaması konusundaki okuması İkinci Bölümde Türkiye'nin Suriye Siyaseti kısmında detaylı şekilde ele alınmıştır.

iyi düzeydeki ilişkilerinden gelen çıkarları nedeniyle statükonun bozulmasına direnmeyi denemiş ve ABD liderliğindeki Batı-Körfez ittifakının peşinden gitmekte isteksiz görünmüş ancak bir süre sonra İttifakla ortaklaşmıştır.

Türkiye'nin çizgisi, Schweller'in peşine takılma türlerindeki "piling on" ve wawe of the future" kavramsallaştırmalarında, temel olarak "savaşın sonunun zaten belli olduğu hallerde" ortaya çıkan ve mücadele sonunda rejim değişikliğiyle ortaya çıkacak çıkarlardan hak ettiği payı alma düşüncesiyle örtüşmektedir.

Diğer yandan "devletlerin, kaybeden tarafa karşı aktif cephe almamışsa galip gücün kendilerini cezalandırmasından korktuğu için pile on yapabileceği" varsayımı, Türkiye açısından 2003'te Irak'ın ABD tarafından işgali tecrübesiyle ilişkilendirilebilir. ABD'yle Irak'a girmesi konusunda iş birliği yapmak için anlaşan ancak TBMM tezkeresini geçiremeyen ve Saddam Hüseyin rejimi karşıtı gruplarla işbirliğine uzak duran Türkiye'nin durumu, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin yeniden yapılanan Irak'tan dışlandığı sonucuna varılmasına neden olmuştu. Türkiye, Suriye'deki gelişmeleri okurken Irak tecrübesini hafızasında tazedir. Dönemin Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Suriye muhalefetinin Türkiye'de toplanmasını savunurken "Irak muhalefetinin başka ülkelerde toplanmasının bedelini daha sonraki Irak politikalarında biz ödedik. Irak'la toplumsal ilişkileri geliştirmemiz 2005'ten sonra zaman aldı" derken yeni yönetimle gelecek fırsata gönderme yapmıştır (Anon, 2011ap). Türkiye'nin yeni Suriye için ivme kazanan uluslararası diplomasideki aktif rolü için de "Türkiye'nin geçmişte uluslararası topluma yön vermekte etkisiz kaldığının örnekleri Minsk süreci, Dayton Barış Anlaşması, Saddam sonrası Irak. Eskiden aman bize bulaşmasın denirdi. … Irak'ta, Ankara Süreci dışında etkili olduğumuz dönem yok. 2004-2005'e kadar Irak'taki gruplarla temas dahi yoktu. Ama bundan sonra biz masada olacağız, söz söyleyeceğiz" demiştir (Güvenç, 2012).

Türkiye için dönemin fırsat-kazanç alanları 3 başlıkta toplanabilir:

1- "Müstakbel" yönetim yapılanmasının Türkiye için "özlemi çekilen" değerleri güçlendirecek olmasıdır. Bu süreç iki düzlemde kavranmıştır. Birincisi Türkiye'nin sınırlarının ötesinde tarihin kendine yüklediği bir "koruma-kollama" sorumluluğu algılaması içinde dış politikasında yeni bir hinterland inşasıdır. Bu açıdan, "müstakbel" yönetimin moral değer yakınlığı iki devletin çok daha iyi ilişkiler içinde olması için fırsat sunmuştur. İkincisi, hükümetin Ortadoğu halkları tabanında yakaladığı popülaritenin sürmesinin, Suriye yönetimine verilecek destekle darbe yiyebileceği, Türkiye'nin yumuşak gücündeki ivmeyi kırabileceği düşüncesidir.

ÇDT'ye göre revizyonist devletler halihazırda sahip olduklarından daha fazlasını edinmek üzere imrendikleri şeylere değer verir/ilgi gösterirler, statükoyu değiştirmek ve değerlerini genişletmek için askeri güce başvurabilirler. Türkiye söz konusu dönemde sınırlarının ötesinde tarihin kendine yüklediği bir "koruma-kollama" sorumluluğuna vurgu yaparken[31] Türk karar alıcılar, "tarihin akışına damga vuracak" bir okuma ve aksiyon arayışı içinde olmuş, özellikle tarihten gelen bir mirasla çetin ve zor bir hesaplaşma dönemine girildiğini değerlendirmişlerdir (Anon, 2011x). Türkiye, Esad rejimiyle köprüleri atarken Erdoğan, Suriye halkının Türkiye tarafından korunma yükümlülüğüne gönderme yapmıştır. Erdoğan'a göre, Suriye'de her adımda ortak tarih ve medeniyetin izleri bulunmaktadır. Suriye toprakları hep birlikte savunulmuş, Suriye halkıyla kardeş olunmuştur, bu nedenle Türkiye olup bitene sessiz kalmayacaktır (Anon, 2012h). Nitekim Suriye halkı da "Türkiye'ye kurtarıcı gözüyle bakmakta ve "Türkiye'nin Suriye halkını "sahiplenmesi gerekmektedir." (Anon, 2012q). Diğer taraftan ilk dönem, Suriye'deki muhalefet hareketinin yurt dışındaki temas edilebilen en örgütlü ve aktif damarının Müslüman Kardeşler grubu olmuştur. Gerek grubun yurt dışındaki sürgün döneminde teşkilatlanmış tek yapı olması gerek fikirsel yapısının iktidardaki AK Parti'yle benzeşmesi bu grupla ilişkilerde tutkal etkisi yapmıştır. Müslüman Kardeşler grubu iktidara alternatif olma arayışındaki çatı muhalefet oluşumunda ağırlıklı bir rol üstlenmiştir ve bunun Türkiye'nin muhalefetle ilişkilerinin daha hızlı güçlenmesinde kaçınılmaz etkiler yaptığı yönünde literatürde genel kabul vardır (Orhan and Ayhan, 2011: 15) Türkiye, Esad'a geçiş süreci için sunduğu katılımcı yönetim planında, masaya dahil edilmesini istediği muhalifler gruplar asında Müslüman Kardeşler de vardır. Bu kısma ek olarak, Ortadoğu'daki barışçıl halk hareketlerine ilkesel destek veren

[31] Erdoğan, hassasiyetleri için "çıkar eksenli değil insanlık, kardeşlik eksenli" nitelemesinde bulunmuştur. Eziyete maruz kalan bir kitleyle empati geliştirmenin dışında, Suriye ve Türkiye'nin "ortak tarih ve medeniyeti paylaşması"na atıflar yapmıştır. Suriye içindeki pek çok tarihi ve kültürel mirası söz konusu ortaklığa delil göstermiştir. Ortak miras dışında, halkların kardeşliğine yoğun vurguları vardır. Erdoğan'a göre, devam eden güçlü kardeşlik bağları, ulusal sınırların önündedir. Sınırlar fiziki ayrım yaratabilmekle birlikte "kardeşleri birbirinden ayıramaz". Doğal olarak kardeşlik bağı, bir kardeşe diğeri için yardım mükellefiyeti getirir. Dolayısıyla eziyete uğrayan ya da öldürülen kardeşler varsa, diğer kardeşlere düşen onları bundan kurtarmaktır. Erdoğan, kardeşlik ilişkisi kurmasının bir sonucu olarak, "Kardeşlerimizin katledilmesi karşısında hiç kimse bizden tepkisiz kalmamızı bekleyemez" demiştir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise "kardeşlik" kavramının üzerine "sorumluluk" kavramını ekleyerek, "Suriye'de kaosa da izin vermeyiz zulme de izin vermeyiz, bu bizim Suriye halkına karşı sorumluluğumuzdur" ifadelerini kullanmıştır. Böylece Türkiye, Suriye rejimi karşısında Suriye toprakları içerisinde kendisi için bir sorumluluk hinterlandı tanımlamıştır.

Türkiye'nin Suriye'de yönetimin protestocu kalabalıklara uyguladığı şiddet karşısında itidalli bir tutum takınması büyüyen bir yük halini almıştır. Türkiye'nin rejime karşı sert bir siyaset izlememesi yumuşak gücün taban tuttuğu düşünülen Arap Sokağı'nda ilelebet izah edilmesi mümkün olmayan bir durumdu. Hükümet çevrelerine göre, Türkiye Suriye yönetimine cephe almasaydı Ortadoğu'da hiçbir saygınlığı kalmayacaktı (Aktay, 2012).

2- Türkiye için yaşamsal tehdit durumundaki PKK'nın, tabanını genişletmeye başladığı Kürt yerleşimlerinde örgütün ve siyasi hareketlerin muhalif güçler ve dahası "müstakbel" yönetim kontrol altında tutulması, PKK'nın Türkiye'ye karşı potansiyel kart olmaktan çıkartılması fırsatı. Türkiye, tıpkı 1990'ların başında Bağdat'ın zayıflamasıyla kuzey Irak'ta PKK'ya yaşam alanı doğması gibi, Suriye'deki iç istikrarsızlıkta PKK ya da El Kaide'nin sınır hattında büyüyebileceğinden endişe etmiş ve bunu "dev bir güvenlik tehlikesi" şeklinde tanımlamıştır (Anon, 2012f). Hatta Şam yönetiminin ayakta kalmasının ilk dönem Türkiye için değerli görülmesindeki faktörlerden birinin, PKK üzerindeki kontrol olduğu değerlendirilmektedir (Dışişleri Yetkilisi İle Yapılan Mülakat, 2020).[32] Türkiye'nin güvenlik kaygıları, Esad yönetiminin Ankara'ya karşı hamle yaparak Kürtlerin yoğun olduğu kentleri PKK'ya devretmesi karşısında artmıştır. Ankara, PKK'ya karşı KDP/IKBY'nin bölgedeki nüfuzundan faydalanmak istemişse de PKK kendi hakimiyetini pekiştirmiştir. Ayrıca, Barzani'ye yakın Suriyeli Kürtlerin de örgüt gibi özerklik talep etmesi Türkiye'nin için ayrı bir handikaptır. Türkiye'nin bu anlamda, Özgür Suriye Ordusu çatısı altında örgütlenmiş gruplara umut bağladığı ve PKK'dan rahatsız olan muhalifleri örgütü bloke etmeleri için desteklemeyi planladığı anlaşılmaktadır. Erdoğan, PKK'nın bir yapılanmaya gitmesi karşısında, "muhalif güçler Kuzey'de bir yapılanmaya sıcak bakmadıkları gibi biz orada muhalif güçlerin bu yaklaşımını destekleriz" demiştir (Anon, 2012c). Muhalif ve Türkiye'yle iş birliği yapacak yerel güçler üzerinden PKK'nın Suriye ve Irak'ta enterne edilmesinin devlet aklında yer etmiş bir konu olduğu Davutoğlu'nun sözlerinden de anlaşılmaktadır. Davutoğlu, Türkiye'nin Süleymaniye'den Tartus'a uzanan kuzey Irak-kuzey Suriye hattında kendine yakın güçlerle bir güvenlik kuşağı kurması gerektiğini savunmuştur (Anon,

[32] Bkz. "Suriye'deki belirsizlikte PKK'nın nasıl bir fırsat değerlendirme arayışına gireceği açık bir riskti. Ülkenin toprak bütünlüğünün muhafaza edilmesi, devletin topraklarına hâkim olabilmesi yani bir yönetim boşluğunun getireceği ortamdan PKK'nın faydalanmak isteyeceği herkesin gördüğü bir durumdu. Suriye'deki olayların gidişatını izlerken kuşkusuz bu durum çok yakından takip ediliyordu."

2020a). Öte yandan Schweller, yapısal-sistemik ittiriciler karşısında yalnızca güçlü ve birleşik bir devletin etkin uyum gösterebileceğini söylemiştir. Buna göre üniter politikalar icra eden istikrarlı ve üniter rejimler, yeni tehdit ve fırsatlar karşısında ulusal kaynakları harekete geçirecek kapasiteye sahiptir. Bölünmüş politikalarla yönetimi sürdüren istikrarsız ve parçalanmış rejimler ise sistemik itmelere uyum sağlama yeteneklerinde kısıtlamalara maruzdur; ulusların bekası tehlikedeyse gözü pek ve pahalı politikalar sahneleme olasılıkları azdır (Schweller, 2010: 130). Söz konusu karar alıcı elitler ve kurumlar arasındaki uyumsuzluk, Türkiye'nin Suriye sahasına dolaylı askeri güçle çok daha yoğun girmesi tartışmasında kendini göstermiştir. Dış politika karar süreçlerinin başını çeken dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Suriye'de ÖSO'nun ABD'nin PKK'yı desteklediği şekilde çok daha güçlü desteklemesinde ısrar ederken askeri bürokrasi buna karşı çıkmıştır. Davutoğlu, önerdiği planı engelleyen gücün asker içindeki FETÖ yapılanması olduğunu ima etmiştir. Yine Türkiye'nin muhaliflere etkin yardım ulaştırma faaliyetlerinin zaman zaman sınır hattında yine devletin bazı güvenlik bürokrasinin bazı kurumlarınca engellendiği bilinmektedir (Bir İstihbarat Yetkilisi ile Yapılan Mülakat, 2020).[33]

3- Rejimle ticari ilişkilerde yakalanan ivmenin her hâlükârda yeni yönetimle de sürdürülebilecek hatta daha ileriye taşınabilecek olması ama asıl, Irak'taki iç istikrarsızlık ve 2013'te Mısır'daki darbeyle bozulan ilişkiler nedeniyle Ortadoğu'ya erişimi güçleşen ticari ulaşım rotasının "yeni Suriye"de ardına kadar açılabilecek olması. Zira Suriye'de 2014'ten sonra ABD destekli PKK'nın sınır hattına hakim olmaya başlaması karşısında Türk devlet adamları, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yla bağlantılarının koparılmak istendiği değerlendirmesini yapmıştır (Anon, 2016j). ÇDT'ye göre, tehdit edilmeyen devletlerin çevrelerindeki fırsatlara nasıl tepki verdiği incelendiğinde peşine takılmanın özellikle memnuniyetsiz devletlerin ortak davranışı olduğu görülür. Tehdit edilmemiş revizyonist devletler fırsatçı nedenlerle daima daha güçlü olan revizyonist devlet ya da koalisyonun peşine takılır. Schweller'in emerging power olarak nitelediği Türkiye, OECD ülkeleri arasında en hızla büyüyenler arasına girerek 2002 yılından sonraki 10 yılda dünyanın en büyük 17. ekonomisi sırasına yükselmiş, 2002 yılında 3.492 dolar olan kişi başı GSYH'sı 2011 yılında 10.469 dolara çıkmış, 2001 sonunda yüzde 54,4 olan enflasyon oranı

[33] Bkz. "Yardımlar için Milli Güvenlik Kurulu kararı olmasına karşın bölgeye giden yardımlar bazı kolluk kuvvetlerince durdurulup engelleniyordu.

2004 yılında tek haneye düşerek son 34 yılın rekoru sayılan yüzde 9,4'e düşmüş, 2012 yılında gerçekleşen yüzde 6,16 enflasyon oranı, 1968 yılından beri tarihin en düşük enflasyonu olarak tarihe geçmiş, 2001 krizinde Türkiye tarihinin en büyük borçlanması yapılan IMF'ye borçlar hızla bitirilme noktasına gelmiş, doğrudan yabancı yatırım açısından dünyanın en cazip 13. ülkesi olmuş, 2002 yılında 36 milyar Dolar olan ihracat miktarı 2012 yılında 152.6 milyar Dolara yükselmiş, kalkınma yardımlarında artık donör ülke konumuna gelmiş, Ortadoğu ve Afrika ülkelerine açılımlar ticaret hacminde de artışlar getirmiş, (Karagöl, 2013) Ermenistan'la normalleşme denemesini başaramasa da sona yaklaşmış, Kıbrıs sorunun çözümü için Annan Planı üzerinden psikoloji üstünlük sağlamış, yumuşak gücü bilhassa Arap sokağında zirve noktasına ulaşmış, İsrail-Suriye arasında arabuluculuk yapmış, Brezilya'yla el ele vererek İran nükleer sorunun aşılmasında tüm dünyada ses getiren bir anlaşmayı gerçekleştirmiş, ülke içindeki demokratikleşme adımları içerde ve dışarda beğeni toplamış, Çözüm Süreci'yle Kürt sorunu Türkiye tarihinde ilk kez halli konusunda umut veren bir bağlama oturmuştur. Türkiye, 2002'de sonraki 10 yılda ekonomik ve siyasi anlamda içerde ve dışarda yıldızının parladığı bir dönem yaşamıştır. Türkiye bu performansıyla genleşen bir güçtür ve bölgeselden küresele doğru otonomisini ve nüfuzunu zaman zaman hegemon güçle ayrışmalar da yaşayarak hızla artırma peşindedir. Türkiye, dönem karnesiyle "başardıkları için daha adil bir karşılık" peşinde olmuştur. Erdoğan'ın ifadesiyle, Türkiye Suriye'yi "20 milyon nüfuslu bir pazar değil, 320 milyonluk Orta Doğu pazarına giriş kapısı olarak" "görmüştür (Anon, 2009b). Suriye üzerinden Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Lübnan, Suudi Arabistan ve Ürdün'e erişimdeki kolaylık ve kazancı rejimle iyi ilişkiler döneminde test edilmiştir. Gaziantep ve Hatay, Suriye ve Ortadoğu'ya karayolu ile yapılan ihracat taşımacılığında en önemli sınır kapılarıdır. Adana Bölgesi, İstanbul ve Ankara bölgelerinin ardından en çok çekici, kamyon, römork ve kamyonet tipi araca sahip üçüncü bölge olmuştur. Buradaki uluslararası taşımacılık girişimleri hızla artmıştır. Uluslararası eşya taşıma ve komisyonculuk faaliyetleri Türkiye genelinde azalırken Adana Bölgesinde %142 artmıştır. Bölgede yeni firma kuruluşu Türkiye genelinin 8,5 katına ulaşmıştır (Bilgiç Alpaslan, 2012). Suriyeli iş adamları Türk ürünlerini üçüncü ülkelere ulaştırmıştır. Türkiye, Suriye'nin 17 komşu ve Arap ülkelerini içeren Arap Ülkeleri Serbest Bölgesi (GAFTA) üyeliğinden istifade ederek Suriye'de yapılacak ortak üretimlerin bu ülkelere gümrüksüz ihracını da hesap etmiştir (Anon, 2023). Türkiye'nin Suriye'nin

coğrafi konumundan istifade etmek suretiyle başarmak istediği bir diğer hedef, Suriye-Ürdün bağlantısıyla Mısır doğal gazını alabilmekti. Hatta bu projeksiyon, gazın Avrupa'ya satışını dahi öngörmekteydi. Türkiye, Suriye, Filistin, İsrail, Mısır ve Ürdün ile imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları'na Lübnan'ı da ekleyip Doğu Akdeniz'de bir serbest ticaret alanı yaratmayı, vize muafiyet anlaşmalarıyla da destekleyerek Türk iş dünyasının önünü açmayı hedeflemiştir (Anon, 2010a). Ancak bunlar yerine Suriye rejimiyle ilişkiler bozulunca Türkiye Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya erişim kanalını, Mersin-Mısır ve Mersin-Lübnan-Tripoli RO-RO hatları üzerinden aramak zorunda kalmış taşıma maliyetleri artmış, rekabet gücü yüksek olmayan firmalar oyundan düşmüştür. Dahası 2013'te Mısır'da Müslüman Kardeşler yönetiminin devrilmesi ve Türkiye'yle ikili siyasi ilişkilerin krize girmesi, Mısır'ı maliyetlere rağmen alternatif rota olmaktan çıkma noktasına getirmiştir. Sisi yönetimi anlaşmayı sonlandırmış, Türk lojistik sektörü İsrail ve Suudi Arabistan'dan Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya giriş yolları bulmaya çalışmıştır (Anon, 2015m).

Yukardaki 3 madde, Türkiye'nin Batı-Körfez ittifakıyla dolaylı askeri güç kullanımına yöneldiği fırsat alanını çerçevelemektedir. Nitekim Çıkar Dengesi Teorisi devletlerin ittifaklara yalnızca tehdit ya da korkular değil aynı zamanda fırsat ve çıkarlar için de yönelebileceğini öngörmektedir.

ÇDT'ye göre, ittifak tercihleri daima "kazanç sağlama fırsatları ile tehlike" ve "iştah ile korku" arasında güdülenir. İttifaklarda güvenlikten ziyade kar itici faktörse devletlerin peşine takılma davranışına girmesi için tehdit edilmelerini beklemek gerekmez çünkü bunu gönüllü yaparlar. Peşine takılma ödül vaadiyle ivme kazanır cezalandırılma tehdidiyle değil. Nitekim Türkiye, sürecin başında Batı-Körfez ittifakının Suriye rejimine katı tavır aldığı dönemde soğukkanlı siyaseti tercih edip daha geride konumlanmış ve birtakım ısrarlara maruz kalsa da ABD'nin Irak'ı 2003'teki işgali sırasındakine benzer sert bir baskıya maruz kalmadan Suriye'deki sert angajman siyasetine kendi hesaplamaları ve projeksiyonlarıyla dahil olmuştur.

Türkiye'nin Suriye'de dolaylı asker güç kullanma pozisyonuna girdiği, bunun için İttifaka katıldığı, ittifaktaki çözülmeye rağmen tutumunu sürdürdüğü dönem Schweller'in "kurt devlet" metaforuna karşılık gelmektedir. Kurt metaforu, yırtıcı, özlemini duyduklarına ellerindekinden daha fazla değer veren devletleri sembolize etmektedir.

ABD'nin durumu ise aslan devlet metaforuyla açıklanabilir. ÇDT, statükocu güçlerin halihazırda sahip oldukları değerleri koruma ve yaşatma arayışında kalacağını ayrıca bunların güçlerini değil güvenliklerini maksimize eden devletler olduğunu söyler. Schweller'in hayvanlar metaforunda ABD devleti, aslana karşılık gelmektedir. Aslanlar, ellerindekileri korumak için yüksek bedeller ödeyecek ama kıymet verdikleri şeyleri artırmak için de az bir bedele razı olacak devletlerdir. ABD bu varsayıma uygun olarak, kendi parametreleri zaviyesinden Suriye gelişmelerinde koyu İslam dokulu bir alternatif yönetim ve küresel terörün beslenme riski algılayarak, 11 Eylül'den sonra sıkı şekilde yerleşmiş "köktencilik karşıtı" değerlerini kollamaya dönmüştür. ÇDT'ye göre stakütocu devletler amaçlarına ulaşmak için askeri güce başvurmaz; askeri güce ilgileri değerlerinin tehdit edilme düzeyiyle alakalıdır. ABD de Esad yönetiminin kimyasal silah kullanımına askeri müdahaleyle karşılık vereceği taahhüdüne rağmen bundan geri durduğunda devrim dalgası en kritik kırılmasını yaşamış, rejime yaşamsal darbe vuracağı sanılan Amerikan müdahalesi beklentisi boşa çıkmış, Batı-Körfez destekli ılımlı silahlı gruplar zemin kaybetmiş, radikal gruplarının hızla güçlenmesi ve siyasi muhalefetin boşa düşmesi ivme kazanmıştır. Suriye'de bir dönem için rejim değişikliğini hedef gösterip Suriyeli direnişçileri mobilize eden itici güç, askeri müdahale seçeneğini muhaliflere azalan askeri yardımlarla sınırlayıp kendisi için çok boyutlu komplikasyonları getirecek askeri müdahale seçeneğine uzak durmuştur. Statükocu güç yine "sahip olduğu değerleri koruma ve güvenlik maksimizasyonu bağlamında", Suriye'de vekil ve müttefik güç olarak "ılımlı muhalifleri" peyderpey terk ederek seküler milliyetçi PKK'yla güçlü bir partnerlik geliştirmiştir. Uluslararası sistemin bütünü tarafından kabul gören silahlı radikal İslamcılıkla mücadeleyi ortak payda alan bu partnerlik ABD ve Batı kamuoyunda her anlamda destek bulmuştur.

ÇDT, ittifakın en önemli belirleyenin güç ya da tehdit dengesizlikleri değil siyasi amaçların uyumluluğunu olduğunu varsayar. Buna göre bir devlet statükodan yanaysa zayıf ya da güçlü olsun sistemik dengeyi savunan taraf hangisiyle onunla ittifak yapar. Revizyonist devletse güvenliğinin değil karının peşinde olduğundan yükselişteki genişlemeci bir devlet ya da koalisyonla ittifaka tutuşarak statükoyu alt etmeye çalışır. Dolayısıyla bir devletin ittifak davranışı dış tehditlerle değil kazanç ya da kar fırsatlarıyla belirlenir. Devletler kaybedecekleri çok bir şey yokken kazanç sağlama fırsatları varsa peşine takılmaya, kazanacakları bir şey yokken kay-

bedecekleri şey çoksa dengelemeye yönelir. Türkiye'nin Suriye'de kısa sürede rejim değişikliği beklediği için kaybedecek çok bir şeyinin olmadığını hesapladığı anlaşılmaktadır. Türk karar alıcılar yönetimin 6 ay içerisinde düşeceğini hesap edip, ufukta mutlak ve kolay bir başarıya kanaat getirmiştir (Anon, 2016b). Dolayısıyla çok kısa bir süre için mevcut Suriye yönetimiyle kötüleşecek ilişkilerin Türkiye'ye dikkate değer bir bedeli olmayacaktır. "Yeni Suriye" yönetimini mevcut muhalefet çatısının devralacağı düşünüldüğünde, Türkiye'ye her anlamda yakın yeni bir yönetimin işbaşına geleceği, eski düşmanlıkların geri gelmeyeceği ve arkaad kalacağı, kuzeydeki PKK sorununu suhuletle kavrayacak dost unsurların işbaşında olması beklenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'NİN DOĞRUDAN ASKERİ GÜÇ KULLANIMI (2016-2020)

Türkiye, 2011 baharında Suriye politikasının odağına Şam yönetimini yumuşak güçle dönüştürme hedefini koymuş, sonuç alamaması üzerine 2012'den itibaren rejimi hızla değiştirmeyi amaçlayan bir sert güç diplomasisine yönelmiştir. Türkiye'nin sert güç diplomasisindeki en önemli ortağı ABD, dini eğilimli radikal grupların ülkenin kontrolünü ele geçireceği endişesiyle yönetim değişikliği hedefini askıya almıştır. ABD söylem bazında olmasa eylem noktasında muhaliflere yardım ve ittifak parametrelerini değiştirmiş, Doğu Guta katliamını müteakiben görüldüğü üzere Şam yönetimine askeri müdahaleyi gündeminden çıkarmıştır. ABD, 2014'ten itibaren rejimle mücadeleyi tamamen gündeminden çıkartıp, DEAŞ'la mücadeleye yönelip Suriye sahasında PYD'yi ana müttefiki kabul etmiştir. Türkiye'nin siyaseti, DEAŞ'ın hızla girdiği savaşta muhalifleri zayıflatması ve orta vadede PYD'nin en büyük aktöre dönüşmesinden olumsuz etkilemiştir. Ankara'nın rejim değişikliği hedefi, ilk olarak iç savaşın askeri dengelerinin Rusya tarafından kalıcı olarak Şam yönetimi lehine çevrilmesiyle kırılmıştır. PYD'nin hızla sahanın en büyük devlet altı aktörüne evrilmesi de ikinci kırılmadır. Bu tablo karşısında, 2011-2012 döneminde ana hedef olarak koyduğu yönetim değişikliği hedefini geri plana itmek zorunda kalan Türkiye için, kadim güvenlik sorunu PKK'ya yönelik tehdit algısı ilk sırayı almıştır. Türkiye, Ağustos 2016'dan itibaren Suriye topraklarında doğrudan askeri güç kullanmaya başlayarak denklemi imkanları nispetinde değiştirmeye çalışmıştır.

3.1 Fırat Kalkanı Hareatı

Türkiye, Fırat Kalkanı Harekatı'yla Suriye sahasında doğrudan askeri güç kullanımı bağlamında kendi imkân ve kabiliyetleri ile ÖSO gruplarıyla ortak operasyon kapasitesini ilk kez test etmiştir. Bunun yanında Suriye'de doğrudan askeri varlık göstermesine iç ve dış konjonktürün hangi şartlarda ne kadar imkân vereceğini ve eyleminin sürdürülebilirliğini de sınamıştır. İç dinamiklerin, dış tehdidin anlamlandırılmasında etkili dinamiklerden olduğu görülmektedir.

3.1.1 İç Konjönktür

FKH, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden 40 gün sonra icra edilmiştir. Karar alma mekanizmasının başındaki isim Cumhurbaşkanı Erdoğan ve hükümeti, 1 gece süren ve kısa bir çatışmayla atlatılan darbe girişimi sonrasında iç kamuoyu desteği anlamında güçlenmiştir. Ülke demokrasisinin ve taraftarlarının darbe girişim karşısında birlik olduğu ve seçilmiş yönetimin işbaşında kalmaya devam etmesi gerektiği mesajı hemen hemen tüm siyasi taraflarca paylaşılmıştır. Darbeye karışanların kovuşturulması ve devlet yönetiminden ayıklanması için olağanüstü hal yönetim esaslarının uygulanması siyasi idarenin hareket kabiliyetini her anlamda artırmıştır.

İç siyaset tartışmalarında, darbe girişimine kadar aralarındaki gerilim had safhada olan Cumhurbaşkanı Erdoğan, CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu ve MHP Genel Başkanı Bahçeli, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde kamuoyuna demokrasi karşıtı kalkışmalara karşı birlik mesajı vermiştir. Liderler ülkenin en büyük güvenlik sorunları addettikleri FETÖ ve PKK ile mücadele konusunda kısa, orta ve uzun vadede atılacak adımlar hususunda mutabık kalmıştır (Anon, 2016u.) Buluşmanın bir gün öncesinde CHP'nin, yalnızca Türk bayraklarının kullanıldığı "Cumhuriyet ve Demokrasi" adlı bir miting düzenlemesi (Anon, 2018)hükümetle siyaset üstü bir gündemde uzlaştığı şeklinde anlaşılmıştır (Anon, 2016h). Liderler ve taraftarları, 7 Ağustos 2016'da İstanbul'da milyonlarca kişinin katıldığı Yenikapı mitingini düzenleyerek (Anon, 2016r) Türkiye iç siyasetinde uzun yıllardır görülmeyen bir birliktelik sergilemiştir. AK Parti Hükümeti, FKH sürecine iç konsensüsün en güçlü olduğu dönemde girmiştir.

Türkiye 2016 yazına Çözüm Süreci'nin çökmesine eklemlenen hendek operasyonları/savaşlarıyla girmiştir.-Temmuz 2015'te PKK'ya karşı başlayan operasyonlarda örgüt bu sefer ilk kez kent merkezlerinde şiddetli çatışmalara girmeyi denemiş, 265 gün boyunca Diyarbakır, Mardin, Şırnak ve Hakkari ağırlıklı olmak üzere geniş bir alan etkilenmişti. Resmî açıklamaya göre 5359 PKK'lı etkisiz hale getirilmiş, 355 güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiştir (Anon, 2016a). Örgütün eylemlerini bitirmesi 2016 haziranın sonlarını bulmuştur (Anon, 2016aj). Çözüm Süreci'nin beklenen sonucu vermemesinin yanında örgütle büyük bir çatışma dönemine girilmesi, Ankara'nın palazlanan PYD'den algıladığı tehditte çarpan etkisi yapmıştır.

Türkiye 2016 yazına PKK-PYD sorunları dışında, IŞİD'in meydan okumalarıyla girmiştir. Suriye iç savaşındaki askeri dengeleri alt üst eden IŞİD, esasında

Türkiye'yi başlangıçta doğrudan ve yoğun şekilde hedef almamıştır. Örgüt, Türkiye'yi tedricen hedef tahtasına koymuştur. IŞİD Türk devletini Suriye içinde kendisinin düşman gördüğü muhaliflerin destekçisi hain bir güç olarak algılayarak "tağut" sıfatıyla nitelemiş, Türk halkının da büyük çoğunluğunu "mürted" addetmiştir. Türkiye'nin Suriye iç savaşındaki dahli, PYD-IŞİD mücadelesinin Türkiye'ye sıçramaya başlaması, Ankara'nın IŞİD karşıtı uluslararası koalisyoa katılıp İncirlik Askeri Üssü'nü Koalisyon misyonuna açması, Musul'da Başika'daki Türk üssü üzerinden IŞID'i hedef alması gibi faktörler kaçınılmaz sonuçlar doğurmuştur (Yeşiltaş et al. 2016: 21-31). IŞİD, Türkiye'ye toprakları içinde sivillere yönelik bombalı eylemler, sınır hattında güvenlik güçlerine ve Başika Kampı'na saldırılar düzenlemiştir. 11 Aralık 2014'te Musul'daki Türk konsolosluğunu basarak personeli 3 aydan fazla rehin alması dışında, ülke kamuoyunu en fazla tedirgin eden ve en çok gündemde kalanlar eylemler Türkiye topraklarında düzenlenenlerdir. 20 Temmuz 2015 Suruç saldırısında 34 kişinin, 10 Ekim 2015'te Ankara Tren Garı'nda 102 kişinin, 12 Ocak 2016'da Sultanahmet Meydanı'nda 12 Alman turistin, 28 Haziran 2016'da Atatürk Havalimanı'nda 44 kişinin ve 20 Ağustos 2016'da Gaziantep'te bir düğünde 30 kişinin can verdiği saldırılarla IŞİD, Suriye sahası dışında da Türkiye'ye yönelik yükselen bir tehdit olduğunu göstermiştir (Anon, 2017d). IŞID, nisan-mayıs 2016 döneminde hemen her gün sınır illerine roket saldırısı düzenlemiş ve 19 sivil hayatını kaybetmiştir. Katyuşa roketlerinin hız performansı, Türkiye topraklarına çok yakın noktalardan kolayca ateşlenmeleri ve düşük maliyetleri, örgütün saldırı frekansını ve sivilleri terörize etme kolaylığını artırmıştır. Katyuşaları önleyecek askeri donanım bulunmaması da örgütün sınır hattındaki varlığını daha tehlikeli kılmıştır (Yeşiltaş, Seren, and Özçelik, 2017: 15-16).

FKH'ye giden süreçte, 15 Temmuz darbe girişiminin yeni atlatılmasının getirdiği ulusal motivasyonla kamuoyu desteği artmış ve muhalifleri geriye çekilmiş bir hükümet vardır. Çözüm Süreci angajmanından kurtulmanın verdiği rahatlık ve PKK'ya karşı kent merkezlerinde aylar süren operasyonları tamamlamanın getirdiği dinginlik siyasi iradenin güvenlik politikalarında elini güçlendirmiştir. Hükümetin önünde, sınır hattı ve Suriye içinde hızla büyüyen bir PYD ve ülke toprakların(d)a her geçen gün daha fazla eylem düzenleyen bir IŞİD gündemi vardır.

3.1.2 Dış Konjönktür ve Suriye Sahası

ABD ve Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığı, 2016 yazına kadar Türkiye'nin Suriye'de doğrudan silahlı güç kullanımındaki iki temel değişken ve engel

olmuştur. DEAŞ'ın Suriye sahasını alt üst eden ilerleyişiyle muhalifleri zayıflatması ve PYD-ABD ittifakını tetiklemesi sonucu, Türk karar vericiler sorunun temelinde gördükleri DEAŞ'a doğrudan askeri müdahalede bulunmayı ve bu suretle karşı dengeyi sağlamayı kendi içinde değerlendirmiştir. Ancak Rus savaş uçağının düşürülmesinin ardından Türkiye'nin sınır ötesi eylemine Moskova'nın sert askeri karşılık vereceği beklentisi buna engel olmuştur (Dışişleri Bakanlığı Yetkilisi ile Görüşme, 2020).[34] Türkiye için müdahale şartları ancak, Rusya ile ilişkilerin normalleştirme vizyonun karşılıklı olarak yerleşmesi ve Moskova'nın rızasının alınması ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki iç güvenlik operasyonlarının tamamlanmasıyla olgunlaşmıştır. **T**ürkiye'nin Suriye'de doğrudan askeri güç kullanmaya başladığı Ağustos 2016 öncesinde, muhalifler ve destekçilerinin Rusya faktörü nedeniyle rejime üstün gelmesine imkan vermeyecek bir askeri ortam söz konusudur. Rusya'nın rejim lehine kurduğu askeri statüko, her geçen gün muhalifler aleyhine güçlenmeye devam etmektedir. Özellikle Halep'te muhaliflerin direnci kırılmaktadır. FKH'nin öncesinde Türkiye, Rusya tarafından dış politikada daraltılmış genel hareket alanında nispeten rahatlayacağı bir açılım yaparak İsrail'le ilişkilerini normalleştirmiştir (Anon, 2016b). İsrail'le normalleşme müzakerelerinin tamamlanıp anlaşmanın sağlandığı 26 Haziran tarihinden 1 gün sonra da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rusya'yla ilişkilerin normalleşme sürecini başlatan mektubunun Putin'e ulaşması tesadüf dahi olsa Ankara'nın kendisine hareket alanı sağlayacak yeni bir dönem başlattığı tartışma götürmemektedir.

24 Ağustos 2016'da başlayan FKH için Ankara ile Moskova'nın temmuz ayında dışişleri bakanlarının buluşması, ardından 15 Temmuz darbe girişimi üzerine Putin'in Erdoğan'a desteğini bildirmesi, kriz döneminin bitmesi anlamında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 9 Ağustos'ta Moskova'yı ziyareti ve liderlerin G20'deki görüşmeleri (Mehmet, 2016) başta olmak üzere harekata 1 ay kala gerçekleşen temaslarda bir mutabakata ulaştıkları anlaşılmaktadır. Türkiye'nin FKH için Rusya ile anlaşmış olmasında, ilişkilerin normalleştirilmesinin ötesinde bunu derinleştirme perspektifi sunmuş olması hesaba katılmalıdır. Ankara'nın Batı'dan

[34] Bkz. "PKK kuzeyde hızla yayılıyordu ve ABD buna DEAŞ'la mücadele diyordu. DEAŞ geriletiliyordu ama her gelişme PKK'nın hanesine toprak kazanımı olarak yazılıyordu. Türkiye'de devlet bir an önce DEAŞ'a müdahale edip Suriye'ye girip PKK'nın önünü kesmeyi çok tartıştı. Ama işin ucunun gelip dayandığı nokta ABD'den çok Rusya'nın buna ne tepki vereceğiydi. Rusya'yla mutabık kalmadan, hava harekatıyla desteklenmesi gereken bir operasyonda Rusya uçak düşürme olayının intikamını almak isteyebilirdi ki sonuçları açısından bu büyük bir riskti"

temin edemediği hava savunma sistemleri başta olmak üzere savunma alanında kapsamlı işbirliği hedeflendiğini duyurması kritik önemdedir. Harekatın başlamasından birkaç hafta önce, Türkiye'nin geliştirmek ya da temin etmek istediği hava savunma sistemlerine Moskova'nın ilgi gösterdiği basına da yansımıştır. Türkiye, bu sistemleri NATO ülkelerinin yani ABD'nin vermeye yanaşmaması nedeniyle Rusya seçeneğinin değerlendirildiğini duyurmuştur. Suriye krizi sırasında NATO ülkelerinin Türkiye-Suriye sınırındaki bazı illerde lokal korumalar sağlayan sistemlerinin yetersiz kalması ve siyasi ilişkilerin gidişatına göre konuşlandırılıyor olmaları Ankara'yı zorlayan nedenler arasındadır (Anon, 2016s).

Amerikan yönetiminin NATO füze kalkanı sisteminin Romanya'daki unsurlarını aktive etmesi aynı dönemde Rusya'yı derinden rahatsız etmiştir. Moskova'nın ABD tarafından çevrenleme girişimi şeklinde gördüğü (Emmott, 2016) bu sistemin en önemli bileşenlerinden radarların Türkiye de bulunması, Rusya'nın Türkiye'yi yanına çekme çabalarını değerli kılmıştır.

Darbeden kurtulan Erdoğan hükümeti, söz konusu ilişki nedeniyle ABD'ye çok daha şüpheci yaklaşacaktır. Erdoğan, Amerikan yönetimine Gülen'in Türkiye'ye iadesini talep etmiş ve ABD'nin uzun süredir bu talebe duyarsız kalmasına dikkati çekmiştir. Darbe girişiminin arkasında ABD'nin olduğu düşüncesi Türkiye kamuoyunda ve karar vericilerinde yaygın hal almıştır (Anon, 2016q).

Erdoğan'ın darbe girişiminden sonra ilk ziyaretini ağustos başında Moskova'ya yapması Batı'ya da başlı başına güçlü bir mesajdır. Ankara, Erdoğan karşıtı olmakla suçladığı Batı yönetimlerini değil darbe girişimi sırasında, girişimden sonra da gereken desteği vermediği için uyarmıştır (Toksabay and Gumrukcu, 2016).

Türk-Amerikan ilişkilerinin Ağustos 2016'ya gelindiğinde vermekte olduğu diğer sınav, Suriye sahasıdır. Türkiye'nin DEAŞ'tan ayrıyeten PYD'ye askeri müdahalesi önce Çözüm Süreci daha sonra da ABD koruması nedeniyle gecikmeye devam etmiştir. ABD'nin PKK'yı Münbiç'te tutma sözünün yerine gelmemesi, ABD'nin PKK'yı Akdeniz'e ulaştırma hedefi gözettiği kuşkusunu beslemiştir (Anon, 2016c). PKK'nın Münbiç'ten sonra Cerablus ve Bab'ı ele geçirme hazırlıklarına girmiştir (Anon, 2016b).

Türkiye'nin Batı dünyasıyla ilişkilerinin diğer yarısı olan Avrupa'yla ilişkilerinde ise FKH öncesi gündem, AB ile Ankara arasında varılan göç mutabakatıydı

(Anon, 2016b). Mutabakata imza atan Başbakan Davutoğlu ile Cumhurbaşkanı Erdoğan arasında görüş ayrılıkları vardı. Nitekim yaz başına gelindiğinde AB'nin verdiği sözlerin karşılığının alınamayacağı endişesi Ankara'ya hakim olmuştu (Anon, 2016o). Erdoğan henüz anlaşmadan bir ay sonra AB'nin vaat ettiği bütçeyi aktarmamasını eleştirmeye başlamıştır (Anon, 2016k). Türkiye ile AB arasında bahar başında ortaya çıkan pozitif gündem, FKH öncesinde karamsar bir yola evrilmeye başlamıştır.

Türkiye ile İran arasında bilhassa Suriye sahasında süren şiddetli rekabetin getirdiği psikolojik gerilim, 15 Temmuz gecesi yerini dayanışmaya bırakmıştır. Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun darbe girişimi sırasında en fazla konuştuğu mevkidaşı Cevat Zarif olmuştur. Hükümet için Batı'dan beklediği desteği alamadığı bir dönemde İran'ın destek mesajları her şekilde kıymetliydi (Sinkaya, 2016).

3.1.3 Hareketın İcrası

24 Ağustos sabahı başlayıp harekat için seçilen tarih Osmanlı Devleti'ne Ortadoğu'daki fetihlerinin yolunu açan Mercidabık Savaşı'nın 500. Yıldönümüne denk gelmiştir.

Harekatın başladığı resmi açıklamayla değil, AA'nın geçtiği "TSK'dan DAEŞ'e operasyon" başlığıyla duyurulmuş, ön plana harekatı TSK ile Koalisyon güçlerinin düzenlediği ve kapsama alanının Cerablus olduğu çıkarılmıştır. TSK'nın Koalisyon faaliyetleri içinde önemli bir rol aldığı vurgulanmış ve yeni göç dalgalarını önleyip sivillere yardım ulaştırılması hedefi ifade edilmiştir (Anon, 2016aa). Haberde sınırın temizlenmesiyle ilgili ifadede "terör örgütleri" şeklinde çoğul bir ifade kullanılmış ancak DEAŞ'ın yanında PYD ismi ayrıca zikredilmemiştir. Hedef coğrafya için Cerablus dışında Bab, Bab'a bağlı Çobanbey beldesi ya da Münbiç zikredilmemiştir. AA'nın bir sonraki Milli Savunma Bakanlığı kaynaklı olduğu anlaşılan haberinde ise meşru müdafaa hakkı konulu olması, harekatın milli çıkar ve hedeflerine vurgu yapmaktadır (Anon, 2018b).

ABD öncülüğündeki Koalisyon güçleriyle ortak hareket edilmesi ile Türkiye'nin milli çıkarları arasındaki örtüşme/ayrım, Türkiye'nin operasyon sahasını IŞİD'le mücadelenin ötesine genişletmesiyle netleşecektir. Zira, ABD DEAŞ'la mücadele misyonuna destek olurken PYD'nin hedef alınmasına karşıdır. Türkiye'nin harekatı koordine ettiği ABD'nin pozisyonunu anlamak için ilk açıklamalar bazı veriler sunmaktadır. Harekatın başladığı gün Ankara'yı ziyaret ederek ABD'nin 15 Temmuz darbe girişiminde geç destek vermesi ve Fetullah Gülen'in

ABD'deki huzurlu yaşamı karşısında tepkileri yatıştırmaya çalışan Başkan Yardımcısı Biden, operasyonu desteklediklerini açıklamıştır. Biden, Ankara'da PYD'nin Fırat Nehri'nin batısında varlık göstermeyeceği sözünü vermiştir (Anon, 2016u). Türkiye sınırının Türkiye'nin kontrolü altında kalması gerektiğini belirtmiştir (Anon, 2016k). Bu ifadeden ABD'nin en azından IŞİD'in elindeki Cerablus-Çobanbey hattının Türkiye'nin kontrolüne geçmesinde mutabık olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Türkiye-ABD görüşmelerinde mutabık kalınan çerçevenin güneydeki sınırı Sacu Çayı olarak belirlediği, Cerablus'un tamamını kapsamadığı, Münbiç'i ise planın tamamen dışında tuttuğu sonradan anlaşılmıştır. Bab'ın ABD-Türkiye mutabakatının dışında tutulması, Washington yönetiminin PYD'ye halen Münbiç'ten Afrin'a koridor açma şansı bırakmak istediği anlamına gelmektedir. ABD'nin harekata nasıl bir gözle baktığı konusunda Beyaz Saray'ın açıklaması daha anlamlı ve manidardır. Beyaz Saray meseleyi, ABD'nin ısrarı sonucu Türkiye'nin kendi eksiğini kapatma çabası şeklinde tasvir etmiştir (Anon, 2016c).

Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın, Rusya'nın harekata tam destek verdiğini açıklamıştır (Anon, 2016o). Interfax'a konuşan Rus Dışişleri Bakanlığı kaynakları da Türkiye'nin Suriye operasyonunun "zamanlı yapıldığını" söylemiş, teröre karşı atılan adımlarının Suriye'yle koordine edilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır (Anon, 2016az). Moskova penceresinden bakıldığında, harekat eninde sonunda PYD meselesinden ötürü Türkiye-ABD ilişkilerindeki çatlağın büyümesine yardımcı olacaktı. Türkiye'nin PYD'nin Suriye sahasında büyüyeceği bir projeye darbe vurma amacı, rejimin toprak bütünlüğü sorununu enterne etmesine yardımcı olabilirdi. Öte yandan Cerablus'un Rusya ve rejim için başlı başına stratejik önemi yoktu. İlaveten, rejim ve Rusya ilgisini Halep'i tümüyle almaya yoğunlaştırırken Türkiye ve muhaliflerin ilgisinin hatta enerjisinin başka bir alana kayması tercih nedeniydi. Nitekim bazı muhalifler kısık sesle de olsa Halep'in (önlenmesi pek de mümkün görünmeyen) kaybedilişinde FKH'ye savaşçı kaydırılmasının etkili olduğunu iddia etmiştir. Son olarak, ABD'nin PYD'yi koruyamadığı her Türkiye kaynaklı tehdit tırmanışı, örgütün Rusya'ya yanaşmasının önünü açacaktı.

Harekatın icrası, TSK'nın kara ve hava unsurları ile en azından ilk gün Koalisyon yani ABD savaş uçaklarının DEAŞ'ı uzaktan hedef alması, sayıları 7 bini bulan ÖSO mensubunun da piyade misyonuyla karadan ilerleyip yerleşimleri DEAŞ'tan ele geçirmesi şeklinde gelişmiştir. TSK kara unsurları Özel Kuvvetler Komutanlığı birlikleri dışında ÖSO'nun alanda güvenliği sağlamasının ardından

FKH sahasına intikal etmiştir. TSK'nın karadan ve havadan güçlü ateş desteği sayesinde ÖSO kısa sürede alan hakimiyeti sağlamıştır. Türk savaş uçakları, Rusya ile patlak veren uçak düşürme krizinden sonra ilk kez Suriye semalarına girmiştir. IŞİD, Cerablus merkez için direnmemiş ve küçük çaplı çatışmalardan sonra çekilmiştir. TSK destekli ÖSO ilk gün Cerablus ilçe merkezinin kontrolünü almıştır.

Türkiye ve ABD'nin harekatın hedefine dair kısmi görüş birlikteliğinin olduğu anlaşılmaktadır. ABD Merkez Kuvvetleri "Operasyon öncesinde biraz koordinasyon sağlandı, ama kapsamlı bir planlama yapılmadı. Türk askerleri bir fırsat gördüler ve hızlıca harekete geçtiler" açıklamasıyla durum karşısında temkinli olduğunu belli etmiştir (Poyrazlar, 2016). Pentagon FKH'nin ilk günü için Koalisyonun hava saldırıları, insanlı ve insansız hava araçlarıyla harekata destek verdiğini duyurmuştur (Anon, 2016c). Harekatın ikinci haftası tamamlandığında ise ABD, Türkiye'nin operasyonları kendi ulusal kapasitesiyle yaptığını yani Koalisyon'un dahlinin olmadığını açıklayacaktır (Anon, 2021a). Bakan Çavuşoğlu da harekat için ABD'nin harekata yetişeceği sözünü verdiği HIMARS sistemlerini henüz vermediğini açıklamıştır (Anon, 2016q).

Türkiye henüz harekatın ikinci gününde ABD'yle PYD konusunda karşı karşıya gelmiştir. ABD'yle mutabakata göre Sacu Çayı'nın üzerindeki yerleşimlerden çıkması gereken PYD'liler, TSK savaş uçakları ve ÖSO tarafından hedef alınmıştır. Müdahale PYD'liler çayın güneyine çekilene kadar sürmüştür (Anon, 2016v). Hatta Cerablus ilçe merkezinin yaklaşık 30 km güneyindeki Sacu Çayı'nın da güney yakasına geçen ÖSO unsurlarının Münbiç'e sarkma ihtimali ABD'nin tepkileri üzerine durmuş, Türk yetkililer ÖSO'yu nehrin kuzeyine çekmiştir (Fırat Kalkanı Harekatın İdaresinde Sorumlu Olan Bir Türk Subayı ile Görüşme, 2020).[35] Harekatın üçüncü gününde TSK, ÖSO'ya ateş açtığı gerekçesiyle havadan hedef alınan 25 YPG'linin öldürüldüğünü duyurmuştur (Anon, 2016v). Harekatın ikinci gününden itibaren baskılanan Sacu Çayı'nın kuzeyindeki PYD unsurları 48 saat içinde 8 köyden çıkarılmıştır (Anon, 2016z). Türkiye, PYD'yi Münbiç'ten çıkarması için ABD'ye çağrı yapmaya devam etmiş, aksi takdirde örgütün hedef haline geleceğini yinelemiştir (Anon, 2016h). ABD tarafı bunun üzerine inandırıcılığı zor görünen bir açıklamayla PYD'nin Münbiç'ten çıktığını ve örgüte desteğinin sürdüğünü bildirmiştir (Anon, 2016ab).

[35] Bkz. "ABD, güçlerimizin ilerlemesinden rahatsızdı. Sacu Çayı'nı Türkiye'yle yaptıkları görüşmede sınır olarak belirlediklerini ve bunun karşılıklı mutabakata dayandığını söylüyorlardı."

Böylece harekatın başında, hedefte DEAŞ mı YPG mi olduğu yönündeki tartışmalara da yanıt verilmiştir. Bu yönüyle de harekat henüz başında Türkiye-ABD krizine dönüşmüştür. Koalisyon hava desteğini askıya almıştır. ABD yönetimi Türkiye'den Cerablus'un güneyine yani Münbiç'e sarkmamasını, batı yönünde (sınır hattında) ilerlemesini istemiş ve harekatı desteklemediğini duyurmuştur (Anon, 2016d).

FKH, ABD'yle Sacu Çayı çevresinde PYD nedeniyle yaşanan krizin ardından batıya yönelmiş ve 12. gününde Azez-Cerablus hattı birleştirilip IŞİD'in Türkiye ile kara bağlantısı kesilmiştir (Anon, 2016f). Ancak Türkiye topraklarının IŞİD'in füze menzilinden çıkabilmesi için 40-45 kilometre derinlikte geriletilmesi gerekmiştir ve her halukarda TSK ile ÖSO'nun inmesine ihtiyaç duyulan güvenli hattı en az Bab ilçe merkezinin yakınlarıdır.

Azez-Cerablus hattındaki hakimiyet IŞID'e karşı güneye doğru derinleştirildikçe ve ÖSO ile TSK güçleri Bab'a yaklaşıldıkça harekat çetrefilli bir hal almıştır. PYD de Afrin uzantısından Bab'a ilerlemek istemiştir. Ancak TSK büyük bir hava harekatıyla bunu durdurmuştur (Anon, 2016f).

Saldırı Türkiye ve ABD arasında tekrar kriz çıkarmış, Koalisyon hava desteği yine kesmiştir. Bir iddiaya göre rejim de hava savunma sistemlerini Türk savaş uçaklarına kitlemeye başlamıştır (Özer, 2016). Bu nedenlerle 20 Ekim'den sonra Türk savaş uçaklarının en az yaklaşık bir ay uçuş yapamadığı anlaşılmaktadır.

Bab'ın Türkiye'nin kontrolüne girme ihtimali, PYD'nin kuzey koridorunu Afrin hattıyla birleştirme planını bozacak olması dışında, rejim ve İran'ı da endişelendirmiştir. Zira bu durum Halep'e gelecekte yeni bir cephe açılma ihtimalini doğurabilirdi. Nitekim rejim güçyeri 24 Kasım'da TSK noktasını hedef alıp 3 askerin ölümüne 10'unun yaralanmasına neden olmuştur. Genelkurmay Başkanlığı saldırıyı rejim ordusunun yaptığını duyurmuştur (Anon, 2016x). Rusya da "saldırıyı ne Rusya ne Suriye yaptı" diyerek İran'ı ima etmiştir (Anon, 2016y).

Erdoğan'ın bir konuşmasında, "Orada bir adaletin tesisi için varız. Devlet terörü estiren zalim Esad'ın hükümdarlığına son vermek için biz oraya girdik, başka bir şey için değil" şeklindeki sözleri Moskova'da yankı bulmuştur (Anon, 2016z). Rus lider Putin, Erdoğan'la görüşmesinde Türkiye'nin politikasında değişikliğe gitmediğinden emin olmuştur (Anon, 2016ai).

Harekatın en uzun dönemi Bab ilçe merkezi etrafında geçmiştir. Türkiye'nin ABD'den karşılayamadığı beklentileri, farklı bir yönüyle kamuoyuyla paylaşılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2016'nın son günlerinde Koalisyon güçlerinin söz vermiş olmasına rağmen harekata destek vermediğinden yakınmıştır (Anon, 2016aa). Bakan Çavuşoğlu, Koalisyon'daki bu isteksizliğin nedenini ABD'nin Türkiye'den "El Bab'a gitmemesi" ve "yavaş gitmesini" istemesine bağlamıştır (Anon, 2016o).

Türk-Rus ilişkilerinin bir taraftan sağlam temellere dayanması diğer taraftan da çok hızlı değişen dinamiklere duyarlı olduğu, 9 Şubat'ta Türk Genelkurmayı, Rus savaş uçağının FKH bölgesinde "kazaen vurduğu binaya isabet eden bombayla 3 askerin şehit düştüğünü ve 11 askerin yaralandığını duyurmuştur (Anon, 2017f). İlginç olan, Kremlin Sözcüsü Peskov'un TSK'nın verdiği koordinatları vurduklarını iddia etmesine Genelkurmay'ın tepkisidir. Genelkurmay, vurulan askerlerin "10 gündür aynı noktada" bulunduğuna dikkati çekip daha önce benzer bir tehlike yaratan hadise için Rus tarafının uyarıldığını anımsatmıştır (Anon, 2017e). Genelkurmay açıklaması aslında, Rusya'nın eyleminin kazaen olamayacağını anlatmıştır. Bir iddiaya göre, Rusya'nın saldırısı maksatlıdır ve Moskova yönetimi Türkiye'nin ABD'yle Rakka pazarlığı yapıp Washington yönetimiyle Suriye'de sıkı bir ittifaka girmesinin başka sonuçları ya da bedelleri olabileceği mesajını vermek istemiştir (Anon, 2017e).

TSK ve ÖSO da 23 Şubat 2017'de Bab ilçe merkezini ele geçirmiştir (Anon, 2017h). 3 Mart'ta ABD'nin Münbiç'teki askeri birlikleri, ilçenin Cerablus'a bakan kuzey kesimlerinde, bir kısım rejim gücü de güney ve güneybatı kesimlerinde PYD ile ÖSO arasındaki hatta konuşlanmaya başlamıştır. Böylece ABD ve Şam yönetimi, PYD'yi TSK destekli ÖSO'dan gelebilecek taarruza karşı koruyacaklarını göstermiştir. Rusya da örgütün Münbiç'i rejime vereceğini iddia etmiştir (Anon, 2017q).

3.1.4 Değerlendirme

Türkiye 2015 yılında ABD'yle yaptığı görüşmelerde, Suriye'de DEAŞ'a karşı başlatacağı ve ABD'nin havadan destekleyeceği bir kara harekatında rejime de müdahaleyi içeren planlar müzakere etmiştir. Ancak ABD'nin yegane önceliği DEAŞ'la mücadele olduğundan Ankara isteğini kabul ettirememiştir. ABD bunun yerine Türkiye'nin ÖSO unsurlarıyla sadece Fırat Nehri'nin batısındaki sınır hattını DEAŞ'tan temizlemesini önermiş ve Türkiye'ye hava desteği vaat etmiştir. Taraflar

uzlaşamamıştır. Türkiye, PKK'nın "şehir savaşları" hamlesini bastırıp, 15 Temmuz 2016 darbe girişimini atlatıp, Rusya ve İsrail'le ilişkilerini normalleştirdikten sonra, PYD'nin Fırat Nehri'nin batısında yayılmasını durdurma kararı almıştır. DEAŞ'la mücadele ortak payda olduğundan Washington yönetimini FKH'nin başlamasına az zaman kala hızla bilgilendirmiş ancak hareket kabiliyetinin sınırlanmaması için Ankara operasyonu ortak bir eyleme dönüştürmek istememiştir. ABD yönetimi, 15 Temmuz girişiminin arkasında Washington'ı gören ve hızla Rusya'ya kayan Türkiye'nin Batı ittifakından kopmaması için DEAŞ'la sınırlı bir operasyonu desteklemiş ancak tedbiri elden bırakmamıştır. Nitekim, ABD'nin sadece DEAŞ gündemli olmasını istediği ortaklık, harekat henüz ikinci günündeyken PYD'ye yönelmiştir. Gelişmeler, Türkiye'nin aslında ABD'nin çok daha önce teklif ettiği çerçeveye razı gelerek ve Rusya'nın rızasını alarak FKH'yi başlattığını göstermektedir. ABD yönetimi Türkiye'den, bazı köyleri boşaltması kaydıyla PYD'yi hedef almayacağını, Münbiç'in de harekat planı dışında tutulacağı sözünü almıştır. Buna mukabil Türkiye'ye PYD'nin Münbiç'ten çıkacağı sözünü vermiştir. FKH süresince Türkiye ile ABD arasında güven bunalımı ve karşılıklı şüphe hakimdir. ABD, hava desteği vaat etmiş ama Türkiye'yi kontrol edemediği anlarda desteğini çekip tavır almıştır. Türkiye'ye HIMARS sistemlerini vermemesi, harekatın başında bu şüphesinin olduğunu göstermiştir. Nitekim Türkiye harekata hızlıca ve derinlemesine koordinasyon yapmadan başlamıştır. ABD, Türkiye'nin sert tepkileri üzerine Bab'ın DEAŞ'tan alınmasını desteklediğini paylaşmış ancak PYD'ye verdiği türden sonuç getirecek bir desteği Türkiye'ye vermemiştir.

FKH'yi başlatabilmek dahi, 2015 sonbaharındaki Rus baskısı ve ABD-PYD ortaklığı nedeniyle Suriye denkleminde kan kaybeden Türkiye'nin özgüvenini çok yükseltmiştir. FKH devam ederken Türkiye ABD'ye, Rakka kentini IŞİD'den birlikte almayı teklif etmiştir.

PYD'nin operasyonlara devam ettiği IŞİD kontrolündeki Rakka için Türkiye'nin önerisi, örgütün kent merkezine düzenlenecek harekatın dışında tutulması, ÖSO güçlerinin PYD güdümünde toplanmış Arap savaşçılarla birleşmesidir. Buna göre ABD şu an yaptığı gibi hava desteği verecek, Türkiye de karadan ÖKK gibi sınırlı bir gücü sokacak, diğer imkan ve kabiliyetleriyle da havadan ÖSO'yu destekleyecektir (Anon, 2017b). Türkiye'nin teklifini ABD zaviyesinden bazı sorunlar içeriyordu. Bunların ilki, harekata katılan ÖSO güçlerinin Rakka'da hakimiyet sahası isteyecek olmasıydı. IŞİD'in çıkartılmasından sonra ÖSO ve Türkiye, ABD

destekli PYD sahasının kalbinde daha sonra ne yapacağı belli olmayan bir pozisyon edinmiş olacaktı.

Fırat Kalkanı Harekatı'yla yoğun etkileşim içinde gelişip devam eden diğer iki mesele Halep krizi ve Astana sürecidir.

Gerek Halep krizi gerek Astana süreçlerinde Türkiye'nin Rusya'yla girdiği angajmanların büyük etkisi vardır. Türkiye, Suriye'de Rus şiddetini kendi ya da Batı diplomasisinin imkanlarıyla durduramayacağını görmüştür. Fırat Kalkanı Harekatı ise Türkiye'ye ABD, Rusya, İran ve Şam yönetiminin karmaşık çıkarları arasından süzülüp ulusal çıkar temin edebilmesinin yolunun Rusya ile kurduğu kanaldan geçtiğini göstermiştir.

Fırat Kalkanı Harekatı sırasında Suriye'nin en önemli diğer gündem maddesi Halep'te rejim ordusu, İran komutasındaki Şii milisler ve Rusya'nın ortak harekatıdır. FKH sırasında Rusya yoğun hava saldırılarıyla rejim ordusu ve İran güçleri için Halep'deki engelleri kırmıştır. FKH'nin ikinci haftasında, muhaliflerin bulunduğu Halep merkezin dünyayla tek bağlantısı olan Kastillo geçidi de rejim güçlerine geçmiş, 300 bin civarında sivil içinde mahsur kalmıştır. İç savaşın en büyük insani krizlerinden biri ve en şiddetli Rus, İran ve rejim ordusu saldırıları görülmüştür. Obama ABD'si Rusya'yı frenleyici bir diplomatik, askeri veya siyasi bir hamle yapmaktan geri durmuştur. Batılı ülkelerin öncülük ettiği Cenevre sürecinde Suriye genelinde bir ateşkes ilan edilmesi için yürütülen girişimler Rusya ve cesaretlendirdiği İran ile Şam yönetiminin isteksizliği nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.

Uluslararası toplumun itirazları Moskova'yı durduramazken, FKH'nin engelle karşılaşmadan ilerlemesine çalışan Cumhurbaşkanı Erdoğan bir taraftan da Putin'i markaja alıp Halep saldırılarını en azından yavaşlatmaya ve insani yardım erişimine izin vermesine uğraşmıştır (Anon, 2016aa). Erdoğan, Rusya'nın Suriye'de dizginlenebilmesi için ikili ilişkilerin lokomotif unsurları Akkuyu Nükleer Güç Santrali ve Türk Akımı'nı havuç olarak kullanmaya gayret etmiştir. Her ikili görüşmede Türk tarafı ilişkilerin çok boyutluluğunu hatırlatır ve vazgeçilmezliğini vurgularcasına bu dosyaların üzerinden geçmiştir (Anon, 2016ab).

Ankara ve Moskova'nın arabuluculuğu ve garantörlüğünde 13 Aralık'ta ilan edilen ateşkesin ardından İran destekli milislerin sabotajlarına rağmen kuşatma bölgesinden tahliyeler başlamıştır. Türkiye'nin yoğun çabaları sonucu, yaklaşık 45 bin sivil ve muhalif savaşçı, kuşatmadan çıkartılarak İdlib iline nakledilmiştir (Anon, 2016ah).

Türk Dışişlerinin **"**Rusya ve Türkiye'nin birbirine güvenerek hareket ediyor" (Anon, 2016ah) açıklamasından 3 gün sonra, Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Karlov bir suikasta kurban gitmiştir. İlişkiler bu suikasttan etkilenmemiş, taraflar meseleye gelişen ilişkilere yönelik bir sabotaj girişimi olarak yaklaşmıştır (Anon, 2016ab). 21 Aralık 2016'da Türkiye, Rusya ve İran'ın dışişleri bakanları Suriye konusunda ilk defa üçlü formatta dışişleri bakanları düzeyinde bir araya gelerek yeni bir ilişki düzeni ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin Halep krizine çözüm arayışı için dahil olduğu bu format Suriye genelinde ateşkes ve siyasi çözüm arayışları gibi genel konuları da içine alan bir zemine dönüşecektir.

30 Aralık 2016'da Türkiye ve Rusya garantörlüğünde Astana'da ilan edilen ateşkese rağmen, Humus'ta rejim saldırıları 3 ay aralıksız sürmüştür. Nisan ayı başında Humus'un Vaer semtinde kuşatmada kalmış sivil nüfus ve askeri muhalifler İdlib kırsalına tahliye edilmiştir (Anon, 2017i).

Mart ayında da devam eden Cenevre görüşmelerinden hiçbir netice çıkmamıştır (Anon, 2017i). Şam yönetimi sahada askeri üstünlüğünün pekiştiği ve Halep'i ele geçirdiği bir dönemde özellikle, siyasi taviz vererek muhaliflerle herhangi bir uzlaşmaya girmek istememiştir. Böylece Cenevre'nin içi iyice boşalmış ve Astana zayıf ama Cenevre'den daha güçlü bir umut haline gelmiştir. Astana süreci 23-24 Ocak 2017 tarihlerinde üçlü ateşkes izleme mekanizması kurmuştur. Ateşkes rejim güçlerince sık sık ihlal edilse de saldırıların dozu geçici olarak azalmıştır (Anon, 2017k).

Fırat Kalkanı Harekatı'yla Türkiye, aynı anda hem ABD hem Rusya'yla hızlı ve derinlemesine iş birliği yapan bir aktör olduğunu göstermiştir. Bu bir taraftan ulusal çıkar temininde avantaj getirmiş diğer taraftan müttefiklik veya stratejik iş birliği ilişkilerinde güven sorununu doğurmuştur. ABD'nin hava desteği kesilince Rusya'nın desteğini temin edebilmek, Rusya'yla derinlik sağlanmışken ABD'yle Rakka harekatı gibi büyük bir işbirliğine girme noktasına gelmek dış politika manevra kabiliyetinin çok arttığının göstergesidir. Diğer taraftan, Türkiye'nin ulusal çıkar peşinde koşarken öngörülemez bir devlet olduğunu algılayan büyük güçler, iş birliğini kesintili ve tereddütle kurma/yürütme eğilimine de girmiştir. Türkiye oyunu, Batı ittifakına karşı, müttefikler için en uç nokta sayılabilecek Şangay İşbirliği Örgütü üyeliği kartını açabilecek kadar sert oynayabilmiştir (Anon, 2016ay).

3.2 Zeytin Dalı Harekatı

Türkiye, 24 Ağustos 2016'da başlattığı Fırat Kalkanı Harekatı'nda ABD'nin arzu ettiğniden farklı olarak harekat alanını Azez-Cerablus hattının dışına çıkarmış, Bab'ı almış ve Münbiç'e adım atıp atamayacağını sınamıştır. Uluslararası toplumdan mümkün olduğunca destek almaya özen gösteren Türkiye için DEAŞ taktik hedefse stratejik hedef PYD'dir. FKH, Azez-Cerablus-Bab üçgenin PYD'nin eline geçmesine mani olmuştur. PYD, Münbiç-Afrin (Şahba) bağlantısını kurma fırsatını yitirmiştir. Tek şansı rejimin Bab'ın güneyinden PYD'ye koridor vermesidir. Rejimin PYD'ye böyle bir imkan sunması düşük ihtimal olmakla birlikte imkansız değildir. Bu nedenle Türkiye'nin Afrin'i ele geçirmesi halen önemli bir güvenlik ihtiyacıdır. FKH, PYD'nin gelecek planlarını zayıflatmışsa da örgüte doğrudan darbe vurmamıştır. Türkiye ise artık örgütün elindekilerini alacak darbeler vurma peşindedir. Türkiye, FKH sırasında ABD'yle doğrudan çatışmadan ama sınırlarını sürekli zorlayarak harekatın ölçeğini genişletmeyi denemiştir. Ankara için Rusya-ABD rekabeti en kullanışlı maniveladır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 3 Nisan 2017'de "Fırat Kalkanı Harekatı'nın birinci etabını bitirdik. Yeni harekatların hazırlıklarını yapıyoruz" diyerek Türkiye'nin uzun soluklu bir program takip edeceğini açıkça ifade etmiştir (Anon, 2017f). PYD'nin sıklet merkezinin Fırat Nehri'nin doğusu olduğu kuşku götürmemektedir ve Türkiye aslında uzun zamandır Tel Abyad üzerinden bir harekat başlatmanın maliyetlerini hesaplamaktadır (Bir İstihbarat Kaynağıyla Görüşme 2020a)[36] Ancak tüm hesaplamalar ABD'yle doğrudan çatışma ihtimalinde düğümlenmiştir. Afrin'de Amerikan askeri varlığının bulunmaması, Türkiye'nin yönünü buraya çevirmesine neden olmuştur.

3.2.1 İç Konjönktür

Türkiye, Ocak 2018'deki Zeytin Dalı Harekatı'na iç güvenlik anlayışı oldukça güçlü, FETÖ ve PKK'ya karşı en sert mücadeleyi verme düşüncesinde, Batı'dan Türkiye'ye yönelik eleştiri ve telkinlere yüksek direnç gösterme kararlılığında olan milliyetçi bir hükümet ittifakı vizyonuyla gelmiştir.

AK Parti ve MHP ittifakının ontolojisi FKH bölümünde incelenmişti. İttifak cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş için ülkeyi 16 Nisan 2017'de referanduma götürmüş ve sandıktan yüzde 51 oranında "evet" oyu çıkmıştır. İstanbul ve Ankara başta olmak üzere metropollerde hayır oyları yüksek çıkmıştır. Anayasa değişikliğinin

[36] Bkz. "Tel Abyad'ın tamamı neredeyse Arap'tı. Türkiye'de bu kimselerin akrabaları vardı yani iletişim kanallarımız çalışıyordu. PKK'dan derin rahatsızlıkları vardı. Daha önemlisi ise burada ABD ordusunun tahkimatı yoktu. Kobani'den Afrin'den Kamışlı tarafından her açıdan farklıydı. Ama yine de ABD'yle genel bir çatışma riski her zamanki gibi mevcuttu."

cumhurbaşkanına partisiyle bağını kesme şartını kaldırması Erdoğan'ın aktif siyasette önünü daha da açmıştır (Sayın, 2017). Ancak AK Parti'nin referandumdan MHP'yle ittifakına rağmen yalnızca 1 puan farklı çıkması seçmen desteğinin azaldığı şeklinde yorumlanmış, bu da cumhurbaşkanlığı sisteminin yeni dönemdeki icraatlarına MHP'nin vereceği desteği, AK Parti açısından son derece değerli kılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, partinin oy kaybını Ankara ve İstanbul gibi bazı büyükşehirlerin belediye başkanları ile parti teşkilatlarında yaptığı görev değişiklikleriyle kapatmanın çaresini aramıştır. AK Parti seçmene, yenilendiği mesajını vermiştir. Buna mukabil, AK Parti'ye destek vermesi MHP'den bazı isimlerin istifasına ve sağ kulvarda 25 Ekim 2017'de milliyetçi tonu ağırlıkta İYİ Parti'nin ortaya çıkmasını getirmiştir (Anon, 2017h). MHP, Ocak 2018'e uzanan dönemde Hükümet'in FETÖ'yle yoğun şekilde süren mücadelesine ve PKK'ya yönelik güvenlik politikalarına tam destek vermiştir. Türkiye'nin bilhassa Avrupa ve ABD'yle gerilen ilişkilerinde hükümeti arkalamıştır. Anamuhalefet lideri CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun, CHP Milletvekili Enis Berberoğlu'nun tutuklanmasının ardından Ankara'dan İstanbul'a yaptığı 2017 yazındaki "Adalet yürüyüşü" hükümeti iç politikada makas değiştirmeye zorlayamamıştır. 2017 yılı sonlarında AK Parti-MHP ittifakı pekişerek derinleşme işareti vermiştir. MHP lideri Bahçeli'nin 2019 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yeni yönetim sistemini tesis etmek için AK Parti ile birlikte mücadele etme kararını ilan etmesi hükümeti rahatlatmıştır. AK Parti'ye göre bu ittifakın vizyonu "yerli ve milli"dir (Anon, 2017i). Böylece AK Parti Cumhurbaşkanlığı adaylığı yolunda Tayyip Erdoğan için büyük bir avantaj elde etmiştir. İki parti 2017 sonunda seçim ittifakı görüşmeleri yapmıştır. MHP, 24 Haziran seçimleri için sunduğu beyannamade, "Anayasanın ilk dört maddesinin korunması, terörle mücadelenin güçlendirilerek sürdürülmesi, terörle mücadelede teknolojik imkânlardan yararlanılması, belediyelere kayyum atanması, TSK'nın Kuzey Irak'taki müdahalesi ve Türkiye'nin bölgedeki dış politika adımları MHP'nin verdiği destekle elde edilen başarılar ve yerine getirilen taahhütler olarak anlatmıştır." (Doğanay, 2018).

2017 dönemi Türk dış politikası üzerine bir kamuoyu algı araştırmasında da terörle mücadelenin artan oranda bir dış politika sorunu olarak görüldüğü tespiti yer almıştır. Araştırmaya göre, terör ülke içi bir sorun şeklinde algılanmaktan ziyade dış politika unsuru şeklinde nitelenmektedir. Türk dış politikasında en büyük sorunun yüzde 44,2 ile "terörle mücadele" olarak ifade edilirken bunu yüzde 24,6 ile

Suriye sorunu izlemektedir. Bununla beraber katılımcıların yarısının Suriye'ye yönelik tarafsız bir politika izlenip herhangi bir müdahalede bulunulmamasından yana fikir beyan etmesi dikkati çekmektedir. Araştırma, kamuoyunun Rusya'yla ilişkileri sorun alanı olarak görmediğini buna karşın ABD'yi en büyük tehdit gördüğünü ortaya koymuş, yüzde 80'den fazlasının ise Türkiye'nin AB'ye hiçbir zaman üye olamayacağı kanaati taşıdığını tespit etmiştir (Anon 2017v)

3.2.2 Dış Konjönktür ve Suriye Sahası

Mart 2017'nin başında tamamlanan Fırat Kalkanı Harekatı ile 2018 ocağındaki Zeytin Dalı Harekatı dönemi arasında, Türkiye'nin Batı ittifakıyla ilişkilerindeki sorun alanları genişlemiş, Rusya'yla her düzeyde yoğun bir görüşme trafiği yaşanmış, Suriye sahasındaki dönüşüm de hızla devam etmiştir. ABD'yle ilişkilerde Trump yönetimiyle yine Obama döneminde iki temel kriz alanı halini alan PYD'ye destek ve Fetullah Gülen'in iadesi sorunları devam etmiştir. ABD Rakka'da IŞİD'e operasyonu Türkiye ile değil PYD ile yapmaya yönelmiş, örgüte ağır silah yardımıyla desteğini artırmıştır. Amerikan ordusunun desteği, Fırat Nehri'nin doğusunda Türkiye sınırında PYD ve ona bağlı Arap savaşçılardan bir "kuzey ordusu" kurma hazırlığına noktasına ulaşmıştır. 2017'de Suriye merkezli sorunların dışında Erdoğan'ın ABD ziyaretinde korumalarının PKK yanlısı göstericilere müdahale etmesiyle başlayan adli süreç, Türkiye'nin ödemesini yaptığı halde ABD'nin teslim etmediği silahlar sorunu, Rusya'dan S400 alımına ABD'nin yoğun itirazları ve Türkiye'ye yaptırım tartışmaları, ABD'li din adamı rahip Andrew Craig Brunson'un Türkiye'de casusluk iddiasıyla suçlanıp yargılanması, İran yaptırımlarını deldiği iddiasıyla Reza Zerrab'ın ABD'de yargılanmaya başlaması ve ardından Halkbank Genel Müdür Yardımcısı Hakan Atilla'nın tutuklanması, Türkiye'deki bazı ABD konsolosluğu çalışanlarının terör örgütü üyeliğiyle suçlanması ve buna misilleme olarak Amerikan yönetiminin bir süre Türkiye'deki vize işlemlerini askıya alması gibi ikili ilişkilerin mayın tarlasına döndüğü bir yıl yaşanmıştır (Erem, 2018). Başkan Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararı ise Türkiye'de uzunca süre Amerikan yargı ve bürokrasisine yönelmiş olan eleştirilerin Başkan'ın şahsına dönmesine neden olmuştur. Türkiye, 13 Aralık 2017'de İslam İşbirliği Teşkilatı zirvesini İstanbul'da toplayarak Trump yönetiminin kararına karşı en güçlü tepkiyi veren ülke olmuştur.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Türkiye'yi insan haklarına yönelik yoğun ihlalleri gerekçe göstererek denetim sürecine almıştır. Avrupa Parlamentosu

da üyelik müzakerelerinin askıya alınması için çalışmalarını hızlandırmış, bu çağrıyı yapan Avrupalı sesler güçlenmiştir. AB'yle gümrük birliği güncelleme çalışması umudu çıkmaza girmiştir. Almanya'nın FETÖ bağlantılı olduğu iddia edilen bazı askerlerin siyasi iltica taleplerini kabul etmesi, FETÖ'nün bazı kilit isimleri için sığınağa dönüştüğü şüphesi Ankara'yı derinden rahatsız etmiştir. AK Parti'nin nisan 2017 referandumu için Avrupa ülkelerinde yapmak istediği propaganda çalışmalarına çoğu ülke izin vermemiş, Hollanda örneğinde bir Türk Bakan'ın aracında mahsur kalması ve ülkeden ayrılmaya zorlanması gibi krizler yaşanmış, Ankara'nın muhataplarına karşı sert tepkiler göstermiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Macron ve Almanya Başbakanı Merkel Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmalarına karşın göç ve terör tehdidi gibi bir dizi konuda stratejik iş birliğinin korunmasından yana tavır almıştır (Anon, 2016az). Cumhurbaşkanı Erdoğan gelinen nokta için, "Aslına bakarsanız, bizim Avrupa Birliği üyeliğine ihtiyacımız da kalmamıştır" demiştir (Anon, 2017e).

Batı'yla çetrefilleşen ilişkilere karşın, 2017'de Suriye gündeminin hareketli olmasının da etkisiyle Rusya ve Türkiye pek çok alanda ilişkileri geliştirmenin yollarını bulmak için en yoğun temas trafiğinin görüldüğü bir yıl geçirmiştir. Putin, Erdoğan'ın en fazla telefonlaştığı ve görüşme yaptığı dünya lideri olmuştur (Özkan, 2018). İki liderin yüzyüze yaptığı görüşme sayısı 6'dır (Anon, 2017j). Türkiye, Batılı devletlerin tüm itirazlarına rağmen S-400 hava savunma sistemleri alımı için 2017 sonbaharında Rusya'yla imzaları atmıştır (Anon, 2017r). 2014'ten bu yana yapılamayan ÜDİK toplantısı Mart 2017'de Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Türkiye, Suriye'de ateşkesi güçlendirme çabasını artırırken ortak yatırım fonundan inşaat sektörüne çok sayıda yeni anlaşma imzalanmış, 100 milyar dolar ticaret hacmi hedefi karşılıklı teyit edilmiştir. Putin, Türk Akımı doğalgaz boru hattının inşa çalışmasına başlama ve uçak krizinden kalan bazı ticari kısıtlamaların kaldırılması talimatı vermiştir (Anon, 2017a). 2017'de Türkiye'ye en fazla turist gönderen ülke olan Rusya'dan 4,7 milyon turist gelmiş ve rekora ulaşılmıştır (Anon, n.d.-b).

Türkiye için Suriye'nin kuzeyindeki "ayrılıkçı terörle mücadele" gündemi hassasiyeti, 2017 eylülünde Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) bağımsızlık referandumuyla da uyarılmıştır. Türkiye, AK Parti dönemi dış politikasında en iyi ikili ilişkilerden birine sahip olduğu Erbil yönetimiyle ilişkileri koparmış, Bağdat ve Tahran yönetimiyle çok yakın iş birliği yaparak bir anlamda IKBY'yi cezalandırma yoluna gitmiştir.

Suriye sahasında Türkiye'nin güvenlik perspektifinden en önemli gelişme PYD'nin ABD desteğiyle Rakka kentini ele geçirmesi ve Fırat Nehri'nin doğu yakasındaki Deyrizor topraklarını ele geçirmeye devam ederek her anlamda büyümesidir. Zeytin Dalı Harekatı öncesinde Suriye-Türkiye sınırının yaklaşık yüzde 65'i PYD'nin hakimiyetindedir. Örgütün, ABD destekli Rakka ve Deyrizor operasyonlarından sonra hakim olduğu toprakların genişliği, yaklaşık 185 bin kilometrekare büyüklüğündeki Suriye topraklarının yüzde 26'sına ulaşmıştır (Temizer and Tok, 2018). Suriye'nin kuzeydoğusunda Fırat Nehri'ni hakimiyet alanı sınırı olarak belirleyen Rusya da nehrin batısında kalan kısma havadan yoğun bombardıman desteği verip rejim ordusu ve İran güçlerinin DEAŞ'ı kazımasına yardım etmektedir. Rakka'ya hakimiyeti PYD'ye, Halep ve Deyrizor'la beraber ülkenin buğday ve arpasının üçte ikisini üreten tarım ambarı coğrafyanın üzerine oturmasını sağlamıştır. Daha önemlisi Rakka'da kontrolüne aldığı Baas ve Tabka Barajları, 2015'te ele geçirdiği Tışrin Barajı'yla ülkenin en büyük üç barajıdır. IŞİD'in sırtını dayadığı enerji, tarım ve su kaynaklarına hakim olacak PYD, ülkenin hem hidro-politik hem enerji-politik aktörü haline gelebilecektir.

Türkiye, Fırat Kalkanı Harekatı için işbirliğini kazandığı Rusya'yla çözüm ortaklığını Suriye krizinin geneline yaymak istemiştir. Ankara, Astana platformu üzerinden Rusya aracılığıyla rejimi siyasi geçiş ve diyaloğa ısındıracak bir dönemin başlamasını arzu etse de Moskova kendi programını yürütmüştür. Türkiye ile Rusya'nın öncülük ettiği ve İran'ı da içine aldıkları Astana platformunun Suriye'de siyasi süreci canlandıracağı beklentisi ortaya çıkmışsa da Cenevre'de Birleşmiş Milletler arabuluculuğunda gerçekleşen 5 görüşmeden netice çıkmamıştır.

Astana platformu çerçevesinde ise Türkiye, Rusya ve İran arasında farklı düzeylerde 8 toplantı düzenlenmiştir. Bu platform Türkiye'nin Rusya ve İran'la Suriye bağlamındaki ilişkilerini belli bir kontrol, diyalog, müzakere ve açıklık içinde gitmesine yardımcı olmuşsa da Rusya rejimi askeri anlamda olabildiğince kazanım sağlamaya ilerletmiştir. Astana'da gerginliği azaltma bölgesi ilan edilmiş Humus ve Doğu Guta, Rusya'nın desteğiyle rejim güçlerince ele geçirilmiştir. Bu yetmemiş, İdlib'e saldırılar yoğunlaşmıştır. Rejim ordusu 4 Nisan 2017'de Han Şeyhun'a kimyasal silahla saldırmış, Trump yönetiminin Esad rejimine ne tepki vereceği tartışılmıştır. Trump yönetimi önceden bilgilendirerek rejim hedeflerine göstermelik bir saldırı düzenlemekle yetinmiştir (Anon, 2017r).

Türkiye, Rusya ve İran, 14-15 Eylül 2017 tarihli Astana buluşmasında İdlib gerginliği azaltma bölgesinin sınırlarını yeniden belirlemiştir. 13 Ekim'de Türk Silahlı Kuvvetleri, gözlem noktası kurma çalışmaları için İdlib'e askeri unsurlarını sokmaya başlamıştır (Anon, 2018au). Yıl sonuna kadar TSK 3 gözlem noktası kurmuştur. 2018'in ocak ayından itibaren Rusya destekli rejim güçlerinin saldırıları şiddetlenmiştir. Hama ve İdlib'in güneyinden 60 bin civarında sivil kuzeyde Türkiye sınırına yakın kamplara kaçmıştır. Rus hava desteğiyle rejim ordusu ve İran güçleri bazı belde ve köyleri alarak ilerlemeye devam etmiştir (Anon, 2018b).10 Ocak'ta yerinden edilen sivil sayısı 150 bine ulaşmıştır (Anon, 2018b). Türkiye, ocak ayında Afrin hattına yoğun şekilde askeri sevkiyat yaparken ve Rusya'yla Afrin operasyonu konusunu bağlamaya çalıştığı bir dönemde, Moskova yönetiminin Suriye sahasındaki aşırılıklarına göğüs germek durumunda kalmıştır. Erdoğan, Putin'i gerginliği azaltma bölgelerindeki saldırılarını durdurmaya ikna etmek için yoğun çaba harcamıştır (Anon, 2018b).

Afrin'in Türkiye sınırı, muhalifler ve rejim hakimiyetindeki alanla çevrili olması burası Ankara açısından stratejik öncelikli hedef değildi ancak Münbiç ve Fırat Nehri'nin doğusundaki ABD varlığı ister istemez Afrin'i doğal hedef durumuna getirmiştir.

13 Ocak'ta TSK'nın Afrin'e yumuşatma atışları başlamıştır (Anon, 2018e). 15 Ocak'ta harekatın her başlayabileceğini söyleyen Erdoğan'a (Anon, 2018c), Amerikan yönetimi dikkatlerin IŞID'le mücadeleden ayrılmamasını isteyip Afrin'den geri durma çağrısında bulunmuştur (Anon, 2018a). ABD öncülüğündeki DEAŞ'la mücadele koalisyonunun ise Afrin'in koalisyonun operasyon yaptığı alanlar içinde bulunmadığını söylemesi (Anon, 2018f) ve de Amerikalı yetkililerin harekatın önlenmesi için bir diplomasi yürütmemesi, Amerikan yönetiminin Afrin'de PYD'yi Türkiye karşısında yalnız bıraktığı şeklinde anlaşılmıştır. Rus askeri polisinin Afrin'den çıkmasıyla harekatın önündeki son teknik engeller de kalkmıştır (Anon, 2019b).

Afrin bölgesi Türkiye'nin güvenlik parametrelerine göre orta ve uzun vadeli bir tehdidin parçası olmakla birlikte, örgütün Türkiye topraklarında eylem yapmak için kullandığı aktif bir saha değildir. Tüneller yoluyla Amanoslara militan geçişi olduğu yönünde bazı bilgiler olmasına karşın bunun büyük bir tehdit olduğu yö-

nünde hassasiyet oluşmamıştır. Nitekim 15 Ocak 2018'e kadar son 2,5 yılda Afrin'den Hatay ve Kilis'teki sınır karakollarına saldırılarda hayatını kaybeden asker sayısı ikidir (Anon, 2018h).

Türkiye açısından asıl sorun, örgütün Suriye-Türkiye sınırı hattının yüzde 65'ini tutuyor olması, geriletilmemesi halinde ABD desteğiyle daha da büyüyeceği endişesi, Afrin'in yüksek konumundan ötürü Kilis merkezi ile Hatay'ın önemli bölümü örgütün ateş menzilinde bulunması, örgütün Suriye konjonktüründe Akdeniz'e çıkış yani dış dünyaya bağımsız erişim için Afrin'e bel bağlaması ve yine Afrin üzerinden Fırat Kalkanı sahasındaki Azez'e baskı yapması ile İdlib çatışmasızlık bölgesine potansiyel tehdit oluşturmasıdır. Örgütün 2015 yılında Rusya'nın desteğiyle Afrin'den çıkıp doğuya yürümesi ve gerek Türkiye gerek muhaliflere karşı manivela olarak kullanılması hafızalardadır (Anon, 2018b). Güvenlik kaynaklarına göre de ilçede 8-10 bin PYD'li mevcuttur (Anon, 2018). Ancak Afrin'in harekat için seçilmesinin en önemli nedeni burada Amerikan askeri varlığının bulunmaması ve Rusya'yla sağlanacak uzlaşma olacaktır.

3.2.3 Hareketın İcrası

Zeytin Dalı Harekatı, 20 Ocak 2017'de resmen başlamıştır (Anon, 2018m). TSK açıklamasında harekatın Afrin bölgesindeki PYD ve DEAŞ mensuplarını etkisiz hale getirmek, "dost ve kardeş bölge halkını bunların baskı ve zulmünden kurtarmak üzere başlatıldığı" ifade edilmiştir (Anon, 2018au). Harekata kadar Afrin'de DEAŞ varlığına dair kamu otoritelerinden herhangi bir açıklama ya da bilgiye rastlanmamıştır (Anon, n.d.-b). Türk yetkililer nüfusunun yüzde 55'i Arap olan Afrin'de 8-10 bin PYD militanı bulunduğu tahmin edildiğini, harekatın 30 kilometre derinliğe inmeyi amaçladığını, bölgeden 300 bin kişinin zorla göç ettirildiğini söylemiştir (Anon, 2018c).

Hükümet harekatla ilgili MHP'nin desteğini almış, CHP'nin de hava sahasının Türkiye'ye açık olduğu bilgisini verip endişesini gidermiştir. Başbakan Yıldırım'a göre, Rusya Türkiye'ye Afrin hava sahasını kullanma izni vermiş ve aynı zamanda Esad yönetiminin hava faaliyetlerini kontrolüne almış, Amerikan yönetimi ise şiddetli bir itirazda bulunmamıştır. Ayrıca Rusya üzerinden rejimle mutabakat sağlanmıştır. İran'la görüşmede sert bir itirazı görülmemiş ancak birtakım endişeler bildirmiştir (Anon, 2018c).

Harekat 20 Ocak'ta başlamış ancak hava bombardımanı sonrası bekleyişe girmiştir. Havanın sürekli yağışlı olması, çamur zeminin zırhlıların ilerleyişine imkan vermemesi ve kapalı havada SIHA-IHA çalışmasının iyice güçleşmesi bunda etkili olmuştur. Ancak asıl etkili olan husus harekatın aslında 2 hafta erken başlatılmış olması ve saha hazırlıklarını henüz bitmemesidir. Harekatın şubat ayının ikinci haftasına girilirken yapılması düşünülürken, Erdoğan-Putin görüşmesinde Rus liderden olumlu görüş alınması üzerine operasyona aniden başlama kararı verilmiştir. Zira Rus liderin karar değiştirmesinden endişe edilmiştir (Zeytin Dalı Harekatının İdaresinden Sorumlu Bir Türk Subayla Mülakat, 2020).[37]

Harekata Washington yönetiminin ilk tepkisi "gerilimin tırmandırılmaması" talebidir. Harekatın durdurulması şeklinde net ve güçlü mesaj veremeyen ABD yönetimi, son aylarda açıklamakta çok zorlandığı ilişkisi için "ABD, PKK'ya herhangi bir destek sağlamıyor." açıklamasını yapmıştır (Kenasari, 2018).

Rusya'dan gelen ilk tepki harekata destek mahiyetindedir. Rus Savunma Bakanlığı, Pentagon'un ABD yanlısı gruplara modern silahlar temin ederek provakatif adımlar attığını duyurmuş ve Türkiye'nin başlatmak üzere olduğu harekatın meşruiyetini ima etmiştir (Anon, 2018h). SDG ismini kullanan PYD, Rusya'nın Afrin'deki askerlerini çekerek operasyona dolaylı destek verdiğini dolayısıyla harekattan Türkiye kadar Rusya'yı da sorumlu tuttuklarını duyurmuştur (Anon, 2018i).

Almanya harekatla ilgili endişesini ifade etmekle yetinirken, (Anon, 2018c) Fransa, harekatın başlamasının ertesi günü BM Güvenlik Konseyi'nden Afrin dahil tüm Suriye'de karar çıkarttırmaya teşebbüs etmiş (Anon, 2018i) AB Yüksek Temsilcisi Mogerini de "çok endişeliyiz" diyerek, operasyonun Suriye barış görüşmelerine zarara verebileceğini ifade etmiştir (Anon, 2018a). Avrupa Parlamentosu harekatın bitimine doğru Türkiye'ye çekilme çağrısı yapacaktır ancak zirve organ Avrupa Konseyi meseleyi daha ileri bir noktaya taşımayacaktır. Fransa, Türkiye'nin Afrin'de sivilleri, sağlık merkezlerini ve personelini hedef alan saldırılarla uluslararası hukukun ciddi şekilde ihlal ettiğini iddia etmiş ve insani durumun kötüleşti-

[37] Bkz. "Türkiye ile Rusya arasında görüşmeler yapıldığını ve vaktin yaklaştığını biliyorduk. Ancak gelen emir hemen bölgeye intikal ve Karargah'ta konuşlanıp işe başlamaktı. Tahminimce Putin'le anlaşıldığı an bu işi başlatmak istedik çünkü şartlar her an değişiyordu ve bu fırsatı değerlendirmek lazımdı."

ğini savunmuştur. Cumhurbaşkanı Macron harekatın işgale dönüşmemesi gerektiğini söylemiştir (Anon, 2018j). Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Yves Le Drian birçok kez, Türkiye'den harekatı durdurmasını isteyecektir (Anon, 2018l).

Harekata en sert tepkiyi İran vermiş ve bir an önce durdurulmasını istemiştir (Anon, 2018m). Mısır yönetimi de harekatın siyasi çözüm çabalarını baltaladığını savunmuştur (Anon, 2018n). Harekatı kınayan Şam yönetimi ZDH'nin terörist olarak nitelediği muhalifleri destekleme amacı taşıdığını savunmuştur (Anon, 2018j).

Amerikan yönetiminin Türkiye'ye itidal tavsiye eden sonraki mesajlarında harekatın kapsam ve zamanı için sınırlama talep edilmiştir (Anon, 2018f). Amerikan Dışişleri Bakanı Tillerson, Türkiye'nin meşru güvenlik kaygılarını gidermek ve ne tür bir güvenli bölge istediklerini anlamak için görüşmeler yapacaklarını açıklamıştır (Anon, 2018c). ABD'nin harekatı durdurma ya da sınırlama taktiğine karşı Ankara çıtayı yukarı çekmiştir. Hükümet, güvenli bölgeyi konuşmak için PYD'ye Rakka harekatı için verilen silahların toplanmasını istemiştir (Anon, 2018d).

PYD, ABD hatta tüm Batı'ya sürekli şekilde Türkiye'den saldırıya uğrarsa kendini savunmak için DEAŞ'la mücadaleyi aksatmak zorunda kalacağı mesajını vermiştir. Ancak örgütün şantajı yükselteceği ilk denemede, Kamışlı'dan Afrin'e sevkiyat yapma hazırlığı haberleri sırasında Amerikan ordusu sert uyarıda bulunmuştur. Pentagon, Suriye'nin kuzeydoğusundaki unsurların Afrin'e gitmesi ve DEAŞ dışında bir şeye yönelmeleri halinde ABD'nin desteğini kaybedecekleri restini çekmiştir (Anon, 2018s). ABD Başkanı Donald Trump'ın IŞİD'le mücadele özel temsilcisi Brett McGurk daha ileri giderek Türkiye'nin harekatının "Yenilginin eşiğine gelen IŞİD'e can verme riski taşıdığı" suçlamasında bulunmuştur (Anon, 2018ab).

Amerikan Dışişleri Bakanı Tillerson, mevkidaşı Çavuşoğlu'yla harekatın 5. Gününde, sınırda PYD'nin güneye çekileceği alan derinliğini 10 kilometreden 30 kilometreye çıkaran bir öneride uzlaşmıştır (Anon, 2018d). ABD Genelkurmayı ise Tillerson'un Çavuşoğlu'na söylediklerinin değerini düşüren bir çıkışla güvenli hat meselesi için "daha önce de konuşulmuş ortalıkta dolaşan bir fikir" yorumunda bulunmuştur (Anon, 2018t). 30 kilometre derinlik konusunun yeniden masaya gelememesi, Tillerson'un bunu karar alma mekanizmasından çıkaramadığını akla getirmektedir.

Nitekim Tillerson'un Ankara'yı ziyaretinden birkaç gün önce çıkan haberlere göre, ABD Savunma Bakanlığı'nın 2019 yılı için hazırlanan bütçe tasarısında

DAEŞ ile mücadele kapsamında, SDG'ye eğit-donat için 300 milyon, DEAŞ karşıtı misyona ilişkin sınır güvenlik ihtiyaçlarına da 250 milyon dolar olmak üzere toplam 550 milyon dolar ayırmıştır. ABD'nin niyetleri açısından, "Kuzey Ordusu" hadisesinden sonra yine dikkate değer bir gösterge olmuştur (Anon, 2018v).

Tillerson, 15 Şubat'taki Ankara ziyaretinde ise Münbiç için ABD ve Türkiye'nin ilçeyi yarı yarıya kontrol etmesini önermiştir. Ancak Erdoğan Münbiç'e ilişkin teklifi "Ne ABD ne Türkiye, yerel sahipleri kontrol etsin" görüşünü sunarak geri çevirmiştir (Anon, 2018n). Bu yaklaşım, Türkiye'nin yeterince baskı yapması halinde Münbiç'ten ABD ve PYD'yi tamamen uzaklaştıracağı şeklinde bir özgüvene sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim yaklaşık bir ay sonra, ZDH'nin tamamlanmasına az bir zaman kala ABD yönetimi YPG'nin Münbiç'ten tamamen çıkmasını kabul eden formüllere yaklaşacaktır (Anon, 2018j).

ABD'de Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'ye daha ılımlı mesajlar vermesine karşın Pentagon daha tavizsiz bir yaklaşım göstermiştir. Pentagon Sözcüsü Eric Pahon, ABD askerlerinin Münbiç'ten çekilme gibi bir planı olmadığını ifade etmiştir (Anon, 2018v). IŞİD'le mücadele koalisyonunun en üst düzey ABD'li komutanı Korgeneral Paul E. Funk, Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun Münbiç'e girileceği söylemine ilişkin, "Bizi vurursanız agresif karşılık veririz. Kendimizi savunuruz." demiştir (Nordland, 2018).

Rusya, harekatın 20. gününde sahada hızlı bir ilerleme olmamasından cesaret alarak Ankara'ya alt düzeylerden, "Yapamayacaksanız burada durdurun, gerisini diplomatik yollarla ele alalım" mesajı vermiştir (Dışişleri Bakanlığı'ndan Bir Yetkiliyle Görüşme, 2020).[38] Moskova yönetimi, Türkiye'ye emrivakiyle Afrin'i Astana süreci kapsamına alıp gerginliği azaltma bölgesi statüsü vermeyi masaya getirmiştir (Anon, 2018aa). ancak Ankara bunu kararlı şekilde ret etmiştir. Zira gerginliği azaltma bölgesinin diğer örnekler gibi günün sonunda rejime kazandırılması ihtimali bakiydi.

Günler geçtikçe, başta nispeten ılımlı gelen dış dünyanın tepkileri Türkiye aleyhinde daha koyu bir ton almıştır. BM Genel Sekreterliği harekata son verilmesi çağrısında bulunurken, (Anon, 2018j) 24 Şubat 2018'de Suriye genelinde ateşkes

[38] Bkz. "Harekatın hava şartları ve sahanın özel durumu nedeniyle beklenenden yavaş gelişmesi zaten hava araçlarının çalışması gibi birtakım sınırlamalar gözeten Rusya'nın işi Esad rejimini de içine katarak rejime alan açarak birtakım formüller geliştirme arzusunu teşvik ediyordu. Dolayısıyla harekatın bir an önce hedeflerine ulaşması gerekiyordu."

isteyen BM Güvenlik Konseyi kararı üzerinden Ankara'ya diplomatik baskılar başlamıştır. Amerikan yönetimi, Fransa ve Almanya (Anon, 2018e) kararın Afrin'i de kapsadığında ısrar ederken Türkiye meşru müdafaa hakkıyla yapılan bir harekatın ülkenin diğer bölgelerinde devam eden insani kriz ve çatışmalarla ilgisi olmadığını savunmuştur (Anon, 2018p).

Afrin harekatının önünü açan Rusya, henüz ilk günlerden itibaren operasyonlar sırasında örgütün Türkiye'ye karşı rejimle anlaşması ve ilçenin kontrolünü rejime vermesi için çalışmıştır (Anon, 2018ac). Harekat süresince sızan haberlerden Rusya'nın bir süre daha rejime kazanım sağlamak için örgütle temaslarda bulunduğu anlaşılmaktadır (Anon, 2018ac).

Şubat ayının 3. haftasında rejimin Şebbiha milisleri ile bir grup Şii milis Afrin merkeze giderek Şam yönetiminin hakimiyetini ilan etmesi ve ZDH'yi durdurmaya teşebbüs edecekleri istihbaratı güçlenmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Putin'i arayarak buna engel olmasını istemiş, aksi takdirde rejim güçlerini vuracaklarını bildirmiştir (Anon, 2018s). Şam yönetimi şansını denemiş, 20 Şubat 2018'de Şebbiha ve Şii milislerden oluşan gruplar Afrin ilçe merkezine geçmek üzere PYD bölgesine giriş yaptıktan bir süre sonra TSK tarafından vurulmuş, bir bölümü bunun üzerine geri çekilmiştir (Anon, 2018h). Mart ayı başında harekatın ivme kazandığını ve dış müdahaleyle durmayacağını anlayan yerel halk merkezden ayrılıp Şahba -Tel Rıfat yönündeki alana çıkmak için hareketlenmiştir. Örgüt, daha sonra engelini kaldırmış ve ilçe merkezi boşalmaya başlamıştır (Anon, 2018al). Örgütün direnişi kent merkezinde yapması beklenirken, 18 Mart'tan önceki birkaç gün içinde militanlar buradan Tel Rıfat ve rejim kontrolündeki Nubul Zehra bölgelerine çıkmıştır. 18 Mart 2018 sabahı ÖSO birlikleri hiçbir direnişle karşılaşmadan Afrin kent merkezine girmiştir.

3.2.4 Değerlendirme

Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde ABD desteğiyle büyüyen PYD'yi geriletmek için, 2016 yazında başlattığı müdahale sürecini Zeytin Dalı Harekatı'yla devam ettirmiştir. Fırat Kalkanı Harekatı'nda kısmen ABD ve Batı ittifakının desteğini alan ama asıl Rusya'yla işbirliği içinde operasyonu yürüten Türkiye, Münbiç'te tüm güçlerin karşısında olması nedeniyle bu sahaya yönelik planlarını ertelemiştir. Türkiye ile Rusya'nın çıkarları harekatın Afrin sahasında devam etmesinde buluşmuş ve ZDH bu çerçevede icra edilmiştir.

Rusya'nın ABD-PYD ikilisinin Suriye'de kazandığı nüfuzdan derin rahatsızlığı ve Türkiye'nin ABD'yle ilişkilerinde FKH'yle başlayan çatlağı ZDH'yle büyüyeceği beklentisi çokça tartışılmıştır. ABD'nin Fırat Nehri'nin doğusunda PYD'yi Arap unsurlarla ittifaka sokarak ordulaştırma planının Türkiye kadar olmasa da Rusya'yı da ciddi anlamda endişelendirdiği görülmüştür. Rusya, ZDH başlarken buna ABD'nin Suriye'yi bölecek provakasyonlarının sebebiyet verdiğini savunmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin PYD ve ABD ikilisini Afrin'den Münbiç'e, Rakka'dan Haseke'ye her yerde olabildiğince meşgul etmesi Rusya'nın da çıkarınadır.

Bu açıdan ZDH dönemindeki Deyrizor operasyonlarına dikkat etmekte yarar vardır. Fırat Nehri'nin ikiye böldüğü Deyrizor'da PYD ve rejim güçleri eş zamanlı şekilde DEAŞ'ın elindeki toprakları en hızlı şekilde ele geçirme çabasındadır. Fırat Nehri çevresinde ABD destekli PYD ile rejim güçleri arasında zaman zaman yaşanan tacizler ve küçük çaplı çatışmalarda, ABD ordusu 7 Şubat 2018'de bir hava saldırısıyla 100 kadar rejim gücü unsurunu öldürmüştür (Anon, 2018b).

Eylül 2017'de harekete geçen PYD'nin Afrin'i koruyabilmek için Deyrizor'da yavaşlaması Rusya ve rejimin işine yarayacaktır. Ancak günün sonunda PYD -ABD'nin telkinleriyle de olsa gerek- Afrin'i büyük bir çatışmaya girmeden bırakıp Deyrizor'da devam etmeyi tercih edecektir. PYD'nin militan silah kaydırması, Münbiç'ten rejim bölgesini kullanarak pek ala mümkün olabilirdi ki rejim hem Deyrizor'da örgütün geri kalmasından hem de Türkiye ile PYD'nin birbirini kırmasından memnun kalabilirdi. Örgüt bunun küçük birkaç denemesini yapmışsa da devam etmemiş, büyük yara alacağı bir Afrin savaşından geri durmuştur.

Rusya'nın ZDH için Türkiye'yle işbirliği bir anlamda ABD'yi cezalandırma ve işbirliğine zorlama amacı gütmüştür. Lavrov, 2017 ilkbaharında ABD'ye yarı resmi olarak yaptığı ancak Washington yönetiminin yanaşmadığı bir işbirliğini anımsatmıştır (Anon, 2018aa).

Harekat esnasında Türkiye'yi durduracak büyük siyasi ya da askeri engeller çıkmamıştır. Hava desteğinin harekatın hızı ve kayıpları azaltmak açısından elzem olduğu ZDH'de de tecrübe edilmiştir. Rusya'nın İdlib'de düşürülen savaş uçağı nedeniyle Afrin hava sahasını kapatması harekatın geçici olarak neredeyse durmasına sebebiyet vermiştir.

ZDH'nin başlamasıyla Rusya ve Türkiye karşısında Afrin'i gözden çıkardığı anlaşılan Amerikan yönetiminin birinci önceliği Fırat'ın doğusundaki operasyonlarını tamamlamaktır.

ABD harekâttan rahatsızlık duysa da Deyrizor'daki planlarında dikkate değer bir aksaklık yaşamamıştır. TSK ve ÖSO'nun Afrin-Şahba-Tel Rıfat-Bab hattından Münbiç'e yürüyeceğinden çekinmiş olabilecek ABD, harekatın sınırlanmasını talep etmiştir. Bu yönüyle ZDH'nin Münbiç sürecinin çözülmesine değilse de hızlanmasını tetiklediği söylenebilir.

ZDH'nin jeostratejik kazanımlarından biri, Fırat Nehri'nin batı kıyısından yani Cerablus'tan başlayarak Azez'e uzanan Fırat Kalkanı Harekatı sahasının Afrin üzerinden muhaliflerin son kalesi İdlib'le birleşmesidir. Örgütün, ABD'nin mutlak koruması altında olamayacağı mesajı ve PKK'nın uzun zaman sonra ilk kez karşısındaki güçlere karşı büyük çaplı bir çatışmada mağlup olması aynı derecede önemlidir. Türkiye, Fırat Nehri'nin batısında PYD'yi sınırından uzaklaştırması, ne zaman harekete geçeceğini öngöremediği silahlı bir tehdidi bertaraf etmesini önemli ölçüde sağlamıştır. Kilis ve Hatay, bunlara hakim konumdaki Afrin'de bulunan örgütün menzilinden çıkartılmıştır. Örgütün, Amanos Dağları'na Afrin'den yaptığı sızmaların önü alınmıştır.

PYD'nin İdlib engeli nedeniyle hiç kolay olmasa da bir gün dış dünyayla bağlantısını sağlayabilecek kuzey koridorunun uç noktası Afrin, planda devre dışı bırakılmıştır. Öte yandan Afrin'den çekilen PYD, Şahba-Tel Rıfat hattına sığınmıştır. Dolayısıyla Afrin, Suriye sahasında dengelerin değiştiği bir dönemde örgütün ilk fırsatta dönmek isteyeceği sığınağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye FKH'de olduğu gibi yine, büyük güçlerle uzlaştığı çerçevenin dışına çıkabilmek ve örgüte yönelik hedeflerine maksimum düzeyde ulaşabilmek için ZDH'de şartları zorlamış, örgütü bölgeden tamamen çıkarmak istemiştir. Afrin ilçesinden, Ankara-Moskova ilişkilerinin koptuğu dönemde Rusya'nın desteğiyle 2016'da doğuya Tel Rıfat hattına ilerlemiş PYD'yi buradan çıkarmak Türk hükümetinin hedefinde olmuştur (Anon, 2018u). Tel Rıfat için birlikleri hazırlık durumu en üst düzeye çıkarılmış ancak son anda bundan vazgeçilmiştir. Son kertede Rusya'nın buna rıza göstermemiştir (Bir İstihbarat Kaynağıyla Görüşme, 2020).[39]

[39] Bkz."Tel Rıfat'ın askeri olarak hiçbir zorluğu yoktu. Tel Rıfatlı grupların TSK desteğine dahi ihtiyaç duymadan kolaylıkla yapabileceği bir işti. Ancak Rusya çok net ve sert karşı çıkışlarda bulundu. Afrin'deki iş birliğinin üzerine Tel Rıfat'ta bir tatsızlık yaşanması riski yüksekti.

Türkiye, her halükarda FKH'den sonra ZDH'yle Suriye jeopolitiğinde daha güçlü bir konuma oturmuştur. Suriye devriminin kilit kentlerinden Halep'e, Bab'dan sonra bu sefer Afrin yönünde de yaklaşmıştır. Türk karar vericilerin mevcut gündeminde rejimle bir savaş başlatmak yoktur ancak gelecekte rejimle kalıcı bir barış yaparken, FKH ve ZDH'yle bağlanan topraklar pazarlıklarda kilit rol oynayacaktır.

ZDH, Türkiye ve Rusya arasında FKH'yle başlayan stratejik yakınlaşma ve iş birliğindeki dönüm noktalarından biridir. Ancak bunun limitlerinin olduğu, FKH sırasındaki Halep saldırıları ile ZDH sırasındaki Doğu Guta saldırılarında net şekilde anlaşılmıştır. ZDH sırasında Rusya, rejim ve İran güçlerinin zirve noktasına ulaşan Doğu Guta'ya yönelik saldırı ve ablukasında ise Ankara'nın istekleri kabul görmemiştir (Anon, 2018t).

3.3 Barış Pınarı Harekatı

3.3.1 İç Konjönktür

Türkiye kamuoyu, 2018'den itibaren 31 Mart 2019'da yapılacak yerel seçimlere odaklanmıştır. 20 Şubat 2018'de Cumhur İttifakı'nı kuran AK Parti ile MHP, Haziran 2018'deki cumhurbaşkanlığı ve genel seçiminden sonra bu iş birliğini muhafaza etmiştir. Haziran 2018 seçimlerinde, Erdoğan cumhurbaşkanlığı seçimini oylarında artış kaydederek ilk turda göğüslemiştir ancak AK Parti mecliste en fazla kaybı yaşayan siyasi gruptur. Mecliste tek başına çoğunluğu bulamayan AK Parti, MHP desteğine mecburdur. Türkiye'nin en büyük 10 ilinde oy kaybetmiştir. Kayıpları, muhafazakâr seçmen ağırlıklı büyükşehirlerde 10 puanın üzerinde seyretmiştir ki bunlar geleneksel olarak en fazla oy aldığı illerdir. MHP, İYİ Parti'nin kendinden "çaldığı" oylara ve baraj altında kalacağı yönündeki yoğun spekülasyonlara rağmen AK Parti'nin kaleleri diye bilinen illerde telafi ederek büyük bir sürpriz yapmıştır. AK Parti'den ayrılan seçmenin MHP'ye yöneldiği şeklinde anlaşılmıştır (Anon, 2018a). MHP'nin Cumhur İttifakı'na ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın görev ve icraatlarının devam etmesindeki katkısının belirleyiciliği tartışılmaz hale gelmiştir.

31 Mart 2019 yerel seçimlerine ittifak halinde giden iki partinin temel paydası milliyetçi bir vizyon olmuştur. Terörle yurt içinde ve dışında mücadele iki partinin siyaset söylemi ve eyleminde geniş yer tutmuştur. Erdoğan, Türkiye'nin içerideki terörle mücadele gündemi ile Suriye'deki gündemi bir bütün olarak görmüş-

tür (Anon, 2019b). Erdoğan'ın seçim sonrası çözmeyi vaat ettiği ilk sorun Suriye'deki PYD varlığıdır (Anon, 2019d). Zira Suriye ve Doğu Akdeniz'deki gelişmeler "Türkiye için adet beka meselesidir" ve Türkiye'nin bunları seyretme lüksü bulunmamaktadır (Anon, 2019c).

Nitekim TSK, 10 Mart 2018'de Irak'ın kuzeyinde Kararlılık Harekatı, 28 Mayıs 2019'da yine aynı sahada Pençe Harekatı başlatmıştır. Türkiye son teröristi etkisiz hale getirmeden bölgeden çıkmayacağını duyurmuş böylece Irak'ta uzun bir operasyon süreci başlamıştır. Zira, Pençe Harekatı tamamlanırken ertesi gün (13 Temmuz 2019) bu sefer Pençe-2 Harekatı'na girişilmiştir (Aslan, 2020). İçişleri Bakanlığı da Jandarma Genel Komutanlığı üzerinden 2019 yazında PKK'ya yönelik "Kıran" operasyonlarını başlatmış ve yeni operasyonlarla devam etmiştir (Anon, 2020c).

Bahçeli, 2012 yılından bu yana Türkiye'nin Fırat Nehri'nin doğusunda PYD'ye kapsamlı bir harekat düzenlenmesinden ve güvenli bölge kurmasından yanadır. "Fırat'ın doğusu ateşe verilmeli" diyen MHP lideri, acilen harekete geçilip 30 kilometre derinliğinde bir güvenli bölge kurulmasını istemiştir (Anon, 2019b).

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar gündemi, AK Parti yönetimi üzerinde giderek artan bir baskı yaratmış bu da hükümetin güvenli bölgeye Suriyelilerin yerleştirilmesi hedefini zorlamasını beraberinde getirmiştir. 2019 yılı başında, sığınmacılarla ilgili tartışmalar Türkiye gündeminin ön sıralarına yerleşmiştir. Bu baskı konuya hükümetin de angaje olmasını zorunlu kılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, seçim mitinglerinde Suriyelilerin ülkelerine dönüş meselesine temas ederek, FKH ve ZDH ile kurtarılan yerlere 310 bin kişinin döndüğünü ve Münbiç'in kontrole alınması halinde de buraya dönmek isteyen 500 bin kişi bulunduğunu söylemiştir (Anon, 2019e). AK Parti yetkilileri de aynı şekilde Suriyelilerin çoğunluğunun ülkelerine dönüş eğiliminde olduğunu belirterek kamuoyunu yatıştırmaya çalışmıştır (Anon, 2019h). Suriyelilere maddi ayrıcalık yapıldığı yönünde artan söylentiler üzerine AK Parti, teşkilatları üzerinden halka bilgilendirme yapma ihtiyacı hissetmiştir (Anon, 2019b).

31 Mart 2019 yerel seçiminde, Cumhur İttifakı ortakları 24 Haziran 2018 seçimindeki desteklerine kıyasla yaklaşık 2 milyon oy kaybı yaşamış, İstanbul ve Ankara büyükşehir belediyeleri AK Parti'nin elinden çıkmıştır (Ergin, 2019). AK Parti'nin kayıplarında kimi çevreler bunda Suriyelileri misafir etme politikasının olumsuz rol oynadığını savunmuştur. 2019 yazında gruplar halinde, suça bulaştığı

belirtilen bazı Suriyelilerin Türkiye'nin bazı illerinden, özellikle İstanbul'dan sınır dışı edilme uygulamaları başlamıştır (Ertekin, 2019). Cumhur İttifakı bileşeni MHP'ye göre de Türkiye'deki Suriyeliler, terörden arındırılan alanlara peyderpey gönderilip yerleştirilmeliydi (Anon, 2019d). MHP bir anket ışığında Türkiye'deki Suriyelilerin durumuna ilişkin yaptırdığı araştırmayla bu topluluğun ülke içinde birçok açıdan sorun haline geldiğini savunmuştur. Buna göre halkın çoğunluğu Suriyelilerin işlerini ellerinden aldığını, suç oranlarını artırdıklarını, Türk toplumunun ahlaki değerleri ve halk sağlığı açısından tehlike oluşturduğunu düşünmekte; ezici bir çoğunluk da Suriyelilerin evlerine dönmesi gerektiğini söylemektedir. Ankete katıldığı belirtilen AK Parti seçmenin yüzde 83,2'si Suriyeliler için "dönmeliler" demiştir (Anon, 2019h).

Diğer taraftan Türkiye'nin İdlib'de Rusya'yı durmaya ikna edememesi, aralıklarla rejim ordusu ve İran güçlerini saldırı ve ilerleyişe geçirmesi, çok daha büyük bir Suriyeli mülteci dalgası vaat etmiştir. Rusya ve İran'ın Astana süreçleri hilafına saldırılarını devam ettirip birçok yerleşimden sivil nüfusun kaçmasına neden olduğu İdlib, yaklaşık 4 milyon kişi yüzünü sınıra dönmüştür. Türk yöneticiler, gerek iç kamuoyu baskısı gerek ekonomik kaynak sıkıntısı nedeniyle daha fazla mülteci almaya tahammülleri kalmadığını yinelemiştir (Anon, 2019h).

Suriyeli sığınmacıların memleketlerine olmasa dahi Suriye topraklarında terör örgütleri ve rejimin ulaşamadığı bir kuşakta yaşamaya yönlendirilmesi gerek hükümet gerek hükümet dışındaki siyasi ve toplumsal gruplar için en makul seçenek gibi görünmüştür. Cumhurbaşkanı Erdoğan, sığınmacıların güvenli bölgeye yerleştirilmesi planını her vesileyle hem iç kamuoyu hem de uluslararası topluma anlatmıştır. Erdoğan, mülteci dalgasının kaynağında durdurulmasını bekleyen Avrupalıları, planına siyasi ve ekonomik destek vermeye ikna etmek için çok çabalamıştır. AK Parti lideri, " Avrupa halkları kendi topraklarında huzur ve güven içinde yaşıyorsa Türkiye'nin fedakarlığı sayesindedir" demiştir (Anon, 2019i).Erdoğan, güvenli bölgeler için destek alamadığı Avrupa'ya, "Oldu oldu, olmazsa biz de kapıları açmak zorunda kalırız." restini çekmiştir (Anon, 2019e).

Erdoğan'ın 2015'ten beri savunduğu plan, Fırat Nehri'nin doğusundan (Kobani'den) başlayıp Suriye-Irak sınırına (Haseke'ye) uzanan, en az 30 kilometre derinliğinde 450 kilometre uzunluğundaki hattı Türkiye'deki mültecilerin yaşam sahasına dönüştürmektir. Ancak Batılı liderler plana ilgisiz kalmıştır (Anon, 2019j). Plana göre, güvenli bölgedeki yerleşimcilere verilmek üzere destekçi ülkelerden

Türkiye'ye lojisitik aktarılacak, yine ABD ya da bir koalisyon gücün hava güvenliğini sağlayacaktır. Ancak Erdoğan yabancı liderlerin plana para aktarmak istediklerini bildirmiştir (Anon, 2019g). BPH'ye giden süreçte Erdoğan, Türkiye'den 2 milyon Suriyeli'yi harekatla PYD'den kurtaracakları bölgeye yerleştirme niyetini paylaşmış hatta harekatın Deyrizor ve Rakka'ya doğru derinleşmesi mümkün olursa bu sayının 3 milyonu aşabileceğini söylemiştir (Anon, 2019h).

3.3.2 Dış Konjönktür ve Suriye Sahası

14 Aralık 2018'de Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ABD Başkanı Trump arasındaki telefon görüşmesi, olaylar zincirinin başlangıcı sayılabilir. Trump, Erdoğan'a ABD askerlerinin Suriye'den çıkması halinde DEAŞ'la kalan mücadeleyi tamamlayıp tamamlamayacaklarını sormuş, Erdoğan'da ABD'nin gerekli lojistik desteği vermesi halinde bunu yapabileceklerini söylemiştir. Bunun üzerine aylardır Fırat Nehri'nin doğusuna harekat başlatmayı planlayan Türkiye, ABD'nin işbirliğini beklemeye başlamıştır (Anon, 2018s). ABD Başkanı Trump, 19 Aralık 2018'de, IŞİD'in yenildiğini ve artık Suriye'de kalmalarını gerektiren nedenin ortadan kalktığını ilan etmiştir (Trump, 2018). Çekilmelerin 60-100 gün içinde tamamlanması öngörülmüştür (Anon, 2018ap). ABD Başkanı, Türk mevkidaşının kendisine DEAŞ'tan kalan ne varsa yok edecekleri güvencesini verdiğini ifade etmiştir (Anon, 2018ar). Trump'ın kurmayları, güvenlik bürokrasisi ve ana akım Amerikan medyası üzerinden, söz konusu kararın Rusya ve İran'ı güçlendirip IŞİD'le henüz bitirilmemiş mücadeleyi öylece terk edilmesine, yerel müttefik Kürtleri savunmasız kılacağı, Lübnan Hizbullah'ını da İsrail'e karşı rahatlatmaya sebep olacağı eleştirilerini getirmiştir (Holland and Landay, 2018). Savunma Bakanı Mattis, Trump'ın çekilme kararında ağırlığını koyması nedeniyle 20 Aralık'ta istifa etmiştir (Cooper, 2018). Ancak Trump ve askeri bürokrasi arasındaki görüş ayrılığı Amerikan politikasının netleşmesini geciktirmiştir. 11 Şubat 2019'da ABD ordusu Suriye'den çekilmenin haftalar içinde başlayacağını duyurmuştur. Savunma Bakanlığı da uluslararası bir güç içerisinde Fırat Nehri'nin doğusunda birkaç yüz asker bırakacağını bildirmiştir. Ancak verilen süreler bitmesine karşın asker azaltma süreci başlamamış, Amerikan ordusunun askeri lojistik sevkiyatları sürmüştür (Temizer and Tok, 2019). Pentagon'un PYD'nin desteklenmesi için en az 300 milyon dolar harcanacak yeni bütçelerle yoluna devam ettiği görülmüştür (İleri, 2019). Bu tablo ABD'nin örgüte tam desteğinin sürdüğüne işaret etmiştir.

ABD bu dönemde Türkiye'ye ZDH sırasında da ilettiği güvenli hat teklifini masada tutmuştur. Buna göre, ABD PYD'nin Türkiye sınırı boyunca belli bir mesafede güneye çekilmesini sağlayacaktır (Yürük, 2019). ABD ordusunun çekilme planını fırsata çevirmek isteyen Türkiye söz konusu bölgenin kendi kontrolüne verilmesini istemiştir (Anon, 2019k). ABD'nin teklifinin Ankara'yı tatmin etmediği, Erdoğan'ın seçim meydanlarında, PYD sorunun askeri müdahaleyle çözecekleri mesajını vermeye devam etmesinden anlaşılmaktadır. Erdoğan, bunu "seçim sonrası ilk iş" diyerek ajandasının ön sırasına oturtmuştur (Anon, 2019q). Amerikan yönetimi ise tek taraflı müdahalenin yıkıcı sonuçları uyarısı yaparak Ankara'yı zapt etmeye çalışmıştır. Öte yandan Suriye dışında Türk-Amerikan ilişkilerine S400 alımı ve Türkiye'de tutuklu bazı Amerikan vatandaşlarının durumu da ağır birer yük olmuştur (Anon, 2019a).

Türkiye, ABD'nin çekilmesi halinde doğacak boşluğu doldurmanın yollarını müzakere ederken, İdlib gündemin ön sıralarına tırmanmaya başlamıştır.

Ankara-Moskova çok boyutlu ikili ilişkileri güçlendirirken İdlib'de gidişat Türkiye'nin beklentilerine uygun değildir. 17 Eylül 2018'de Türkiye ve Rusya arasında sağlanan İdlib mutabakatına rağmen saldırılar durmamıştır. Mutabakatın üzerinden geçen 5 ayın sonunda rejim ordusu İran güçleri ve Rus hava saldırılarında yaklaşık 200 bin sivil Türkiye sınırına daha yakın güvenli yerleşimlere göç etmiştir. Saldırılar şubat ayında hız kazanmıştır (Anon, 2019q). Rejim güçlerinin Rusya'nın desteğiyle İdlib'de sağlık merkezi, fırın, okul ve sivil yerleşimleri hedef alarak nüfusu paniğe zorlamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, 8 Nisan'daki Moskova ziyaretiyle aynı gün Rusya'nın Suriye'deki Hımeymim üssünden Halep ve İdlib'e 3 balistik füze fırlatılmıştır (Karacaoğlu and Musa, 2019).

Türkiye'nin Rusya'yla artan ticari ve askeri işbirliği ABD'de özellikle Kongre çevrelerinde ve Pentagon'da dikkatle izlenmiştir. Türkiye'nin üretim ortağı olduğu F35'leri S400'lerle birlikte çalıştırmanın bu en yeni nesil uçağa tehdit oluşturacağını savunan Amerikan yönetimi, uçakların Türkiye'ye yerleştirme sürecine ilişkin hazırlıkları askıya almıştır (Anon, 2019s). Amerikan Kongresi'nde de söz konusu engeli yasalaştırmaya çalışan birçok girişim ortaya çıkacaktır. Ankara ise ABD'den gelen tepkiler karşısında el yükselterek F-35'lerin verilmemesi halinde bunların muadilini herhangi bir yerden almak durumunda kalacağını bildirip "Rusya alternatifi"ni ima etmiştir. Hatta Bakan Çavuşoğlu, ABD'nin Patriot satmayı kabul etmemesi durumunda Rusya'dan ikinci S400 sistemlerinin alımına dahi

yönelebileceklerini belirtmiştir (Anon, 2019k). Türk yönetiminin ABD'yle S-400 anlaşmazlığında Kongre'ye karşı umudu Başkan Trump olmuştur. Türk yetkililer, Trump'ın Türkiye'nin endişelerini anladığını ve Kongre'yle mücadele edeceğine inanmış ve Başkan'ın yaptırımları uygulatmama yetkisi olduğunu savunmuş ve de ABD liderinin F-35 konusunda da Türkiye'ye hak verdiğini anlatmışlardır (Anon, 2019f).

Astana formatında Türkiye'nin Rusya ve İran'la yaptığı görüşmeler bu iki ülkenin rejimle İdlib'de düzenlediği saldırıları azaltmamış; tersine saldırılar artmıştır.

17 Eylül'deki mutabakattan Mayıs ayı ortasına kadar 550 binden fazla sivil rejim ordusu, İran ve Rusya'nın saldırıları nedeniyle Türkiye sınır hattı çevresine göç etmiştir (Karacaoğlu and Musa, 2019a). İdllib saldırıları Türkiye açısından haziran ayında yeni bir safhaya geçmiştir. 4 Haziran, 16 Haziran ve 29 Haziran'da TSK gözlem noktalarına rejim bölgesinden ateş açılmıştır (Anon, 2019w).

İdlib gündeminin ağırlığı sürerken, ABD ve Batılı müttefiklerinin PYD'yle ilgili yardım programları devam etmiştir. PYD'ye yardımın durması ya da ABD ordusunun bölgeden çekilmesine dair bir emare görülmemiştir. Türkiye, Temmuz 2019'dan itibaren Amerikan tarafına, Fırat Nehri'nin doğusunda PYD'nin çıkartıldığı bir güvenli bölge kurulamaması halinde bunu kendi başına yapacağı mesajı güçlü şekilde vermeye başlamıştır. Türkiye, ABD'yle Münbiç'teki PYD varlığına son verilmesini amaçlayan 3 aylık yol haritasının 14 ay sonunda boş çıkmasından ders çıkardığı için, Fırat Nehri'nin doğusunda da aynı senaryonun oynanmasına bir ölçüde kendine hazırlamıştır (Anon, 2019d). ABD, Ankara'nın PKK'nın 30 km çekilmesi talebine karşın 5-14 kilometre teklifini sunmuştur (Anon, 2019s). ABD ordusu Türkiye'yle güvenli bölge görüşmelerinin yapıldığı sırada, PYD'nin patronajındaki güçlerin sayısının 100 binden 110 bine çıkarma hazırlıkları yapmıştır (Çopur, 2019).

Türkiye, ABD'yle müzakereler yürüttüğü dönemde Rusya'nın İdlib'de artan baskısını görmüştür. Hatta Türk ve Rus heyetlerinin 11 Temmuz'da yaptığı toplantıyla aynı gün rejim güçlerinin mevzi kazandığı kara operasyonlarına bizzat Rus askerleri iştirak etmiştir (Karacaoğlu et al. 2019).

Türkiye ile ABD arasında Suriye konusunda diyalog ve uzlaşma ihtimalinin arttığı dönemlerde Rusya'nın uyarı mahiyetinde yorumlanabilecek bazı şiddetli saldırıları dikkati çekmektedir.

ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey ve beraberindeki heyetin 22-24 Temmuz 2019 tarihlerinde Ankara'da temaslar yaptığı sırada Rus savaş uçakları İGAB'da bir pazar yerini vurarak en az 50 sivili öldürmüştür (Anon, 2015r). Rusya, Ankara'ya adeta Suriye işlerinde talep merciinin ABD değil kendisi olduğunu hatırlatmıştır. Türkiye'nin 8 Ağustos'ta güvenli bölge konusunda ABD'yle yapılan görüşmeleri iyi bir başlangıç olarak duyurması ve ertesi günü Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın birkaç hafta içinde Türkiye'nin Suriye'de yeni bir zafer kazanacağını söylemesinden 1 gün sonra, Rusya'nın desteğiyle rejim güçleri İdlib'de bir beldeyi ele geçirmiştir. Han Şeyhun beldesini kuşatmaya almıştır (Musa and Karacaoğlu, 2020). Yerleşim yerlerine Rusya destekli saldırılar öylesine şiddetlenmiştir ki yalnızca kurban bayramında 124 bin sivil Türkiye sınır hattına, ZDH ve FKH bölgelerine kaçmıştır (Anon, 2019s). Rus yönetimi bu şiddet dalgasının üzerine halen Türkiye'yi suçlamıştır. Lavrov, "terör örgütlerinin" daha önce idlib'in yarısını kontrol ederken etkilerinin artık yüzde 90'a çıktığını savunmuş ve TSK gözlem noktalarının bulunduğu yerlerden saldırdıklarını ve bunun engellenemediğini söylemiştir (Chirciu, 2019a). Ağustos ayının son haftasına kadar, 17 Eylül 2018'deki Soçi mutabakatından bu yana İdlib'e saldırılardan Türkiye sınırı yakınlaran göç edenlerin sayısı 1 milyona yaklaşmıştır. Saldırılarda onlarca çadırkent, sivil savunma merkezleri, sağlık tesisi, okul, Pazar yeri, cami su santrali, elektrik santralı ve fırının da vurulması (Musa and Karacaoğlu, 2019) Rusya, rejim ve İran'ın İdlib'de muhalif ve diğer gruplara destek verdiklerini düşündükleri sivil nüfustan arındırmak istediklerine işaret etmektedir.

Türk ordusu da Amerikalı meslektaşlarıyla Fırat Nehri'nin doğusunda PYD sahasında ortak keşif uçuşlarına başlamıştır (Anon, 2019s). Rusya ise kendisinin İdlib'de çok istediği Türkiye ile ortak devriye yapma konusunda bir sonuç alamamasına sitem etmiştir (Cura and Chirciu, 2019).

27 Ağustos 2019'da Erdoğan'la buluşan Putin, kamuoyu önünde "Türkiye'nin güney sınırlarında bir güvenlik bölgesi oluşturulması, Suriye'nin toprak bütünlüğü açısından olumlu bir adımdır. Bu bağlamda, söz konusu bölgede gerginliği azaltacak tüm adımları destekliyoruz" demiştir (Abay, Cura, and Chirciu, 2019).Rusya'nın bu karar eşiğini geçmesinde, Türkiye'nin S-400 alımından sonra Su-35 ve Su-57 uçaklarının alımını da masada tutmasının payı aranabilir. Erdoğan,

söz konusu ziyarette Putin'le bu uçakları incelemiş, Türkiye'nin ilgisini ifade etmiştir (Anon, 2019w). Erdoğan-Putin görüşmesinden sonra, 31 Ağustos 2019'da Rusya İdlib'de rejim güçleri adına ateşkes ilan etmiştir (Chirciu, 2019).

Türkiye'yi İdlib'de sıkıştıran Putin yönetimi, Ankara'nın ilgisinin Fırat'ın doğusunda ABD'yle gerilime odaklanmasından ve PYD'yi geriletmesinden yana bir pozisyon içindedir. Ankara'nın Fırat Nehri'nin doğusunda harekat düzenleyip ABD'yle gerilimin zirvesine ulaşma potansiyelini görüp buna destek vermekle yetinmemiş, İdlib'de ateşkes ilan ederek Türkiye'yi rahatlatmıştır.

Erdoğan, BPH için Moskova'dan destek almasından 4 gün sonra, birkaç hafta içinde güvenli bölge olarak öngörülen alanı ABD'nin Türkiye'ye devretmemesi durumunda kendi imkanlarıyla harekatı başlatacağını ilan etmiş, Başkan Trump'a son kez bilgi vereceği görüşmeyi beklemeye başlamıştır (Anon, 2019m).Rusya, Türkiye'nin, sınırlarında güvenliğinin sağlanması konusundaki meşru çıkarlarını kabul ediyoruz" açıklamasıyla ABD nüfuz sahasındaki bir operasyonu cesaretlendirmiştir (Anon, 2019aa). Putin, "Suriye'nin kuzeydoğusundaki güvenlik sorunları Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması temelinde çözülmelidir" sözleriyle yine Türkiye'ye alan açmıştır (Anon, 2019af). Kremlin, Putin'in birçok kez "Türkiye'nin topraklarını terörist unsurlardan korumaya yasal hakkı olduğunu söylediğini" anımsatmıştır (Chirciu and Cura, 2019).

Gelişmeler, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ağustos ayı sonunda Putin'le buluşmasının ardından Türk yönetiminin BPH'ye ilişkin kararını büyük ölçüde verdiğini ve eylül ayında zihnen netleştiğini göstermektedir.

Rusya'nın harekat desteğinde Zeytin Dalı Harekatı'ndaki şartlar büyük ölçüde geçerlidir. (Bkz. Bölüm ……. Ss…..) Söz konusu dönemin şartlarına ilave olan şey, DEAŞ'ın büyük ölçüde bitirilmesine ve ABD Başkanlığının çekilme iradesi göstermesine karşın Amerikan ordusunun bölgede kalıcı hale gelme noktasında karar alma sürecine hakim görünmesidir. Yani ABD'nin Fırat Nehri'nin doğusunda PYD'ye pekişen işbirliği, örgütün Araplarla işbirliği içerisinde hakimiyetini yerleştirmesi ve her açıdan güçlenmeye devam edeceği emareleri vermesi Rusya'nın tehdit algılarını da uyarmıştır. ABD'nin, DEAŞ sonrasında azalması beklenen dahli tersine sürmeye hatta artmaya eğilimlidir.

Moskova yönetimine göre, ABD Suriye'yi bölmek için Kürtleri kullanmaktadır (Anon, 2019w). Amerikan yönetimi Fırat'ın doğusunda Kürtlere yarı-devlet

ya da sözde devlet kurmakta ve bu Araplar açısından büyüyen bir soruna dönüşmektedir. ABD-PYD ikilisi, Şam yönetiminin topraklarında tam hakimiyet kurmasına engel çıkarmaktadır.

3.3.3 Hareketın İcrası

Türkiye, 2019 ekiminin ilk günlerinde harekat hazırlıklarını tamamlamaya çalışırken operasyonlara katılacak Özgür Suriye Ordusu tabanlı gruplar için 4 Ekim'de Suriye Milli Ordusu adı altında bir çatı ilan edilmiştir (Ayaydın, 2019). ABD, 28 Ağustos'ta sınır hattındaki ağır silahları çektiklerini açıklamasına karşın (Anon, 2019b). ABD savaş uçakları operasyona 4 gün kala Suriye-Türkiye sınır hattında uçmuş, PKK da Tel Abyad sınır hattına takviye güçler göndermiştir (Misto et al. 2019). Erdoğan, Başkan Trump'ı harekata başlayacakları konusunda bilgilendirmiş, Amerikan kamuoyunda ABD'nin DEAŞ'la mücadelede verdiği emeklerin boşa gideceği endişesini gidermek için Beyaz Saray, ABD'nin yakaladığı DEAŞ'lıların kontrol edilmesinden Türkiye'nin sorumlu olacağını duyurmuştur (Anon, 2019j). İlginç olan, DEAŞ'lı savaşçıların operasyon sahasının oldukça uzağındaki Haseke'de tutulması, BPH sahasına yakın olan Ayn İsa'ya ise Türk ordusu ve ÖSO'nun yaklaşmayacak olmasıdır. Bu durum, Amerikan yönetimin Türkiye'nin manevralarını öngörmekte zorlandığı ya da PYD'nin hareket sırasında DEAŞ'lıları serbest bırakma ihtimalini hesap ettiği şeklinde yorumlanabilir (Anon, 2019b).

Kremlin de Beyaz Saray açıklamasıyla aynı gün Türkiye'ye desteğini, önkoşul olan Suriye'nin toprak bütünlüğüne riayet ilkesini defalarca yineleyerek bildirmiştir. Harekatın başlayacağı saate kadar Türkiye'nin kendilerine toprak bütünlüğü güvencesi verdiğini anımsatmıştır (Anon, 2019af).Rusya her şeye rağmen son ana kadar Amerikan yönetiminin Suriye'den çekilme kararından şüphe duymuş ve ihtiyatla yaklaşmıştır (Anon, 2018ak).Avrupa Birliği'nden harekatla ilgili ilk tepki nispeten ılımlıdır. Birlik bir taraftan Türkiye'nin güvenlik kaygılarını anladığını not düşmüş, diğer taraftan krizi çözümünün askeri değil siyasi yollardan geçtiğini, çatışmaların alevlendirilmesinin sivillere zarar vereceğini vurgulamıştır. Buna karşın AB harekata mutlak şekilde karşı çıktığına dair bir ifade kullanmamıştır (Çetin, 2019).

ABD ordusu, 7 Ekim'deki Beyaz Saray açıklamasıyla aynı gün Suriye'nin kuzeyindeki askeri unsurlarını güneydeki M4 otoyoluna çekmeye başlamıştır (Tok et al. 2019). Ocak 2018'de Afrin içindeki Rus askerlerinin çıkması nasıl ZDH'nin

başlama düdüğü kabul edildiyse, Amerikan askerlerinin çekilme anı da Türkiye için BPH'nın başlama fişeği gibi görülmüştür.

Öte yandan, Amerikan yönetiminin harekatla ilgili tutumu konusunda en fazla merak edilen diğer husus, Türk savaş uçaklarının Suriye hava sahasını nasıl kullanacağı idi. ABD, Koalisyon adı altında Fırat Nehri'nin doğusunda tüm hava sahasını kontrolünde tutuyordu. Pentagon, Beyaz Saray'dan Türkiye'nin harekata başlayacağı yönündeki açıklamasıyla aynı gün, Türkiye'nin Koalisyon'un Hava Görevi Emri'nden çıkarıldığını duyurmuştur. Pentagon yetkilileri böylece Türk savaş uçaklarının bölgede güvenli uçuşunun neredeyse imkansız hale geldiğini söylemiştir (İleri, 2019a).

Böylece, ABD ordusu harekatta Türkiye'nin önünde durmamışsa da onu zorlaştıracak çok önemli bir engel çıkarmıştır. ZDH'de Rusya'nın hava sahasını kapalı tuttuğu anlarda harekatın durduğu anımsanacak olursa Türkiye için ABD büyük bir sorun yaratmış görünmektedir. Türkiye bu engeli yoğun SİHA kullanımıyla önemli ölçüde aşacaktır. Yine Türkiye hava sahası geçilmeden Türk savaş uçakları bazı atışlar yapmıştır. Buradaki avantaj, Tel Abyad ve Rasulayn ilçe merkezlerinin sınıra sıfır noktada olmalarıdır.

8 Ekim'de harekat henüz başlamadan, herhangi bir komplikasyon yaşanmayacağından emin olmak adına iki F-16 Suriye topraklarında 20.00 sularında uçuş yapmıştır. Harekatın ilk gününde ise Türk savaş uçakları 30 kilometre derinliğe inerek (Kobani'nin güneyindeki) Ayn İsa çevresindeki cephanelik ve örgüt üslerini bombalamıştır (Ayn İsa ve Aynul Arab (Kobani) Saha Kaynakları n.d. 2020). Ancak birkaç gün içinde savaş uçaklarının girişi durmuştur. ABD askerlerinin bulunduğu noktalara hava desteğini yeniden aktif hale getirmiştir (ABD Savunma Bakanlığı'nda Yapılan Toplantı Notu, 2020).

Trump yönetiminin Türkiye'yi durdurmaması Kongre'nin ileri gelenlerini rahatsız etmiştir. Lindsey Graham gibi etkili isimler, Türkiye'yi PYD'ye saldırması halinde yaptırım ve NATO üyeliğinin askıya alınmasını öngören girişimlerde bulunmakla tehdit etmişlerdir (Baykan, 2019). ABD Savunma Bakanı Esper ve Genelkurmay Başkanı Milley de Türk mevkidaşlarına operasyonun Türkiye için risk teşkil edebileceği uyarısında bulunmuşktur (İleri, 2019a). Başkan Trump'ın harekatın başlamasına günler kala Twitter'dan oldukça sert, kafaları karıştıran, bazen Türk yetkilileri memnun eden ancak bazen tehdit eden mesajlar paylaşmıştır.

Trump, Suriye'de uzun süredir iş birliği yaptıkları PYD'yi Türkiye'ye karşı savunmasız bıraktığı yönünde Amerikan kamuoyunda ve elitlerinde yaşanan infiale karşı kendini savunmuştur. Trump, 7-8-9-10 Ekim 2019 tarihlerindeki paylaşımlarında, DEAŞ'ı tamamen yenilgiye uğrattıklarını, bu nedenle askerleri 30 günlüğüne gittikleri Suriye görevinden artık eve getirmek gerektiğini, ABD'nin büyük masraflarla yürüttüğü operasyonlara düşmanlarının mutlu olduğunu, ama yine de gerekirse geri döneceklerini, Avrupa'nın kendi vatandaşı tutuklu DEAŞ'lıları geri almayıp tüm zahmetini ABD'ye yıktığını, DEAŞ'la asıl mücadeleyi bölge güçlerinin yapması gerektiğini, Kürtlerin DEAŞ'la mücadelede ABD'nin yanında yer almasının parasal ve askeri teçhizat açısından karşılığının verildiğini, Kürtler ile Türkiye arasındaki sorunlarla daha fazla uğraşmak istemediğini anlatmıştır. Trump'ın paylaşımları her ne kadar PYD'yi kendi haline bırakmış gibi görünüyorsa da Türkiye'den kendisine verdiği taahhütleri çiğnemesi halinde ekonomisini daha önce (Brunson krizinde) yaptığı gibi mahvedip yok etmekle tehdit etmiştir (Trump, 2019).

Suriye'de kimsenin tarafını tutmadığını belirten Trump kendine göre, Amerikan iç kamuoyu, uluslararası kamuoyu, yerel müttefikleri ve Türkiye arasında bir denge kurmuştur. ABD Başkanı, iç kamuoyunu sakinleştirmeye çalışırcasına, PYD'ye mali ve askeri yardımda bulunduklarını belirtmiş, örgüt mensuplarını kast ederek özel insanlar ve müthiş savaşçılar nitelemesini kullanmıştır. Ancak Kürtlerin rolünün abartıldığını gösteren Trump, "Bize İkinci Dünya Savaşı'nda yardım etmediler" demiştir (Turak, 2019). Başkan Trump, "Türkiye'ye bizim düşündüğümüzün dışında bir şey yaparlarsa, büyük oranda yok edilmiş bir ekonomi ile karşı karşıya kalacaklarını söyledim" sözleriyle tehdidini yinelemiş, (Baykan and Çopur, 2019). Türkiye'nin harekat sırasında herkese saygıyla davranmasını istemiş, harekatın "zorunlu olmayan ya da gereksiz herhangi bir savaşa" dönüşmesi durumunda bunun "ekonomisi ve kırılgan para birimi üzerinde yıkıcı etkisi" olacağını ifade etmiştir (Anon, 2019ah).

İnişli çıkışlı tutumuyla herkesi dünyayı şaşkına çeviren Trump'ın olağan şartlarda büyük bir siyasi krize dönüşmesi beklenen çıkışı ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'a gönderdiği 9 Ekim tarihli mektuptur. Trump, operasyonun "doğru ve insani şekilde" yapılmasını isteyip aksi takdirde Türk ekonomisini Brunson krizinde olduğu gibi yine mahvetmekle tehdit etmiştir. Erdoğan'a "Aptallık etme" diyen Trump, PYD'den gelen ve Türkiye'ye önemli tavizler verip anlaşmaya hazır olduğunu gösteren bir mesajı da iletmiştir (Anon, 2019al).

İran, ZDH'de olduğu gibi BPH'ye de karşı çıkmıştır. Tahran yönetimi, Türkiye'nin terörle ilgili endişelerini Esad yönetimiyle çözmesini istemiş, Suriye'nin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini talep etmiştir (Anon, 2019y). İran, "Suriye'de temel sorunun Fırat'ın doğusu değil İdlib olduğunu" savunmuştur (Anon, 2019ae).

Harekatın başlamasına saatler kala ABD liderliğindeki Koalisyon güçlerinin resmi Twitter hesabından SDG etiketi açılmış bir süre sonra tepkiler üzerine silinmiştir (Karacaoğlu and Tok, 2019).Amerikan ordusu, Trump'la başlayan kaymadan rahatsızlığını çeşitli vesilelerle belli etmeye devam edecektir.

Türkiye, 9 Ekim'de harekatın başladığını resmen ilan etmiştir. İlk mesajına göre Türkiye harekatı hem PYD hem de DEAŞ'a karşı başatmıştır. Öncelikli amaç PYD'nin sınır hattında oluşturmaya çalıştığı koridoru yok etmek, ikincisi Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönüşüne imkan vermektir. Bunla yapılırken Suriye'nin toprak bütünlüğü de korunacaktır (Erdoğan, 2019). Harekatın uluslararası hukuk dayanağı olarak BM Şartı'nın 51. Maddesi, BMGK'nın terörle mücadeleyle ilgili kararları, BMGK 2254 gösterilmiş ayrıca Adana Mutabakatına gönderme yapılarak rejimin teröristlerle ilgili bir şey yapmadığı hallerde Türkiye'nin Suriye topraklarına gireceğini Şam yönetimine bildirmiş olduğu anımsatılmıştır (Anon, 2019r). Mücadale edilecek örgütler belirtilirken DEAŞ'ın önce PYD'nin sonra gelmesi, uluslararası toplumdan destek ve meşruiyet arayışına değer verildiğine işarettir (Anon, 2019i).

Harekat, geriye sayımın sürdüğü günlerde, ana muhalefetteki CHP tarafından temkinli karşılanmış, hükümetin 2011'den beri izlediği yanlış siyasetle yıkıcı savaşın asli sorumlularından biri haline geldiği, macaraperst ve mezhepçi hatalarının esiri olduğu, Şam yönetiminin içişlerine karışmaması ve onunla doğrudan ilişki kurması gerektiği vurgulanmıştır (Karaaslan, 2019). Harekatın başlamasının ardından ise, CHP, harekatın başarıyla tamamlanmasına destek verdiklerini Trump'ın Türkiye'nin onurunu zedeleyen mesajlarına devlet tepkisi gösterilmesi ve Şam yönetimiyle doğrudan ilişki kurulması gerektiğini bildirmiştir (Anon, 2019m).

AB harekatın başlamasından önce nispeten ılımlı görünen tavrını değiştirmiş ve harekatın sonlardırılmasını istemiştir. Yeni çatışmaların tüm bölgenin istikrarına zarar vereceğini belirten AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Türkiye'nin güvenlik endişelerini askeri değil siyasi ve diplomatik yollardan çözmesini istemiştir (Anon, 2019a).

ABD Başkanı Trump, yine diplomatik nezaketi tamamen gözardı eden bir üslupla paylaştığı mesajlarda, ülkesini Ortadoğu meselelerinin dışında tutma fikrini savunduktan sonra, "Bunu daha önce Rahip Brunson olayında yaptım. Erdoğan'ın orada (Suriye'nin Kuzeydoğusunda) akıllıca davranacağına eminim, öyle umuyorum." Ve "(Güvenli bölgeye sivillerin yerleştirilmesinde) Eğer adaletsizlik yaparsa, büyük bir ekonomik bedel öder" tehditlerinde bulunmuştur. İngiltere, harekattan ciddi endişe duyduğunu ve insani durumu kötüleştirebileceğini bildirmiş, (Anon, 2019ac) Fransa Cumhurbaşkanı Macron, Türkiye'yi kınayarak harekata ivedilikle son vermesini talep etmiştir (Anon, 2019ag). Türkiye'nin çağrılara olumlu karşılık vermemesi üzerine Batılı ülkeler meseleyi BM Güvenlik Konseyine taşımıştır. BPH ve Türkiye konusundaki pozisyonlar ve ayrışmalar, AB üyesi İngiltere, Almanya, Fransa, Belçika ve Polonya'nın çağrısıyla yapılan BMGK görüşmelerinde daha iyi görülmüştür. Rusya, Batılıların Suriye'nin kuzeydoğusunda demografik mühendisliğe devam etmeleri, Kürtlerin Şam yönetimiyle görüşmek yerine söz konusu mühendislik çalışmalarının aracı olması sonucu böyle bir harekatın geliştiğini ifade etmiştir (Cura, 2019).

Almanya operasyonu "güçlü şekilde" kınarken, harekatın kınanmasına yönelik ortak açıklama teklifini ABD ve Rusya engellemiştir. Amerikan yönetimi operasyonu desteklemediğini yinelemeyi sürdürmüş, Kürt nüfusun ve diğer sivillerin korunması ile DEAŞ'lı tutukluların kaçmamasından Türkiye'nin sorumlu olduğunu bildirmiştir. İstedikleri sonucu alamayan İngiltere, Almanya, Fransa, Belçika ve Polonya ise ayrı bir açıklamayla Türkiye'den harekatı durdurmasını istemiş, Ankara'nın güvenli bölge planının UNCHR'nin kriterlerini karşılamayabileceğini belirtmiştir (Yürük, 2019a). Amerikan yönetimi BMGK'dan harekata dair "kınama" açıklaması çıkmasına Rusya'yla beraber engel olurken, harekatın başından beri yaptığı açıklamalar minvalinde "derin endişe" ve "DEAŞ'la mücadeleye zarar verme durumu" gibi ifadeler içeren bir metin çıkartmaya uğraşmıştır (Yürük, 2019b). Ancak ABD daha sonra pozisyonunu sertleştirip harekatı durdurma çağrısı içeren bir açıklama teklifinde bulunmuştur. Rusya bu girişimi de engellemiş ve Türkiye'ye desteğini bir kez daha göstermiştir (Anon, 2019am).

ABD yönetiminin pozisyonundaki sertleşme Pentagon'un "harekatı desteklemiyoruz" ifadelerine yerine "Türkiye'nin koordinasyonsuz faaliyetlerini karşı olunduğu" ve Türkiye'nin faaliyetlerine devam etmemesi" şeklindeki dile dönmüş-

tür (İleri, 2019c). Nitekim ABD Savunma Bakanı Esper, 11 Ekim'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın fevri davrandığını söyleyip, Türk mevkidaşından harekatı durdurmasını istediğini açıklamıştır. Bu arada Amerikan ordusu, TSK'ya vurulmayacak hedefler listesi ve askerlerinin koordinatlarını verip istenmeyen bir durumun önüne geçmek istemiştir (İleri, 2019d).

ABD Hazine Bakanlığı'nın Türkiye'ye yönelik "birincil ve ikincil yaptırımlar" uygulama ihtimalinin gündeme gelmesi ve Bakan Mnuchin'in "Gerekirse Türkiye'nin ekonomisini kapatırız" şeklinde konuşmasıyla o ana kadar soğukkanlılığını koruyan Ankara'dan "misliyle mukabele edileceği" karşılığı verilmiştir (Anon, 2019av). Türkiye'ye yaptırım kararı çıkarmak için Temsilciler Meclisi ve Senato'da tasarılar sunulmuştur (Anon, 2019e).

Başkan Trump ise PYD'ye yaklaşık 30 kilometrelik alandan çekilmesini tavsiye etmişken (İleri, 2019f), ABD ordusu PYD'yi yalnız bırakmadığını gösteren bir hamleyle, harekatın başlamasıyla duran ortak devriyelerini Kamışlı'da başlatmıştır (Misto, 2019). Amerikan ordusu, TSK'yı uyarırcasına, Kobani'de bir gözlem noktası yakınına düşen top mermisine mukabele edildiğini açıklamıştır (Yener and Özer, 2019). Bakan Esper, TSK atışının kazara olup olmadığından emin olamadıklarını söylemesi taraflar arasında güvenin iyice azaldığına işarettir (Anon, 2019m).

Harekatın 4. gününde bir muhalif grup PYD sahasından hızla geçerek M4 yoluna inmiş ve yolu kesmiştir. TSK da ardından gelerek M4'de tahkimata başlamıştır (Anon, 2019ay). 12 Ekim'de TSK, (henüz PYD'nin elinde olmasına karşın) Rasulayn ilçe merkezinin kontrol altına alındığını duyurmuş, (Anon, 2019m), ertesi gün de Tel Abyad SMO güçlerinin eline geçmiştir (Anon, 2019ax).

Harekatın hızlanması üzerine Başkan Trump, Suriye'nin kuzeyindeki ABD askerlerinin çekilmesini emretmiştir. ABD Savunma Bakanı Esper, BPH nedeniyle "bölgedeki durumun ABD ordusu açısından savunulamaz hale geldiğini" ve çekilmenin ihtiyaten yapılacağını belirtmiştir (Oğuz, 2019).Amerikan yönetimi bu aşamada, Türkiye'nin harekat planlarının kendilerine başta söylenenden farklı bir yöne gittiğini bildirmiş ve bu durumun askerlerini kuzeye hareket eden Suriye-Rusya ordusu ile güneye doğru ilerleyen Türk ordusu arasında bıraktığına" işaret etmiş, PYD'nin Şam yönetimi ve Rusya'yla anlaştığını bildirmiştir (İleri, 2019c).

ABD'li Savunma Bakanı, "Bu son derece felaket bir durum. Bu duruma Türklerin Cumhurbaşkanı Erdoğan yol açtı" sözleriyle Ankara'ya öfkelerini gös-

termiş, “Son 24 saatte öğrendik ki olası niyetleri, saldırılarını ilk başta planladıklarından daha güneye indirmek ve Batı’ya da yayılmak.” Demiştir (Anon, 2019q). Amerikan Savunma Bakanı’na göre yine, Türkiye’yle müzakere yolundayken Ankara yeni bir hedef açıklamıştır (İleri, 2019c).

Esper’in sözünü ettiği harekatın genişleme meselesinin, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın TSİ gündüz sözünü ettiği 32 kilometre derinlik ve 444 kilometre genişlik demeci olduğu anlaşılmaktadır. Erdoğan, harekata ancak bu alanın temizlenmesiyle nokta konabileceğini söylemiştir. Irak sınırından batıya doğru 444 kilometre ölçüldüğünde ucu Bab’a dayanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin harekat planına Münbiç’in dahil edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim harekatın düğüm ve dönüm noktası Münbiç olmuştur. 8 Ekim 2019’dan itibaren TSK ve SMO güçleri, FKH-Münbiç cephe hattını oluşturan Sacu Çayı’nda tahkimata başlamıştır (Harekata katılan Suriye Milli Ordusu Komutanlarıyla Görüşme, 2020). Amerikan Savunma Bakanı Esper’in, Türkiye’nin harekat planlarında değişiklik gözlemlediklerini söylemesi, bu saha istihbarıtına dayanmış olmalıdır.

ABD, tüm uyarılarına rağmen Türkiye’nin bir şekilde Münbiç’e girmeye niyetlendiğini anlaması üzerine 13 Ekim günü Sacu Çayı hattındaki yani ilçenin kuzeyindeki askerlerini geri çekmeye başlamıştır. Amerikan ordusu 15 Ekim’de Münbiç merkezden çıkmaya başlamıştır (Anon, 2019f). İlginç olan, Türkiye’nin önünün açıldığı zannedilen o anlarda, 13 Ekim ve 15 Ekim tarihlerinde neredeyse birkaç saat arayla Amerikan askerlerinin çıktığı sahaya rejim askerlerinin ayak basmasıdır. Bu kadar kısa bir arayla ikame edilmeleri Amerikan ordusunun bunu rejim ordusuyla doğrudan ya da PYD üzerinden koordine ettiği fikrini vermektedir. Nitekim, PYD Ferhat Abdi Şahin, Trump’la görüşüp örgütün Rusya ve rejimle iş birliği yapmasında sakınca bulunmadığı yönünde ABD Başkanı’ndan teyit aldığını söylemiştir (Anon, 2019ai).

Türkiye, rejim ordusuyla çatışmaya karar vererek 14 Ekim 2019 akşamı SMO unsurlarıyla beraber Sacu Çayı üzerinden Münbiç sahasına geçmiştir. Birkaç köy alınmış ve rejim unsurlarıyla çatışılıp bir tank ele geçirilmiştir (Harekata katılan Suriye Milli Ordusu Komutanlarıyla Görüşme, 2020).

Kobani’ye de 13 Ekim’de rejim güçleri girmiştir. ABD askerleri rejim güçleri gelince kadar burada beklemiş, adeta ilçeyi Türklere vermemek için rejime devretmişlerdir. 3 gün sonra da Rus askeri polisi Kobani’ye yerleşerek rejim güçlerine kalkan olmuştur (Harekata katılan Suriye Milli Ordusu Komutanlarıyla Görüşme,

2020). Oysa SMO grupları Kobani'ye girmek için hamle yapmış, içerdeki Amerikan güçleri Türkiye'ye, bunların durdurulmaması halinde havadan vurulacaklarını söyleyip hamleyi durdurmuştur (Regan and Diamond, 2019).

Rusya Federasyonu Suriye Özel Temsilcisi Aleksandr Lavrentyev, 15 Ekim sabahı, Türkiye-Suriye sınırının güvenliğinin rejim güçlerinin sınır boyunca yerleştirilmesiyle sağlanması gerektiğini söylemiştir. Lavrentiev'e göre, Türkiye'nin harekatı Kürtlerin Şam'la diyaloğa girmesine neden olmuştur. Rusya, bu görüşmelere arabuluculuk yapmıştır. Putin'in temsilcisi dozu yükselterek, "Türkiye'nin Suriye operasyonu kabul edilemez, bu konuda Moskova ve Ankara arasında anlaşma yapılmadı" demiştir (Anon, 2019bh). Böylece Rusya, Türkiye'nin Münbiç ve Kobani hamlelerini kesmiştir. Türkiye'nin Münbiç hamlesi, TSK ve SMO karşısında direnemeyecek rejime kalkan olmak için Rus askerlerinin 15 Ekim'de Amerikan ordusunun boşalttığı üsse konuşlanıp cephe hattı civarında devriyeye çıkması ve Putin'in aynı gün Cumhurbaşkanı Erdoğan'la yaptığı telefon görüşmesiyle durmuştur (Harekata katılan Suriye Milli Ordusu Komutanlarıyla Görüşme, 2020).

Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın, Rusya'nın hamlesinden duyulan rahatsızlığı üstü kapalı şekilde dillendirerek, "Yani orada (Münbiç'te) Amerikan bayrağının yerine Rus bayrağının geçip, PYD'nin, YPG'nin, bir başka gücün himayesi ya da kontrolü altında olması bizim için kabul edilebilir bir şey değildir. Şu anda PYD'nin yapmaya çalıştığı şey de tam da budur işte, rejim ile anlaşarak Rusları yanlarına alarak orada yeni bir oyun kurmaya çalışıyorlar. Bunun gerçekleşmeyeceği çok açık." demiştir (Anon, 2019ad).

Harekatın gelişimi sırasında Avrupa'nın yaptırım tehditleri de artmıştır. Harekatın durdurulmasını isteyen Fransa, sahada kullanılma ihtimali olan silahların Türkiye'ye satışını durdurmuştur. Almanya da benzer bir karar almıştır (Özcan, 2019). AB harekatı kınamayı sürdürmüştür (Çetin, 2019b). İngiltere her ne kadar AB düzeyinde bir silah ambargosu kararı çıkmasını engellemiş ve Türkiye'nin bazı endişelerine hak vermişse de Fransa ve Almanya gibi harekatta kullanılması muhtemel silahların satışını askıya almıştır (Salcı, 2019). Mısır, Arap Birliği'ni harekete geçirmiş, 10 ülkenin dışişleri bakanı düzeyine katıldığı bir toplantıda Türkiye aleyhinde bir sonuç bildirisi çıkartmıştır (Anon, 2019ae).

Ankara, ABD'nin tehditleri ağırlaşana kadar, Avrupa ve Arap ülkelerinden gelen tepkileri göz ardı edebilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan da bazı Arap ülkele-

rini kast ederek “topunuz bir araya gelseniz bir Türkiye etmezsiniz” diyerek girişimleri ciddiye almadıklarını gösterirken, (Alyanak, 2019). Batı’daki yaptırım girişimlerini “sürecin nüktesi” şeklinde nitelemiştir. Erdoğan’ın rahat görünmesinde, Başkan Trump’ın Türkiye’yi daha fazla sıkıştırmayacağı öngörüsü etkili olmuş gibidir. Zira, Erdoğan kendisiyle 13 Kasım’da görüşmek üzere sözleşmiştir (Anon, 2019a).

Başkan Trump ise bir sürpriz daha yapıp, harekatın durdurulması için kendi kurumlarına yetki vermiştir. Beyaz Saray gerekçesini, harekatın DEAŞ'ı yenme kampanyasını baltalaması, sivilleri tehlikeye atması, bölgedeki barış, güvenlik ve istikrarı tehdit etmesi şeklinde gerekçelendirmiştir. Yönetim, 3 Türk bakan ile 2 bakanlığı yaptırım listesine almıştır (Anon, 2019c). Trump, çelik tarifelerinin yüzde 50'ye kadar artırılacağını, yine yaptırım kapsamında bazı kişilere de yaptırım uygulanacağını ve yaptırımları içeren kararnameyi en kısa sürede imzalayacağını ilan etmiştir. Daha ileri gidip Türk liderlerin tutumunun sürmesi halinde Türkiye ekonomisini çabucak mahvetmeye tam olarak hazır olduğu ifade etmiştir (Anon, 2019bc)

Öte yandan, ABD yönetimi askeri kalemleri yaptırım kararının dışında tutarak Türkiye ile kırılmaya gidecek bir zorlamadan kaçınmıştır (İleri, 2019e). Ancak Amerikalı yetkililer krizin aşılmaması halinde yaptırımların artacağını basın üzerinden de iletmeyi ihmal etmemiştir (Anon, 2019bq). Her ne kadar yaptırımlar çerçevesinde olmasa da Halkbank konusunda ABD’de yargı süreci başlatılması (Anon, 2019ah) da Amerikan yönetiminin Türkiye üzerindeki muhtelif baskılar uygulayabileceğine işaret etmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD’nin yaptırımlarına karşın harekatın süreceğini ilan etmiş, 444 kilometre genişliğinde ve 32 kilometre derinliğinde güvenli bölgeyi Trump’ın kendisine bizzat ifade ettiğini anımsatmıştır. Erdoğan, ABD’nin ateşkes ve müzakere zorlamasına, örgütün söz konusu alandan o gece (16 Ekim) çıkması halinde harekatın sonlanacağı çıkışıyla yanıt vermiştir (Anon, 2019bd).

Başkan Trump, ortakları PYD’nin rejim ve Rusya’yla işbirliğine girmesine "Kürtler melek değil, PKK, DEAŞ'dan daha kötü" mesajıyla (Anon, 2019be) karşılık vermiş ve “İyi şanslar” dilemiştir (Baykan and Allahverdi, 2019). ABD ordusu Trump kadar rahat değildir. Suriye’nin kuzeyinden çekilme sürecinin ABD’nin ye-

rel ortaklarında güven kaybına yol açması nedeniyle, Deyrizor'da Amerikalı komutanlar aşiretleri toplayıp en azından petrol ve gaz yataklarıyla bilinen bu ilden çekilmeyeceklerinin güvencesini vermiştir (Misto, 2019b).

BPH'de Kobani ve Münbiç'te yapılmaya çalışılan hamlelerin ABD'nin ekonomik yaptırım tehditlerine ve Rus askerlerinin ortaya çıkan boşluğu doldurma taktiklerine takılmasıyla ortaya çıkan yeni resim, Amerikan Kongresi'nin Başkan Trump üzerinde tüm gücüyle bastırması (Anon, 2019g) ve Beyaz Saray'ın Türkiye'ye sunduğu yeni teklifle son halini almıştır. ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence ve Dışişleri Bakanı Pompeo'nun Ankara'da Cumhurbaşkanı Erdoğan'la müzakere ettikten sonra ortaya çıkan anlaşmanın öne çıkan maddeleri şöyledir (Durul et al., 2019) :

- Her iki taraf Türkiye'nin, YPG ağır silahlarının toplanması ve YPG tahkimatları ile tüm muharip mevzilerinin kullanılmaz hale getirilmesi dahil, milli güvenlik kaygılarının giderilmesini teminen bir güvenli bölge kurulmasının devam eden önemi ve işlevselliğinde mutabık kalır.

- Güvenli bölge, evvelemirde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kontrolünde olacak ve her iki taraf, güvenli bölgenin her veçhesiyle uygulanmasında eşgüdümü artıracaktır.

- Türk tarafı Barış Hınarı Harekatı'na, güvenli bölgeden YPG'nin 120 saat içinde geri çekilmelerini teminen ara verecektir. Barış Pınarı Harekatı, bu geri çekilmenin tamamlanmasını müteakip durdurulacaktır.

- Barış Pınarı Harekatı'na ara verildiğinde ABD'nin harekat nedeniyle getirdiği yaptırımlar kaldırılacaktır.

Anlaşmada, mutabakat ve eylemlerin kapsayacağı bölgenin büyüklüğü ya da koordinatları verilmemiş, Kobani ve Münbiç'in durumuna değinilmemiştir. Pence ise Türkiye'nin Kobani'ye askeri müdahalede bulunmayacağını söylemiştir (Anon, 2019aq). Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ise istediklerini aldıklarını ancak 120 saatlik sürenin ateşkes olmadığını, anlaşmanın maddeleri yerine gelince harekatı durduracaklarını söylemiştir. Çavuşoğlu'na göre ABD, BPH'nin ve hedeflerinin meşruiyetini kabul etmiş olmaktadır; Kobani ve Münbiç konuları da buralara Rus askerleri girdiği için artık Moskova yönetimiyle konuşulacaktır. Çavuşoğlu, Türkiye'nin 444 genişlik, 32 kilometre derinlik hedefi uyarınca hem Rusya hem ABD'yle görüştüğünü bildirmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 18 Temmuz'da, ABD'nin verdiği 120 saat sözünü tutamaması halinde harekatın kaldığı yerden devam edeceğini ilan etmiştir. Erdoğan, gelinen noktanın devletler açısından ne zafer ne mağlubiyet olduğunu ama terör karşı bir zafer olduğunu belirtmiş öte yandan Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir sayfa ve milat olması arzusunu paylaşmıştır (Türkten, Kaplan, and Gündoğmuş, 2019). Ankara'nın BPH'de varılan uzlaşma sonrasında ABD'yle çok boyutlu ilişkilerde ivme yakalama beklentisi açıkça görülmektedir. Türkiye-ABD anlaşması PYD'nin bölgeden çekilmesinden sonra TSK varlığının devam edip etmeyeceğine dair bir hüküm içermese de bunun aksi bir hükmü de içermemesi, Türk ordusu ve SMO'nun hareket sahasında kalacağı şeklinde yorumlanmıştır.

Avrupa Birliği ise beklentisini, anlaşma sonrasında Türkiye'nin harekat bölgesini tümüyle terk etmesi şeklinde konumlandırmıştır. AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, "Sözde ateşkese gelince, bunu beklemiyorduk. Zaten bu ateşkes de değil, Kürtlere silah bıraktırma. Kararlı olmamız gerekiyor. Türkiye'ye askeri operasyonunu tamamen sonlandırma, askerlerini çekme ve uluslararası insancıl hukuka saygı duymaya yönelik çağrılarımızı yineliyoruz. Bu beklentimiz Erdoğan-Pence anlaşmasıyla karşılanmıyor." açıklamasında bulunmuştur.

Türkiye-ABD anlaşmasında örgüten "güvenli bölge"yi terk etmesi için verilen süre işlerken, PYD mensupları Rasulayn'ı terk etmiştir. Rasulayn'da kontrol BPH devam ederken değil harekat sonrası yapılan anlaşmanın ardından sağlanmıştır (Harekata katılan Suriye Milli Ordusu Komutanlarıyla Görüşme, 2020).

Türkiye, ABD'den 3/4 gün sonra, harekat sahası olarak hedeflenmiş alanın Münbiç ve Kobani ilçelerine Rus askerlerinin girmesi ve BPH'nin Rusya'yla uzlaşma sonucu başlatılmış olması gibi nedenlerden ötürü Moskova yönetimiyle durumu gözden geçirip bir anlaşmaya varmıştır.

Buna göre (Anon, 2019bi);

- Tel Abyad ve Rasulayn'ı içine alan 32 km derinliğindeki mevcut Barış Pınarı Harekatı alanındaki yerleşik statüko muhafaza edilecek
- Rus askeri polisi ve Suriye rejimi sınır muhafızları, BPH'nin dışında kalan Türkiye-Suriye sınırının Suriye tarafına, YPG unsurları ve silahlarının Türkiye-Suriye sınırından itibaren 30 km'nin dışına çıkarılmasını temin etmek üzere girecektir.
- Münbiç ve Tel Rıfat'tan bütün YPG unsurları silahlarıyla birlikte çıkarılacaktır

- BPH’nin batı ve doğusunda, 10 km derinlikte Türk Rus ortak devriyeleri başlayacaktır

Taraflar, 150 saat içinde Rus askeri polisi ve Suriye rejiminin harekete geçip PYD unsurlarını ilgili yerlerden dışarı çıkarmasında anlaşmış, BPH’nin batı ve doğusunda örgütün bulunduğu yerlerin gözlenmesi için de Kamışlı hariç tutulmak üzere 10 kilometrelik bir derinlikte devriye mekanizması kurmuştur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, anlaşmayı tarihi bir mutabakat olarak nitelemiştir (Anon, 2019aa). Milli Savunma Bakanlığı da 23 Ekim 2010 tarihinde "Yeni bir harekat icra edilmesine gerek kalmamıştır" duyurusu yapmış, ABD’yle yapılan anlaşmaya ilişkin de 120 saatlik sürenin sonunda ABD tarafından PKK/YPG'nin bölgeden çekilmesinin tamamlandığının bildirildiği belirtilmiştir (Özer, 2019). Açıklamada, çekilmenin tamamlandığının Türkiye tarafından tespit edildiğinin değil de ABD tarafının yaptığı bildirimin anımsatılması dikkat çekicidir. Putin’in Türkiye’ye “"Biz YPG/PKK'ya güçlü ültimatom vereceğiz. Çekilmezse siz gereğini yaparsınız."’ şeklinde söz vermesi Türkiye’nin durumu hazmetmesine yardımcı olmuş gibidir (Anon, 2019n).

BPH’nin doğu ve batısında PYD’nin elinde bulunan alanda Türkiye ile Rusya’nın yapması kararlaştırılmış ortak devriyeler 23 Ekim 2019’da başlamıştır (Cura,2019a). Aynı gün ABD yönetimi de Türkiye’ye harekat sırasında başlattığı yaptırımları kaldırmıştır (Baykan and Çopur, 2019b).

Türkiye, gerek diplomatik ve askeri iletişim kanalları gerek Rusya’yla yapılan ortak devriye gibi bazı mekanizmalar üzerinden, ABD ve Rusya’nın anlaşmaları yerine getirmesi için çaba sarfetmiştir. Ancak ne Rusya ne de ABD verdikleri sözleri tutmamış, PYD BPH sahası dışındaki pozisyonunu korumuştur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD ve Rusya’nın mutabakata uymaması halinde harekatın yeniden başlatılabileceğini bildirmiştir (Anon, 2019x). Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu da 3 gün sonra, mutabakatın tam gereği yapılmadığı için “gereğini yapmak”tan bahsedip Moskova’ya mesaj vermiş, Rusya Savunma Bakanlığı ise Ankara’ya askeri eyleme geçme düşüncesi gibi gerilimi artıracak durumlardan kaçınmayı tavsiye etmiştir (Yüzbaşıoğlu and Demirci, 2019).

3.3.4 Değerlendirme

2016 ağustosundan itibaren askeri yollarla PYD’yi geriletmeye çabalayan Türkiye, örgüte asıl sıklet merkezi kuzeydoğu Suriye’de darbe indirebilmek ve mül-

teci iskan soruna imkan geliştirebilmek için uluslararası konjonktürde fırsat kovalamış, ortaya çıkan fırsatın sınırları içerisinde BPH'yi icra etmiştir. Türkiye açısından Suriye sahasının iki ana değişkeni ABD ve Rusya'nın politikaları belirleyici olmuştur. ABD Başkanı Trump'ın ülkesinin kurulu nizamıyla çatışarak Suriye'den asker çekme düşüncesinde ısrar etmesi, Türkiye için fırsat kapısını açmıştır. Rusya'nın ABD nüfuz bölgesini hedef alan harekata desteği ise asıl itici güçtür.

Rusya'nın temel hedefi, Fırat Nehri'nin doğusunda PYD üzerinden büyük bir nüfuz sahasına kavuşan ABD etkisinin azaltılabilmesidir. Hedefe giden yol ise PYD'nin zayıflatılmasından geçmektedir. Moskova yönetimi, IŞİD ortadan kalktıktan sonra ABD'nin PYD hakimiyetini pekiştirecek siyasi ve ekonomik projeler peşinde olmasından endişelidir. Yani Türkiye için PYD'nin zayıflatılması doğrudan hedef, Rusya içinse ABD'nin geriletilmesi hedefi için PYD'nin zayıflatılması bir araçtır.

Amerikan yönetimi, Türkiye'nin 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve akabindeki Fırat Kalkanı Harekatı sonrası Rusya'ya kaydığından ve ikili ilişkilerdeki kabarık sorunlar listesi nedeniyle onu kaybetme endişesi içinde olmuştur. Bu nedenle Ankara'yı sert tehditlerle durduracak araçlara başvurmak için acele etmemiştir. Halihazırda, Başkan Trump da Türkiye'nin ABD ordusunun işlerini üstlenecek olmasına bel bağlamış göründüğünden, Ankara BPH'ye başlarken karşısında keskin bir ABD meydan okuması yoktur. ABD, Türkiye'nin Münbiç ve Kobani için de harekete geçmesi karşısında rest çekme pozisyonuna girmiş görünmektedir.

Türkiye'nin harekatı, bazı amaçlara ulaşmıştır ancak "söylem bazında kovaladığı hedef"e varamadan durmuştur. Hedeflenen 444 kilometrelik hat, batıda Münbiç'ten başlayıp Kobani'yi veyahut Kobani'yi Türkiye sınırına sıkıştıracak şekilde güneyinden geçip Tel Abyad-Rasulayn üzerinden devam ederek Kamışlı'dan Irak sınırına varmayı öngörmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD'yle yaptığı anlaşma Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylediği gibi ne zafer ne mağbuliyettir. Ankara'nın anlaşma yaparak durmayı tercih etmediği kuşku götürmemektedir. Zira Türkiye daha önce ABD'yle Münbiç mutabakatını yapmış hiçbir sonuç elde edememiştir. Ankara'da ABD'ye güvensizlik had safhadayken yeni bir anlaşmanın güven ve umut vermesi beklenmemiştir.

Harekatın durdurulmasında, ABD'nin yaptırımlar başlatması ve Türk ekonominin darbe alma tehlikesinden belki daha etkili olan şey, ABD ile Rusya'nın perde arkasındaki işbirliğidir. ABD askerleri, Münbiç ve Kobani'den çıkmak için

rejim güçleri ve Rus askerlerinin gelmesini beklemiştir. Amerikalılar, bir anlamda Türkiye'nin bu iki ilçeyi ele geçiremeyeceğini garantiye almıştır. Rejim güçleri ve Rus askerlerinin Münbiç ve Kobani'ye girse de sembolik varlık göstereceği, kontrolün yine PYD'de kalacağı gerçeği ABD'li yetkililerce uygun görülmüş olmalıdır.

BPH'yle başlayan toprak hakimiyeti kaymalarında, Münbiç, Kobani, Tel Abyad ve Rasulayn'ın ABD'nin nüfuz alanından çıkması Rusya'nın en somut kazanımıdır. Münbiç ve Kobani, Rus ve rejim güçlerinin kontrolüne girmese de ayak basmış olmaları hakeza kazanımdır. PYD, Türkiye'ye karşı bu alanda ABD'nin değil Rusya ve rejim korumasına ihtiyaç duyacaktır. Türkiye ve Rusya hatta rejim açısından durumun adını koymak gerekirse, taraflar bir fırsat paylaşımı yapmıştır. Rusya'nın pozisyonu, beklendiği üzere Türkiye'ye alan kazandırmak değil, ABD nüfuzunu dolayısıyla PYD'yi geriletip rejimin ve kendisinin yaşam alanını genişletmektir. Rusya, BPH'nin ABD'nin siyasi ve askeri prestijini azaltması anlamında da kazançlıdır. Amerikan etki alanı ABD'nin müttefik ülkesi tarafından dahi olsa delinmiştir. PYD'nin dokunulmaz, ABD'nin de tüm "tehdit"leri engelleye muktedir bir büyük güç olmadığı algısı, Türkiye'nin üçüncü kez doğrudan askeri güç kullanmasıyla pekişmiştir. BPH, Türkiye-Rusya arasında güven ilişkisinin vadesinin bir anda kısalabildiğini de göstermiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kobani ve Münbiç konularında Putin'den söz aldığını ima etmiştir. Buna rağmen Rusya, iki noktaya rejim ordusunu ve kendi unsurlarını yerleştirerek konuyu kapatmıştır. Bu anlamda Kremlin, ABD'nin önüne Türkiye sürmüş ve pastadan kendi payını doğrudan almıştır. Rusya, Suriye dosyasında Türkiye için ABD'nin alternatifi değil daima öncelik olmak istemiş, Türkiye'nin ABD'yle yakınlaşmak için fırsat kollamasını dikkatle izlemiş, gerektiğini de memnuniyetini sert işaretlerle vermiştir.

Rusya, Ankara ile Şam yönetimleri arasında doğrudan ilişki kurulması için oldukça ısrarcıdır. Rusya'nın öne sürdüğü Adana Mutabakatı ise Türkiye'nin Suriye kaynaklı terör sorunlarına tek taraflı değil Şam yönetiminin işbirliğiyle müdahalesini öngördüğü için Türk yetkililerce gündeme alınmamaktadır. Türk yöneticiler, rejimle çok gerekli durumlarda Rusya üzerinden dolaylı temas kurulduğunu belirtmektedir. Yine de Rusya'yı tamamen refüze etmemek adına MİT Başkanı Hakan Fidan'ın rejimin en üst istihbarat yönetici Ali Memluk'la Rusya'da görüştüğü basına düşmüştür. Türk istihbaratı, BPH harekat planlarını Rusya üzerinden rejimle de istişare etmiş ve bir uzlaşma noktası bulmuştur. Ancak harekat başladıktan sonra,

şartlar aniden ve köklü şekilde değişince, uzlaşının ne kadar hükmünün kaldığı bilinmemektedir (Bir Türk İstihbarat Kaynaklarıyla Görüşme, 2020).

ABD'nin BPH sırasındaki tutumu, lider ve devlet düzeyinde ayrışmıştır. Ama sonuçta, ABD'nin dışardan bakıldığında tutumunun ilk evresi, Türkiye'yi cesaretlendiren tepki eksikliğidir. Ankara'nın tazyiği neticesinde ABD yaşamsal darbe almayacağını düşündüğü bir harekatın başlamasına bir yönüyle sebep olmuştur. ABD kurumları harekatı desteklemediklerini dillendirse de keskin itirazlar çıkmamıştır. Kuşkusuz bunda Trump'ın duruşu etkilidir. Türkiye BPH'nin hemen başında ABD sistemindeki dağınıklıktan istifade etmiştir ancak ABD'nin kandırıldığı hissine kapılması yani Türkiye'nin harekatın çıtasını yükseltip Kobani ve Münbiç'in de peşinde olduğuna kanaat getirmesiyle tablo değişmiştir. Amerikan sistemi Türkiye'yi durdurmak için güç ve görüş birliğine varmıştır. Dolayısıyla ABD'nin tutumunun ikinci evresi, Türkiye'yi tehditle caydırmadır.

ZDH'de Afrin'deki askerlerini çekerek PYD'yi cezalandıran Rusya, harekatı Afrin'le sınırlayıp Türk güçlerinin Tel Rıfat'a yönelmesine izin vermemiş PYD'yi o noktada korumuştur. Aynı şekilde Münbiç ve Kobani'ye yönelen Türkiye'yi bundan alıkoymuş, ABD'nin koruma kapasitesinin kırıldığını gören PYD'ye her zaman Rusya'yı hesaba katması ve hatta karşısına almaması gerektiğini öğretmiştir.

Türkiye'nin Suriye'de doğrudan askeri güç kullanımlarında Rusya'yla yürüttüğü ilişkinin terazisinde, bir kefede PYD varsa diğer kefede İdlib vardır. Rusya, 31 Ağustos 2019 tarihinden sonra İdlib'e saldırıları minimize ederek, Türkiye'nin tüm ilgisini Fırat Nehri'nin doğusunda ABD ve PYD'yle girdiği gerilim ve çatışma hazırlığına odaklamasını teşvik etmiştir. Rusya'yı İdlib'den uzaklaştırabilmede, ZDH'den sonra Fırat Nehri'nin doğusunda Rusya'yla bir fırsat paylaşım alanı açmak Ankara'ya nefes aldırmıştır. Türkiye'nin ABD'yle karşı karşıya gelmesi adeta, Rusya'nın İdlib'de Ankara'yı daha da zora sokmamak için kabul ettiği tek mazerettir.

Genel anlamda, Türkiye'nin Suriye dosyasında Rusya'yla işbirliğini artırmasında Batı'nın PYD'ye desteği en önemli etken olmakla birlikte, İdlib'de Batılı güçlerin Rusya'yı zapt etmek için yeterli isteği göstermemesi de en az onun kadar belirleyicidir. Türkiye, İdlib'de Rusya'yla baş başa kaldığında Batı'nın büründüğü sessizliği delmek ve diplomatik destek girişiminde bulunmaları için göç dalgasını Avrupa'ya yönlendirme tehdidine başvurmak zorunda kalmıştır (Anon, 2019t).

Türkiye, Astana süreciyle Rusya, Şam yönetimi ve İran'ın taarruzlarını durduramamış sadece yavaşlatmış, geciktirmiş ya da erteletmiştir. Zira Rusya, Astana platformunun devreye sokulmasından sonra da rejime geniş toprak parçaları kazandırmış, sivil kıyımı yaşanan saldırılar yürütmüştür. Tüm gerginliği azaltma bölgelerini yutmuş, İdlib için geri sayımı geçmiştir. Öte yandan, Rusya'nın Şam yönetimine telkinde bulunmaması nedeniyle siyasi çözüm sürecinin tek unsuru Anayasa (yazım) Komitesi çalışması başlamamıştır.

İdlib, Türkiye'nin desteklediği rejim karşıtı ve muhalif bazı grupların hakimiyet sahası kaybetmesinin ötesinde, Türkiye'nin iç dinamiklerinin kaldıramayacağı bir mülteci akını potansiyeli sunmasından ötürü Ankara'nın yumuşak karnıdır. 3-4 milyonluk İdlib nüfusunun adım adım kuzeye Türkiye sınırına itilmesi, saldırıların ortaya çıkardığı insani trajedileriyle beraber büyük endişe kaynağıdır. Rusya'nın İdlib planlarını küçük gecikmelerle uygulamaya devam ettiği gerçeği, Türkiye'ye yakın zamanlarda büyük göç hareketlerinin yaşanacağı anlamına gelmektedir. Bu tablo, Türkiye'yi kuzey Suriye'de sürdürülebilir ve sığınmacılar için çekim gücüne sahip bir güvenli bölge iskan hattı kurma baskısına maruz bırakmaktadır.

Dolayısıyla, güvenli bölge meselesi, PYD'ye müdahale bahanesi olmanın ötesindedir. Türkiye iç kamuoyu Suriyeli sığınmacıları sorunlaştırma eğilimi gösterirken, karar alıcıların böylesi bir iç dinamiği göz ardı etme lüksü bulunmamaktadır. Hükümet, Rakka ve Deyrizor sahalarında alan kazanılması halinde Türkiye içinden yaklaşık 2 milyon sığınmacının çıkartılmasını gündemine almıştır. İlerleyen zamanda, İdlib'de nüfus sıkışması krizi ortaya çıkması halinde, BPH sahasının tüm maddi güçlüklere rağmen yeni iskan alanı şeklinde de değerlendirilmesi gündeme gelebilecektir. Zira, Türkiye iç kamuoyu İdlib kaynaklı göç dalgasına, iktidarı zorlayacak tepkiler verebilir. Dolayısıyla BPH'de Türkiye'nin birinci önceliği Türkiye içine sirayet edecek bölücü tehdit algıladığı PYD'yi geriletmekse, ikinci hedefi Türkiye'deki mültecilerin Suriye topraklarına döneceği bir alan açmak en azından buna zemin oluşturmaktır.

Hükümetin önünde mevcut sığınmacıları Batı'nın ekonomik desteğiyle Türkiye'de "misafir etmek" ile Batı+Körfez ülkelerinin fonlarıyla büyük bölümünü Suriye'de inşa edilecek yerleşimlere kaydırmak şeklinde iki seçenek var gibi görünse de Hükümet için yalnızca ikinci seçenek makuldür. Zira, mültecilere ekonomik destek bulunsa dahi bu iç kamuoyunda Suriyelilere ayrıcalık yapıldığı zannını artırıp

toplumsal huzursuzluğu kabartma riskini sürdürmektedir. "Türkiye'de yoksul kesimler ve dar gelirli vatandaşlar varken Suriyelilere kaynak ayrılamaz" itirazının genişlemesi, Hükümetin halk desteği kaybetme endişesine sevk etmektedir. Bazı büyükşehir belediyelerinin kaybedilmesinin ardından sığınmacılara yönelik başlatılan uygulamalar buna işarettir.

Daha kötüsü, Şam yönetimi ülke dışına kaçanların tamamına yakınının muhalif kesime mensup Sünni aileler olduğunda hareketle bunların ülkeye dönüşünü arzu etmemektedir. Rusya'nın baskıları ve UNCHR'nin desteğiyle Ürdün'den ülkelerine geri dönmeye teşvik edilen vatandaşların bir bölümünün doğrudan gözaltına alınması Şam yönetiminin geri dönüş konusuna hazır olmadığını ya da tamamen isteksiz olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Suriyelilerin ülkelerine dönüşü, çatışmalar sona erse dahi mümkün olmayabilir. Tüm sivil ve ekonomik altyapısı tahrip olmuş bir ülkeye kaç kişinin dönmek isteyebileceği tartışma konusudur. Sonuç olarak Türk hükümeti, kalıcı hale gelmek üzere olan bir Suriyeli sığınmacı toplumu karşısında arayış içindedir. Güvenli bölge meselesi siyasi, askeri ve ekonomik anlamda büyük maliyet, zahmet ve hatta imkansızlıklar içerse de hükümet için tek seçenek gibi görünmektedir.

BPH, ne ABD ne de Rusya'nın sonuna kadar güvenilemeyecek güçler olduğunu göstermiştir. FKH sırasında ABD Türkiye'nin PYD'yi vurmasından hemen sonra müdahale edip sonuç almıştır. Ancak ABD yönetimi Türkiye'yi ZDH'de durdurmamıştır. Rusya da aynı şekilde Afrin'den askerini çıkartıp PYD'yi yalnız bırakmıştır. PYD için BPH'de Türkiye'nin önünü Rusya açmış ve sonra Rusya kapatmış, ABD blokajı sonradan gelmiştir. Örgüt, ZDH sırasında Afrin'i rejim güçlerine devretmeyi son ana kadar kabul etmemiş, rejim de örgütün darbe alıp zayıflamasını tercih etmiştir. Ancak BPH sırasında bu sefer örgüt, rejim ve Rus askeri varlığından yararlanarak bir şekilde Kobani ve Münbiç'te tutunabilmiştir. Rusya, rejim ile örgütün arasını bulup, ABD'yi gerileten Türkiye'ye de daha fazla alan açmayacak bir mutabakatı hazırlamıştır. Yine de PYD ile rejim arasında nihai uzlaşma sağlanamamıştır (Kako, 2019).

3.4 Bahar Kalkanı Harekatı (Şubat 2020)

İdlib, rejim ve destekçileri için, muhaliflerin ülke genelinde kırılan direnişlerinden geriye kalan neredeyse tek ve en esaslı tehdittir. Suriye-Türkiye sınırında Hatay'ın karşısındaki topraklarda yer alan İdlib, Zeytin Dalı Harekatı sahasına (Afrin) komşudur. İdlib'in konumu, Rusya'ya ait Hımeymim Üssü ile rejimin kalpgahı

Lazkiye'ye erişimi yanında muhaliflerin ya da rejim karşıtı grupların elindeki sivil alanların batıdan Fırat Nehri'ne kadar bütünlük kurabilmesi açısından ehemmiyete sahiptir. İdlib'deki rejim karşıtı direniş, devamlılığı açısından Türkiye hinterlandı avantajından çokça istifade etmiştir. İdlib, geleneksel Sünni muhafazakarlığına Hama'yla beraber en güçlü ev sahipliği yapan illerindendir.

İç savaştan öncesi nüfusu yaklaşık 2 milyon olan il nüfusu iç savaşın başında 1,2 milyona gerilerken sonrasında diğer bölgelerden kaçanların da sığındığı bir alana dönüşüp 4 milyona yaklaşmıştır (Suriye Müdahale Koordinatörlüğü Müdürü Muhammed Hallaj'la Görüşme, 2020).

Rusya, İran ve Şam yönetimi, Türkiye'yle 2016'dan sonra girdikleri Astana formatı angajmanında toprak kazanma sürecinde rejim karşıtı grupların kalesi İdlib'i en sona bırakmıştır. Mayıs 2017 toplantısında muhaliflerin kontrolündeki toprak parçalarını içine alan 4 gerginliği azaltma bölgesi oluşturulmuştur. İdlib çevresi, Humus'un kuzeyi, başkenti Doğu Guta kesimi ve ülkenin güneyinde Dera ve Kuneytra'yı kapsayan 4 bölgeden ilki hariç 2018 sonbaharına kadar Rusya'nın hava desteği sayesinde karadaki rejim ordusu ve İran destekli güçlerce ele geçirilmiştir.

Rejim ve müttefiklerinin İdlib'e yoğunlaşması üzerine Türkiye durumu yeniden kontrol altına alabilmek için Rusya'yla 2018 eylülünde Soçi'de ek mutabakata varmıştır. Mutabakat, cephe hatlarındaki ağır silahların çekilmesini öngörmüştür. Ancak taraflar birbirlerini buna uymamakla suçlamış, Rusya hava güçlerinin de katılımıyla rejim güçlerinin özellikle sivil yerleşimlerde saldırılar ve toprak kazanımları yeniden başlamıştır. Her saldırı dalgası Türkiye'ye sınırı istikametinde kuzeydeki güvenli alanlara sivil göçünü tetiklemiştir. Rusya'nın temel argümanı, Türkiye'nin ilk Astana toplantısından bu yana ılımlı muhalifler ile radikalleri ayrıştırma taahhütleri vermesine karşın bunu yapmadığı ve İdlib'in tümüyle radikallerin hakimiyetine girdiğidir.

Rusya ve rejim güçlerin İdlib çevresindeki saldırıları Mayıs 2019'da kara harekatına ve hızlı bir toprak kazanımı ile sivil nüfus göçü meydana gelmiştir. Yalnızca 2019 yılı içinde İdlib içinde Türkiye sınırına doğru yer değiştirenlerin sayısı 1 milyonu aşmıştır ki Soçi mutabakatı milat alındığında bu sayı 2 milyonu bulmaktadır (Suriye Müdahale Koordinatörlüğü Müdürü Muhammed Hallaj'la Görüşme, 2020). Şubat ayına kadar rejim güçleri, Soçi mutabakatında çizilmiş İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi topraklarının yarısını ele geçirecektir. Ağustos ayından itibaren TSK'nın gözlem noktaları peşi sıra rejim güçlerinin kuşatmasına girmiş, Rusya

konuşlanmaların lojistiğinin yapılmasına yardımcı olmuş ancak Türkiye'ye kapalı görüşmelerde buraların terk edilmesini telkin etmiştir (Dışişleri Bakanlığı Yetkilisiyle Yapılan Görüşmeden Detaylar, n.d.).

3.4.1 İç Konjönktür

Türkiye'nin 2019 yılı sonu ve 2020 başındaki iç gündeminde ön sıraları 31 Mart'ta yapılan Mahalli İdareler Seçimleri ve İstanbul için yapılan ara seçimlerle belediyenin el değiştirmesinin yankıları, Barış Pınarı Harekatı, Kanal İstanbul tartışmaları, Gezi olayları ve Kavala davası, yeni darbe iddiaları tartışmaları, 2018'de başlayan Türk tipi Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne muhalefetin eleştiriler gibi konular tutarken, İdlib içinde saldırılardan kaçan sivillerin Türkiye'ye ulaşma ihtimali giderek daha fazla ilgi çekmiştir. Türkiye'de son yıllarda Suriyeli sığınmacılara karşı yükselen toplumsal ve siyasi hassasiyet, bu ilgide çarpan etkisi yapmıştır. CHP lideri Kılıçdaroğlu'na göre, daha önce Türkiye'ye sığınanlardan farklı olarak İdlib'den geleceklerin "tamamı eli kanlı olan insanlardır, terör örgütünün üyeleridir" (Anon, 2020b).

Yerel seçimlerde Büyükşehir Belediyelerinin sayısı altıdan on bire yükselen ve kentli kitlelere daha kolay hitap eden ana muhalefetteki CHP, İdlib ilini "kafa kesen" radikal grupların yuvası olarak görmüş, AK Parti'nin insani söyleminde "kardeşlik" özdeşleştirmesini yapmasını eleştirmiş, İdliblilere vatandaşlık verileceğine ihtimal vermiş, sınıra yaklaşan yerinden edilmişlerin Türkiye'ye geçmeleri halinde maliyeti kimin karşılayacağı sormuş, (Anon, 2019u) Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türk vatandaşının ihtiyacı olan kaynağı Suriyelilere aktardığını vurgulamış, iktidarı Suriye dışında asker gönderme hazırlığı yaptığı Libya'da da macera peşinde koşmakla suçlamıştır (Anon, 2020b). İdlib meselesinin Esad yönetimiyle görüşülerek sonucu bağlanmasını isteyen CHP'ye göre buradan gelecek yüzbinlerce radikal, Türkiye için en büyük beka meselelerindendir ve iktidar Trump ile Putin arasında "pinpon topu gibi gidip gelmiştir." (Anon, 2020b) CHP'ye göre, "Türkiye İdlib'deki radikal cihatçı örgütlerin silahlarını toplamak ve onları kuzeye doğru çekmek, karayollarının açılmasını sağlamak gibi bazı taahhütlerde bulunmuş ancak bu yükümlüklerin hiç birisini yerine getirememiş, bu durum Suriye rejim güçlerinin Rusya'nın desteğiyle İdlib'e harekat düzenlemesine gerekçe olmuştur."(Anon, 2020ae). Anamuhalefet, iktidarın Soçi mukatabatı sınırlarına dönüş politikası karşısında, sahadaki gerçeklere uygun ve TSK varlığının güvenliğini esas alan yeni bir ateşkes hattı belirlenmesini teklif etmiştir (Anon, 2020f). Muhalefetteki İYİ

Parti'nin lideri Meral Akşener ise TSK'nın İdlib'deki angajmanı için "soktuğunuz Suriye bataklığında Mehmed'im can veriyor" şeklinde tanımladığı durum için, "Diplomasi seçeneği elbette kıyıda durmalı ama Mehmed'im toprağa düşerken ve bunu bir devletin askeri yaparken, lafı uzatmanın anlamı yok. Mikrofon delikanlılığını artık bırakın ve gerekeni yapın" sözleriyle Türkiye'nin sert güç imkanlarını en iyi şekilde kullanmasını istemiştir (Anon, 2020h). AK Parti yönetimine destek veren MHP lideri Bahçeli, en ileri noktaya işaret ederek, Esad'ın devrilmesi için harekete geçilmesini ve gerekirse Şam'a girilmesini istemiş, hükümetten Rusya'yla ilişkileri gözden geçirmesini talep etmiş, diplomasinin hükümsüz kaldığını savunmuştur (Uslu and Özden, 2020).

AK Parti'nin Suriye politikasında ya da dosyasında ülke içinde en fazla zorlandığı mesele sığınmacılara karşı artan tepkilerdir. Bu husus ZDH-BHP iç konjonktür bahsinde de anlatılmıştır. İktidar partisi açısından konunun hassasiyeti, İdlib açıklamalarının merkezine yerleşmiş görünmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye sınırına yaşanan göçü "aslolan" şey diye niteleyerek Suriye'deki öncelikli gündemlerine dikkati çekmiş, (Anon, 2020e) "Zaten bizde şu anda 4 milyona yakın Suriyeli var … Tabii şimdi bu gelecek olan 1 milyon insanı biz bu arada nerelere yerleştireceğiz?" (Anon, 2020j) sorusunun yanıtını aramaya devam ettiklerini hemen her demecinde belli etmiştir. Erdoğan'a göre, mesele yeni gelecek sığınmacılardan ibaret değildir; "İdlib'deki sorun çözülmedikçe ne buradan sınırlarımıza yönelen yeni kitlelerin ne de ülkemizdeki Suriyelilerin dönüşü mümkün olmayacaktır." Bu nedenle de Erdoğan yönetimi en geç şubat ayı sonunda rejim güçlerine askeri müdahaleye karar vermiştir (Kurtoğlu, 2020). Erdoğan, içerdeki İdlib eleştirilerine yanıt verirken, 2011 yılında kriz başladığında dillendirdiği parametrelere yeniden gönderme yapmaya başlamıştır. "Ölümü göze aldık" ifadesiyle Erdoğan büyük çaplı bir askeri çatışmaya hazır olduğunu, "Suriye'yi rejim zulmünden temizleme" hedefiyle de Esad'ı devirmeyi yeniden gündeme aldığı mesajını vermiştir (Anon, 2020e).

3.4.2 Dış Konjönktür ve Suriye Sahası

2019 sonbaharı-mart 2020 döneminde, Türkiye'nin Rusya tarafından İdlib'de sıkıştırıldığı süreçte tek olası denge unsuru ABD ile ilişkilerinde yine sorunlar ön plandadır. BPH'de Amerikan askerlerinin çekilmesine ve yer yer karşılıklı restleşmelere neden olan harekatın ardından, bu sefer, ABD Başkanı Trump'ın

2020'nin başlarında detayları ortaya çıkan Yüzyılın Anlaşması planına en sert tepkiyi Filistinlilerden sonra Türkiye vermiştir. Türkiye Trump'ın planı için "ölü doğmuş, iki devletli çözümü öldürmeyi ve Filistin topraklarını gasp etmeyi hedefleyen bir ilhak planı" tanımlaması yapmıştır (Anon, 2020k). Ankara aynı anda ABD Başkanı Trump'tan Türkiye'nin F35 savaş uçağı programında çıkartılması sürecinde Amerikan kurumlarına direnmesini istemiş ve beklemiştir. (Anon, 2020e).Türk karar alıcılar, Trump'ın şahsi olarak iyi ilişkiler geliştirmek isteyen bir siyasi lider olduğunu düşünmüştür ancak S400 sistemlerinden kaynaklanan yaptırım sorunlar başta olmak üzere, YPG, FETÖ, Halkbank gibi dosyalarda ilerleme kaydedilememiştir (Anon, 2020g).

İran Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani, 3 Ocak 2020'de ABD tarafından Bağdat'ta öldürülmüş, İran-ABD arasında başlayacak bir çatışmanın boyutları ve nerelerde sahneleneceği merak konusu olmuş, Türkiye bu olayda Süleymani'nin öldürülmesi karşısında İran'dan yana tutum sergileyip ABD'ye tavır almıştır (Anon, 2020e).

Türkiye'yle mülteci ve sığınmacılar konusunda AB'de yapıcı diyalog kuran tek ülke Almanya olmuştur (Yüzbaşıoğlu, Durul, and Çam, 2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve sondaj faaliyetleri için Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimine karşı yürüttüğü aktif politika AB tarafından daha büyük bir sorun alanı olarak algılanmaya başlamıştır. Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları anlaşması sorunları yeni boyuta taşıyacaktır.

Barış Kalkanı Harekatı'na giden süreçte iki önemli belirleyeni öne çıkmıştır. Garantör Rusya, rejim ve İran güçlerinin İdlib'i diğer gerginliği azaltma bölgeleri gibi kontrollerine alma kararlılığı ile Türkiye'nin Libya'da Rusya'yla giriştiği güç mücadelesi.

Türkiye'nin Fırat Nehri'nin doğusunda 2019 ekiminde icra ettiği BPH'yi ABD'ye karşı destekleyen Rusya, İdlib'de ise yıl boyunca siviller ile rejim karşıtı silahlı gruplar üzerindeki baskısını sürdürmüştür. Rusya açısından Suriye'deki genel duruma bakıldığında, Beşşar Esad'ın iktidarı pekiştirilmiş, ABD'nin büyüttüğü vekil güç PKK ve ABD nüfuz bölgesi Türkiye'yle yapılan ittifak üzerinden darbelenmiş, Türkiye'ye Astana sürecinde verilen sözlere rağmen 4 gerginliği azaltma bölgesinden 3'ü askeri yollarla rejime kazandırılmış, İdlib geriye rejim karşıtlarının sıkıştığı tek alan olarak kalmıştır.

Türkiye'nin BPH sırasında Avrupa ve ABD'yle artan gerilimi ile Doğu Akdeniz'de maruz kaldığı sıkıştırmanın, ittifak tercihleri daha doğrusu alternatifleri konusunda hareket alanını oldukça daralttığı Moskova tarafından da tahlil edilmiş olmalıdır. Türkiye'nin ekim ayında BPH'yi fiilen tamamlamasının hemen ardından kasım ayında İdlib'de Rusya'nın patronajındaki saldırılar artmıştır. İdlib'de Bahar Kalkanı Harekatı'na giden askeri şiddetin yoğunlaşması açısından kasım ayı milat kabul edilebilir.

Libya boyutunda ise Türkiye-Rusya etkileşimini artıran gelişmelere, ülkenin doğusundaki silahlı güçlerin başını çeken Halife Hafter'in nisan 2019'da başkent Trablus'u ele geçirmek amacıyla harekat başlatması (Elumami and Laessing, 2019) zemin hazırlamıştır. Libya'daki statükoyu korumak isteyen Batı ülkeleri saldırıları durdurması için Hafter'e BMGK üzerinden net bir mesaj vermek istemişse de Rusya veto gücünü kullanıp Hafter'i arkalamıştır (Anon, 2019ay). Rusya'nın Libya'daki Wagner varlığını artırması (Anon, 2021e) ve uluslararası aktörlerden Hafter'e daha fazla alan açması için diplomasi yürütmesi "Libya Rusya için yeni bir Suriye mi olacak?" sorusunu gündeme getirmiştir (Anon, 2021e). ABD ve Fransa gibi Avrupalı güçlerin 2011'de Kaddafi yönetimini devirmesiyle milyarlarca dolarlık silah satışından mahrum kalan Rusya, sivilleri koruma amaçlı çıkartılan BMGK kararının Batı tarafından rejim değişikliği için askeri müdahaleye alet edildiği tepkisini Konsey'in Suriye konulu gündemlerinde yinelemiştir (Charbonneau, 2012). Dolayısıyla Rusya için Libya, Batı'ya kaybettiği bir cephede ekonomik, askeri, siyasi ve psikolojik kayıplarını telafi alanıdır.

Türkiye, Rusya'yı karşısına alarak, Hafter'i durdurmak için siyasi, diplomatik ve askeri anlamda yapabileceği kapasite artırımına odaklanmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Libya'yı yeni bir Suriye'ye dönüştürmek isteyenlerin heveslerini kursaklarında bırakmak için tüm imkânları seferber edeceğiz" (Anon, 2019bo) çıkışıyla Hafter'in yanında isim vermeden başta Rusya olmak üzere Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan gibi ilişkilerinde çatışma yaşadığı ülkelere mesaj vermiştir. Türkiye Libya'daki hükümet güçlerine çatışmalardaki dengeyi değiştirmeye yetecek kadar olmasa da henüz mayıs ayında bazı askeri danışmanlar ve SİHA'lar göndererek askeri yardımları başlatmıştır. Hafter, Libya açıklarındaki Türk gemilerinin vurulacağını ve Türkiye'yi düşman gördüğünü ilan etmiş, (Anon, 2019ar) Ankara ise saldırıya maruz kalırsa Hafter'i meşru hedef kabul edileceği

restini yinelemiştir (Anon, 2020an). Nisan ayından itibaren başkent Trablus'un yakınlarına sokulan Hafter güçleri kasım ayı sonlarına doğru kent merkezine çok yaklaşmıştır (Anon, 2019aj). Türkiye'nin Libya'daki gelişmelere müdahil olmasında,

Ankara-Trablus arasında 27 Kasım 2019'da "Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası" ile "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası"nın imzalanması dönüm noktası olmuştur (Anon, 2019an). Doğu Akdeniz'in ekonomi politiğinde yakınlaşmış Fransa, Yunanistan, Mısır, İsrail, Kıbrıs Rum kesimi, BAE ve bir ölçüde İtalya karşısında zemin yitiren Türkiye, böylece dengeleme hamlesi yapmıştır. Trablus'ta BM tarafından meşru kabul edilen yönetimin devamlılığı ise anlaşma sonrası Türkiye açısından çok daha önemli hal almıştır (Kaplan et al. 2020).

BM Libya Özel Temsilcisi Ghassan Salame, 2019'un aralık ayı başında Hafter'e bağlı kuvvetlerin Rusya'nın askeri desteği ile kenti ele geçirmek üzere olduğunu açıklamış, Türkiye de ay sonunda Trablus çevresindeki güçlerin yanında Hafter güçlerine karşı mücadele etmesi için Suriye'den Esad rejimine muhalif savaşçıları sevk etmeye başlamıştır (Libya Sahasında Görev Alan Suriye Milli Ordusu Komutanıyla Görüşme, 2020). Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2020 yılı başında, Trabluslu güçlerle harekat merkezi kurulmakta olduğunu, başında bir Türk korgeneral bulunacağını, diğer unsurların da peyder pey sahaya intikal etmekte olduğunu duyurmuştur (Anon, 2020g).

Böylece Libya'da Türkiye ve Rusya'nın ittifak sistemleri tam olarak karşı karşıya gelmiştir.

İdlib'de ise kasım ve aralık ayında rejim ve destekçilerinin artan saldırıları nedeniyle 100 bine yakın sivil Türkiye sınırına doğru göç etmiştir (Anon, 2019ao). Rejim güçleri aralık ayından itibaren Rusya'nın hava desteği sayesinde köy-belde ölçeğinde onlarca yerleşimi ele geçirmiştir (Temizer, Karacaoğlu, and Musa, 2019). Aralık 2019 itibarıyla TSK'nin İdlib'deki 12 gözlem noktasından ikisi rejim güçlerinin ele geçirdiği topraklar içinde kuşatmaya girmiştir ve bu sayı artacaktır. Türkiye bu tabloya rağmen noktalardan geri çekilmeyeceğini ilan etmiştir (Özer, 2020).

Türkiye'ye davet edilen Putin'in Erdoğan'la görüşmesinde tarafların Suriye'deki (Astana tarzı) garantörlük modelini Libya'ya uygulamak istedikleri, Libya ile İdlib dosyalarının birbirine bağlandığı görülmüştür. İki lider, Suriye ve Libya'daki taraflara 12 Ocak'tan itibaren ateşkes çağrısı yapmıştır. Ancak Libya'da Hafter İdlib'de ise rejim güçleri ve Rusya birkaç gün ara verip saldırılara devam

etmiştir (Musa, Karacaoğlu, and Kako, 2020). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Libya konulu Berlin Zirvesi'nde Putin'le İdlib konusuna öncelik vereceğini söylemesi, iki dosyanın artık neredeyse birleştirildiğine işarettir (Bayaslan, 2020).

Libya sahasının Suriye gibi Türkiye ve Rusya arasında nüfuz bölgesine ayrılarak bunun fiilen tescillenmek istenmesinin Batı başkentlerinde memnuniyet yaratmadığı da ortadadır. Zira Fransa ve İtalya'nın Libya konusunda iddialı bir pozisyonları vardır ve Almanya AB'nin konuya müdahil kalmasını arzu etmiştir. ABD'nin Libya konusunda Türkiye'ye yönelik tutumu ise kendine özgüdür. Amerikan yönetimi bir taraftan Libya'ya dış müdahaleye karşı olduğu prensibini yineleyip Hafter'i bir şekilde önceleyen bir siyaset izlemişken, Hafter'in Rusya'nın desteğiyle tüm Libya'yı ele geçirme noktasına gelmesi üzerine Ankara'ya farklı mesajlar vermiştir. Amerikalı yetkililer, Türkiye'nin Libya'da artan Rus nüfuzunun Türkiye tarafından kırılmasından memnuniyet duyduklarını Türk yetkililere açıkça söylemişlerdir (Dışişleri Bakanlığı Mensubu ile Yapılan Görüşme, 2020). [40]

Rusya ise Berlin'deki Libya zirvesiyle aynı günlerde İdlib programına tavizsiz devam etmiş, 21 Ocak'ta hava saldırılarında 26 sivili öldürmüş (Karacaoğlu and Musa, 2020), ilin en büyük ilçesi Maarratünnuman rejim güçlerinin eline geçmiştir (Karacaoğlu, Musa, and Kako, 2020). Cumhurbaşkanı Erdoğan 28 Ocak'ta "uçak krizi"nden sonra Rusya'yla ilgili en sert açıklamasını yaparak, "Şu an itibarıyla maalesef Rusya Astana'ya da Soçi'ye de sadık değil. … En son Halep'ten bizim tarafa atışları var. Bunlara biz bir yere kadar sabrederiz, sabrettik ama ondan sonra da biz göbeğimizi keseriz. Bu konuda Rusya da eğer biz birbirimize sadık ortaklar isek, tavrını belli edecek. … Şu anda Astana süreci diye bir şey de kalmadı" (Anon, 2020f). Erdoğan'ın İdlib'e doğrudan müdahale iması içeren mesajıyla aynı günlerde İdlib'de Türkiye sınırına yanaşan sivillerin sayısı son bir yıl itibarıyla 1 milyon 300 bine ulaşmıştır (Karacaoğlu and Musa, 2020a).

Rus yönetimi ise radikallerin İdlib'de rejim güçlerine saldırmaya devam ettiğini, Türkiye'nin 2018'de imzalanan Soçi mutabakatı çerçevesinde İdlib'den çıkarması gereken radikaller konusunda etkisiz kaldığını, sivil halkın teröristlerin hakim olduğu bölgelerden çıkmak istediği ama engellendiklerini iddia edip Ankara'nın "sözler"inde durmasını istemiştir (Cura and Chırcıu, 2020).

[40] Bkz. "ABD'li yetkililerden her ne kadar Türkiye'nin sahadaki varlığından rahatsız oldukları yönünde açıklamalar gelse de baş başa görüşmelerimizde Rusya'yı Libya'da frenliyor olmamızdan memnun olduklarını açık şekilde belli ediyor ve söylüyorlardı."

Erdoğan, Rusya'ya en sert çıkışını yaptığı gün ABD Başkanı Trump'la görüşmüş, Libya ve İdlib'de ateşkese dair iki yönetimin aynı görüşleri ve hassasiyetleri paylaştığı kamuoyuna duyurulmuştur (Çopur, 2020). Öte yandan daha birkaç ay önce Barış Pınarı Harekatı'nda Türkiye ile en gergin zamanlarını yaşayan Amerikalı yetkililer, şimdi Rusya'ya karşı destek arayışındaki Türkiye'ye yeterince güvenmediklerini belli etmiştir (Hatip, 2020).

Türkiye, İdlib'de Rusya ve rejim güçlerini durdurabilmek için öncelikle Moskova yönetimini ikna edemeyeceğini, göç dalgasının katlandığını gözlemledikçe Avrupa ülkelerini harekete geçirmenin yollarını aramış, beklentinin karşılanmayacağı görülünce de göçün Batılılar için de bir tehdit olduğunu sık sık hatırlatmıştır (Anon, 2019y). Avrupa ve ABD, İdlib için Türkiye'ye desteklerini, rejim ve destekçilerine saldırılarını sonlandırmaları için yaptıkları, tonu standartları zorlamayan diplomatik çıkışlarla sınırlı tutmuştur (Anon, 2020a).

3.4.3 Hareketın İcrası

Rusya'nın hava desteğiyle rejim ve İran güçlerinin toprak kazanımlarının sürdüğü 3 Şubat'ta, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kiev'e resmi ziyaret (Anon, 2020l). gerçekleştirmesine saatler kala, rejim güçleri İdlib'deki konuşlanmalara takviye olarak giden TSK birliklerine saldırmış, 8 askerin ölümüne neden olmuştur (Anon, 2020n). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "bu bir milattır" (Anon, 2020k) dediği ve Bahar Kalkanı Harekatı'na giden süreçte dönem noktalarından biri olan gelişmenin ardından Türkiye hemen her gün İdlib'e yoğun askeri sevkiyatlar yapmıştır (Genco, Milli, and Yıldız, 2020). TSK havadan ve karadan 50'den fazla rejim gücü noktasını vurmuş (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2020), Cumhurbaşkanı Erdoğan "harekat devam ediyor… Fakat noktayı koymak yok, aynı şekilde operasyon devam ediyor" (Anon, 2020t) demiştir. 27 Şubat tarihinden yaklaşık 3 hafta önce sahada bir operasyon başlamış ama adı konulmamıştır.

Türkiye, Rusya üzerinden rejim ve İran güçlerine, rejim unsurlarının kuşatmaya aldığı TSK gözlem noktalarının gerisine çekilmelerini şart koşmuştur. Ankara'nın deklare ettiği konseptte, TSK'yla beraber çalışan "dost unsurlar" yani muhaliflere saldırı düzenlenmesi durumunda buna da mukabele edileceği vardır (Anon, 2020h). Dahası, Türkiye, Soçi mutabakatı sonrasında rejim güçlerinin ele geçirdiği tüm topraklardan geri çıkmasını istemiştir (Anon, 2020k). Böylece Türkiye, 3 Şubat saldırısının ardından askeri konseptini durağan savunmadan agresif

savunmaya çevirmiştir. Ankara'nın çok daha sert bir siyasete yönelmesinde göç rakamlarının ulaştığı boyutun da etkili olduğu düşünülmelidir. 2018 Soçi mutabakatından Şubat ayı başlarına kadar Rusya patronajındaki saldırılar nedeniyle sınıra doğru yer değiştiren Suriyeli sivillerin sayısı 1,6 milyonu aşmıştır (Anon, 2020v). Saha kaynakları, 1,5 milyon kişinin daha sınıra yığılabileceği tahmininde bulunmuştur (Anon, 2020q).

7 askerin öldüğü saldırıya dair Avrupa ve ABD'den gelen mesajlar birbirinden farklıdır. Avrupa Birliği yetkililerinin olayla ilgili "Bu müzakere masasına oturulması gerektiğinin bir başka örneğidir" (Çetin, 2020) şeklinde daha sonra da devam edecek yaklaşımı Türkiye, Rusya ve diğer güçlerin arasındaki tırmanmada taraf olmak dahası Türkiye'yi cesaretlendirmek isteyen bir pozisyon almak istemediklerini düşündürmüştür. Öte yandan Türkiye'nin Avrupa'dan temel beklentisi, İdlib içinde yerinden edilmişlerin yerlerinde tutulabileceği yaşam alanlarını fonlamasıdır ki bu konuda Avrupa'nın harekete geçmemesi Ankara'nın tepkisini canlı tutmuştur (Anon, 2020c).

Amerikan yönetimi ise "Bu tür eylemlerin karşısında NATO müttefikimiz Türkiye'nin yanında duruyoruz…. Türkiye'nin meşru kendini savunma eylemlerini tamamıyla destekliyoruz (Yürük, 2020) açıklamasıyla Ankara'dan mevcut duruşunu sürdürmesinden yana tavır sergilemiştir. Washington açısından bakıldığında Barış Pınarı Harekatı sırasında Rusya ile kendisine karşı işbirliği yapan Türkiye'nin bu sefer Rusya ile dolaylı ve giderek tırmanan doğrudan bir gerilime girmesinin iyimser karşılandığı tahmin edilebilir.

Türkiye'nin, İdlib'deki güç kümelenmesi karşısında yanında siyasi destek dışında müttefiği bulunmamaktadır.

8 Türk askerinin ölümü, genel olarak ihlallerle ilgili daha önce rejimi sorumlu tutan bir dil kullanan Türkiye'nin artık doğrudan Rusya'yı daha fazla eleştiren bir pozisyona itmiştir. Erdoğan, Rusya'nın İdlib dışında Barış Pınarı Harekatı bölgesinde PKK'yla ilgili verdiği sözleri de yerine getirmediğini, rejimin Rusya'nın hava desteği nedeniyle ilerlediğini ve insani krizi derinleştirdiğini vurgulamış, BPH'nin batı ve doğusunda harekatı yeniden başlatabileceklerini belirtmiştir (Anon, 2020g).

Rusya ise hava saldırılarına aynen devam ederek rejim güçlerinin Serakib ilçesini ele geçirmesini sağlamıştır (Anon, 2020s). Dahası, 10 Şubat'ta Türk ve Rus

heyetlerinin Ankara'da masaya oturduğu gün İdlib'de rejim güçlerinin TSK'ya saldırısında 5 asker daha hayatını kaybetmiştir. TSK da çok sayıda rejim hedefine mukabelede bulunmuştur (Anon, 2020u). Öte yandan MSB, 11 Aralık'tan itibaren rejim karşıtı grupların saldırıları ve uğrattıkları zararın bilançosunu duyurmaya başlayarak (Özmen, 2020) ilginç bir tutuma girmiştir. Bu açıklamaların Türkiye kamuoyu içinde rejim güçlerine hesap sorulduğunu gösterme amacı taşıdığı düşünülebilir. Diğer taraftan da rejim güçlerine, HTŞ'nin varlığı nedeniyle rejim karşıtı gruplarla mesafeli yürütülen ilişkilerin yeni bir modele büründüğü şeklinde gözdağı verilmek istenmiş olabilir.

Rusya, Türkiye'nin tepkilerine aldırış etmemiştir. İdlib'de rejim güçlerine ve Rus askeri tesislerine "terör saldırılarının" devam ettiği, Soçi anlaşmalarının uygulanmasını en önemli konu olarak gördüğü, terör faaliyetlerinin bastırılmasının büyük önem taşıdığı, (reji güçlerine) saldırıların kabul edilemeyeceği söylemini yinelemiştir (Abay, 2020). Moskova, Ankara'yla uzlaşmadan oldukça uzak olduğunu gösterip sorumluluğun Ankara'ya ait olduğunu ima etmiştir.

10 Şubat saldırısı akabinde Türkiye'nin ABD'yle diyaloğu yoğunlaşmıştır. Erdoğan ile Trump çok sayıda telefon görüşmesi yapmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Pompeo, ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi Jeffrey'i, Suriye'de atılacak adımları koordine etmek için Ankara'ya gönderdiğini duyurduktan hemen sonra ABD'nin ne yapacağı sorusu gündeme oturunca, Beyaz Saray İdlib'e askeri olarak müdahale düşünmediklerini, Erdoğan ile Putin'in ilişkilerinin inişli-çıkışlı olduğu görüşünü paylaşmıştır (Anon, 2020l). Türkiye NATO ülkelerinin, NATO'nun, Avrupa ve ABD'nin taahhütlerine uyup somut adımlar atması talebi devam etmiştir (Özer, 2020b).

Öte yandan ABD'de siyasi irade ile ordu arasındaki yaklaşım farklılığı kendini her fırsatta göstermiştir. Başkan Trump'ın İdlib konusunda "Erdoğan'la birlikte çalışıyoruz" açıklaması (Çapur, 2020) ve akabinde Erdoğan'ın "Her an her türlü dayanışmamız olabilir" (Anon, 2020p) çıkışına karşın, Pentagon "geniş çaplı bir çatışmaya girmeye yakın olduklarını gördükleri Rusya ve Türkiye'nin bundan kaçınmak için bir çözüm yolu bulacağı" (Anon, 2020ac) ümidini dillendirmiş böylece konunun dışında kalmak istediğini ortaya koymuştur.

İlerleyen zamanda yapılan açıklamalardan anlaşıldığına göre, (Chirciu and Cura, 2020) Türkiye ABD'den doğrudan askeri müdahale yardımı değilse de geçici olarak Patriot bataryası desteği istemiş, bunu kendisinin verememesi halinde

NATO çerçevesinde bir Avrupa ülkesine yaptırmasını talep etmiştir (Anon, 2020ac). Ancak Trump'tan alınan destek sözüne rağmen ABD yönetimi elinde Patriot olmadığı yanıtını vermiştir (Anon, 2020d). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Şu anda en büyük sıkıntımız hava sahasını kullanamıyor oluşumuzdur. İnşallah yakında buna da bir hal çaresi bulacağız" (Anon, 2020k) açıklamasından, Türkiye'nin Patriotlarla rejim ve hatta Rus uçaklarına karşı Suriye hava sahasına girmeden caydırıcılık oluşturmak ya da İdlib'e girecek Türk savaş uçaklarının rejim ve Rus füze savunma sistemlerine hedef olmasını engellemeyi planladığını çıkarmak mümkündür. Ancak Patriotlar temin edilemeyecektir.

Türkiye'nin Avrupa'dan Suriyeliler için fon dışındaki beklentisi, Putin'i markaj almalarıdır. Putin-Erdoğan görüşmelerinden sonuç çıkmaması nedeniyle Merkel ve Macron da Rus liderle temasa geçmiş, Erdoğan'ın da katılımıyla 4'lü zirve önerisini geliştirmişlerse de Kremlin bu formata olumlu bakmamıştır (Başay, 2020).

Şubat ortasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rusya'ya karşı tonu sertleşmiştir. "Hafter'in Putin'in çok samimi adamı" olduğunu ve Libya'daki savaşı Rusya'nın bizzat idare ettiğini, (Anon, 2020l) rejim güçleri Soçi Muhtırası'nın sınırlarına çekilene kadar İdlib'deki sorun çözülmeyeceğini, çekilme olmazsa şubat ayı bitmeden Türkiye'nin harekete geçeceğini, Rusya'nın ise suni solunumla Esad rejiminin ömrünü uzatmaya çalıştığını ve buna rağmen rejimin "tümüyle bir celsede inşallah cEsade dönüşeceğini" belirtmiştir (Anon, 2020n).

Bu arada 27 Şubat'ta MSB ilk kez, İdlib'de bir süredir muhaliflerin rejimi uğrattığı zararın bilançosu görünümünde açıkladığı bilgileri bu sefer TSK'nın operasyon bilançosu olarak vermiş, "TSK unsurlarınca 17 günde 1709 rejim unsuru, 55 tank, 3 helikopter, 18 zırhlı araç, 29 obüs, 21 askeri araç, 4 doçka, 6 mühimmat deposu ve 7 havan topu mermisi etkisiz hale getirildi" paylaşımını yapmıştır (Beyaz, 2020). Resmedilen tablodan küçük çaplı doğrudan bir savaş yaşandığı anlaşılmaktadır.

Rusya ise Türkiye'ye İdlib'de rejim güçlerinin ilerleyip kontrol edeceği geniş bir sahanın haritasını sunmuş, Ankara tarafından ret edilmiştir. Kuşatmada kalmış gözlem noktaları dahil hiçbirinden çıkılmayacağı Rus tarafına bildirilmiştir. Restin tonu büyümüş ve Sözcü Kalın, Türk askerine yönelik bir saldırıda (Ruslar dışarda bırakılmaksızın) 'Kim yaptı, şu mu yaptı, bu mu yaptı' diye bir şeye girmeden gerekli cevap en sert bir şekilde verilecektir" demiştir (Anon, 2020r).

Rus yönetimi ise TSK'nın bir hareket başlatmasının "en kötü senaryo" olacağını (E. G. Abay, 2020), Türkiye'nin zaten İdlib'deki sözlerini tutmadığını duyurmuştur (Anon, 2020ai). Bu arada Putin, Türkiye'nin rejime verdiği sürenin dolmasına bir gün kala, 5 Mart için Erdoğan'la olan buluşmasını iptal etmiştir (Yener and Altaş, 2020).

26 Şubat'ta Türk-Rus teknik heyetlerinin toplantısı başlamıştır. Toplantının ikinci gününde Rus savaş uçakları Türk askerlerini hedef almıştır. Türk yetkililerin Rusya'nın değil rejim ordusunun düzenlediğini açıkladığı saldırıda, 34 asker hayatını kaybetmiştir (Anon, 2020z). Milli Savunma Bakanlığı, 1 Mart'ta, saldırı akabinde Türkiye'nin rejim güçlerine karşı Bahar Kalkanı Harekatı başlattığını ilan etmiş, son 48 saatte operasyonların yoğunlaştırıldığını ve öldürülen rejim askeri ve diğer unsurların sayısının 2 bin 212'yi bulduğunu duyurmuştur (Anon, 2020e).

Erdoğan ile Putin arasındaki iletişim sürmüş, liderler ilk fırsatta buluşma kararı almıştır (Dal, Türkten, and Gündoğmuş, 2020). Türkiye saldırıyı, "tüm sınırları aşmak" şeklinde tanımlamış ve uluslararası toplumun krize dur demesi için çağrı yapmıştır (Türkten, 2020). 27 Şubat saldırısına dair Avrupa Birliği ve ülkeleri yine Rusya'ya karşı taraf almaktan imtina eden bir duruş sergilerken ABD Türkiye'ye en iyi desteği vermenin yollarını aradığını bildirip rejim, Rusya ve İran destekli güçleri alçaklıkla suçlamıştır (Anon, 2020b). Erdoğan, Trump'la görüşmüş, Amerikan yönetimi daha önce İdlib'deki operasyonlarda Türkiye'yi cesaretlendiren ifadeler yerine bu sefer "Türkiye'nin Suriye'nin kuzeybatısındaki çatışmaları azaltma ve insani felaketi önleme çabalarına desteğini yineledi" şeklinde daha itinalı bir dile başvurmuştur (Anon, 2020g). Avrupa'yı sık sık gerekli desteği vermemekle eleştiren Erdoğan, AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen ile görüşüp "uluslararası toplumun daha fazla sorumluluk alması gerektiğini vurgulamıştır (Özkan, 2020).

Rusya'nın başını çektiği ittifaka karşı dengeleme arayışı süren Türkiye, NATO'yu devreye sokabilmek için toprak bütünlüğünün, siyasi bağımsızlığının ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşünen tüm müttefiklere örgütü acilen istişareye çağırma hakka veren 4. Maddesini işletmiştir. AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik, Ankara'nın beklentisi için, "…Türkiye'ye yapılmış, tek bir ülkeye yapılmış saldırı olarak görmüyoruz.…Türk Silahlı Kuvvetleri hem Türkiye'nin milli güvenliğini hem de NATO'nun güney sınırlarını koruyor. Türkiye'ye yapılmış saldırı aynı zamanda NATO'ya yapılmış bir saldırıdır" demiştir (Altaş and Yıldırım, 2020).

Türkiye’nin 2015'te DEAŞ'ın Suruç'taki saldırısından üzerine işlettiği aynı süreçte, İttifak Suriye'den yönelen tehditlere karşı Türkiye'ye uyarlanmış güvence tedbirlerini kabul etmiş, erken uyarı ve gözlem uçaklarının (AWACS) bölgede devriye gezmesi, Doğu Akdeniz'deki askeri unsurların artırılması ve istihbarat, keşif ve gözetleme faaliyetlerinin güçlendirilmesi gibi tedbirler öngörülmüştü (Çetin, 2020b). Ancak asıl merak edilen İdlib’de devletler üzerinden saldırı alan Türkiye’ye NATO’nun 5. Madde üzerinden destek verip vermeyeceği olmuştur. Söz konusu madde herhangi bir üye ülkeye saldırı olduğunda bu saldırının tüm NATO üyesi ülkelere yapılmış sayan ona diğerlerinin yardımını öngördüğünden, tüm NATO müttefikleri gibi Ankara için daima yaşamsal önem arz etmiştir. Çelik’in açıklamasındaki içerik de Türkiye’nin arzusunun istişare süreci ötesinde NATO’dan daha güçlü bir sahiplenme olmasıdır. Ancak saldırının Türkiye topraklarına gerçekleşmemiş olması Türkiye’nin elini zayıflatmıştır. Nitekim Amerikalı yetkililer, Türkiye’nin 5. Maddeyle ilgili bir talebinin olmadığını belirtmiştir (Allahverdi, 2020).

Türkiye, Rusya’yı rejim saldırılarını durdurma sorumluluğunu yerine getirmediği için eleştirirken (Anon, 2020an), Rus yetkililer hedef alınan Türk askeri birliğinin önceden kendilerine bildirilen koordinatların dışında bulunduğunu ileri sürmüş, "anlaşmalar uygulansaydı bu tür trajediler önlenebilirdi." açıklamasını yapmıştır. Rusya, Türkiye ile anlaşma şartlarının geçerliliğini koruduğunu bunların, “İdlib”te muhalefetin teröristlerden ayrılması, Suriye ordusu pozisyonlarına ve Rusya’nın hava üssüne ateş açılmaması için bölgenin içindeki hattın silahsızlandırılması, bu bölge üzerindeki otoyolların güvenliğinin sağlanması” şeklinde çerçevelemiştir (Cura and Chirciu, 2020).

TSK’nın bir seferde en fazla kayba uğradığı saldırılardan biri olma niteliğindeki olayla ilgili 27 Şubat saldırıyı AK Parti, CHP, MHP ve İYİ Parti, ortak bildiriyle kınamıştır (Anon, 2020ao). Cumhurbaşkanı’nın Meclis’e hitap ederek konuyla ilgili bilgilendirmesini isteyen, gelinen noktayı AK Parti ve Erdoğan’ın “yanlış politikalarına” bağlayan ve bir an önce ateşkes talep eden CHP’ye göre Türkiye’nin Soçi Mutabakatıyla yerine getirilmesi mümkün olmayan taahhütlere girmiş, bu nedenle “gözlem misyonunun gerekleri dışında, Suriye ve Rusya'nın hedef olarak görebileceği, Suriye'de bir savaş yığınağı yapıldığı izlenimi yaratacak olan bir Türk askeri varlığa yer verilmemelidir" (Anon, 2020j). AK Parti’ye tam destek

veren MHP Genel Devlet Bahçeli ise "Düşman görüldüğü yerde ezilmelidir. İdlib'e kara ve hava operasyonu süratle icra edilmelidir" demiştir (Anon, 2020aj).

Erdoğan ile Putin buluşması öncesi Türkiye'nin anlaşma parametresi, İdlib Mutabakatı çerçevesinde acilen bir ateşkesin sağlanmasıdır (Anon, 2020v). Bunun anlamı, TSK'nın rejim güçlerini süpürmek için hamle yapacağı şubat sonunda öngörüldüğü üzere söz konusu güçlerin gözlem noktalarının gerisine yani Soçi mutabakatı sınırlarına çekilmesi ve saldırılarını durdurmasıdır.

5 Mart'ta iki liderin Moskova'da üzerinde anlaştığı ateşkesin çerçevesi ise hakimiyet bölgelerinin korunmasını, buna karşın M4 karayolunun kuzeyinde 6 kilometre ve güneyinde 6 kilometre derinliğinde bir güvenli koridor tesis edilmesi, yol üzerinde Türk-Rus ortak devriyeleri icra edilmesidir (Anon, 2020o).

3.4.4 Değerlendirme

Rusya ve Türkiye, Suriye'nin kuzeyindeki FKH, ZDH ve BPH için ABD'ye karşı iş birliği yapabilirken, Ekim 2015'teki uçak krizinden sonra ilk kez doğrudan çatışma noktasına gelecek bir görüş ayrılığına düşmüştür.

Rusya, rejim ordusu ve İran destekli milislerin İdlib'i sivil nüfustan arındıracak şekilde operasyonları hızlandırması, bunun sonucunda yaklaşık 4 milyon nüfusun yarıya yakınının Türkiye sınırına yönelmesi, 4 milyona yakın Suriyeli sığınmacıdan daha fazlasını kaldıramayacağını değerlendiren Türkiye tarafından en önemli tehdit olarak algılamıştır. Rusya, ABD ve YPG'ye karşı iş birliğinde Türkiye için elverişli bir denge unsuru olabilirken, Suriye'nin batısında muhaliflerin elindeki tüm toprak parçalarının peyder pey rejime geçmesini sağlayarak bizatihi tehdidin ana kaynağı olmuştur.

Rusya'nın Türkiye'ye karşı saldırgan bir tutuma girmesinde Libya'daki gelişmelerin etkisi de açıktır. Rusya'nın müttefiki Hafter'in tüm Libya'ya hakim olma planlarının Türkiye'nin Trablus yönetimine askeri desteğiyle engellendiği zaman diliminde Moskova yönetiminin İdlib'deki askeri baskıyı kıyasıya artırdığı, göç dalgalarına sebebiyet vererek Türkiye üzerinde etkili bir baskı kurduğu görülmüştür.

Rusya ve müttefiklerinin rejim karşıtı grupların kalesi durumundaki İdlib'de direnişi bitirme ısrarı, Türkiye'nin askeri direnişiyle karşılaşmıştır. Türk ordusu ilk kez rejim ordusu ile doğrudan yoğun çatışmaya girmiştir. Rusya, tırmanışta rejim güçlerini cesaretlendirmeye devam etmiştir.

Türkiye, Rusya'yı ikna edemediği ve ikili doğrudan çatışmaya dönüşme işaretleri veren süreçte ABD ve Avrupa'nın desteğini aramıştır. ABD'den Patriot sistemleri ve birtakım askeri yardımlar, Avrupa'dan İdlibli sivillerin barınması için finansman ve Batı'nın genel olarak NATO ve BMGK'dan ikili kanallara kadar Rusya üzerinde baskı yapmasını talep etmiştir. Ancak Türkiye ile henüz BPH sırasında büyük bir kriz yaşayan ve bir dizi sorunun halen masada olduğu ABD ile Avrupa'dan somut karşılık görememiştir.

Rusya, Türkiye'nin rejim güçlerine yapacağı bir harekatı "en kötü senaryo" şeklinde nitelerken Ankara, Rus ordusunun harekatı önleyecek bir engelleme yapmayacağını ummuştur (Çapur, 2020). Türk yetkililer her seferinde Rusya ile karşı karşıya gelmek istemediklerini deklare etmiştir (Anon, 2020t).

Şubat ayı sonunda İdlib'deki TSK konuşlanmalarından rejim ordusu ve İran destekli militanlara karşı genel harekatın başlatılacağı günlerde Rus hava kuvvetleri TSK'ya büyük çaplı bir saldırı düzenlemiştir.

Moskova'yı dengeleyecek müttefik bulamayan Türkiye, iç kamuoyunu sarsan ve kayıpların artması muhtemel tırmanma sürecini Rusya'yla anlaşarak durdurmuştur. Ankara, rejim güçlerinin Soçi mutabakatı sınırlarına yani TSK gözlem noktalarının gerisine çekilerek ateşkese geçmeleri şartını kabul ettirememiş, buna karşın alandaki rejim güçleri ilerlemesi ile göç dalgasının katlanarak artmasını durdurmuştur.

Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rusya'yla ilişkiler için "…iniş çıkışlar olabiliyor…bizim şu anda Rusya ile olan ikili ilişkilerimiz hiçbir şeye benzemez" sözü (Anon, 2020t), tarafların büyük iş birliklerine imza atsa da ilişkilerin dönemsel ya da bazı konulara göre değişimler gösterebileceğini yani ittifak ihtiyaçlarının değişken olduğunu göstermektedir (Anon, 2020s).

Türkiye, İdlib'de Rusya ile düşürdüğü tansiyonu Libya'da bir uzlaşmaya da tahvil etmek istemiştir (Allahverdi, 2020b). Libya cephesinde de Rusya ile karşı karşı gelen Türkiye'nin buradaki avantajı, perde arkasında ABD'nin desteğini alıyor olmasıdır.

3.5 Dönemin Tehdit Dengesi Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Tezimizin ana konusunu oluşturan Suriye'de doğrudan askeri güç kullanımında ise, Türkiye'nin Suriye'den 2015/2016 sonrasında PKK ve göç şeklinde adlandırdığımız iki temel tehdit algıladığını görmekteyiz. Türkiye bu tehditlere 2016-

2020 döneminde 4 askeri harekatla doğrudan güç kullanarak yanıt vermiştir. Bunların ilk 3'ünde Rusya'yla ittifak içerisinde, ABD'nin PKK'ya desteğiyle büyümüş olan birinci tehdidi dengelemiştir. Son harekattaysa, ikinci tehdit durumundaki demografik krizi tetikleyen Rusya'nın davranışlarını dengelemek istemiş, dengeyi bulabilmek için ABD liderliğindeki Batı'yla ittifak aramış ama bulamamış, İdlib'de doğrudan askeri güç kullanarak kurmak istediği denge ise müttefiksizlik nedeniyle nihai hedefe ulaşamamıştır.

Birinci yani ABD'nin desteğiyle büyümesi sonucu PKK'nın Türkiye'nin Suriye politikasındaki davranışlarını değiştiren **asıl tehdit** haline geldiği …..… bölümde detaylandırmıştık. Türkiye'nin ABD liderliğindeki Batı ittifakıyla beraber Suriye'de 2011'de başlayan angajmanın ve yönelimlerinin nasıl değiştiğini anlatmıştık. Rejim değişikliği konusunda Türkiye ve Batı ittifakı arasında ortaya çıkan görüş ayrılığından sonraki en büyük çatlak, ABD'nin Suriye'de destekleyerek büyüttüğü PKK'nın kuzeyde teritoryal bütünlüğe kavuşmak üzere olan bir koridorla Akdeniz'e yaklaşmasıdır. PKK, Suriye'de büyümesine paralel olarak Türkiye'de 6 ay sürecek "Hendek Çatışmaları"na girmiştir. Türkiye'de "15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimi ve ABD'nin FETÖ'yle ilişkilerinden duyulan kuşkular, söz konusu çatlığın büyük bir kırılmaya dönüşmesine neden olmuştur. ABD'nin Suriye politikası ve PKK siyaseti, Türkiye algılamasında yaşamsal güvenlik tehdidine evrilmiştir.

İkinci yani **demografik tehdit olgusu**yla ilgili olarak da Türkiye'ye göçün ülke içindeki toplumsal ve ekonomik baskıları artırması, bunun yanında artık iç siyaset krizine ve ana gündem maddesine dönüştüğünü …….. bölümde detaylandırmıştık. Türkiye'de geçici oldukları varsayılan milyonlarca Suriyeli mülteciden kaynaklanan ekonomik külfet tartışmaları, siyasi muhalefetin bu topluluğu AK Parti iktidarı tarafından korunan ve onun taraftarı olan bir kitle olarak politize edebilmesi, "Suriyeliler" meselesinin iktidar partisinin kamuoyu desteğini yıpratmakta olması, 2019 sonlarında itibaren İdlib'den gelebilecek milyonluk göç dalgasını bir numaralı ulusal gündem maddesi yapmıştır. Türkiye için topraklarındaki 3 milyon Suriyeli sayısını iki katına çıkarma potansiyeli ihtiva eden ve Suriye nüfusunun yaklaşık üçte birini tek başına barındırma anlamına gelecek senaryo, Türk karar alıcılar için mutlak şekilde önüne geçilmesi gereken bir tehdit olarak görülmüştür. ABD-PKK iş birliğine karşı Barış Pınarı Harekatı'na destek veren Rusya'nın bu

sefer İdlib'de Esad yönetimi ve İran'la devam eden saldırı dalgasının tetiklediği göç, Türkiye için öncelikli tehdide dönüşmüştür.

* * *

Yukardaki tehditlere Türkiye'nin doğrudan askeri güç kullanmak suretiyle nasıl davranış geliştirebildiğini Tehdit Dengesi Teorisiyle formülize edeceğiz.

*(*Revizyon)* Walt, Soğuk Savaş atmosferinde formüle ettiği teorisinde birim olarak devletler üzerinden gitmiştir ama asıl odak noktası olan tehdit kavramını, onun nasıl oluştuğunu ve eylemlerin devletlerin davranışlarını tetikleyen derecelerini anlamaya çalışarak konumlandırmıştır. Biz de bu nedenle silahlı örgüt/terör örgütü hüviyetindeki PKK'yı tehdit konumlanmasında bir devlet dışı aktör olarak teoriye yedirebileceğimiz görüşündeyiz. Zira Suriye'den Türkiye'ye tehditler sadece devletler değil devlet dışı aktörlerden de gelmiştir. Aynı şekilde Rusya'nın İdlib üzerinde hem kendi askeri gücü hem de Esad rejimi ve İran güçlerine kalkan olarak burada başlattığı büyük göç hareketlerinin de buna neden olan aktörleriyle bir "toplam" olarak teoriye derç edilebileceğini savunuyoruz. Göç burada, hem topraklarındaki sığınmacı nüfusu nedeniyle iç istikrarsızlaşmaları kolaylıkla tetiklenebilen Türkiye'yi baskı altına almak için yaratılmış bir tehdidin aracı, hem de tehdidin kendisidir.

TDT, devletlerin güçlü devletlerin "peşine takılmak"tansa onlara karşı ittifak yaptıkları, bir güce karşı denge arama süreci peşinde koşmak yerine algıladıkları tehditlere karşı denge arayışı davranışı gözettiklerini söyler.

Bu yaklaşım, Türkiye'nin topraklarına sıfır noktada büyüyen ABD-PKK ortaklığı tehdidi karşısında, ABD'nin ve PKK-Arap ittifakı politikasının peşine takılmak yerine onu dengelemek için Rusya'yla işbirliğine yönelmesine uygun düşmektedir. Türkiye, daha üstün kaynaklarıyla kendisine tehdit yöneltebilecek bir koalisyondan korunmak için bir başka büyük güçle ittifaka girmiştir. Buradaki dengeleme nedeni potansiyel bir hegemonu önlemek değil ABD desteğiyle büyüyen PKK gücünün kendisi içi beka sorunu olabileceğidir. Neticede Türkiye'nin ABD-PKK ortaklığının peşine takılarak PKK'yı büyütme planından vazgeçireceği bir sakinleştirme siyaseti sonuç vaat etmemektedir. Yani görece zayıf durumdaki devlet olarak yükselişteki koalisyondan gelecekte beklediği potansiyel bir saldırıyı başka bir yere yönlendirme güvencesi yoktur. Ya da baskın güç konumundaki ABD ittifakı galibiyetinin getirilerinden nasiplenme şansı yoktur çünkü ana üssü Türkiye toprakları olan PKK'nın gücünü artırması doğrudan aleyhinedir.

Aynı şekilde, Türkiye Rusya'yla çıkar kazanımı ve kaybı yaşadığı bir süreçte fırsatlar tehdide döndüğünde yatıştırma siyasetini terk edip doğrudan askeri müdahaleyle Rusya'yla çatışmaya girebilmiştir. 2016'da Fırat Kalkanı Harekatı'nı ABD-PKK işbirliğine karşı Rusya'nın desteğini alarak icra eden Türkiye, akabinde Rusya'nın rejim güçlerine Halep kent merkezini kazandırdığı süreçte etkili olamamıştır. 2017 başında doğan Astana süreci Türkiye için sahadaki Rusya destekli rejim güçlerinin ilerleyişini durdurma hedefi öngörse de bu mümkün olmamıştır. Çatışmasızlık bölgeleri teker teker rejim güçlerinin eline geçmiş, geriye kalan İdlib sahası baskı altına girmiştir. Rusya'nın 2019 sonlarına doğru şiddetlenen baskısıyla Türkiye sınırına doğru milyonlarca Suriyelinin göç hareketliliği başladığında Türkiye önce rejim ordusu ve İranlı milisler ardından son kertede Rusya'yla doğrudan çatışmaya noktasına gelmiştir. Türkiye kendisi için yaşamsal addettiği veya altından kalkamayacağını öngördüğü bir demografik tehdit için, sahada askeri üstünlüğe sahip koalisyonun peşine takılmaktansa doğrudan onu dengelemeyi denemiştir. Türkiye'nin sakinleştirme/yatıştırma siyaseti Astana sürecinde İdlib dışındaki bölgelerin rejim güçlerine kaybedilmesinin önüne geçmediğinden İdlib'e dair Rusya'nın peşine takılma siyasetinin bir getiri vaadi bulunmamaktaydı.

Diğer taraftan TDT, devletlerin en tehditkar güce dikkat kesildiğini, ya onunla ya da ona karşı ittifak yaptıklarını savunur. Dolayısıyla mesele, güç dengeleri değil tehdidin varlığıdır. Türkiye'nin Suriye sahasında ortaya çıkan güç dengelerini modifiye etme şansı 2016'dan sonra zaten yoktur zira iki büyük güçten biri rejimin çöküşünü önleyip onu vekil güç muhalifler aleyhine restore ederken diğer büyük güç de Türkiye'ye yaşamsal tehdit yönelten PKK'nın hakimiyet alanını genişletmektedir. Türkiye bu noktada en büyük tehdit olan PKK yayılmasına dikkat kesilmiş, Rusya'dan iç savaş dengeleri anlamında büyük darbeler almasına karşın onu ABD'ye karşı tehdit dengelemesinde müttefik seçmek durumunda kalmıştır. Ancak İdlib'ten milyonluk yeni göç hareketliliği en yakın ve büyük tehdit halini aldığında da yine en tehditkâr güç olan Rusya'nın rejim güçleriyle ittifakına dikkat kesilmiştir.

TDT'ye göre, saldırı kabiliyetinin düzeyi, farklı etkilere yol açabilir. Bir tarafın askeri kapasite artırımı diğer taraf kırılgan bir güçse onu askeri eylemden caydırma sonucu verebilir. Ancak tersi bir sonuçla tehdidi dengeleme arayışını tetikletebilir; hızlıca müttefik bulma şansı varsa buna daha fazla odaklanabilir. Türkiye açısından, Suriye sahasında iki rakip büyük güç bulunması, alternatifli hareket etme

imkanlarının test edilmesine yardımcı olmuştur. Ancak Rusya'nın 33 Türk askerinin hayatını kaybettiği saldırıda olduğu gibi çok daha yüksek şiddette bir askeri güce başvurması, Türkiye'yi yeni askeri eylemlerden caydırmıştır.

Walt, dengeleme hipotezini savunurken bir tarafın saldırı yetenekleri ne kadar güçlüyse, başkalarının ona karşı iş birliği yapma eğiliminin o kadar arttığını, bu nedenle, saldırı odaklı askeri yeteneklere sahip güçülerin diğer devletlerin savunma koalisyonları oluşturmalarını kışkırtmasının muhtemel olduğunu belirtmiştir. Yani Walt'a göre bir tarafın algılanan niyetleri ne kadar saldırgan olursa, diğerlerinin o devlete karşı iş birliği yapma olasılığı o kadar artar. Nitekim Türkiye açısından bakıldığında Suriye'de ilk sınır ötesi harekâtı düzenleme zamanlaması, artık PKK'nın kuzey kuşağını birleştirmesine son hamlenin kaldığı dönemdir. Türkiye Rusya'yla arasını hızla düzeltip ittifaka girmiştir. Söz konusu konjonktür ayrıca, Rusya da NATO'dan ve Batı'dan Ukrayna üzerinden algıladığı tehdidin iyice arttığını savunduğu bir dönemdir. Benzer şekilde ittifak örgüsünün tersten işlediği İdlib göç sürecinde, Türkiye Suriye'deki diğer Gerginliği Azaltma Bölgelerinin Rusya ve müttefiklerince yutulmasına çok şiddetli tepki verememiş ama saldırıların kuzeye doğru iyice yaklaşmasıyla ona karşı iş birliği arayışlarıyla alternatif müttefik bulma eğilimi tırmanmıştır.

Walt bir diğer dengeleme hipotezinde, savaş sırasında kurulan ittifakların düşman yenildiğinde dağılacağı öngörmüştür. Bunu tersinden sınamak için baktığımızda, Türkiye'nin henüz ABD destekli PKK tehdidini tam olarak ortadan kaldıramadığı için Rusya'yı yeni sınır ötesi hareketlara başlamak için yanına almaya uğraştığını ve onunla iş birliğinden vazgeçemediğini; göç tehdidinin yatağı İdlib'de ABD'yle muhtelif araçlar üzerinden düşük yoğunluklu görünsede bir iş birliğine değer vermeye devam ettiği görülmektedir. Netice olarak ittifaklar, hedeflerindeki düşman yenilemediği için bir şekilde sürmektedir.

TDT bağlamında Türkiye'nin 4 temel durum açısından bir devlet dışı aktörün devletle ittifakından kaynaklanan tehdit muhakemesini şöyle yapabiliriz:

Toplam güç: Bir gücün nüfus, sanayi ve askeri istidatı, teknoloji yetenekleri gibi toplam maddi varlığı ne kadar fazla olursa tehdit potansiyeli o denli yüksek olur. Birinci tehdit olgusu bağlamında; PKK, ABD'den doğrudan destek alıncaya kadar, toplam güç açısından Türkiye'nin üstesinden gelebileceği bir sorun olduğu için büyük bir tehdit olarak algılanmamaktaydı. ABD bir süpergüç olarak PKK'yı arkalamaya başlayıp bir tür "garnizon devlet" olarak yapılandırmaya başladığında

örgüt Türkiye açısından asli tehdide dönüşmüştür. ABD'nin PKK'yı örtülü operasyonlarında kullandığı bir araç olmaktan çıkartıp devletsi bir yapıya dönüştürdüğünü görmesi, tehdit dengesi açısından Türkiye için toplam güç sorunu inşa etmiştir. ABD, 2014-2015 döneminde PKK'yı IŞİD'e karşı operasyon aracı olarak kullanmış, IŞİD'in 2016 ortalarından itibaren ağır darbeler yemeye başlayıp 2017'de çöküşe sürüklenmesiyle doğan boşlukta devletsi yapı yeşermiştir. PKK, Suriye topraklarının üçte birine, ülkenin en verimli tarım arazilerine, en büyük barajlarına, en değerli petrol ve doğalgaz yataklarına hâkim olmuştur. Yine, Türkiye'ye kıyasla engin bir toplam maddi güce sahip ABD'nin PKK'ya verdiği destek ve koruma, orta ölçekli güç İran'ın örgüte verdiği/verebileceği destekle mukayese edilemeyecek kadar tehlikelidir. Türkiye'nin tek başına dengeleyemeyeceği süper güç kapasitesi, örgüt için emsalsiz bir kaynak ve kalkan anlamına da gelmektedir.

İkinci tehdit bağlamında; İdlib'de Rusya yoğunluklu rejim ordusu ve İran saldırılarının tırmandığı 2019 yılı sonlarında Türkiye'de 3 milyon 570 bin Suriyeli sığınmacı olmak (Anon, 2019bz) üzere 5 milyon aşkın yabancı bulunmaktadır (Anon, 2019q). Rusya ve rejimin yönlendirdiği iç göçlerle nüfusu 4 milyona ulaşmış İdlib'de ise 2019 yılı içerisindeki saldırılarda 1 milyon kişi yerinden olmuştur. Türkiye, gerek İdlib'in genel nüfusu gerek yerinden olan yeni kişilerin Avrupa'nın ardından son çare olarak sığınmak istedikleri ideal göç ülkesidir. Avrupa'ya gitmeyi hedefleyenlerin de geçiş noktası Türkiye'dir. Türkiye, 2019 sonunda İdlib'de nüfusu kitlesel şekilde kuzeye iten saldırılarda tarihinin bir seferde en büyük göçünü alma noktasına yaklaşmıştır. İç savaşın başında "100 bin sığınmacı kırmızı çizgimizdir" ilanında bulunan Türkiye, milyonlarca sığınmacının üzerine yeni milyonların baskısı altına sokulmuştur.

Coğrafi yakınlık: Coğrafi açıdan uzak olmak gücü projekte etmeyi/yansıtmayı azaltır; bu nedenle yakındaki güçler daha büyük tehdit yöneltebilir. Bu noktadan bakıldığında, birinci tehdit bağlamında; ABD'nin Suriye'nin güneyindeki Tanaf bölgesi gibi bir yerde bir devlet dışı aktörün büyütülmesine angaje olması Türkiye açısından hikayeyi önemsizleştirebilirdi. Dahası, Suriye-Türkiye sınırındaki Kürt popülasyonu mobilize etmek yerine Arap nüfusa odaklanması meselenin çerçevesini tamamen farklılaştırabilirdi. Ancak okyanus ötesinden dahi olsa bir süper gücün imkan ve kabiliyetlerinden faydalanan ve Türkiye içinde onlarca yıldır silahlı eylemde bulunmuş bir devlet dışı aktör, Kobani savaşıyla giderek artan şekilde sınır

boyunca yayılıp nüfuzunu artırmıştır. Yayıldığı alan, Türkiye'de Kürtlerin çoğunlukta olduğu, örgütün doğduğu ve büyüdüğü asıl yaşam alanı gördüğü illerle komşudur. IŞİD karşıtı koalisyonun kurulmasıyla ABD Suriye sahasında doğrudan savaş kapasitesini yükseltmiştir. ABD'nin IŞİD'e karşı verdiği askeri destek sayesinde PKK Suriye'nin kuzeyinde Türkiye'nin Suriye'yle fiziki temasını koparmaya yaklaşırcasına yayılmıştır. Böylece Türkiye için yeni bir tehdit yaratmakta ya da tehdidin algılanma derecesini yaşamsal düzeye yükseltmektedir. Öte yandan PKK, ABD'nin 1990'lardan bu yana himaye ettiği Irak'taki Kürt bölgesi topraklarından Suriye'nin kuzeyine kurduğu lojistik koridordan da istifade etmiştir. ABD-PKK ittifakı, Suriye-Irak sınırı boyunca yerleşip serpilen yapılanmasıyla Türkiye tarafından coğrafi açıdan en yakın ve büyük tehdit haline gelmiştir.

İkinci tehdit bağlamında; Türkiye'nin coğrafi bitişikliği ve karadan uzun sınır hattı, göçü kolaylaştırmaktadır. Kitlelerin ilk etapta can güvenliği ve asgari yaşam standartlarına kavuşabilmeyi tahayyül ettiği yer komşu ülke Türkiye'dir. Halihazırda, İdlib'in Türkiye sınıra sıfır hattındaki çadır kamplarda 1,5 milyon yerinden edilmiş kişi, Türkiye topraklarına yüzlerini bakacak yakınlıkta yaşamaktadır. Öte yandan, Türkiye için tek sorun İdlib'den göç eden kitlelerin Rusya patronajındaki saldırıyla son aşamada sınır hatlarından kendi topraklarına taşacak olması değildir. İdlib'de güneyden kaçan nüfus, Türkiye'nin sosyal hizmet, kurumsal ve idari kapasite inşa etmeye çalıştığı ZDH ve FKH bölgelerine de akmaktadır. Türkiye söz konusu bölgeleri güvenliği pekiştirilmiş asgari standartları haiz bir yaşam alanına çevirmek, Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşünü özendirecek bir model saha halini getirmek isterken, İdlib'deki göç dalgası bu hedefin altını oymaktadır. Bu anlamda göç, coğrafi yakınlık anlamında aslında dolaylı olarak sınırların içine girmiştir dahi. Aynı şekilde, PKK'nın Rusya'nın desteğiyle Tel Rıfat sahasını ele geçirdiği saldırılarda yüzbinlerce Tel Rıfat'lı sınırdaki Azez sahasına yığılarak Türkiye üzerinde göç baskısı kurmuştur. Örgütün, ABD desteğiyle DEAŞ'tan Tel Abyad ve Rasulayn'ı aldığı saldırılarda da bölge nüfusunun önemli bir bölümü sınırdan kendini Türkiye topraklarına atmıştır.

Saldırı gücü: Bir gücün bir başkasının egemenlik ve toprak bütünlüğünü tehdit edebilme kabiliyetidir. Birinci tehdit bağlamında; ABD, Türkiye için askeri saldırı beklediği bir hasım devlet statüsünde değildir ancak özellikle PKK'nın Suriye'de hızla büyüyen varlığı ve 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Ankara'daki

karar alıcılar ABD'nin Türkiye'nin iç aktörlerine erişim kabiliyetiyle beka ve güvenliğinin altını oyduğu düşüncesindedir. Saldırı gücü noktasında, ABD'nin partner gücü PKK'nın ise hızla genişleyen imkanları söz konusudur. PKK, ABD'den aldığı silah ve para yardımı ile kapasitesini öncesi konumunun çok üzerine taşımıştır. Suriye'de iç savaşın ilk döneminde küçük bir organizasyon olan, ÖSO ya da IŞİD'e karşı direnme şansı bulunmadığı değerlendirilen PKK, ABD desteği sayesinde bambaşka kapasiteye kavuşmuştur. Türkiye'nin doğrudan güç kullanmasına gerek kalmadan sahadaki iç savaş dinamiklerinin etkisiz hale getirebileceği varsayılan PKK, kavuştuğu askeri kabiliyetler ve nüfuz nedeniyle alt edilmesi ancak Türkiye'nin doğrudan müdahalesini gerektiren saldırı kapasitesine ulaşmıştır. PKK'ya yapılan maddi yardım ABD savunma bütçesinin bir bileşini haline gelmiştir. Yalnızca 2023 yılı için PKK'nın desteklenmesi için SDG ismi altında (güneydeki Mugavir et-Tavra adlı muhalif bir grupla beraber) 183 milyon dolar kaynak aktarımı öngörülmüştür. Bunun dışında insani ve teknik yardım adı altında Amerikan yardımları bölgeye ulaşmış, PKK'nın idari, teknik, siyasi ve örgütsel kapasitesini daha önce olmayan bir seviyeye taşımıştır. ABD ordusu, PKK kadrolarına füze ve top gibi ağır silahları kullanma, havadan indirme ve özel kuvvet eğitimleri gibi düzenli ordu yapılanması çağrışımı yapan eğitimler vermiştir. Amerikan yönetimi Suriye'ye yönelik yaptırımlarda PKK sahasına muafiyet vererek bölgenin ekonomik gelişiminin önünü açmaya çalışmıştır. Suriye iç savaşının başında PKK'nın binlerle ifade edilen silahlı adam sayısı, bütçe imkanları sayesinde bazı Arap unsurlardan da faydalanılacak şekilde on binlere çıkmıştır. Türk ordusuna zaiyat verdirmede en fazla etkili olan tanksavar füze sistemlerine kavuşmuştur. Hatta Türkiye'nin ABD'den tedarik edemediği Javelin sistemlerine sahip olmuştur.

İkinci tehdit bağlamında; İdlib'de 2019 sonlarında Rusya'nın yoğun ve etkili hava saldırıları, rejim ordusu ve İran güçlerinin artan saldırılarıyla Türkiye'ye doğru ittirdiği nüfus hareketliliğinde Türkiye kamuoyundaki "yeni sığınmacı kitleleri" endişeleri arttıkça, Rusya ve müttefiklerinin elindeki göç silahının kabiliyeti de artmıştır. 4 milyon nüfuslu bölgenin Türkiye içine akacak kısmı bazı sınır illerindeki yerli nüfusun azınlığa düşmesine de neden olma tehlikesi arz etmiştir. Halihazırda Suriye'nin halen kendi toprağı kabul ettiği Hatay'ın alacağı milyonlar, burada Arap nüfus çoğunluğuna sebep olacaktı. Bu durum Hatay'ın Türkiye'ye katılımının temel argümanı olan Türk nüfus çoğunluğunun ortadan kalkmasına, ilerde

Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğinin Şam yönetimi tarafından çok daha güçlü şekilde sorgulanabileceği bir zemin yaratabilirdi.

Saldırganca niyetler: Saldırgan görüntü veren devletler, diğerlerini denge arayışına sokabilir. Türkiye'nin ABD'den doğrudan askeri saldırı beklediğine dair emare yoktur. Ancak Suriye'de yoğunlaşıp Türkiye'deki eylemlerini durduran PKK'nın gelecekte Türkiye'ye bu sefer çok daha büyük askeri kapasiteyle tehdit olma potansiyeli artmıştır. PKK, geleneksel olarak Türkiye'deki en şiddetli eylemlilik döneminde hinterland olarak Suriye ve Irak topraklarını kullanmış, Suriye kadroları örgütün insan kaynağının kayda değer bölümünü teşkil etmiştir. Örgütün Suriye'nin kuzeyinde ABD desteğiyle Türkiye sınırının İdlib ve Cerablus hariç hemen hemen tamamını ele geçirmesiyle çok yakın gelecekte IŞİD'in elindeki Cerablus'un da düşeceği, ardından Akdeniz'e çıkış için İdlib'in zorlanacağı korkusu Türkiye kamuoyuna yerleşmiştir. PKK'nın büyümesi ile Suriye'de devrim hareketinin çökme süreçleri birbirine paralel gitmesi Türkiye'yi kaygılandıran bir süreçken asıl endişesi kendi topraklarına yönelik "bölücü tehdidin" büyümesi olmuştur. PKK, Türkiye'deki hedeflerinden vazgeçmemiş bu da "saldırganca niyetler"in örgütün güçlenmesine paralel olarak Türkiye tarafından büyüdüğü şeklinde algılanmıştır. ABD'nin attığı her adım Türkiye'nin kuşku ve endişelerini beslemiş ve güven faktörü ortadan kalkmıştır. Örneğin ABD, IŞİD'i Münbiç'ten çıkardıktan sonra PKK'nın da burayı terk edeceği sözünü vermiş ancak bunu tutmamıştır; bilhakis örgütün genişlemesi sürmüştür. PKK'nın Suriye'de ABD desteğine kavuştuğu 2014'ten başlayan dönem ile Türkiye'deki "Çözüm Süreci"nin çöküş evreleri büyük ölçüde paralel seyretmiş; örgüt Suriye'de ABD desteğiyle özgüveni arttıkça Türkiye'deki ya da Türkiye'yle ilgili söyleminin dozunu keskinleştirmiş, kamuoyunu sarsan silahlı eylemlere girişmiştir. Bunun doruk noktası, Temmuz 2015'te örgütün "çatışmasızlığı" bitirdiğini duyurması, yaklaşık 40 ilçeyi hendek ve barikatlarla kapatarak buralarda özerklik ilan etmesi, yaklaşık 10 bin kişilik güvenlik gücünün katıldığı zorlu operasyonlarda 6 ay boyunca 2016 yazına kadar şiddetli bir çatışmaya girmesidir. Türkiye açısından örgütün saldırganca niyetinin, Suriye'de ABD destekli yeni dönemde "kentlerde aylarca sürecek isyan" gibi askeri açıdan oldukça cüretkar denemelere geçebileceğini göstermiştir. Nitekim Türkiye Suriye'de örgüte karşı ilk doğrudan güç kullanımına kamuoyunda Sur-Hendek hadiseleri ya da Hendek Çatışmaları olarak bilinen süreci noktaladıktan sonra FKH'yle girişmiştir.

İkinci tehdit bağlamında; göçün araçsallaşması İdlib'le başlamamıştır. 2016'da başlayan ve Türkiye'nin çatışmaları dondurmayı ya da en aza indirmeyi ümit ettiği Astana sürecine rağmen Gerginliği Azaltma Bölgeleri Rusya destekli rejim güçleri tarafından tek tek ele geçirilmiş, sıra bir anlamda İdlib'e gelmiştir. 2019'da artan saldırılar İdlib'le ilgili büyük savaşın başladığına, iç savaş sürecinin en büyük göç dalgasının patlak vermek üzere olduğuna ilişkin korkuları pekiştirmiştir. Rusya'nın Türkiye'ye teklif ettiği muhaliflere bırakılmış alan, Türkiye sınırında sandviç şeklinde bırakılmış bir sahadır ki bu nüfusun güneyden kuzeye doğru sıkıştırılacağı niyetini göstermiştir (Bir Dışişleri Bakanlığı Mensubu ile Yapılan Görüşme, 2020). [41] Türkiye bu tablo karşısında Rusya ve müttefiklerini dengeleyebilmek için Batı'dan destek arayışına girmiş fakat siyasi söylem dışında destek bulamamıştır. PKK'nın Akdeniz'e ulaşma ufku da aynı şekilde İdlib bölgesinin içinden geçmesi anlamına geldiğinden, buradaki nüfusun da kaçınılmaz olarak çatışmalar yoluyla hem itilmesini beraberinde getirecekti. Dolayısıyla göç tehdidi gerek Rusya ve müttefiklerinin gerek PKK'nın elinde Türkiye'ye darbe vurabilecek bir araç kimliği kazanmıştır.

* * *

Walt, Tehdit Dengesi Teorisi'ni inşa ederken ittifakların oluşumunda ideolojilerin, dış yardımların ve ulus ötesi sızmaların etkisine de bakmış ve daha önce de anlatıldığı üzere bunların sınırlı etki gösterdiğini belirtmiştir.

Walt, demokrasilerin ve sosyalist yönetimlerin birbirleri arasında doğal yakınlık bulunduğundan hareketle, benzer ideolojilere sahip devletlerin birbiriyle ittifak ettiğine ya da müttefik olma olasılıklarının daha yüksek olduğuna dair yaygın kabuller bulunduğunu, Batılı liderler ittifaklarının birleştirici değeri olarak demokrasiye çokça vurgu yapageldiğini anımsatmış ancak devletlerin ideolojilerinin peşinden gitme olasılıkları, kendi güvenliklerini tam anlamıyla güvenliklerini sağladığında yükseldiğini, büyük bir tehlikeyle karşılaştıklarında onu alt edecek müttefikleri ararlar ve ideolojiyi bir kenara koyabildiğin söylemiştir. En büyük paydası demokrasi ve kapitalizm olan geleneksel Batı ittifakı içindeki Türkiye'nin

[41] Bkz. "Rusya'nın istediği İdlib nüfusunu kuzeye doğru sürerek bizim sınırımızda daracık bir alana sandviç gibi sıkıştırmaktı. Teklif ettikleri şeyin kabul edilmesi mümkün değildi. Burayı güvenli alan olarak tanıyacaklardı ama Rusya'nın Astana anlaşmalarına rağmen aynı taktiği kaç kez uyguladığı ortadaydı. Bu ne insani açıdan ne de siyasi açıdan uygulanabilir bir şey değildi." (M.Y)

2013'teki Gezi Olayları ve 2016'daki darbe girişiminin ardından içeride otoriterleşmeye doğru gittiği ve Rusya'yla yakınlaşmasında bunun kolaylaştırıcı bir etken olduğuna dair güçlü bir eleştirel yazın vardır. Ancak söz konusu yakınlaşmanın genel bir uluslararası ittifak olmadığı; işbirliğinin en güçlü ayağı olan Suriye sahasının dahi (ABD-PKK'ya karşı) konjonktürel bir ittifak olduğu not edilmelidir. Diğer yandan ABD ve Avrupa'nın Gezi Olayları ve darbe girişim sonrasında anti-demokratik uygulamaların arttığı gerekçesiyle Türkiye üzerindeki baskıları artmıştır. Sürecin, Türkiye'yi Rusya'ya yaklaştırdığı tartışması bir kenarda tutulsa dahi Batı'yla ilişkilerinin soğumasına neden olduğu iddia edilebilir. Batı türü demokrasi Türkiye açısından başından beri, Sovyet tipi komünizm gibi merkezi ve hiyerarşik bir düzen görüntüsü vermektedir. Walt'un aslında Sovyetler ve diğer sosyalist ülkeler arasındaki ilişkiyi tahlil ederken yaptığı "İdeolojinin öngördüğü hareket ne kadar merkezi ve hiyerarşik olursa ortaya çıkan bir ittifak da o kadar çatışmaları ve kırılgan olacaktır" tespiti, Batı ile Türkiye arasındaki bir tür ideoloji-içi tartışma olarak yorumlanabilir. Bu yönüyle bazen birleştirici bazen ayrıştırıcı olabilmiştir.

Öte yandan "bir devlet kendini ne kadar güvenli algılarsa, ideolojinin ittifak tercihleri üzerindeki etkisi o kadar büyük olur." Türkiye için de kendini yüksek güvensizlik ortamında algıladığı darbe girişimi sonrası dönemde, ideolojinin ittifak tercihleri üzerindeki etkisinin en aza indiği savunulabilir. Ayrıca, devletin ve yönetimin iç meşruiyetinin bilhassa darbe sonrasında yüksek olduğu bir dönemde, ideolojik ittifaklar araması için nedeni yoktur. Türkiye'nin Suriye'de sınır ötesi doğrudan güç kullanma döneminde söyleminde ideolojik unsurların yeri hemen hemen yok gibidir.

Dış yardımlar konusu, Türkiye-Rusya ilişkilerinde azgelişmiş ülkelere Sovyet yardımı tarzında bir akış olarak cereyan etmemiştir ancak Türkiye'nin Kasım 2015'te bir Rus savaş uçağını düşürmesinin ardından Rusya'yla siyasi ilişkilerin yanında turizm, ticaret ve diğer ekonomi kalemlerinde durma noktasına gelmiş ilişkileri restore etme ihtiyacı Ankara'nın Rusya'yla yakınlaşmasının en temel itici unsurlarındandır. Türkiye'nin 2017 yılı sonunda Rusya'dan 2,5 milyar dolarlık S400 füze savunma sistemleri alımına imza atması ise güçlü devletin diğerini dış yardım yoluyla yanına çekme ilişkisinin burada ters yönlü işlediğinin bir örneği olabilir. Ancak neticede, Türkiye ile Rusya arasında alıcı-bağışçı ülke ilişkisi olmamıştır.

İttifak oluşumunda ulusötesi sızmanın rolüne bakıldığında ise kamuoyunda Rusya ve ABD algılarında değişim fark edilebilmektedir. Türkiye'de özellikle 15

Temmuz darbe girişimi sonrası hadisenin faili olarak işaret edilen FETÖ liderinin ABD'de yaşıyor olması, halihazırda PKK'nın ABD sayesinde Suriye sınır hattına yerleşmeye devam etmesi bir öfke dalgısını beslemiş; Rusya'nın Fırat Kalkanı Harekatı için Türkiye'nin önünü açması ise kendisini sempatik bir konuma taşımıştır. Ancak bu tabloda Rusya'nın Türkiye'deki iç siyasi sistemi manipüle edecek, sadakatleri bölünmüş kamu görevlilerini Türkiye'yi kendisine yanaştırmak için kullanacak, lobicilerle halkın algılarını ve siyasal kararları değiştirmeye sevk edebilme ya da propaganda yoluyla seçkinler ve kitleleri etkileme noktasına geldiği iddia edilemez.

SONUÇ

BM sistemine kayıtlı 193 ülkeden, fiilen sömürgecilerin nüfuzundan çıkamamış, coğrafi hakimiyeti adacık ve kent ölçeğinde geçememiş devletler dışında dünyanın tüm devletleri ulusal orduya sahiptir ve gerekçe ne olursa olsun "ihtiyaç" anında askeri kuvvete başvurabilmek, bunun için daima hazır olmak orduların değişmeyecek varoluş nedenidir. Askeri güç, uluslararası hukukun, diplomasinin ve iç kamuoylarının tüm sınırlandırıcı etkisine rağmen devletlerin çıkar ve tehdit algılamaları ışığında, kullanmayı nihai anlamda göz ardı edemedikleri bir araçtır. Devletler varoluşsal özelliklerinden güvenliklerini temin etmek ve güç artırımı sağlayacakları çıkarlara ilerlemek için, genellikle de riski muhasebe ederek, askeri kuvvete başvurabilir. Ancak doğrudan askeri kuvvet kullanımı sıklıkla yapılabilecek bir şey değildir ve dolaylı yollarla kullanmak devletlerin sıklıkla tercihidir.

Türkiye'nin dış politikasında kuvvet kullanımına başvurması, algıladığı tehdit ve fırsat faktörleri tarafından belirlenmektedir. Ana varsayımında, Türkiye'nin ihtiyaçlarına binaen askeri güce doğrudan ve dolaylı şekilde başvurmaktan çekinmeyen bir devlet olduğu önermesini sunan bu çalışma, kuvvet kullanımının hangi faktörlerden hangi biçimlerde etkilendiği hipotezlerini tartışabilmek için Türkiye'nin Suriye'deki kuvvet kullanımını incelemiştir.

Bu konu çerçevesinde 2 temel hipotezimizi incelemeye çalıştık. Bu hipotezler şunlardı:

H1- Türkiye Suriye'de hiçbir zaman ittifaksız hareket etmemiştir; Suriye politikasında önemli adımları uluslararası sistemin yapısal şartlarına göre müttefikleriyle atmıştır.

H2- Türkiye'nin dış politikasında kuvvet kullanımı tehdit-fırsat algısıyla ilişkilidir; Türkiye tehdit temelli bir dış politika ve güvenlik algısına kapıldığında daha tek taraflı askeri güç kullanımına yatkın iken fırsat temelli dış politika ve güvenlik algısıyla hareket ettiğinde müttefikleriyle kuvvet kullanımına yönelmektedir.

H1 ve H2'yi tartışabilmek için birinci bölümde teorik arka planı ortaya koyduk. İkinci bölümde bu teorik arka planının olgusal kısmına giriş yaptık. Bu çerçevede Suriye'de iç savaşın çıkma sürecini ve bu süreci Türkiye'nin verdiği tepkiyi 2011-2016 yıllarındaki olayları, örnekleri, tanıklıkları kullanarak açıkladık. Bölü-

mün sonunda dönemi tehdit-çıkar ikilemi çerçevesinde değerlendirdik. Üçüncü bölümde ise H1 ve H2'nin detaylı olarak ortaya konabilmesi için Türkiye'nin Suriye'de dolaylı kuvvet kullanımından doğrudan kuvvet kullanımına geçiş olarak nitelendirilebilecek askeri harekatları ele alındı. 2016-2020 yılları arasındaki 4 askeri harekat yine tehdit-fırsat ikilemi çerçevesinde değerlendirilerek dolaylı versus doğrudan kuvvet kullanımına başvurulmasının nedenleri açıklandı. Bu dönemde tehdit boyutunun ağır basmasının askeri operasyonlar üzerindeki etkisi ortaya konuldu. İkinci ve üçüncü bölümde ele alınan örnekler, dinamikler, faktörler çerçevesinde kuvvet kullanımının doğrudan veya dolaylı biçimde gerçekleşmesi tehdit/fırsat ikilemi bağlamında tartışıldı. Bu noktalar ve ana teorik çerçeve bağlamında, H1'i destekleyen olgularımız şunlardır:

1957'de Türkiye, Suriye yönetiminin Sovyetler Birliği nüfuzuna girmesine karşı ABD'yle ittifaktan cesaret alarak hazırlandığı askeri müdahaleden yine Amerikan yönetiminin politika değişikliği nedeniyle geri durmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nden tehdidi algılayan ve bunun da etkisiyle Batı ittifakıyla hızla yakınlaşma çabası gözeten Türkiye, ittifakın Sovyet nüfuzunu çevreleme çabalarında kendine rol biçmiş, Balkanlar ve Ortadoğu'da NATO ittifakının sac ayaklarını hayata geçirmeye çalışmıştır. 1953'te Yunanistan ve Yugoslavya'yla Balkan İttifakı'na girmiş, 1954'ten itibaren Pakistan ve Irak'a Mısır ile Suudi Arabistan'ı katma çabası boşa çıkan bir Bağdat Paktı ittifakında yer almıştır. Suriye'yi bu pakta çekme gayreti bir taraftan Mısır ve Sovyetler Birliği'nden direnç görürken üstüne 1957'den başlayarak Şam yönetimi üzerinde artan Sovyet nüfuzu karşısında Türkiye askeri hareket seçeneğini içine alan hazırlıklara girmiştir. Tüm bu süreç özellikle ABD'nin teşviki ve güvenlik garantilerinden cesaret almıştır. Ancak sınır hattındaki askeri tırmanış ile harekat için yapıldığı düşünülen askeri hazırlıklar ABD ve Sovyetlerin kendi aralarında anlaşıp yumuşama siyasetini dönmesiyle rafa kalkmıştır. Türkiye Suriye'ye karşı doğrudan askeri güç kullanmayı ABD desteği varken göze almış, ABD desteği çekilince pozisyonundan geri dönmüştür.

2016'da Türkiye, PKK'nın Suriye sınır hattında yayılması ve kesintisiz bir kuşak kurmaya yaklaştığı bir dönemde, DEAŞ'a karşı görünen ama aslında ABD destekli PKK'ya darbe vurmayı amaçlayan harekatı Rusya'yla girdiği ittifak üzerinden yapabilmiştir. Rusya, ABD-PKK nüfuz alanının genişleyeceği sahaya girmesini desteklediği Türkiye'yle ittifak inşa etmiştir. Türkiye, Ekim 2015'ten sonra

Rusya'nın yoğun şekilde müdahil olduğu Suriye iç savaşında ters ittifaklarda bulunduğu Rusya'yla ilişkileri ABD'ye karşı ortaklık paydasında kompartımanlaştırarak bu sayede doğrudan askeri gücünü Suriye topraklarına sokabilmiştir. Türkiye'nin bu vakte kadar Suriye sahasına doğrudan şekilde girmesi, özellikle Rus savaş uçağını düşürdüğü tarihten sonra imkansız hale gelmişti.

2018'de Türkiye, ABD destekli PKK'nın hakimiyet alanını en zayıf noktası olan Afrin'i kontrolüne alarak küçültmeye devam ederken yine Rusya ittifakıyla hareket etmiştir. ABD askeri varlığının bulunmadığı ve ABD için önemi görece zayıf olan Afrin'deki sembolik askeri varlığını buradan çıkartan Rusya, Türkiye ve partner güçlerine harekatın önünü açmış, hava sahasını kullanma kolaylığı tanımıştır. Türkiye, Rusya kabul edene kadar bu harekatı başlatmamış, taraflar mutabakata varınca doğrudan askeri güç kullanımı gerçekleşmiştir.

2019'da Türkiye, Rusya'yla ittifakını devam ettirerek ABD destekli PKK hakimiyet alanında doğrudan askeri güç kullanmaya devam etmiştir. Türkiye, Fırat Nehri'nin batısında Tel Rıfat ve Münbiç'i PKK'dan alma, nehrin doğusunda ise PKK hakimiyet alanını kesintiye uğratma hedefini izlemiştir. Türkiye, Rusya'nın Tel Rıfat için onay vermemesi ve Münbiç'te ABD askeri varlığıyla olası doğrudan çatışma riski nedeniyle nehrin doğusunda Arap nüfus yoğunluklu Tel Abyad sahasına yoğunlaşmıştır. NATO müttefiki Ankara ile Washington'un, ABD varlığının yoğunlaştığı kuzeydoğu Suriye'de karşı karşıya gelecek olmalarını Rusya kazanıma çevirmek istemiştir.

2019-2020'de Türkiye'nin, PKK-ABD'ye karşı Rusya'yla ittifakının sürdüğü dönemde İdlib'deki gelişmeler ittifak sistemini değişmeye zorlamıştır. Türkiye, Rusya'nın kontrolü ve desteğinde Esad rejimi ile İran güçlerinin İdlib'de başlattığı geniş kapsamlı saldırıların neden olduğu nüfus göçü baskısına girmiştir. Kuzeye Türkiye sınırı yakınlarına milyonlarca kişinin hareketlenmesi karşısında, kendi topraklarında halihazırda büyük bir Suriyeli nüfusa ev sahipliği yapan Türkiye söz konusu baskıya karşılık vermiştir. İlk etapta muhalif güçlere askeri yardım yaparak rejim ve müttefiklerine karşı yumuşak dengelemeyi deneyen Türkiye, peyderpey kendi askeri güçleriyle doğrudan müdahaleye başlamıştır. Ancak çatışmaların düğümlendiği hava sahası kullanımında ister istemez Rusya'yla karşı karşıya gelmiştir. Türkiye, ABD ve Avrupa'yla Rusya'yı durdurması için hızlı bir yakınlaşma ve ittifak aramışsa da istediği karşılığı alamadığı süreçte Rusya'yla doğrudan

çatışmayı göze alarak bunu denemiştir. Türkiye, İdlib'deki Bahar Kalkanı Harekatı'nda hedeflerine istediği ölçüde ulaşamamıştır. Zira bu çatışma sürecinde karşı dengeleme yapacağı bir ittifak kuramamıştır. Türkiye, müttefikleriyle hareket edemediği için, hareket alanı bloke olmuştur.

H2'deki, Türkiye'nin tehdit temelli bir dış politika ve güvenlik algısına kapıldığında daha tek taraflı askeri güç kullanımına yatkın olduğunu destekleyen olgularımız ise şunlardır:

1955'te Kıbrıs'ta EOKA hareketiyle fitili ateşlenen gelişmelerde, Türkiye 1958'den itibaren önce TMT üzerinden adada bir güvenlik dengesi kurmayı denemiş, 1960'da iki topluma dayalı devlet mekanizmasının 1974'te EOKA darbesiyle çökmesiyle doğrudan askeri güç kullanma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin Barış Harekatı'ndaki ilk müdahalesinde garantörlük anlaşmalarına dayanıp komünizmle mücadele eden Batı'yla müttefiklik ilişkisine girmiş olabileceği söylenebilecek olsa da harekatın ikinci safhasında Batı'ya karşısına alarak adada kalıcı bir varlık tesis ederek tek taraflı askeri güç kullanımı örneği vermiştir. Bu açıdan, Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye'nin tehdit temelli bir dış politika ve güvenlik algısına kapıldığında daha tek taraflı askeri güç kullanımına yatkın olma örneğidir.

1990'lar ve sonrası Irak'ın kuzeyinde, Türkiye'nin kendi topraklarında PKK'yla doruk noktasına ulaşan silahlı çatışma ve siyasi ayrılıkçılık gündeminin en güçlü olduğu dönemde Türk ordusunun yoğun müdahaleleri görülmüştür. Türkiye önce, 1990'ların başında KDP ile KYP+PKK çekişmesinde ilk aktöre yardımlar yoluyla dolaylı müdahale yapmış, istediği sonucu alamayınca beka ve aynı zamanda en büyük güvenlik sorunu olarak gördüğü tehdide tek taraflı doğrudan müdahaleler serisine 2023'e kadar devam etmiştir.

1996'da Ege Denizi'nde, Türkiye karasuları sorununda Ege'de büyük bir egemenlik alanı kaybının önünü açabileceği endişesiyle tek başına stratejik önemi haiz görünmeyen ama sembolik önemi yüksek Kardak kayalıklarında doğrudan askeri kuvvet kullanma sürecini başlatmıştır. Türkiye askeri güç mobilize ettiği eylemde tehdit temelli bir dış politika ve güvenlik algısına kapıldığından tek başına ve ittifak arayışına girmeden hareket etmiştir.

1998'de Suriye'nin barınma sağladığı PKK'yla mücadelesinde askeri çatışmanın en yoğun olduğu dönemde Türkiye örgüt liderinin Suriye'den çıkartılması ve bu ülkenin örgüte verdiği desteği kesmesi için doğrudan askeri müdahale hazırlığı yapmıştır. Türkiye'nin açıktan uluslararası destek ve ittifak bulmadığı bu savaş

hazırlığı, kendisi için en büyük güvenlik sorununa tek taraflı askeri müdahale örneğidir.

2020'de Libya'da uluslararası iş birliği aramadan ve hatta direnmelere rağmen tek başına burada askeri varlığıyla kendine yaşam alanı açan Türkiye, askeri danışmanlık dışında yoğun SİHA kullanımı ve binlerce ÖSO unsurunu kullanarak iç savaşa müdahil olmuştur.

H2'deki, Türkiye'nin fırsat temelli dış politika ve güvenlik algısıyla hareket ettiğinde müttefikleriyle kuvvet kullanımına yöneldiğini destekleyen olgular da şöyledir:

1950'de Kore Savaşı'nda Türkiye, Soğuk Savaş ortamında yükselen tehdit olarak algıladığı Sovyetler Birliği'ne karşı Batı ittifakının NATO güvenlik şemsiyesine kabul edilmek için Kore Savaşı'nı fırsata çevirmeye çalışmıştır. Savaşa asker gönderirken örgüte üyelik başvurusunu yapmış, iki sene sonra da kabul edilmiştir. Kore krizi Türkiye için doğrudan tehdit teşkil etmediğinden Türkiye burada bir ittifakla fırsat temelli dış politika ve güvenlik algısıyla doğrudan asker güç kullanmıştır.

1958'de Suriye'de iktidarı ele geçiren grubun ve yine aynı yıl Irak'ta monarşiyi devirip yeni yönetimi ele alan grubun Sovyetler Birliği'yle yakınlaşması üzerine Türkiye askeri müdahale hazırlıklarını girişmiştir. Türkiye bu krizlerde tek başına hareket etmekten imtina etmiş ama konjonktürü fırsata çevirip Batı ittifakından almak istediği güçle bölgesel aktör olarak bir yükseliş yakalamak istemiştir. Türkiye'nin askeri caydırıcılık denemeleri, ABD'nin desteği ölçüsünde ciddiyet kazanmış ve yine o ölçüde bunlardan vazgeçilmiştir.

1992-1995 Bosna Savaşı'nda, Türkiye kendi iç kamuoyundaki insani hassasiyetlerin de verdiği motivasyonla, Balkanlardan Orta Asya'ya uzanan (Adriyatik'ten Çin Seddi'ne) kuşakta nüfuz alanı yoklaması yaptığı bir dönemde, Boşnak direnişçilere silah ve maddi yardım ulaştırmıştır. Söz konusu yardımlar başka İslam ülkelerinden de gitmiştir. Savaş sonrası dönemde de barışı koruma ve gözetleme misyonlarına katılarak bölgedeki varlığını göstermeye çalışmıştır. Bosna Savaşı, tehdit temelli değil fırsat temelli dış politika ve güvenlik algısıyla hareket ettiği örneklerdendir.

2017 yılında Katar'a yönelik Suudi Arabistan'ın örgütlediği ablukada, Türkiye finansal ve siyasi müttefiki Katar'ın bir işgalle yönetim değişikliğine uğrama tehlikesini askeri iş birliği üzerinden askeri konuşlandırmayla önlemiştir. Türkiye,

Katar'la ittifakını korumak için doğrudan askeri gücünü caydırıcılık çerçevesinde kullanmış, bu konjonktür aynı zamanda Katar'ın kendisine güvenlik bağımlılığının artmasına hizmet etmiş, Türkiye'nin bölgesel rolü pekişmiştir.

2020'de İkinci Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın Türkiye'yi ve dolaylı şekilde Rusya'yı almasıyla cereyan etmiştir. Türkiye, Ermenistan'daki Paşinyan yönetiminden derin rahatsızlık duyan Rusya'yla koordinasyon içerisinde Azerbaycan'a muharip asker dışında çok yönlü askeri destek vermiş binlerce Suriyeli savaşçıyı bu savaşta mobilize etmiştir. Türkiye, Azerbaycan'ın topraklarını alma ve Rusya'nın da Paşinyan yönetimine darbe vurma isteğini kendisi için de fırsata çevirerek, 1990'lardan itibaren Azerbaycan ve Orta Asya'ya doğrudan ulaşma yolu olan Zengezur'da bir koridor açma fırsatı yakalamıştır. Türkiye'nin Rusya'yla iş birliği, fırsat temelli dış politika ve güvenlik algısıyla hareket ettiğinde müttefikleriyle kuvvet kullanımına yöneldiğini destekleyen örneklerden biridir.

KAYNAKLAR

Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.

AA Arşiv. 2011a. "AB, Suriye'de Göstericilere Ateş Açılmasını Kınadı." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011b. "ABD Büyükelçisinden Sonra Fransa'nın Büyükelçisi de Hama Kentinde." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011c. "ABD Dışişleri Bakanı Clinton: "Türkiye ve Arap Birliği, Suriye Hükümeti ve Toplumu Üzerinde Bizden Çok Daha Fazla Etkiye Sahip." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011d. "ABD Dışişleri Bakanı Clinton'ın Türkiye Ziyareti ." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011e. "ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Toner'in Açıklamaları." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011f. "ABD, Suriye'de Göstericilere Yönelik Şiddeti Kınadı." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011g. "Arap Birliği'nin Suriye Toplantısı Sona Erdi." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011h. "Başbakan Erdoğan, Mısır'da -Erdoğan, Mısır ve Uluslararası Topluma Seslendi." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011i. "Başbakan Erdoğan'ın El Şuruk Gazetesine Verdiği Demeç." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011j. "Başbakan Erdoğan'ın El Şuruk Gazetesine Verdiği Demeç." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011k. "Cumhurbaşkanı Gül'den Anadolu Ajansına Özel Röportaj (2) ." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011l. "Cumhurbaşkanı Gül'ün Gazetecilerle Sohbet Toplantısı (2)." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011m. "Cumhurbaşkanı Gül'ün Guardian'a Demeci." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011n. "Davutoğlu Ürdün Kralı Abdullah Ile Görüştü." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011o. "Dışişleri Komisyonunda 11 Anlaşma Kabul Edildi." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011p. "Erdoğan Suriye Devlet Başkanı Esad Ile Telefonda Görüştü." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011q. "Erdoğan-Merkel Ortak Basın Toplantısı Berlin." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011r. "Erdoğan-Obama Görüşmesi Sona Erdi." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011s. "NATO Genel Sekreteri Rasmussen, Suriye'ye Askeri Operasyon Ihtimalini Dışladı." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011t. "Obama-Erdoğan Telefon Görüşmesi." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011u. "Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov: "Suriye'de Rejimi Devirmeye Yönelik Girişimler Feci Sonuçlara Yol Açabilir." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011v. "Suriye, 2 Teröristi Türk Makamlarına Teslim Etti." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011w. "Suriye, 3 Teröristi Türk Makamlarına Teslim Etti." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011x. "Suriye'nin Suyu Kesilmeyecek." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2011y. "Ulusal Güvenlik Yasası Kamuoyunda Tartışılacak." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2012a. "Başbakan Erdoğan CNN'e Konuk Oldu." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2012b. "Başbakan Erdoğan El Cezire'ye Konuştu." *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2012c. “Davutoğlu, PBS’e Konuştu (2).” *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2012d. “Davutoğlu-Terzi Ortak Basın Toplantısı.” *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2012e. “Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun BBC’ye Demeci .” *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2012f. “Rusya- Suriye Dışişleri Bakanları Görüşmesi.” *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2013a. “ABD Dışişleri Bakanı Kerry: (2) -"Türkiye Bir NATO Ülkesi Olarak Bölgedeki Barışa Önemli Katkı Verenlerden Biri" .” *Anadolu Ajansı*.

AA Arşiv. 2013b. “Davutoğlu-Kerry Ortak Basın Toplantısı (3).” *Anadolu Ajansı*.

Abay, E. G. 2020. “Kremlin Sözcüsü Peskov: İdlib’de Gerginliğin Artmaması Için Türkiye Ile Temasları Sürdüreceğiz.” *Anadolu Ajansı*.

Abay, E.G. 2020. “Kremlin Sözcüsü Peskov: Rusya, Soçi Anlaşmalarının Uygulanmasını En Önemli Konu Olarak Görüyor.” *Anadolu Ajansı*.

Abay, E. G., A. Cura, and D. Chirciu. 2019. “Rusya Devlet Başkanı Putin: Türkiye’nin Güvenli Bölge Adımı Suriye Için Olumludur.” *Anadolu Ajansı*.

ABD Savunma Bakanlığı’nda Yapılan Toplantı Notu. 2020. “ABD Savunma Bakanlığı’nda Yapılan Toplantı Notu.”

Abdul-Ahad, G. 2012. “Syria: The Foreign Fighters Joining the War against Bashar al-Assad.” *The Guardian*.

Abi-Habib, M. 2014. “European Spies Reach Out to Syria.” *The Wall Street Journal*.

Abouzeid, R. 2012. “The Emergency Session on Syria: That’s What Friends Are For?” *Time*.

Adams, P. 2013. “Syria Crisis: Time to Rethink a Future with Assad?” *BBC News*.

AJarrett, M. ve Tauris, I. B. 2013. *The Congress of Vienna and Its Legacy: War and Great Power Diplomacy after Napoleon*. London: London.

Akkan, I. 2018. “Raymond Hinnebusch and Özlem Tür, Turkey-Syria Relations: Between Enmity and Amity.” *Dergipark* 15(27).

Aktay, Y. 2012. “Suriye"nin Geleceği Mısır"dan Görünüyor.” *Yeni Şafak*.

Al- Jarba, A., and S. Idris. 2013. “Why America Must Act on Syria.” *The Washington Post*.

Alhamadee, M., and J. S. Landay. 2014. “Syrian Airstrikes on ISIS Mark New Strategy in Civil War.” *McClatchy*.

Allahverdi, S. 2020a. “ABD’den İdlib Konusunda ‘Türkiye’ye Destek’ Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

Allahverdi, S. 2020b. “ABD’den Türkiye Ile Rusya Arasında Varılan ‘İdlib Ateşkes Anlaşmasına’ Destek.” *Anadolu Ajansı*.

Alpaslan, İ. B. 2012. “Suriye Krizi Türkiye Ekonomisini Nasil Etkiler?” *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfi (TEPAV)* 1–12.

Altaş, M., and Ö. Yıldırım. 2020. “AK Parti Sözcüsü Çelik: Artık Mültecileri Tutabilecek Durumda Değiliz.” *Anadolu Ajansı*.

Alyanak, Ç. 2019. “Cumhurbaşkanı Erdoğan Genel Yayın Yönetmenleriyle Bir Araya Geldi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 1949. “The North Atlantic Treaty.” *North Atlantic Treaty Organization*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm).

Anon. 2000a. “Şam’a Büyük Jest.” *Hürriyet*.

Anon. 2000b. “كلمة السيد الرئيس بشار الأسد أمام مجلس الشعب بعد أدائه القسم رئيساً للجمهورية.”

Anon. 2002. *DOD Dictionary of Military and Associated Terms*.

Anon. 2003. “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı.” *Türkiye Büyük Millet Meclisi*. Retrieved December 11, 2023 (https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic_yazici?P4=9745&P5=B&page1=54&page2=54).

Anon. 2004a. “Irak’ta Bir Kürt Devleti Benim de Kırmızı Çizgim.” *Hürriyet*.

Anon. 2004b. *Syria Under Bashar (I): Foreign Policy Challenges*. Amman/Brussels.

Anon. 2005. “ABD, Sezer’in Suriye Ziyaretini Değerlendirdi.” *Hürriyet*.

Anon. 2009a. *Reshuffling the Cards? (II): Syria’s New Hand*.

Anon. 2009b. “”Suriye’yi Orta Doğu Pazarına Giriş Kapısı Olarak Görüyoruz”.” *Dünya*.

Anon. 2010a. *Suriye İş Yapma Rehberi*. İstanbul.

Anon. 2010b. “Turkey Sees Positive Signs for Israel-Syria Talks.” *Reuters*.

Anon. 2011a. “28 Nisan, MGK Bildirisi.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.mgk.gov.tr/index.php/28-nisan-2011-tarihli-toplanti).

Anon. 2011b. “ABD: Suriye Sınırı Açık Kalmalı.” *TRT Haber*.

Anon. 2011c. “‘ABD Tek Başına Etkili Olmaz.’” *Haber Türk*.

Anon. 2011d. “ABD: Türkiye, Suriye Konusunda Sözünü Tuttu.” *Hürriyet*.

Anon. 2011e. “ABD’den Arap Birliği’ne ’zorlayıcı Mesaj Uyarısı.” *Haberler 7*.

Anon. 2011f. “Arap Birliği Suriye Ile Anlaşmaya Vardı.” *Son Dakika*.

Anon. 2011g. “Başbakan Erdoğan Birlik Vakfı’nın İftarına Katıldı 1.” *Haberler.Com*.

Anon. 2011h. “Başbakan Erdoğan: ‘Suriye’deki Gelişmelere Sessiz Kalmamız Mümkün Değil.’” *Haberler.Com*.

Anon. 2011i. “Başbakan Erdoğan, Ulusa Seslendi...(3).” *Maraş Gündem*.

Anon. 2011j. “Bütün Senaryolara Hazırlıklıyız.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2011k. “Davutoğlu: Biz Hiçbir Libyalı Kardeşimize Silah Doğrultmayız.” *Bloomberg*.

Anon. 2011l. “Davutoğlu, Clinton Ile Görüştü.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2011m. “Davutoğlu: Kaddafi’nin Sivillere Saldırısını Durdurmak Için NATO Kullanılmalı.” *Bloomberg*.

Anon. 2011n. “Davutoğlu: Komşu Ülkelerdeki Halklara Mesafe Koyamayız.” *Milli Gazete*.

Anon. 2011o. “Davutoğlu: Pişman Değilim.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2011p. “‘Sıkıntımız Suriye Ile.”’” *TV24*.

Anon. 2011q. “Davutoğlu: Suriye’de Kaosa İzin Vermeyiz.” *Haberler.Com*.

Anon. 2011r. “Davutoğlu: Suriye’de Kaosa Izin Vermeyiz .” *T24*.

Anon. 2011s. “Davutoğlu: Yaşananlar Mazur Görülemez .” *T24*.

Anon. 2011t. “Davutoğlu’dan CHP’ye Ziyaret.” *Hürriyet*.

Anon. 2011u. “Deaths as Syria Protests Spread.” *Al Jazeera*, March 27.

Anon. 2011v. “Decrees on Ending State of Emergency, Abolishing SSSC, Regulating Right to Peaceful Demonstration.” *Syrian Arab News Agency (SANA)*, April 22.

Anon. 2011w. “Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Bahreyn, Katar ve Suriye’deki Temaslarına İlişkin Yaptığı Basın Toplantısı.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-bahreyn_-katar-ve-suriye_deki-temaslarina-iliskin-yaptigi-basin-toplantisi_-6-nisan-2.tr.mfa).

Anon. 2011x. “Dışişleri Bakanı Sn. Ahmet Davutoğlu’nun IV. Büyükelçiler Konferansı Açış Konuşması.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 8, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sn_-ahmet-davutoglu_nun-iv_-buyukelciler-konferansi-acis-konusmasi_-23-aralik-2011.tr.mfa).

Anon. 2011y. “Dışişleri: Suriye’nin Istikrarını Bozacak Hiçbir Girişimi Türkiye Hoş Görmez.” *Bloomberg*.

Anon. 2011z. “‘Dost ve Kardeş Ülkelerin Nasihatlerini Dinleriz Ama...’” *Yeni Asır*.

Anon. 2011aa. “Ekonomi Bakanı Çağlayan: ‘Arap Birliğinin Kararları Bizim Kararlarımız, Suriye Halkı Üzerindeki Baskının Kaldırılması İçindir. Bu Alınan Kararlar Etkili Olacaktır.’” *Haberler.Com*.

Anon. 2011ab. “Erdoğan - Atambayev Ortak Basın Toplantısı.”

Anon. 2011ac. “Erdoğan: Libya Kan Ağlarken Seyredemeyiz.” *Haberler.Com*.

Anon. 2011ad. “Erdoğan: ‘Mavi Marmara’ya Saldırı Savaş Nedeni.’” *CNN Türk*.

Anon. 2011ae. “Erdoğan: Suriye’yi Seçim Sonu Görüşeceğiz.” *T24*.

Anon. 2011af. “Erdoğan’dan Esad Ailesine Sert Mesaj.” *Hürriyet*.

Anon. 2011ag. “Erdoğan’dan Esad’a ‘şiddetten Uzak Dur’ Telefonu.” *İhlas Haber Ajansı*.

Anon. 2011ah. “Esad Meşruiyetini Kaybetti.” *TRT Haber*.

Anon. 2011ai. “Esad, OHAL Yasasının Kaldırılmasını Onayladı.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2011aj. “Esad: Suriye Asla Ödün Vermeyecek.” *NTV*.

Anon. 2011ak. “‘Esad Türkiye’ye Inanılmaz Boyutta Tehdit.’” *CNN Türk*.

Anon. 2011al. “Esad’a Karşı Üçlü Mutabakat.” *Son Dakika*.

Anon. 2011am. “‘Esad’ın Gitmesi Için Diğerleri de Konuşmalı.’” *Cumhuriyet*.

Anon. 2011an. “Her Senaryo Için Hazırız.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2011ao. “Hillary Clinton CNN TÜRK’teydi.” *CNN Türk*.

Anon. 2011ap. “İlişkiler Daha Da Geriye Gider.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2011aq. “‘İran’a Müdahalenin Içinde Yer Almayız.’” *Hürriyet*.

Anon. 2011ar. “Interview Salih Muslim Muhammad, Turkey’s Henchmen in Syrian Kurdistan Are Responsible for the Unrest Here.” *KurdWatch*. Retrieved December 4, 2023 (https://kurdwatch.ezks.org/html/en/interview6.html).

Anon. 2011as. “Libya’ya Terör Uyarısı.” *NTV*.

Anon. 2011at. “Muhaliflerden Esad’a: Yetkilerini Devret.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2011au. “No: 82, 25 Mart 2011, Suriye’deki Olaylar Hk.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/no_-82_-25-mart-2011_-suriye_deki-olaylar-hk_.tr.mfa).

Anon. 2011av. “Nuland: Türkiye’nin Tepkisi Sürpriz Değil.” *NTV*.

Anon. 2011aw. “Obama’dan Suriye Hükümetine Tepki.” *Haberler.Com* .

Anon. 2011ax. “Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the Situation of Human Rights in the Syrian Arab Republic (A/HRC/18/53).” *UN Human Rights Council*. Retrieved December 3, 2023 (https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/report-united-nations-high-commissioner-human-rights-situation-human).

Anon. 2011ay. “Rus Donanması Suriye Yolunda.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2011az. “Sayın Bakanımızın ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton Ile Ortak Basın Toplantısının Metni.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-abd-disisleri-bakani-hillary-clinton-ile-ortak-basin-toplantisinin-metni.tr.mfa).

Anon. 2011ba. “Sayın Bakanımızın Konya’da Gerçekleştirdiği Basın Toplantısı.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-konya_da-gerceklestirdigi-basin-toplantisi_-17-eylul-2011.tr.mfa).

Anon. 2011bb. “Sayın Bakanımızın Konya’da Gerçekleştirdiği Basın Toplantısı.” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*.

Anon. 2011bc. “Siyaseti Temiz Tutmak Zorundayız.” *T24*.

Anon. 2011bd. “Sınır Çatışmasından Söz Etti.” *Haber Türk*.

Anon. 2011be. “Suriye Beyanı Üzüntüyle Karşıladı.” *Hürriyet*.

Anon. 2011bf. “Suriye Ile Arap Birliği Reformlar Üzerinde Uzlaştı.” *Hürriyet*.

Anon. 2011bg. “Suriye Kendine Yaptırım Uyguladı.” *TRT Haber*.

Anon. 2011bh. “Suriye’de Kanlı Cenaze.” *NTV*.

Anon. 2011bi. “Suriyeli Kürt Muhalifler: "Bu Rejimi Yıkmaya Söz Veriyoruz.” *T24*.

Anon. 2011bj. “Suriyenin Büyükelçileri Görüşmeye Çağrıldı.” *Hürriyet*.

Anon. 2011bk. “Suriye’ye 9 Yaptırım Kararı.” *TRT Haber*.

Anon. 2011bl. “Suriye’ye Ekonomik Yaptırıma Onay.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2011bm. “Türkiye Arabuluculukta Istekli.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2011bn. “Türkiye Suriye Konusunda Olumlu Rol Oynuyor.” *Haberler.Com*.

Anon. 2011bo. “Türkiye-Libya Ilişkileri Kardeşçe Gelişir.” *Yazete*.

Anon. 2011bp. “Türkiye-Suriye Ticareti Lehimize Fazla Verdi.” *Hürriyet*.

Anon. 2011bq. “‘Türkiye’ye Ulusal Güvenlik Tehdidi Oluşturuyor.’” *Yeni Asır*.

Anon. 2011br. “Türkiye’ye Yardım Önerisinde Bulunduk.” *T24*.

Anon. 2011bs. “Ürdün Kralı’ndan Esad’a ‘Yönetimi Bırak’ Çağrısı.” *Haber Türk*.

Anon. 2011bt. "'We've Never Seen Such Horror' Crimes against Humanity by Syrian Security Forces." *Human Rights Watch*. Retrieved December 3, 2023 (https://www.hrw.org/report/2011/06/01/weve-never-seen-such-horror/crimes-against-humanity-syrian-security-forces).

Anon. 2012a. "Akçakale'ye Top Mermisi Düştü." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012b. "Ansar Al-Sham." *Stanford University*. Retrieved December 3, 2023 (https://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/531).

Anon. 2012c. "Başbakan Sert Konuştu: 'Eyvallah Etmeyiz.'" *CNN Türk*.

Anon. 2012d. "Başbakan, Washington Post'a Konuştu." *Habertürk*.

Anon. 2012e. "'Bosna Gibi Olmamalı.'" *TRT Haber*.

Anon. 2012f. "'Bu Tamamıyla Test Uçuşudur, Eğitim Uçuşudur.'" *Milli Gazete*.

Anon. 2012g. "Davutoğlu: Dev Boyutta Güvenlik Tehdidi Var." *Milliyet*.

Anon. 2012h. "Davutoğlu Esad'a Ömür Biçti ."

Anon. 2012i. "Davutoğlu ve Clinton'dan Ortak Açıklama." *Hürriyet*.

Anon. 2012j. "Erdoğan'dan Esad'a: Men Dakka Dukka!" *Haber7com*.

Anon. 2012k. "Erdoğan'ın TRT Kanallarındaki Açıklamaları."

Anon. 2012l. "Esed Suriye Halkının Iradesiyle Gidecek ." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012m. "Esed Suriye Halkının Iradesiyle Gidecek ." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012n. "Final Communiqué of the Action Group for Syria ." *United Nations General Assembly Security Council* . Retrieved December 4, 2023 (https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SY_120630_Final%20Communique%20of%20the%20Action%20Group%20for%20Syria.pdf).

Anon. 2012o. "Moskova'dan Suriye'ye Mesaj." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012p. "Muhaliflere Silah Sağlanacak." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012q. "NATO'da Türkiye'nin Sesine Ihtiyacımız Var." *Cumhuriyet*.

Anon. 2012r. "Savaş Uçağını Suriye Düşürmüş." *CNN Türk*.

Anon. 2012s. "'Sınır Ihlali Halinde Gereken Yapılacak.'" *İhlas Haber Ajansı*.

Anon. 2012t. "'Suriye Halkının Dostları' Toplandı." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012u. "Suriye Için Yeni Yol Haritası." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012v. "Suriye Tezkeresi TBMM'den Geçti!" *Milliyet*.

Anon. 2012w. "Suriye Ulusal Konseyi Tanınmalı." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012x. "Suriye'de Sona Gelindi." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2012y. "Suriye'nin Dostları İstanbul'da Buluştu." *Al Jazeera Turk*.

Anon. 2012z. "Syria Conflict: Aleppo Bombed by Fighter Planes." *BBC News*, July 24.

Anon. 2012aa. "Syria Unrest: Jabal al-Zawiya 'Massacres.'" *BBC News*.

Anon. 2012ab. "Syrian Rebels Acquire Surface-to-Air Missiles: Report." *Reuters*.

Anon. 2012ac. *Syria's Phase of Radicalisation*. Damascus/Brussels.

Anon. 2012ad. *Tentative Jihad: Syria's Fundamentalist Opposition*.

Anon. 2012ae. "The Damascus Spring." *Carnegie Middle East Center*.

Anon. 2013a. "AB, Silah Ambargosunu Kaldırdı." *Milliyet*.

Anon. 2013b. "Aslolan Kosova Olayını Burada Sergilemeleridir." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2013c. "'Barzani'nin Ziyareti Özgüvenin Yansımasıdır.'" *Dünya*.

Anon. 2013d. "Başbakan Olarak Katili Affetme Yetkisini Kendimde Göremem." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2013e. "Dış Politika Kronolojisi / Eylül 2013." *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 6, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-kronolojisi_2013-09-eylul.tr.mfa).

Anon. 2013f. "Dışişleri Bakanı Davutoğlu IKBY Başbakanı Barzani Ile Görüştü." *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 6, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-ikby-basbakani-barzani-ile-gorustu.tr.mfa).

Anon. 2013g. "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun ABD Dışişleri Bakanı John Kerry İle Ortak Basın Toplantısı, 1 Mart 2013, Ankara." *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-abd-disisleri-bakani-john-kerry-ile-ortak-basin-toplantisi_-1-mart-2013_-ankara.tr.mfa).

Anon. 2013h. "Erdoğan, Nizip'teki Çadır Kenti Ziyaret Etti." *Haberler.Com*.

Anon. 2013i. "FSA Brigade 'Joins al-Qaeda Group' in Syria." *Al Jazeera*.

Anon. 2013j. "İsrail Türkiye'den Özür Diledi." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2013k. "Timeline: Syria's Bloodiest Days." *BBC News*.

Anon. 2014a. "9 Ocak 2014 Davutoğlu, AA Editör Masası'nda ." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2014b. "Erdoğan Obama Ile IŞİD'i Görüştü." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2014c. "Erdoğan Suriyeli Sığınmacılara Seslendi." *Hürriyet*.

Anon. 2014d. "Meeting of the Valdai International Discussion Club." *President of Russia*. Retrieved December 4, 2023 (http://en.kremlin.ru/events/president/news/46860).

Anon. 2014e. "Nakış Gibi Örülen Bir Strateji Yürütüldü." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2014f. "Sınırlarımızda IŞİD'in Hakim Olmasını Tehdit Olarak Görüyoruz." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2014g. "Syria Rebels Capture ISIS Headquarters in Aleppo." *BBC News*.

Anon. 2014h. "Syrian Kurds Eye Greater Role in West's Isis Fight." *Financial Times*.

Anon. 2014i. "Terörle Mücadelede Ön Saflarda Olacağız." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2014j. "Türkiye-Suriye Ilişkileri: İnişler ve Çıkışlar." *Al Jazeera Türk*.

Anon. 2015a. "ABD Rusya Ile Uçakların Kaza Yaşamaması Için Görüşüyor." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2015b. "Başbakan Ahmet Davutoğlu, NTV'de Koalisyon Görüşmelerini Değerlendirdii."

Anon. 2015c. "Başbakan Davutoğlu, CNN'e Konuştu." *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2015d. "Başbakan Davutoğlu NTV Canlı Yayınına Konuk Oldu."

Anon. 2015e. "BM Suriye Konusunda Uzlaştı: Ateşkes ve Müzakere Yolu Açıldı." *BBC News*.

Anon. 2015f. “Çavuşoğlu-Taçi Ortak Basın Toplantısı.” *Haberler.Com*.

Anon. 2015g. “CIA Director: Collapse Worse Than Assad.” *Daily Beast*.

Anon. 2015h. “CNN International’ın Cumhurbaşkanı Erdoğan Ile Mülakatı.” *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 8, 2023 (https://www.tccb.gov.tr/mulakatlar/1709/34284/cnn-internationalin-cumhurbaskani-erdogan-ile-mulakati).

Anon. 2015i. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Antalya’da Gazetecilerin Sorularını Yanıtladı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2015j. “Department of Defense Press Briefing with Brigadier General Kevin J. Killea, Chief of Staff, Combined Joint Task Force-Operation Inherent Resolve via DVIDS from Southwest Asia on Operation Inherent Resolve.” *U.S. Department of Defense*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/616346/department-of-defense-press-briefing-with-brigadier-general-kevin-j-killea-chie/).

Anon. 2015k. “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu (2).” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2015l. “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Basın Toplantısı, 25 Temmuz 2015, Ankara.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 8, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-toplantisi_-25-temmuz-2015_-ankara.tr.mfa).

Anon. 2015m. “Esed Güçleri Rus Hava Desteğiyle Kara Operasyonuna Başladı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2015n. “Hatay Ro-Ro Mısır Engelini Aştı .” *Kargohaber*.

Anon. 2015o. “Obama’dan Kritik Türkiye Açıklaması.” *TGRT Haber*.

Anon. 2015p. “Pentagon to Alter Syrian Rebel Training Program.” *DW*.

Anon. 2015q. “Press Conference by the President.” *The White House Office of the Press Secretary*. Retrieved December 4, 2023 (https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/10/02/press-conference-president).

Anon. 2015r. “Rus Savaş Uçakları Türk Hava Sahasına Girdi.” *CNN Türk*.

Anon. 2015s. “Rus Uçakları İdlib’de Pazar Yerini Vurdu.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2015t. “Rusya Suriye’de Ilk Kez Hava Saldırısı Gerçekleştirdi.” *BBC News Türkçe*.

Anon. 2015u. “Türkiye’nin Suriye Sınırını Ihlal Eden Su 24 Tipi Savaş Uçağı Düşürüldü.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016a. “265 Günde 5 Bin 359 Terörist Etkisiz Hale Getirildi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016b. “AB Mülteci Zirvesi: Türkiye - AB Anlaşmaya Vardı.” *BBC News*.

Anon. 2016c. “ABD’den Cerablus Harekâtı Için Bir Açıklama Daha: Kürtlerin Ilerleyişine Son Verildi.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2016d. “ABD’den Çok Kritik ‘Cerablus’ Açıklaması.” *Hürriyet*.

Anon. 2016e. “ABD’li Yetkili: Cerablus Operasyonu Için Türkiye Ile Bir Yıl Çalıştık.” *T24*.

Anon. 2016f. “Azez-Cerablus Hattı Birleşti, DAEŞ’in Sınırla Teması Kesildi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016g. “Başbakan Binali Yıldırım: İsrail Ile Ilişkiler Normalleşti.” *NTV*.

Anon. 2016h. “Başbakan Davutoğlu: Sultanahmet’teki Saldırıyla Ilgili 4 Gözaltı Daha Oldu.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016i. “Binali Yıldırım, Başbakan Davutoğlu Ile Görüştü.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016j. “Çavuşoğlu: YPG’nin Bir an Evvel Fırat Nehri’nin Doğusuna Geçmesi Gerekiyor.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016k. “Çavuşoğlu’ndan ‘Salih Müslim’ Açıklaması.” *Milliyet*.

Anon. 2016l. “CHP’li Özel’den Cumhurbaşkanı Erdoğan’a Sert Eleştiri.” *Sözcü*.

Anon. 2016m. “C.I.A. Arms for Syrian Rebels Supplied Black Market, Officials Say.” *The Newyork Times*.

Anon. 2016n. “Cumhurbaşkanı Erdoğan Alman Rtl Kanalına Konuştu.” *Haberler.Com*.

Anon. 2016o. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: El Bab’a İnmeyin Diyorlar, Mecburuz, İneceğiz.” *Haberler.Com*, October 22.

Anon. 2016p. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Joe Biden’ı Kabul Etti.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016q. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rus Basınına Konuştu.” *Haberler.Com*.

Anon. 2016r. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Üst Akıl Türkiye Üzerinde Oyun Oynuyor.” *Haber Türk*.

Anon. 2016s. “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: Suriye’de Çözüm Konusunda Ümitvar Bir Aşamaya Gelemedik.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016t. “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü: YPG Konusunda ABD Ile Uzlaşma Yok.” *T24*.

Anon. 2016u. “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Amacımız DAEŞ’i Kuzeyden Aşağı Doğru Süpürmek.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016v. “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Rusya Anlaşmaya Rağmen Bombalamaya Devam Etti.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016w. “Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, AA Editör Masası’nda.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016x. “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Sputnik’e Verdiği Mülakat.” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 8, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-sputnik_e-verdigi-mulakat_-18-agustos-2016_-ankara.tr.mfa).

Anon. 2016y. “El Bab’da Üç Asker Şehit Oldu.” *Sözcü*.

Anon. 2016z. “ENSK: YPG’nin Güçlenmesi Türkiye’nin Suçu.” *Kürdistan 24*. Retrieved December 17, 2023 (https://www.kurdistan24.net/tr/story/1929-ENSK:-YPG’nin-güçlenmesi-Türkiye’nin-suçu).

Anon. 2016aa. “Erdoğan: Fırat Kalkanı Operasyonunun Hedefi Bir Ülke Ya Da Kişi Değil.” *BBC Türkçe*.

Anon. 2016ab. “Erdoğan, Putin Ile Telefonda Görüştü.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016ac. “Erdoğan ve Putin Hemfikir: Suikast Bir Provokasyon.” *BBC Türkçe*.

Anon. 2016ad. “Erdoğan ve Putin’den ‘Halep’te Ateşkes’ Görüşmesi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016ae. “Erdoğan’dan Çok Tartışılacak Sözler: Suriye’ye Esed’in Hükümdarlığına Son Vermek Için Girdik.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2016af. “‘FETÖ, Ortak Gayretlerimizle Tarihin Çöp Sepetine Atılacak.’” *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 9, 2023 (https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/69564/feto-ortak-gayretlerimizle-tarihin-cop-sepetine-atilacak).

Anon. 2016ag. “Financial Times: Davutoğlu’nun Görevi Vize Anlaşması Yüzünden Tehlikede.” *BBC Türkçe*.

Anon. 2016ah. “Fırat Kalkanı Operasyonu’nda 25 YPG’li Öldürüldü.” *Euronews*.

Anon. 2016ai. “Fırat Nehri’nin Batısında PYD Oyunu.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016aj. “Halep’ten Tahliyeler Tamamlandı.” *CCN Türk*.

Anon. 2016ak. “Hendek Savaşlarında Sona Gelindi.” *DW*.

Anon. 2016al. “İstanbul’da Tarihi Miting, Tarihi Fotoğraf.” *Milliyet*.

Anon. 2016am. “İstanbul’un Fethinin 563. Yılı Kutlandı.” *NTV Haber*.

Anon. 2016an. “ÖSO’nun Cerablus’ta Ilerleyişi Sürüyor.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016ao. “Pentagon Sözcüsü Cook: SDG Fırat Nehri’nin Doğusuna Çekilme Taahhüdünü Yerine Getirdi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016ap. “President Al-Assad’s Speech at the People’s Assembly.” *Syrian Arab News Agency (SANA)*, June 8.

Anon. 2016aq. “Putin, Erdoğan’a ‘Esad’ Çıkışını Sormuş.” *Birgün*.

Anon. 2016ar. “‘PYD’nin Fırat’ın Batısına Yayılmamasında ABD Ile Mutabıkız.’” *Bloomberg*.

Anon. 2016as. “‘Rakka’da Arap Unsurlar Birlikte Hareket Etmeli.’” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016at. “Rusya’nın Halep’e Yönelik Hava Saldırılarına Avrupa’dan Tepki Yağdı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016au. “Siyasi Diyalog Mekanizmalarının Etkin Kullanımında Görüş Birliği.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016av. “Süleyman Soylu FETÖ Darbesinin Arkasında Amerika Var.”

Anon. 2016aw. “Suriye’deki Terör Koridoru Projesi Münbiç’te Tıkandı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016ax. “Syrian Government Forces in North Choke Opposition Supply Lines.” *The Guardian*.

Anon. 2016ay. “TSK’dan DAEŞ’e Operasyon.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016az. “Türk Silahlı Kuvvetleri’nden Cerablus’a Askeri Harekat.” *Bloomberg*.

Anon. 2016ba. “Türkiye-AB Ilişkilerinde Çalkantılı Yıl.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2016bb. “Türkiye’nin Füze Savunma Sistemi Projesini Ruslar Istiyor.” *Bloomberg*.

Anon. 2016bc. “‘Varsa Yoksa AB’ Demeyin, Şanghay 5’lisi Bizi Rahatlatır’.” *Hürriyet*.

Anon. 2017a. “2017: Türk-Rus Ilişkileri, Uçak Krizinin Öncesine Döndü.” *Sputnik*.

Anon. 2017b. “ABD’nin Tavsiyesiyle Terör Örgütü YPG Ismini Değiştirdi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017c. “Başbakan Yıldırım: ‘Amerika-Türkiye Ile Birlikte Yerel Güçlerle, Sivil Direnişçilerle, ÖSO Ile ve Diğer Milislerle Bir Olarak, Onlar Önde, Biz de Arkada.... ABD’nin de Türkiye’nin de Askeri Varlığı Olacak. Doğrudan Operasyona Girmeyeceğiz, Taktik Destek Vereceğiz, Prensipte Anlaşılırsa Tabii. İmkan ve Kabiliyetler Gözden Geçiriliyor.’” *Haber Türk*.

Anon. 2017d. “Behind the Sudden Death of a $1 Billion Secret C.I.A. War in Syria.” *The New York Times*.

Anon. 2017e. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bizim Avrupa Birliği Üyeliğine Ihtiyacımız Kalmadı.” *BBC Türkçe*.

Anon. 2017f. “Damascus Was 2-3 Weeks from Falling When Russia Intervened: Lavrov.” *Reuters*.

Anon. 2017g. “DEAŞ’ın Türkiye’deki Katliamları.” *A Haber*.

Anon. 2017h. “Erdoğan’dan Flaş Son Dakika Açıklaması: Yeni Harekat Geliyor.” *Hürriyet*.

Anon. 2017i. “Genelkurmay: Uçakla Vurulan Unsurlarımız 10 Gündür Aynı Noktada.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017j. “İYİ Parti Kuruldu! Meral Akşener’in İYİ Parti’nin Açılımı Ne? İYİ Ne Demek Işte Kayı Boyu Bağlantısı Detayı...” *Sözcü*.

Anon. 2017k. “MHP Lideri Bahçeli’nin Işbirliği Çıkışına AK Parti’den Ilk Yorum.” *Milliyet*.

Anon. 2017l. “Putin ve Erdoğan’dan 1 Yılda 6 Zirve: İlişkiler Kriz Öncesine Döndü.” *Sputnik*.

Anon. 2017m. “Rusya, Türkiye Ittifakını Tehlikeye Atıyor.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017n. “SDG’nin Kaçan Sözcüsü Silo, ABD’nin PYD/PKK’ya Desteğini AA’ya Anlattı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017o. “Suriye Konulu Cenevre 4 Görüşmeleri Sona Erdi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017p. “Suriye’de Binlerce Kişi Güvenli Bölgelere Tahliye Ediliyor.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017q. “Suriye’de Savaş ve Diplomasi Eş Zamanlı Sürüyor.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017r. “Syria War: US Launches Missile Strikes in Response to ‘chemical Attack’ Published.” *BBC News*.

Anon. 2017s. “Terör Örgütü PYD/PKK Münbiç’i Terk Etmiyor.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017t. “TSK Destekli ÖSO, Bab Ilçe Merkezini Ele Geçirdi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017u. “TSK: Rus Uçağı Kazaen Askerlerimizi Vurdu.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2017v. *Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması*. İstanbul.

Anon. 2017w. “Türkiye ve Rusya S-400 Füze Anlaşmasını Imzaladı.” *BBC News*.

Anon. 2018a. “24 Haziran Seçimleri Haritasının Analizi: Kim, Kime, Nerede Oy Kaptırdı? .” *Medya Scope*.

Anon. 2018b. “AB Dış İlişkiler Temsilcisi Mogherini’den Afrin Açıklaması: Çok Endişeliyiz.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2018c. “ABD Ile Rusya Arasında Deyr Ez Zor Krizi.” *Voice of America*.

Anon. 2018d. “ABD: Türkiye’yi Böyle Bir Adım Atmamaya Çağırıyoruz.” *Hürriyet*.

Anon. 2018e. “ABD’den Afrin Açıklaması: Kaygılıyız .” *Türktime*.

Anon. 2018f. “ABD’den Türkiye’ye Güvenli Hat Önerisi.” *NTV*.

Anon. 2018g. “ABD’den Türkiye’ye Sert Uyarı: BM Tasarısını Iyi Okusunlar, Ateşkes Tüm Suriye Için Geçerli.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2018h. “ABD’nin Güvenli Bölge Teklifine Hükümetten Yanıt.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2018i. “Afrin Neden Türkiye’ye Tehdit?” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018j. “Afrin’e Girmeye Çalışan Terörist Gruplar Geri Çekildi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018k. “Almanya: Türkiye Ile Suriyeli Kürtler Arasındaki Çatışma Endişe Verici.” *Sputnik*.

Anon. 2018l. “Başbakan Yıldırım: Afrin Harekatı 4 Safhada Yapılacak.” *Milliyet*.

Anon. 2018m. “Beyaz Saray: Türkiye Ile Birlikte Çalışmaya Devam Ediyoruz.” *Birgün*.

Anon. 2018n. “BM’den ‘Afrin’Deki Operasyona Son Verilsin’ Çağrısı.” *Sputnik*.

Anon. 2018o. “Çavuşoğlu: YPG, Menbiç’ten Çekilince Güvenliği ABD ve Türk Askerleri Sağlayacak.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2018p. “CHP’nin Çağrısıyla Taksim’de Cumhuriyet ve Demokrasi Mitingi.” *CNN Türk*.

Anon. 2018q. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Putin Ile Suriye’yi Görüştü.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018r. “Cumhurbaşkanı Erdoğan Sinyali Verdi! Harekat Her an Başlayabilir.”

Anon. 2018s. “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Fırat’ın Doğusuna Operasyon Mesajı.” *TRT Haber*.

Anon. 2018t. “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü’nün Suriye’de Insani Duruma Ilişkin 2401 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı Bağlamında Türkiye’ye Yaptığı Atıf Hakkındaki Soruya Cevabı.” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 9, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/sc_-19_-abd-db-sozcusunun-suriyede-insani-duruma-iliskin-turkiyeye-yaptigi-atif-hk-sc.tr.mfa).

Anon. 2018u. “‘Döşeklerimizi Bile Alamadan Kaçtık.’” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018v. “Erdoğan, ABD’nin Teklifini Açıkladı.” *Hürriyet*.

Anon. 2018w. “Erdoğan: Kısa Sürede Tel Rıfat’ı Da Alıp Harekâtı Amacına Ulaştıracağız.” *BBC Türkçe*.

Anon. 2018x. “Erdoğan’dan Putin’e: Suriye Hükümet Güçleri Afrin’e Girerse Sonuçları Olur.” *T24*.

Anon. 2018y. “Esad: Afrin Harekatı, Türkiye’nin Teröristleri Destekleme Politikasına Dayanıyor.” *Sputnik*.

Anon. 2018z. “Fransa: Afrin’deki Siviller Için Endişeliyiz.” *Sputnik*.

Anon. 2018aa. “Fransa BMGK’yı Suriye Konusunda Acil Toplantıya Çağırdı.” *TRT Haber*.

Anon. 2018ab. “Fransız Bakan: Ankara’dan Afrin’deki Operasyona Son Verilmesini Istedik.” *BBC News*.

Anon. 2018ac. “İran’dan Afrin Operasyonu Açıklaması: Bir an Önce Sona Ermeli.” *CNN Türk*.

Anon. 2018ad. “Lavrov: ABD’nin Suriye’deki Tek Taraflı Eylemleri Türkiye’yi Çıldırttı.” *Sputnik*.

Anon. 2018ae. “Mısır: Afrin Harekatı, Siyasi Çözüme Yönelik Çabaları Baltalıyor.” *Sputnik*.

Anon. 2018af. “Pentagon Sözcüsü Pahon: IŞİD Dışında Bir Şeye Odaklanan Türkiye de Olsa Desteği Keseriz.” *Cumhuriyet*.

Anon. 2018ag. “Pentagon: “Türkiye Ile Krizde Değiliz".” *Hürriyet*.

Anon. 2018ah. “Pentagon’dan PYD/YPG’ye Afrin Uyarısı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018ai. “Pentagon’dan YPG Liderliğindeki SDG’ye 550 Milyon Dolar.” *CNN Türk*.

Anon. 2018aj. “Rojava Yetkilisi: Ruslar, Afrin’i Şam’a Bırakmamızı Teklif Etti.” *Sputnik*.

Anon. 2018ak. “Rusya ABD’nin Suriye’den Çekileceğinden ‘Şüpheli.’” *Dünya*.

Anon. 2018al. “Rusya’dan ABD’ye ‘provokatör’ Suçlaması.” *TRT Haber*.

Anon. 2018am. “Rusya’dan Sürpriz Afrin Çıkışı.” *Hürriyet*.

Anon. 2018an. “SDG: Rusya’yı Da En Az Türkiye Kadar Sorumlu Tutuyoruz.” *Demokrat Haber*.

Anon. 2018ao. “‘Sözcü: Afrin, Koalisyonun Operasyon Sahası Içinde Yer Almıyor.’” *Sputnik*.

Anon. 2018ap. “Suriyelilerin Esed-Rusya-DEAŞ Saldırılarından Kaçışı Sürüyor.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018aq. “Syria Conflict: US Officials Withdraw Troops after IS ‘Defeat.’” *BBC*.

Anon. 2018ar. “Terör Saldırılarının Merkezi Afrin.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018as. “Trump: Erdoğan, Suriye’de IŞİD’den Geriye Ne Kaldıysa Yok Edeceğini Söyledi.” *BBC Türkçe*.

Anon. 2018at. “TSK Afrin’e İlerlerken Siviller Bölgeyi Terkediyor.” *Voice of America*.

Anon. 2018au. “TSK İdlib’de Son Ateşkes Gözlem Noktasını Kurdu.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018av. “TSK’dan Afrin’e Yoğun Topçu Atışı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018aw. “Türkiye Meşru Müdafaa Hakkını Kullanıyor.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018ax. “Türkiye’nin Yanı Başındaki Terör Yuvası: Afrin.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2018ay. “Ve YPG’yi Bugünlere Getiren ABD’li Temsilci Sessizliğini Bozdu.” *ODA TV*.

Anon. 2018az. “Zeytin Dalı Harekatı’nda 108 Hedef Vuruldu.” *TRT Haber*.

Anon. 2019a. “13 Kasım’da, Washington’daki Erdoğan-Trump Buluşması Teyit Edildi.” *BBC Türkçe*.

Anon. 2019b. “AB Konseyi’nden ‘Barış Pınarı Harekatı’ Açıklaması.” *Haber Türk*.

Anon. 2019c. “ABD 3 Bakan ve 2 Bakanlığı Yaptırım Listesine Aldığını Açıkladı.” *Bloomberg*.

Anon. 2019d. “ABD Dışişleri Bakanlığından Çavuşoğlu-Pompeo Görüşmesi Açıklaması.” *Hürriyet*.

Anon. 2019e. “ABD Dışişleri Bakanlığından ‘Harekatı Onaylamıyoruz’ Açıklaması Yapıldı.” *Haberler.Com*.

Anon. 2019f. “ABD Münbiç’ten Çekildi, Rusya Devriye Görevinde.” *NTV*.

Anon. 2019g. “ABD Savunma Bakanı’ndan Flaş Açıklama: Türkiye Önemli Bir Ortak.” *Hürriyet*.

Anon. 2019h. “ABD Temsilciler Meclisi’nden Trump’a ‘Türkiye’ Tepkisi.” *NTV*.

Anon. 2019i. “Adana Mutabakatı Nedir, Içeriğinde Ne Var ve Metin Neler Içeriyor?” *BBC News Türkçe*.

Anon. 2019j. “AK Parti’den Teşkilatlarına Suriyeli Talimatı!” *Sabah*.

Anon. 2019k. “Akar’dan Güvenli Bölge Mesajı.” *NTV*.

Anon. 2019l. “Bahçeli: Fırat’ın Doğusu Ateşe Verilmeli.” *Yeni Akit*.

Anon. 2019m. “Bahçeli’den Suriyelilerle Ilgili Acil Çağrı!” *Sözcü*.

Anon. 2019n. “Bakan Akar, Barış Pınarı Harekatını Sevk ve İdare Ediyor.” *Milliyet*.

Anon. 2019o. “Bakan Çavuşoğlu AA Editör Masası’na Konuk Oldu.” *KonHaber*.

Anon. 2019p. “Bakan Çavuşoğlu’ndan S-400 ve F-35 Açıklaması.” *TGRT Haber*.

Anon. 2019q. “Bakan Soylu, Türkiye’deki Yabancı Sayısını Açıkladı.” *NTV*.

Anon. 2019r. “Barış Pınarı Harekat.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2019s. “Barış Pınarı Harekatı: Haftasonu Boyunca Neler Yaşandı?” *BBC Türkçe*.

Anon. 2019t. “Başkan Erdoğan İl Başkanları Toplantısında Konuştu: Oldu Oldu! Olmazsa Kapıları Açarız.” *Sabah*.

Anon. 2019u. “Beyaz Saray’dan Suriye’ye Harekat Açıklaması.” *NTV*.

Anon. 2019v. “Çavuşoğlu Uyardı: Avrupa’ya Yeni Bir Göç Dalgası Olabilir.” *Türkiye Gazetesi*.

Anon. 2019w. “CHP Genel Başkan Yardımcısı Ve Parti Sözcüsü Öztrak’ın Basın Toplantısı (23 Aralık 2019).” *CHP*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskan-yardimcisi-ve-parti-sozcusu-oztrakin-basin-toplantisi-23-aralik-2019).

Anon. 2019x. “CHP MYK Olağanüstü Toplandı.” *Hürriyet*.

Anon. 2019y. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: ABD ve Rusya Sözünü Tutmadı Barış Pınarı Harekatı Devam Edecek.” *Yeni Şafak*.

Anon. 2019z. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bunlara 31 Mart’ta Sandıkta Milletim Gereken Dersi Vermezse Bunlar Daha Da Azacaklar.” *Yeniakit*.

Anon. 2019aa. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Gazete ve Televizyon Kanallarının Genel Yayın Yönetmenlerini Kabul Etti.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/107049/cumhurbaskani-erdogan-gazete-ve-televizyon-kanallarinin-genel-yayin-yonetmenlerini-kabul-etti).

Anon. 2019ab. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: (Libya’ya Asker Gönderilmesi) ‘Şu Anda Böyle Bir Davet Olduğuna Göre Icabet Ederiz.’” *T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-libyaya-asker-gonderilmesi-su-anda-boyle-bir-davet-olduguna-gore-icabet-ederiz).

Anon. 2019ac. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Tarihi Bir Mutabakata Imza Attık.” *Sözcü*.

Anon. 2019ad. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: ‘Ülkedeki PKK/PYD Varlığı Devam Ettikçe Ne Suriye Ne de Bölgemiz Huzura Kavuşabilir.’” *T.C. İletişim Başkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-ulkedeki-pkk-pyd-varligi-devam-ettikce-ne-suriye-ne-de-bolgemiz-huzura-kavusabilir).

Anon. 2019ae. “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Doğu Akdeniz ve Suriye Mesajı.” *CNN Türk*.

Anon. 2019af. “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Güvenli Bölge Mesajı: Sabrımız Yok, Kendi Planımızı Devreye Sokarız.” *TRT Haber*.

Anon. 2019ag. “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: ‘Barış Pınarı Harekâtı, Kuzey Suriye’de Terör Devleti Kurma Hedeflerini Ortadan Kaldırmıştır.’” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 17, 2023 (https://tccb.gov.tr/haberler/410/112419/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-baris-pinari-harek-ti-kuzey-suriye-de-teror-devleti-kurmayi-hedefleyen-amaclari-ortadan-kaldirmistir-).

Anon. 2019ah. “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: ABD Patriot Satmazsa Ikinci S-400’ü Alırız.” *NTV*.

Anon. 2019ai. “Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’ndan Önemli Açıklamalar.” *İHA*.

Anon. 2019aj. “Erdoğan: ‘Bize Ihanet Edenler Yarın Gittikleri Yere de Ihanet Ederler’ ‘ Suriye’de Güvenli Bölgeler Kurarak 8 Yıldır Vatan Hasreti Çeken Suriyeli Kardeşlerimizi Huzur-u Kalp Ile Buralara Dönmelerini Sağlayacağız.’” *Habertürk*.

Anon. 2019ak. “Erdoğan: Sınırımızda Bir Güvenli Bölge Olacaksa, Bizim Kontrolümüzde Olur.” *Euronews*.

Anon. 2019al. “Erdoğan: ‘Yeni Göç Dalgasını Kaldırmamız Mümkün Değil.’” *Yeniçağ*.

Anon. 2019am. “Erdoğan’dan Güvenli Bölge Açıklaması!” *Sözcü*.

Anon. 2019an. “Erdoğan’dan Suriyelilerin Evlerine Dönüşü Için Çağrı!” *Milli Gazete*.

Anon. 2019ao. “Fırat’ın Doğusunda Türkiye Ile ABD’den Ilk Ortak Helikopter Uçuşu.” *NTV*.

Anon. 2019ap. “General Hafter Trablus Kapılarında.” *DW*.

Anon. 2019aq. “GRAFİKLİ - Arap Birliğinin ‘Barış Pınarı’ Açmazı.” *KonHaber*.

Anon. 2019ar. “Halkbank: ‘İddianame Barış Pınarı Harekatı Kaynaklı.’” *DW*.

Anon. 2019as. “İdlib’de Kurban Bayramı’nda 124 Bin Civarı Sivil Yerinden Edildi.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2019at. “İki Mutabakat Muhtırası Imzalandı (Türkiye-Libya).” *NTV*.

Anon. 2019au. “İlim Yayma Ödül Töreni’nde Yaptıkları Konuşma.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/114072/ilim-yayma-odul-toreni-nde-yaptiklari-konusma).

Anon. 2019av. “İngiltere’den Türkiye ‘Güvence Verdi’ Açıklaması.” *CNN Türk*.

Anon. 2019aw. “İran’dan Türkiye’nin Fırat’ın Doğusuna Muhtemel Harekatına Ilişkin Açıklama.” *Hürriyet*.

Anon. 2019ax. “Jeffrey: Güvenli Bölge Konusunda Henüz Anlaşma Yok.” *Bianet*.

Anon. 2019ay. “Kurdish Commander: Trump Approved Deal with Russia, Damascus.” *Business Insider*.

Anon. 2019az. “Lavrov: ABD’nin Suriye’yi Bölmek Için Kürtleri Kullanma Girişimlerinden Rahatsızlık Duyuyoruz.” *Independent Türkçe*.

Anon. 2019ba. “Libyalı General Hafter Türkiye’yi ‘Düşman’ Ilan Etti.” *DW*.

Anon. 2019bb. “Macron’dan ‘Barış Pınarı Harekatı’ Açıklaması.” *NTV*.

Anon. 2019bc. “MHP’den Suriyeli Araştırması.” *Hürriyet*.

Anon. 2019bd. “Muhalifler, Stratejik M4 Kara Yoluna Ulaştı.” *Karar*.

Anon. 2019be. “Pence: ‘Türkiye ve ABD, Güçlü Dostlukları Sayesinde Anlaşmaya Vardı.’” *Haberler.Com*.

Anon. 2019bf. “Putin ve Erdoğan, MAKS-2019’da 5. Nesil Savaş Uçağı Su-57’yi Inceledi.” *Sputnik*.

Anon. 2019bg. “Rejim Güçleri İdlib’de Son 5 Ayda 200 Bin Civarı Sivili Yerinden Etti.” *TRT Haber*.

Anon. 2019bh. “Ruhani’den Türkiye’nin Fırat’ın Doğusuna Olası Harekatına Ilişkin Açıklam.” *Beyaz Gazete*.

Anon. 2019bi. “Rus Askerleri Afrin’den Çekiliyor.” *Sabah*.

Anon. 2019bj. “Russia Blocks UN Libya Statement Singling out Haftar’s Forces.” *France 24*.

Anon. 2019bk. “Rusya, BMGK’nın Türkiye’ye Barış Pınarı Harekatı’nı Durdurma Çağrısı Yapmasına Izin Vermedi.” *Haberler.Com*.

Anon. 2019bl. “Rusya: Türkiye ve Suriye Gerçek Zamanlı Görüşmeler Yapıyor.” *Independent Türkçe*.

Anon. 2019bm. “Rusya ve İran’dan Güvenli Bölge Değerlendirmesi.” *TRT Haber*.

Anon. 2019bn. “Rusya’dan Olası Suriye Operasyonu Açıklaması.” *Vatan*.

Anon. 2019bo. “S-400 ve F-35: ABD Ile Türkiye Arasındaki Kriz Hakkında Bilinmesi Gerekenler.” *BBC Türkçe*.

Anon. 2019bp. “SON DAKİKA: Trump: Suriye’de Kimsenin Tarafını Tutmuyorum.” *NTV*.

Anon. 2019bq. “Suriye Meselesini Mümkün Olursa Masada Değil, Sahada Mutlaka Çözeceğiz.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*.

Anon. 2019br. “Suriye’deki TSK Gözlem Noktasına Saldırı: 2 Yaralı.” *NTV*.

Anon. 2019bs. “‘Suriyelilerin Yüzde 60-70’lik Kısmı Ülkelerine Dönecek Gibi Gözüküyor.’” *Dünya*.

Anon. 2019bt. “Suriye’nin Kuzeydoğusu’nda Devam Etmekte Olan Askeri Harekata Karşılık Olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ne Yaptırım Uygulanması.” *ABD Ankara Büyükelçiliği*. Retrieved December 17, 2023 (https://tr.usembassy.gov/tr/suriyenin-kuzeydogusunda-devam-etmekte-olan-askeri-harekata-karsilik-olarak-turkiye-cumhuriyeti-hukumetine-yaptirim-uygulanmasi/).

Anon. 2019bu. “Tel Abyad Ilçe Merkezi Terörden Kurtarıldı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2019bv. “Teröristler Çıksın Harekat Sona Erer.” *Hürriyet*.

Anon. 2019bw. “Trump Says Kurds ‘Not Angels’, Dubs PKK ‘Worse than ISIL.’” *Al Jazeera*.

Anon. 2019bx. “Trump’tan Türkiye’ye Yaptırım Açıklaması.” *Bloomberg*.

Anon. 2019by. “Turkey’s Erdogan ‘Threw Trump’s Syria Letter in Bin.’” *BBC*.

Anon. 2019bz. “Türkiye Ile Rusya’nın Suriye Konulu Ortak Bildirisi.” *Sondakika*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.sondakika.com/guncel/haber-turkiye-ile-rusya-nin-suriye-konulu-ortak-12555193/).

Anon. 2019ca. “Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Aralık 2019.” *Mülteciler Derneği*. Retrieved December 17, 2023 (https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi-aralik-2019/).

Anon. 2019cb. “Türkiye’den ABD’ye ‘misliyle Mukabele’ Tepkisi.” *NTV*.

Anon. 2019cc. “‘Türkiye’nin Irak ve Suriye Kaynaklı Terör Tehditlerine Karşı Aldığı Önlemlerin ve Yaptığı Operasyonların Meşruiyeti Tartışılmaya Açık Değildir.’” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://tccb.gov.tr/haberler/410/105152/-turkiye-nin-irak-ve-suriye-kaynakli-teror-tehditlerine-karsi-aldigi-onlemlerin-ve-yaptigi-operasyonlarin-mesruiyeti-tartisilmaya-acik-degildir-).

Anon. 2019cd. “Türkiye-Rusya-İran Üçlü Zirvesi Çankaya Köşkünde Toplandı.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/109637/turkiye-rusya-iran-uclu-zirvesi-cankaya-koskunde-toplandi).

Anon. 2020a. “AB’den Esed Rejimine, Sivil Halka Saldırıları Durdurma Çağrısı.” *TRT Haber*.

Anon. 2020b. “AB’den İdlib’de Itidal Çağrısı.” *Kurdistan 24*.

Anon. 2020c. “Ahmet Davutoğlu Türkiye’nin Suriye Politikasını Değerlendirdi.”

Anon. 2020d. “AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik’ten Avrupa’ya Göç Uyarısı.” *NTV*.

Anon. 2020e. “Azerbaycan Dönüşü Erdoğan’dan Önemli Patriot Açıklaması.” *CNN Türk*.

Anon. 2020f. “Bakan Akar: 27 Şubat’ta Başlayan Bahar Kalkanı Harekatı Başarıyla Sürdürülmektedir.” *T.C. Milli Savunma Bakanlığı*. Retrieved December 2, 2023 (https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/132020-88621).

Anon. 2020g. “Başkan Donald J. Trump’ın Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Ile Yaptığı Telefon Görüşmesi.” *U.S. Embassy Ankara* . Retrieved December 1, 2023 (https://tr.usembassy.gov/tr/trump-erdogan-telefon-gorusmesi2020/).

Anon. 2020h. “CHP Genel Başkan Yardımcısı Ve Parti Sözcüsü Faik Öztrak’ın Basın Toplantısı (13 Ocak 2020).” *CHP*. Retrieved December 10, 2023 (https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskan-yardimcisi-ve-parti-sozcusu-faik-oztrakin-basin-toplantisi-13-ocak-2020).

Anon. 2020i. “CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Öztrak’ın Basın Toplantısı (6 Ocak 2020).” *CHP*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskan-yardimcisi-ve-parti-sozcusu-oztrakin-basin-toplantisi-6-ocak-2020).

Anon. 2020j. “CHP Grup Başkanvekili Özgür Özel’in Basın Toplantısı (29 Şubat 2020).” *CHP*. Retrieved December 17, 2023 (https://chp.org.tr/haberler/chp-grup-baskanvekili-ozgur-ozelin-basin-toplantisi-29-subat-2020).

Anon. 2020k. “CHP Lideri Kılıçdaroğlu, Parti Meclisi Toplantısı Açılışında Konuştu (17 Ocak 2020).” *CHP*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskan-kemal-kilicdaroglu-parti-meclisi-toplantisi-acilisinda-konustu-17-ocak-2020?q=).

Anon. 2020l. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, AK Parti TBMM Grup Toplantısı’na Katıldı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020m. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, CNN TÜRK ve Kanal D Özel Yayınına Katıldı.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://tccb.gov.tr/haberler/410/114185/cumhurbaskani-erdogan-cnn-turk-ve-kanal-d-ozel-yayinina-katildi).

Anon. 2020n. “Cumhurbaşkanı Erdoğan Dönüş Yolunda Konuştu.” *Türkiye Gazetesi*.

Anon. 2020o. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: İdlib’de En Büyük Sıkıntımız Hava Sahasını Kullanamıyor Oluşumuz.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020p. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: İdlib’de Yeni Bir Statünün Oluşturulması Kaçınılmaz Hale Gelmiştir.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020q. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Pakistan Ziyareti Dönüşü Gazetecilerle Söyleşi Gerçekleştirdi.” *T.C. İletişim Başkanlığı*. Retrieved December 2, 2023 (https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-pakistan-ziyareti-donusu-gazetecilerle-soylesi-gerceklestirdi).

Anon. 2020r. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Rejim Gözlem Noktalarımızın Gerisine Çekilmezse Gereğini Yaparız.” *TRT Haber*.

Anon. 2020s. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: ‘Rejim Güçleri, Soçi Muhtırası‘Nın Sınırlarına Çekilene Kadar İdlib’Deki Sorun Çözülmeyecektir.’” *T.C. İletişim Başkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-rejim-gucleri-soci-muhtirasinin-sinirlarina-cekilene-kadar-idlibdeki-sorun-cozulmeyecektir).

Anon. 2020t. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Rejimin Olası Ihlal ve Saldırılarına Karşı Her an Teyakkuz Halinde Olacağız.” *Anadolu Ajansı*, March 6.

Anon. 2020u. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rusya Ziyareti Dönüşü Gazetecilerle Söyleşi Gerçekleştirdi.” *T.C. İletişim Başkanlığı*.

Anon. 2020v. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türk Askeri Libya’ya Peyderpey Gidiyor.” *TRT Haber* .

Anon. 2020w. “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Putin’e: Türkiye Için Açık Hedeftir!” *Hürriyet*.

Anon. 2020x. “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın’ın Cumhurbaşkanlığı Kabinesi Toplantısı Sonrası Yaptığı Açıklama.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 11, 2023 (https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi-sozculugunden/1695/116573/cumhurbaskanligi-sozcusu-ibrahim-kalin-in-cumhurbaskanligi-kabinesi-toplantisi-sonrasi-yaptigi-aciklama).

Anon. 2020y. “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: Moskova’daki Müzakerelerden Tatmin Edici Bir Sonuç Çıkmadı.” *NTV*.

Anon. 2020z. “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: Rusya’ya Ortak Anlayışla Bir Mutabakata Varma Ümidiyle Gidiyoruz.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020aa. “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: “Üst Üste Acılarla Sınandığımız Bu Günler, Milletçe Kenetlenme Zamanıdır".” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://tccb.gov.tr/haberler/410/116572/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-ust-uste-acilarla-sinandigimiz-bu-gunler-milletce-kenetlenme-zamanidir-).

Anon. 2020ab. “Erdoğan: 15 Temmuz’da Tek Bir Kişi FETÖ’nün Özel Korumasına Mazhar Oldu o Da Kılıçdaroğlu.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020ac. “Erdoğan: Askerimize Yapılan Saldırı Türkiye Açısından Suriye’de Yeni Bir Dönemin Miladıdır.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020ad. “Erdoğan: Rejim Güçlerinin Bizim Gözlem Noktalarını Kuşatmaya Başladığını Görüyoruz; Sessiz Kalmamız Mümkün Değil, Gerekeni Yapıyoruz.” *T24*.

Anon. 2020ae. “Erdoğan, Ukrayna Dönüşünde Gazetecilerin Sorularını Yanıtladı: (1).” *Haberler.Com*.

Anon. 2020af. “Filistinlilerin Kabul Etmediği Anlaşmayı Biz Kabul Edemeyiz.” *TV 5*.

Anon. 2020ag. “Gelecek Partisi Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu Habertürk’te.”

Anon. 2020ah. “GÜNCELLEME - Esed Rejimi ve Rusya’dan İdlib’e Saldırı: 15 Ölü.” *Yeni Akit* .

Anon. 2020ai. “Hatay Valisi Doğan: ‘ İdlib’deki Hava Saldırısında 33 Mehmetçiğimiz Şehit Olmuştur.’” *Bloomberg*.

Anon. 2020aj. “İdlib’de 1,5 Milyon Sivil Daha Türkiye Sınırına Göç Edebilir.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020ak. “İdlib’de 5 Asker Şehit Oldu, 5 Asker Yaralandı.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020al. “İdlib’de 6 Asker Şehit Oldu, 7 Asker Yaralandı.” *Bloomberg*.

Anon. 2020am. “Kılıçdaroğlu’ndan İdlib Için 5 Öneri.” *NTV*.

Anon. 2020an. “Kıran Operasyonları Tamamlandı.” *TRT Haber*.

Anon. 2020ao. “Libya’da Hafter’in ‘Türk Güçlerine Yönelik Hava Saldırısı’ Tehdidine Ankara’dan Yanıt: Yaparlarsa Meşru Hedef Haline Gelirler.” *BBC News Türkçe*.

Anon. 2020ap. “Meral Akşener: Artık Gerekeni Yapın.” *Milliyet*.

Anon. 2020aq. “MHP Genel Başkanı Bahçeli: İdlib’e Kara ve Hava Operasyonu Süratle Icra Edilmelidir.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020ar. “No: 28, ABD Yönetimi’nin İsrail-Filistin İhtilafına İlişkin Yayımladığı Plan Hk.” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/no_28_-abd-nin-israil-filistin-ihtilafina-yonelik-yayimladigi-plan-hk.tr.mfa).

Anon. 2020as. “Patriot Iddiasına ABD’den Açıklama.” *Independent Türkçe*.

Anon. 2020at. “Pentagon: ‘Ruslarla Türkler İdlib’de Çatışmaya Çok Yaklaştı.’” *Voice of America Türkçe*.

Anon. 2020au. “Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov: Suriye Konusunda Türkiye Ile Anlaşmaya Varamadık.” *Euronews*.

Anon. 2020av. “TBMM’den İdlib Saldırısına Tepki (4 Partiden Ortak Bildiri).” *NTV*.

Anon. 2020aw. “Türkiye Huzur ve Güvenliğin Esed ve Destekçileri Ise Savaşın Peşinde.” *Anadolu Ajansı*.

Anon. 2020ax. “‘Türkiye’yi Hedef Alan Herkes Bunun Bedelini, Sadece Saldırı Alanında Değil, Her Yerde Ödeyeceğini Bilmelidir.’” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://tccb.gov.tr/haberler/410/116612/-turkiye-yi-hedef-alan-herkes-bunun-bedelini-sadece-saldiri-alaninda-degil-her-yerde-odeyecegini-bilmelidir-).

Anon. 2020ay. “‘Ukrayna’nın Egemenliğine ve Kırım Dâhil Toprak Bütünlüğüne Desteğimiz Sürecektir.’” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. Retrieved December 10, 2023 (https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/116514/-ukrayna-nin-egemenligine-ve-kirim-d-hil-toprak-butunlugune-destegimiz-surecektir-).

Anon. 2021a. “ABD’li Generalden Açıklama: ‘Türkiye, Bu Operasyonları...’” *Vatan*.

Anon. 2021b. “İbrahim Kalın ABD’nin Korkunç Planını Böyle Anlattı.”

Anon. 2021c. “İran’dan Flaş Nükleer Anlaşma Açıklaması! Ses Kaydı Yayımlandı: ‘Rusya Maksimum Çaba Gösterdi.’” *Hürriyet*.

Anon. 2021d. *Popular Protest in North Africa and the Middle East (VI): The Syrian People's Slow-Motion Revolution*.

Anon. 2021e. "Wagner: Scale of Russian Mercenary Mission in Libya Exposed." *BBC News*.

Anon. 2023. "Türkiye-Suriye Ticari Ilişkileri Isınıyor." *NTV Haber*.

Anon. n.d.-a. "Cambridge Dictionary." Retrieved January 10, 2020 (https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/alliance).

Anon. n.d.-b. "Türkiye - Suriye Siyasi İlişkileri." *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved December 5, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa).

Anon. n.d.-c. "Türkiye-Rusya İlişkileri." *T.C. Dışişleri Bakanlığı* . Retrieved December 4, 2023 (https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-siyasi-iliskileri.tr.mfa).

Art, R. J. ,. Brooks., S. G. Brooks, W. C. Wohlforth, K. A. Lieber, and G. Alexander. 2005. "Striking the Balance." *International Security* 30(3):177–96.

Aslan, M. 2020. "Pençe Harekatları: Terörizmle Mücadelede Devamlılık ve Kararlılık." *SETA*. Retrieved December 9, 2023 (https://www.setav.org/pence-harekatlari-terorizmle-mucadelede-devamlilik-ve-kararlilik/).

Atassi, B. 2011. "Free Syrian Army Grows in Influence." *Al Jazeera*.

Ayaydın, E. 2019. "Suriye'deki Milli Ordu ve Ulusal Kurtuluş Cephesi Birleşti." *Anadolu Ajansı*.

Ayn İsa ve Aynul Arab (Kobani) Saha Kaynakları. n.d. "Ayn İsa ve Aynul Arab (Kobani) Saha Kaynakları."

Bachrach, P., and S. B. Baratz. 1963. "Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework." *The American Political Science Review* 57(3):632–42.

Bacon, T., and E. G. Arsenault. 2017. *Al Qaeda and the Islamic State's Break: Strategic Strife or Lackluster Leadership?*

Baczko, A., G. Dorronsoro, and A. Quesnay. 2018. *Civil War in Syria: Mobilization and Competing Social Orders*. Cambridge University Press.

Bakır, T. 2022. "Yeni Belgeler Işığında 14 Temmuz 1958 Irak İhtilali ve Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine Müdahale Tasarıları." *Oğuz-Türkmen AraĢtırmaları Dergisi (OTAD)* 6(1):184–217.

Baldwin, D. A. 2016. *Power and International Relations: A Conceptual Approach*. New York: Princeton University Press.

Bartholomees, J. B. 2006. *U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*.

Başay, E. 2020. "Merkel ve Macron'dan Putin'e, İdlib'de Çatışmaların Son Bulması Çağrısı." *Anadolu Ajansı*.

Bassam, L., and T. Perry. 2015. "How Iranian General Plotted out Syrian Assault in Moscow." *Reuters*.

Batatu, H. 1981. "Some Observations on the Social Roots of Syria's Ruling, Military Group and the Causes for Its Dominance." *Middle East Journal* 35(3):336.

Bayaslan, A. 2020. "Cumhurbaşkanı Erdoğan: (İdlib) Rejimin Ateşkesle Alakalı Attığımız Adıma Uymadığının Çok Açık Bir Ispatı." *Anadolu Ajansı*.

Baykan, D. 2019. "ABD'li Senatörlerden Türkiye'ye 'yaptırım' Tehdidi." *Anadolu Ajansı*.

Baykan, D., and S. Allahverdi. 2019. "Trump'tan Yeni Suriye Açıklaması." *Anadolu Ajansı*.

Baykan, D., and H. Çopur. 2019a. “ABD Başkanı Trump: Suriye’de Kimsenin Tarafını Tutmuyorum.” *Anadolu Ajansı*.

Baykan, D., and H. Çopur. 2019b. “ABD’nin Türkiye’ye Yönelik Yaptırımları Kaldırıldı.” *Anadolu Ajansı*.

BBC News. 2011. “Syria Protests: Tear Gas in Deraa as Army Takes Latakia.” *BBC News*.

Beck, L., and G. Witte. 2019. “Germany’s Refugee Intake Begins to Boost Economy as Settlers Soothe Country’s Worker Shortage.” *Independent*.

Beyaz, Z. F. 2020. “İdlib’de 17 Günde Bin 709 Rejim Unsuru Etkisiz Hale Getirildi.” *Anadolu Ajansı*.

Bhalla, R. 2011. “Making Sense of the Syrian Crisis.” *Stratfor*.

Biddle, D. T. 2020. “Coercion Theory: A Basic Introduction for Practitioners, Texas National Security Review.” *Texas National Security Review* 3(2).

Bir Dışişleri Bakanlığı Mensubu ile Yapılan Görüşme. 2020. “Bir Dışişleri Bakanlığı Mensubu Ile Yapılan Görüşme.”

Bir İstihbarat Kaynağıyla Görüşme. 2020a. “Bir İstihbarat Kaynağıyla Görüşme.”

Bir İstihbarat Kaynağıyla Görüşme. 2020b. “Bir İstihbarat Kaynağıyla Görüşme.”

Bir İstihbarat Yetkilisi ile Yapılan Mülakat. 2020. “Bir İstihbarat Yetkilisi Ile Yapılan Mülakat.”

Bir Türk İstihbarat Kaynaklarıyla Görüşme. 2020. “Bir Türk İstihbarat Kaynaklarıyla Görüşme.”

Black, I., and J. Borger. 2012. “Syrian Armed Rebels Take Fight to Government Troops in Damascus.” *The Guardian*.

Black, I., and M. Chulov. 2012. “Leading Syrian Regime Figures Killed in Damascus Bomb Attack.” *The Guardian*.

Borger, J. 2020. “Saudi Strongman ‘encouraged’ Russia Intervention in Syria, Lawsuit Claims.” *The Guardian*.

Bowyer, R. 2007. *Dictionary of Military Terms*. Bloomsbury Publishing.

Briscoe, I., F. Janssen, and R. Smits. 2012. *Stability and Economic Recovery after Assad: Key Steps for Syria’s Post-Conflict Transition*. The Hague.

Bull, H. 1977. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.

Bulur, M., and N. Yüzbaşıoğlu. 2016. “Çavuşoğlu’ndan ABD’ye ‘PYD’ Eleştirisi.” *Anadolu Ajansı*.

Çapur, H. 2020. “Trump’tan İdlib Konusunda ‘Erdoğan’la Birlikte Çalışıyoruz’ Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

Carr, E. H. 2020. *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*. 3. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çelikkol, A. O. 2015. *İçimizdeki Komşu Suriye*. Bilgesam.

Çetin, Ş. 2019a. “AB’den Olası Suriye Operasyonu Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

Çetin, Ş. 2019b. “Türkiye-AB Ilişkileri Siyah-Beyaz Değil.” *Anadolu Ajansı*.

Çetin, Ş. 2020a. “AB’den İdlib’deki Saldırıların Durdurulması Çağrısı.” *Anadolu Ajansı*.

Çetin, Ş. 2020b. “NATO’da Olağanüstü Suriye Toplantısı Başladı.” *Anadolu Ajansı*.

Çetin, Ü. 2012. “Müdahale Vicdani Görev.” *Hürriyet*.

Charap, S. 2013. “Russia, Syria and the Doctrine of Intervention.” Pp. 35–41 in *Global Politics and Strategy*. Vol. 55. Taylor & Francis.

Charap, S., E. Treyger, and E. Geist. 2019. “Understanding Russia’s Intervention in Syria.” *Rand Corparation*.

Charbonneau, L. 2012. “Russia U.N. Veto on Syria Aimed at Crushing West’s Crusade.” *Reuters* .

Chirciu, D. 2019a. “Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov: Terör Örgütleri İdlib’in Yüzde 90’ını Kontrol Ediyor.” *Anadolu Ajansı*.

Chirciu, D. 2019b. “Suriye Rejimi İdlib’de Ateşkes Ilan Etti.” *Anadolu Ajansı*.

Chirciu, D., and A. Cura. 2019. “Rusya’dan ‘Fırat’ın Doğusu’ Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

Chirciu, D., and A. Cura. 2020. “Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov: İdlib Konusunda Yeni Bir Dizi Müzakereler Için Hazırlık Yapılıyor.” *Anadolu Ajansı*.

Chivers, C.J., and E. Schmitt. 2013. “Arms Airlift to Syria Rebels Expands, With Aid From C.I.A.” *The New York Times*.

Chivers, C. J., and E. Schmitt. 2013a. “Arms Airlift to Syria Rebels Expands, With C.I.A. Aid.” *New York Times*.

Chivers, C. J., and E. Schmitt. 2013b. “Saudis Step Up Help for Rebels in Syria With Croatian Arms.” *The New York Times*.

Claude, I. L. 1989. “The Balance of Power Revisited.” *Review of International Studies* 15(2):77–85.

Clawson, P., D. Pollock, S. Cagaptay, J. A. Tabler, F. Balanche, B. Wahab, and A. Borshchevskaya. 2016. “Syrian Kurds as a U.S. Ally: Cooperation and Complications.” *The Washington Institute for Near East Policy* 1–61.

CNN. 2012. “U.S. Military Chief Dubious about Arming Syrian Rebels.”

CNN Wire Staff. 2011. “Stateless Kurds in Syria Granted Citizenship.” *CNN*.

Cooper, H. 2018. “Jim Mattis, Defense Secretary, Resigns in Rebuke of Trump’s Worldview.” *The New York Times* .

Çopur, H. 2019. “ABD, YPG/PKK ve Diğer ‘ortaklarını’ Büyütüyor.” *Anadolu Ajansı*.

Çopur, H. 2020. “Cumhurbaşkanı Erdoğan Ile ABD Başkanı Trump Telefonda Libya ve İdlib’i Görüştü.” *Anadolu Ajansı*.

Crisis Group Middle East/North Africa Report N°109. 2011. *Popular Protest in North Africa and the Middle East (VII): The Syrian Regime’s Slow-Motion Suicide*. Damascus/Brussels.

Cura, A. 2019a. “Rusya Suriye’nin Kuzeyinde Ilk Devriyesini Yaptı.” *Anadolu Ajansı*.

Cura, A. 2019b. “Rusya’dan ‘Barış Pınarı Harekatı’ Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

Cura, A., and D. Chirciu. 2019. “Rusya Suriye’de Anlaşmanın Ihlal Edilmediğini Savundu.” *Anadolu Ajansı*.

Cura, A., and D. Chirciu. 2020. “Lavrov: Rusya ve Türkiye İdlib Anlaşmalarına Yoğunlaşırsa Bu Anlaşmalar Uygulanabilir.” *Anadolu Ajansı*.

Cura, A., and D. Chırcıu. 2020. “Rusya, Suriye’deki Muhaliflerle Teröristlerin Ayrılması Konusunda Türkiye’yle Çalışmaları Sürdürecek.” *Anadolu Ajansı*.

Dahl, R. 1957. “The Concept of Power .” *Behavioral Science* 2(3):201–15.

Dal, A., F. Türkten, and Y. N. Gündoğmuş. 2020. “İletişim Başkanı Altun: Erdoğan ve Putin En Kısa Sürede Yüz Yüze Görüşecek.” *Anadolu Ajansı*.

Van Dam, N. 1988. *The Struggle for Power in Syria, Politics and Society under Asad and the Ba’th Party*. 4th ed. New York: I. B. Tauris .

Dam N.V. 2017. *Destroying a Nation, The Civil War in Syria*. New York: I.B.Tauris & Co. Ltd London.

Daoudy, M. 2020. *The Origins of the Syrian Conflict: Climate Change and Human Security*. Cambridge University Press.

Deutsch, K. W., and D. Singer. 1964. “Multipolar Power Systems and International Stabilty.” *World Politics* 16(2):390–406.

DeYoung, K., and L. Sly. 2012. “Syrian Rebels Get Influx of Arms with Gulf Neighbors’ Money, U.S. Coordination.” *The Washington Post*.

Dışişleri Bakanlığı Mensubu ile Yapılan Görüşme. 2020. “Dışişleri Bakanlığı Mensubu Ile Yapılan Görüşme.”

Dışişleri Bakanlığı Yetkilisi ile Görüşme. 2020. “Dışişleri Bakanlığı Yetkilisi Ile Görüşme.”

Dışişleri Bakanlığı Yetkilisiyle Yapılan Görüşmeden Detaylar. n.d. “Dışişleri Bakanlığı Yetkilisiyle Yapılan Görüşmeden Detaylar.”

Dışişleri Bakanlığı’ndan Bir Yetkiliyle Görüşme. 2020. “Dışişleri Bakanlığı’ndan Bir Yetkiliyle Görüşme.”

Dışişleri Yetkilisi İle Yapılan Mülakat. 2020. “Dışişleri Yetkilisi İle Yapılan Mülakat.”

Doğanay, Ü. 2018. “Fikirleri Iktidarda MHP Ittifakta.” *Gazete Duvar*.

Doucet, L. 2014. “Davutoğlu: Sınırımızda IŞİD’i, PKK’yı, Esad’ı Istemiyoruz.” *BBC News*.

Doucet, L. 2015. “Syria Conflict: If Not Assad, Then Who?” *BBC*.

Drezner, D. 2021. “Power and International Relations: A Temporal View.” *European Journal of International Relations* 27(1):1–24.

Duran, H. 2019. “5 Soru: 6-8 Ekim Olayları.” *SETA*.

Durul, T., T. Çam, N. Yüzbaşıoğlu, and Z. Demirci. 2019. “ABD Başkan Yardımcısı Pence: ABD Ile Türkiye Anlaştı.” *Anadolu Ajansı*.

E. H. Carr. 2020. *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ebaye, S. 2010. “Utility of Military Strategy as an Instrument of Foreign Policy.” *African Research Review* 4(1):217–31.

Elman, C. 2003. “Introduction: Appraising Balance of Power Theory.” Pp. 8–9 in *Realism and the Balancing of Power: A New Debate* , edited by John A. Vasquez and Elman. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.

Elumami, A., and U. Laessing. 2019. “U.N. Libya Envoy Says Haftar Made Coup Attempt with Advance on Tripoli.” *Reuters*.

Emmott, R. 2016. “U.S. Activates Romanian Missile Defence Site, Angering Russia.” *Reuters*.

Enders, D. 2012. “Weeks Spent with Syrian Rebels Reveal a Force of Sunni Muslim Civilians.” *McClatchy*.

Erdoğan, R. T. 2019. “Türk Silahlı Kuvvetleri’miz Suriye Milli Ordusu’yla Birlikte... Terör Koridorunu Yok Etmek ve Bölgeye Barış ve Huzuru Getirmektir.”

Erem, O. 2018. " Trump'ın Ilk Yılında ABD-Türkiye Ilişkileri Nasıl Bir Seyir Izledi?" *BBC News*.

Ergan, U. 2015. "8 Dakika 45 Saniye Taciz." *Hürriyet*.

Ergin, S. 2019. "Sandıktan Çıkan Sonuç AK Parti Açısından Ne Anlama Geliyor?" *Hürriyet*.

Erkmen, S. 2020. "TSK'nın 'Pençe'Si PKK'yla Mücadeleyi Nasıl Değiştiriyor? ." *Fikir Turu*.

Ersöz, M., O. Kaytazoğlu, and S. Büyükgüner. 2019. "IŞİD'in 6 Yılı: Suriye ve Irak'ta Neler Yaşandı?" *BBC News*.

Ertekin, S. 2019. "'Kararlar Çok Sert ve Birden Uygulanmaya Başlandı, Bize Süre Verilmeliydi.'" *Independent Türkçe*.

Exum, A. 2019. "Chinese and Russian Influence in the Middle East." *House Committee of Foreign Affairs*. Retrieved December 4, 2023 (https://docs.house.gov/meetings/FA/FA13/20190509/109455/HHRG-116-FA13-Wstate-ExumA-20190509.pdf).

Fahim, K. 2020. "Turkey's Military Campaign beyond Its Borders Is Powered by Homemade Armed Drones." *The Washington Post*.

Farrell, T. 2005. "World Culture and Military Power." *Security Studies* 14(3):448–88.

Fırat Kalkanı Harekatın İdaresinde Sorumlu Olan Bir Türk Subayı ile Görüşme. 2020. "Fırat Kalkanı Harekatın İdaresinde Sorumlu Olan Bir Türk Subayı Ile Görüşme."

Ford, R. 2021. "Suriye'yi Doğru Anlamadık." *Şarkul Avsat*.

Gabuev, A. 2020. "Viewpoint: Russia and Turkey - Unlikely Victors of Karabakh Conflict." *BBC News*.

Galvani, J. 1974. "Syria and the Baath Party ." *MERIP Reports* (25):3–16.

Gambill, G. C. 2001. "Dark Days Ahead for Syria's Liberal Reformers." *Middle East Intelligence Bulletin* 3(2).

Genco, C., B. Milli, and H. Yıldız. 2020. "İdlib'deki Gözlem Noktalarına Askeri Sevkiyat Sürüyor." *Anadolu Ajansı*.

George, A. L. 1980. *Presidential Decision-Making in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advice*. Westview Pr.

George, A. L. ve Simons, W. E. 1994. *Limits of Coercive Diplomacy*. Boulder: Westview Press.

Gordon, M. R. 2013. "Kerry Says U.S. Backs Mideast Efforts to Arm Syrian Rebels." *The New York Times*.

Güner, S. Ş., and D. E. Koç. 2018. "Leverages and Constraints for Turkish Foreign Policy in Syrian War: A Structural Balance Approach." *International Relations* 15(59):89–103.

Güvenç, D. 2012. "Davutoğlu: Irak'ta Yoktuk Suriye'de Varız." *Haber7.Com*.

Haas, E. B. 1953. "The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda." *World Politics* 5(4):442–77.

Hague, H. W. 2013. "Friends of Syria Core Group - Final Communique." *Government of UK*. Retrieved December 4, 2023 (https://www.gov.uk/government/news/friends-of-syria-core-group-final-communique).

Haid, H. 2016. "Have the Syrian Rebels Got Anti-Aircraft Missiles?" *Newsweek*.

Haines, J. R. 2016. *A Method to the Madness: The Logic of Russia's Syrian Counterinsurgency Strategy*.

Harekata katılan Suriye Milli Ordusu Komutanlarıyla Görüşme. 2020. "Harekata Katılan Suriye Milli Ordusu Komutanlarıyla Görüşme."

Hatip, Y. 2020. “ABD’nin Suriye Özel Temsilcisi: 700 Bin Kişi Yerinden Edildi, Uluslararası Kriz Kapıda.” *Anadolu Ajansı*.

He, K. 2012. “Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies after the Cold War, Security Studies.” *Security Studies* 21(2):154–91.

Hinnebusch, R. 2019. “Sectarianism and Governance in Syria.” *Studies in Ethnicity and Nationalism* 19(1):41–66.

Hinnebusch, R. 2020. *The War For Syria, Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*. New York: Routledge.

Hinnebusch, R. A. 1997. “Syria: The Politics of Economic Liberalization.” *Third World Quarterly* 18(2):249–65.

Hinnebusch, R. A. 2012. “Syria: From ‘authoritarian Upgrading’ to Revolution?” *International Affairs* 88(1):95–113.

Hinnebusch, R. A. 2014. *Syria-Iraq Relations: State Construction and Deconstruction and the MENA State System*. London.

Hinnebusch, R. ve Tür, Ö. 2013. *Turkey-Syria Relations Between Enmity and Amity*. Ashgate Publishing.

Holland, S., and J. Landay. 2018. “In Syria Retreat, Trump Rebuffs Top Advisers and Blindsides U.S. Commanders.” *Reuters*.

Holliday, J. 2011a. *Middle East Security Report 2 The Struggle for Syria In 2011 An Operational And Regional Analysis*. Washington.

Holliday, J. 2011b. *The Struggle for Syria in 2011*. Washington.

Holliday, J. 2012. *Middle East Security Report 5 Syria’s Maturing Insurgency*. Washington.

Holliday, J. 2013. “The Assad Regime: From Counterinsurgency to Civil War.” *Institute for the Study of War*.

Holsti, K. 1996. *In The State, War, and the State of War*. Cambridge : Cambridge Studies in International Relations Press.

Hunter, N. n.d. “Interview with Stephen Walt.” *History News Network*. Retrieved December 2, 2023 (https://historynewsnetwork.org/article/1351).

Hyatt, G. 2011. “Interview With Norah O’Donnell of CBS News.” *U.S. State of Department Diplomacy in Action*. Retrieved December 4, 2023 (http://web.archive.org/web/20111124052910/http://www.state.gov/secretary/rm/2011/11/177370.htm).

İleri, K. 2019a. “‘ABD Silahlı Kuvvetleri Böyle Bir Operasyona Müdahil Olmayacak.’” *Anadolu Ajansı*.

İleri, K. 2019b. “‘Belirli Bir Bölgedeki Unsurlarımızı Çektik.’” *Anadolu Ajansı*.

İleri, K. 2019c. “‘NATO Ortağımız Türkiye’ye Karşı Orta Doğu’da Bir Savaş Başlatamayız.’” *Anadolu Ajansı*.

İleri, K. 2019d. “Pentagon’dan Esper-Akar Görüşmesi Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

İleri, K. 2019e. “Pentagon’dan Milli Savunma Bakanlığına ‘muafiyet’ Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

İleri, K. 2019f. “Pentagon’dan Türkiye Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

İleri, K. 2019g. “Pentagon’un Suriye ve Irak’a Ayırdığı Fonunun Detayları Ortaya Çıktı.” *Anadolu Ajansı*.

İleri, K. 2019h. “Trump’tan YPG/PKK’ya Çekilme Çağrısı.” *Anadolu Ajansı*.

Ignatius, D. 2015. “Assad Nears the Tipping Point.” *The Washington Post*.

IISS. 2011. *The Military Balance 2011*. London: Routledge.

International Crisis Group. 2012. *Tentative Jihad: Syria's Fundamentalist Opposition*.

International Crisis Group. 2013a. *Anything But Politics: The State of Syria's Political Opposition*. Brussels, Belgium .

International Crisis Group. 2013b. *Syria's Metastasising Conflicts* . Brussels, Belgium.

International Crisis Group. 2014. *Rigged Cars and Barrel Bombs: Aleppo and the State of the Syrian War* . Brussels, Belgium .

Jenkins, B. M. 2014. "The Dynamics of Syria's Civil War." *RAND Corporation* 1–24.

Jenkins, B.M. 2014. "The Dynamics of Syria's Civil War." *Rand Corporation*.

Kahl, C. 2017. "The United States and Turkey Are on a Collision Course in Syria." *Foreign Policy*.

Kako, A. 2019. "Esed Rejimi, YPG/PKK'nın Iş Birliği Talebini Geri Çevirdi." *Anadolu Ajansı*.

Kaplan, E., M. A. Toruntay, M. Y. Özmen, and D. Yener. 2020. "AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik: Türkiye Akdeniz'de Örülmeye Çalışılan Duvarı Libya Muhtırası Ile Yok Etmiştir." *Anadolu Ajansı*.

Karaaslan, Y. S. 2019. "CHP Genel Başkan Yardımcısı Çeviköz: Yeni Suriye Politikasına Ihtiyaç Var." *Anadolu Ajansı*.

Karacaoğlu, B., and E. Musa. 2019a. "Esed Rejimi 550 Binden Fazla Sivili Yerinden Etti." *Anadolu Ajansı*.

Karacaoğlu, B., and E. Musa. 2019b. "İdlib'de Okul Yakınına Balistik Füze Düştü: 12 Yaralı." *Anadolu Ajansı*.

Karacaoğlu, B., and L. Tok. 2019. "ABD Öncülüğündeki Koalisyon Güçleri 'SDG' Etiketi Paylaştı." *Anadolu Ajansı*.

Karacaoğlu, B., L. Tok, E. Musa, and S. Temizer. 2019. "Rusya İdlib'de Rejime Kara Gücüyle de Destek Veriyor." *Anadolu Ajansı*.

Karacaoğlu, M. B., and E. Musa. 2020a. "İdlib'de Kasımdan Bu Yana 541 Bin Kişi Yerinden Edildi." *Anadolu Ajansı*.

Karacaoğlu, M. B., and E. Musa. 2020b. "Rusya'nın İdlib'e Hava Saldırılarında 26 Sivil Yaşamını Yitirdi." *Anadolu Ajansı*.

Karacaoğlu, M. B., E. Musa, and A. Kako. 2020. "Esed Rejimi, İdlib'in Maarratünnuman Ilçesini Rusya'nın Desteğiyle Ele Geçirdi." *Anadolu Ajansı*.

Karagöl, E. T. 2013. *AK Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi*.

Kenasari, M. B. 2018. "Pentagon'dan Zeytin Dalı Harekatı Açıklaması." *Anadolu Ajansı*.

Khabieh, B. 2015. "Statement on a Syrian Policy Framework." *International Crisis Group*.

Khalaf, R., and A. Fielding-Smith. 2013. "How Qatar Seized Control of the Syrian Revolution." *Financial Times*.

Khalifa Haftar. 2020. "'Largest Drone War in the World': How Airpower Saved Tripoli."

Kirişci, K. 2014. "Turkey's ISIL Dilemma: To Fight or Not to Fight." *Brookings*.

Kıyanç, S. 2022. "1957 Türkiye Suriye Krizi'nin Analizi." *Tarih ve Günce* (10):209–36.

Knorr, K. 1970. *The International Purposes of Military Power*. edited by J. Garnett. London: Palgrave Macmillan.

Knutsen, T. L. 1994. “Re-Reading Rousseau in the Post-Cold War World.” *Journal of Peace Research* 31(3):247–62.

Kurtoğlu, S. 2020. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Rejim Çekilmezse Şubat Ayı Bitmeden Bu Işi Yapacağız.” *Anadolu Ajansı*.

Landay, J. S. 2012. “U.S. Officials: Al Qaida behind Syria Bombings.” *McClatchy Media* .

Landis, J. 2005. “Damascus Declaration.” *Syria Connect*.

Langer, W. L. 1953. *The Diplomacy of Imperialism, 1890-1902*. New York.

Lesch, D. W. 2013. *Syria : The Fall of the House of Assad*. Yale University Press.

Libya Sahasında Görev Alan Suriye Milli Ordusu Komutanıyla Görüşme. 2020. “Libya Sahasında Görev Alan Suriye Milli Ordusu Komutanıyla Görüşme.”

Lister, C. 2015. “Incredible: 76.6% (428/559) of ALL US/Coalition Airstrikes in #Syria in 2014 Were in #Kobani.”

Lister, C. 2016. “The Free Syrian Army: A Decentralized Insurgent Brand.” *Brookings Institution* (26).

Lund, A. 2013a. “Syria’s Salafi Insurgents: The Rise of the Syrian Islamic Front.” *UI Occasional Papers*.

Lund, A. 2013b. “The Non-State Militant Landscape in Syria.” *Syria Special Issue* 6(8).

Lund, A. 2015. “What Does the U.S. Security Establishment Think About Syria?” *Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center*.

Lund, A. 2016. “Not Just Russia: The Iranian Surge in Syria.” *Carnegie Middle East Center*.

MacFarquhar, N., and H. Saad. 2012. “As Syrian War Drags On, Jihadists Take Bigger Role.” *The New York Times*.

Malsin, J. 2016. “The Siege of Aleppo Could Spell Disaster for Rebels Fighting Syria’s Bashar Assad.” *TIME*.

Markey, P. 2012. “Syrian Kurds Sense Freedom, Power Struggle Awaits.” *Reuters*.

Marsh, K., and S. Tisdall. 2011. “Syrian Troops Shoot Dead Protesters in Day of Turmoil.” *The Guardian*.

Mason, R. 2015. “David Cameron: Russia and Iran Will Not Accept Syria without Assad.” *The Guardian*.

Mazzetti, M., C. J. Chivers, and E. Schmitt. 2013. “Taking Outsize Role in Syria, Qatar Funnels Arms to Rebels.” *The New York Times*.

Mazzetti, M., and A. Younes. 2016. “C.I.A. Arms for Syrian Rebels Supplied Black Market, Officials Say.” *The New York Times*.

Mearsheimer, J. 2014. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton.

Mearsheimer, J. J., and S. M. Walt. 2016. “The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy.” *Foreign Affairs* 95(4):70–83.

Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.

Meernik, J. 2001. “Domestic Politics and the Political Use of Military Force by the United States.” *Political Research Quarterly* 54(4):889–904.

Mehmet, F. H. 2016. “Türkiye-Rusya Ilişkilerinin Son 16 Yılı.” *Anadolu Ajansı*.

Mehta, A., and A. Mustafa. 2015. “Gulf Divides Threaten Anti-Assad Coalition.”

Misto, M. 2019a. “ABD Birlikleri Yeniden Kamışlı’da Devriyeye Çıktı.” *Anadolu Ajansı*.

Misto, M. 2019b. “ABD’den Deyrizorlu Aşiretlere ‘çekilmeyeceğiz’ Mesajı.” *Anadolu Ajansı*.

Misto, M., Ö. Koparan, L. Tok, and E. Musa. 2019. “Terör Örgütü YPG/PKK’da Operasyon Paniği.” *Anadolu Ajansı*.

Morgenthau, H. J. 1948. *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*. New York: New York, Alfred A. Knopf.

Morgenthau, H. J. 1960. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 3. Baskı. New York: New York: Alfred H. Knopf.

Morgenthau, H. J. 1997. *Politics among Nations : The Struggle for Power and Peace*. New York: McGraw-Hill.

Mourtada, H. 2013. “Assad Forces Push Back At Rebels Across Syria.” *The New York Times*.

Mroue, B. 2012. “Syrian Rebels Create New Unified Military Command.” *AP News*.

Musa, E., and B. Karacaoğlu. 2019. “İdlib’de Yerinden Edilenlerin Sayısı 1 Milyona Yaklaştı.” *Anadolu Ajansı*.

Musa, E., and M. B. Karacaoğlu. 2020. “Rejim ve Rusya’nın İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi’ne Saldırılarında 5 Sivil Öldü.” *Anadolu Ajansı*.

Musa, E., M. B. Karacaoğlu, and A. Kako. 2020. “Esed Rejimi ve Rusya Ateşkese Rağmen İdlib’de Hava Saldırılarına Başladı: 15 Ölü.” *Anadolu Ajansı*.

Niebuhr, R. 1934. *Reflections on the End of an Era*. New York: Scribner.

Niebuhr, R. 1979. *An Interpretation of Christian Ethics*. Reissue edition. Seabury Pres.

Nordland, R. 2018. “On Northern Syria Front Line, U.S. and Turkey Head Into Tense Face-Off.” *The New York Times*.

Nye, J. 1990. “Soft Power.” *Foreign Policy* (80):153–71.

O’ Bagy, E. 2012. *Jıhad in Syria*. Washington.

O’Bagy, E. 2012a. *Middle East Security Report 4 Syria’s Political Opposition*.

O’Bagy, E. 2012b. “Syria’s Political Struggle: Spring 2012.” *Institute for the Study of War*.

O’Bagy, E. 2013. *The Free Syrian Army*. Washington.

Oğuz, G. T. 2019. “Trump, Suriye’nin Kuzeyindeki ABD Askerlerinin Geri Çekilmesi Talimatı Verdi.” *Anadolu Ajansı*.

Orhan, O., and V. Ayhan. 2011. *Suriye Muhalefeti’nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye’den Beklentiler*. Ankara.

Özcan, Y. 2019. “Fransa’dan Türkiye’ye Silah Satışı Açıklaması.” *Anadolu Ajansı*.

Özdemir, H. 2008. “Uluslararasi İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergis* 63(03):113–44.

Özen, Ç. 2006. “Neogramşiyan Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica’daki Büyük Dönüşüm.” *Uluslararası İlişkiler* 2(8):3–31.

Özer, S. 2016. “Türk Jetlerine ‘yerde’ Görev.” *Anadolu Ajansı*.

Özer, S. 2019. “MSB: Yeni Bir Harekat Icra Edilmesine Gerek Kalmamıştır.” *Anadolu Ajansı*.

Özer, S. 2020a. “Milli Savunma Bakanı Akar: Çabamız Hem Libya’da Hem İdlib’de Akan Kanın Durmasıdır.” *Anadolu Ajansı*.

Özer, S. 2020b. “Milli Savunma Bakanı Akar NATO Karargahı’nda ABD’li Mevkidaşı Esper Ile Görüştü.” *Anadolu Ajansı*.

Özkan. 2018. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, 293 Kez Görüşme Gerçekleştirdi.” *Anadolu Ajansı*.

Özkan, B. 2020. “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan İdlib Için Yoğun Diplomasi.” *Anadolu Ajansı*.

Özmen, M. Y. 2020. “MSB: İdlib’de 51 Rejim Unsuru Etkisiz Hale Getirildi.” *Anadolu Ajansı*.

Peker, E., and D. Abu-Nasr. 2012. “Syrian Armed Forces Desertion Said to Surge to 60,000.” *Bloomberg*.

Perlez, J. 2000. “Clinton’s Effort Fails to Get Syria to Resume Talks.” *New York Times*.

Phillips, C. 2016. *The Battle for Syria : International Rivalry in the New Middle East* . Yale University Press.

Piccoli, W. 1999. *Alliance Theory: The Case of Turkey and Israel*.

Poyrazlar, E. 2016. “Fırat Kalkanı Operasyonu: ABD-Türkiye Arasındaki Fay Hattı.” *BBC Türkçe*.

Randall L. Schweller. 1994. “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In.” *International Security* 19(1):72–207.

Randall L. Schweller. 1997. “New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz’s Balancing Proposition .” *American Political Science Association* 91(4).

Randall L. Schweller. 2015. “Rising Powers and Revisionism in Emerging International Orders.” *Valdai Paper* (16):11.

Regan, H., and J. Diamond. 2019. “Turkey to Send Troops into Northern Syria as US Pulls out of Area, White House Says Helen Regan Jeremy Diamond.” *CNN Politics*.

Rengger, N. J. 2000. *International Relations, Political Theory and the Problem of Order Beyond International Relations Theory?* Londra ve New York: Routledge.

Reuters. 2012. “Qatar PM Calls for Arming Syrian Rebels.” *Reuters*.

Rose, G. 1998. *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*. Vol. 51. 1st ed. World Politics.

Rosecrance, R. 2003. *Is There a Balance of Power?” In Realism and the Balancing of Power: A New Debate*. edited by J. A.-U. C. E. Vasquez. NJ: Prentice Hall.

Rothman, N. 2015. “Obama’s Aloof Approach to Syria Has Had Catastrophic Consequences.” *Business Insider*.

Roulo, C. 2019. “Alliances vs. Partnerships.” *U.S. Department of Defense* . Retrieved December 1, 2023 (https://www.defense.gov/News/Feature-Stories/story/Article/1684641/alliances-vs-partnerships/).

Salcı, T. 2019. “İngiltere’den Türkiye’ye Silah Ambargosuna Itiraz.” *Anadolu Ajansı*.

Sarger, D. 2012. “Rebel Arms Flow Is Said to Benefit Jihadists in Syria.” *The New York Times*, October 14.

Sarı, B. 2020. “Uluslararası Ilişkiler Disiplininde Güç Kavram(Lar)ı.” *Küresel Çalışmalar*.

Savelsberg, E., and J. T. Gorgas. 2013. “The Syrian Kurds in ‘Transition to Somewhere.’” Pp. 189–217 in *The Kurdish spring : geopolitical changes and the Kurds*. Mazda.

Sayigh, Y. 2013. *The Syrian Opposition’s Leadership Problem*.

Sayın, A. 2017. “Referandumdan KHK’lara: 2017’de Türkiye Siyasetine Damga Vuran Olaylar ve Tartışmalar.” *BBC News*.

Schmitt, E. 2012. “C.I.A. Said to Aid in Steering Arms to Syrian Opposition.” *The New York Times*.

Schweller, R. 2016. “The Balance of Power in World Politics.” *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.

Schweller, R. L. 2004. “ Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing.” *International Security* 29(2):159–201.

Schweller, R. L. 2010. *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*. Princeton University Press.

Seal, P. 1990. *Asad of Syria,The Struggle For The Middle East*. London: University of Califorina Press.

Selvi, A. 2020a. “Kobani Soruşturması 6 Yıl Sonra Neden Başladı?” *Hürriyet*.

Selvi, A. 2020b. “Kobani Soruşturması 6 Yıl Sonra Neden Başladı?” *Hürriyet*.

Shadid, A. 2011. “Turkey Calls for Syrian Reforms on Order of ‘Shock Therapy.’” *The New York Times*.

Sheehan, M. 1996. *The Balance Of PowerHistory & Theory*. Londra ve New York: Routledge.

Sheppardi, S. 2016. “What the Syrian Kurds Have Wrought.” *The Atlantic*.

Siddique, H. 2013. “Syria Crisis: Rebels Claim Hundreds Killed in Government Chemical Weapons Attack - Wednesday 21 August.” *The Guardian*.

Sinkaya, B. 2016. “Darbe Girişiminin Türkiye-İran İlişkilerine Etkileri.” *ORSAM*. Retrieved December 4, 2023 (https://orsam.org.tr/tr/darbe-girisiminin-turkiye-iran-iliskilerine-etkileri/).

Slim, R. 2011. “Meet Syria’s Opposition.” *Foreign Policy*.

Sly, L., and K. DeYoung. 2013. “In Syria, New Influx of Weapons to Rebels Tilts the Battle against Assad.” *The Washington Post*.

Snyder, G. H. 1990. “Alliance Theory: A Neorealist First Cut.” *Journal of International Affairs* 44(1):103–23.

Solomon, E. 2017. “The Rise and Fall of a US-Backed Rebel Commander in Syria.” *Financial Times*.

Stack, L. 2011a. “Children Are Among Casualties of Syrian Military Raids After Demonstrations.” *The New York Times*.

Stack, L. 2011b. “In Slap at Syria, Turkey Shelters Anti-Assa.” *The New York Times*.

Stack, L., and K. Zoepf. 2011. “Syria Presses Crackdown in Two Cities on Coast.” *New York Times*.

Staff, T. 2013. “‘Israel Prefers Bashar Assad to Islamist Rebels.’” *The Times of Israel*.

Stephens, M., and A. Stein. 2015. “The YPG: America’s New Best Friend?” *Al Jazeera*.

Sterling, J. 2012. “Daraa: The Spark That Lit the Syrian Flame.” *CNN*, March 1.

Strobel, W., and L. Charbonneau. 2013. “Western Powers Press Assad to Comply; U.N. Confirms Sarin Used.” *Reuters*.

Stubbs, J. 2015. “Four-Fifths of Russia’s Syria Strikes Don’t Target Islamic State: Reuters Analysis.” *Reuters*.

Sullivan, M. 2014. “Hezbollah in Syria.” *Institute for the Study of War*.

Sunday, E. 2010. “Utility of Military Strategy as an Instrument of Foreign Policy.” *African Research Review* 229.

Suriye Müdahale Koordinatörlüğü Müdürü Muhammed Hallaj’la Görüşme. 2020. “Suriye Müdahale Koordinatörlüğü Müdürü Muhammed Hallaj’la Görüşme.”

Tanış, T. 2014. “Türkiye Ağır Silah Koridoru Açsın.” *Hürriyet*.

Taşpınar, Ö. 2012. “Turkey’s Strategic Vision and Syria.” *The Washington Quarterly* 35(3):127–40.

T.C. Milli Savunma Bakanlığı. 2020. “Bakan Akar ve Komutanlar Hatay’da.”

Temizer, S., M. B. Karacaoğlu, and E. Musa. 2019. “Rusya, İran ve Esed İdlib’i Trajediye Sürüklüyor.” *Anadolu Ajansı*.

Temizer, S., and L. Tok. 2018. “Suriye’de 2018’in Dönüm Noktaları.” *Anadolu Ajansı*.

Temizer, S., and L. Tok. 2019. “ABD Suriye’deki Güçlerini Azaltmıyor.” *Anadolu Ajansı*.

Tisdall, S. 2015. “Syrian President Admits Military Setbacks, in First Public Speech for a Year.” *The Guardian*.

Tok, L., M. Misto, B. Karacaoğlu, Ö. Koparan, and S. Temizer. 2019. “ABD Askeri Unsurları Suriye Sınırından Çekiliyor.” *Anadolu Ajansı* .

Toksabay, E., and T. Gumrukcu. 2016. “Turkey Warns EU It Is Making ‘serious Mistakes’ over Failed Coup.” *Reuters*.

Trump, D. J. 2018. “We Have Defeated ISIS in Syria, My Only Reason for Being There during the Trump Presidency.”

Trump, D. J. 2019. ....“....Almost 3 Years, but It Is Time for Us to Get out of These Ridiculous Endless Wars,...the Kurds Will Now Have To.....”

Turak, N. 2019. “Trump Defends Allowing Turkish Offensive against Kurds: ‘They Didn’t Help Us in the Second World War.’” *CNBC*.

Türk Dil Kurumu. n.d. “Bağdaşma.” *TDV*. Retrieved December 17, 2023 (https://sozluk.gov.tr/).

Türkten, F. 2020. “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: İdlib’de Yaşanan Kriz Tüm Sınırları Aşmıştır.” *Anadolu Ajansı*.

Türkten, F., E. Kaplan, and Y. N. Gündoğmuş. 2019. “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: İstediklerimizi Aldı.” *Anadolu Ajansı*.

U.S. Department of Defense. 2012. “Secretary Panetta Testifies in a Hearing before the Senate Armed Services Committee.” *U.S. DepartmentofDefense*. Retrieved December 3, 2023 (https://www.defense.gov/Multimedia/Photos/igphoto/2001251808/).

Uslu, S., and A. A. Özden. 2020. “MHP Genel Başkanı Bahçeli: Türk Milleti Zalimleri Yerle Yeksan Etmeli.” *Anadolu Ajansı*.

Vasiliev, A. 2018. *Russia’s Middle East Policy From Lenin to Putin*. Routledge.

Viotti, P. R., and M. V. Kaputti. 1999. *International Relations Theory*. 3. Baskı. Boston: Ally and Bacon .

Voice of America. 2012. “‘Friends of Syria’ Begin Talks in Tunisia.” *Voice of America*.

Walker, B. 2012. “New Syrian Videos Claim to Show More Deaths after Fall of Baba Amr.” *CNN*.

Walt, S. M. 1985. “Alliance Formation and the Balance of World Power .” *International Security* 9(4):3–43.

Walt, S. M. 1987. *The Origins of Alliances*. Cornell University Press.

Walt, S. M. 1988. “Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia.” *International Organization* 42(2):275–316.

Walt, S. M. 1998. “ International Relations: One World, Many Theories.” *Foreign Policy* (110):29–46.

Walt, S. M. 2006. *Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy Cover*. New York London: W. W. Norton & Company.

Walt, S. M. 2009. "Alliances in a Unipolar World." *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity* 61(1):86–120.

Walt, S. M. 2012. "Theory and Policy in International Relations: Some Personal Reflections." *Yale Journal of International Affairs* 8(2).

Walt, S. M. 2018. *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. New York : Farrar Straus and Giroux.

Waltz, K. 1967a. "Force, Order and Justice." *International Studies Quarterly* 11(3):278–83.

Waltz, K. 1967b. "International Structure, National Force, and the Balance of World Power." *Journal of International Affairs* 21(2):215–35.

Waltz, K. 1979. *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company.

Waltz, K. 2000. "Structural Realism after the Cold War." *International Security* 25(1):5–41.

White, J. 2012. "Syria's Internal War Turns Against the Regime." *The Washington Institute* 1–5.

White, J., J. A. Tabler, and A. Y. Zelin. 2013. "Syria's Military Opposition: How Effective, United, or Extremist?" *Washington Institute for Near East Policy* 1–35.

Williams, B. G., and R. Souza. 2016. "Operation 'Retribution': Putin's Military Campaign in Syria, 2015-16." *Middle East Policy* XXIII(4).

Ye Hee Lee, M., and D. A. Fahrenthold. 2015. "Kerry: U.S. Increasing Efforts to Pressure Syria into Negotiation." *The Washington Post*.

Yener, D., and M. Altaş. 2020. "AK Parti Sözcüsü Çelik: Rejime Verilen Süre Dolduğunda TSK Üstüne Düşen Vazifeyi Yerine Getirecektir." *Anadolu Ajansı*.

Yener, D., and S. Özer. 2019. "Akar ve Komutanlar Sınır Hattında." *Anadolu Ajansı*.

Yeşiltaş, M., Ö. M. Özdemir, R. Öncel, S. Düz, and B. Öztürk. 2016. *Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAİŞ Ile Mücadelesi*.

Yeşilteş, M., M. Seren, and N. Özçelik. 2017. *Fırat Kalkanı Harekatı: Harekatın Icrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler*.

Youssef, N. A. 2014. "Syrian Rebels Describe U.S.-Backed Training in Qatar." *PBS*.

Yurdusev, N. 2011. "Egemenlik Mi Insani Müdahale Mi?" *Haksöz*.

Yürük, B. 2019a. "ABD ve Rusya, BMGK'nin Türkiye'yi Kınamasına Onay Vermedi." *Anadolu Ajansı*.

Yürük, B. 2019b. "ABD'den Türkiye'nin 'meşru Güvenlik Endişeleri Diplomatik Kanallarla Ele Alınmalı' Teklifi." *Anadolu Ajansı*.

Yürük, B. 2019c. "Jeffrey'den 'güvenli Bölge' Açıklaması: Türkiye'yle Daha Fazla Konuyu Konuşmaya Hazırız." *Anadolu Ajansı*.

Yürük, B. 2020. "ABD'den Türkiye'nin İdlib'deki Meşru Müdafaa Hakkına 'Tam Destek.'" *Anadolu Ajansı*.

Yüzbaşıoğlu, N., and Z. Demirci. 2019. "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: ABD ve Rusya Mutabakatın Gereğini Yapmadı." *Anadolu Ajansı*.

Yüzbaşıoğlu, N., T. Durul, and Ö. T. Çam. 2020. "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Astana ve Soçi Süreçleri Yara Almaya Başladı." *Anadolu Ajansı*.

Zelin, A. Y. 2013. “The Syrian Islamic Front: A New Extremist Force.” *The Washinton Institute for Near East Policy*.

Zenko, M. 2011. “Some Syrian Oppositions Groups Want Intervention—Sort Of.” *The Atlantic*.

Zeytin Dalı Harekatının İdaresinden Sorumlu Bir Türk Subayla Mülakat. 2020. “Zeytin Dalı Harekatının İdaresinden Sorumlu Bir Türk Subayla Mülakat.”